

त्रिजगत्तारकतीर्थकरवचनपीयूषपीनश्रीमत्तपागच्छीयमहोपाध्यायश्रीधर्मसागरोपाध्यायप्रणीता

तपोगच्छीयपरमशुद्धसामाचारीसुरसौधानुपमान्याबाधस्तम्भाभा

श्रीप्रवचनपरीक्षा (श्रीहिरसूरीयाभिधा)

कुपक्षकौशिकसहस्रकिरणः (ग्रन्थकृतकृताऽभिधा) (उत्तरभागः)

मुद्रयित्री—मालवदेशान्तर्गतरत्नपुरीयश्रीऋषभदेवजीकेशरीमलजीत्यभिधाना श्वेताम्बरसंस्था

मुद्रकः—शा. फकीरचंद मगनलाल बदामी. धी 'जैन विजयानंद' ग्रीन्टींग प्रेस, कणपीठ बजार-सुरत.

श्रीवीरसंवत् २४६३

विक्रमसंवत् १९९३

काइटसत्

१९३७

प्रतयः ५००

पण्यं ४-०-०

वाचकेभ्यो विद्मसि

ऋद्ध्या ! विलोकनीयोऽयमासमाप्तेः श्रीनिर्मणीतपदार्यानां यथावस्थितानां प्रतीत्यर्थं, न ह्यतथ्यदर्शप्रतीतो ज्ञेयनाम
 त्रिषु मोक्षमार्गाणामनं कस्यापि कदापि जायते खात वा, अत एव भीतमास्त्रातिभिः सत्स्वार्थ्यदानं सम्यग्दर्शनं भौहरि-
 मिह तपत्यसद्वेष्य भीतचराभ्ययनेष्वपि तद्विद्याग तु सावाणं इत्याद्युक्त्वा निर्वाचि निर्धारितं सम्यक्त्वस्य लक्षणं पदार्यानां
 वीतिरूपं, ततो विद्याय पक्षपरित्राहृष्यह यथास्मितमेव तस्य भद्रेय सम्यक्त्वकस्युक्तैः, न च पूर्वपक्षोचरपक्षयोः भ्रवणमननाद्यन्तरा
 भवति मध्य तत्त्वभदान, पुल्लक्षारोहात् प्रागुत्पन्नानां प्रवचनविचंषकानां मतस्य निरासः तु सूत्रनिर्मुक्तिमाप्यक्कारादिभि
 विहितः, परं तदन्तुत्पन्नानां सचावतां चाधुनातनेऽपि यथाईतया प्रवचनपरामर्शपरायण्यनुद्धीनां निरासस्तु संपूर्णतयाऽत्रे-
 ततो विलोकयन्तु विषय्या एन प्रन्यं विवेकशुद्ध्यर्थं, धर्मपरीधानसरे यथा व्युद्गाहितानां न भेयोलेक्षावाप्तिः तथा तत्त्व-
 र्गं यथायास्तत्रचनविवेकावसरेऽपि न परीक्षाकर्त्तारि द्वेषलेक्षेऽपि कस्याप्यक्यस्यापि प्राप्तिः, ततो विद्याय संकीतरागवचनानुसा-
 र यथार्थमीधन्तामीधामयथाः समीक्षका एतं, प्रन्यस्य चैनस्य महात्मायां वेदिन्या विलोकनीयः श्रीसिद्धचक्रमतः प्रबन्धुत्रितम्
 परीक्षामहत्तेत्यभिधो निरन्यः, दृग्गोचरीकृत्य चैत्री यथार्थतत्त्वमतीतिपरयथा भवन्तु सन्त इत्यमिलापपूर्वक वाचनायार्थयन्ते

देवतोद्दिष्टयावतीर्थसद्भावश्रीमत्तपोगणानुपमसौधानन्यस्तम्भोपम-

महामहोद्ब्रह्मयायश्रीधर्मसागरोपज्ञा

श्रीप्रवचनपरीक्षा (द्वितीयो विभागः)

अथोत्पत्तिकालक्रमेण प्राप्तं सार्द्धपौर्णिमीयकमाह—

अहं सद्भूपुष्पिणीमीओ पुष्पिणमपक्व्वाड सुमत्तिसिंहाओ । छत्तीसुत्तरवारससएहिं जाओ अ विक्रमओ ॥१॥

‘अथे’ति स्तनिकानन्तरं सार्द्धपौर्णिमीयकः पूर्णिमापक्षात् सुमत्तिसिंहात्—सुमत्तिसिंहनाम्न आचार्यात् विक्रमतः षट्त्रिंशदधिक-
द्वादशशतवर्षे गते १२३६ जातः—ससुत्पन्नः, अत्र पूर्णिमापक्षाज्जात इत्यनेन निर्गतनिर्गतत्वमस्य सूचितं, यतो बृहद्ब्रह्मात् पूर्णिमा-
पक्षो निर्गतस्ततोऽयमिति, सुमत्तिसिंहादित्यनेन सार्द्धपौर्णिमीयकपक्षस्य प्रथमाचार्यः प्रदर्शितः, उत्तरार्द्धेन निर्गमकालोऽपीति गाथार्थः
॥१॥ अथ गाथासङ्केन तन्निर्गमव्यतिकरं दिदर्शयिषुः प्रथमगाथामाह—

सिरिहेमचंदसूरी दूसमसमयंमि केवली बुत्तो । परसमयंमि पसिद्धो सिद्धो सदाइसत्थेसु ॥ २ ॥

तस्सुवएसा जीवाजीवाइविसारओ दयापवरो । राया कुमारवालो जाओ परमारिहयरेहा ॥ ३ ॥

अह अणया कयाई कुमारनरिदेण पुच्छओ सूरी । पुण्णिमपकखसत्त्व परूखिअ तेण तस्स पुरो ॥४॥
 ततो रण्णा मणिअ सिद्धतासायगो महापावो । मा चिट्ठ मे रज्जे इअ चिंत्तिअ सूरि विण्णस्तो ॥ ५ ॥
 सूरिभणिएण विधिणा निज्जुद्धिओ पुण्णिमो अ निअरज्जा । एष दिव गयमि अ सूरिंमि दिव गओ राया ॥६॥
 रइचरिआय एगो समागओ सुमत्तिसिहनामेण । पत्तणनयरे दिट्ठो पुट्ठो लोएण कोऽसि तुम ? ॥ ७ ॥
 तेणुत्तुकेण मणिअं पुण्णिमिओ सइपुब्बओ अहय । जाया तस्सामेण तस्सताइ बुइययणमिणं ॥ ८ ॥

श्रीहेमचन्द्रहरिर्दुष्यमासमये केवली त्रिकोटीत्रयकर्ता कलिकालसर्वत्र इति जैनसमये पण्डितैरुक्तः, परसमये-नैयायिका-
 न्यतीर्थिकशासने शब्दादिशास्त्रेषु-व्याकरणविग्रन्थेषु सिद्ध इव सिद्ध इति प्रसिद्धः--स्थितिमान्, अत एवाद्याप्यन्यतीर्थिका ब्राह्मणा-
 दयः शब्दनिष्पत्त्यादिविग्रहणौ यदाह श्रीहेमचरित्यादिवचोभिः सिद्धान्तयन्तीविगाथार्थः ॥२॥ वक्ष्येपदेखात्-श्रीहेमाचार्योपदेशा
 श्रीगार्गीषादिषु तत्रसु वक्ष्येपु विद्यारदो-निपुणो दयाप्रवरः-सर्वप्राणिष्वनुकम्पाश्रेष्ठो राजा कुमारपालः परमार्हवरेखा-परमाः-प्रकृष्टा
 ये आर्हता -भाषकालेषु रेखा-रेखापदः, अद्वितीय इत्यर्थः, आस्तां जीवमार्तिः, बधोभात्रेणापि मारिशब्दो न मन्वनीय इत्यनुक-
 म्पापरायणोऽपूद्, एषा च स्वान्यसमयेषु प्रसिद्धिरद्यापि निबला इति, इतिगाथार्थः ॥३॥ अथान्यदा-एकदा प्रस्तावे कुमारनरेन्द्रेण
 पूर्णिमापक्षस्वरूपं-कोऽय तीर्थान्निभं पूर्णिमापक्षव्यतिकरं हरिः-श्रीहेमचन्द्रहरिः पृष्टः-प्रभविषयी
 कृताः, तेन हरिणा तस्य-उच्च पुरः स्वरूप-पूर्णमापक्षस्वरूप प्ररूपित, यथा-श्रीषन्त्रप्रमाचार्य, श्रीसुनिचन्द्रहरिः २ श्रीमानदेव
 हरिः ३ श्रीशान्तिचन्द्रहरिरेति ४ बत्नारोऽप्याचार्या एकगुरुश्रिष्याः, तेषु श्रीसुनिचन्द्रहरिः-सविगवैरात्यादिगुणनिधिः सर्वभोक्त-

चिरव्यात इत्यादि यावन्मुनिचन्द्रहरिमत्सरेण चन्द्रप्रभाचार्यः पूर्णिमापक्षं प्रादुक्कृतवानित्यादि द्वितीयविश्रामोक्तं सर्वमशुक्तमिति-
 गाथार्थः ॥४॥ तत्रस्वरूपं निशम्य राज्ञा भणितम्—अयं सिद्धान्ताशातको महापापः, ततो मे राज्ये मा तिष्ठतु इति चिन्तयित्वा
 स्वरिविज्ञप्तः—एतादृशो मे राज्यात्कथं निष्काश्य इत्यादीतिगाथार्थः ॥५॥ स्वरिभणितेन विधिना, तत्र विधिरेवं—प्रथमं श्रीस्वरिणा
 भो पौर्णमीयक पूर्णिमापाक्षिकं न सिद्धान्ते न वा परम्परायामिति, अत्र यदि तव समीहा स्यात् तदा विचारयाम इत्युक्ते भणितवान्
 “रूसउ कुमरनरिंदो अहवा रूसउ हेमस्वरिंदो । रूसउ य वीरजिणिंदो तद्वावि मे पुणिणमापक्खो ॥१॥” इत्यनुचितवचसा विशेषतो
 रुष्टेन राज्ञा भणितं “साहूण चेइआण य पडिणीअं तह अवणवायं च । जिणपत्रयणस्स अहिअं सब्वत्थासेण वारेइ ॥१॥” चि
 भगवदुपदेशात् मया किं कर्त्तव्यमित्यादि, ततः श्रीस्वरिणा प्रवचनोद्वाहं चेतस्यवधृत्य रोषादुपशामितेन राज्ञा निजराज्याद्—अष्टा-
 दशदेशेभ्यो निष्काशितः पूर्णिमीयकः, एवं कियता कालेन स्वरौ—श्रीहेमचन्द्राचार्ये दिवं गते सति राजा—कुमारपालनामपि दिवं
 गत इतिगाथार्थः ॥६॥ इदानीं पत्तनादौ कीदृग् व्यतिकरोऽस्तीति विलोकननिमित्तं रहस्यर्यया—न्यग्बुत्त्या नाम्ना सुमतिसिंहाचार्यः
 पत्तने समागतः, तत्र दृष्टः सन् लोकेन पृष्टः—कोऽसित्वमितिगाथार्थः ॥७॥ तेन—सुमतिसिंहाचार्येणोत्सुकेन—निर्भयतया सोत्साहो-
 त्कर्षेण सार्द्धशब्दः पूर्वं यस्य स एवंविधः पौर्णिमीयकः—सार्द्धपौर्णिमीयकोऽहमिति भणितमित्यर्थः, तत्र आरभ्य तत्संततिस्तन्नाम्ना
 जातेतीदं बृद्धवचनमितिगाथार्थः ॥८॥ अथ केचित्तदीया वदन्ति यत्तदाह—

केइवि भणंति पुणिणमससुदाए सुमइसिंह आयरिओ । पगईए सोमालो तेणं सो साहुपुणिणमिओ ॥९॥

केचित्पौर्णिमीयका भणन्ति—पूर्णिमाससुदाये सुमतिसिंहाचार्यः प्रकृत्या सुकुमारः, मृदुमकृतिक इत्यर्थः, तेन तदपत्यानां साधु-

पौर्णिमीयक इत्यास्या, केचिच्च तृतीया एष ज्विनप्रतिमानां पुरस्तात् कर्णूरवासजलफलादिपूजानियेषधनेन साधुमार्गप्रवर्धनात् साधु पौर्णिमीयक इत्यपि बोध्यमितिगार्थः ॥९॥ अथ तस्य परूपणामाह—

कर्णूरवासजलफलवर्षेहिं न दोहृ वक्षजिणपूजा । सेसमुवयसपसुह पुण्णिमसरिस मुणेअरुव ॥१०॥

कर्णूरवासजलफलवर्षेः द्रव्यजिनपूजा न भवति, कर्णूरेण—वन्दनपूर्णं यद्वा कर्णूरस्य वास ज्येष्ठे इन्द्रः तेन वास्यां वा मातः भ्रातृः पूजा क्रियते सा तेन प्रतिपिदा, तथा जलफलादीनां पुरो होक्नेन याज्यपूजा क्रियते साऽपि तेन प्रतिपिदा, सत्राद्यप्रकथदिपूजासु वासादिभिः पूजा प्रतीतिषु, यदुक्त—‘पंचोपचारसुषा पूजा अहोबयारकलिआ य । रिदि विसेसेण पुणो नेजा सव्वोधयाराधि ॥११॥ तद्विजं पंचुवयाय सुंसुम’ कृत्यरगघइशुवधवीवेहिं । इसुम ? कृत्यय २ गघ ३ पईव ४ पूवनेवेखर्धफलअलेहिं ८ पुणो ॥२॥ अट्टविइकम्मइगणी अज्जयारा इवइ पूजा ॥३॥ पइपी, सव्वोधयारपूजा षड्दणपणवत्थ सुसणाईहिं । फलबल्लिीवाईनइगीअआरधिआईहिं ॥२॥ इति इइइआप्यादो, तथा ‘अरइताण मगवंताण गघमहूपईवसुम्महण- थिलेवणथिचिषबल्लिषत्थपूवाइइहिं पूजासकारहिं पइदिणमममणं पइव्वाणा तित्पुत्थप्यण करेमे’चि धीमहानिधीये तृतीयाच्ययने, इत्याद्यागमेपु कर्णूरवासजलफलप्रदीपादिद्रव्यैर्द्रव्यपूजायाः सन्नावात्, तथा परमराया अपि विद्यमानत्वात्वात्किंचित्कर एवासो- पदेसु । दोषसु—एतत्परूपणत्वावितिरिक्तमुपदेशमसुत्सम्—उपदेशमद्वययादिकं पूर्णिमासदृशं—पौर्णिमीयकमतसमानं ज्ञातव्यं, द्वितीयवि- धाने धर्मितो यो राकारकः पूर्णिमापाथिकादिविषयमरूपणाऽऽस्तकस्तभिराकरणमत्रापि बोध्यमितिगार्थः ॥१०॥ अथ पञ्चमभि- धामोपसंहरामाह—

एवं कुवकूखकोसिअसहस्सकिरणंमि उदयमावण्णे । चक्खुप्पहावरहिओ कहिओ सो सङ्खुप्पुण्णिमिओ ॥११॥

नचहत्थका० ॥ १२ ॥ इअ सासणा० ॥ १३ ॥

इअ कुवकूखकोसिअसहस्सकिरणंमि सङ्खुप्पुण्णिमिअमयनिराकरणनामा छट्ठो चिस्सामो सम्मत्तो ॥

व्याख्या प्राग्वत् ॥११॥ अथायं सार्द्धपौर्णिमीयकः कस्मिन् संवत्सरे कस्मिंश्च गुरौ विद्यमाने सत्यस्मिन् प्रकरणे भणित इति प्रदर्शनार्थं गाथामाह—प्राग्वत् ॥ १२—१३ ॥

इतिश्रीमत्तपागणनभोमणिश्रीहीरविजयहूरीश्वरशिष्योपाध्यायश्रीधर्मसागरगणिविरचिते खोपज्ञकुपक्षकौशिक-

सहस्रकिरणानाम्नि प्रकरणे सार्द्धपौर्णिमीयकमतनिराकरणनामा षष्ठो विश्रामो व्याख्यात इति ॥

अथ क्रमप्राप्तं त्रिस्तुतिकापरनामागमिकमतमाह—

अह आगमिअं कुमयं पायं थणिउच्च सञ्चवेलोअमयं । पंचासुत्तरवारससएहिं वरिसेहिं विक्कमओ ॥१॥

‘अथे’ति सार्द्धपौर्णिमीयकनिरूपणानन्तरमागमिकं कुमतं प्रायः स्तनिकवत्सर्वलोकमतं—सर्वजनप्रतीतं विक्रमतो—विक्रमसंबत्स-
रात्पञ्चाशदुत्तरद्वादशशतैर्वर्षैः १२५० जातमिति गम्यमितिगाथार्थः ॥१॥ अथ गाथात्रयेण तद्व्यतिकरमाह—

सीलगणदेवभद्दा नामेणं निग्गया य पुण्णिमओ । पल्लवपक्खे पत्ता तत्तोऽविअ निग्गया समए ॥२॥

सत्तुंजयस्स पासे मिलिआ सत्तड बुद्धुगणसुण्णिणो । गणनिग्गया य तेसिं सञ्चवेहिवि मिलिअ दुज्झायं ॥३॥

सासणसुअदेविपुईपडिसेइपरायण नवीणमय । पयसिकय पाबुवया तत्थ जुइ विगप्पिआ एव ॥२॥

नाम्ना श्रीलग्गणदेवमद्रौ पौर्णिमीयस्मत्-पूणिमाहुपद्याभिर्गतौ पल्लवपद्ये-अचलपद्ये माप्तौ, पौर्णिमीयकैनिष्कशितौ स्तनिकपद्य
निश्री कृत्वन्तावित्यर्थ, तौ च तदावीत्य लब्धाचार्यपदौ ततो निर्गतौ समये-प्रत्तावे शत्रुञ्जयस्व पार्थे-शत्रुञ्जयपरिसरे तयोः
बृहद्गणसुनयः सप्तादौ वा गणनिर्गता मिलिता, तैव सर्वैरपि मिलित्वा दुर्ध्वान्त-दुष्ट पर्यालोचिन्तं, यदि चय किञ्चिन्नवीन मन्तं
प्ररूपयामः तदा श्रोमनमित्येवरूपेण विचारितम्, अथ यथा विचारितं तदाह-शासनश्रुतदेवी-शासनदेवी श्रुतदेवी उपलक्षणात्
क्षेत्रदेवता शासनसुरादयस्तेषां सृतिः-“सुअदेवया मगवई” इत्यादिरूपा तस्याः प्रतिषेधे परायणं-तत्परं नवीन मत्, प्रकृतीकृतम्,
एवाप्तवा यथा व्याप्तं तथैव जनानां पुरस्तात्स्वरूपितमित्यर्थः, तत्र युक्तिर्विकल्पिता एव-वक्ष्यमाणलक्षणा इतिगाथात्रयार्थ ॥२-३-४॥
अथ तस्य कुयुक्तिमाह-

स्तित्पयरो असमत्पो जेसुवि कजेसु तेसु को अण्णो । किं हुम्मावि समत्पो ! ता कइ सुअदेवयथराई !॥५॥
येषु कार्येषु तीर्थकरोऽसमर्थ-शक्तिरहितेषु कृत्येषु किं कोऽय-तीर्थकतापर-समर्थो भवेत्?, अपितु न भवेत्, ता-तद्वि
श्रुतदेवता वराकी कथं भवेत्?, तस्मात् ज्ञानापथं तस्याः प्रार्थनमकिञ्चित्मित्यर्थ इतिगाथार्थ ॥२॥ एतादृग्युक्तिवक्ता
कीदृग् स्यादित्याह-

इवाइअजुत्तीहिं सूरो सूडाण वल्लवट्टिसमो । न सुणइ वत्थुसहाय विणायरीवाइआहरणा ॥६॥

इत्यादिक्युक्तिभिरर्थानुवाणो सूरो मूढानां मध्ये वक्रवर्षिसमो-मूर्खोऽसौ वस्तुस्वभाव-वस्तुस्वरूप जगद्गुरवर्षिपदाथ

परिणतिं न जानाति, अयं भावः—अनन्तबलमृत्तीर्थकरो यद्यसमर्थस्तर्हि बहुप्रार्थितापि वराकी श्रुतदेवता कथं समर्था इति श्रुतदेवता-
 स्तुतिनासाकं सम्मतेत्यर्थः, तत्र वस्तुस्वरूपं न जानातीत्यत्र दृष्टान्तमाह—‘दिनकरे’त्यादि, दिनकरदीपाद्युदाहरणाद्—अन्धकार-
 नाशने समर्थोऽपि दिनकरः—सूर्यः प्रदीपसाध्ये—भूमियुद्वाद्यन्धकारनाशे न समर्थः, यः सामर्थ्यमधिकृत्याधिकः स सर्वत्रापि समर्थ
 एव स्याद् एवं नियमो नास्तीति दिनकरदीपदृष्टान्तेन श्रुतदेवतासाध्ये कार्येऽर्हन् समर्थ एव स्यादिति नियमाभावो दर्शितः, तथैव
 वस्तुस्वभावाद्, अत एव श्रीगौतमप्रबोधितोऽपि कर्षकः श्रीमहावीरदर्शनादर्शनादिशून्यः संसारं भ्रान्त इत्यागमप्रसिद्धेरिति-
 गाथार्थः ॥६॥ अथ पुनरपि लोकसिद्धदृष्टान्तमाह—

महफलओ सहगारो जंबूफलकारणं किं हुआ ?। कोहंडीफलेहेऊ किं सहगारो समिद्धोऽवि ? ॥७॥

महाफलदोऽपि कलिकाले कल्पद्रुमोपमया फलदाताऽपि सहकारः किं जम्बूफलकारणमपि भवेद्?, अपि तु न भवेत्,
 यद्वस्तु महत् सन्महाफलकारणं तदुच्छफलकारणं भवत्येवेति नियमो नास्त्येवेति दर्शितं, किञ्चित्फलं महदपि तुच्छजन्यं महताऽपि
 जनयितुमशक्यमित्यत्र दृष्टान्तमाह—‘कोहंडी’ति कूष्माण्डीफलेहेतुः किं समृद्धोऽपि—वसन्तर्तौ पत्रमञ्जरीदिसंयुक्तोऽपि सहकारः—
 आम्रवक्षः किं स्याद्?, अपितु न स्यात्, कूष्माण्डी नाम वल्लीविशेषः, सा च सहकारादिमहावृक्षापेक्षया तुच्छा स्त्रीरूपाऽपि यन्मह-
 त्फलं ददाति तत्सहकारादिना केनापि दातुं न शक्यते, तेन यत्फलं श्रुतदेवतया दीयते तत्फलं केनापि दातुमशक्यम्, अत एव
 श्रीहेमाचार्येण सरस्वती समाराधिता भवचनप्रभावनाहेतुः संपन्नेत्यग्रे दर्शयिष्यते इति गाथार्थः ॥७॥ अथास्तामन्यत्, तीर्थकरे
 विद्यमानेऽपि तीर्थकरासाध्यं तदतिरिक्तजनसाध्यं चेति दर्शयति—

सतमि अ तित्थपरे गोअमपमुहावि साहुणो सब्बे । भिकख्हावि पविष्ठा कुलेसु गाहावर्णपि ॥८॥

सति च-बोऽप्यर्थे सत्यपि तीर्थकरे-भीमहावीरनाम्नि विद्यमानेऽपि गौतमप्रमुखा-साधवो मिश्वार्थमपि-अभयानादिनिमित्तं
गृहपतीनां-गृहस्थानां कुलेषु अविष्टा, चारित्राराचनहेतोरभयानादेर्दानत्रिकिर्ययागार्थगारिष्पीनां न तथा तीर्थकृतमपि इतिदृष्टान्तेन
यथा चारित्राषट्स्मनसामर्थ्यं श्रुतदेवतादीनां न तथा तीर्थकृतमपीति, अनया दिग्भाजनेके दृष्टान्ता स्वयमभ्युक्षा, यथा बहुसूक्ष्मेनापि
रत्नेनासाध्यमपि कार्यं स्त्रीवस्त्राणादिकं वस्त्रायादिसाध्यं, घृतेनासाध्यमपि द्यौषकर्मदिकं पिपासोश्मनादिकं च अलसाध्यमित्यादि
लोकस्मिद् लोकोत्तरेऽपि वैयाघ्रस्याणुषट्स्मनादिना यथा साधवस्तीर्थप्रशुचिदेवधो न तथा तीर्थकृतोऽपीत्यादीतिगार्थः ॥ ८ ॥
अथ त्रिस्तुतिकं शङ्कते-

णणु सुअवेवीशुणणे भवधिरह्वराइपत्थणा तीए । णो सुता जमसंत वट्ठु किं कोऽवि विज्जावि ? ॥९॥

ननु भोः श्रुतदेवतास्त्वने 'आमूलालोलधूलीचतुलपरिमलालीढलोलालिमाळाङ्कारावसाराऽम्बलकमलाऽगारभूमीनिनासे ।
छायासंमारासारे ! वरकमलकरे ! ताराहाराभिरामे !, धाणी संदोहदेहे भवधिरह्वरं देहि मे देवि ! सार ॥९॥ मित्यादिरूपे भव
विश्ववरादिप्रार्थना तस्मात् श्रुतदेवताया न युक्ता, यद्-यस्मात् कारणात्सदस्तु-स्वसत्तायामविद्यमान वस्तुज्ञात कोऽपि किं दद्यादपि ?,
अपि तु न कोऽपि दद्याद्, अयं भाव'-श्रुतदेवताया एव भवधिरह्वामावात् कथं सा भवधिरह्वरं दद्याद् ?, न हि स्वसत्तायामविद्य
मान वस्तुज्ञात दातु कोऽप्यलं भवेत्, तस्मादकिञ्चित्करी श्रुतदेवतास्तुतिरिति गार्थार्थः ॥९॥ अथ स्वसत्तायां विद्यमानमेव वस्तु
दीयते नान्यदिति नियमामासं दर्शयन् दूषयति-

नेवं निअमो जम्हा दिंति असंतंति नेव संतंपि । जिणपमुहा सुअणाणं केवलणाणं च आहरणं ॥१०॥
 नैवं नियमः—सदेव दीयते नान्यदित्येवं नियमो नास्तीति, अत्र व्यभिचारस्थानमाह—‘दिति’ति जिनप्रमुखाः—जिनेन्द्रा-
 चार्यादयोऽसदपि—स्वसत्तायामविद्यमानमपि ददति, सदपि विद्यमानमपि च न ददति, तत्किमुदाहरणमित्याह—श्रुतज्ञानं केवलज्ञानं
 चोदाहरणम्, अयं भावः—जिनेन्द्राणां स्वसत्तायां श्रुतज्ञानं नास्ति तदपि ‘उप्पन्नेह वे’त्यादिमावृत्तापदेन तेऽहंतो द्वादशङ्गीमपि
 भावश्रुतं प्रयच्छन्ति, अत एव शक्रस्तवे ‘चक्रुदुदयाण’मित्यहंतां विशेषणं, न चार्हतां श्रुतज्ञानं सत्तायां भविष्यतीति शङ्कनीयं,
 छात्रस्थिके ज्ञाने नष्ट एव केवलोत्पत्तेः, यदागमः—“उप्पणंमि अणंते नंठंमि उ छाउमत्थिए णाणे”ति, अस्ति च केवलज्ञानं तदंश-
 मपि न प्रयच्छन्ति, विद्यमानस्यापि तस्य दानाशक्तेः, अत एव मत्यादिज्ञानचतुष्टयस्य नोद्देशादिकं, श्रुतज्ञानस्य तु तस्य सत्त्वात्,
 यदागमः—“चत्तारि णाणाइं ठप्पाइं ठवणिजाइं, णो उदिसजंति यावत् सुअणाणस्स उद्देसो समुद्देसो अणुणा अणुओगो पवत्तइ”चि,
 तथा अकेवलिनोऽपि गौतमादयः स्वशिष्यान् प्रति हेतुमात्रभवनेन केवलज्ञानदायिनो, न तथा लब्ध्यादीनामपीत्येवमुदाहरणेन
 यद्यपि श्रुतदेवताया भवविरहो नास्ति तथापि तादृग्वस्तुस्वभावाद् दद्याद्वा भवविरहहेतुत्वात् कारणे कार्योपचाराद्भवविरहरूप्याणि
 ज्ञानादीनि तेषां दात्री भवत्येव, ननु श्रीहेमाचार्यादिदृष्टान्तेन श्रुतज्ञानदातृत्वं भवतु, एवं दर्शनस्यापि नासंभवो, यतो देवादि-
 भ्योऽपि सम्यक्त्वलाभश्रवणात्, परं चारित्रं तु ततो न भवत्येवेतिचेन्मैवं, हेतुमात्रेण मेतार्यादीनामागमे प्रतीतत्वात्, शासन-
 देव्यादिभ्यो रजोहरणादिलिङ्गलाभात् प्रत्येकबुद्धादीनामपि द्रव्यचारित्रलाभस्याविरोधात्, तेन तद्व्यप्रार्थनं नायुक्तमितिगाथार्थः
 ॥१०॥ न चैवं सर्वथा नियमाभाव एव, किंतु क्वचिन्नियमोऽपीत्याह—

जो पुण ऋषयश्चि नियमो दीसइ वृष्वसि न उण मावेऽसि । अण्णइ पडिमापमुहाऽऽराहणमसि निष्फल पावे ॥११॥

यः पुनः कुत्रापि नियमो दृश्यते स प्रब्ये—द्रव्यविषयोऽवगन्तव्यो, द्रव्य हि क्लृप्तदिलक्षणसमादिलक्षणं वा दीयमान विद्यमानमेव—स्वप्नवायां वर्धमानमेव दीयते, न पुनरसत्, 'उपपन्ने वा' इत्यादि मावृक्कापररूपं यद्द्रव्यमुत तद्गणवरेभ्यो विद्यमान सदेव दीयते इति न व्यभिचारः, ननु तीर्थंकरश्चासने देवताभ्यां दीयमाने द्रव्यलिङ्गे व्यभिचारो, यत्सयोरविद्यमानमेव द्रव्य- लिङ्गं परेभ्यो दीयते इति चेत्सत्य, तयोस्तथाविषकस्यत्वात्, तथाविषय्यतिकरातिरिक्तस्वले व्यक्तेनियमात्, यद्य यद्यपि तीर्थ- कञ्चनदेवताभ्यां स्त्रोहरणादिकं लिङ्गत्वेन चारित्र्ययुक्त्या स्वयं गृहीत नास्ति तथापि द्रव्यत्वेन सञ्जातमेव दीयते, न पुनरसवपि, तस्माद्द्रव्यमन्तरेण द्रव्योत्पत्तिदानाद्यसंभवाद् द्रव्यविषयो नियमोऽव्यभिचारेण सिद्ध्यति, न पुनर्मावेऽपि—मावविषयोऽपि नियमः, न हि देयस्य मावस्य संज्ञावो दातुरपि युज्यते, सुतद्धानमाभिस्य तीर्थकृत्येव व्यभिचारः प्रागेव दक्षितः, अन्यथा यदि भावोऽप्या स्मिन् संभवे दीयते इति नियमः स्यात्तर्हि प्रतिमाग्रमुलाराचनं—जिनप्रतिमापाराचन निष्फल प्राप्नुयात्, यतः सम्यग्दृष्टिपरिगृहीता जिनप्रतिमा मावप्राप्तया मण्डिता, आविश्कृत्वात् सारूपिकादयोऽपि प्राणाः, यदागम — 'तिरययोरो ? विष २ षउदस ३ भिष्णे ४ संविग ५ तइ असंविगो ६ । सारूपिय ७ वय ८ दस ९ पडिमाओ १० भावगामात्' ॥१॥ इति श्रीबृहत्स्वरूपभाष्ये, तद्द्रव्यैक देशो यथा—तीर्थंकरा—वर्हन्तः जिनाः—सामान्यैस्त्रैलिनः अवधिमानः पर्यायजिना वा चतुर्दशपूर्विजो दशपूर्विजश्च प्रतीताः 'भिष्ण'पि असंपूर्णदशपूर्वधारिणः संधिप्राः—उद्यतविहारिण असंधिप्राः—वधिरतीताः सारूपिका नाम श्वेतवाससः सुखुच्छित्तश्चिरतो मिष्ठाटनो मजीकिनः पश्चात्कृतविशेषा 'वय'पि प्रतिपन्नाशुभ्रताः भाषका 'दसण'पि दसनभावकाः अनिरतसम्यग्दृष्टय इत्यर्थः प्रतिमाः—

अर्हद्विम्बानि, एषः सर्वोऽपि भावग्रामः, एतेषां दर्शनादिना ज्ञानादिप्रसूतिसद्भावात्, अत्र परः ग्राह-ननु युक्तं तीर्थकरादीनां ज्ञाना-
दिभावबलत्रयसंपत्समन्वितानां भावग्रामत्वं, ये पुनरसंविशास्तेषां कथमिव भावग्रामत्वमुपपद्यते?, नैष दोषः, तेषामपि यथावस्थित-
प्ररूपणाकारिणां पार्श्वतो यथोक्तधर्ममाकर्ण्य सम्यग्दर्शनलाभ उदयते, अतस्तेषामपि भावग्रामत्वमुपपद्यते, कृतं प्रसङ्गेनेत्यादि बृह०
बृ०, अथ प्रतिमानां सर्वथा ज्ञानादिशून्यत्वेऽपि परेषां ज्ञानादिहेतुत्वाद्, एवं सारूपिका अपि, अविरतदेशविरतास्तु श्रावकाः स्वयं
चारित्र्यपरिणामरहिता अपि सदुपदेशेन परेषां तत्परिणामहेतवो भवन्ति, एवं श्रुतदेवताऽपि स्वयं अतथाभूताऽपि चारित्र्याद्युपष्टम्भ-
हेतुत्वेन तस्याः तथाविधप्रार्थनाऽपि फलवच्येवेतिगार्थः ॥११॥ अथ जगत्प्रवृत्तिहेतुवस्तुस्वरूपप्ररूपणाय गंधायुग्ममाह—

दब्बाउ दब्बभावा नय भावा किंचि हुज्ज दब्बाइ । तेणेव जगपवित्ती कारणविसया फलधीणं ॥१२॥

फलजणयं खलु कारणमिह दिट्ठं तंपि नेव फलजुत्तं । साहुसरीरा मोक्खो न सरीरं मोक्खसंजुत्तं ॥१३॥

द्रव्यात् कनकादेर्द्रव्यं-कनककुण्डलादिकं द्रव्यं भावश्च-तथाविधजीवादेर्नानापरिणामविशेषः तावुभापि भवतः, न च
भावात् किंचिद्द्रव्यादि भवेत्, नहि तथाविधपरिणामात् किंचित्कनकादिकं संपद्यते, न वा स्वकीयपरिणाममात्रात् परकीयपरिणा-
मोत्पत्तिः स्यात्, तेनैव कारणेन जगत्प्रवृत्तिः फलार्थिनां कारणविषया भवति, कारणं खलु इह जगति फलजनकं दृष्टमपि पुनस्त-
त्कारणं फलयुक्तं नैव-नास्त्येव, कारणं खलु इह जगति फलजनकं स्यात्, न पुनः फलयुक्तमपीतिभावः, फलयुक्तत्वे हि युगपद् द्रयोरु-
त्पत्तिः प्रसज्येत, तथा च कारणं कार्यात्पूर्वभावि पश्चाद्भावि च कार्यमिति सर्वजनप्रतीतिबाधा स्यात्, तत्र दृष्टान्तमाह-‘साहु’त्ति
साधुशरीरात्मोक्षः-सर्वकर्मक्षयलक्षणसिद्धिः स्याद्, यदागमः-“अहो जिणेहिं असावज्जा, वित्ती साहुण देसिआ । मुक्खसाहणेहउस्स

साद्देहस्त घारणा ॥१॥ इति (५-१५१३) न च तद् शरीरं मोक्षसंयुक्तम्, एवावता मोक्षधियुक्तमपि मोक्षसाधन, तथा श्रुतदे-
वताऽपि, शरीरादिवचसा अपि धर्मसाभिष्यदानसंवादिदिति गायायुग्मार्यः ॥ १२ ॥ १३ ॥ अयुक्तयुक्तेः परमार्यमाह—

एव कारणनिअय कञ्च पुण कारण्णाइ णाणाइ । तेणप्पमहविगप्पो गोषाणवि हासहेउत्ति ॥ १४ ॥

एव-श्रायुक्तप्रकारेण कार्यं क्करन्नियतम्-अमुकमेवाहञ्च कर्त्यमहुक्तेन अन्य, कारणं वैसाहञ्चममुकसैव कर्त्यस्य अनक-
मित्येवरूपेणान्योऽन्यव्याप्तिमञ्चवति, तानि च क्करणानि नाना-विचित्रप्रकाराणि कर्तृकरणादीनि, तानि च कानिचिन्महान्त्यपि
खानियवानामन्वानामपि कर्त्याणां कर्तृणि न संभवन्ति, यथा प्रदीपापेक्षया महानपि दूर्यः प्रदीपप्रकाशय भूमिगृहं न प्रकाशयति,
तथाऽऽदसाध्यमपि कार्यं श्रुतदेवतासाध्यम्, अतस्तर्क्येच्छुन्ता वत्तुतिः कर्तव्येति न दोषः, यत् एवं तेन कारणेनाल्पमदद्वि-
कल्पः-इदं महादिदं चान्यमित्यादिकल्पना गोपानामपि हासहेतुः, यतस्तेऽप्युक्तयुक्त्या निर्गेतुं शक्ता इतिगार्थार्थः ॥ १४ ॥ अथा
न्यथा प्रक्षरेण युक्तिमाह—

अण्णह अरहताई पच पया तत्तय एगमेव पय । श्रुत्त जइ असमत्थो अरिहतो किञ्चु सेसेत्ति ? ॥ १५ ॥

अन्यथा-महान् पुरुषः स्वापेक्षया सुखपुरुषसाध्य कार्यं करोत्येवेति यदि तदि वार्त्तादीनि पञ्च पदानि, प्राकृतत्वात्सुख,
तेष्वेकमेव पद युक्त, “नमो अरिहताय नमो सिद्धानं नमो आयरिआर्ण नमो उवञ्जायाण नमो लोए सञ्चसाहृगं” इति पचानां पदानां
मध्ये नमो अरिहतायमित्येकमेव पदं युक्त त्रिस्तुतिकामिश्रायेण, यद्यईमसमर्थः नु इति विवेकं क्षेपैरुषार्यादिभिः किं स्यात् !, न
किमपीत्यर्थः, तेन तन्मते नमस्कारोऽपि ‘नमो अरिहताय’मित्येकपदात्मक एव युक्तः, यथाचार्यादिसाध्यं कर्त्यं तीर्थकरेणासाध्यं

तर्हि चिरं जीव आयातोऽसि स्वयमेवासदुक्तमार्गेण, श्रुतदेवतायामपि तथा श्रद्धेयमितिगाथार्थः ॥१५॥ अथ येनाराधिता श्रुतदेवता सर्वजनप्रतीता फलदायिनी संवृत्ता तद्व्यतिकरं गाथात्रयेणाह—

तेणेव वीसठाणाराहणमरहंतशुत्तसुनिमित्तं । भणिअं तत्थवि पवयणपहावणा साऽवि कह हुज्जा ? ॥१६॥
 इअ चिंतापरंततो जिणभत्तो हेमचंदसूरिवरो । आराहिअ सुअदेविं जाओ कालिकालसन्वणू ॥ १७ ॥
 राया कुमारपालो निम्मविओ तेण परमसंविग्गो । अज्जवि कित्तिपयाया पवयणपासायसिहरंमि ॥१८॥
 येन कारणेन तीर्थकृदसाध्यमपि कियत्कार्यं श्रुतदेवतासाध्यं तेनैव कारणेन विंशतिः स्थानकानि अर्हत् १ सिद्ध २ संघ ३-
 आचार्य ४ स्थविर ५ उपाध्याय ६ साधु ७ ज्ञान ८ दर्शन ९ विनय १० चारित्र ११ ब्रह्मचर्य १२ शुभध्यान १३ तपः १४ सुपात्रदान-
 १५ अर्हदादिवैयाघ्र्य १६ समाधि १७ अपूर्वश्रुत १८ श्रुतभक्ति १९ प्रवचनप्रभावना २० रूपाणि तेषामाराधनं—यथोचितविधिना
 यथाशक्ति तद्भक्तिकरणं अर्हद्वीत्रस्य—तीर्थकरनाम्नः सु—शोभनं प्रधानं निमित्तं—कारणं भणितं, वीरेणेति गम्यं, तत्रापि प्रवचनप्रभा-
 वना गरीयसी, यतो वस्तुगत्या सर्वाण्यपि स्थानानि तत्रान्तर्भवतीति, सापि प्रवचनप्रभावना कथं भवेत्?—केन प्रकारेण स्यादित्यमुना
 प्रकारेण चिन्तापरतन्त्रः—एवं चिन्तान्वितो जिनभक्तः—तीर्थकराज्ञातत्परो हेमचन्द्रद्वारिवरः—श्रीहेमन्द्रद्वारिः श्रुतदेवीमाराध्य कलिकाल-
 सर्वज्ञो जातः, कलिकालसर्वज्ञ इति विरुदमुद्रहति स्म, तेन च कुमारपालो नाम राजा परमसंविज्ञो निम्मर्मापितः, प्रतिबोध्य परमार्हती-
 कृत इत्यर्थः, प्रागुक्तप्रकारेण कीर्त्तिपताका अद्यापि—सम्प्रत्यपि प्रवचनप्रासादशिखरे—जिनशासनलक्षणप्रासादमस्तके वर्चते इतिगाथा-
 त्रयेण श्रीहेमाचार्येणाराधिता श्रुतदेवता फलवती संपन्नेति दर्शितमिति गाथात्रयार्थः ॥१६-१७-१८॥ अथ पुनरपि त्रिस्तुतिकः शङ्कते—

ननु साहृणमञ्जुस्त आराहण मतदेवयार्ङ्ग । ज सद्गुणवि समए पठिसिद्ध जक्खनिस्साई ॥ १९ ॥

मन्त्रदेवतादीनामाराधन साधूनामयुक्तं, यद्-यस्मात्समये-सिद्धान्ते अर्थान्निगवत्यां श्राद्धानामपि-श्रावकाणामपि यद्यनिश्चादि-यद्य-नागादिनिश्चया धर्मकत्तण प्रतिपिद्ध, यदि श्रावका अपि यद्यादिनिश्चारहिता अर्हत्स्वपितं मार्गं सम्यगाराधयन्ति तर्हि कथं साधव-स्वभिश्चया धर्मं कुर्वन्तीतिमावात्मकाः पूर्वपक्ष इतिगार्थः ॥ १९ ॥ अथ त्रिस्तुतिकस्य सिद्धान्तपरमार्थानिभित्तत्वमाविष्कृत्युप-हासेनैव सिद्धान्तयति-

इअ चे किं तद्भग पठिवक्ख किंच सुरिहरिभघो । सिरिमइयाहुपमुहा अमुहा ज तेहिं त भणिअ ॥२०॥

इति श्वेत्-प्रागुक्तं यदि तर्हि तृतीयांग-श्रीस्नानांग किं प्रतिपक्षं-श्रेयि वर्चते येन तत्राराधन मणित, तथाहि “आयरिअ-उवज्जायाण गमंसि पच अतिसेसा पण्णचा, उ०-आयरिअउवज्जाए अंतो उवस्सगस्स पाए निग्गिज्झअ २ पण्णेडेमापे वा पमजे माणे वा नप्रतिक्रमति ? आयरिअउवज्जाए अंतो उवस्सगस्स उच्चारणासवर्णं विगिचमाणे वा विसोहेमापे वा गातिक्रमंति २ आय-रिअउवज्जाए पम् इज्जा विआषड्ढिअं करेखा, इज्जा नो करेखा ३ आयरिअउवज्जाए अंतो उवस्सगस्स एगरायं दुराय वा वस-मायेप्पाइक्कमति ४ आयरिअउवज्जाए वाहिं उवस्सगस्स एगराय दुगयं वा वसमाणे पातिक्रमंति ५” श्रीस्नानांगे (४३८), तद्-स्येकदेवो यथा-अन्तरुपाध्ये एका चासौ रात्रियेत्येकत्र द्वयो रात्र्योः समाहारो द्विरात्र तद्वा विद्यादिसाधनार्थमेकास्मेकान्ते वसमातिक्रमति, तत्र तस्य वक्ष्यमाणदोषार्थंमवाहू, अन्यस्य तु तद्भावादित्थित्यर्थः, एवं पंचमोऽपीत्यादि” श्रीस्नानांगश्रुतौ, अत्र विद्यादिसाधनं मणितं, आदिशब्दात् मन्त्रादितदधिष्ठातृदेवादिप्रहः, एवत्स्थं तु त्रिस्तुतिकस्य तत्र मते भगवत्या सह विरोधि कथं

युक्तिमदिति विचार्य, किंच-अथवा स्वरिहरिभद्रः-श्रीहरिभद्रद्वरिः भद्रबाहुप्रसुखाः-चकारो गम्यः श्रीभद्रबाहुप्रभृतयश्च अबुधाः-
 अपण्डिताः त्वदभिप्रायविचारशून्याः आसन्निति क्रियाध्याहारः, यद्-यस्मात्सैस्तद्गणितं-श्रुतदेवताधारार्थनं भणितं, तथाहि-श्री-
 हरिभद्रद्वरिणा तु 'संसारदावानलदाहनीरं० १ भावात्० २ बोधा० ३ आमूलालो० ४ इतिस्तुतिः कृता, ननु श्रीहरिभद्रस्य कृति-
 रियं कथं निर्णयितुं चिद्यते, विरहशब्दलाञ्छितत्वाद्, यावती कृतिर्विरहशब्दलाञ्छिता तावती श्रीहरिभद्रद्वरेण बोध्या, पंचा-
 शकवृत्तौ तथैव भणितत्वाद्, श्रीभद्रबाहवो यथा-'दुन्नि अ हुति चरित्ते दंसणणणे अ इक् इक्को अ । सुअखित्तदेवयाए शुइ अंते
 पंचमंगलयं ॥१॥ इति श्रीआवश्यकनिर्युक्तौ, तथा तत्रैव 'चाउम्मासिअवरिसे उस्सगगो खित्तदेवयाए उ । पक्खिअ सिअसुरीए करिंरिति
 चउमासिएडवेगे ॥१॥ इति श्रीआ० (२३६ भा०) एवमन्येऽपि शोभनश्रुतिप्रभृतयः स्तुतीः कुर्वाणाः शासनदेवतादीनां स्तुतिं कृत-
 वन्तः, श्रीभद्रबाहुभिस्तु श्रुतदेवतादिस्तुतिकरणमच्छिन्नपरम्परागतमिति दर्शितमित्यत्र त्वद्बुद्धावित्तभगवतीसम्मत्या सह कथं संगति
 रिति पृष्टेऽन्यतरस्य त्यागे स्वीकारे बोभयथाऽपि निजगलपाशकल्पद्विस्तुतिकविकल्पः सिद्धः, नचायं दोषो भवतामप्यापद्यते
 इति वाच्यं, वक्ष्यमाणगत्याऽस्माकं तद्दोषगन्धस्याप्यभावादिति गार्थार्थः ॥ २० ॥ अथ श्रुतदेवता वराकीति वक्ता त्रिस्तुतिकः
 कीदृशोऽत्रगन्तव्य इत्याह-

जीइ सहायत्तणओ पहावगा पवयणस्स संजाया । तंपि भणेइ वराइं वरायसुहरीवि उम्मत्तो ॥ २१ ॥

यस्याः श्रुतदेवतायाः सहायत्वात्-साहाय्यात् प्रवचनस्य-जिनशासनस्य प्रभावकाः-श्रीहेमाचार्यादयः संजाताः-सम्भय
 सर्वजनविख्याता आसन्, तामपि श्रुतदेवतां वराकीं वराकमुख्यैरपि त्रिस्तुतिकः उन्मत्तो-यातादिरोगपरायत्तत्तथाविधेदेवतायत्तो

ना मणति, पराकेषु मुख्यापि य उन्मत्तो न स्वात्स न स्वात्स न तथा मणति, यस्तु उन्मत्तोऽपि मुखरी न स्वात्सोऽपि न तथा वक्तुमयोरपि विशेषणयोः सार्यन्वयमिति गायार्थः ॥२१॥ अथ मिथ्याभिप्रायोक्तावितो मगवतीसम्मतिं सम्यगभिप्रायश्चिखरमारोपयन् गायानवक निमग्निपुः प्रथमगायामाह—

ज जह्वन्नाहसहायामावो मणिओ अ सावयाणपि । त घम्ममि दहस निवसिड वसिआ समय ॥२२॥

यथावदिसहायामावो—यद्यकिंनरनागादिसाभिष्यामावः भावकायामपि घर्मे—जिनोक्तमाणे दहत्व—दात्मं निदर्शयितु—दृष्टान्तीकर्तुं समये—सिद्धान्ते दर्शितमित्यवधार्यः, मावार्थस्त्वय—यदि यथादयो घर्मसाभिष्य न करिष्यन्ति तर्हि अस्माभिर्वर्मो मोक्षयते इत्यभिप्रायेण घर्मकरणं न युक्तं, किंतु सम्यग्दृष्टयो देवा घर्म कुर्वन्तामस्माकं यदि घर्मे साभिष्य कुर्वन्ति तदा प्रोमन, नो वेत् स्वयमेव यथाशक्ति घर्म करिष्याम एव, साभिष्यामावे यद्युपसर्गादिकं भविष्यति तर्हि सम्यक् सहमानानामस्माकं बह्वी निर्वरेति, यथा 'अतन्वे तपसो इद्विर्लभ्ये च देहधारण'मित्यादि, न चैव यदेव बहुनिर्झराहेतुस्तदेवोचितं घर्मादिनां सेवितुमिति वाच्यं, प्रत्र न्याप्रतिपक्षेणारम्यानश्चनस्यैव च कर्तव्यतापक्षे, अतो यत्किञ्चित् तद्विकल्पितमिति गायार्थः ॥२२॥ अथ दृष्टान्तमाह—

जह जिअपीसहा स्वछ अरिहता साहुणो अ(घ)मुजता । निच तुववाससुआ मणणइ न विरोइगगयोऽवि ॥२३॥

यथेत्युदाहरणोपन्यासे 'चितपरीपहाः' जिताः धृत्पिपासादिलक्षणाः परीपहा येस्ते जितपरीपहा, स्वदुःखधारणे जितपरीपहा एवार्न्त' साधवश्च सुञ्जते, वा—अथवा आश्रया तीर्थकारणया सुञ्जानः अपि गम्यो सुञ्जानः व्युपवासी—अनश्ननी मण्यते, पुनरव्युपवासं करोति, उपवासव्युपवासं करोतीत्यवधार्यः, मावार्थस्त्वय—यदि जितशुत् कथं भोजनामिलापी इ, यदि भोजनामिलापी कथं जितशु

द्रण्यते ? इत्येवंरूपेण कुपाक्षिकाभिप्रायेण विरोधः संपद्यते, परं स विरोधः सम्यग्दृशां न स्यादेव, यतोऽनेषणीयाहारपरित्यागी
 क्षुत्परीपहजेता भण्यते, स च जिनाज्ञया भुञ्जानोऽभुञ्जानो वेत्युभयथापि समान एवेति कुतो विरोधगन्धोऽपि?, दाष्टान्तिकयोजना
 त्वेवं-यदि यक्षादयो मह्यं धनादिकं पुत्रादिकं च ददति तदाऽहं जिनोक्तं धर्मं करोमीत्यादिरूपेण यक्षादिनिश्रा भण्यते, सा च धर्मा-
 र्थिनां न युक्ता, जिनैरननुज्ञातत्वात्, तस्मादनेषणीयाहारकल्या तथाविधयक्षादिनिश्रा तथा रहितः शुद्धाहारग्रहणकल्पं जिनाज्ञया
 प्रवचनाद्यर्थं सम्यग्दृशां श्रुतदेवताशासनदेवतादीनाभाराधनं कुर्वन्नपि यक्षादिनिश्राहितो भण्यते, अतः कुतो विरोधगन्धोऽपि?, अथ
 पुनरपि दृष्टान्तो, यथा आज्ञया-अर्हदुपदेशेन भुञ्जानोऽपि साधुरूपवासी भण्यते, यदागमः-“निरवज्जाहारेणं साहूणं निच्चमेव उववा-
 सो”ति तथा जिनाज्ञया श्रुतदेवताद्याराधनं कुर्वन्नपि यक्षादिनिश्राहितो भवति, पुनरपि प्रकारान्तरेण दृष्टान्तमाह-यथा निरवद्याहार-
 ग्रहणेनोपवासी सन्नपि तद्विरोध्याहारत्यागरूपः पुनरभ्युपवासमुत्तरगुणवृद्धिहेतवे करोति, यदागमः-“उत्तरगुणवड्डिकए तहविअ उव-
 वासमिच्छंति”ति तथा यक्षादिनिश्राहितोऽपि श्रुतदेवतादिसाध्यप्रवचनोत्सप्यर्णादिहेतवे तदारार्धनं युक्तमेवेति दृष्टान्तत्रयेण सम्य-
 ग्दृशां विरोधाभावो दर्शित इतिगार्थः ॥२३॥ अथ प्रकारान्तरेणापि दृष्टान्तो यथा-

अहवा रयहरणाइअउवगरणे धम्मसाहणे संते । सुणिणो अकिंचणा ते भणिआ वीरेण धीरेण ॥२४॥

तह जक्खाइसहायाभावे धम्मेऽवि हुंतु दढचित्ता । आणाए सुअदेवीपसुहाण सहायमिच्छंति ॥२५॥

अथवेति प्राग्बत् रजोहरणादिकोपकरणे-रजोहरणमुखवस्त्रिकाकल्पत्रिकचोलपट्टकमात्रकक्षणानि सप्त सप्त च पात्रसंबन्धीनीति
 चतुर्दशोपकरणसमुदाये धर्मसाधने-स्थविरकल्पिकानां चारित्रलक्षणधर्मसाधनहेतौ सत्यपि-विद्यमानेऽपि ते मुनयोऽकिञ्चनाः-न

विषते किञ्चनं येषां तदङ्किञ्चनाः भणित्वाः, क्वन ?-धीरण-कवलम्वानयलवता धीरेण-श्रीमहावीरवीर्यकृतेति प्थान्त इतिगायार्थः ॥२६॥ अय दाटात्तिकमाह-चया प्रागुक्तपदान्तेन धर्मे-जिनोक्तमार्गे ऋषिषा भवन्तो यथाविसहायामायेऽपि आश्रया श्रुतदेवी प्रमुखाणां महायमिञ्चन्ति, अय माय'-उपकरणानामिवाश्रया श्रुतदेवतादिसहायतामिञ्चन्तामपि साध्यादीनामकिञ्चनत्वमिव यत्नादि-सहायामाव प्थेतिगायार्थं ॥२६॥ अय प्रकारान्तरेणापि कथञ्चिपुक्तिमेदमाह-

इहलोलुअष्टुष्टा किञ्चिदि नेच्छति जकम्बपमुदेहि । तेण वा तसिस्सारहिआ मणिआ य घम्मरया ॥२६॥

इलौकिका अर्था -धनयान्यपुत्रकलत्रादयस्तेषु तुष्टाः-पूर्णतया नि सुहृता वा संतोपमाजोऽनिञ्चष इत्यर्थः, संसारस्वरूप-सम्पत्परिधानादनन्तगोऽवाप्ता इमे संयोगा इत्येवमनासक्ता किञ्चिदपि ऐहिकार्थं वस्तुजात यद्यत्रमुखेभ्यो नेञ्चन्ति तेन वा-अथवा तन्निभ्रारहिता-यथादिमानिध्यरहिता धर्मत्वाः-जिनधर्मपरायणा भणिता इतिगायार्थः ॥२६॥ अय यथादिनिभ्रानिषेधेन न श्रुत देवतादिस्तुत्याविनिषेध इत्याह-

सुअस्सिसेवययाईउस्सगो नेव तत्थ पढिसिद्धो । जण्ण त जणिगणा आणारहिअमि सो निअमो ॥२७॥

तेण पवयणअट्ठा सम्मदिहीण देवययाईण । आराहणमधिरुद्ध जह सत्तमनिण्हगहाए ॥२८॥

तत्र यथादिनिभ्राया अभावे श्रुतक्षेत्रदेवतापुत्सर्गो नैव प्रतिपिद्य, एत्र हेतुमाह-"जण्ण"ति यत्-यस्मात् गमितिवाक्यालङ्कारे जिनाज्ञा-धीर्यंकरसाक्षा, प्रबचने चाज्ञाया एव प्राधान्य, यत कारणाद् आज्ञा हि धर्मशरीरे जीवकल्पा, नहि जीवधिप्रयुक्तं सुन्दरमपि शरीरं क्वनकायात्तरणपरिधापनाह संभवति, तस्माद्धर्मचिकीर्षुणा यथादिनिभ्रापहित्यमिति, स नियम आश्रापहिते-जिनाम्नाव्यतिरि

क्तस्थले बोध्यः, जिनाज्ञा च नैहिकार्थं, किन्तु धर्मार्थं, तच्च प्रवचनहितं श्रुतदेवताधाराधनम्, अन्यथाऽहंदाज्ञाया असंभवादिति
 गाथार्थः ॥२७॥ अथ यस्मादाज्ञाव्यतिरिक्तस्थले नियमः—‘तेण’ति तेन कारणेन सम्यग्दृष्टीनां देवतादीनामाराधनं—स्तुत्यादिकरणेन
 तुष्टिजननं न विरुद्धम्—अविरुद्धं, युक्तमित्यर्थः, यथा सप्तमो निह्वो—गोष्ठामाहिलो जीवस्य कञ्चुकन्यायेन कर्मबन्धं प्ररूपयन्
 तीर्थनिवारितोऽपि न तिष्ठति तदा तीर्थेन गोष्ठामाहिलस्वरूपपरिज्ञानाय शासनसुरीमाराध्य महाविदेहे तीर्थकरसमीपे प्रेषिता,
 तथा च तीर्थकृत् पृष्टः—किं गोष्ठामाहिलः सम्यग्वादी उत दुर्बलिकापुष्पमित्रप्रमुखः सङ्घो वेत्युक्ते तीर्थकृतोक्तं—गोष्ठामाहिलो मिथ्या-
 वादी सप्तमो निह्वव इत्यादि सर्वजनप्रतीतमितिगार्थः ॥२८॥ अथ श्रुतदेवतादिदृष्टान्तेन स्वमत्या यथा तथा यक्षाधाराराधनतत्परः
 कीदृग् स्यादित्याह—

आणाभिण्डाणे इच्छंता जक्खपसुहसाहज्जे । पायं धम्मपभट्टा णो धम्माराहणा हुंति ॥२९॥

आज्ञाभिनस्थाने—जिनाज्ञाव्यतिरिक्तस्थले यक्षादिसाहाय्यमिच्छन्तः प्रायः धनपुत्राद्यर्थं तदाराधनतत्परस्तदपूर्तौ प्रायो धर्म-
 प्रभ्रष्टाः—धर्ममार्गपराङ्मुखवा धर्माशयका नो भवन्ति तेन धर्मार्थिनां यक्षादिसानिध्यमकिञ्चित्करम्, अत एव देवाद्युपसर्गेऽपि श्रावका
 अप्यचलाः प्रवचने निर्दिष्टा इतिगार्थः ॥२९॥ नन्वेवं श्रुतदेवताधाराधनमप्ययुक्तं भविष्यतीति पराशङ्कामपाकर्तुमाह—

नय किञ्चि पडिसिद्धं सच्चं सब्वप्पयारओ समए । उस्सग्गाइविवक्खा दक्खा कहमण्णहा होइ ? ॥३०॥

न च समये—जिनशासने सर्वं वस्तु प्रतिषेधाहं सर्वप्रकारेण—सर्वथा प्रतिषिद्धमस्ति, अन्यथा यदि सर्वथा प्रतिषिद्धं स्यात्तर्हि उत्स-
 र्गादिविवक्षा—उत्सर्गापवादविवक्षा उत्सर्गपदे तावादित्थमित्थं चापवादपदे इत्यादिविवक्षा दक्षा—निपुणा कथं भवति ?, यदुत्सर्गेणा-

निहितं तदपवादवोज्यैव स्यात्, उत्सर्गापवादौ च तीर्थकृद्भिर्मथितावितिगायायः ॥३०॥ अयोके सम्मतिं यत्र एव निर्दिशति, यतः
तन्मा सख्याणुण्णा सख्यनित्सेहो अ पषयणे नत्पि । आय वयं तुक्लिञ्जा लाङ्कास्त्रिन्ध वाणिज्यो ॥३१॥

एतद्दीका यथा, यत एवं तस्मात् स्थितमेतत्-सर्वप्रकारैरनुज्ञा यदुतेद कर्तव्यमेवेति सर्वानुज्ञा, तथा सर्वनिषेधो यदुतेदं न
कर्षण्यमेवेति प्रवचने-सर्वज्ञानमे नास्ति, वक्ष्यस्वैसाधारण्यार्थत्वेन संबन्धात् नास्त्येव, सर्वकर्षण्यानां द्रव्यक्षेत्रकालमावाद्य
पेक्षया विधानाभिषेधाच्च, द्रव्यादीनां च वैचित्र्येण क्वचिद्विषये विषेयस्यापि निषेधावसरः स्यात्, निषिद्धस्यापि च विधानमापद्यते,
तदुक्तम्-“उत्पद्यते हि साज्यत्वा, देशकालामयान् प्रति । यस्मान्कार्यं कार्यं स्यात्, कर्मकार्यं च वर्चयेत् ॥” क इवेत्याह-लामा
काङ्क्षीव वागिच्छको, यथाऽसाधारण्यव्ययतुलनया बहुलांमे प्रवर्षति, तथा लामेन प्रवर्षमानेन रागद्वेषपरिहारेण
सम्यगात्मा योजनीयो, न क्षात्र्यादुष्टावत्स्वन्नं विषेयमित्याहैत्यादि भीउपदेशमालागार्थः ॥३१॥ अयं किं संपन्नमित्याह—

तेन भगवद्दृष्टाण्यभविरोहो होइ सम्मविहीण । तित्सुद्दुहो खलु तित्प्या बज्जो बज्ज्जाण बज्ज्जाड ॥३२॥

तेन-प्राणुक्त्युक्त्यादिवर्धननिषिन्ना मगधवीत्सानाङ्गतविरोधः-मगधत्वां श्रावकाणामपि यथादिनिश्चायद्वित्य मणित स्वानाङ्गे
वाचार्योपाध्यायानामपि मन्थाधारावर्धनं मणितम्, उपलब्धवाञ्छीमद्ब्राह्मण्यमिना च शुतक्षेत्रदेवतादिस्तुतिदान मणित, कृत च भी
हरिभद्रधरिभिः संसारदावादिस्तुतिकरणेन, इत्येवंरूपेण मगधवीत्सानांगयोर्यो विरोधस्तदमात्रोऽविरोधो भवति, केयां?-सम्यग्दृष्टीनां,
मित्याहर्शां कुपाक्षिक्कणां तु सर्वत्रापि विरोध एव प्रतिमासते, तेनां तथास्वमावात्, अत एव त्रिस्तुतिकः-आगमिक्कापरनामा खलु
स्वभारणे त्रिस्तुतिक एव ‘पत्सानां वाद्यात् वाद्यो’-पत्सानां-तीर्थवहिर्युतानां पौर्विमीयकानां मभ्यात् वाद्यः-स्वनिक्कत्तादपि वाद्य

स्त्रिस्तुतिकः तीर्थबाह्यबाह्यबाह्य इत्यर्थः इतिगाथार्थः ॥३२॥ अथातिदेशमाह—

एवं खलु तित्थुइओ मूळस्सुत्तेण वण्णिओ इहयं । सेसमुवएसपमुहं पुण्णिमसरिसं सुणेअब्बं ॥३३॥
एवं कु० ३४ । नवह० । ३५ । इअसा० ॥३६॥

एवमुक्तप्रकारेण त्रिस्तुतिको मूलोत्सवरेण—मतप्रवर्तनहेतुभूतेन श्रुतदेवतास्तुतिनिषेधेन वर्णितः, शेषमुपदेशप्रमुखं पूर्णिमापक्ष-
सदशमिति गाथार्थः ॥३३॥ अथ सप्तमविश्रामोपसंहारमाह—‘एवं कु०’ व्याख्या प्राग्वत् ॥ ३४ ॥ ‘नवहत्थ०’ व्याख्या प्राग्वत् ॥३५॥ ‘इय सा०’ व्याख्या प्राग्वत् ॥३६॥

इय कुवक्खकोसिअसहस्सकिरणंमि पवयणपरिक्खापरनामंमि आगमिअमतनिराकरणामा सत्तमो विस्सामो

इतिश्रीमत्तपागणनभोमणिश्रीहीरविजयसूरीश्वरशिष्योपाध्यायश्रीधर्मसागरगणिविरचिते कुपक्षकौशिकसहस्रकिरणे
श्रीहीरविजयसूरिदत्तप्रवचनपरीक्षापरनाम्नि त्रिस्तुतिकमतनिराकरणामा सप्तमो विश्रामः ॥

अथ क्रमप्राप्तं लुम्पाकमतमाह—

अह पडिमा पडिवक्खं कुमयं उवएसवेसमहिगिच्च । जह जायं तह वोच्छं कुच्छाणवि कुच्छणिज्जंति ॥ १ ॥
अथेति—षष्ठगमिकमतनिरूपणानन्तरं सप्तमं प्रतिमाप्रतिपक्षं—जिनप्रतिमाद्वेपि कुमतं, तच्च सर्वजनप्रसिद्धं लुम्पाकमतमेव, अन्य-

था तु मर्नाण्यपि शुभतानि प्रतिमाद्वेषीष्वेव सन्ति, तीर्थद्वयेण तीर्थसम्बन्धिषु सर्वेष्वपि वस्तुषु द्वेषस्यैव भावात्, परमेवत् केपांश्चित्स
 गृह्णामेव शान्तगोचरीभवति, नान्येषां सर्वेषामपीति, लुम्पाकस्तु भिष्याह्वाणमपि जिनप्रतिमाद्वेषीति प्रतीतिविषय एवेति प्रतिमाप्रति
 पक्षमिति मणितम्, उपदेक्ष्वेषं-उपदेशो जिनप्रतिमापूजा तावद्विसास्मिकेत्यादिरूपेण भाषण वेपथ-नेपथ्यः कथञ्चित्साधुवेपार्द्धरूप
 स्तवः समाहारे उपदेक्ष्वेषं तद्विक्त्य-तदाधित्य यथा ज्ञात तथा वक्ष्ये, क्रीदश्च तत् कुमर्तं ?-सुच्यानामपि, आसतां चर्मकरैलादयो
 म्लेच्छानामपि सुगुप्सनीय-कुत्सानिषय, तेऽपि तन्मर्तं कुत्सितकलेषु कुत्सिताहारपानीयादिप्रदक्ष्णदर्शनात् सुगुप्सन्ति स्विंसन्ति चेति
 सुगुप्सनीयमिति गार्थः ॥२॥ अयोपदेशकालाघाह—

विक्रमञ्चो अदृतरपन्नरससएहि पाथउथएसो । लुपगलिहगो मूल तस्सखि तस्सेवमुप्पत्ती ॥ २ ॥

विक्रमत्-श्रीविक्रमसंवत्सरावद्योषरपञ्चदशमवैः-अष्टाधिकपञ्चदशमवत्सवत्सरीरैः १५०८ पापोपदेश -प्रविभाष्यादिनि
 पेयरूपस्यस्यपि मूलम्-आदिकरणं लुम्पकलेसकः-लुम्पक इति मातापितृवच नाम लेसक इति लिखनकर्मणा जीनिका
 कर्षेति दर्शितं, तस लुम्पकलेसकस्योत्पत्तिरेव-वक्ष्यमाणप्रकारेणेति गार्थः ॥२॥ अयोत्पत्तिं विदर्शयिषुः प्रथम व्यक्तिकरमाह—

नय तित्थाठ अणतरपरपरानिग्गयपि कुमयमिण । किंतु अकम्हा मिच्छादिद्विसगासा सयमूळ ॥३॥

न च तीर्थादि-अच्छिभरस्पर्शागतसाध्यादिसमुदायादन्तरपरस्परानिर्गतमिदं कुमवत् अन्वयवचानन्वयवचानाम्यां निर्गतं-पृथग्भूत,
 अपि विसये, इदं लुम्पकमतं भवति, नहि लुम्पककृतं तीर्थादिनन्तरं साध्याद्राकारकवभिर्गतं, न वा कृत्तिकादिष्वत्परस्परानिर्गतं, किंतु
 अकम्हा-असंभावितकारणात् भिष्याह्वाणसंज्ञात् स्वयभूत-स्वयमेव समुत्पन्नं, यद्यपि त्रिनिर्मिषक किमपि न स्यात्, तथाप्यसंभावित

कारणादुत्पन्नं हि वस्तु निर्निमित्तकमेवोच्यते, यथाऽयमकाले मृत इत्यत्र कालमन्तरेण मरणासंभवेऽपि अतर्कितकाले मृतो ह्यकाल-
मृत एव भण्यते इति गार्थार्थः ॥३॥ अथ व्यतिकरं दर्शयित्वाऽन्वयग्राह—

इह एगो नामेणं लुंपगलिहगोऽवि गुज्जरत्ताए । लोहेणंतरपत्तं छडिड्ढअ सिद्धंतमा लिहई ॥४॥

इह—भरतक्षेत्रे नाम्ना लुम्पकलेखको गूर्जरत्रायां धरित्र्यां 'लोमेनान्तरपत्रम्' अन्तरेऽन्तरे—मध्यभागे मध्यभागे पत्रमृत्पलक्षणवा-
पत्रे पत्राण्यालापकोद्देशादिकं च छर्द्दयित्वा—परित्यज्य २ सिद्धान्तं लिखति, सेति गम्यं, लिखति स, आः खेदे, पापात्मा पापाभीरुरि-
त्यर्थ इति गार्थार्थः ॥४॥ अथैवं सति किं जातमित्याह—

सुणिवयणचोअणाए रुसिओ ऊससिअ भणइ दुव्वयणं । तुमहं भिक्खुच्छेअं करेमि ता होमि जाओम्मि ॥५॥

सुनिवचनचोदनया—अहो पापात्मा कथं सिद्धान्तं न्यूनीकरोषीत्येवंरूपेण साधुश्रवणया रुष्ट उच्छ्वस्य—दुःखगर्भितसुच्छ्वासं विमुच्य
भणति—भूते, किं?—दुर्वचनं—दुष्टवचनं, तदुल्लेखमाह—यदि युष्माकं भिक्षोच्छेदः—भिक्षादौर्लभ्यं करोमि 'ता' त "म्मि"ति अहं जातो—
भवामि, अन्यथा मम जन्म निष्फलमित्यभिप्राय इति गार्थार्थः ॥५॥ अथ ततोऽपि किं कृतवानित्याह—

इअ कयपइण्णचिंतापरेण पावेण तेण पयडिकयं । कुमयं निअनामेणं पावाणं पावकम्मुदया ॥ ६ ॥

इति—प्रागुक्तप्रकारेण कृता या प्रतिज्ञा सेति कृतप्रतिज्ञा तस्याश्चिन्ता—चिन्तनमहोरात्र तदभिप्रायप्रवचन तत्र परस्तत्परस्तेन
पापेन—पापात्मना तेन लेखकेन निजनाम्ना—छुम्पाक इति जनोक्त्या कुमतं प्रकटीकृतं, एतादृशं कुतो जातमित्याह—'पावाणं'ति पापानां—
पापभाजामन्तसंसारिणां प्राणिनां पापकर्मोदयादनन्तसंसारेहेतुबीजभूताशुभकर्मोदयादिति गार्थार्थः ॥६॥ अथ तस्योपदेशमूलमाह—

परिभाष्यायोस्तं भासद्दिसाद्गुरुरसुहृद्वयणो । जीवदया स्वस्तु धम्मो जिणमण्डिति सुहृमगच्छिओ ॥७॥

हिसया श्रुतिधीवत्सुमादिजन्तुप्रमनया प्रतिमायाः पूज्योप-पूजार्थो पापमापते, किल्लक्षणः सत्? - सुस्तसुखवचनः सत्, सुखरत्नेन सुखे वचनं यस्य स सुखसुखवचनः, पापावनिष्पन्नायां प्रतिमायां पूजया किं स्वात्? , प्रतिमा हि चेतनारहिता किं पूज्या-विकं वान्तरीत्याशनार्थवचन इत्यर्थः, अथ केवलानार्थवचनेन जनो नामिच्छुलीसावत्त्वदमित्युत्सीकरणाय यद् भूते तदाह-जीवे-त्यादि, चिनमपि ता अर्द्धाणि स्वस्तु-निश्चित कीदृश्या वर्मो भवति, यदागम - "सुखे पाणा सुखे भूआ सुखे जीवा सुखे सत्ता न इंत्या" इत्यादिप्रवचनवचनेनेति, सुस्तसांगल्लिकः-सुखेनैवावदेव मगल भूते इति सुस्तसांगल्लिकः, पापमार्थिकविचारशून्योऽप्येतावन्मात्रमेव सुगवचनपाञ्चक्यं भूते इति, प्रतिमायां सुखरीभवन्नपि जीवदया वर्मो चिनमायित एतावन्मात्रेण सुगवचनप्रतारक इत्यर्थः ॥७॥ अत उदानीं तस्य सहायकः कोऽप्यासीत् न वेत्याकाङ्क्षायामाह-

तस्सखि पणो मत्ती नामेण लखमसीति सस्मिच्छिओ । दोषि उवएसमिता क्खुउच्च पच्चट्ठिआ पाषा ॥८॥

तस्यापि आस्तामन्यसाक्षित्करस्य कुम्पक्केलसक्खाव्येको मत्ती-रत्त्वमान्योऽस्तास्यो नाम्ना लखमसीति सम्मिलितः-सुस्यरू-मिलितः, अभ्यन्तरीमूले मिलित इत्यर्थः, अथपि पापौ-पापात्सानौ उपदेशमाश्रात्-केवलोपदेशदानादेव, न युनाः किञ्चिच्चारिद्यामासा बुधानेनापि, प्रवर्षितौ, किंत्? - क्खुक्खत्, यथा क्खुक्कनामा गुरहस्यो वस्स्यमाफलक्षणः स्वय साधुदोषकुत्रावयन् सुगवचनविप्रणारथे प्रवृत्तत्वात् अपि स्वयं साध्यादिवेषमन्यापि साधुदोषं प्रतिमादोष बोद्धव्यपन्तामेव प्रवृत्तावित्यर्थः इति गाथावर्षः ॥ ८ ॥ अथैव कियत्काल मशुचिरासीदित्याह-

पणवीसं वासाइं लिंगीहि विरहिअंपि बुद्धिगयं । तेतीसुत्तरपनरससएहिं वरिसिंहिं वेसहरा ॥९॥

पञ्चविंशतीवर्षाणि यावच्छिगिभिर्विरहितमपि—वेषधरैः शून्यमपि बृद्धिगतं—बृद्धिं प्राप्तमित्यर्थः, स कोऽपि भस्मराशिग्रहावस्थाव-
च्छिन्नः कालविशेषः परिणतो येन तत आरभ्य वर्षशतमध्ये बहूनि कुमतानि प्रादुर्भूतानि, यथा विक्रमतः सं० ११५९ वर्षे राकारक्तो
निर्गतस्तत आरभ्य वर्षशतमध्ये त्रिस्वुतिकपर्यन्तानि बहूनि मतानि प्रवचनपीडाकारीणि समुत्पन्नानि, यदि लोकाचुभावात् काल-
विशेषपरिणतिर्नोच्यते तर्हि कथमेतादृशं नाम्नापि कुत्सितं गृहस्थलिङ्गधारिणो निर्नामकलुम्पाकपुरुपादपि प्रवृत्तं सत् सत्यपि बलवति
तीर्थे बृद्धिं याति, अवश्यभाविनो वस्तुनः स्थगितिर्बलवताऽपि कर्तुमशक्येति भावः, अथ वेपधरोत्पत्तिकालमाह—‘तेचीसुत्तरे’त्यादि,
त्रयस्त्रिंशदुत्तरपञ्चदशशतवर्षैः—१५३३ त्रयस्त्रिंशदधिकपञ्चदशशतैर्वर्षैः क्वचिच्च सं० १५३१ वर्षे वेपधराः लुम्पकोपदेशरुचिषु जनेषु
लिङ्गिनः प्रादुरासन्निति गाथार्थः ॥९॥ अथ वेपधरेष्वपि प्रथमो वेपधरः किनामा कथं कीदृग्वेषं परिहितवानित्याह—

तेसुवि भाणगनामा पढमो मूढोवि तंमि वेसहरो । समयमेव गहिअवेसं वेसोऽविअ साहुवेसखं ॥ १० ॥

तेष्वपि—लुम्पकवेषधरेष्वपि भाणकनामा—शिवपुरीसमीपवर्चर्यग्रहृपाटक्वास्तव्यप्राग्वाटज्ञातीयो भाणउ इति लोकोक्त्या, भाण-
काख्यो हि पत्तने स्वयमेव वेषं गृहीत्वा ‘तंमि’ लुम्पकमते मूढोऽपि—मूर्खोऽपि प्रथमो वेपधरोऽभूत्, वेपोऽपि च नान्यतीर्थिको नापि
जैनतीर्थिकः, किंतु साधुवेषाद्ध—जैनसाधुर्यो वेषस्तस्याद्धं, किंचिदपि कथंचित्साधुवेपानुकृतिमात्ररूप इत्यर्थः, तत्कथमिति चेच्छृणु-
कटिदवरकनिबद्धपरिहितचोलपट्टको रजोहरणमुखवस्त्रिकासमन्वितः प्रावृतकल्पकस्कन्धोपरिकृतौर्णिको गृहीतवामकरदण्डकः पर-
म्परायातविधिविद्वोभयकर्णकश्च पुरुषः साधुवेपधारी भण्यते, तस्य यो वेषः स संपूर्णो वेपो भवति, सोऽपि ‘मम वेसं समन्येहे’-

त्यादिविधिपुरस्सरं परस्मरायातश्चरिमिदधो, न पुनः स्वयमुपावः, एषविधो वेपो लुम्पकवेषधरस नास्त्वथ, यतो खोहरणोऽपि नाममात्रेण, न पुनः परस्मरायातपङ्कनिषद्वफलिकानिषाद्वयपरिकल्पित इत्यादि, तच्च सर्ववनप्रतीवमितिगार्यार्थः ॥१०॥

अथ वेपार्थं तस्य किं सूक्ष्ममस्तीत्याह—

वेसद्व पुण्, तित्याफासस्सधि दोह् चिन्धमिह पयद । जह् निषणुगारकलिओ नदो व राया व रयपळ्वे ॥११॥
 वेपार्थं पुनः प्रकटमिह-अगति चिह्न, कस्य ?-‘वीर्थास्पर्धस’ वीर्धस-धीनीरवीर्धकृत्स्ववसापिताच्छिमसाध्यादिसमुदायलघ
 षस न विधते स्पर्धः-साक्षात्परस्मरया वा संवन्धो यस्य स वीर्थास्पर्धस्य, यस्तु साक्षात्परस्मरया वा वीर्धस्पर्धी स्यात् तस्मा-
 न्यत्परूपादिकमन्यथाऽस्तु, पर वेपस्तु प्रायः पूर्णो भवति, यथा राकारत्कादीनां, यद्यपि क्वटिद्वरक्यादिपरित्यागेन क्वचिन्नेद्वेद्वस्ती
 र्धस्पर्धिनामपि दृश्यते तथापि बाह्यदृशां न तथा प्रतीतिविययीभवतीति न दोषः, तत्र दृष्टान्तमाह-यथा ‘नुपानुकारकलितः’ वेपा
 दिना राजवेषाकारी नदो-नृथकृषां आत्मसम्बन्धिनो जनान् राज्योपयोगिप्रकृतिपुवराजामात्यादिवनतया विकल्प्य कृत्वा च
 छत्रादिचिह्नानि ततः स्वय राजानुकृतिं कुर्माणोऽपि कर्षभित्तिकचिदेवानुकृतिं करोति, न पुनः पूर्णा, स्वर्णादिसम्यगामरणादिविभू-
 पितनेष्वप्यामावाह्राबन्कृत्वाऽनुत्पन्नत्वाद्वाऽज्यसोमाकृत्वाऽमावाह, न वा स राजापि मण्यते, तत्कथेदुत्रयादेव, तथा नददत् कर्षभि
 त्तिकिन्मत्रसाधुवेपानुकृतिमानपि लुम्पकमते प्रथमवेषधरो मावकस्यो निखञ्जान् वीर्धोपयोगिसाधुसाध्वीभाबकभ्रायिकादितया
 विकल्प्य प्रवर्धमानो न साधुर्न वा साधुवेषधरः स्यात्, किंतु तत्कप्रकारेण यदि संपूर्णसाधुवेषी स्यात्वा साधुवेषधरो मण्यते, सोऽपि
 भीसुधर्मत्वामिनोऽच्छिमपरस्मरायातवीर्धपूजालक्षणराज्यभीमोका स्यात्वा साधुरपि व्यवहारतो मण्यते, स च वीर्धन्तवर्षस्यैव स्यात्,

न पुनस्तीर्थास्पर्शी लुम्पकमतसंबन्धी न वा तीर्थबाह्यो राकारक्तादिरपि, तेषामस्त्वां तीर्थपूजा, किंतु सिद्धान्तोक्तमार्गानुयायिनो वय-
मिति पूरुक्पूर्वाणा अपि तीर्थबाह्या इमे इत्येवंरूपेण तीर्थतिरस्कारविषया इति नृपानुकृतिकारनटवत् साध्वनुकृतिकरो लुम्पकवेषधरो
दर्शितः । पुनरपि दृष्टान्तमाह—'राया' वचि वा—अथवा प्रकारान्तरेण दृष्टान्तो यथा रजःपर्वणि राजेव, यथा रजःपर्वणि राजा, स च
वाहनारूढच्छत्रादिचिह्नवान् परिकरसमन्वितोऽपि नाम्नाऽपि राजेति ख्यातिं वहमानो राजानुकृतिमान् भवति, परं तत्रानुकृतेर्वाहनमात्रेण
साम्येऽपि राज्ञोऽश्वो रजःपर्वराजस्य तु गर्हभः एवं छत्रादिष्वपि भावनीयं, एवं लुम्पकवेषधरोऽपि तीर्थवर्तिसाधुवेषसाम्यभाग-
बोधय इतिगाथार्थः ॥११॥ अथोत्पत्तिकरस्योपसंहारमाह—

इअ पडिमारूप्यप्ती उवएसा वेसओ अ दोभेआ । लिहगा तित्थस्सद्धाभासो इअराऽखिलाभासो ॥१२॥
इति—अमुना प्रकारेण प्रागुक्तव्यतिकरेण 'प्रतिमार्थुत्पत्तिः' प्रतिमाया—जिनप्रतिमाया अरिः—वैरी प्रतिमारिस्तस्योत्पत्तिः द्विभेदा
द्वौ भेदौ यस्याः सा, कुत ?—उपदेशाद्—उपदेशमधिकृत्य, वेषतो—वेषमधिकृत्य, चेति समुच्चये, लुम्पकलेखकादुपदेशमधिकृत्य लुम्पक-
मतोत्पत्तिः, भाणकाख्याद् वणिजो वेषमधिकृत्य चोत्पत्तिरिति द्विप्रकारा लुम्पकमतोत्पत्तिर्भणितेति बोध्यम्, उवदेशवेषाभ्यां कार्य-
भेदमाह—लेखकातीर्थस्याद्धिभासः—श्रावकश्राविकालक्षणस्तीर्थाभासः समुत्पन्न इत्यर्थः, इतरात्—भाणकाख्यवेषधराद् अखिलाभासः—
पूर्णाभासः—पूर्णतीर्थाभासः समुत्पन्नः, साधुसाध्वीश्रावकश्राविकालक्षणः पूर्णस्तीर्थाभास इतिगाथार्थः ॥१२॥ अथ कालानुभावेन
यदेतत्कुमतं तत्कीदृशं श्रद्धेयमित्याह—

एअं खल्ल अच्छेरं तित्थाफासीवि तित्थआभासो । जाओ जणविक्खाओ जमणंता कालओ भावी ॥१३॥

एषत्-लुम्पकमतं त्वत्-निधिवमाश्रयं, किं ?-यचीर्चास्पर्श्यापि लुम्पकसमुदायस्त्रीर्यामासो जातः, शीर्यस्पर्शी हि राकारकादि-
 स्त्रीयामानो भवति तन्माश्रयं, यत्स्त्रीर्यस्य साक्षात्परम्परया वा स्पर्शनावसाचीर्यक्रियाम्यासात् तदनुकृतिः संभवति, तद्वशाच्च तदा
 मासत्वमुपपद्यते, परं लुम्पाकमतस्य समुदायो सर्वजनविख्यातस्त्रीर्यामासो जातस्तदाश्रयम्, आश्रयमपि कुत्र इत्याह-यद्-यस्मात्का
 रणादेतादृशमनन्तकालमावीतिगाधार्यः ॥१३॥ अयाश्रयस्वरूपमाह—

अच्छेर पुण एव अस्संभवि सम्भवेइ ल लोए । काकेण अणंतेणवि जइ मख्खेवीइ सिद्धत्त ॥१४॥

आश्रयं पुनरेवं यल्लोकैज्जन्तेनापि कालेनासंभवि संभवेत्, इष्टान्तमाह-यथा मख्खेव्याः सिद्धत्वं, मख्खेवी श्रीऋषभजिन
 जननी अनादिवनस्पतिभ्य उद्भूत्य सिद्धा तदनन्तकालमावित्वादाश्रयमिति वल्लुभ्यकमतप्रवृत्तिरप्याश्रयमिति गाधार्यः ॥१४॥ अया
 धर्यापि तु दशैवागमे भणितानि, तेषामाधिक्यं च न युज्यते इति पराश्रद्धामपाकर्तुमाह—

उवत्सर्गगणमहरणप्पमुद्धा अच्छेरगावि वत्स समए । मणिआ तत्थवि वत्सपयमुवलकखणपरमिह भणित्त ॥१५॥

‘उपसर्गगर्महरणप्रमुद्धा’ उपसर्गाः १ गर्महरणं २ स्त्रीतीर्थं ३ अमाविता पर्यत् ४ कृप्यासावरकङ्कागमनं ५ चन्द्रधर्ययोराव
 तर्यं ६ हरिर्वन्द्युल्लोत्पत्तिः ७ धमरोत्पातः ८ अष्टद्वतसिद्धाः ९ अर्शयतपूजा १० इति, यदागमः—‘उवत्सम्मा १ गम्भहरणं २
 इत्थी तिर्यं ३ अमाविआ परिआ ४ । कण्हत्स अवरकक्का ५ अवयरण वंददराण ६ ॥१॥ हरिवसकुलुप्पची ७ धमरुप्पाओ ८
 अट्टसयसिद्धा ९ । अस्सजयाण पूजा १० इति अर्शयेण कालेण ॥२॥ (१०-१६७३)(पत्र ९२३ प्रव ५८८) इति समये-अनसिद्धान्ते
 इत्य भणितः, तत्रापि वत्सपदसुफलक्षणसम्, अन्येषामप्याध्यायाभामिह प्रवचने सूचकं भणित, यथा-‘सप्त पवयवनिष्ठागा’ इत्यत्र

सप्तपदमन्थेषामप्युपलक्षकं, तच्च प्राग् प्रथमविश्रामे दर्शितं, न च सप्तपदमुपलक्षकं बहुषु ग्रन्थेषुक्तं, परं दशपदं तु क्वापि नोक्तमिति वाच्यं, तस्यापि श्रीहरिभद्रद्वारिणा पञ्चवस्तुके भणितत्वात्, ननु लुम्पकमते प्रथमो वेषधरो भाणको जात इत्येवमिदानीं तदीया न भणन्ति तत्कथमिति चेदुच्यते—अन्यायोत्पन्ना हि पित्रादिकमपलपन्त्येव, कथमन्यथा के यूयमित्यादिवचोभिः प्रेरिताः सन्तः लुम्पाक इति प्रसिद्धनामाप्यपलप्य वयं जैनमतय इति भणन्ति, यथा आञ्चलिका वयं विधिपक्षीया इतिवादिनो भवन्ति, किंच-कः केन प्रकारेण कं नामग्राहं गुरुं भणति?, यतो जिनप्रतिमापूजायां दोषस्य वक्ता तावत्तथाविधमार्गकृत्योऽश्रुतधर्मा लुम्पकनामा सामान्यगृहस्थः, सोऽपि लौकिकमिथ्यादृष्टिमार्गपतितः, एवंविधोऽपि लेखक इत्येवंरूपेणाकिञ्चित्करनिर्नामकपुरुषमूलकलुम्पकमार्गो म्लेच्छादिजातीयानामपि निन्दनीयः, तमपि मार्गमवलम्ब्य तथाविधक्लिष्टकर्मोदयाद्ग्राणकनामा गृहस्थः स्वयमेवोक्तरूपं वेषं परिधाय लुम्पकमते साधुव्यपदेशविषयः संपन्नः, कञ्चनापि प्रव्राजनाचार्यं गुरुत्वेन वक्तुमशक्तो लुम्पकापेक्षयाऽधिकजातस्तथाविधमुपदेशमधिकृत्य तन्मूलभूतमपि लुम्पकं लज्जया धर्माचार्यत्वेन न ब्रूते, तच्च युक्तमेव, यतस्तथा ब्रुवाणोऽपि कदाचित् केनचिदुदीरितो भो भाणक ! एतादृशोपदेशरूपो मार्गो लुम्पकेन कस्य पार्श्वे श्रुतः?, तदानीं जारगर्भः पितरमिव कं गुरुं दर्शयतीति स्वयमेव पर्यालोच्यं, अत एव लुम्पकोपदिष्टमार्गमाश्रिता अपि लुम्पकमपलप्यास्सदीयो मार्गः श्रीवीरजिनेन प्रकाशित इत्येवंरूपेण श्रीवीरं दर्शयन्ति, यत्तु वेषधरमपि भाणकं न भणन्ति तत्रेदमवगन्तव्यं, तथाहि—लुम्पको वेषधरस्तावत् द्विधा—गुर्जरत्रीया नागपुरीयाश्च, तत्र गुर्जर-त्रीयाणां प्रथमो वेषधरो रूपर्षिः, तेन स्वयमेव तथाविधो वेषः परिहितः, नागपुरीयाणां तु भाणकर्षिरुत्कलक्षणः स्वयमेव वेषं परि-

१ नष्टु नेत्रमिह पठिय सब उवलकृत्खण तु एयाइ । अच्छेरगमूयपि य भणिय नेयपि अणवरय ॥९२८॥ गाथाया स्पष्टतयोक्तत्वात्

हितवान्, तत्पुत्रव्यतिकरस्त्वेष-सं० १५३१ वर्षे कश्चिन्न सं० १५३१ वर्षे शिवपुरीपाश्वर्यपट्टपाटकवास्तव्यः प्राग्वाटश्रादीयो माण
 कनामा षण्णिग स्वयमेव वैष गृहीतवान्, माणकेन च स्रस्तरिकसा० तोलास्यस्य आता सा० मादारस्यः प्रमाञ्चितः, अन्येऽपि
 इदयश्चूत्याः घृताप्रभृतयो वैषधरा वैषधारिण्यश्च प्रमाञ्चिताः, पर पट्टधरस्तु मादास्यो आताः २ पूनास्येन लोढागोत्रसंबन्धोकेऽश्वा-
 रीयो मीमास्याः प्रमाञ्चिवः, स च अपिमादास्यस्य पट्टधरः ३ अपिमादास्येन भृतास्यः प्रमाञ्चित, स च अपिमीमास्यस्य
 पट्टधरः ४ उपरस्यां विशि नरातद्ग्रामवास्तव्यः घृतागोत्रसंबन्धीओकेऽश्वादीयो मांढरसाही सा० जगमालनामा मीमर्षिणा
 प्रमाञ्चितो भूतर्षे पट्टधरः ५ ततश्च वैषगोत्रसंबन्धोकेऽश्वादीयो रूपास्यः पत्ने सं० १५३८ वर्षे स्वयमेव माणकवधेप परिहि-
 तवान्, तथा जगमालर्षिपाश्वे घृतागोत्रोकेऽश्वादीयो रूपचद्रास्यो नागपुरे सं० १५८० वर्षे माणकवत्स्वयं प्रव्रज्य स्वयमेव
 नागपुरीयकुम्भकमूल सपन्नः, तस्य च सं० १५८२ वर्षे नागपुरीयकुम्भक इति स्यातिः, तद्विदान त्वेव-नागपुरीयरूपचद्रर्षिसंभ-
 षिभिर्नियताविग्ररूपाश्च अपिच्यभ्यपदेशेन मेदे जातेऽय गूर्वस्त्रीयरूपयित्त्वादपत्यानां च गूर्वस्त्रीयलुम्पका इति स्यातिः संपन्ना,
 तदश्वाधितरेणां नागपुरीया इति स्यातिः, यथा पूर्णिमापक्षप्रवृषौ तदितराणां चातुर्दशीयका इति स्यातिः, ततश्च गुर्वस्त्रीयरूपर्षिणा
 घृतास(ष)दिरे सं० ११७८ वर्षे उकेऽश्वादीयाय वीवास्याय प्रव्रज्या दद्या, स च तत्पट्टधरः सन् माणकापेक्षयाऽष्टमो भवति,
 रूपर्ष्यपेक्षया तु द्वितीयः, न च तस्य माणकापेक्षा न युक्तेति शङ्कनीय, तस्य निभयैव स्वय वैषपरिधानात्, निभामन्तरेणापि परिहि-
 तवैषो माणकस्योऽमीनां मूलाचार्यः सपन्नस्त्वर्हि निभया वैषपरिधानेन यदुचरन्वने किमाश्चर्यमितिबोध्य, यस्तुगत्या तु माणकसा-
 ष्चिभसंतानभृता गूर्वस्त्रीया, नागपुरीयास्तु रूपचन्द्ररेवेति तात्पर्यं, जीवर्षिणाऽपि देवपत्नवास्तव्यो केचनवासिगास्यः सं०

१५८७ वर्षे पत्तनपार्श्ववर्तिकतवपुरे प्रत्राज्य निजपट्टे स्थापितः, स च संप्रत्यप्यस्तीत्येवं व्यतिकरे प्रायस्तदीयानामपि बहूनां सम्यग्परिज्ञानाभावात् परिज्ञाने वा प्रयोजनाभावात् प्राय उत्तरोत्तरभाविनामधिकजातत्वाह्लाहाहेतुनिर्मूलप्रवृत्तिमल्लुम्पकमाणका-
भिधानमनभिधानं वा नाश्चर्यकरमिति बोध्यमिति गाथार्थः ॥ १२ ॥ अथ पुनरप्याश्चर्यं समर्थयितुं गाथादशशतकं विभणिषुः

प्रथमगाथामाह—

अण्णह संपहरायप्पमुहेहिं कराविआ य जिणभवणा । पच्चकूवं दीसंता कह लेविज्जंति पावेहिं? ॥ १६ ॥

अन्यथा—यथाश्चर्यं न स्यात्तर्हि सम्प्रतिराजप्रमुखैः—दशपूर्वधरश्रीआर्यसुहस्तिस्त्वरिप्रतिबोधितसंप्रतिराजाऽद्यापि प्रसिद्धः तदादिभिः, आदिशब्दादामराजश्रीकुमारपालराजादयो ग्राह्याः, तैः कारिता ये जिनभवनाः, भवनशब्दः पुंनपुंसकः, प्रत्यक्षं दृश्यमानाः—सम्प्रति विद्यमानाः, न पुनरतीतादिकालव्यवहिताः परोक्षा इत्यर्थः, ते पापैर्लुम्पाकैः कथं लोप्यन्ते—निषेधोपदेशद्वारा पराक्रियन्ते?, यद्येतन्मतमाश्चर्यभूतं न स्यात्तर्हि तथाविधाः प्रासादा लोपयितुमशक्या इतिगाथार्थः ॥ १६ ॥ अथोक्तसमर्थनाय हेतुमाह—

आगमओ बलवंता आगभववहारिधम्मउवएसा । सावयणिम्मविआ जिणपासाया पच्चयट्टाए ॥ १७ ॥

आगमतो—जिनोक्तसिद्धान्तादपिर्गम्यः सिद्धतादप्यागमव्यवहारिणां—अवधिमनःपर्यायकेवलिनो नवदशचतुर्दशपूर्वविदश्चेति षट् पुरुषास्तेषां यो धर्मोपदेशः—जिनभवनादिनिर्माणं द्रव्यस्तवो भावस्तवहेतुत्वात् श्रावकाणां युक्त एव, यदागमः—“अकसिणप-
वत्तगाणं विरयाविरयाण एस खलु जुत्तो । संसारपयणुकरणे दव्वथए कूवदिट्ठो ॥ १ ॥ श्री आव० नि० (१९६ भा०) तथा “तित्थ-
यरो १ जिण २ चउदस ३ भिण्णे ४ संविण्ण ५ तह असंविण्णे ६ । सारूविअ ७ वय ८ दंसण ९ पडिमाओ १० भावगामाल-

॥१॥"पि श्रीबृह० प्रायुक्तं, तत्र प्रतिमा सम्यक्त्याधिहेतुः इत्येकं रूपेणोपदेशवचनरचना, तस्मात्प्रावर्त्तनैर्निर्मापिताः भावकनिर्मापिताः प्राणादा उपलक्षणात् प्रतिमाप्रतिष्ठादयो बलवन्तः, किमर्थं ?—'अत्ययार्थे' प्रतिमादुक्ताविवचिप्रतिपद्यो निम्नयकारणार्थं, न पुनः सर्वत्रापि, अयं मासः—विनप्रासादप्रतिमादयः सम्यक्त्वादिप्राप्तिहेतवो भवन्तीत्यत्र किं प्रमाणं प्रत्यक्षमागमो वेत्यादिविचाराणायायाग मापेक्षया प्रत्यक्ष बलवत्, प्रासादादयस्तु प्रत्यक्षं प्रत्यक्षप्रमायविवक्षत्वात्, तथाहि—'आप्तोक्तिः समयगमा'विविचरचनादासत्तवचने हि सिद्धान्तः, सत्रागामव्यवहारिणः पूर्वोक्ताः नद् पुरुषा नियमेनासाः, क्षेत्रास्तु मान्याः, तत्र भीचार्यसुहस्त्रिखरिस्तावदक्षपूर्वैरस्तत्प्रतिषेधितेन संप्रतिराज्ञा(विन)प्रासादप्रतिमाप्रतिष्ठापूर्वादिक कारयता कुर्वता च भीचार्यसुहस्त्रिखरिप्रसोपदेशवचः सफलीकृतं, ननु विषय्यसाध्यस्य विनप्रतिमाप्रासादादेः कृत्यस्य गुरूपदेशमन्तरेष्वार्तसंवात्, अथचने धर्मकृत्यसाध्यैव सफलत्वात्, आह्वामन्तरेष्वपि विनप्रतिमाप्रतिष्ठानियेषक्युक्तप्रतिषेधितभाषकस्वरितविनप्रासादप्रतिमादेरसंभवात्, नहि कुम्भकमतीचेन केनापि क्वपि विनप्रासादादिकं विचायमानं दृष्टं श्रुत ना, तथा च भीसुहस्त्रीखरियचः सिद्धान्तः, तत्र फलवत्त्वमिति वा नवा, परं भीसंप्रतिपद्यता तु तद्विहितमेव, अतः सम्यक्त्यादिहेतुतया विनप्रासादादिकं चक्षुरादिप्रत्यक्षप्रमायविवचयः सिद्धान्त्यापेक्षया बलवदेवेतिगार्थार्थः ॥१०॥ अथ प्रकाशन्तरेणापि बलवत्त्वमाह—

महयोसा सदस्य होर समतथोजषि अणगाहा वोसु । अह चैद्वजसदस्य साहृष्टि मणइ महसूरो ॥१०॥

मतेदोषो-मिथ्यात्वं तद्वशात्कम्बुवार्थमन्यथा वक्तुं समर्थो भवति, यथा मतिमूढो कुम्भकमैत्वशब्दार्थं साधुरिति मणति, चैत्य-
 शब्देन साधुर्मण्यते इत्यन्यथा दुरापस्य कुम्भकसाहृष्टिर्लिप्तं रूपन कः पाणिना विवचातीत्यर्थः, इतिगार्थार्थः ॥१०॥ अथ सिद्धान्त

इव प्रतिमायामन्यथा प्रवर्त्तयितुमशक्त इति दर्शयति—

नामजुओ सिद्धन्तो नामागारेहिं होइ जिणपडिमा । तम्हा खलु सिद्धंता जिणपडिमा होइ बलवंती ॥१९॥
सिद्धान्तो नामयुक्तो भवति 'समणस्स भगवओ महावीरस्से'त्यादिरूपेण यन्महावीर इति नाम तेनैव युक्तः सिद्धान्तः स्यात्,
सिद्धान्ते वस्तुवाचकशब्दानामेवोपलब्धेरित्यर्थः, जिनप्रतिमा तुरित्यध्याहार्यः जिनप्रतिमा तु नामाकाराभ्यां, युक्तेत्यत्रापि संब-
न्धनीयं भवति, तस्मात् खलु-निश्चितं सिद्धान्ताजिनप्रतिमा बलवती भवति, जिनप्रतिमाऽऽराधनशङ्कानिराकृतये इति सर्वत्रापि
योजनीयम्, अन्यथा वस्तुव्यवस्थाभङ्गप्रसङ्ग इतिगार्थः ॥१९॥ अथाकारमात्राधिक्येन बलवत्त्वं कथमित्याह—
जह वयणा वयणठिआ लिहिआगारेण वयणमिह बलवं । लिहिएण य लोविज्जइ भासिअवयणंति जगवाओ । २०।

यथा वदनस्थितात्-शुखमात्रस्थितात् शुखेनैवोच्चार्यमाणद्वचनाच्छिखिताकारेण-अकारादिवर्णानां पुस्तकादौ लिप्या इह-जगति
वचनं बलवद्, अत एव लिखितेन च भाषितवचनं लोप्यते इतिजगत्प्रवादः, अयं भावः-इयं श्रीऋषभजिनप्रतिमेयं च श्रीवीरस्ये-
त्यादिरूपेण नामाङ्किता जिनप्रतिमा भवन्ति, तथा लब्धनवर्णाकृत्यादिसमन्विताश्च, न चैवं सिद्धान्तः, अत एव प्रतिमादर्शनात्
सिद्धान्तवाक्यरचना भवति, न पुनः सिद्धान्तवाक्यात् प्रतिमाकृतिनिर्माणमपि, तस्मादेव जम्बूद्वीपाद्याकृतिमत्पट्टकादीनां सार्थ-
क्यमितिगार्थः ॥२०॥ अथानन्यगत्याऽपि लुम्पकमतोत्पत्तावाश्चर्यं दर्शयति—

बलवंतंविंबलोवे बलवंतं कारणंपि कप्पिज्जं । तं खलु अञ्छेराओ नन्नं सन्नीण महविसओ ॥ २१ ॥

बलवद्बिम्बलोपे-प्रागुक्तवक्ष्यमाणयुक्त्या सिद्धान्तापेक्षया बलवत्या अपि जिनप्रतिमाया लोपे कारणमपि बलवत् कल्प्यं,

बलवत्कारणमन्तरेण बलवत्कार्यानुपपत्तेः, नहि तुणसामग्र्या वरुर्जन्यते, तत्कारण स्वदुरवधारणे आश्चर्यामान्यत् संश्रिनां—सम्यग्
गद्यां प्रतिविषयो—ज्ञानगोचरा स्यात्, किंत्वाश्चर्यमेव सत्कारणमनन्यगत्या सिद्धमिति गार्थः ॥२१॥ ननु सिद्धान्तादपि प्रतिमानां
बलवच्चं कथमिति पणशङ्कायां गतिमाह—

परवत् साधिकस्य साधिकस्य चैव युज्यतश्चपि । पभणित्स पठिमाण तत्सुखदसादिगारमि ॥ २२ ॥
प्रतिमानां सिद्धान्तापेक्षया बलवत्त्वं सापेक्षं, दुर्बलत्वमपि सापेक्षमेव, 'प्रमणिव्यामि' प्रकर्षेण—दृष्टान्तबाहुस्येन मणिव्यामि,
कसिच् !—उस्योपदेशाधिष्ठारे—सुम्पकस्योपदेशोऽत्रो घर्णयिष्यते तत्र तभिराकारप्रमङ्गलं वक्ष्यामीति गार्थः ॥२२॥ अथ पुनर-
प्याश्चर्यं द्रष्टव्यमिति—

तत्तोऽपि अ परवत्ते तित्ये संतमि नस्त्य सिद्धते । जिणपठिमाह अचित्त युज्यतो दत्तघतमुद्धो ॥ २३ ॥
वतोऽपि—निनप्रतिमाया अपि च पुनरर्थे बलवति तीर्थे सति—विद्यमाने, सिद्धान्ताजिनप्रतिमा बलवती, ततोऽपि तीर्थं बलवद्,
वीर्यकलमस्कारणीयत्वाद्, धर्मद्विधनायां नमस्वीययिति मणित्वा धर्मसुपदिशति जिनेन्द्रोऽपि, यदागमा—“तित्यपणाम काउ क्खेद
साहायेण सदेणं । सव्वेसिं सन्नीण ज्जोमपनीहारिया मयवं ॥”ति (भीजाव० नि० ५६६) न चैव नमः सिद्धान्ताय जिनप्रतिमायै
वेति, तसाचीर्यं सर्वेभ्योऽपि बलवद्, अत एव तीर्थाभ्युपगतपुण्यणात्तुर्षामिनस्त्रीकुर्वन्निर्वादादीनां सर्वेषामप्याश्चातनाकारी तीर्थ-
शायो निपमादनन्तसंसारीत्यादिष्वेवोभिर्मणितोऽपि सिद्धान्तसम्भत्या समर्थितः स्वोपकल्पयुषणावशात्तकृपावपि, एवं च सर्वबल-
संपन्ने तीर्थे विद्यमानेऽपि सिद्धान्ते मणित नास्तीत्याहुपदेशं ददत् सर्वजनसमक्षं प्रलपन् लुम्पको दन्तबन्धुलो—दक्षनसंयुक्तानन

इति चित्रम्-आश्चर्यमनन्तकालभावीत्यर्थः, नह्येवमुपदेशं ददतो लुम्पकस्य सुखाद्भलवता तीर्थेन दन्ता नोद्घ्रियन्ते, अपि तूद्घ्रियन्त एव, तच्च साम्प्रतं न दृश्यते, प्रत्युत कैश्चिदज्ञानवशाज्जनशासनसंबन्धितया व्यवह्रियते, एतच्चाश्चर्यादिप्याश्चर्यं, महापापमित्यर्थः ॥२३॥ अथैवमाश्चर्यं दर्शयित्वा चतुर्भिः प्रकारैर्लुम्पकस्वरूपं चर्च्यते—

अहं लुंपगस्सरूवं ? तस्मिन्पृथ्वीवि २ तस्स उवएसो ३ । सिद्धंति ४ चउक्कं विआरणिज्जं कमेणेवं ॥२४॥

‘अथे’त्याश्चर्यसमर्थनानन्तरं लुम्पकस्वरूपं ? तल्पथप्राप्तिः २ अपि पुनस्तस्योपदेशः ३ सिद्धान्त ४ श्रेति चतुष्कं क्रमेणैवं-वक्ष्यमाणयुक्तिप्रकारेण विचारणीयं धर्मपरमार्थैर्लुम्पकेन सहेति गम्यमितिद्वारागार्थः॥२४॥अथ लुम्पकस्वरूपपरिज्ञानार्थं प्रश्नमाह-गणु पुच्छामो अम्हे तुम्हे जिणधम्मिआ व सिवधम्मा ? । अहवा दोहिवि भिण्णा वत्तव्वा वा अवत्तव्वा ? ॥२५॥

ननु वयं पृच्छामो-यूयं जैनधर्मिका उत शैवधर्मिका वा अथवा द्वाभ्यामपि भिन्नाः ? एवंविधा अपि वक्तव्या-वाचां गोचरा वा-अथवा अवक्तव्या-वक्तुमशक्या इतिविकल्पाः प्रष्टव्या इति गार्थः ॥२५॥ अथ प्रथमविकल्पोऽसंभवीत्याह—

जिणधम्मिआ य तित्थे अच्चिन्ने हुंति सूरिसंताणा । तं तुम्हाणवि वायामित्तेणवि मत्थए सूलं ॥ २६ ॥

जैनधर्मः-आर्हतशासनं तद्विद्यते श्रद्धानादिरूपतयेति जैनधर्मिकाः ते चाच्छिन्ने-सततप्रवृत्तिमति तीर्थे स्वरिसंतानाद्-आचार्यसन्ततेः स्युः, हेत्वर्थे पञ्चमीति आचार्यसन्ततिमन्तरेण न भवन्तीत्यर्थः, तद्युष्माकमपि-लुम्पकानामपि अपिशब्दाद्राकाञ्चलिका-दयो ग्राह्याः, तेषामप्याचार्यपरम्पराया अनङ्गीकारात्, तदङ्गीकारे चतुर्दशीमुखवन्निकाद्यङ्गीकारापत्तेः, वाङ्मन्त्रेणापि भवतां किं नाम्न्याचार्यपरंपरेति केनचिदुक्ते मस्तके शूलमिवानिष्टं भवति, अत एव लुम्पकेन नास्माकमाचार्यपरम्परा प्रमाणमित्युद्घोष्यते, किं

ष-अत्रापि प्रष्टव्यं-भो भवतां भुम्पकमतपरम्परा सम्भवा असम्भवा वा ? आद्ये श्रीसुधर्मस्वामिनोऽन्विभामतया परम्परया किमप
 राद ? यतस्तां परम्परां परित्यज्य भुम्पकमतपरम्पराऽभ्युपगम्यते, एवं च सति स्वसुखेनैव जैनप्रवचनान्नाह्वत्त्वमप्यात्मन उद्बोधोपि
 तम्, अथ भुम्पकमतपरम्परायि न सम्मतेति द्वितीयपक्षेभ्यः सम्मतमेव प्रूपे, परमप्यस्यैव मृषामापित्व लक्ष्यते, नो चेच्छुम्पक
 मतपरम्परयात्वात् जिनप्रतिमाया अवश्यमेव स्त्रीकारापत्ते कथं जिनप्रतिमानाराध्यते ? तस्मात्परम्पराऽस्माकं न प्रमाणमिति षदशा
 भुम्पकमतपरम्पराङ्गीकारे ष माता मे व ज्येति न्यायोऽभ्युपगत इति गार्थः ॥२६॥ अथ श्रेयधर्मित्वमपि भुम्पकस्य नास्तीति दर्शयति-
 सिवधम्मिमा य हरिहरपमार्हेण इवसि मच्छिञ्जुआ । तपि अग्निष्ठ तुम्ह तम्हा तइए अवत्तब्वा ॥२७॥
 शैवधार्मिका हरिहरप्रसादीनां मच्छियुता भवन्ति, तदपि शुष्माकमनिष्ठ, तस्मात्कारणात् दृवीये-जैनशैवधर्मभ्यतिरिक्ते विकल्पे
 अवकभ्या भवन्ती, न पुनर्बकभ्या इति पारिश्लेष्यात्संपन्नमिति गार्थः ॥२७॥ अप यत एव ततः किमागतमित्याह-

तेषामबलावययण जुत तुम्हाण धम्मवायाण । उधएसवेससूलाण(ण हु)ल्लुपगभाणगाणपि ॥ २८ ॥
 येन स्मरणेन न जैना न च शैवाः, किंतु ताभ्यां भ्यतिरिक्तास्तत्राप्यवक्तव्या-न पुनरुक्तत्वेति वक्तुं शक्यत्वेन कारणेना
 पलापपधर्नं युक्त, कैसां ?-शुष्माक धर्मदायकयोः-प्रतिमानिन्दात्मकमार्गदात्रो, किनाज्ञोः ?-भुम्पकसागकयो-भुम्पकसागकनाज्ञोः,
 किस्वधणयोः ?-उपदेशवेपसूलयोः, अपिर्भ्यवहितः संभव्यते, उपदेशवेपसूलयोःपि उपदेशमूलं भुम्पको वेपसूल च सागक इति
 द्वयोरपि नामाप्यपठ्य ऋय श्रीसुधर्मस्वामिनोऽप्यत्वानीति प्रत्यक्षमृषामापिनः, नन्वन्विभामसिष्यप्रशिक्ष्यादिसंबन्धमन्तरेण कोऽपि
 कसाप्यपत्वं मयितुमर्हति, एतच्च लोकेऽपि प्रतीतमेव, न हि कोऽपि कसापि कुलाचारमङ्गीकृत्वापि तद्गृहे वसमानोऽपि तच्छुभानु

त्यत्रस्तत्संतानीभूय प्रवर्त्तमानो दृश्यते, तथा प्रवृत्तौ च जगद्धवस्थाविष्टवः प्रसज्येत, तस्मात् लुम्पकभाणकापत्यत्वमात्मनः ख्या-
 पयन् सम्यग्वादी स्याद्, अन्यथा मृषाभाषी लोकव्यवहारबाह्यश्च, नहि लोकेऽपि नीचचाण्डालादिकुलोत्पन्नोऽपि स्वपित्रादिकमपलप्य
 कुलीनं महाद्विकं वा पित्रादिकं ब्रूते, अयं च लुम्पकभाणकावपलप्य सुधर्मादिकं पितृत्वेन ब्रुवाणस्ततोऽपि नीच इति बोध्यमिति-
 गाथार्थः ॥ २८ ॥ अथ लुम्पकस्वरूपं कीदृक् सिद्धमित्याह—

एवं गुणनिष्फणं नामं तुम्हाण तुम्ह वयणेणं । अव्वत्तावत्तव्वा तुम्हे सेसा अवत्तव्वा ॥ २९ ॥

एवं—प्रागुक्तस्वरूपेण युष्माकं वचनेनैव युष्माकं गुणनिष्फणं नाम अव्यक्तावक्तव्या यूयमिति सिद्धं, तत्राव्यक्ता जैनशैवबाह्या
 उत्तद्वत्रभाषिणो भण्यन्ते, तेऽपि लुम्पका अवक्तव्या—अशुकस्यापत्यानि वयमिति नाममात्रेणापि वक्तुमशक्ताः, शेषास्तु राकारकादयो
 नाममात्रेणाशुकस्यापत्यानि वयमिति ब्रुवाणा अव्यक्ता एवेत्यपरैः सह भेद इतिगाथार्थः ॥२९॥ इतिगाथाषट्केन लुम्पकस्वरूपं दर्शि-
 तमिति ॥ इति लुम्पकस्वरूपं ॥ लुम्पकमते धर्मप्राप्तिस्वरूपं विकल्प्य दूषयितुं प्रश्नयन्नाह—

णणु तुम्हाणं धम्मो सुअधम्मो किमुअ दिट्ठधम्मो वा ? । पढमो सुअधम्माओ गुरुओ नय असुअधम्ममावि । ३० ।

ननु मो लुम्पका ! युष्माकं धर्मो—जिनप्रतिमोत्थापनादिरूपः श्रुतधर्मः किञ्चित् दृष्टधर्मो वेति विकल्पद्वयी प्रश्नविषयीकार्या,
 तत्र श्रुतः—कस्यापि गुरोः समीपे श्रवणगोचरीकृत एवंविधो यो धर्मः स श्रुतधर्मः, गुरुवचनं श्रुत्वा ज्ञात इत्यर्थः, दृष्टधर्मस्तु यद्यपि
 न भवत्येव तथापि पुस्तकं दृष्ट्वाऽस्माभिर्धर्मोऽवगत इति लुम्पकमताभिप्रायेण द्वितीयविकल्प उद्भावित इति, विकल्पद्वये प्रश्निते
 प्रथमविकल्पस्य श्रुतधर्मस्य स्वरूपमाह—प्रथमः—श्रुतधर्मो गुरुतो—गुरोः सकाशाद्भवति, गुरुवचनं श्रुत्वैव भवतीत्यर्थः, तत्र गुरुपि

कीदृशः सादिति गुरोरपि विश्लेषणमाह—‘श्रुतधर्मैर्न(मंताः)’ श्रुतो धर्मो वेन स श्रुतधर्मा येन गुरुणाऽपि निच्यगुरुणाश्चै धर्मः श्रुतो मनति
 तस्मादेव श्रुतधर्मः स्यात्, न चाश्रुतधर्मादपि, येन धर्मः श्रुतो न स्यात्स पार्श्वे धर्मं श्रुत्वा श्रुतधर्मो न स्यात्, धर्मभावयोऽनादि-
 प्रमाहपत्तिसस श्रुतधर्मस्य कारणत्वाद्, अत एवाश्रुतधर्माबलीर्यकृतो न भवन्ति, भवन्ति चाच्छिन्नपरंपरागतश्रुतधर्मप्रवृत्त्यर्थमव
 धिमन्तोऽपि स्वातिसरणादिभावः, यदागमाः—‘आर्द्रसरो उ मयव अप्वरिचिपिहि तिहि उ नापोहि’ (आष० १९३) वीर्यकृतां हि
 नियमेन परेभ्यो धर्मविसृक्तत्वं स्यात्, यदागमः—‘त व क्व वेरुज्ज ! अगिलाए धम्मवेसगाईहि’ ति (आष० १८३) तथा ‘धम्मवे-
 सयाण’मित्यादि सर्वजनप्रतीतभक्तिगार्थः ॥३०॥ अयाश्रुतधर्मणो गुरोः सम्भ्राष्टात् श्रुतधर्मो न भवतीत्यत्र हेतुमाह—

जमसुबाकेवस्तिणो धम्मनुवएसं न विंदति न य धम्म । सुबाकेवस्तिणो पुण विंसंति धम्मोषएसो ॥३१॥

यद्—यस्मात्कारणादश्रुत्वाकेवलिनो धर्मोपदेश न ददति, न च धर्म—चारित्र्यलक्षणं ददति, यदागमः—“असुबाण मंत ! इत्या
 दिपावत् केवलधरनाणदंसणे समुप्यञ्जति, से ण मंते ! केवलपिण्यप धम्म आववेत्त वा पण्ववेत्त वा परुवेत्त वा !, गोयमा ! गो
 इण्ठे सम्ठे, नमत्त्व एगनाएण वा एगवागरोयेण वा, से णं मंते ! पब्बावेत्त वा हुंढावेत्त वा ?, जो इण्ठे सम्ठे, उवएसं पुण करिजा,
 से णं मंते ! सिन्नाति आव अंतं करेति मगवत्यां द्रवक ९ उ० ३१ (३६४—५) एतदस्येकदेशो यथा ‘आपबिज’पि आग्राहयेत्
 शिष्यान् वर्षापियेत् वा—प्रक्षिपादनतः पूर्वां प्रापयेत् ‘पण्ववेत्त’पि प्रज्ञापयेत् मेदमजतो बोधयेत्ता ‘परुवेत्त’पि उपपत्तिकवन्ततः
 ‘नमत्त्व एगनाएण व’पि नेति योज्य निषेधः सोऽन्यत्रैकवातात्, एक्कवाहरणं वर्जयित्त्वेत्यर्थः, तथाविधकल्पत्वात्वात्सेति, “एगवा-
 मरेण वधि” एकस्यात्कत्वात्, एक्कोपणदित्यर्थः, ‘पब्बाविक’पि प्रब्रान्वयेत् स्त्रोहरणादिप्रम्वल्लिङ्गदानत् ‘हुंढावेत्त’पि शुण्ठयेत्

शिरोलुञ्चनतः, 'उवएसं पुण करेज'ति अमुष्य पार्श्वे प्रत्रजेत्यादिकमुपदेशं कुर्यादित्यादि, ये तु धर्मं श्रुत्वा केवलिनो जातास्ते श्रुत्वा-
केवलिनो भण्यन्ते, ते पुनर्धर्मोपदेशादि-धर्मोपदेशमादिशब्दाच्चारित्रादि धर्मदानं च कुर्वन्ति, यदागमः—“सुच्चाणं भंते ! इत्यादि-
यान्त् से णं भंते ! केवलपण्णत्तं धम्मं आधविज्जा पण्णविज्जा परूविज्जा वा ? , हंता गोअमा !, आघवेज्जा पण्णवेज्जा परूवेज्जा वा,
से णं भंते ! पव्वावेज्जा वा मुंडाविज्जा वा ? , हंता पव्वाविज्जा वा मुंडाविज्जा वा, तस्स णं भंते ! सीसावि पव्वाविज्ज वा मुंडाविज्ज
वा ? , हंता गो० ! पव्वाविज्ज वा मुंडाविज्ज वा, से णं भंते ! सिज्झइ” इत्यादि भग० शतक ९ उ० ३१ (३६६-७) एतेन 'सयंसंबुद्धाण'-
मितिवचनात् श्रुतधर्मस्याच्छिन्नपरम्परागमत्वमेवेति नियमो नास्तीति पराशङ्कापि व्युदस्ता, एतत्पदमिहजन्मनि परोपदेशनिरपेक्षत्व-
सूचकं. प्राग्जन्मसंबन्धिनोऽच्छिन्नस्य श्रुतधर्मस्य विद्यमानत्वात्, तथा प्रथमबोधिकालेऽपि तीर्थकृजीवाः गुरुपदेशेन धर्मावासिमन्तो-
ऽपि सुखबोधिभाक्त्वात् स्वयंसंबुद्धा इत्युपचर्यन्ते, यथा पच्यते ओदनः स्वयमेवेति, न पुनः प्राग्जन्मन्यपि सर्वथा परोपदेशाभाव
एव, महावीरजीवस्य नयसारजन्मनि गुरुपदेशेनैव बोधिलाभात्, यदागमः—“दाणन्न पंथनयणं अणुकंप गुरुण कहण सम्मत्तं । सोहम्मो
उववण्णो पलिआउ सुरो महिहिओ ॥१॥ ति (आव० २ भा०) ननु श्रुतधर्मस्यानादिमत्वमवधिमत्वेऽपि संभवति कथं जातिसरणादि
ग्रहणं फलवदिति चेदुच्यते, नरकादुत्पन्नस्य तीर्थकृतस्तथाविधावधिज्ञानाभावाज्जातिसरणेनैव श्रुतधर्मस्याच्छिन्नपरम्परेति, अत
एवागमोऽपि “जाईसरो अ भयवं अप्पडिवडिएहिं तीहि णाणेहि”न्ति प्राग् प्रदर्शितमिति गार्थः ॥ ३१ ॥ अथोक्तलक्षणो धर्मो
लुम्पकमतेऽन्येषामपि कुपाक्षिकाणां च मतेषु नास्तीति दर्शयति—

इअ पंचमंगभणिअं लुंपगमूलंमि तुम्ह धम्मंमि । नो संभविज्ज एवं सेसाण कुवकखिआणंपि ॥३२॥

इति-अद्युना प्रकृरेण मगधत्यङ्गमणितं-सम्मतितया दर्शित यद्गमवतीवचनं भो तुम्यक! तुम्यकमूले-पुष्पाक धर्मं न संभवेत्, यतो तुम्यकलेलेन प्रतिमापूजादिपातकलक्षणो धर्मः कस्यापि दैनस पार्थे धृतो नास्ति, किंतु स्वयमेव तन्मूलीभूतः, अत एव तुम्यकधर्मस्साविकर्तृत्वेन तृचीर्षकृत्वपि तुम्यक एव, नान्यः कश्चिद्, एवं श्रेयाणामपि इयाधिकार्यां दिगम्बरराकारकौष्टिकाञ्जलि-कसार्याराकागमिकपाश्चव्यादीनामपि शौच्य, तत्तन्मतानां शिवभूतिचन्द्रप्रमञ्जिनपत्तनरसिंहादिभ्यः प्रथमतः प्राहयत्वात् तृचीर्ष-कृत्वोऽपि शिवभूत्यादय एव, न पुनः श्रीवीरश्याः, एतेन येषां श्रीमगधत्यङ्गं प्रमाण तैरेते शिवभूत्यादिसन्तानीया निबन्धिमार्गं मुपदिशन्तः प्रयसद्गद्युत्पन्नाः सम्भूच्छिम्बर्दुरा इव पूरुर्वाणा अवसन्तव्या इति दर्शितमितिगार्थाः ॥३२॥ अथ तुम्यकाभिमतं दृष्टवर्मं दृषयितुमार-

अइ तुहऽश्मिभञ्जो धम्मो दिट्ठो सिद्धतपुत्थए अत्थि । ता तइमि पुत्थय अल्लु अण्णेसि वत्सणिअत्ति ॥३३॥
 ननु भो तुम्यक! यदि तव सिद्धान्तपुस्तके दृष्टो धर्मोऽभिमतः-सम्मतोऽस्ति 'ता' तर्हि त्वयाऽप्यन्येषां धर्मदुःसुत्ससा स्वद-
 भिमिष्टानां पुस्तक-सङ्ग्रहवधारणे पुस्तकमेव दर्शनीय, त्वयाऽपि तत्रशोपल्लभेरितिगार्थाः ॥३३॥ अथ तुम्यकमते यदकल्प्य तदाह-
 नय चायामित्थेणमि कल्पए वोत्तुंमि कस्सई पुरओ । अइ ते धम्मो पुत्था कइ न अण्णेसिममि हुत्था? ॥३४॥
 न च कस्वचित्तुसो नाह्मायेणमि अल्लु कल्पते त्वया, इदं सिद्धान्तपुस्तक इदं धर्मः अद्वैयः कर्षव्ययेत्यपि वक्तुं न युज्यते,
 इत्यमपि त्वया काप्यभवणत्, भो तुम्यक! यदि तव तत्रोपदेष्टमन्तरेण केवलपुस्तकादर्भः कथमन्येषामपि पुस्तकाभ मवेत्, अपि तु
 मवेदेवेति नाथा त्वया मौनमेव कर्षव्यतया संपर्कं, न अश्नुतवर्षा कस्यापि धर्मं आत्यपतीति तात्पर्यं संपन्नमितिगार्थाः ॥३४॥

अथ श्रुतधर्मेण पुरुषेणान्येषामपि धर्मः श्राव्यो नान्येनेत्यत्र दृष्टान्तमाह—

गन्धमयइत्थी गन्धं धरेइ नन्नावि सुन्दरीच सुरी। थणपाणं जीइ कयं सा सावच्चंपि कारिज्जा ॥३५॥
'गर्भजस्त्री'या स्वयं गर्भे उत्पन्ना सा गर्भजस्त्री गर्भं धरति, कुत्सितापि मानुषी तिर्यञ्ची वा गर्भं धरति, नान्यापि अगर्भजापि, वा इवार्थे, इव—यथा सुन्दरी—मनोज्ञा सुरी—देवाङ्गना, अपिर्गम्यः, सुन्दर्यपि देवाङ्गना यथा गर्भं न धरति, स्वयं गर्भेऽनुत्पन्नत्वादित्यर्थः, पुनरपि दृष्टान्तमाह—'थणपाणं'ति यथा स्त्रिया स्तन्यपानं—निजमावृत्तन्यपयःपानं कृतं स्यात् सा स्वापत्यमपि—निजपुत्र-पुत्रीलक्षणमपि कारयति, स्तन्यपानमित्यत्रापि संबध्यते, न पुनरन्यापि यथा पक्षिणी, तथा च स्वयं निजमातुः स्तन्यपयःपानं कृतं नास्त्यतः स्वापत्यमपि न कारयतीतिगार्थः ॥३५॥ अथ दार्ष्टान्तिकयोजनामाह—

एवमणाइपवाहप्पडिओ जिणभासिओ हु सुअधम्मो । जो सउवएसविसओ नन्नोत्ति अ सासई मेरा ॥३६॥
'एवं' प्रागुक्तदृष्टान्ताभ्यामनादिप्रवाहपतितः—अनादिपरम्परामार्गगतो यो जिनभाषितो—दुरेवार्थे जिनभाषित एव धर्मो दुर्गतिपतत्प्राणिधरणसमर्थः सदुपदेशविषयः—परम्य उपदेशनीयो, नान्योऽश्रुतधर्मोऽपि, चोऽप्यर्थे, इयं शाश्वती मर्यादा—जगत्स्थ-तिर्वलीयसापि लङ्घयितुमशक्या, न चेयं मर्यादा जैनधर्मातिरिक्तधर्मेऽपि शङ्कनीया, जैनप्रवचनातिरिक्तानां सर्वेषामपि नाम-मात्रेण धर्मत्वेऽपि वस्तुगत्या न धर्मत्वं, किन्त्वधर्मत्वमेव, अधर्मस्तु जीवमात्रं प्रत्युपदेशमन्तरेणाप्यनादिप्रवाहपतितः स्वयंसिद्ध एव, यथा लुम्पकलेखकस्य जिनप्रतिमोत्थापनादिलक्षणो ह्यधर्म उपदेशमन्तरेणापि स्वयं सिद्धः, एवमन्येषामपि कुपाक्षिकाणां मार्गा-उपदेशमन्तरेणैव सिद्धाः, या तु तदनुजानां तथाविधोपदेशापेक्षा सा ह्यकिञ्चित्कर्षेव, यतो यदि लुम्पकमतीयानामेतदनुमार्ग-

भयर्त्तं नामविष्यत्तर्हि तथाविषयीवयोग्यतापश्चात्प्रामान्तरेण प्रकरान्तरेण च तथाविधान्यान्योन्मार्गाभ्रयणमवश्य अभविष्यद्, उन्मार्गाणां च संख्यातीवत्वाद्, यदागमः—“आवश्या वयजपहा तावश्या वेव हुति नयवाया । आवश्या नयवाया वयजपहा वशि-
 आ वेव ॥११॥”ति (खानाङ्गे ६९० पत्रे अनुयोगे २६७ पत्रे) सर्वेषामप्यधर्मत्वेन साम्यात् कदाचित् कस्यचित्कश्चिदुन्मार्गलक्ष्य
 षोऽधर्मो भवत्येव, जैनधर्मप्राप्तिसन्तरेणाभिप्राश्चित्कश्चिदुन्मार्गलक्ष्यत्वात्, जैनधर्मस्य च नानात्वाभावात्, प्रतिक्रिय
 सादिमत्त्वादुपदेशक्षुरुत्सर्वततिपरम्परापेक्षयाऽनादिमत्त्वाच्च जैनमार्गे एवेव मर्यादा, लौकिकद्वयमार्गेऽपि विगमितप्रामादिविदिग
 मिद्वययायी यो रथ्यादिमार्गः स विगपेक्षया एक एव स्यात्, ज्ञेयास्तु नचापि नवदिगमिद्वययायिनो रथ्यादय उन्मार्गो एव, ते
 च बहव एव भवन्ति, तत्रापि मार्गसौबोधेऽपेक्षा, नोन्मार्गाणामपि, मार्गाप्राप्तौ हि अन्यतरसोन्मार्गस्य प्राप्ते स्वयं सिद्धत्वात्,
 ननु जैनमार्गेऽपि नानात्वं दृश्यते तत्कथमिति चेन्मैवं, जैनधर्मस्य नानारूपत्वाभावात्, जैनधर्मं हि धार्मिकमावर्तितं एवार्हन्त
 उपदिशन्ति, धार्मिकमाधे च नास्ति विकल्पः, यदागमः—“स्वयमि अविगप्यमाहंस्तु”ति, जिनकल्पिकत्वाविरकल्पिकोत्सर्गापवादा
 दिक् यं कश्चन मार्गं येन येन स्वरूपेण श्रीश्रयसादिविनाः साधन्ते तेनेव श्रीवीरोऽपि, येन स्वरूपेण श्रीवीरो मगवान् साधते तेनेव
 स्वरूपेण श्रीश्रयसादयोऽपि, मिश्ररूपेणामूलयो रायदेशयोरसाधात्, ये तु जैननाममात्रधारिण राकारकादयस्ते तु जैना एव न
 भवन्ति, किंतु जैनैवव्यतिरिक्ता अभ्यक्ता एव भवन्ते, तथा प्रथमविश्रामेऽनेकप्रत्यसम्भत्या दक्षिण, किंच—दुष्प्रमाकाले दुष्प्रज-
 नानामेतेऽपि जैना इति भ्राम्युत्पादका मा भवन्ति त्वमिप्रावेवैतद्गन्त्यस्य प्रारम्भं फलधानितिगाथार्थः ॥२३॥ अथ पुस्तकधर्मा
 धर्मोपदेश दत्त कीदृग् सादिति दृष्टान्तमाह—

एवं जो पुत्याओ लहिउं धम्मंपि देइ उवएसं । सो मच्छिआसरूवो हंसीजणओ सयंजाओ ॥३८॥

एवं सत्यपि यः पुस्तकाद्धर्मं लब्ध्वा उपदेशं ददाति—धर्ममुपदिशति स 'मक्षिकास्वरूपः' मक्षिका—चतुरिन्द्रियजीवविशेषः सर्वजनप्रतीतस्तादृशं स्वरूपं यस्यैवंविधः सन् 'हंसीजनको' हंसीति जनप्रसिद्धा पक्षिणीविशेषस्तस्या जनकः स्वयंजातः, एतावता पुस्तकादवाप्तधर्मो मक्षिकाकल्पः श्रुतधर्मा तु हंसीकल्प इत्यन्योऽन्यं जन्यजनकाभावो जगत्स्थितिसिद्धः, स एवाश्रयभूतः संपन्नः, न चैवमश्रुत्वाकेवल्यपि मक्षिकाकल्पः इति शङ्कनीयं, तस्य मया पुस्तकाद्धर्मोऽवास इति वक्तृत्वाभावात्, तेनाश्रुत्वाकेवलिनो हि (न)दृष्टान्तः, (किंतु) गम्भयइत्थीत्ति गाथायां (उक्तः) सुन्दरीसुरी दृष्टान्तो बोध्य इतिगार्थः ॥३७॥ अथ पुस्तकधर्माणमतिप्रसङ्गेन दूषयितुं गाथायुग्माह—

नणु जिणपडिमापुत्थयमजीवरूवाइं दोऽवि जायाइं । पुत्याओ जिणधम्मो लद्धो किं ते न पडिमाओ ? ॥३८॥
तत्थवि किंचिनिमित्तं भणिअव्वं भणइ लुंपगो एवं । वाइअपुत्था अत्थो लब्भइ न जिणिंदपडिमाओ ॥३९॥

ननु भो लुम्पक ! जिनप्रतिमा पुस्तकं चः समुच्चयार्थं गम्य इति द्वे अजीवरूपे जाते स्तः, पुस्तकाजिनधर्मो लब्धः किं ते-
त्वया न प्रतिमातः ? , अजीवरूपे तव मते जिनेन्द्रप्रतिमा नाद्रियते तर्हि पुस्तकादप्यजीवात्कथं धर्मप्राप्तिः ? , यदि पुस्तकाद्धर्मप्राप्तिः
सुतरां जिनेन्द्रप्रतिमाया अपि, एवं प्रतिबन्धां सत्यामपि यदि पुस्तकाद्धर्मप्राप्तिः स्वीक्रियते न जिनप्रतिमायास्तत्रापि किंचिन्निमित्तं
भणितव्यं, किं कारणमिति वक्तव्यमित्युक्ते लुम्पको भणत्येवं—वाचितपुस्तकादर्थो लभ्यते न जिनेन्द्रप्रतिमात इत्युत्तराद्धेन लुम्पकोत्त-
रमितिगाथायुग्मार्थः ॥ ३८-३९ ॥

वायणकला सहोत्पा पुरिसायता य किंच दुरुम मए ? । एव सिद्धसत्ये पुण्ठेअब्धपि तित्थ ण ॥४०॥

मो सुम्फ ! वाचनकला-पुस्तकवाचनशक्तिव मते सहोत्पा हेम्फमते यदा मत्सिद्धानीं तत्प्रणादेव वाचनकला साद्, एव किं वा वाः समुच्चये पुरायाया-शुर्वायणा, एवम्-अमुना प्रकारेण सिद्धान्तार्थेऽपि तीर्थे नः प्रष्टव्य, सिद्धान्तार्थावगमशक्तिरपि सहोत्पा उत पुरायायचेति विकल्पद्वयी तीर्थेन तीर्थान्तर्वर्धिना येन केनापि निपुणेन प्रष्टव्यमिति गार्थः ॥ ४० ॥ अथोक्तविकल्पद्वययुग्मे प्रथमविकल्पावेव विकल्पयमाह—

दोणहपि दो धिगण्णा पदमा किं ते मयस्स अइसयओ । अहयाधि जगसहावो ज उमय होइ सहसिद्ध ॥४१॥

‘द्वयोपपि’ विकल्पद्वययुग्मयोः वाचनकला सहोत्पा उत पुरायायणा चेति विकल्पद्वय प्रथम, द्वितीय च सिद्धान्तार्थावगम-शक्ति सहोत्पा उत पुरायायणा वेत्येतयोर्द्वययुग्मयोर्मध्ये प्रथमौ विकल्पौ-वाचनकला सिद्धान्तार्थावगमशक्तिभेतिरूपौ किं ते-उत मतस्सातिष्ठयात्-अतिशयविश्लेषाद्वा जगत्त्वमात्रः यदुभयमपि तव मते सहसिद्धं भवतीति गार्थः ॥४१॥ अथोपहासेन दृषयमाह—

एसो खलजइसओ ते मयमि जुत्तो अ लेण साहुत्ति । पुब्बइ विइसदेणं सुद्धा तित्थाउ षज्जस्स ॥४२॥

एष तव मते सत्तु-निश्चितमतिशयो युक्तो, येन तीर्थावगमस्य सुद्धा-विद्धं चैत्यशब्देन साधुरित्युच्यते इत्युपहास, यतश्चैत्य शब्देन साधुरिति केनापि तीर्थवर्धिना पण्डितेन क्वाप्यायमे मणित नास्ति, प्रस्युत चैत्यशब्देन जिनप्रतिमा मीवागमिगमे मणितेति पुरो वस्यते, अयं चान्यथा बुभणोऽतिशयवानेव, तस्माद्दस्तुगत्वाऽयं सलातिशयो बोध्याः, सल्लो-दुर्जनस्त्वादप्यमतिशयः खलासि-शयस्त्वैव युक्तो, नान्येषां, इत्थत्वं च प्राकृते बाहुलकत्वादिति गार्थः ॥४२॥ अत्र अगस्तिरिति मिहायस्या दृष्टिमुमाह—

जह जगठिईवि एसा जुत्ता एआरिसं जया कुमयं । उप्पज्जह एआरिसवायणपमुहेहिं संजुत्तं ॥ ४३ ॥
यदि जगत्स्थितिरप्येषा यल्लुपकमते तथा वाचनशक्तिरर्थकरणशक्तिश्चेति सा युक्ता यदैतादृशं कुमतमुत्पद्यते तदैतादृशवचन-
प्रसृतैः संयुक्तमेवोत्पद्यते, अयं भावः—यदा कदाचित्तथाविधलोकानामशुभकर्मोदयादनन्तेनापि कालेनैतादृशं कुमतमुत्पद्यते तदा
लुम्पकवद्वाचनशक्तिरर्थकरणशक्तिश्च जगत्स्थित्योत्पद्यत एव, अन्यथा स्वयं गृहस्थेन सत्ताऽङ्गादिपाठवाचनं चैत्यादिशब्दानां साध्वा-
द्यर्थकरणं वाऽसंभव्येव, नह्येतादृशं महापातकमङ्गीकृत्य कोऽपि ब्रुवाणः संभवेदितिगार्थः ॥४३॥ अथ पुरुषायत्तां तां ब्रुवाणस्य

लुम्पकस्य किं स्यादित्याह—

अह जह दोणहंपंता दोवि विगप्पा पुरिसपरतंता । ता अच्चिञ्जे तित्थे आयरिअपरंपरा सिद्धा ॥४४॥
अथ यदि द्वयोरपि युग्मयोरन्त्यौ द्वावपि विकल्पौ—वाचनपद्धतिर्यावासिथेति पुरुषपरतस्य—पुरुषायत्तौ 'ता' तर्हि अच्चिञ्जे
तीर्थे आचार्यपरम्परा सिद्धा, आचार्यपरम्परान्तरेण पुरुषपरतन्त्यासंभवादितिगार्थः ॥४४॥ अभानन्त्यगत्या सिद्धायामप्याचार्य-
परम्परयां लुम्पकस्य किं संपन्नमित्याह—

एअं तुब्भ अणिट्ठं दिट्ठं तुह वयणओवि विण्णायं । तम्हा तुह पहलाहो पुत्थाओ अल्लिअवयणमिणं ॥४५॥
एतत्प्रागुक्तमाचार्यपरम्परादिकं तव—लुम्पकस्यानिष्टं दृष्टं साक्षात्सर्वजनैरपि, अपि पुनस्तव वचनाद्विज्ञातं, पृष्टोऽपृष्टो वा त्वं
स्वयमेव वदसि यदस्माभिराचार्यपरम्परा नाम्युपगम्यते, तस्मात्कारणात् तव पथलाभः—त्वत्पथावाप्तिः पुस्तकाद्, इदमलीकवचनं—यत्त्वं
वदसि मयाऽयं मार्गः पुस्तकादवाप्त इत्यलीकवचनमितिगार्थः ॥४५॥ अथ पुस्तकेनैव पुस्तकामिमानं निरस्यन् गाथायुग्माह—

कस्यपि पुत्र्ये लिखित वीसह पुत्याउ लब्धमई घम्मो । अम्मेउधि सरहामो कहवि सबपि यण ॥४६॥
 नेय कस्यपि लिखितं पठिमाउ लब्धमई घम्मो । जह बुद्धकप्पमासे सिद्धते भासिम एध ॥४७॥ युग्म ॥
 पुस्तकदरि-सिद्धान्तपुस्तकदरि घर्मो लभ्यते इति यदि कुत्रापि पुस्तके लिखित इत्यते यदितरिष्वयोरप्याहारोऽधिकारव-
 श्चाद्रम्यः तर्हि वय भाषायस्त्वव कथनं कथयित्तसत्यमपि, सर्वथा सत्यं तु प्रथमनाम्नानां न स्वादेवेति कथंचिदुक्तं, केनापि प्रकारेण
 कथित्ये सत्यमित्यर्थः, नैव कुत्रापि लिखितं-कापि पुस्तके पुस्तकदर्मो लभ्यते इति लिखितं नास्ति, किंतु लिखित प्रतिमाते घर्मो
 लभ्यते, विनप्रतिमादर्शनान्दर्मो लभ्यत इति पुस्तके लिखितमस्तीत्यर्थः, न चैतद्व्याप्त्येति सम्मतिमाह-‘जह बुद्ध’चि यथा इह
 लब्धमाप्ये सिद्धान्ते भाषित, भाष्यादेः सिद्धान्तत्वमग्न तुस्यक्यूखेनैवाप्त्युपमनयिष्यतेऽतो भाष्यस्यापि सिद्धान्त इति विशेषण, तच्च
 कथं भाषितम् ? एषम्-अनन्तरं षड्यमात्मनि वि भाषायुग्मार्कः ॥४६ ४७॥ अथ इहलक्ष्यभाष्यमेवाह-

सित्यपर १ खिण २ चउवस ३ मिण्णे ४ सखिग्ग ५ तह असखिग्गे ६
 सारुखिअ ७ वय ८ वसण ९ पडिमाओ १० भावगामाओ ॥ ४८ ॥

एषड्वीक्य यथा-भावग्रामस्तु नोऽथायमते ज्ञानादिकं-ज्ञानदर्शनचारित्रसमवायस्य, यतो वा तेषां ज्ञानादीनामुत्पत्तिर्भवति
 ते भाषयामवया इतव्याः, के पुनस्ते ? उच्यते ?-‘तित्थपर’ तीर्थकराः-अर्हन्त विना-सामान्यकेवलिनः अबधिमनःपर्यव
 विना वा चतुरैरुपुब्धिबो वदुपुब्धिष्व प्रवीता ‘मिण’पि असंपूर्णदशपूर्वधारिणः संख्याः-उपवचिधारिणः असंख्याः-तद्विपरीताः
 सारुखिअ नाम श्वेतवाससाः इत्युच्यित्तस्त्रिस्रो मिणान्तोऽस्वीनिनः पथात्कृतविद्येनाः ‘वय’पि प्रतिपन्नापुत्रताः भाषकाः ‘दतण’पि

दर्शनश्रावकाः—अविस्तसम्यग्दृष्टय इत्यर्थः, प्रतिमा—अहंइविम्बानि, एष सर्वोऽपि भावग्रामः, एतेषां दर्शनादिना ज्ञानादिप्रसूति-
सद्भावाद्, अत्र परः प्राह—ननु युक्तं तीर्थकरादीनां ज्ञानादिसंपत्समन्वितानां भावग्रामत्वं, ये पुनरसंवित्रास्तेषां कथमिव भावग्राम-
त्वमिति चेत् अभावितमतीनां केषांचित्दर्शनादपि सम्यग्त्वोत्पत्तेस्तेषामपि भावग्रामत्वमुपपद्यते एवेति कृतं प्रसङ्गेन ॥४८॥ अथ
तीर्थकरपदं विशेषतो भावयति—

चरणकरणसंपन्ना परीसहपरायगा महाभागा । तित्थयरा भगवंतो भावेण उ एस गामविही ॥४९॥

एतद्वृत्तियथा चरणकरणसंपन्नाः परीषहपराजैतारो महाभागास्तीर्थकरा भगवन्तो दर्शनमात्रादेव भव्यानां सम्यग्दर्शनादि-
बोधिबीजप्रसूतिहेतवो भावग्रामतया प्रतिपत्तव्याः, एवं जिनादिष्वपि भावनीयं, एषः—सर्वोऽपि भावग्रामविधिर्मन्तव्यः ॥४९॥

अथ प्रतिमामधिकृत्य भावनामाह—

जा सम्मभाविआओ पडिमा इअरा न भावगामो उ । भावो जइ नत्थि तहिं नणु कारणकल्लउवयारो ॥५०॥

याः सम्यग्भाविताः—सम्यग्दृष्टिपरिगृहीताः प्रतिमास्ता भावग्राम उच्यते, इतराः—मिथ्यादृष्टिपरिगृहीताः, आह—सम्य-
ग्भाविता अपि प्रतिमास्तावद् ज्ञानादिभावशून्यास्ततो यदि ज्ञानादिरूपो भावः तत्र नास्ति ततस्ताः कथं भावग्रामो भवितुमर्हन्ति?,
उच्यते, ता अपि दृष्ट्वा भव्यजीवस्यार्द्रकुमारादेरिव सम्यग्दर्शनाद्युदीयमानमुपलभ्यते ततः कारणे कार्योपचार इतिकृत्वा ता
अपि भावग्रामो भण्यन्ते ॥ अत्र परः प्राह—

एवं खु भावगामो निण्हगमाईवि जइ मई तुब्भं । एअमवच्चं को णु हु अन्विवरीओ वदिज्जाहि ? ॥५१॥

यथा सम्यग्माधितानो प्रतिमानो क्रमणे कार्योपधारणक्रावक्रामत्व शुष्माक मतम्-अभिप्रेतमेवमेव निह्वाद्योऽपि भाव-
 ग्राम एव भवती प्राप्नुवन्ति, तेषामपि दर्शनेन कस्वचित्सम्यग्दर्शनोत्पादात्, एरिराह-एतत्-त्वदुक्तमवाच्य वचन भवन्तमसमर्भवस
 प्रलापिन विना को नु अविपरीतः-सम्यक्सुतुतस्ववेदी वदेव् ? , अपि तु नैवेत्यभिप्रायः ॥५१॥ अथैवं कुत इत्याह-

जइविदु सस्मुत्पाओ कासह वदूण निणहए दुब्बा । मिच्छतहधमईया तहाथि ते वज्जगिब्बा उ ॥५२॥

यद्यपि निह्वानपि इदं कस्वचित्सम्यग्दर्शनोत्पादो भवेत् तथापि ते सिध्यात्वम्-अतस्त्वे तस्वामिनिवेशस्तेन एता-दृषिता
 स्मृतिः-सर्वश्रवचनसंस्कारलक्षणा दुर्वतिन श्रस्ववद् वेषां ते सिध्यात्वात्स्मृतिः, एवंविधाव बह्वीमिससम्भवतोऽज्ञाननाभिरस्तोक्त
 वेत्तसि विपरिणामयन्तः पूर्वलक्षमपि बीजमात्मनोऽपरेणां चोपगतो दूरं दूरेण वर्धनीया इति, यत्तुवैवमतो नैते भाषप्रामतया
 मचितुमर्हन्तीति प्रकृतम् ॥ ५२ ॥ इति श्रीबुद्धत्त्वस्य गाम्भार्यौ द्वितीयसंस्कृते पत्रे २२६, द्वितीयसंस्कृते पत्रे २२९ ॥ अत्र पुस्तक
 पुरस्कृत्य मुषाणस्य तुम्पकस्य स्वरूपमाह-

पुरथयमच्छइ भार वाऊण य पुत्थयपि सत्थइय । कुण्णतो निअअम्म मज्ज कुब्जाथि निह्ज्जो ॥५३॥

पुस्तकसूक्तके मारं दत्त्वा-सिद्धान्तपुस्तके तावदित्यमेव लिखितमगोऽस्वामिरेषाण्यते इत्वेवंरूपेण पुस्तके मारमारोप्य पुस्तक-
 मपि श्रद्धावं-श्लेषेण इतमिव चैतन्यरहितमिव कुर्वन्-पुस्तकलिखितद्वयेभ्यः श्लेषक्या विपरीत इदं निह्ज्जो-लक्षारहितो, लक्षा हि
 मनुष्यवर्गस्तेन रहिता पद्भूरिव निजाम्ना-समावरं मार्यां इत्यादि, पद्भूनां हि बाल्यभाषातिक्रमे जननीतरयोरविशेषलक्षणाऽस्वामि
 संज्ञार्थ, कथमन्यथा पुस्तकं शरणीकृत्य पुस्तकलिखिताविपरीतं मानेतेस्तिमाशार्थः ॥५३॥ अथ सिद्धान्ते किमस्ति ? , तुम्पकस्तु किं
 बह्वीति ज्ञापनाय गाथापुरवमाह-

सिद्धं तो सुत्ताहं विचिप्पसुहाहं नेव सिद्धं तो । जिणपूआइ अहम्मो आयरिअपरंपरा असुहा ॥५४॥
इच्चाहअ सिद्धं ते कथयवि नत्थेव किंतु विवरीअं । उभयं चिअ विवरीअं भाससो भाससावि न किं ॥५५॥ युग्मं ॥
सूत्राणि-अङ्गोपाङ्गादीनि सिद्धान्तः, एवकारः सर्वत्र संबध्यते, केवलसूत्राण्येव सिद्धान्तः, वृत्तिप्रसूत्राणि-वृत्तिनिर्युक्तिभाष्या-
दीनि सिद्धान्तो नैव-न भवत्येव, जिनपूजादि, आदिशब्दात् प्रासादादीनां परिग्रहः, च समुच्चये गम्यः, अधर्मो-धर्मो न भवत्येव,
आचार्यपरम्परा चाशुभा-अनुचितैवेत्यादि सिद्धान्ते कुत्रापि-क्वापि नास्त्येव, किंतु विपरीतं, वृत्त्यादिसंयुक्तमेव सूत्रं सिद्धान्तोऽ-
न्यथा मिथ्यात्वहेतुत्वान्मिथ्याश्रुतमेव, निर्युक्त्याद्यपि सिद्धान्त एव, जिनपूजादि धर्म एव, आचार्यपरम्परामन्तरेण धर्म एव न भव-
तीत्याद्युभयमपि विपरीतं भाषमाणः-यत् सिद्धान्ते विद्यते तन्नास्ति यच्च नास्ति तदस्तीति ब्रुवाणो लुम्पकः किं न भस्ससात् ?, काला-
नुभावाद्भस्ससान्न भवतीत्यर्थः, यच्चोभयविपरीतभाषणं तल्लुम्पकमतेऽग्रे तदुपदेशसिद्धान्तविचारावसरे स्वत एव व्यक्तीभविष्यतीति
गाथायुग्मार्थः ॥५४-५५॥ अथ यदुक्तं भस्ससादिति तत्र हेताबुक्तेऽपि हेत्वन्तरमाह-

जं लोहअलोउत्तरमग्गा भट्ठो उ उभयभञ्जत्ति । लोअववहारवज्झो वज्झो निअमेण तित्थावि ॥५६॥

लौकिकलोकोत्तरमार्गश्रयो-लौकिकलोकोत्तरव्यवहारशून्य उभयश्रयः-ऐहिकपारत्रिकसुखपरिश्रय इति-अश्रुना प्रकारेण लोक-
व्यवहारबाह्यः सन् तीर्थादिपि नियमेन बाह्य एव, अयं भावः-लोकव्यवहारस्तावल्लोकविरुद्धकृत्यानां परिहारेणैव स्यात्, लोकविरु-
द्धकृत्यानि त्वस्य लुम्पकस्थालङ्कारभूतानि, यत आस्तां निन्दनीयकुलादिष्वनुचितान्नपानादिग्रहणं, ये भाणकाद्याः प्राचीनवेषधरा
आसन् ते बहिर्भूमौ गताः शौचाचारमपि चीवरखण्डैः प्रश्रवणपाषाणखण्डैश्च कृतवन्तः, अत एवाद्याप्यहो लुम्पकाः जुगुप्सनीयाः

पानीयस्रोतविपरिहृता असृश्या इति कीर्षिपलाका सर्वजनप्रतीणा, एव लोकव्यवहारसम्भास्ते प्रवचनव्यवहारादप्यतिनाशाः, नहि जैनप्रवचने किमपि तदस्ति यत्कस्मापि निन्द्यास्पदं स्यात्, ननु भाषुनिका तुम्यकस्तु जलेनैव खौषाचारं कुर्याणा इत्यन्ते तत्कथमिति वेदुन्व्यते, माजक्यादिचीर्षिपरापेक्षयाः, जाषुनिकस्तु केवल तुम्यकसतीया द्रव्यलिङ्गिन एव बोध्याः, यत् एतेषां द्रौचाचारो बलेनेति विचारो दूरे, वक्ष्याम्यपि संप्रति तथा इत्यन्ते यथा श्वेतवाससां द्रव्यलिङ्गिनामपि न भवन्ति, पर 'या कुमप्रवृत्ति प्रवृत्ते'ति वचनार्थद्वैतस्यः प्रथमप्रवृत्तेः कीर्षिस्ता तद्विपरिमिरपि पराकर्तुमशक्येतिगाथार्थः ॥५६॥ अथ पुस्तकवर्माङ्गीकारेऽपि लोकव्यवहारबाधत्वं दधान्तेन समर्थयति—

रायजुवरायपसुष्ठा छिद्दिभ लङ्किण सेसघरसार । परिखज्जता कुसला किमेवमिह पुत्थया धम्मी ? ॥५७॥

रायजुवरायप्रसुष्ठाः लिखित लब्ध्वा श्लेषगुहसारं त्यजन्त' किं कुशला भवन्ति ?, सद्यो युवरायसादिशब्दात् श्रेष्ठीभ्यादयो प्राद्यात्वेषां च किञ्चिद्-विषादिकं कचिच्छिखित भवति तच्छिखित इदं रावादयसाधनमात्रं रसित्वा श्लेष गुहसारं लिखनामाभावान्या यादागतं भविष्यतीति शङ्कया परित्यजन्तः किं कुशला-निपुणाः स्युः ?, अपि न स्युः, एव दधान्तेन पुस्तकवर्माङ्गी बोध्यः, नहि लोकेऽपि यावद्दूरोपस्करादिकं सर्वमपि लिखितमेव स्यात्, किन्तु किञ्चिच्चथाविधविषादोत्पत्तिशङ्कया विस्तृतिमीत्या वा लिखित स्यात्, एव धर्मशास्त्रेष्वपि बोध्य, तथा च पुस्तकमात्रलिखितमङ्गीकृत्य श्लेषवर्मकृत्य परिहरन् महासूर्त्तोऽवगन्तव्य इति गाथार्थः ॥५९॥ अथ सामान्यतो लिखनस्वरूपमाह—

अणुमूत्राण देसो भासाभिसञ्जोऽपि तस्सपि अ देसो । केइणभिसञ्जो हुज्जा लोइअववहाकवाहरणा ॥५८॥

अनुभूतानां-स्पर्शादीन्द्रियजन्यज्ञानविषयीभूतानां पदार्थानां मध्ये देशः-तत्संबन्धेकदेशो भाषाविषयो भवति, नहि यावदनुभूयते तावद्वक्तुं शक्यते इत्यर्थः, तस्यापि च-भाषाविषयस्यापि च देशो लिखनविषयो भवेत्, प्राकृतत्वादित्थं, यावद्भाष्यते तन्मह्यादेकदेशो लिखितुं शक्यते, लौकिकव्यवहारोदाहरणात्-लौकिकव्यवहारे-क्रयविक्रयादौ यावन्ति वचनानि येन प्रकारेणोच्यन्ते न तावन्ति वचनानि तेन प्रकारेण लिख्यन्तेऽपि, किंतु तात्पर्यमात्रं पिण्डीकृत्य किञ्चिन्मात्रं लिख्यते, यथाऽशुकमेतावन्मात्रं त्वया देयं मया च लभ्यमिति, न पुनः पूर्वं त्वयेत्थं भणितं मया चेत्थं प्रत्युचरितमित्यादि, न चैतावता प्रागुक्तमनुक्तायते लभ्य-देयादि, तात्पर्यं तु पूर्वोक्तवचनैरेव संपन्नमिति प्रागुक्तमलिखितमपि प्रमाणमेव, तथैव वचनप्रवृत्त्या तात्पर्योत्पत्तेः, तथा वचन-प्रवृत्तिरपि तत्तद्भाषापरनिपुणानां कुलक्रमायातैव स्यात्, न पुनः कापि दस्तर्थादौ लिखिताऽपीति गाथार्थः ॥ ५८ ॥ अथ प्रकृते दार्ष्टान्तिकं योजयति-

एवं जिणणायाणं भासाविसओ अणंतमो भागो । तस्सवि अप्पो रइओ अंगाइपमुहेसु ॥५९॥
 एवं-प्रागुक्तदृष्टान्तेन जिनज्ञातानां पदार्थानामनन्तमो भागो भाषाविषयो-गौतमादीनां पुरस्ताद्भाषिता येष्यन्ति ज्ञाताना-
 एवं-प्रागुक्तदृष्टान्तेन जिनज्ञातानां पदार्थानामनन्तमो भागो भाषाविषयो-गौतमादीनां पुरस्ताद्भाषिता येष्यन्ति ज्ञाताना-
 एवं-प्रागुक्तदृष्टान्तेन जिनज्ञातानां पदार्थानामनन्तमो भागो भाषाविषयो-गौतमादीनां पुरस्ताद्भाषिता येष्यन्ति ज्ञाताना-
 एवं-प्रागुक्तदृष्टान्तेन जिनज्ञातानां पदार्थानामनन्तमो भागो भाषाविषयो-गौतमादीनां पुरस्ताद्भाषिता येष्यन्ति ज्ञाताना-
 एवं-प्रागुक्तदृष्टान्तेन जिनज्ञातानां पदार्थानामनन्तमो भागो भाषाविषयो-गौतमादीनां पुरस्ताद्भाषिता येष्यन्ति ज्ञाताना-
 एवं-प्रागुक्तदृष्टान्तेन जिनज्ञातानां पदार्थानामनन्तमो भागो भाषाविषयो-गौतमादीनां पुरस्ताद्भाषिता येष्यन्ति ज्ञाताना-
 एवं-प्रागुक्तदृष्टान्तेन जिनज्ञातानां पदार्थानामनन्तमो भागो भाषाविषयो-गौतमादीनां पुरस्ताद्भाषिता येष्यन्ति ज्ञाताना-
 एवं-प्रागुक्तदृष्टान्तेन जिनज्ञातानां पदार्थानामनन्तमो भागो भाषाविषयो-गौतमादीनां पुरस्ताद्भाषिता येष्यन्ति ज्ञाताना-
 एवं-प्रागुक्तदृष्टान्तेन जिनज्ञातानां पदार्थानामनन्तमो भागो भाषाविषयो-गौतमादीनां पुरस्ताद्भाषिता येष्यन्ति ज्ञाताना-

मनन्तमोऽप्यंशोऽनन्तभागीकृतो बोध्यः, तस्याप्यल्पो भागोऽङ्गादिषु रचितः, सोऽपि प्रागुक्तयुक्त्या तात्पर्यभूत इति गाथार्थः ॥ ५९ ॥
 अथ लिखिताच्छेषाणामर्थानां गतिमाह-
 सेसा किरिआविसया आयारविही उ हुंति सूरिकमा । एवं जगववहारो दीसइ न उ लिहिअमित्तेणं ॥ ६० ॥
 लिखिताच्छेषा अर्थाः क्रियाविषया आचारविषयः सूरिकमाद्भवन्ति-आचार्यपरम्परया ज्ञायन्ते, यथा सुखवस्त्रिकां प्रतिलिख्य

प्रादश्वार्पणवन्दनकं ददातीत्यत्र कथं सुलवस्त्रिणा प्रतिलिख्यते ? कथं चावर्षाकृतिर्विधीयते ? नहि लिखितमात्रेण तदनुष्ठानविधिः सम्यग्विघातं शक्यते, एवं अगस्त्यवहारोऽपि दृश्यते, ननु लिखितमात्रेणैव गार्भार्थः ॥ ६० ॥ अथ लिखितमात्रेणापि कार्यसिद्धिर्भविष्यतीति पराशरस्मृतास्त्विति—

मोक्षणविवाहसंज्ञणगमणागमणाहसद्वसितेण । जह तद्विवाहाणयाण सम्म ता पुरुषया धम्मो ॥ १६ ॥

मोक्षणविवाहसंज्ञणगमनागमनाविद्युष्यमात्रेण यदि सम्यग् तद्विधानं-मोक्षनादीनां विधिस्तस्य ज्ञानं भवेत् तर्हि पुस्तकात्सम्यग् धर्मो-धर्मविधिमवेद्, अयं भावा-देवदत्तेन मोक्षणं कृतमित्यत्र मोक्षणसंज्ञेनानेन क्रमेण निष्पन्नमनेनैव च क्रमेण परिधेयितमनुकेन संयोन्य वियोन्य वैतावदुक्तं त्वकं मधुरं लाषणं सुखाद् दुःखाद् सुसक्तुत सुनिष्पन्नं चेत्यादिविधि सम्यग् परिज्ञायेत तथा पुस्तकादर्मा सम्यग् ज्ञायेत, एवमनेन देवदत्तेन पुत्रादेर्विवाहः कृत इत्यत्र विवाहसंज्ञेन यावद्यथाभूतविवाहादिसमप्रसामग्र्याः परिज्ञानं स्यात्, तथा देवदत्तो मूषणैरलङ्कृत इत्यत्रालङ्कारसंज्ञेन व्यक्त्यालङ्कारानामपरिधानाद्विपरिज्ञानं स्यात्, तथा स देवदत्तो गत इत्यत्र गमनसंज्ञेनोपिष्टविगुण्णामकार्यदीनां सर्वेषामपि सम्यक्परिज्ञानं स्याद्, एवमागमनेऽप्यादिसंख्यात्वात्सत्वादीनां परिग्रहः, संप्रतिराया भीषीरप्रासादः क्वरित इत्यत्र संप्रतिराज्यव्यतिक्रमप्रासादकृष्णविविष्यतिकरभीमहावीरव्यतिकरादीनां सम्यग्ज्ञानं स्यात् तथा केवलपुस्तकादर्माविविहितं न्येत, तथा यथागमे साधुसेवनादिना सम्यक्त्वादि प्राप्तिर्भविता न तथा कापि पुस्तकादपीत्यत्र बहु वक्तव्यं त्रन्ववित्तरमयादनुक्तमप्यत्र स्वयमालोच्यमिति गार्भार्थः ॥ ६१ ॥ अथ तत्पत्रप्राप्तिलक्षणस्य द्वितीय-विधिरस्य तात्पर्यमह—

तद्गद्गा जै उम्मग्गा लोए दीसंति तंसि पावयरो । भयमूलं कियमग्गो कडुअंकिअकडुअमग्गुन्ध ॥६२॥
 यस्माल्लुम्पकमते धर्मप्राप्तिनिचार्यपरम्परातो न वा पुस्तकात्, किंतु स्वतः; तस्मात् कारणाद् ये लोके उन्मार्गा दृश्यन्ते, तत्रोन्मार्गा
 द्विविधाः—लौकिका लोकोचराश्च, तत्र लौकिकाः शाक्यादीनां मार्गाः, लोकोचरास्तु दिगम्बराकारक्तादिपाशपर्यन्तानामव्यक्तानां
 मार्गाः, तेषां मध्ये मतब्रूलाङ्कितमार्गाः पाशचन्द्रीयादयो बहवः सन्ति तथाप्यधिकारात् मतं तावत्प्रतिमोत्थापनाद्युपदेशमाश्रितं
 तस्य मूलं—लुम्पकलेखकस्तनाङ्कितः—चिह्नीकृतो मार्गो लुम्पकमार्गः, स च पापतरः—अतिशयेन पापभाग, यद्यन्येतदपेक्षया तीर्थप्र-
 त्यामन्ना राकारक्तादिपाशपर्यन्ताः पापीयांसः, केयांचिन्मुग्धानां तीर्थान्तर्वर्तिनामपि तीर्थसाम्यबुद्धिजनकत्वेन महापापहेतुत्वात्,
 तथापि तथाविधानुचिनकुलादिष्वनुचितविधिनाऽनुचितान्नपानादिग्रहणादीनां चीवरखण्डप्रश्रणप्रस्तरादिभिरपि शौचाचारेण च तीर्थ-
 ग्निमादिहेतुत्वाद्राकारक्ताद्यपेक्षया प्रायः स्थूलधीधनानां प्रतीतिविषयत्वाच्च पापतर इति भणितं, ननु कथं तीर्थस्त्रिसेति चेच्छृणु, प्रायो
 बहवो जनाः कथञ्चिद्वेषसाम्यं दृष्ट्वा अहो एतेऽपि जैना एतादृशा अनुचितप्रवृत्तिभाजस्तर्हि शेषा अप्यनुचितप्रवृत्तिभाज एव भवि-
 स्यतीतिरूपेण तीर्थस्य महाशातनाहेतुरित्यभिप्रायेणैतदुक्तमिति बोध्यं, राकारक्तादयस्त्वेभ्योऽपि पापात्मानः, परं ब्रह्मधीगम्या
 इत्यर्थः, लुम्पकः पापतरः किंवदिति दृष्टान्तमाह—‘कडुअ’ति कडुकाङ्कितकडुकमार्गवत्—कडुकनामा गृहस्थस्तन्नामाङ्कितो यः कडु-
 कमार्गः—संग्रति साधवो न दृक्पथमायान्तीति साधुनाशलक्षणस्तद्वत्, कडुकस्य हि साधुनिन्दायामनीदृशत्वेन लुम्पकवन्महापातकित्वं
 सर्वजनप्रतीतं स्थूलबुद्ध्याऽपि गम्यम्, अतः शेषकुपाशिकपरित्यागेनैव एव दृष्टान्तीकृत इतिगार्थः ॥६२॥ इति लुम्पकपथ-
 प्राप्तिस्वरूपं विचारितं ॥ अथ तस्योपदेशलक्षणं तृतीयं विचारणीयमाह—

तस्तुषपसो जिणवरपथिमाप्सासु जीववहणाई । जीवायि छडिवहा जिणपथिमाप्सासु महपाव ॥६३॥
 तस-सुम्पकसोपदेश्वावत् विनवरप्रतिमापूजासु जीवहननादिः सात्, जीवा अपि पद्धिवाल्लत्रेति गम्य इत्यन्ते, तेन विन
 प्रतिमापूजादि महापार्यं भवतीतिगार्यः ॥६३॥ अब सुम्पकः सिद्धान्तोक्त दर्शयति—

सख्ये पाणा मूआ जीवा सस्ता य णेव हतब्बा । इअ सिद्धते भणिअं तेणं तदसण पाव ॥ ६४ ॥
 सर्वे प्राणा भूता जीवाः सत्त्वाद्य नैव हन्तव्या इति सिद्धान्ते भणितं तेन तदर्शन-प्रतिमादर्शनम्, अपि गम्य, आत्मा पूजा-
 दिकं, पदजीववधासदत्तान् प्रतिमादर्शनमपि पापमिति, अत एवास्य भते सुपदसत्तमं मातृकापाठकृत्यं ज्ञात्वा यथा—“स भूमि जे
 अतीसा जे अ पडुपण्णा जे अ अत्तमिस्सा अरिइता भगवंता ते सख्ये एवमाइच्छति एव मासति एव पस्सेति एव पण्णवेति सख्ये
 पाणा सख्ये मूआ सख्ये जीवा सख्ये सत्ता ण हंतव्या न आणावेतब्बा (अभावेतब्बा) ण परिधेतब्बा ण परितावेअब्बा ण उवइवेतब्बा,
 एत वम्मे सुद्धे गिति ए सासए समेव लोग खेअण्णेहि पवेसिते, तंजहा-उद्धिएसु वा अणुद्धिएसु वा उवद्धिएसु अणुवद्धिएसु वा उव
 रतदंढेसु वा अणुवरतदंढेसु वा सोवद्धिएसु वा अनोवद्धितेसु वा सज्जोगरतेसु वा असज्जोगरतेसु, तच्च चेत तहा चेष अस्सि चेत पभु-
 वति, तं आइइसु ण णिहे ण भिकुखिये जाणित वम्मं जया तथा, दिद्धेहि णिव्वेत्तं गच्छेज्जा, णो लोगस्सेसुण चरे, अस्स णत्थि इमा
 णा(जा)वी अण्णा तस्स कुतो सिआ !, दिद्धं सुअं मयं विण्णाय च एत्थं परिकइत्थि तिसमाणा पुणो पुणो जाति पकथेति,
 अहो अ रातो च जतमाणे वीरे सया आगयपण्णावे, पमचे वडिआ पासं, अप्पमचे सया परकमेज्जासिधि वेमि” इति सुम्पकत्वाच्य
 यनस प्रथमोरेखं । सुम्पकमात्रोऽप्यन्तावच्छ्रं सुकपाठेन सुखे कृत्वा सर्वप्रबचनपरभार्यमृत्वमारमनो मन्यमानोऽथ त्वतिइत्तरतया

निजमुखविवरनिर्गतं प्रमाणमेव ब्रुवाणो मुग्धजनान् विप्रतारयति, अतस्तत्परमार्थपरिजिज्ञासुना तट्टीका विलोकनीया, सा चैवं- 'से
 वेमी'त्यादि घट्टं, गौतमस्वाम्याह-यथा सोऽहं योऽहं ब्रवीमि तीर्थकरवचनावगततत्त्वः श्रद्धेयवचन इति, यदिवा शौद्धोदनिशिष्या-
 भिमतक्षणिकत्वव्युदासेनाह-येन मया पूर्वमभाणि सोऽहमद्यापि ब्रवीमि, नापरो, यदिवा सेशब्दस्तच्छब्दार्थे, यत् श्रद्धाने सम्यक्तत्वं
 भवति तदहं तच्चं ब्रवीमि, येऽतीताः-अतिक्रान्ताः, ये च प्रत्युत्पन्नाः-वर्तमानकालभाविनो ये चागामिनस्ते एवं प्ररूपयन्तीति
 संबन्धः, तत्रातिक्रान्तास्तीर्थकृताः कालस्थानादित्वादनन्ता अतिक्रान्ताः, अनागता अप्यनन्ताः, आगामिकालस्थानन्दत्वात्, तेषां
 च सर्वदैव भावादिति, वर्तमानतीर्थकृतां प्रज्ञापकापेक्षितयाऽनत्रस्थितत्वे सत्यन्युत्कृष्टजघन्यपदिन एव कथ्यन्ते, तत्रोत्सर्गतः सम-
 यक्षेत्रसंभविनः सप्तन्युत्तरशतं, तच्चैवं-पञ्चस्वपि विदेहेषु प्रत्येकं द्वात्रिंशत्त्रात्प्रकत्वादकैकस्मिन् द्वात्रिंशत् २, पञ्चस्वपि भरतेषु पञ्च-
 स्वेवमैरवतेष्वपीति, तत्र द्वात्रिंशत्पञ्चभिर्गुणिता षष्ट्युत्तरं शतं, भरतेरावतदशप्रक्षेपेण सप्तत्यधिकं शतमिति, जघन्यतस्तु विंशतिः, सा
 चैवं-पञ्चस्वपि महाविदेहेषु महाविदेहान्तर्महानद्युभयतटसद्भावातीर्थकृतां प्रत्येकं चत्वारः, तेऽपि पञ्चभिर्गुणिता विंशतिः, भरते-
 रावतयोरेकान्तसुषमादावभाव एवेति, अन्ये तु व्याचक्षते-मेरोः पूर्वापरविदेहयोरेकैकसद्भावात्महाविदेहे द्वावेव, ततः पञ्चस्वपि
 दशैवेति, तथा च ते आहुः- "सत्तरसयमुक्रोसं इअरे दम समयखित्तजिणमाणं । चोत्तीस पढमदीवे अणंतरद्धे अ ते दुगुणा ॥१॥"
 के इमे ?-अहन्तः-अहन्ति पूजासत्कारादिकमिति, तथा ऐश्वर्याद्युपेता भगवन्तः, ते सर्व एव परप्रश्नावसरे एवमाचक्षते, यदुत्तरत्र
 वक्ष्यते, वर्तमाननिर्देशस्योपलक्षणार्थत्वादिदमपि द्रष्टव्यम्-एवमाचक्षिरे एवमाख्यास्यन्ति, एवं सामान्यतः सदेवमनुजायां वर्षदि
 अर्द्धमागधया सर्वसत्त्वस्वभाषानुगामिन्या भाषया भाषन्ते, एवं प्रकर्षेण संशीत्यपानादायान्तेवासिनो जीवाजीवाश्रवबन्धसंवरनिर्ज-

रामोद्यपदाधान् आपयन्ति प्रज्ञापयन्ति, एवं 'सम्यग्दर्शनज्ञानधारिद्राणि मोक्षमागः, मिथ्यात्वाविरतिप्रमादरूपाययोगा बन्धहेतवः,
 स्वप्नसोपेन सदस्यती, तच्च सामान्यविशेषात्मक'मित्यादिना प्रकारेण प्ररूपयन्ति, एकार्षिकानि येतन्तीति, किं तदेवमावख्यते इति दर्श
 यन्ति-यथा मध प्राणा-युधिम्यतेजोनागहन-पतय त्रिभिश्चतु पञ्चेन्द्रियपलेन्द्रासनिश्चामायुःकलघ्नप्रमाणधारणात्प्राणा
 तथा गताः भवन्ति भविष्यन्त्यभूवन्ति च मृतानि-चतुरस्र भूतप्रामान्य-पार्वीनि, एव सन् एव तीवन्ति जीविव्यन्ति अजीवि
 पुरिति 'गीता'-नारदकृतियपरानररघजायतुर्गतिष्का, तथा सर्वे एव स्रक्तमासासोदयसुन्दु-स्वमात्रा मस्वाः, एक्यर्था वेते द्रम्भदा
 स्वप्नमदपर्याय प्रतिपादनमिति कश्चिति, एत च सर्वऽपि प्राग्भिन- पयायस्रब्दावेषेदिता न इन्तस्या- दष्टकक्षादिभि नाम्नापयि
 तस्याः प्रमत्ताभियोगदानत न प्रतिप्राधाः मृत्यदास्यादिममत्वपरिग्रहत- न परितापवित्तव्या इति शरीरमानसुपीडोत्सादनत-
 नोपद्रावयित्तव्याः प्राणन्यपरोपपत्त ण्य -ननन्तरोक्तो धर्मो दुर्गत्यर्गलसुगतिसोपानवेक्ष्यः, अस च प्रचानपुल्लार्थत्वादिशेष
 द्रमयति-गुद -पापानुबन्धपरिहितः, न शक्यधिगजावीयानामिवैकेन्द्रियपञ्चेन्द्रियवधातुमतिक्रमद्वाङ्कितः, तथा नित्याः-अप्रच्युतिरूपः,
 पञ्चम्यपि चिद्देवु सदा मवनान्, तथा श्रावतः श्रावतगतिहेतुत्वाद्, यदिसा नित्यत्वाज्जगत्तः, नतु नित्य भूत्वा न भवति, मम्य
 त्यसद्, अभूत्वा च नित्यं भवति पदाभाववदिति, अय तु त्रिकालावन्वायीति, अह च लोक-जन्तुलोक दुःस्वसागरावगाह समेत्य-
 शाला मृदुमरणाय खेदश्री-जन्तुदुःमपरिच्छेजभिः प्रवेदितः-प्रतिपादित इत्येतच्च गौतमस्वामी स्वमनीषिकापरिशारेण शिष्यवृत्ति-
 स्वेयार्थं पमाये, एनमेव मञ्जोक्तमर्थं निर्युक्तिकार- मन्त्रस्पर्शकेन गाथाद्वयेन दर्शयति-'अे विजयरा अतीता अे संपद अे अज्जाणए
 क्षान्ते। मज्जेऽरि ते अहिम वदिगु वदिदिति अ वर्यति ॥१॥ छप्पिच श्रीवन्निष्कया बोऽपि एवे नोऽपिच एणायेजा। बोऽपिच अण-

मणोज्ञा सम्मत्तस्सेस निञ्जुत्ती ॥२॥” इति गाथाद्वयमपि कण्ठ्यं, तीर्थकरोपदेशश्च परोपकारितया तथास्वाभाव्यादेव प्रवर्त्तमानो
भास्करोदय इव प्रबोधविशेषनिरपेक्षतया प्रवर्त्तते, ‘तद्यथे’त्यादिना दर्शयति, ‘तंजहा उड्डिएसु वा’ इत्यादि, धर्मचरणायोद्यताः
उत्थिताः—ज्ञानदर्शनचारित्र्योद्योगवन्तस्तद्विपर्ययेणानुत्थितास्तेषु निमित्तभूतेषु, तानुद्दिश्य भगवता सर्ववेदिना त्रिजगत्पतिना धर्मः
प्रवेदितः, एवं सर्वत्र लगयितव्यं, यदिवोत्थितानुत्थितेषु—द्रव्यतो निषण्णानिषण्णेषु, तत्रैकादशसु गणधरेषुत्थितेष्वेव वीरवर्द्ध-
मानस्वामिना धर्मः प्रवेदितः, तथोपस्थिताः—धर्मशुश्रूषवो जिष्टश्रवो वा तद्विपर्ययेणानुपस्थितास्तेष्विति निमित्तसप्तमी चैयं, यथा चर्मणि
द्वीपिनं हन्तीति, ननु च भावोपस्थितेषु चिलातिपुत्रादिष्विव धर्मकथा-युक्तिमती, अनुपस्थितेषु तु कं गुणं पुष्णाति ?, अनुपस्थिते-
ष्वपीन्द्रनागादिषु विचित्रत्वात्कर्मपरिणतेः क्षयोपशमापादनाद्गुणवत्येवेति यत्किंचिदेतत्, प्राणिनं-आत्मानं वा दण्डयतीति दण्डः,
स च मनोवाक्कायलक्षणः, उपरतो दण्डो येषां ते तथा, तद्विपर्ययेणानुपरतदण्डास्तेषुभयरूपेष्वपि, तत्रोपरतदण्डेषु तत्स्थैर्यगुणान्त-
राधानार्थं देशना, इतरेषु तूपरतदण्डत्वार्थमिति, उपधीयते—संगृह्यते इत्युपधिः द्रव्यतो हिरण्यादिर्भावितो माया, सहोपधिना वर्तते
इति सोपधिकास्तद्विपर्ययेणानुपधिकास्तेष्विति, संयोगः—संबन्धः पुत्रकलत्रमित्रादिजनितस्तत्र रताः संयोगरताः तद्विपर्ययेणैकत्वभा-
वनाभाविता असंयोगरतास्तेष्विति, तदेवमुभयरूपेष्वपि यद्भगवता धर्मदेशनाऽकारि तत्तथ्यं सत्यभेतदिति, चशब्दो नियमार्थः,
तथ्यमेवैतद्भगवद्भवनं, यथाप्ररूपितवस्तुसद्भावात् तथ्यता वचसो भवतीत्यतो वाच्यमपि तथैवेति दर्शयति, तथा चैतद्वस्तु यथा
भगवान् जगाद, यथा सर्वे प्राणा न हन्तव्या इत्यादि, एवं सम्यग्दर्शनं—श्रद्धानं विधेयम्, एतच्चास्मिन्नेव—मौनीन्द्रप्रवचने सम्य-
ग्मोक्षमार्गाभिधायिनि समस्तदम्भप्रपञ्चोपरते प्रकर्षणोच्यते इति, न तु यथाऽन्यत्र न हिंस्यात्सर्वभूतानीत्यभिधायान्यत्र वाक्ये यज्ञ-

पशुवधाम्यनुष्ठानात्पूर्वोचरं वाधेति, तदेवं सम्यक्त्वस्वरूपमभिधाय तदवाप्तौ च यद्विधेयं तदर्क्षयितुमाह—‘त आहसु न निहे’ इत्यादि,
 तत्—तत्स्वार्थमद्दानलक्षण सम्यग्दर्शनमादाय—गृहीत्वा तत्कार्याकरणतो ‘न निहे’ चि न गोपयेत्, तथाविधसप्तसर्गादिनिमित्तोत्थापित
 मिथ्यात्वोऽपि जीवसामर्थ्यगुणान्न त्यजेदपि, यथा वा क्षेत्रज्ञाभ्यादीनां गृहीत्वा प्रवृत्तानि पुनरपि प्रवृत्तेष्वरयागादिविधिना गुरुसमीपे
 निधिप्योत्प्रमत्तमेव गुवादिः सकाशात्स्वल्प्य सम्यग्दर्शनं न निक्षिपेत्—न त्यजेत्, किं कृत्वा ?—यथा तथाऽवस्थितं घर्मं ब्रान्वा—
 शुवधारिप्रघर्मात्मकमवगम्य, वस्तुनां वा घर्म—स्वभावमवबुद्ध्येति, तदवगमे तु किं चापरं कुर्यादित्याह—‘दिहेही’त्यादि, इष्टेरि-
 धानिदृरूपैर्निवेदं गच्छेत्, विराग कुर्यादित्यर्थः, तथाहि—अन्वैः श्रुते रसेरसादितैर्गन्धैराघ्रातैः स्पृशैः स्पृष्टैः सङ्गिरेषं मावयेत्, यथा
 छुमेतस्ता परिणामवशाद्भवतीत्यतः कल्लेषु रागो द्वेषो धेति, किंच “जो लोगस्स” इत्यादि, लोकस्य—प्राणिगणस्यैपणा—अन्वेषणा
 इष्टेषु अन्वेषणेषु प्रवृत्तिरिति हेयबुद्धित्वां न चरेत्—न विद्व्यात्, यस्य वैषा लोकैषणा नास्ति तस्यान्याऽप्यप्रशस्ता मतिर्नास्तीति
 दर्शयति—“जस्स नत्थि” इत्यादि, यस्य सुसुद्धोरिमा ज्ञातिः—लोकैषण्यबुद्धिर्नास्ति—न विद्यते तस्यान्या—सावधारम्प्रवृत्तिः कृत-
 स्यात्, इदमुक्तं भवति—मोगेच्छारूपां लोकैषणां परिजिहीर्षेर्नैव साधयानुष्ठानप्रवृत्तिरुपजायते, तदर्बत्वात्तस्मा इति, यद्विधेयमनन्त-
 रोक्तत्वात् प्रत्यक्षा सम्यक्त्वज्ञातिः प्राणिनो न इतव्या इति वा यस्य न विद्यते तस्यान्या विवेकिनी बुद्धिः—कुर्मागसावयानुष्ठानप-
 रिहारद्वारेण कृतं स्यात्, शिष्यमतिस्तेर्यार्थमाह—‘दिह’मित्यादि, यदेतन्मया परिकल्प्यते तत्सर्वज्ञैः केवलज्ञानावलोकनेन दृष्टं, तच्छु-
 भ्रयुभिः श्रुतं, लघुकर्मणां मर्थ्यानां मर्तं, ज्ञानावर्षीयश्चयोपशमवशाद्विशेषेण ज्ञातं विज्ञातम्, अतो भवतापि सम्यक्त्वादिके मत्क-
 पिते यत्नवता मवितव्यमिति, ये पुनर्यथोक्तकारिणो न स्युस्ते कर्षभृता मयेपुरित्याह—‘समेमाणा’ इत्यादि, तस्मिन्नेव—अनुष्ठान-

दिजन्मनि शाम्यन्तो-गार्ध्वेनात्यर्थमासेवां कुर्वन्तः, तथा प्रवीयमानाः-मनोज्ञेन्द्रियार्थेषु पौनःपुन्येनैकेन्द्रियद्वीन्द्रियादिकां जातिं
 प्रकल्पयन्ति, संसाराविच्छिन्ति विदधतीत्यर्थः, यद्येवमविदितवेद्याः साम्प्रतोक्षिणो यथाजन्मकृतरतयः इन्द्रियार्थेषु प्रलीनाः पौनः-
 पुन्येन जन्मादिकृतसंधाना जन्तवस्ततः किं कर्त्तव्यमित्याह-‘अहो अ’इत्यादि, अहश्च रात्रिं च यतमान एव-यत्नवानेव मोक्षा-
 ध्वनि धीरः-परीपहोपसर्गाक्षोभ्यः सदा-सर्वकालमागतं-स्वीकृतं प्रज्ञानं-सदसद्विवेको यस्य स तथा प्रमत्तान् असंयतान् परतीर्थि-
 कान् वा धर्माद्ब्रह्मिर्व्यवस्थितान् पश्य, तांश्च तथाभूतान् दृष्ट्वा किं कुर्यादित्याह-“अप्पमत्ते” इत्यादि, अप्रमत्तः सन् निद्राविकथादि-
 प्रमादरहितोऽक्षिनिमिषोन्मेपादावपि सदोपयुक्तः पराक्रमेथाः कर्मरिपून् मोक्षाध्वनि वा, इतिः-अधिकारसमाप्तौ, ब्रवीमीति पूर्ववत् ।
 सम्यक्त्वाध्ययने प्रथमोद्देशटीका समाप्ता ॥ तथा “केआवंती लोअंसि समणा वा माहणा वा पुढो विवायं वयंति से दिठ्ठं चणे
 सुअं च णे सयं च णे विण्णायं च णे उहुं अहं तिरिअं दिसासु सन्वओ सुपडिलेहिअं च णे सन्वे पाणा सन्वे जीवा सन्वे
 भूआ सन्वे सत्ता हंतव्वा अज्जावेअव्वा परिआवेअव्वा परिधित्तव्वा उद्देअव्वा इत्थवि जाणह नत्थित्थ दोसो, अणायरिअवय-
 णमेअं, तत्थ जे आयरिआ ते एवं वयाप्पी से दुद्धिठं च भे दुस्सुअं च भे दुम्मयं च भे दुव्विण्णायं च उहुं अहं तिरिअं
 दिसासु सन्वओ दुप्पडिलेहिअं च भे जं णं तुब्भे एवं आइक्खह एवं भासह एवं पणवेह एवं परूवेह सन्वे पाणा ४ हंतव्वा
 इत्यादि यावद् वयं पुण एवमाइक्खामो इत्यादि यावत् न हंतव्वा’इत्यादि श्रीआ० सम्य० उ० २ (८-१ ३४) एतद्ब्रह्मचर्येकदेशो यथा
 ‘केआवंती’ति केचन लोके-मनुष्यलोके श्रमणाः-पाखण्डिका ब्राह्मणा-द्विजातयः पृथक् २ विरुद्धो वादो विवादः तं वदन्ति, एत-
 दुक्तं भवतीत्यादि यावन्मतम्-अभिमतं युक्तियुक्तत्वादसाकमसत्तीर्थकराणां वा इत्यादि यावत् सर्वे प्राणाः सर्वे जीवाः सर्वे भूता

सर्वे सत्त्वा इतंब्या इत्यादि श्री आधा० सम्य० उ० अत्रान्यतीर्थिका मिष्यादृशो, न हिंसात् सर्वभूतानीति भयित्वाऽपि तत्रैव तन्ने
पद् श्रुतानि निपुन्यन्ते, पशूनां मध्यमेऽग्नि। अश्वमेधस्य वचनान्नुनानि पशुभिसिद्धिभिः ॥१॥'रित्यादि संख्यापुरस्सरपशुनघानुष्ठा
परा विरोधवादिनो यथा वर्षन्ते न तथाऽर्हन्तो भगवन्तोऽपीत्याद्यर्थापकभिदं दृष्टं, न पुनर्जिनपूजादिप्रतिषेधक, तद्वाचकशब्द
गघसाप्यनुफलम्बेः, प्रत्युतेदमेव दृष्टं जिनेन्द्रपूजाव्यवस्थापक, तथाहि- 'खेद्व्येहिं पवेइव' तिपदेन भीयौसमम्बाम्यपि स्वमनीपि
अपरिहारेण पारतन्त्र्यमेव दक्षितवान्, आत्मान्यः, सर्वसम्मतः सर्वोऽस्तुष्टः सभापि भगवान् श्रीमहावीर स्वसमानसर्वोऽस्तुष्टपुत्र
सम्मत्यैव भयितवान्-अन्यैरपि जिनेन्द्रेरित्यमेधोक्तमित्यागमे प्रतीतमेव, तथैव सर्वेषामुपादेयत्व स्यात्, नान्यथा, तथा चैतत्सूत्रमपि
स्वमत्या न व्याख्येयं, किंतु श्रीसुषर्मस्वामितोऽन्धिअपरम्परागतमेव व्याख्यान कर्तव्य, तत्रैवं 'से बेसी'त्यादौ अर्हत इति सामा
न्यतो यदभिधान तत्क्रियोपाधिकं, यथा पचवीतिपाचकः पठवीति पाठकः कुम्भं करोतीति कुम्भकार इत्यादिनामानि क्रियोपा
धिकानि तथेदमपि वक्तव्य, तथाऽर्हन्ति पूजासंस्कारादिकमित्यर्हन्तः, यदायम- "अर्हिति षड्जनमंस्यां अर्हति पूजसंस्कारे।
सिद्धिगमणं च अरिहा अर्हिता तेण शुभंति।" ॥१॥ (आष० १२१) यत्र अर्हन्ति शक्राविसुरादिकृतां पूजामित्यर्हन्तः, यदायमः
"देवासुरमशुष्टुं अरिहा पूजा सुरुचसा जग्दा। अरिणो हतारयं हता अर्हिता तेण शुभंति।" ॥१॥ (आ० १२२) पूजादियोगादेव क्रियो
पाधिकं नाम संभवतीति, अन्यथा अर्हन्त इति नामोऽप्यसंभवाद्, एव नामभ्युत्पर्यैव पूजाया सिद्धत्वात् कथं तत्परस्कारार्थं
नेतत्सूत्रद्वयोप्येते, न च सा पूजा भावरूपा भविष्यतीति शङ्कनीयं, द्रव्यपूजापूर्वकत्वान्नावपूजायाः, द्रव्य हि मात्रकारण"मिति-
वचनात्, न च साधूनां हि भावपूजा द्रव्यपूजापुर्विक न संभवतीति शङ्कनीयम्, उपदेऽनुमोदनयोर्द्रव्यपूजयो साधूनामपि

विद्यमानत्वाद्, एतच्च तृतीयविश्रामे किञ्चिद्दशितमिति बोध्यं, किञ्च-वस्तुगत्या श्रावकधर्ममात्रो द्रव्यस्त्वः, साधुधर्मस्तु भावस्त्वः, स च श्रावकधर्मपूर्वक एव, केवलभात्रस्तत्रस्याङ्गीकारे श्रावकधर्मस्याप्युच्छेदापत्तेः, किञ्च-यो हि भावपूजाविषयः स च नियमात् द्रव्यपूजाविषयो, नान्यो, द्रव्यपूजाविषयत्वाभावे भावपूजाया अप्यविषयत्वात्, मिथ्यादृक्सुरवत्, ननु सिद्धानां द्रव्यपूजाविषयत्वाभावेऽपि भावपूजाविषयत्वमेवास्तीति चेन्मैवं, तेषामप्यहंतामिव नामादिभिश्चातुर्विध्यात्स्थापनादिरूपाणां सिद्धानां पुष्पादिभिर्द्रव्यपूजाया अध्यक्षसिद्धत्वात्, न च भावसिद्धानां तथाविधद्रव्यपूजाया असंभवे किञ्चिद्वाधकम्, अहंतामपि भावार्हत्त्वमुत्कर्षतोऽपि पूर्वलक्षणप्रमाणं, ततः पश्चात्तथा पूजाया अभावात् त्वदाशङ्कितबाधकस्यानिवार्यत्वात्, तस्मादाराध्यस्यापि भावरूपस्य पुष्पादिना द्रव्यपूजा पूज्यपूजकयोः साक्षात्संबन्धे सत्येव स्यात्, स च जगत्स्थित्या भावसिद्धानामसंभव्येव, भावार्हतामपि कदाचित्क एव, न सार्वदिकः, स्थापनार्हतस्तु पूजकसामर्थ्यसाध्यत्वात्प्रायो भवत्येव, तेन स्थापनार्हतः पूजा बलीयसी, सा च सिद्धानामप्यविरुद्धेति सिद्धं द्रव्यपूजायोग्यस्यैव भावपूजायोग्यत्वं, यद्यपि भागस्य प्राधान्यं प्रवचनेऽभिहितं तथापि द्रव्यसापेक्षमेव तद्बोध्यं, यथा शरीरमध्ये हस्तपादाद्यङ्गापेक्षया मस्तकस्यैवोत्तमाङ्गत्वं शेषावयवसापेक्षमेव दृष्टं, नहि हस्तपादकण्ठादिभ्यः पृथग्भूतस्यापीत्यग्रे दर्शयिष्यते, अन्यथा साधुदानादिष्वपि द्रव्यदाननिरपेक्षस्यैव भावदानस्य प्राधान्येऽन्नपानादिद्रव्यदानस्याकिञ्चित्करत्वापर्याया प्रवचने लौकिकमार्गे च वाचामगोचरसमञ्जसमापद्यत, तच्च तवाप्यनिष्टं, किञ्च-द्रव्यदाननिरपेक्षभावदानस्य प्राधान्यं तवाभिमतमङ्गीकृत्य प्रवर्तमानेषु त्वद्भक्तेष्वसाकं तुष्टिरेव, विनौषधेनापि व्याधिनाशात्, किञ्च-भावपूजायां यदि प्राधान्यं तवाभिमतं तर्हि द्रव्यपूजाऽप्यवश्यमभिमतैव, प्राधान्यं हि स्वजातीयेषु कथञ्चिदुणाधिक्यं, यथा जिनेषु तीर्थकृतां जिनप्राधान्यं, न चैतावता सामान्यकेवलिनामाना-

रास्यस्य संपन्नम्, एव पूजायामपि मातृपूजापेक्षया द्रव्यपूजाया अत्राघान्येऽपि कर्तव्यता त्वद्वयमापन्नैव, किंच-प्राधान्य इ किञ्चि-
 दपेक्षया सात्, ययोपाध्यायापेक्षयाऽऽचार्यस्य प्राधान्य, तथा सोपाध्यायस्य द्रव्यपूजाऽपीति, तस्माजिनेन्द्रैर्घर्षो द्विविधः प्रथम -
 भावकर्मः साधुघर्मश्च, यदायम- "दुविहे वन्मे पं०, त०-अगारघन्मे अणगारघन्मे अ"चि(१०-७२) तथा "दो चेव जिण-
 वरोहि वाइसरामरविप्युकेहि । लोगसि पहा मणिजा सुस्वमगसुसान्गो वावि।१।"चि (४९१ उप) तत्र भावकर्ममात्साधुघर्मावा
 सित्तवो मोक्ष इति भावकर्म साधुघर्मद्वारा मोक्षकर्म, साधुघर्मस्तु साक्षादिति भावकर्मस्य प्राधान्येऽपि साधु
 घर्मावकृतैव भावकर्मसिद्धिः, यदायम- "सावचणसुगविहारया य दव्वचणं तु जिणपूजा । भावचणायो महो हविञ्ज दव्वचण
 न्हुपो।१।"चि(४९२ उप) अत्र 'दो वेवे'त्यादिगामया सरासाः व्याख्यानं त्वेष-द्वयेव जिनवैर्जातिजरापरणविममुकैल्लोके
 पन्थानौ मणितौ, यदुत सुप्रमजः सादित्येको मार्गः, सुभावको भवेदिति द्वितीयः, संविप्रपाधिक्रमार्गोऽप्यस्ति, केवलमसावप्यन-
 योरेषान्तर्गुणो द्रष्टव्यः, सन्मार्गोऽपुंइकृत्वेन तन्मध्यपातित्वाचिरोषादिति, एतावेष मार्गो भावार्धनद्रव्यार्धनद्रव्यामिधेयावित्याह-
 'भावार्धन'पि भावार्धन-सात्त्विकरूचन मगवर्ता, किम् ?-अप्रविहारता, वसन्द्स्वावधारणार्थत्वादुद्यतविद्यारतैव, द्रव्यार्धन-भावार्ध-
 नापेक्षया अप्रधानरूचनमेव, तुसन्धेयोऽवधारणे, किं ?-जिनपूजा-मात्स्यादिभिर्भगवद्विस्वार्धन, तत्र भावार्धनात् अष्ट, तथा क्वचित्कि
 क्लृप्तया वत्कर्तुमशक्त इत्यर्थः, मवेत्-जायेत द्रव्यार्धनोद्युक्तः-उत्तरः, तस्यापि पुण्यानुषंगिषुष्यहेतुतया पारम्येण भावार्धनहेतु
 त्वादिति, प्राधान्यमपि द्रव्यत्ववीर्धत्वादिबत्सापेक्षमिति कृत्वा भावकृत्येच्चपि प्राधान्य त्रेयानुष्ठानापेक्षया प्रासादादिविधापनादेरिव,
 वन्त्यथा एतावेष मार्गो भावार्धनद्रव्यार्धनसम्बन्धाभिधेयावेवेति लापकनिया 'भावार्धने'त्यादिगायायां द्रव्यार्धन जिनपूजामात्स्यादि-

भिर्भगवद्बिम्बार्चनमिति न व्याख्यास्यत्, तथा व्याख्याने च तस्य मुख्यत्वमेव, मुख्ये हि भणिते शेषा गौणधर्माः स्वत एवोप-
 लक्षणात्सिद्ध्यन्ति, यथा राजा गच्छतीत्युतेऽनुक्ता अपि पदात्यादयः परिकरभूता नरादयः, ननु भवद्भिः प्रासादादिविधापनादेः
 प्राधान्यं भणितं 'भावच्चणे'त्यागमे च माल्यादिभिर्भगवद्बिम्बार्चनमित्युक्तं तत्कथमिव संगतिरिति चेदुच्यते, प्रासादादिविधानं
 विना बिम्बार्चनस्यैवासंभवाच्चद्विधापनमुक्तमपि व्यापकाभावेन सिद्धमिति नासंगतिगन्धोऽपि, अत एव श्रावकधर्मकृत्येष्वपि प्रासा-
 दविधापनस्यैव साधुधर्मप्रत्यासन्नत्वमभाणि, यदभाण्यागमे—“कंचणमणिसोवाणं थंभसहस्वसिञ्जं सुव्रणतलं । जो कारिज्ज जिणहरं
 तओवि तवसंजमो अहिओ ॥१॥”त्ति(४९४ उप.)अस्या व्याख्यानं—काञ्चनं—सुवर्णं मणयः—चन्द्रकान्ताद्यास्तत्प्रधानानि सोपानानि
 यस्सिस्तत्तथा, स्तम्भसहस्रोच्छ्रितम्, अनेन विस्तीर्णतामुद्भाषयति, सुवर्णप्रधानं तलं यस्य तत्तथा, सर्वसौवर्णिकमित्यर्थः, यः कारयेत्—नि-
 म्मापयेत् जिनगृहं—भगवद्भवनं ततोऽपि—तथाविधजिनगृहकारणादपि, अप्यास्तामन्यस्सात्, तपःसंयमोऽधिकः—समर्गलतरः, तत
 एव मोक्षावाप्तेरिति, यत एवं तस्मात् सति सामर्थ्ये भावार्चने यतितव्यमिति । अत्र आस्तामन्यत् सति सामर्थ्ये भावार्चने यतितव्य-
 मिति भणनेन श्रावकधर्मानुष्ठानेषूक्तलक्षणप्रासादविधापनाच्छेषकृत्यानां न्यूनत्वमेव सूचितं, यथा 'पीयूषादपि मथुरा वाणी ते वप्यते
 जिनामर्थै'रित्यत्र यावन्ति जगदुदरवर्चीनि शर्कराप्रभृतीनि वस्तूनि तान्यतिक्रम्यैवामृते माधुर्यं, न पुनस्तेभ्यो न्यूनम्, अन्यथा
 तदपेक्षयाऽपि यदधिकतरं मधुरं भवेत्तस्यैव तथावक्तुमुचितत्वात्, नहि कोऽपि सर्षपात्सुमेरुर्महानिति वचःप्रपञ्चेन सुमेरुं गरिमाण-
 मारोहयन्ति, किंतु सर्षपसुमेरौन्तरालवर्तिनः क्रमेण प्रवर्द्धमानपरिमाणेन बदरामलकनालिकेरादयो निषधनीलवन्मेरुपर्यन्तास्तेष्वपि
 सर्वोत्कृष्टपरिमाणः सुमेरुप्रत्यासन्नो धातकीखण्डगतो मेरुर्भवति, मेरोरपि सुमेरुर्महानित्युक्ते सुमेरोर्गरिमा, न पुनर्निषधादपि

सुमेरुमहामित्युक्ते तस्य महत्त्वाधिक्यमाहात्म्यं स्यात्, निर्घषादपि मेर्षादयोऽन्येऽपि महान्तः सन्ति, तथा च निषघादिमेरुपर्यन्तानामन्तरालवर्धित्वमप्यस्य संप्रयेतेति सुमेरुमेरोरपि लक्षणीयान् भवन् केन वार्यते?, एतेन प्रासादादिनिर्माणपेक्षया सामायिकपौषपादिषमनुष्ठान महानिर्झरेद्वेदुरिति पराशरङ्गापि व्युदस्ता, तथाविधप्रासादादिनिर्माणान्तस्य शोभनत्वे निरन्तरं यावन्तीवावधिक्यदुर्घौषधनुष्ठानादपि चरित्रमधिकमित्येव वक्तुमर्हति तत्त्वाद्, अन्यथा प्रासादनिर्माणपौषधान्तरालवर्धित्वमत्वापस्या तथाविधपौषधमार्गादपि साधुषर्मस्य न्यूनत्वाद्गुहा दुर्निर्धार्य, यद्गु सामायिकपौषधपि 'तद्योवि तवसंबमो अहिर्' इति पदेनोपासमेव तन्न, तत्र एव मोघावाप्तेरिति, यत्र एव तस्मात्सति सामर्थ्ये माघार्धने यतितभ्यमिति व्याख्यानदधिकारस्यापि तथैव प्राप्तत्वान्धीमहानिर्झरीयेऽपि तथाविधप्रासादादिविधानादुत्कर्षतोऽप्यन्युत्त उपपातः तपःसंयमाच्च मोघावाप्तिरिति मणितत्वाच्च यस्तपसंयम' साधुसंघन्धी स एव प्राप्नो, न पुन' भावकसंबन्ध्यपि, तस्य सामायिकद्व्यारम्भकल्पिताभ्यवसायस्यानपायात्, यतः स कृतसामायिकोत्पुष्टिर्कृतं सुक्ते, यदागम - "कृत्सामह्योवि उरिहकदपि से सुजे" इति श्रीनिर्झरीयचूर्णौ, तेन वस्तुगत्या सामायिकापनुष्ठान निर्नाबर्नाथो न भिद्यते, सर्वत्राप्यारम्भपरिग्रहकल्पिताभ्यवसायस्य समानत्वाद्, अत्र एव भावकसंबन्धिवर्मानुष्ठानमात्रस्यापि द्रव्यस्त्वत्वमेव, यद्गु कापि सामायिकपौषधानुष्ठान भावस्त्वत्वेन मणितं तत्रापि सम्मतितया "कृत्तमणिशोभाण"-मित्याद्युपदेक्षमालासंबन्धिनी गार्थैव दर्शिता, तद्विचारणीयमस्तीति बोध्यं, यद्गु कयपिद्वाहास्या साञ्चनुकृतिमात्रेण तद्विधितसंभाव्यते, यथा सुवर्णरत्नरसिवा रूप्यमुद्रिकाऽपि सोपनीजेति मण्यते, तद्वदुत्कृत्याकृत्यादिवत्त्वाद्, ननु भावकसंबन्धिवर्मानुष्ठानमात्रस्यापि द्रव्यस्त्वत्वेन समानत्वे सत्यपि कृतसामायिकादिः सुभाषकः पृष्पादिभिर्जिनपूजां न करोवीत्यतो ज्ञायते जिनपूजातः सामा

यिकादि निरवधानुष्ठानं शोभनमितिचेन्मैवं, जिनाज्ञाया एव प्राधान्यात्, नहि प्रतिलेखनादिक्रियापरायणैरपि जिनकल्पिकैर्महा-
 निर्जराहेतुत्वेन भणितमायाचायादिवैयावृत्त्यं गच्छनिश्चादिकं च परिहृतमतः प्रतिलेखनादिक्रियापेक्षया तदशोभनं, न वा तत्परि-
 हृत्य प्रतिलेखनादिक्रियास्वेव यतितव्यं धर्मोपदेशादिपरिहारेण, तीर्थस्थाप्युच्छेदापत्तेः, नसाद्यथा जिनकल्पिकानधिकृत्यैव वैया-
 वृत्यादिनिषेधस्तथा कृतसामायिकमधिकृत्यैव पुष्पादिना जिनपूजानिषेधस्तथैत्र जिनाज्ञायाः, अत एव यथोचितकालादिकम-
 धिकृत्य यथोचितसामायिकपूजादिक्रियाः कुर्वाण एव जिनाज्ञाराधको भवति, न पुनर्यथाशक्ति कालक्रमादिविपर्ययेण कुर्वाणो-
 ऽकुर्वाणो वा जिनाज्ञाराधकः संभवेद्, अयं भावः-नहि जिनकल्पिकपरिहृतत्वेन गच्छवासाचार्यादिवैयावृत्त्यधर्मोपदेशादिकमुपेक्ष-
 णीयं, न वा दशपूर्वधराधनादृतत्वेन जिनकल्पोऽप्युपेक्षणीयः, उभयोरपि जिनाज्ञायामेव वर्तित्वाद्, यदागमः-“जोवि दुवत्य
 तिवत्यो एगेण अचेलगोऽवि संचइ । नहु ते हील्लिज्जिति सव्वेऽपि अ ते जिणाणाए॥१॥त्ति श्रीआचा० टीकायां(१४६-२४६-३५८
 पत्रेषु) नहि कृतसामायिकेन जिनपूजा न कृतास्त उपेक्षणीया, नवा जिनपूजापरायणैः सामायिकं न कृतमतः सामायिकमप्युपेक्ष-
 णीयं, यथोचितकालपुरुषाद्यपेक्षयोभयोरपि जिनाज्ञात्वात्, ननु तर्हि पूजादिकृत्यं प्रधानभावेन भणितं तदसंगतमेवापन्नमितिचेदहो
 भ्रान्तिर्भवतां, प्राधान्यमपि नैसर्गिकोपाधिकभेदेन द्विधा, एवमप्राधान्यमपि, तथा च यद्वस्तु यदपेक्षया निसर्गेण प्रधानं तदुपाधि-
 नाऽप्रधानं, यदुपाधिना प्रधानं तन्निसर्गेणाप्रधानं, यथा रजतधात्वपेक्षया सुवर्णं निसर्गेण प्रधानं, तदेव यदि मापप्रमाणं स्यात्तदा
 गजप्रमाणरजतापेक्षया मूल्यमधिकृत्याप्रधानमपि, तत्र बहुप्रमाणहेतुकबहुमूल्यत्वमेवोपाधिः, एवं निसर्गेणाप्रधानमपि सुवर्णापेक्षया
 रजतं मापप्रमाणसुवर्णापेक्षया स्वयं गजप्रमाणं सन्मूल्यमधिकृत्य प्रधानमपीत्येवं सामायिकादिष्वपि योजना कार्या, सा चैवं-बहु-

विषय्यादिसाप्य प्रासादादिप्रतिष्ठापर्यन्तं सामायिक्यौपधाद्येषुया निसर्गेण प्रधानमेव, भावकवर्ममात्रे तस्यैव प्राधान्यात्, देशतः
 पश्चिमात्यागरूपत्वेन साधुवर्मप्रत्यासन्नत्वाचीर्षमृष्टिहेतुत्वात् पापतापोपवसानां घर्मपिपासितानां सम्यक्त्वपानीयप्रयात्वात् प्रचन
 प्रासादपवाकाकल्पत्वात् साध्यादिसमुदायस्य सामुदायिकैकद्वुमाध्यमसायहेतुत्वेन सामुदायिकपुण्यप्रकृतिषु घहेतुत्वान्मिथ्यात्वोत्स
 र्पणनिवारणपट्टइत्यत्वात्प्रचनैकमकमहापुरुषसाध्यत्वात् तीर्थकरमकिमागीरधीप्रवाहप्रयमोत्यधिहैमपषाद्इकल्पत्वावेत्याद्यनेके
 हेतवः स्वयमन्यूनाः, न चैवं सामायिकादिकमपि संमार्थं, तस्य प्रायः सामान्यजनसाध्यत्वेनोक्तहेतुभिरस्युत्वाद्, अत एव
 'साहस्यं चैदृशाण य पठिणीञ्जं तद् अवम्भवाय च । ज्विजपवयणस्य अहितं सञ्चत्यामेण वारेण ॥ चि(उप २४०) अत्र साधुप्रत्य
 नीकवचैत्यप्रत्यनीकनिवारणं मणितं, तथा प्रत्यस्यानेऽपि 'महाचरागारे' चि पद चैत्यादिनिमित्तमेव मणित, तद्योपासकदशाङ्गेऽपि
 'गुरुनिगोरे' ति गुरुनिग्रहो-माहृषिवृपारवस्यं गुरुणां वा-चैत्यसाधूनां निग्रह'-प्रत्यनीकठतोपद्रवो गुरुनिग्रह इत्यादि, तथा प्रम-
 व्याकरणेऽपि 'अत्र से उवहिसचपायदाणसंगहयकुसले अक्षतपालदुम्बलगिताणवुडुस्ववगवचिआयरिअउवज्जाए सेह साहम्मिगे
 तपस्वी कुलगणसंधेइअंठे निखरठी वेआवचं अम्बिस्तिअं दसविइ बहुविहं करेति' चि भीमभ्रभ्या०, अत्र चैत्यानि-जिनप्रतिमाः
 इत्याद्यनेकान्येषु चैत्यवैयावृत्त्यमाधार्यादिपङ्क्तौ व्यवस्थापित, न तथा कापि साधूनां कृतसामायिक्यौपधिकभावकवैयावृत्त्यादि
 मणितम्, अतः प्रासादादिक भावकवर्म प्रधानमावेनैव सिद्ध, एवादिर्कं तु किञ्चित्प्रवचनोत्सर्पणहेतुमहामहःपूर्वं बहुविधव्यया-
 दिसाप्य, तसु सामायिकाद्येषुया प्रासादादिपङ्क्तावेव स्वाप्य, यतस्तदप्युपाविचिकलं निसर्गेण प्रधानमेव, किञ्चिच्च तद्विलक्षण चन्द
 नतिलकादिमात्रजन्यं, तत्स्वरूपेण प्रधानमपि सामायिक्यौपधाद्येषुया न प्रधान, तदपेक्षयाऽस्त्यकालादिसाध्यत्वेनावपमृत्यकल्प-

त्वाद्, अत एव जैनप्रवचनस्यानेकान्तात्मकत्वं, यतः किञ्चित्कथाञ्चित्प्रधानमप्यप्रधानमप्रधानमपि च प्रधानं भवति, परं तीर्थ
 प्रवृत्तिहेतुर्निसर्गसिद्धः प्रधानभावो भवति, न त्वौपाधिकः, भावार्थस्त्वयं-तीर्थप्रवृत्तिहेतवो भावस्तवे वर्तमाना यथा स्थविरकल्पिका
 भवन्ति न तथा जिनकल्पिका अपि, तेषां धर्मोपदेशप्रव्रज्यादावनधिकारात्, तदभावे च कुतस्तीर्थप्रवृत्तिः?, तेनैव जिनकल्पिकादय-
 स्तीर्थकरसंपत्तयाऽपि नागमे वर्णिताः, तीर्थप्रवृत्तिं प्रत्यकिञ्चित्करा अपि नियमेनाराधकाश्च, एवं द्रव्यस्तवमार्गेऽपि समृद्धिभाज औदा-
 र्यादिगुणसंपन्ना बहुवित्तव्ययेनापि यथाशक्ति जिनभवनविधापनजिनपूजादिविधानज्ञानभाण्डागारनिर्माणप्रव्रज्याद्युत्सवकरण-
 साधर्मिकवात्सल्यकरणदुर्बलसाधर्मिकोपष्टम्भविधापनादिशक्तिभाजो मनोज्ञैषणीयविपुलाशनपानखादिमस्खादिमवस्त्रपात्रोपाश्रयादि-
 साधुदानविचक्षणाः शुद्धश्रद्धानभाजस्त एव तीर्थप्रवृत्तिहेतवो, न पुनः सामायिकपौषधादिविधानतत्परः जिनकल्पिकवदात्म-
 मात्रचिन्तकः, ननु प्रासादादिनिर्माणतत्परः सामायिकादिकं करोति न वेति चेदुच्यते, प्रासादादिनिर्माणतत्परस्तु प्रायो यथा-
 शक्ति यथावसरं सामायिकादिष्वपि यत्नवानेव स्याद्, यथा श्रीकुमारपालभूपालः, यस्तु केवलसामायिकादिविधान एव शक्तिमान्
 स तु प्रासादादिष्वशक्तिमानेवेति प्रतीतमेव, ननु तर्हि किमर्थं जिनकल्पं प्रतिपद्यन्ते इति चेदुच्यते, निष्पादिते ह्यात्मप्रतिरूपे शिष्ये
 निजगणभारमारोप्य निस्तीर्णगणकृत्यस्तथाविधद्युतिश्रुतसंहननादिशक्तिमानागमोक्ततुलनापुरस्सरं जिनकल्पं प्रतिपद्यत एव, अन्यथा
 तेनापि वञ्चितो भवेदिति जिनाज्ञा प्रवचने भणित्वा, तत्पालननिमित्तमेव जिनकल्पप्रतिपत्तिः, एवं द्रव्यस्तवेऽपि तथाविधप्रासादादिनि-
 र्माणादिकृत्येभ्य उत्तीर्णस्तथाविधशक्तिकलश्च सामायिकादिशक्तिमान् तत्करोतीति जिनाज्ञापालनमेव श्रेयः, अन्यथा तेनापि वञ्चितो
 भवेदित्यलं प्रपञ्चेन। ननु जिनकल्पको धर्मोपदेशवैयद्युत्यादिकं न करोति तत्र कारणं किमितिचेदहो अद्य यावज्जिनाज्ञैवोद्घोष्य-

माणा किं न मुता?, शुतैव, परमपरयुज्याधमाव एव जिनाद्याया बलशुद्धावपितुष्टुचितमिति चेदुच्यते, युक्तयोऽपि बहुव्याः सन्ति, तथाहि-धर्मोपदेशाने हि स्ववचःप्रतिषुदानां स्वयं प्रब्रज्यावानादि कर्तव्यं स्यात्, न च सविषयाधिकवत्साधुपार्थे त्रेपणादियुक्तं, सर्वविषयाधिकस स्वयमसाधुत्वाद्, वैयाहत्यादिक गच्छवासिनामेव संभवति, तथा च गच्छवास एव सेव्यः स्यात्, गच्छनिर्गतानीत स्वाभावेर्गच्छवासिनामप्यकल्प्यत्वाद्, गच्छवासे चोत्सर्गापवत्स्योः परितेवनीयत्वाद्, उपकरणात्म्यपि जघन्यतमत्तुर्देश धारणीयानि मवेयुः, गोचर्यामपि परित्रमर्थं प्रातराम्य साय यावदुज्येत, अन्यथा बलगतानादेवैयाहत्यायसंभवाद्, एवमव्यपनाच्यापनादिष्वपि प्रवर्तने, जिनकस्योऽपि स्वविरक्त्याभातिरिच्यते, तथा चैकतरसाधस्यममाव एवापयेत, नाप्युभयातिरिक्त निरपेक्ष किञ्चिद्भक्त्यं भवेत्, तस्मान्जिनकस्त्यक्तसन्धिनी क्रियैव तादृशी यस्यां स्वविरक्त्यिकाचारविषयिणी क्रिया न कल्पते, स्वविरक्त्यिक्तस्यापि क्रिया तादृशी यस्यां जिनकस्त्यक्तसन्धिनी क्रिया न कल्पते, उभयोरपि कल्पयोस्तथा स्वमावाद्, द्वयोरपि विरोधिन्योः क्रिययोरेकत्र समावेदे एकस्यापि कार्यस्यानुदयात्, नहि कुर्यात्कनिमिषं शुद्धयामारोपितायां सुपायां युगपत् पापसपाकारम्भोऽप्यमीप्सितकस्तसावको भवति, उभयोरपि कार्ययोरनुदयाद्, आस्तामन्यद्, विरोधि युगपत्प्रत्यास्यानदयमपि न संभवति, नहि युगपदुपवत्सायामान्तरूपं प्रत्यास्यानदय स्यात्, किंश्चेकतरस्वामाव एव द्वितीयसोदय, परं कृवापामान्तरप्रत्यास्यानतो यदुपवत्सं करोति तदा प्रत्यास्यानमज्ञो न स्यात्, उपवत्सी त्वाथामान्ठं करोति तदा प्रत्यास्यानमज्ञ इति विक्षेपा स्वयं बोध्यः, परमेकस्यां क्रियायां क्रियमायायान्तरा परक्रिया पूर्वक्रियासंश्लेष स्वयं विनश्यति, एव कृतसामायिकद्विरपि यदि जिनपूजां करोति तदा सामायिकक्रियाजिनपूजयोरविक्षेपापत्याज्यतरस्यापि लोपापत्तेः, किञ्च-क्रियाणां साक्ये जगद्भवत्सामज्ञोऽपि, नहि युगपद्विरोधिन्योः क्रिययोः

समावेशः फलवान् दृष्टः श्रुतो वा, ननु सामायिकादिक्रियापूजयोर्विरोधः कथमिति चेच्छृणु, सामायिकक्रियाविषयः साधूनामादेशः, तन्निमित्तं च बाह्यवृत्त्या आस्तां सचित्तस्पर्शादिरनावृतमुखेनापि कृतसामायिकादिर्न ब्रूते, तस्य क्रियाणां साधुक्रियानुकारित्वाद्, यदागमः “सामाहर्षमि उ कए समणो इव सावओ हवइ जम्हा । एएण कारणेणं बहुसो सामाहअं कुज्जा।।१॥” चि(आव. २०*८०१) तथा सामायिकोच्चारानन्तरं ‘वइसणइ संदिसाविउ’ मित्यादि क्षमाश्रमणद्विकेनोपवेशनाज्ञामवाप्य ‘सज्झाय संदिसावउ’ मिति क्षमाश्रमणद्विकेन स्वाध्यायकरण एव गुर्वाज्ञा जाता, तेन तदवधिपूर्तिं यावत् स्वाध्यायादिगुरूपदिष्टक्रियापरायण एव स्यात्, न त्वन्तराऽनुपदिष्टक्रियापरायणोऽपि स्याद्, अत एव पौपधिकः श्रावकोऽद्यापि पानीयादिक कुर्वन् मत्राजितशिष्यवद् गुर्वाज्ञामवाप्यैव करोति, आज्ञाविषये च धर्मे आज्ञामन्तरेण किमपि कर्तुं न कल्पते, यदुक्तं—“आणाइ तवो आणाइ संजमो तहवि दाणमाणाए । आणारहिओ धम्मो पलालपुलुव्व पडिहाइ ।।१॥” चि(संघोधप्रकरणे) आज्ञा च द्विधा—आदेशरूपा उपदेशरूपा च, तत्रादेशरूपायामाज्ञायामुपदेशरूपायाः करणे गुर्वाज्ञाखण्डनं महापातकम्, एवमुपदेशरूपायामपि बोध्यं, अत एव सामायिकादिचिकीर्षुर्गुर्वाभावे स्थापनाचार्यमपि संस्थाप्य गुरोरिव तस्मादप्यदेशं प्रतीच्छति, यदागमः—“गुरुविरहंमि उ ठवणा गुरूवएसोवदंसणत्थं च । जिणविरहंमि व जिणविचसेवणामंतणं सहल ।।१॥” (विशे० ३४६५) मिति, अत्र गुरोः स्थापना तात्रत्क्रियाविषयकादेशनिमित्तमेवोपदिष्टा, अत्र गाथायां चोपदेशशब्द आदेशपरो बोध्यः, सामायिकोच्चारोऽपि गुरुमाक्षिंक्रं तथा विहितो यथा सचित्तस्पर्शोऽप्यकल्प्यः, एवं च सामायिकत्रतवतः कुसुमादिभिर्जिनपूजाकरणे सामायिकत्रतस्यैव भङ्गः, स्वाध्यायाद्यकरणेन च गुर्वाज्ञाभङ्गोऽपि, तस्मात्कृतसामायिकादिर्न जिनपूजां करोति, एवं जिनपूजापरिणतोऽपि न सामायिकं करोति, जिनपूजा हि जिनाज्ञाविषयोऽपि गुरुपदेशविषयो, न पुनर्गुर्वादेशविषयो, तथा चोपदेशविषयक्रियामादेशविषयक्रियाया असंभव

एव, यतः सामायिकक्रिया तावत्सचिपवस्तुस्पष्टादिरप्यविषयः, जिनपूजा च साचिपवस्तुस्तुसादिभिरेव साध्या, एव च गमना
गमनयोर्दुर्गपदमात्र इव युगपद् जिनपूजासामायिकक्रिययोरभाव एव, नहि कोऽपि निपुणोऽपि युगपद्गमनागमने कुर्यन् इष्टः सुतो
प्रास्वर्धियत्वात्, न बावेऽक्रियक्रिया आवेऽक्रियक्रिया शोमनतरा भविष्यतीति श्रद्धनीयं, द्रव्यस्वभावविस्तारे तथात्वाभावात्, तद्गतेषु
वेयत्येन प्रसज्येत्, तस्मात्साधन्यमावाहन्यविचारे आवेऽशोसदेष्टयदिकस्वनमक्रियित्करं, यथा साधन्यममावाहन्य च नैसर्गिकसौपायिक
येति प्रागुक्तं, तथा च नियम्यया यथावेऽक्रियया क्रियाः निसर्गेषु शोमना मप्यन्ते तर्हि द्रव्यस्त्वे जिनमासादादिकसौपायिक
शोमनवर्त, तेनास्पृष्टवर्षमहास्वत्पुजादिषुष्टान्तेन निमर्गस्तिद्विशोमनत्वसौपायिकशोमनापेक्षया हाकिञ्चित्स्वरमेवेत्यादि युक्तयोऽप
रिमिवा अन्यवित्तरमयादल्लिखिता अपि विस्मयेन स्वयमेवाभ्युषाः, इत्याद्यनेकारागमसम्भवा आश्रयमेव जिनपूजादिकसौपायिक
नैसर्गिकप्रधानमायेन सिद्धे कृष्णकः श्रद्धते-ननु योः यथा अर्हन्ति पूजासत्कारादिकमित्यर्हन्ति इति नामव्युत्पत्त्याऽपि जिनपूजा
सिद्ध्यति तथाऽर्वापण्या तदप्रतिषेधोऽपि सिद्ध्यति, तथाहि-जिनपूजादिषु प्रथिव्यापारम्भस्वावपदुपदेशकानां यवतामपि सम्पत्तः,
यत्र चारम्भस्वत्र माषा हन्यन्त एव, प्राणहन्त त्वर्हन्ति मतिगिर्ह, "सुखे पाषा न ईतये" त्यागमवचनेनैवेत्यर्थापण्या जिन
पूजा प्रतिषिद्धेति नैसर्गिक, यवचनवार्थाया अप्यपरिज्ञानात्, तत्कल्पमितिषेष्कृषुः, यत्रानुष्ठाने आरम्भस्त्वजिनै प्रतिषिद्धमेव इत
जिनोपदिष्टक्रियायामारम्भो न मरत्येव यवता मरथपि निष्कृतत्वात् विषयतेः, काचे सापूर्ना विहाराहारनीहस्तनघातुपापप्रतिक-

मणप्रतिलेखनोपाश्रयप्रमार्जनादिक्रियाणां प्रवचनप्रसिद्धानामारम्भभाविनाभाविनीनां प्रतिषेधे संपन्ने तवैव गलपाटुका, द्वितीयेऽध्यक्ष-
बाधः, नद्युत्तारादिषु षण्णामपि जीवानां विरोधनासंभवात्, “जत्थ जलं तत्थ वण” (जीवा० वृ० पत्रं ९ प्र० ११४) मित्यागम-
वचनात्, प्रतिक्रमणप्रतिलेखनादिषु च वायुजीवादीनामारम्भस्यागमप्रसिद्धत्वात्, एजनादिक्रियायुक्तस्यारम्भसमारम्भमाधवश्यंभावात्,
यदागमः—“जाव णं एस जीवे एअइ वेअइ चलइ फंदइ इत्यादि यावदारम्भे वडुइ सारंभे वडुइ” (१२-१५२) इत्यादि, अथार-
म्भादि भवदपि निष्फलत्वान्न विवक्ष्यते इति तृतीयः पक्षश्चेदायातोऽसि स्वयमेवास्सदभितमार्गे, यतो वयमपीत्थमेव ब्रूमः—तीर्थ-
करोपदिष्टसु धर्मक्रियासु सन्नप्यारम्भो निष्फलत्वादकिञ्चित्कर एव, अत एव श्रीभद्रबाहुस्वामिभिः श्रावकमार्गे संसारप्रतनुकरणे
कूपदृष्टान्तेन जिनपूजादिलक्षणो द्रव्यस्तवोऽभिहितः, यदुक्तं—“अकसिणपवत्तगणं विरयाविरयाण एस खलु जुत्तो। संसारपयणु-
करणे दव्वत्थए कूवदिठंतो ॥१॥” चि (१९६ आव० भा०) श्री आ० नि०। किंच—आस्तां धर्मकृत्येषु, सांसारिककर्मकृत्येष्वपि
तत्किमपि नास्ति यत्र किमपि व्ययादिर्न स्यात्, तस्मादाव्ययतुलनया स्वनिर्वाहहेतुरुद्धरितोऽंशो लाभ एवेतिधिया जगत्प्रवृत्ति-
र्निर्वधैव दृश्यते, एवं धर्मप्रवृत्तिरपि, यदागमः—“तम्हा सब्वाणुण्णा सब्बनिसेहो य पवयणे नत्थि। आयं वयं तुलिज्जा लाहाकं-
खिव्व वाणिअओ ॥१॥” चि (उप० ३९२) नहि कोऽपि लोके लोकोत्तरे च मार्गे लुम्पकं विहाय सर्वथा व्ययाभावेनैव लाभा-
काङ्क्षी दृष्टः श्रुतो वेत्यलमतिपल्लवेन, ननु भवद्भिरेव द्वितीयविश्रामे साधुक्रियानुकारित्वात्सामायिकीकादिक्रिया सुवर्णोपमया वर्णिता,
प्रासादादिनिर्माणैकं रजतोपमयेति, अत्र तु रजतकल्पं सामायिकानुष्ठानं प्रासादादिनिर्माणं च सुवर्णकल्पमिति वैपरीत्येन
प्रतिपादने प्रागुक्तवचनविरोधनिरोधः कथमिति चेदुच्यते, प्रवचने साधुधर्मः श्रावकधर्मश्चेति धर्मो द्विविधः प्रज्ञप्तः, तत्र साधुधर्म-

क्रियानुकारित्वामात्रेण सुवर्णोपमा प्राग्भणित्वा, अत्र तु भावकधर्मोऽपि द्वैविध्यं विकल्प्य विचार्यते तदा सामायिकादिकं स्वसकल्प
 प्रासादादिकं च सुवर्णकल्पमिति विवक्षया वस्तुकल्पनार्था विरोधग धस्याप्यभावात्, ननु सुहृद्भावेन पृच्छामः—सामायिकादिक्रिया
 साधुक्रियानुकारिणी निरवघा च सर्वसम्मता तदपेक्षयाऽपि प्रासादादिकं शोभनतरमिति मन्वेवसि न प्रतिमासते इति चेत्, उच्यते,
 यत्र कसादौ धर्मो वा नामग्राह यदुपमया सद्भावंसंभवे प्रदर्शना असद्भावंसंभवे च हीला स्यात् तत्र तत्र तत्त्वज्ञानमावेनेव बोध्यं,
 यथा भीषीरे ब्राह्मणकुले समुत्पन्ने वेदाध्ययनादिसंभावनाया प्रदर्शना, ब्राह्मणकुलोत्पन्नानां वेदाध्ययनमेव प्रवृत्त्यपदवीं प्रापयति, राज-
 कुलोत्पत्तौ तु राज्यपत्नी प्रजा शोऽपि वक्रवर्चीति प्रदर्शना, राजकुलोत्पन्नानां राज्यपतित्वं, तथापि वक्रवर्चीत्यत्रैव प्रशानमिति
 द्वापयति, एवं धर्ममधिकृत्याद्यापि किमयं त्वं जात प्रासादोद्धारं करिष्यसि अथवा अशुभयसंघपतिर्भविष्यतीत्यादिवचोभिरासत्वा
 मन्ये मातापित्रादयोऽपि श्रावककुलोत्पन्नं स्वसुत प्रत्यपमन्यते, न पुनस्तद्वत् किं सामायिकपौषादिविषयाता मविष्यसि अथवोपम-
 नादितपोनिर्वाहको मविष्यतीत्यादिवचोभिराशुभयन्तीति सर्वजनप्रवीत इत्यते, तथा प्रासादप्रतिष्ठादिनिमित्तं यथा न्योतिःश्रावणे
 मुहूर्तलादि मणितं इत्यते न तथा सुवृत्तिरिक्ते धर्मानुष्ठानादौ, तथा सावनेऽपि यथा रथानुयात्रादिषु बहवो मिलन्ति न तथा
 तद्व्यतिरिक्तसामायिककृत्येषु, तथा आचार्यादयोऽपि देवान्तरखोऽपि यथा प्रतिष्ठादि कृत्यसुरिष्यायान्ति न तथाऽन्यत्रेत्यादिविचारो
 योऽप्यथा कृतः सभ्रान्तरलोचनमलापनोदको मविष्यतीति बोध्यं, ननु यत्र सुहृद्भावेन पृच्छामः—अहंन्ति पूजासत्कारादिक्रमवोऽहंन्ति
 इति नामभ्युत्पत्त्यापि पूजा सिद्ध्यन्ती भावतीर्षकरमादायैव सिष्यतीति, तस्यैव धर्मोपदेशादिषु सामर्थ्यात्, न पुनः स्वापनाहं
 वोऽपि, तस्मात्चेतनरूपत्वादिति चेन्निरं नीव, एतावताऽपि मो सुम्पक ! तत्र मतं तु बलाजल्पेव संपन्नं, तत्रापि पुण्यादिराजनान्नी

कारात्, किञ्च-भावाहृतः पूजाङ्गीकारे स्थापनाहृतः पूजाऽवश्यमभ्युपगतैव, 'साक्षात्साधनताबाधे परम्परामादायैव प्रत्ययपर्यवसा-
ना'दितिन्यायाद् देशकालादिव्यवहितानां तीर्थकृतां हि पूजा स्थापनाद्वारैव स्यात्, तीर्थकरविषयकक्ष्यानानवलम्बनहेतोरन्यस्यासंभवात्,
लोकेऽपि राजाधिकृतपुरुषसेवा राजसेवातोऽप्यधिकफलदायिनी दृश्यते, अत एव बहून् जनान् समुदायीकृत्य साक्षात्तीर्थकरचन्दन-
पूजादिना केनापि संघपतिविरुद्धं न प्राप्तं, प्राप्तं च श्रीशत्रुञ्जयादियात्राविधिना बहुभिः, सम्प्रत्ययपि प्राप्यते चेति तवापि सम्मतम्,
अतः कथंचित्साक्षात् तीर्थकरपूजातः स्थापनाहृतपूजा बल्वित्तव्ययादिसाध्या तथा भावाहृतोऽपि,
भावाहृतस्थापनाहृतोः पूजाविध्योर्विमादृश्याद्, अत्र बहु वक्तव्यमपि प्रायः प्रतीतमेव, यच्चोक्तमचेतनत्वादिति तदवाच्यं बालचेष्टि-
तमवगंतव्यं, यतोऽमीष्टफलप्राप्तौ चैतन्याचैतन्यविचारोऽकिञ्चित्कर एव, "चिन्तामण्यादयः किं न, फलन्त्यपि विचेतना?" इति
(वीत-स्तोत्र) वचनाचैतन्यरहितोऽपि चिन्तामणिर्यथाऽमीष्टफलदाता न तथा चैतन्यभागपि दुर्गतः, तस्माद्धस्तूनां वैचित्र्यमवगम्य
सम्मोहः त्याज्यः, कथमन्यथा एकेनापि सौवर्णिकेन विक्रीतेन मनुजशतं भोज्यते, न पुनश्चैतन्यभाजा कीटिकाकोट्यापि विक्रीतया
एकोऽपि मनुजः, आस्तामन्यत्, सत्यपि चैतन्ये तद्ग्राहकोऽपि कोपि न मिलति, तस्मादमीष्टफलप्राप्तौ चैतन्याचैतन्यविचारलक्षणोऽ-
स्थिशुक्ल लुम्पकसुखाङ्गण एव क्रीडन् विराजत इति । ननु अर्हन्ति पूजासत्कारादिकमित्यर्हन्त इति शब्दव्युत्पत्तिर्नासाकमभीष्टा, किंतु
"अठविहंपि अ कम्मं अरिभूअं होइ सव्वजीवाणं । तं कम्मअरिंहंता अरिंहंता तेण बुच्चंति ॥ १ ॥" (आव-१२०-१५६३) वचनात्
अष्टकर्मारिहननादरिहन्तार इतिव्युत्पत्त्या कथं पूजा सिद्ध्यतीति चेदुच्यते, एवमपि सुतरां प्रतिमाप्रासादादिपुरस्सरमेव पूजायाः सिद्धेः,
तथाहि-अष्टकर्मारिहननमपि कर्मणामरित्वेन परिज्ञानादपरिज्ञानाद्वा ?, द्वितीयविकल्पेऽन्वयद्वयमिवापद्यते, न ह्यज्ञातकर्मारिस्वरूप-

स्तद्धननाय समर्थो भवति, सिध्यादृश्यामपि केवलज्ञानोत्पत्तिप्रसङ्गम्, नहि लोकेऽप्यज्ञातोऽरिर्हेन्दु शुभ्रयते, तस्मादाद्यो विकल्पोऽन-
 वद्यः, तथा च प्रथमं ज्ञानावस्थायादिकर्मणां प्रकृतिसिधिरप्रवेक्ष्यैर्बन्धस्वरूपमवगन्तव्यं, तत एवोदयोदीर्यासचा भवन्ति, कर्मणां
 हि बन्ध-कारणमन्तरणासंभवीति कारणं ज्ञात्वा तथो निवृत्तं पुनस्तथाविधकर्मबन्धघटितं कञ्चीभूतानि प्राचीनकर्मणि हेन्दु शु-
 क्नोति, न पुनः प्रतिसमय कर्मपुद्गलनिपेक्षेहेतु कर्मबन्धकारणानि सेवमानोऽपि, नहि बलवानरिर्हेन्दु शुभ्रयत इति, लोकोक्तिरपि,
 कर्मबन्धकारणानि त्वेष-सत्यादिज्ञानस्य साध्यादीनां ज्ञानिनां पुस्तकप्रदेष्टानिराचनस्य प्रत्यनीकत्वानिबन्धनोपधावात्याश्चाठनादिभि-
 र्ज्ञानावस्थापरिदर्शनस्यरणीयलक्षणं मूलप्रकृतिविक्रमं ब्रह्माति, गुरुमक्तिद्वान्तिकरुम्पाव्रतयोगकफायविजयदानादिभिः साधवेदनीयकर्म
 ब्रह्माति, एवद्विपरीतस्तु असावमिति २ भवहेतोरुन्मार्गस्य मार्गत्वेन देवज्ञाना मुक्तिपथस्य ज्ञानदर्शनचारित्र्यलक्षणस्यापलपनमित्यादिभिः
 इषद्व्यविनाशार्थैस्साधुचैत्यसङ्गादिमत्त्वनीकवया च दर्शनमोहनीय कर्म ब्रह्माति, तीव्रकफायनोक्फायाबुडयाश्च चारित्र्यमोहनीयमिति
 ४ महारम्भादियुक्तो प्रवृत्तहिवो नरकायुर्ब्रह्माति, उन्मार्गदेवज्ञानामार्गनाशनागुल्हेदयमायाकुञ्जीलतासश्चव्यवाविभित्तिर्यगायुर्ब्रह्माति,
 प्रकृत्याऽन्वकफायो दानरत-शीलसंयमरहितो मन्थमगुणवान् मनुज्यायुर्ब्रह्माति, सर्वद्वेषविरतिबालतपोऽकामनिर्झरसम्यक्त्वादिभिर्देवा-
 युर्ब्रह्माति ५ मायामोरवाविरहितः शुभ्रनाम, तद्विपरीतस्तु अशुभ्रनामकर्म ब्रह्माति ६ गुणप्रेक्षी मायाविरहितोऽध्ययनाभ्यापनादि
 स्फिरुर्ब्रह्मैर्गोत्रं ब्रह्माति, तद्विपरीतस्तु नीचेर्गोत्रमिति ७ जिनपूजादिविभक्तरो हिंसादितत्परोऽन्तरायकर्म ब्रह्माति ८, यदागमः-“दुर्विहो
 अ होर मोहो”पि (१८८ नि०) आचारात्ने लोकविलयाभ्ययननिर्मुक्तिगायाभ्यास्याने, मोहनीयकर्म द्विधा भवति-दर्शनमोहनीय
 चारित्र्यमोहनीय चेति, ब्रह्महेतोर्देविभ्यापणयाहि-अर्हत्सिद्धचैत्यतपाःशुभ्रगुस्थाधुसङ्गात्त्वनीकवया दर्शनमोहनीयं कर्म ब्रह्माति, येन

चासावनन्तसारसमृद्धान्तःपात्येवावतिष्ठते इत्यादि श्रीआचाराङ्गलोकविजयाध्ययनटीकायां, तथा तत्रैव पत्रद्वयान्तरे—“पडिणीय-
 मंतराओपधातए तप्यओसनिण्हवणे। आवरणदुगं भूओ बंधइ अच्चासणाए अ ॥१॥ भूआणुकंपवयजोगउज्जुओ खंतिदाणगुरुभत्तो।
 बंधइ भूओ सायं विवरीए बंधए इअरं ॥२॥ अरंहंतसिद्धचेइअतवसुअगुरुसंधसाहुपडिणीओ। बंधइ दंसणमोहं अणंतसंसा-
 रिणो जेण ॥३॥ तिक्कसाओ बहुमोहपरिणतो रागदोससंजुत्तो। बंधति चरित्तमोहं दुविहंपि चरित्तगुणघाई ॥४॥ मिच्छादिट्टि-
 महारंभपरिगहो तिक्कलोहनिस्सीलो। निरयाउअं निबंधइ पावमई रोइपरिणामो ॥५॥ उम्मग्गदेसओ मग्गनासओ गूढहिअय-
 माइछो। सबसीलो अ ससछो तिरिआउं बंधए जीवो ॥६॥ पगतीइ तणुकसाओ दाणरओ सीलसंजमविहूणो। मज्झिमगुणेहिं
 जुत्तो मणुआउं बंधए जीवो ॥७॥ अणुवयमहव्वएहिं बालतवोऽकामनिजराते अ। देवाउअं निबंधइ सम्मदिट्ठी उ जो जीवो ॥८॥
 मणवयणकायवंको मातिछो गारवेहिं पडिबद्धो। असुहं बंधइ णमं तप्पडिबक्खेहिं सुहनामं ॥९॥ अरंहंताइसु भत्तो सुत्तरई पयणु-
 माण गुणपेही। बंधइ उच्चागोअं विवरीए बंधए इअरं ॥१०॥ पाणवहाइसु रत्तो जिणपूआमोक्खमग्गविग्घपरो। अजेति अंतरायं
 न लहति जेणिच्चिअं लाहं ॥११॥” इत्यादि श्रीआचाराङ्गटीकायां (पत्र ९५) लोकविजयाख्याध्ययने, नच सूत्रातिरिक्तं नास्सामिः
 सिद्धान्ततयाऽभ्युपगम्यते इतिवाच्यं, निर्युक्त्यादिसहितस्यैव सूत्रस्य सिद्धान्ततया प्रथमविश्रामे स्थापितमग्रे व्यवस्थापयिष्यमाणत्वात्
 त्वदभ्युपगमस्यास्माकमश्राव्यत्वात्, नहि दृग्विकलाभ्युपगतचन्द्रादिदर्शनाभावस्तदितरलोकस्य सम्मतः, किंच—आस्तां टीका, सूत्रस्यापि
 तवाभ्युपगमोऽस्ति न वा ?, अस्ति चेत्कथं न टीकानिर्युक्त्यादीनामपि, यतः सूत्र एव “सुत्तं पडुच्च तओ पडिणीआ पं०, तं०—सुत्त-
 पडिणीए अत्थपडिथीए तदुभयपडिणीए”ति ॥ (३३८ मग० स्था० २०८) श्रीमगवत्यादौ प्रतीतमेव, तत्र सूत्रं व्याख्येयं, अर्थ-

स्वप्नाख्यान निर्युक्त्यादिसत्प्रत्ययनीकत्वा-तदन्विष्टाधरणे तत्परता, सा च लुम्पकमाभितानां युक्तैवेतिरूपेण स्वीकार्यतया सम्मता
 उतानन्तसारपरिग्रमबोद्धुनिश्चाक्युचितेत्वेनरूपेण परिहार्यतया सम्मता !, आयेऽस्माद्विलक्षणस्य लुम्पकस्य निर्युक्त्यादेरनभ्युप-
 गमो युक्त एव, नबोवावताऽस्माकं किञ्चिद्वनिष्ट, तवीयकुलस्यैव तथा स्वमावत्वात्, पायसं परित्यज्य विष्टामिध्रं कचवरादिक मध
 यति गर्षाशूकरे माहवामपि खेदजुत्यादात्, द्वितीयेऽस्माकमिध तवापि निर्युक्त्यादिक सिद्धान्ततया सम्मतमेव सिद्धं, तथा वाशाराङ्ग-
 टीकायां धैत्यादिकप्रत्ययनीकत्वा महापापबोद्धुत्वेन वर्णिता, तत्पूर्वापुपवातोऽपि दीर्घस्वितिकमिध्यात्वमोहनीयकर्मबन्धबोद्धुत्वेनानन्त
 संसारित्वापादक इत्युक्तं, तत्परिहारेणैवारिहन्त्वस्वित्वा सिद्धा प्रासादप्रतिमापूर्वकमेव जिनपूजेति, किञ्च-धैत्यादिमहोत्सवनिमित्त
 प्रबन्धेऽभ्यार्युर्बोधोपण प्रतीतं, यदासमः-“दृष्वन्विमोक्तो निबलषण्डसु खिपमि चारयाऽंशु । काले चेद्द्वयमहिमादृषु अमषायमाईत
 ॥११॥” (२६८) इति श्रीआचारसूत्रे विद्वत्स्याप्ययननिर्युक्तौ, एतद्दृष्टेकदेशो यथा-कालविमोक्षस्तु धैत्यमहिमादिकेषु कालेष्वमाषावा-
 दिभोक्त्यापादितो यत्तन्तं कालं मुच्यते यस्मिन् वा काले व्याख्यायते सोऽभिधीयते इति श्री आषा० टीकायां, अत्रैव विचारणीयं-यदि
 धैत्यादिमहिमा पाठक साधर्षिं तदर्थमभारिषोपण व्यर्थं स्यात्, नहि कोऽप्युद्राहादिमहोत्सवेध्वमारिषोपण कारयन् श्रुतः श्रूयते
 वा, किञ्च-चैनपुण्यमहोत्सवमन्वरेणाभारिषोपणापसंभवाद्, वास्तामन्यद्, अन्यतीर्थिकानां यागाहुत्सवेषु बहुद्व्यभ्ययसंभवेऽप्य-
 मारिषोपणाचार्यो तु चैनप्रासादप्रतिमाप्रतिष्ठापुत्सवदिनेषु तथा पर्युषणापन्वीदिपञ्चस्त्रेषोपलभ्यते, तस्माद्धैत्यादिमहोत्सवा धर्मचक्र-
 नर्षिगृहे जायमाना वगन्नीवानन्दबोद्धुवोऽपि मोहवत्स्वरगष्टम्भगिरिदरीकन्धे लुम्पकगृहे मोहजुषणानां लुम्पकानां श्लोकहेतवो दृश्यन्ते,
 तस्माद्यत्राभारिषोपणं तत्रैवमहोत्सवादि घोष्यं, किञ्च-धैत्यसङ्गादिप्रत्ययनीकत्वा महापापमिति परिज्ञानाभावेन त्यागसौवासंभवाद्,

यदागमः—“पदमं णाणं तओ दया, एवं चिठइ सव्वसंजए । अण्णाणी किं काही ! किं वा नाहीअ छेअपावगं ? ॥११॥” (४१*)ति
दशवै०, तत्परिज्ञानं गुर्वायत्तं, यदागमः—“सुच्चा जाणइ कळ्हाणं, सुच्चा जाणइ पावगं । उभयंपि जाणई सुच्चा, जं छेअं तं समाथरे ॥११॥”
(४२*)ति अत्र श्रुत्वेत्युक्तं, न पुनः पुस्तकादिषु दृष्टेत्यपि, गुरुपार्श्वे श्रवणं च विनयादिना भवति, विनयेन यच्छ्रुतमवाप्यते तत्स-
न्निर्युक्तिभाष्यवृत्तिप्रकरणादिभिः समुदितमेव, अन्यथा बहुश्रुतत्वासंभवाद्, यदागमः “जहा से सामाइआणं, कुठ्ठागारे सुरक्खिए ।
णाणाघण्णसंपुण्णे, एवं हवइ बहुसुए ॥११” (३५२*)ति श्रीउत्तराध्ययने, एतद्व्याख्यानं यथा—समाजः—
समूहस्तं समवयन्ति सामाजिकाः—समूहवृत्तयो लोकाः, केषां?—कोष्ठा—धान्यपल्यास्तेषामगारं—तदाधारभूतं गृहसुपलक्षणत्वादन्य-
दपि प्रभूतधान्यस्थानं तथा सुष्ठु—ग्राहरिकपुरुषादिव्यापारणद्वारेण रक्षितः—पालितो दस्युमृषिकादिभ्यः सुरक्षितः, स च कदाचन-
परिपूर्णः स्यादित्याह—नाना—अनेकप्रकाराणि धान्यानि—शालिमुद्गादीनि तैः प्रतिपूर्णे—भृतो नानाधान्यप्रतिपूर्णः, एवं भवति बहु-
श्रुतः, सोऽपि सामाजिकानामिव गच्छवासिनामुपयोगिभिर्नानाधान्यैरिवाङ्गोपाङ्गप्रकीर्णकादिभेदैः श्रुतज्ञानविशेषैः प्रतिपूर्ण एव
स्यात् सुरक्षितश्च प्रवचनाधारतया, यत उक्तं—“जेण कुलं आयत्तं तं पुरिसं आयरेण रक्खिजा” इत्यादि, अथवा गुरुसमीपे श्रवणं
त्रिधा भवति—सूत्रमात्रार्थश्रवणं निर्युक्तिमिश्रितश्रवणं निरवशेषश्रवणं चेति, यदागमः—“सुत्तथो खलु पढमो वीओ निज्जुत्तिमीसिओ
भणिओ । तइओ अ निरवसेसो एस विही होइ अणुओगे ॥११” (१-९०*, ३-२४ नि०, १२-९४*)ति भगवत्यादौ, एवं सूत्र-
निर्युक्तिभाष्यवृत्त्याद्युक्तकर्मबन्धकारणानि, चैत्यसङ्घाद्यनुकूलप्रवृत्त्या च प्राचीनकर्मारिहननादरिहन्तारो बभूवांसो भवन्ति भविष्यन्ति
चेति सिद्धान्तवाद्यभिप्रायेणापि नामव्युत्पत्त्या जिनपूजा, एवं जिनशब्दव्युत्पत्त्याऽपि सिद्ध्यति, जयति रागादिशत्रूनििति जिनः,

तत्र रामश्रेणोशादीनामुपलब्धत्वाद् ज्ञानावरणीयादीनामपि पुष्टिकारणानि यानि चैत्यसङ्घादेश्चत्स्नीकृतादीनि तेभ्यो विरत एव
 कृशीभूतान् वान् रागादीन् इन्तुं शक्नोति, नान्यथेस्यपि च्चिनपूजा निरवयवैव सिद्धा, एष नमस्कारे शुकस्रवादौ च यावन्ति पदानि
 तानि सर्वाण्यन्योन्यापेधाणि च्चिनपूजाभ्यवसाफ्फन्नि, तदिद्वर्द्धनं त्वेषं 'नमोरपु ण अरईवाण भवतार्णं" इत्यत्रार्हित्वञ्चन्देन
 किं बान्य ! मगवञ्चन्देन च किं बान्यमित्यादिप्रभे सति गुरुस्थान्मौनीमायेन तिष्ठति तदनुकम्पया भोः मृषु ! पूर्वमर्हञ्चन्देन
 नामादिभिषतुर्द्वाप्यर्हममस्कृता, अग्रे च विशेषतो भावार्हन्त्वं पृथग् नमस्करोति मगवतागमिति, तत्र भावार्हञ्चवने प्रागुक्ता युक्ति
 खतारणीयेत्यलं वित्तरेष। इति सुम्पकमते भावुकापठकस्य 'सन्धे पापे'त्यादिसत्र प्रदर्श्य प्रसङ्गतो लुम्पकाङ्घानोद्भावनाय एतत्स-
 द्वाजुगताः क्कम्भन युक्तयोऽपि वक्षिषा इतिमायार्थः ॥६॥ अद्यान्तरोक्तगाथान्ते यदुक्तं 'वेण तदस्यं पार्वं'ति तादृग्जवन्तः
 किं स्यात् ? न स्यात् इव इत्याह—

एव निरुवयण मासतस्तासि तद्वस्वणा शेष। कालणुमाया जिन्मासखणपि न होइ सयमेव ॥६७॥

एव—प्रागुक्तगायोक्त निरुवचन—सतामवाच्यमनार्यवचन मापमाणस्य लुम्पकख्यापिरवधारणे मापमाणस्यैव तस्वणादेश्च—तत्काल-
 शेषे समयादिक्रमव्यवधानेनैव स्वयमेव—परोपक्रममन्तरेणैव विह्वलाखटन भवेत्, तदपि न भवेत्, इव इत्याह—कालानुमावाभेति,
 दुष्पमाकलो हि महापापाङ्कुराणामुत्सन्नमापणारूप्याणां भूमिरिव, यतः पातक हि कलिकालसंबन्धेषु क्वचिभिर्वर्णित, यदुक्त—'मा
 पठपठिमावात्कलिकलिलमराक्कन्धमस्यन्तमेतत्, पातालापरफेष्टे त्रिभुवनमवनं द्रागितीवावधार्य। त्वद्वाजवद्वम्भनार्थं प्रचुरभरसहो
 निर्म्ममावे यद्वृत्ती, वज्रस्रग्माविवासो निस्सिल्लुस्रस्रनीर्षो विचर्षां यतीन्द ॥१॥ इतिभीञ्जिनयातके, यदि दुष्पमाकलो नामवि

व्यत्तर्हि तथा वचनं द्रुवत एव तत्कालं जिह्वाच्छेदोऽभविष्यदिति गार्थः ॥६५॥ अथ लुम्पकोक्तसंभवीति दर्शयित्वा तदिष्टापत्ति-
मुद्धान्य प्रश्नयन्नाह—

जिणपूआ जीववहो पावंति अ नेव कत्थई सुणिअं । जइ एवं ता णूणं जिणपडिमा केण निम्मविआ ? ॥६६॥
जिनपूजा तावज्जीववधः पापमिति च कुत्रचित्—क्याप्यागमे लोकोक्त्या वा नैव श्रुतं, श्रुतं नास्त्येव, इष्टापत्तिमाह—यद्येवं प्रागुक्तं
'ता' तर्हि नूनं—निश्चितं जिनप्रतिमा केन निर्मायितेति प्रश्नसूचिकाया गाथाया अर्थः ॥६६॥ अथ लुम्पकामिप्रायतः परिशेषेण

यत्संपन्नं तदाह—

णो अणणउत्थिएर्हि न य इंदिअअट्टिएर्हि निम्मविआ । नय जिणधम्मड्डीर्हि निक्कारणकज्जसंपत्ती ॥६७॥

'अन्यतीर्थिकैः' शाक्यादिब्राह्मणपर्यन्तैर्निर्मायिता नो, अन्यतीर्थिका हि प्रायो जैनद्वेषिणः कथं तत्प्रतिमां कारयन्तीति तवापि
सम्मतं, 'न चेन्द्रियार्थिकैरपि' यत इन्द्रियार्थाः साक्षात्परम्परया वा भवन्ति, साक्षाच्छब्दस्पर्शादयः परम्परया तु हिरण्यदादयः,
उभयथापि जैनप्रासादादसंभविनः, संभवे वा तदर्थिना मिथ्यादृशां म्लेच्छादीनामपि तच्चिर्मापणप्रसक्तेः, अतोऽकिञ्चित्कर एवायं
विकल्पः, एतद्विकल्पद्वये निषेधः सर्वजनप्रतीतः । अथ लुम्पकमतामिप्रायेणाह—न च जैनधर्मार्थिभिरपि, जैनधर्मार्थिनो हि जिना-
ज्ञया प्रवर्तमानाः "सन्वे पाणा न हंतव्वा" इत्यादिसिद्धान्तवचनात्कथं प्रासादादिकेषु प्रवर्तन्ते ? तस्मान्निष्कारणकार्यसंपत्तिः, अयं
भावः—प्रासादादिकं कार्यं तावत्सर्वजनप्रतीतं, कार्यं च कारणमन्तरेणासंभवीति जगत्स्थितिः, तत्कारणानि च विकल्प्यमानानि त्रिधा
संभवन्ति, तत्रान्यतीर्थिका इन्द्रियार्थिनश्च न संभवन्तीति सर्वजनप्रतीतं, लुम्पकामिप्रायेण तु जैनधर्मार्थिनोऽपि न संभवन्ति, तथा

च निष्कारणञ्चयसंपिपरिसभविनीत्यनन्यगत्या तुम्पक एवानार्थवागितिगार्थः ॥ ६७ ॥ अथ प्रकारान्तरेण प्रथममाह—
 ग्ध हरिहरपठिमाभक्तो सिधधम्मिओ य जिणधम्मी । अइवा उभयपमहो पुच्छेअब्धो अ पठिमरिक् ॥६८॥
 एवं—प्राणुक्तप्रकारेण हरिहरप्रतिमामक्त श्लेषधार्मिक उत जैनधार्मिकमेति, षः सद्युचये, व्यथोमयग्रष्टः—जैनधर्मश्लेषधर्मबाण
 इति प्रतिमारिपुः तुम्पकः प्रष्टव्यः, एव प्रश्ने कृते तुम्पको सूक्ष्मासो भवति उभयपाश्र्वस्तेषु—यदि भवति श्लेषधार्मिक
 एव हरिप्रज्ञादिप्रतिमामक्तो भवति तदा जैनधार्मिको जिनप्रतिमामक्तः, तदतिरिक्तो तुम्पको न जैनधार्मिकः, अथ भवति—जैन-
 धार्मिको हरिहरादिप्रतिमामक्तोऽपि श्लेषधार्मिकोऽपि जिनप्रतिमामक्तः संपयेत, एतच्च सर्वजनप्रतीतिबाधित बहुमप्ययुक्त, तुम्पकस्य
 च हरिहरादिप्रतिमाराधनं प्रसज्येत, अन्यथा तस्मैवाजैनत्वापचेरित्युभययाऽपि पाश्र्व एवल्पनन्यगत्या हरिहरादिप्रतिमामक्तश्लेषध
 जिनप्रतिमामक्त एव जैनो, नान्य इति सिद्धमितिगार्थः ॥६८॥ अथ पुनरप्यनन्यगत्या प्रसाधनाय प्रथममाह—

अइ बहुवित्तवणण कच्च धम्मस्स धम्मबुद्धीए । कुञ्जा निअनिअमग्गे मवमई किंक् सिळ्वमई ? ॥ ६९ ॥
 अयेति परं प्रति प्रश्न, ननु मो तुम्पक ! निअनिअमार्गे—श्लेषजैनादिमार्गे धर्मबुद्ध्या बहुवित्तव्ययेन धर्मस्य कार्यं निबन्ध-
 मार्गे मन्दमतिः कुर्यात् किं वा तीव्रमतिरितिगार्थः ॥६९॥ अथ प्राणुक्तप्रश्ने प्रथमधिकृत्येऽतिप्रसङ्गमाह—

पइमधिगप्पो तुच्छो पचकच्च जेण सिच्छपमुहेदि । जिणपासायप्पमुइ णो वीसर कारिअ किंषी ॥७०॥
 'प्रथमविकल्प' निबन्धमार्गे मन्दमतिरेव बहुवित्तव्ययेन—सुखादिसंख्याद्वयव्ययेन धर्मबुद्ध्या धर्मकार्यं कुर्यादितिसङ्घः
 तुच्च—अमार, भोवजनस्यापि कर्मशूलकस्य, तत्र हेतुमाह—'जैब'ति जैन क्तारेण सिप्याशब्देन सिप्याशब्दयो ज्ञेयाः, सिप्या-

दृष्टिप्रमुखैः मिथ्यादृक्सम्यग्दृग्भिर्जनप्रासादप्रमुखं-जैनप्रासादशैवप्रासादप्रमुखं किञ्चित्कारितं न दृश्यते, अयं भावः-मन्दजैनैर्जन-
नप्रासादाः शैवप्रासादा वा मन्दशैवैरपि शैवप्रासादा जैनप्रासादा वा कारयितव्याः भवन्तीत्यतिप्रसङ्गः, ते च क्वापि कारिता न
दृश्यन्ते श्रूयन्ते चेति प्रथमविकल्पोऽकिञ्चित्कर इतिगाथार्थः ॥७०॥ अथ द्वितीयविकल्पस्वरूपमाह—

वीए निअमा तित्थं जिणपडिमनिस्सिअं न इअरंयि । जो जंमि जंमि मग्गे त्तिव्वअई तंमि सो पुब्बो ॥७१॥
यदि स्वस्वमते तीव्रमतिरेव बहुवित्तव्ययेन धर्मबुद्ध्या धर्मकार्यं करोतीति द्वितीयविकल्पस्तर्हि नियमाजिनप्रतिमानिश्रितं तीर्थ-
जिनशासनं, जिनप्रतिमाभक्तिमदेव जैनतीर्थमित्यर्थः, न इतरदपि-जिनप्रतिमोत्थापनयुक्तमपि तीर्थं भवेत्, तत्र हेतुमाह-‘जो जंमि’चि
यो यस्मिन् २ मार्गे तीव्रमतिः स्यात्तस्मिन् मार्गे पूज्यः, जैनप्रवचने तीव्रमतिरेव प्रासादादिकं कारयत्यतः स एव तीर्थे पूज्यो-
मान्यः, तीर्थप्रधानो भवतीत्यर्थः, अत एव बहुवित्तव्ययेन शत्रुञ्जययात्रादिकारकः सङ्घपतिरिति विरुदमुद्रहति श्रावकवर्गे, मुख्य-
त्वाभावे कथं तत्पत्तित्वमितिगाथार्थः ॥७१॥ अथोक्तं मुख्यत्वं गाथैयवाह—

तेणं उज्जिताइसु जत्ताकरणेण संघवइविरुअं । जत्ता भत्तपइण्णप्पमुहेसुवि पुण्णसङ्घाणं ॥ ७२ ॥

येन कारणेन स तीर्थपूज्यो भवति तेनैव कारणेनोज्जयन्तादिषु, आदिशब्दाच्छत्रुञ्जयाष्टापदादयोऽपि, यात्राकरणेन बहुवित्त-
व्ययेन संघसहितयात्राकरणेन सङ्घपतिविरुदं लभत इति गम्यम्, अपि पुनरर्थे, यात्रा पुनर्भक्तप्रकीर्णप्रमुखेषु-भक्तप्रकीर्णकसारा-
वलीप्रकीर्णकाचारङ्गनिर्युक्तिशत्रुञ्जयमाहात्म्यप्रमुखे, अपिशब्दादध्यक्षसिद्धापि, पुण्यश्राद्धानां प्राचीनपुण्योदयावाप्तबहुधनव्ययौदा-
र्यादिगुणनिधीनां श्रावकाणामेव, नेतरेषामुत्सन्नमार्गपतितानामपि, यत्तु संप्रति केचिदुत्सन्नमार्गाश्रिता अपि शत्रुञ्जययात्रादिकरणेन

सङ्घपितृत्वमात्मनः स्थापयन्ति ते तदीयसाध्वादिसमुदायस्य तीर्थीमासवत् सङ्घपत्याभासा बोध्याः, तीर्थीमासाश्च सम्प्रति दिग्-
म्बरादिपाश्वर्यन्ताः प्रसिद्धनामानो दक्ष, तेषां धामास्तत्र किञ्चित्पर्युषणावशाशतकं भणितं बोध्यं, तत्र मक्तप्रकीर्णके यथा-
निवदब्धमधुन्वसिषिदमवर्णविबनरप्रहस्तु । विश्वरू पसत्य पुत्थय मुत्तित्य तित्थयरपूजासु ॥१॥ (२७-३०६) इति, आचाराङ्ग-
निर्युक्तिर्यथा-तित्थयराल मगनजो पथयपावयपिअइसइदीर्णं । अदिगमजनमणदरिसणकिषयसंपूजणायुजणा ॥१॥ सम्माभिसे
अलिकुलसमप चरणनाशुप्पया य निब्बाणे । दित्रलोअभवणमदरंवीसरभोमनगरेसु ॥२॥ अहावयमुत्तिरे गयन्मापयए अ वम्मचक्के
अ । पातराएपचणय वसरुप्पार्यं ष र्धवामि ॥३॥ (८ ३३३, ३३४, ३३५ नि०) इति श्रीभाषाराज्ञे दर्शनभावनानिर्युक्तौ, एत
द्रीका यथा-“दर्शनभावनार्थमाह-‘तित्थयर’गाहा, तीर्थकुटां भगवतां प्रवचनस्य च-शादशाङ्गस्य गणिपिटकस्य तथा प्रावचनिनाम्-
आचार्यादीनां युगप्रधानानां तथाऽस्तिष्ठयिनां अदिमतां-केवलिमनःपर्यायवचिसचतुर्दशपूर्वविदां तथाऽऽमर्षोषध्यादिप्रासङ्गीनां
यवमिगमन-गत्वा ष नमन नस्था च दर्शनं तथा गुणोत्कीर्षनं संपूजनं गन्धादिना स्तोत्रैः स्रवणमित्यादिक्ल दर्शनमावना, अनया
हि दर्शनमावनयाऽनवरत साध्यमानया दर्शनसुद्धिर्भवतीति, इयं गाथा एतद्भाष्यान् व लुम्पकमतनाशेऽतुरिति विचिन्त्य प्रसङ्गतो
ऽमिहितम्, अथ प्रकृतसम्प्रतिमाह-‘सम्माभिसेव’गाहा ‘अहावय’गाहा, तीर्थकुटां अन्त्यभूमिषु तथा निष्कमनवरणज्ञानोत्पत्ति-
ध्वान्भूमिषु तथा देवलोकमनरेषु मन्दरेषु तथा नन्दीशरद्रीपादौ भौमेषु च यानि क्षायतानि वैस्यानि तानि वन्वेऽइमिति द्विती
यगाथान्ते क्रियेति, एवमष्टापदं तथा भीमदुःखयन्तगिरौ मन्दाप्रपदे दशार्पणद्वैतवर्षिणि तथा तथाश्चिलायां धर्मचक्रे तथा अहिन्क-
त्रायां पार्श्वनायस्य चरकेन्द्रमहिमास्थाने, एवं रथावर्षे पस्ति वैरसाग्निना यत्र पादपोषणमन कृतं, यत्र श्रीवर्द्धमानमाश्रित्य चमरेन्द्रेणो-

त्पतनं कृतम्, एतेषु यथासंभवमभिगमनवन्दनपूजनोत्कीर्तनादिकाः क्रियाः कुर्वतो दर्शनशुद्धिर्भवतीति श्रीआ० टीकायां, शत्रुञ्जय-
 माहात्म्ये च 'यावद्भरतचक्रवर्त्तिनः सङ्घपतित्व'मित्यादि सुव्यक्तमेव, नच शत्रुञ्जयमाहात्म्यमस्माकमसम्मतमिति वाच्यं, तव
 सम्मतासम्मतविचारोऽस्माकमकिञ्चित्कर एवेति प्रागेव दर्शितः, किंच-शत्रुञ्जयमाहात्म्यादेरसम्मतत्वं कुत इत्युक्ते प्रकरणत्वादेवेति
 तव वचः 'ननु जहा से सामाहआण'मितिगाथयैव प्राक् तिरस्कृतम्, अग्रे च प्रकरणादीनां प्रामाण्ये सिद्ध एवाङ्गोपाङ्गादीनां प्रामा-
 ण्यमिति वक्ष्यते, अन्यथाऽमुकनामसूत्रममुकनाम्ना सातिशयेन निरतिशयेन वा साधुना कृतमित्येतावन्मात्रस्यापि सम्यग् निर्णयानुत्प-
 नेरितिगाथार्थः ॥ ७२ ॥ अथ लुम्पकेनाज्ञावशात् प्रतिमोत्थापनाय 'से बेमी'त्यादि लुम्पकमतमत्रबीजकल्पं निर्घोष्यमाणमुद्गाव्य
 दूषितमपि तस्य पारमार्थिकस्वरूपं गाथाषट्केन विभणिषुः प्रथमगाथामाह—

से बेमि जे अतीआ इच्चाइअपढमअंगवयणेणं । गुरुपारतंतवयणं वत्तव्वं न उण समईए ॥ ७३ ॥

'से बेमि जे अतीआ जे य पडुप्पणा' इत्यादिकप्रथमाङ्गवचनेन-श्रीआचाराङ्गगतालापकेन गुरुपारतन्त्यात्-श्रीसुधर्मस्वामि-
 नोऽच्छिन्नपरम्परागतगुरुरूपदेशाद्वक्तव्यं सूत्रतोऽर्थतश्च, येन प्रकारेण सद्गुरुणोपदिष्टं तेनैव प्रकारेणान्येभ्यो वक्तव्यं, न पुनः स्वमत्या-
 निजविकल्पितबुद्ध्या, एतदपेक्षयेत्थं सुन्दरं दृश्यते इति कल्पनापुरस्सरं न वक्तव्यं, तस्य सुन्दरस्याप्यसुन्दरत्वाद्, यदागमः-“अप्पा-
 गमो किलिस्सइ जइवि करेइ अइडुकरं तु तवं । सुन्दरबुद्धीइ कयं बहुअंपि न सुन्दरं होइ”त्ति ॥४१०॥ श्रीउप०, असुन्दरत्वं च
 ज्ञानादिशून्यत्वाद्, यदागमः-“विसोहिअंते अणुकाहयंते, जे आयभावेण विआगरेजा । अट्ठाणिणो इंति बहुगुणाणं, जे पाणसंकाइ
 मुसं वइजा॥१॥”त्ति (५५९*) श्रीसूत्रकृदङ्गे इतिगाथार्थः ॥७३॥ अथ गुरुपारतन्त्यात्कीदृशोऽर्थस्तमाह—

गुरुपरतता अत्यो विस्तीर्ण अण्णतत्पिआधिक्वलो । नारमज्जवड्हिगिआ सिणपवयणघम्मकज्जेसु ॥७४॥

गुरुपरतत्व्याद्दधौ-तद्वीकायामन्यतीर्थीकापेक्षोऽर्थः नारम्ममप्यधिकृत्य खिनप्रवचनधर्मकार्येषु, तुर्गम्या, न तु खैनप्रवचने यानि धर्मकृत्यानि तेषु य आरम्मस्तमप्यङ्गीकृत्य "सन्वे पाणा भूजा" इत्यादि घट्टरचनेति माव इतिगायार्थं ॥७५॥ अय खैन-धर्मानुष्ठानारम्ममधिकृत्य नोक्तमित्यत्र म्यात्यैव समर्थयन्नाह—

त नत्पि किञ्चि कञ्च इधिव्व ज सन्धहा धयाभाये । आय धय तुल्लिज्जा साहमिलासिस्ति ववव्वारो ॥७५॥
वत्किञ्चित्कार्यं नास्ति-लोकै लोकेषुचरे च मार्गे वत्किमपि कार्यं नास्ति यत्सर्व्वथा म्ययाभावे सति स्वात्, यत्किमपि महदपु वा क्षय कुन्वत क्षयानुसारी म्ययो मवत्येव, नक्षधारिताया धन्वा दुग्धाकाङ्क्षी समीहितफलमागु मधेव, आत्तामन्यत्, सुवर्णं स्थापि क्रयविक्रयादिभ्यवहार कपोपलसंपर्पणादिना किञ्चिन् न्यूनत्वमवन विक्रेन्द्रार्दीनां सम्भवमेव, न पुनस्तानन्मात्रम्ययमीत्या तथा-भ्यवहारसमव, संभावितलामापेक्षया तस्यान्त्यत्वाच्छामोऽपि तत्पाते याषानवतिष्ठते वाषानेव सर्व्वसम्मतः, तस्मात्किं कर्त्तव्यमित्याह "आप"ति लामामिलापी-लामार्थी आय-लाम व्यय ध-तदपगमं तोलयेत्-तुलायामारोपयेत्, तुलारोपित रि वस्तु गुरुलघ्वादि निन्यापारुद भवति तथाऽयमपि क्रियान् व्ययः संपन्न ! क्रियांश्चाय ? एव वायाद्वय पात्यते यदुदरति वल्लामो मन्यते, नो येदु मयाभाव, यदि मूलादापि किञ्चिदादाय याति तदा मूलधिति, आपो विकल्पः क्षोमनो, नान्त्यो, तथैव जगद्वनदारादित्यमुना प्रकारेण जगद्वनदहार, अय माव-यथा विक्रेतभ्यवस्तुन पोढोऽञ्चो लामस्तस्यापि पोढोऽञ्चो व्ययः, क्षेपास्तु पोढोऽञ्चस्त पञ्चदशान्ना लानीभूताः स्वनिर्ब्वोद्देतव इति जगत्प्रवृत्तिः, न पुनर्लामान्नस्यापि पोढोऽञ्चो यासतीति मीत्या वदन्नापारो न उच्यितः

एवं धर्मानुष्ठानमात्रेऽपि बोध्यं, यतो यावत्कायिकव्यापारस्तावदारम्भादिसंभवः, न च तद्गीत्या संयमाद्यनुष्ठानमपि परिहर्त्तव्यं, तत्राप्यायव्ययतुलना कर्त्तव्या, नहि कोऽपि सुवर्णफुलिकां खरशानमारोप्य पादोनविधानादिना परीक्षते, मूलस्यापि संक्षयात्, यत्तु धर्मानुष्ठानेऽपि स्वल्पव्ययानल्पायादिविवेचनं तदग्रे 'एवं जिणेदे'त्यादिगाथायां दिग्मात्रेण करिष्यते इति गाथार्थः ॥७५॥ अथारम्भादिसंभवे मिथ्याहृक्तुल्यतां परिहर्तुं गाथामाह—

पडिसेहिअ जीववहं जे अणुजाणंति तंपि पच्चकूखं । ते अण्णउत्थिआ खल्लु सत्तित्थिआनण्णगइ कज्जं ॥७६॥

ये जीववधं प्रतिषिध्य तमपि—जीवघातमपि प्रत्यक्षं—साक्षादनुजानन्ति—अनुज्ञां ददति, न पुनरनन्यगत्याऽर्थापत्वेति, ते खलु—निश्चितमन्यतीर्थिकाः शाक्यादयो बोध्याः, यथा 'न हिंस्यात्सर्वभूतानी'ति भूतवधं प्रतिषिध्य 'षट्शतानि नियुज्यन्ते, पशूनां मध्यमेऽहनि । अश्वमेघस्य वचनान्पूयानि पशुभिस्त्रिभिः ॥'रित्यादि, स्वतीर्थिका—जैनयतयस्त्वनन्यगत्या कार्यमुपदिशन्ति, अयं भावः—कार्यं त्ववश्यं कर्त्तव्यं, प्रकारान्तरेण च गतिर्नास्ति, तस्मात् तेनैव विधिना युक्तमिति जैनाः कार्यं धर्मानुष्ठानादिकं भगन्ति, यथाऽनन्तेनापि कालेन दुर्लभं मनुजायुरवश्यं रक्षणीयं, तद्विना पुरुषार्थासाधनात्, आयुरप्यनन्यगत्या भोजनादिविधिनैव रक्षितुं शक्यते, सोऽपि विधिस्तथा युक्तो यथा मृतः सन् सुगतौ याति, यदुक्तं—'जाएण जीवलोए दो चेव नरेण सिक्खिअव्वाहं । कम्मणेण जेण जीवह जेण मुओ सग्गहं जाह' ॥१॥त्ति, स चाहारोऽभक्ष्यभक्षणादित्यागेनैव युक्तोऽन्यथा सुगतिगमनासंभवाद्, भक्ष्येण शाल्यादिनाऽन्यगतेर्विद्यमानत्वाच्च, तत्रापि निरवद्येनैवान्यगतेर्विद्यमानत्वात्सति सामर्थ्ये साधुवृत्त्यैव स्थेयं, तत्र चावद्यगन्धस्याप्यभावाद्, यदागमः—'अहो जिणेहिं असावज्जा, वित्ती साहण देसिआ । मुक्खसाहणहेउस्स साहुदेहस्स धारणा ॥१॥'त्ति दशवै०, इत्येवंरूपे-

गानन्यगत्याऽऽर्द्धता जनैः प्रतीपमानं सकारण कार्यमुपदिशन्तीति गार्थाः ॥७६॥ अथ तन्नोपदेशे दृष्टान्तमाह—

जट एग पाय पाय जलमि इषा इषयणरयणाए । नइउत्तारो मणिओ न य जलजीवेधि हिंसिआ ॥७७॥

यथेत्थुत्ताहरणोपन्यासे "एग पाय जले किंवा एग पाय थले किंचे" त्यागमवचनादेकं पाद जले एकं चाकशे कृत्वेत्यादि रचनरचनया नमुषारो मणितो, जिनेत्रैरिति गम्य, न पुनर्बल विलोढयमुषारेत्, जलादिजन्तूनां वाधासंभवाद्, एवमप्युत्तरण मनन्यगल्यैव, मा र्वैव-प्रव्रजितेन साधुना नैकत्र स्मेय, कुलादिप्रतिबन्धेन षडुदोपसंभवाद्, किंत्वस्य ग्रामादिषु विहर्षव्यमेव, तथान्तरागतनपुषार सत्येव स्यात्, ततो नमुषारोऽवश्य फर्षन्त्य, तत्र जन्तूनां वाधाहेतुरयतना परिहर्षव्यैव, यतनालक्षणाया अन्यगतविषयमानत्वाद्, यदि निम्नोदका नदी साप्तदाऽपि ध्रुवैः शून्यैर्यतनयोषारेत्, न पुनरयतनयाऽपीतिरूपेण नमुषारो मणितो दृष्टान्ततयाऽवगन्तव्य, न च बलवीचानपि हिंसादित्येवरूपेण साधावन्यगतौ विद्यमानायामुपदिशन्ति, अन्यवीर्यिकास्तु 'न हिंसा त्वर्षभृतानी'ति मणित्वाऽपि 'एद् श्रुतानि निमुन्यन्ते' इत्यादिसंख्यामपनपुरस्तरं जीवहिंसां प्रतिपादयन्ति, तार्किक्य अपि हिंसात्वेन पथीकृत्याघमाभाव साधयन्ति, तथाहि-यागीया पशुहिंसा नाघर्मसाधनं विहितत्वात्संघ्याबन्धनादिविषदिति, न चैवं नैनप्रवचने विरुद्धादित्त्वमात्मान्यत्र, प्रायः चैत्यसाक्षाविप्रत्यनीकेष्वपि हिंसामापाया अनुपदिष्टत्वाद्, यदागमः— "साहूष षेइआण य परिणीअं तद् अवण्णथाय ष । विणपवयणस्स अदिअं सव्वत्थामेण धारेणा" ॥७८॥ अत्र सर्वबलं-स्वप्राबन्धम्यपरोपण यावदिति म्यास्यात्, यद्यपि पुलकभ्रकत्रसिसंन्यमपि पूर्येदित्यायुक्तं तत्र कश्चित्साहादिकत्वे सामर्थ्यं दक्षितम्, अनन्यगत्या च इत्यपि, परं गत्यन्तरे विषयमाने तन्नोपदेशो न भवति, कृते च प्रायश्चित्तप्रतिपत्तिरपि, ननु यत्र प्रायश्चित्तप्रतिपत्तिस्तत्कथं क्रियते चेदुच्यते,

सङ्घादिग्रन्थानीकत्वानिवारणे बोधिनाशादनन्तरसंसारित्त्वमपि स्यात्, तथा कृते च प्रायश्चित्तप्रतिपत्त्या सुलभबोधिता महानिर्जरा चेति तथा प्रवृत्तिर्गुक्तिमत्येव, ननु तर्हि जिनोपदेशः कथं नेति चेत्साक्षात्तथोपदेशाभावेऽपि कथंचित्तथोपदेशस्याभीष्टत्वात्, यथा “अवण्णवाहं पडिहणित्ता भवति”त्ति दशाश्रुतस्कन्धे सूरिसंपद्वर्णनाधिकारे, एतच्चूर्णिर्यथा—“जो अवण्णं वदति तं पडिहण्णत्ति”त्ति तथा “अविहिकया वरमकयं असूअवयणं वयंति गीअत्था । जम्हा पायच्छित्तं अकए गुरुअं कए लहुअं॥१॥”त्ति, अत्राविधेरुपदेशाभावेऽप्यकरणपेक्षयाऽल्पप्रायश्चित्तमणनेन अर्थात् उपदेशः संपन्न एव, एवं साध्याद्युपद्रवे कल्पायामपि पञ्चेन्द्रियव्यपरोपणायामन्यगतिरेव शरणं, न पुनस्तत्रान्यतीर्थिकवत् हन्तव्य इत्याद्युपदेश इतिगार्थाः ॥७७॥ अथ प्रागुक्तं दृष्टान्तं प्रकृते योजयति—

एवं जिण्णिदपडिमापूआपमुहंपि धम्मिअं किच्चं । कायञ्चं कुसलेहिं भणइ जिणो न उण हिंसंपि ॥७८॥

एवं विहारकरणे नद्युत्तारादिदृष्टान्तेन जिनेन्द्रप्रतिमापूजाप्रमुखं धार्मिकं कृत्यं कुशलैः—निपुणैः कर्त्तव्यमिति भणति जिनः— अहंन्, न पुनर्हिंसामपि, एतावन्तोऽसुमन्तो हन्तव्या इत्यादिरूपेण हिंसोपदेशं न ददातीत्यक्षरार्थः । भावार्थस्त्वयं—नद्युत्तारे दृश्यमानायामपि जलादिजीवविराधनायां विहारकरणे नद्युत्तारे च यथा जिनाज्ञा यथा वा वर्षाकालं स्थितानामपि साधूनां ज्ञानाद्यर्थग्रामानुग्रामविहारकरणे जिनाज्ञा, यदागमः—“वासावासं पज्जोसविआणं णो कप्पति निग्गंथाण वा २ गामाणुग्गामं दूइजित्तए, पंचहिं ठाणेहिं कप्पति, तं०—णाणह्ठयाए दंसणह्ठयाए चरित्तह्ठयाए आयरिअउवज्जाए वा से विमुंभेज्जा आयरिअउवज्जायाण वा बहिआ वेआवच्चकरणाए”त्ति श्रीस्थानाङ्गे (४१.३) तथा ज्ञानाद्यर्थश्रावकाणामपि सत्यामप्यन्यगत्या जीवविराधनायां जिनभव-नविधापनादि यावज्जिनपूजादिषु जिनाज्ञा, अनन्यगतिस्त्वेवं—मुख्यवृत्त्या जिनोपदिष्टं साधुमार्गं प्रतिपद्युमशक्तेन धर्मं चिकीर्षुणा

धात्रेण्य धर्मस्त्ववयं कचम्य एव, न धानन्यगत्या चिनमवर्नादिविधापनादिलघुणो द्रव्यस्तव एव, यदागमः—“अकसिणपवच
 गाम विरयाविरयाण एम स्वतु जुषो । समारपयणुकरणे दन्वयए कूत्रविष्टवो ॥” सि(आष० मा०) स च द्रव्यस्तव पृथिव्याधारम्भ
 मन्तरणासंभवीत्यनन्यगत्या तदारम्भोऽन्यव्ययकस्य, ज्ञानादिलामस्तु महालामकस्य, ननु तत्र ज्ञानादिलामः कथमिति चेच्छृणु,
 चैत्यनमस्कृतिनिमित्तमागता हि मावधो धर्मदेवनादिकमपि प्रयच्छन्ति, ततो ज्ञानादिलाम, प्रतिमादर्शनाचीर्षकरसरणेनार्द्रकुमा
 दरिण ज्ञातिसारपन वा दहनलामः, चारित्रलामस्तु साधूपदञ्जातिसरस्यादिना वा प्रतीत एव, अतस्तत्र पृथिव्याधारम्भोऽन्य,
 मोक्षे सदारम्भतयाऽष्टकादौ श्रीहरिमद्रत्तरिभिर्मणित, यतो गृह्यो धारम्भपरिग्रहादिव्यानकलित एव स्यात्, तत्रापीन्द्रि-
 योपनिमित्तमारम्भोऽमदारम्भो, जिनपूजादिषर्मध्यानसंयुक्तस्तु मदारम्भ इति स्वयमेव पर्यालोचय, आयव्ययतुलनया ज्ञानादिला
 मापपथया पृथिव्याधारम्भसमर पातकमकिञ्चित्कमेव, यस्तु पृथिव्याधारम्भपातकमीत्या चिनपूजादिक परित्यजति स च गद्यान-
 कथ्यपथीत्या मेरुगिरिमथिम सुवर्णपुञ्जं परिहरीतिबोध्यम्, एतानन्यगत्याऽप्यारम्भो न युक्त इति अङ्गापि श्युदस्ता, यतो यदि
 प्रत्याग्यावमवसावदानामपि सापूर्ना ज्ञानाद्यर्थमनन्यगत्या पृथिव्याधारम्भो न प्रत्याख्यानमङ्गलः, नथाष्टुत्तरानन्तर पुनर्मर-
 प्रतापोपस्थापचः, किंतु निर्जराहेतरिति चिनाज्ञा, कथ तर्कप्रत्याख्यातपृथिव्याधारम्भाणां भावकणां चिनमवनादिनिर्मोपनादौ
 पृथिव्याधारम्भसंस्कृत्यो नानत्यायहेतरपि, अत एवान्यत्रारम्भवतो चिनोपदिष्टधर्मकल्पेव्यारम्भादिविक्त्यो बोधिबीजनाद्योऽतः,
 यदुक्त—“अण्यार्यारम्भवतो धम्मेऽणारम्भजो अणामोगो । लोए पवयणसिता अबोहिरीबन्ति बोसाय ॥१॥” (१५६) इति श्रीहरिसम्भ-
 धरिचरित्पञ्चापवादक, इतदपरिर्था अन्यत्र-अधिकृतज्ञानादरपरत्र विधिषदेहेहादिकर्मसारम्भवतो-युतोपमर्दकरिणः क्वो वेहिनो

इति वचनात् इतद्विराधनाया विधमानत्वात्प्रत्यास्थानमङ्गप्रसक्तौ प्रवचनेऽत्यन्तमासमङ्गप्रसक्तौ तस्माद्यत्किञ्चिदेतत्, न चैव-
 ममङ्गप्रसक्तायां इतद्विराधनापाठकमपि न मविष्यतीति शङ्कनीयम्, अत्र ह्यसेवाया अप्यधर्मरूपत्वेन विने प्रतिपिद्यत्वाद्, अधर्मे च क्रिय
 माये यद्यप्यनन्यगत्या प्रत्यास्थानमङ्गो न स्यादपि तन्नान्यथात्वावस्यं मावात्, यं प्रत्यास्थानिनां सम्यग्दृष्टित्वावस्यमावात्
 पापकरणे सञ्जातत्वेन तथाविचकृष्टपरिणामामावात्मन्दाप्यवसायावास्वपन्वा, यदुक्तं—“सम्मरिही जीवो जइविडु पाव समा-
 परे किंवी । अप्पो से होइ पपो जेष न निर्दवसं कुणशा ।” इति, अत्र सम्यग्दृष्टत्वेन सांसारिककृत्येष्वप्यव्यो बन्धो मणित, कर्म
 तर्हि विनपूजादिष्वपि कर्मबन्धोऽद्भुतो वा भूयात् वा मवेदिति प्रसङ्गतो बोध्यम्, एतेनानन्यगत्यारम्भादिः सर्वत्रापि न पापहेतु
 र्भविष्यतीति शङ्कापि निरस्ता, धर्मकृत्यरतानां धर्मसुखिभ्य यतनया तथा प्रवर्तने द्रव्यत आरम्भाद्यस्युपपत्तात्, नन्वेवं पशुवप-
 मन्तरेण यागाद्यसंभवादनन्यगत्यैव पशुवधे सिद्धे विनपूजादुभ्यतैव यागेऽपीति चेन्मैव, तत्रानन्यगतेरेषामावात्, यतोऽनन्यमत्या
 ऽप्यारम्भो धर्मकृत्येष्वेव द्रव्यारम्भतयाऽस्युपगतः, न पुनरधर्मकृत्येष्वपि, वन्यया मृगादिवधमन्तरेण मृगयाया अप्यसंभवात् मृग-
 वधोऽपि द्रव्यवधतयाऽस्युपगन्त्वस्य प्रसन्न्यत्, तत्र धर्मे वस्तुगत्या यो धर्म न स सिष्यन् यदनादाय न सिष्यति तदनन्यगत्या
 सिद्धं बोध्य, तत्र जैनप्रवचनादन्यत्र न संभवत्येव, यतः शाक्यादिभ्यु यागादिकृत्यानामपि वस्तुगत्या न धर्मत्वं, कुतोऽनन्यगतिरपि,
 तथाहि—सर्वेष्वपि धर्मानुष्ठानेषु पारमेधरं ध्यान वीज्याम, तत्र तदाकृतिपरिज्ञानमन्तरेणासमधीसिकृत्वा जैनप्रवचने विनेन्ने विष-
 माने तद्रूप्यां साक्षात्संप्रैकं विनेन्द्रजरीरमेव विनेन्द्रध्यानहेतुः, सातदस्रादिव्यवधाने च तत्रासिकृतिरेव, सा च प्रतिमा प्रकृत
 पार्थिवद्रव्यमन्तरेणासंभविन्नेवेति तत्रप्रतिमोपयोगितामन्त्रापार्थिवव्राह्मणमनन्यगत्यैव सिद्धं, श्रुत्वापि श्रुत्वात्सकृन्नन्वनादिसुमन्व-

शुभवस्तुजातमन्तरेणासंभविनीत्यनन्यगत्या सिद्धः, यतः स
 पशुवधः किमभीष्टदेवतामूर्त्तर्यर्थं किवा तत्पूजाद्यर्थं उत सांसारिकसुखप्राप्त्यर्थमथवा देवविशेषतुष्ट्यर्थं मोक्षार्थं वा ?, नाद्यः प्रत्यक्ष-
 बाधात्, नहि कोऽपि पशुत्वसर्मास्थिमांसादिद्रव्येणाभीष्टदेवतामूर्त्तिं कुर्वाणो दृष्टः श्रुतो वा, किंतु जैनवत् पार्थिवद्रव्येणैव, नापि द्वितीय-
 स्तादृगशुभाशुचिद्रव्येण देवपूजाया असंभवात् तथा प्रवृत्तेरप्यभावाच्च, हरिहरब्रह्मादिमूर्त्तीनां पूजाया अपि स्रक्चन्दनादिनैव दृश्य-
 मानत्वात्, नापि तृतीयो विकल्पो जल्पनाहः, यागे हि सांसारिकसुखप्राप्त्यर्थं क्रियमाणे मृगयावधागोऽपि संपन्नः, व्याधेन मृग-
 यायां मृगादिवधोऽपि सांसारिकसुखप्राप्त्यर्थमेव क्रियते, चतुर्थे यस्य देवविशेषस्य निमित्तं हता एव पशवस्तुष्टिहेतवो भवन्ति,
 स च देवविशेषो मनुष्यजातिष्विव देवजातिषु व्याधचण्डालाद्यधमजनकल्पः, अत एव हरिहरदिवाकरादिमूर्त्तीनां पुरस्तान्न पशुवध-
 स्तेषामपि सम्मतः, तन्मतेऽपि विष्णुप्रभृतीनां देवेषूक्तत्वात्, तस्मात्तस्य तुष्टिनिमित्तं हताः पशवो महानेवाधर्मोऽतो यागोऽपि तज्जन्यो
 नरकादिहेतुरेवेति कथं तदर्थं हताः पशवोऽनन्यगत्येत्याद्युक्तं सम्यग् ?, नापि पश्वमो 'ल्योतिष्टोमेन स्वर्गकामो यजेते'त्यादिवाक्यै-
 रेव यागस्य मोक्षसाधनत्वेनानभ्युपगमात्, नन्वास्तां यागः, परं यथाऽन्यतीर्थिकैः स्वस्वामिमतहरिहरदिवाकरलम्बोदरादिदेवानां
 प्रासादप्रतिमापूजादिकं पृथिव्याधारमणेव क्रियते तथा जैनैरपि जिनेन्द्राणां प्रासादप्रतिमापूजादिकं विधीयते, तथा च कोऽनयो-
 विशेष इति चेद् अहो आन्तत्वं भवतः, यतो जिनेन्द्रमूर्त्तिजिनेन्द्रविकल्पेन कृता सती जिनेन्द्रस्मृतिहेतुः, हरिहरादिमूर्त्तिस्तु तद्विक-
 ल्पनेन निर्मापिता तेषामेव स्मृतिहेतुरित्येवं महल्यन्तरे सत्यपि विशेषाभावं पश्यसि, किंच-विशेषाभावोऽपि सर्व्वप्रकारेण साध-
 म्यादित्त चैतन्यराहित्यपार्थिवद्रव्यनिष्पन्नत्वपुष्पादिपुज्यत्वादिलक्षणेन केनचिदन्यत्वेन धर्मेण वा ?, आद्ये प्रत्यक्षबाधात्, नामा-

कृत्यादिभिर्देवस्याध्यक्षसिद्धत्वाद्, द्वितीये देवनारकयोरप्येक्यापत्तेः, वैक्रियशरीरावधिसत्त्वाद्यनेकधर्मैः साधन्यत्वात्, तथा क्षेत्रवर्चन
 योरप्यैक्यमापयेत् देवगुरुधर्ममद्दानाभ्यादिसौजनविधानवस्त्रालङ्कारादिपरिधानानेकधर्मै साधन्यत्वात्, ननु देवानां हरिहरादियु
 द्यत्वेन श्रद्धानं गुरुत्वेन च तापसप्राप्त्यादियु धर्मस्तु तापसाद्युपदिष्टहरिहरादिपूजाद्यनुष्ठानलक्षणः सैनानां धार्दन् देव सुमाद्युगु
 र्धर्मय कवल्लिमापित इति कथमुभयेषां साम्यमिति चेत् त्रिं जीव, अत्रापि कथचित्साम्यंऽपि नामाकाराद्यनेकधर्मैरेवे सति कुतः
 ममताग बोऽपि!, अन्यथा चतुर्णामपि साध्वादीनामैक्यापत्तेः पञ्चोन्द्रियस्वमनुष्यत्वसम्यग्दृष्टित्वाद्यनेकधर्मैः साधन्यत्वात्, एवं जगदु
 द्खार्थिनां सर्वेषामपि जीवाजीवादिवत्त्वनामन्योऽन्य कथञ्चित्साधर्म्यस्याभ्यभिचारत्दिविषेकापत्त्या जगद्भवत्साविलोपः प्रसज्येत,
 स्त्रीत्वादियधर्मोर्थाभिगिन्योरविशेषात्, तस्मादास्तामन्यत्र, प्रायः सर्वेषामप्येष्ये कथञ्चिन्नापार्थाङ्गित्वेनापि भेदाभ्युपगमात्, तत्कथमि-
 तिचेच्छु, श्रीमहावीरानन्दिवर्द्धननृपयोः कुल तावदेकमेव, परं तत्र श्रीनन्दिवर्द्धननृपस कुल श्रावत्रिपनामकं गोत्र च काश्य
 पमित्यादि, तथा श्रीनेमिनापकृष्णवासुदेवयो कुलं हरिवंशो गोत्र च गौतमनाम्नेत्यादि संकथया भवणे च महाफलादि किमपि
 दापि नोक्त, तदेव कुलगोत्रादिकं श्रीवीरनेमिनामाङ्कित महाफलहेतुर्भवति, यदागमः—‘त महाफल भो देवानुप्यिमा! तदा-
 रुषार्णं अरुताणं नामगोत्रस्ववि सवणताए, किमंग पुण अभिगमणवद्वनमंमणपट्टिपुच्छगफन्नुवासजयाए’”चि भीओपपातिको-
 पात्ते (लोकनिर्गमाधिकारे) अत्रैव विचारणीयम्—अहो धन्यमिदं गोत्र यस्मिन् भगवान् श्रीमहाशक्तिः सङ्कल्पवत्स्वादिरूपेण बभूवमि
 राधवसेन्यनेकधनसम्प्राप्तमपि कुल प्रदंक्षित, यदि महाफलहेतुर्भवति तर्हि तीर्थकरनामाकारादिसंपुष्का तीर्थकरस्युत्तिष्ठेत्तु च जिन
 प्रतिमा कथं न महाफलहेतुरिति नेत्रे निमीत्य पर्यलोच्य, किञ्च—सुम्पक एव रतोरुत्पा प्रदम्बा—भो सुम्पक! चित्रलिखितवत्क-

वृषभयोषित्तीर्थकृतां रूपाणि पश्यतां वृक्षादयः स्वस्वरूपेण स्थिता स्मृतिगोचरीभवन्ति न वा ? नान्त्यः, प्रत्यक्षबोधेन वरुणश-
 क्यत्वात्, प्रथमे विकल्पे चत्वार्यपि वृक्षादिरूपाणि क्रमेण चत्वारोऽपि साधवः पश्यन्तः कर्मबन्धमधिकृत्य सदृशा एव भण्यन्ते
 उत विसदृशा वा ? प्रथमे जगद्भवस्थाभङ्गः, भगिनीभार्यादौ सदृशबुद्ध्या प्रवृत्तौ सर्वेऽपि पदार्था एकरूपतामापन्ना भवेयुः, तच्च
 आबालगोपाङ्गनादीनामप्यसम्मतम्, अथ विसदृशा इति द्वितीयविकल्पश्चेत्सिद्धं नः समीहितं, यतस्तत्र वैसदृश्ये बीजं तावत् तत्त-
 द्भस्त्वनां स्मृतिरेव, तथा च यद् यद्भस्तु यस्य वस्तुनः स्मृतिहेतुस्तत्तद्भस्तु कथंचित्तद्देव बोध्य, यथा साक्षात् सरागदृष्ट्या
 नारीनिरीक्षणं पापं तथा चित्रलिखितनारीनिरीक्षणमपि पापं, तद्दर्शनात्तस्मृतेः सर्वजनप्रतीतत्वाद्, अत एव साधूनां चित्रलिखि-
 तनार्या अपि निरीक्षणं निषिद्धं, यदागमः—“चित्तमिति न निज्ज्ञाए, नारिं वा सुअलंकिजं । भक्खरंपि व दठूणं, दिट्ठिं पडिसमा-
 हरे ॥१॥”ति (३९८*) श्रीदर्शवै०, किंच—यथा चित्रलिखितनार्या नारीस्मृतिर्न तथा वृक्षादीनां तीर्थकृतां वा स्मृतिर्भवति, खानुभ-
 वबाधाद्, एवं तीर्थकरप्रतिमादर्शनान्न नारीप्रभृतीनां स्मरणं, किंतु तीर्थकृतामेव, तदपि यदि लुम्पकस्यानिष्टं तर्हि नियमातीर्थकरणेण
 सह वैरित्वमेव बोध्यं, सति वा मित्रीभावे मित्रस्मृतिहेतूनां पुनः पुनरभ्यासविषयीकरणार्हत्वाद्, यदुक्तं—“दुर्जनविभवविपत्तिप्रिय-
 जनसंदेशितानि वाक्यानि । कथितान्यपि कथय सखे ! पुनरपि तान्येव तान्येव ॥१॥” इत्येतेन काष्ठमय्याः स्त्रियाः किमपत्योत्पत्ति-
 र्भवेदेवं जिनप्रतिमाया अपि धर्मो बोध्य इत्याद्यसंबद्धवाक्यं वदन् मुखरिर्लुम्पको निरस्तो बोध्यः, सर्वस्यापि वस्तुनः कचिदंशे सा-
 मर्थ्यभावेऽपि सर्वत्र सामर्थ्यराहित्यमेवेति नियमाभावात्, कनककामिन्यादिष्वेव व्यभिचारात्, नहि कनकं कामिनीवत्कार्य-
 कारि स्यान्नवा कामिनी कनकवदिति स्वसाध्ये कार्ये चोभयोरपि सामर्थ्यम्, एवं चित्रलिखितनारी साक्षात्कारीवत्कार्यकारिणी न

स्यात् साधाभारी च चित्रलिखितनारीवदिति, ननु चित्रलिखिता नारी साधाभारीवत्कार्यकरी न साधयुक्त, परं साधाभारी चित्र-
लिखितनारीवत् कार्यकरी न स्यात् तत्कार्यमिति चेन्नृषु, चित्रलिखिता हि नारी हर्षसोकादिरहिता भोजनपरिधानादिक्रमनिष्कन्ती
स्थिरमावापसा गृहादिशोभाहेतुः कुशीलजनसकामादप्यशङ्कनीया वेत्यादिरूपा, न चैवं साधाभारीति, एवं चित्रप्रतिमाऽपि घर्मोपदे-
शादावसमर्थापि प्रतिसमयपुण्यप्रकृतियन्वनिदानतीर्थकृत्स्मृतिहेतुः यार्च्छिकसमयदर्शनाराधनपूर्वादिविषयः मावजिनापेक्षया बहु-
विधविध्याराधनीया च, यत् शक्रद्वयोऽपि चित्रबन्धोस्सवादौ अष्टाङ्गिकामहस्तु नन्दीश्वरादोवेव कुर्वन्ति, न पुनः साधाभीर्थकर-
समीपऽपीति, तस्माद्यदस्तु तेन स्वरूपेण यस्य कार्यस्य हेतुत्वात्तत्रैव भद्रयेयं, न पुनर्वैपरीत्यमुद्गाभ्योद्गान्ताः कर्षव्या गृहघबना इति-
पाथार्थः ॥७८॥ अयं तुम्यकः शङ्कते—

ननु नदुत्तारो स्वष्टु सत्वानिधयो अ इरिअसजुतो । पूजा तत्रिषवरीया अह आणातुल्लया तत्पथ ! ॥७९॥

ननु भोः नपुषारः स्वष्टु-निधित संस्थानियतः, यदागम - "भो कप्पइ गिर्माषाय वा २ इमाउ उरिइवावो गविआवो चितं-
चिआवो पंच महण्णवाओ महानदीओ अतो मासस्स बुक्खुवो वा तिक्खुवो वा उचरिणए वा संतरिणए वा, सं०-मगा १ अठवा
२ सत्क ३ एरावती ४ मही ५" (११ १२ ६, १ २ ६ २८) इति स्वानात्रे (४१२) एतद्दृत्वेकदेशो यथा "नो कप्पइ" इत्यादि, अत्र
च पूर्वघट्टेण सहायमसिंतवधः-पूर्वघट्टे क्वलिनिर्ग्रन्थमतं वस्तुक्कमिह तु छवस्सनिर्ग्रन्थगतं उदुन्यते, इत्येवमस्साराद्गर्मसद्वादन्येनां च
संबन्धिनां नो कप्पइ इत्यादीनां व्याख्या सुकरेव, नवरं 'नो कप्पइ'पि न कल्पन्ते-न युज्यन्तं, एकवचनस्य बहुवचनार्थत्वात्, 'वत्थ
मंषमत्तङ्कार'मित्थाराविषेति निर्म्मता इत्यादिषु निर्ग्रन्थाः-सायक्खेवां तथा निर्ग्रन्थीनां-साध्वीनामिह प्रायस्तुस्यालुद्धानतत्त्वमये-

षामपीति दर्शनार्थो वाशब्दः, 'इमा' इति वक्ष्यमाणा नामतः प्रत्यासन्ना उद्दिष्टाः—सामान्यतोऽभिहिताः यथा महानद्य इति, गणिताः यथा पञ्चेति, व्यञ्जिताः—व्यक्तीकृता यथा गङ्गेत्यादि, विशेषणोपादानाद्वा यथा महार्णवा इति, तत्र महार्णव इव या बहूदकत्वात् महार्णवगामिन्यो वा यास्ता महार्णवा महानद्यो—गुरुनिम्नगाः अन्तः—मध्ये मासस्य द्विकृत्वो वा—द्वौ वारौ त्रिकृत्वो वा—त्रीन् वारान् उत्तरीतुं—लङ्घयितुं बाहुजङ्घादिना संतरितुं—सांगत्येन नावादिनेत्यर्थः, लङ्घयितुमेव, सकृद्धोत्तरीतुमनेकशः संतरीतुमिति, अकल्प्यता चात्मसंयमोपघातसंभवेन शबलचारित्रभावात्, यत आह—“मासभंतर तिन्नि अ दगलेवा उ करेमाणे”ति, उदकलेपो—नामिप्रमाणजलावतरणमिति, इह सूत्रे कल्पभाष्यगाथा—“इमउत्ति सुतउत्ता ? उद्विष्ठ नईउ २ गणिअ पंचेव ३ । गंगादि वंजिआओ बहुदय महण्णवाओ अ ५ ॥ ? ॥ पंचण्हं गहणेणं सेसावि उ सइआ महासलिला” इति, प्रत्यपायाश्चेह—“ओहार मगराईआ, घोरा तत्थ उ सावया । सररीरोवहिमाईआ, णावतेणा व कत्थइ॥१॥”ति, अत्र सूत्रे गङ्गादिनदीनां मासमध्ये द्विशस्त्रिशो निषेधादेकवारमेव कल्पेतेत्यर्थात्संपन्नं, सोऽपि नद्युत्तार इयंसंयुक्तः, तदुत्तारानन्तरमीर्यापथिकाप्रतिक्रमणं भणितं, यदागमः—“हत्थसयादागंतुं गंतुं व सइउत्तगं जहि चिहे । पंथे वा वच्चंते नइसंतरणे पडिक्कमइ॥१॥”ति, पूजा—जिनपूजा तुरध्याहार्यः कुसुमादिभिर्जिनपूजा तु 'तद्विपरीता' तस्मात्-नद्युत्ताराद्विपरीता—विलक्षणता तद्विपरीता, संख्यानियमेर्यापथिकारहितेत्यर्थः, तन्न नद्युत्तारे पूजायां चाज्ञातुल्यता, यथा नद्युत्तारे पृथिव्यारम्भसंभवेऽपि जिनाज्ञा तथा जिनपूजायामपीत्येवंरूपेण जिनाज्ञासमता कथं ?, न कथमपीति लुम्पकाशङ्केतिगाथार्थः ॥७०॥ अथ प्रत्युत्तरमाह—

नइउत्तारे इरिआ जं तं साहूण साहुक्कप्पठिई । अन्नह इरिआजुगं तं पावं कह णु संभवई ? ॥८०॥

यन्मनुष्ये ईर्या-ईर्यापिपिकी भयिता साधुनां तत्साधुकल्पस्मितिः-साध्याचारः, यथा इत्सुसतादाबल्य मत्वा च यत्र इहार्थकं विद्यति तत्रेयां प्रतिकल्प्यैव तिष्ठतीत्यादि, अन्यथा यदि साध्याचारो न स्यात्तर्हि ईर्यायोग्य-ईर्यापिपिकीलक्षणप्रायश्चित्तक्रिया-विशेषोऽप्य नु विवेकं कथं संभवति?, न कथमपि, किंच-तुम्भकामिमते सिद्धान्ते नमुष्यारे क्वपीर्यापिपिकी नोक्ता, किंतु 'इत्यस-यादागत'मित्यादि निर्मुक्तिकाया, सा च तस्मात्तामिमता, कथं तत्प्रतिक्रान्तिर्युक्तेरीर्यापिपिकीरालम्ब्यारुह्येति गाथार्थः॥८०॥ अथ तथाविधपाठकसेर्यापिपिक्या विमुक्तिर्न भवति, इति इति हेतुमाह-

ज इह छजिअवदो वीम वयम्बुणाइ मइपाय । त जइ इरिआजुग इरिआगघोऽपि कह निश्चिणो? ॥८१॥

यद्-यस्मात्स्मरणपादकपाप पद्वीवचः-पृथिव्यादिपद्वीवनिकापघातो नमुष्यारे प्रतीता, यद्दुत्-“जत्सु बल तत्सु वचं जत्सु वण तस्य निस्सिजो अग्गी । तेरु वत्सुमइगओ, तसा य पम्बकसुया वेवा॥१॥”पि, द्वितीयं द्रवत्सुगठनादि महापाप सर्वं साधुर्वं त्रिविध त्रिविधेन प्रत्याख्याय ज्ञात्वेव नमुष्यारे पद्वीवनिकाया इत्यन्त इति द्रवत्सुलोपपाठक सर्वजनप्रसिद्धं महापातकं मथ्यते, तदपि यदि साधुनामीर्यायोग्यम्-ईर्यापिपिकाविशेषोऽपि तर्हि द्वादशानामविरतीनां मध्ये इत्प्रत्याख्यात्वेकदद्याविरतेरुत्कृष्टस्यापि आपकस जिनमवनादि द्रव्यसुबोधतस्य श्रावकस कथमीर्यागन्धोऽपि-ईर्यापिपिकीगार्थोऽपि?, न श्रोतव्येत्सुर्वं इतिगाथार्थः ॥८१॥ अथेयांप्रतिक्रान्तेः स्नानकमाह-

इरिआपि इरिअनिअए कजे सखितमाइसंघे । कथयपमगमयाओ पुजोपि इरिअ पठिकमई ॥ ८० ॥
 ईर्यापि-ईर्यापिपिक्यपि ईर्यामियते कथं-ईर्यां प्रतिकल्प्यैव यद्द्वयंजुज्जन विधीयते तदीर्यामियत, यद्विदा यत्र यवति तवेव

नियतमितिवचनात्, तच्च सामायिकपौषधचारित्राद्यनुष्ठानमेव, ईर्यां प्रतिक्रम्यैव तद्विधानाद्, यत्तु केचित्कुपाक्षिकाः सामायिकमीर्यां विनाऽप्युपदिशन्ति ते तु ईर्यापथषट्त्रिंशिकायां सामायिकेऽपि प्रथममेवेर्यां युक्तेतिव्यवस्थापनेन निराकृता इति बोध्यं, तत्र वर्तमानः श्रावकः साधुर्वा सचिच्चादिसंघे—पृथिव्यादिसचिच्चमिश्रद्रव्याणां संघे पुनरपीर्यां-सामायिकादित्रतोच्चारदौ या ईर्यां ततोऽप्यपरा ईर्यां पुनरीर्यां तां प्रतिक्रामति, कुत इति हेतुमाह—‘कथय’ति कृतव्रतभङ्गभयात्, कृतं यद् व्रतं—द्विविधं त्रिविधेन प्रत्याख्यानलक्षणं सामायिकपौषधादि त्रिविधं त्रिविधेन प्रत्याख्यानलक्षणं सामायिकच्छेदोपस्थापनीयादि चारित्रं तस्य भङ्गो—देशेनातिचारलक्षणस्तद्भयात् अनाभोगादिना सचिच्चस्पर्शादौ जाते अहो असद्गृहीतव्रतानामतिचारलक्षणं मालिन्यं मा भवत्वित्यभिप्रायेण तन्मालिन्यप्रक्षालनाय जिनोपदिष्टा ईर्यापथिकी प्रतिक्रम्यते, तथा चेर्यापथिकास्थानं सामायिकादित्रतान्येव, नतु धर्मानुष्ठानमात्रे पृथिव्याधारम्भादावपीति गाथार्थः ॥८२॥ अथ प्रकृते योजयितुमाह—

तेणं कडसामइओ सुणिव्व सड्ढोति नेव दव्वथयं । कुणइत्तिअ जिणआणा न उणं इअरोवि धम्मरओ ॥८३॥
येन कारणेन सचित्तस्पर्शमात्रेऽपि सामायिकादित्रतस्यातिचारो भवति तेनैव कारणेन कृतसामायिको मुनिवच्छ्रावकोऽपि द्रव्य-
स्तवं—पुण्यादिभिर्जिनपूजां न करोतीति जिनाज्ञा, न पुनरितरोऽपि—कृतसामायिकादतिरिक्तोऽपि ‘धर्मरतः’ जिनेन्द्रभक्त्युत्सुकः, अयं
भावः—सामायिकादित्रतजिष्ठुः परित्यक्तसर्वसचित्तवस्तुकः प्रथममीर्यां प्रतिक्रम्य कृतसामायिकस्तदवधिकालं यावत्सचित्तस्पर्शा-
दिरहित एव तद्ब्रतपालको भवति, जिनपूजाचिकीर्षुस्तु सचित्तपुण्यादिवस्तूपादायैव जिनपूजां करोति, तद्विना पूजाया एवासंभवात्,
प्रति कार्यं कारणस्य भिन्नत्वात्, तथा च नद्युचारजिनपूजयोर्जिनाज्ञामधिकृत्य वैषम्यमुद्भावायन् लुम्पको मूर्खावधिमाल्मनः सूचयन्

बोध्य , किंच-द्विविधत्रिविधप्रत्याख्यानवान् कृत्वसामायिकः श्रावकोऽप्यनामोगादिना सन्निवस्यार्थाद्विजन्यपातकमीतः सञ्जीयो
 प्रतिक्रामति, तुम्यकस्तु यावद्वीष त्रिविधत्रिविधेन जीववधादि प्रत्याख्यायापि महापातकमिति ज्ञात्वाऽपि ज्ञात्वाऽपि ज्ञात्वाऽपि महा-
 नदीमुचरन् पद्-नीवनिष्क्रयान् हत्वाऽपीयमात्रेण सत्पातकशुद्धिं ब्रुवाणो न लब्धते इति महामूलवताचिह्नमयीतिगायार्थं ॥८३॥ अथ
 र्थापयिकी ब्रात्मनः शुद्धिकरण धर्ममात्रे कथं न मन्वतीति लौकिकलोकेश्वरदृष्टान्ताभ्यां ब्रह्मामयाकरोति-

एतेषु सिद्धयेसे सुहजलफासो न हहपयिसेऽधि । लोउसतिरि सामहए हरिआ न तरेव सुणिवाणे ॥८४॥
 लोकेऽपि गृहमवेद्येन सुचिन्तस्यार्थं -अभ्युषण सर्व्वखनमतीठ, न हहप्रवेक्षे, चकारे गम्य , न च हहे-आपणे प्रवेक्षेऽभ्युषणं
 कोऽप्युपादधे, यद्यप्यापणो महामूल्यपण्यादिमृतो महालामादिहेतुत्वयापि गृहपतिर्यथा गृहे प्रविशन्नभ्युषण लति न तथा कोऽप्या
 पणे प्रविशन्नपीति लौकिकदृष्टान्तः, तथा लोकोषरे सामायिके यथा ईर्यो न तथैव मुनिदाने, यथा सामायिक कुर्वन्नीर्यो प्रतिक्र-
 म्यैव न तथा मुनिदान कुर्वन्पीति भाव इति लोकोषरदृष्टान्तः, दार्ष्टान्तिकौ तु जिनपूजानुचारी प्रकृतावेधेतिगायार्थः ॥ ८४ ॥
 अथ नपुचारजिनपूजयोर्विनाशामधिकृत्य साम्येऽपि कथयिद्भेदो न दोषार्थेति दर्शयितुं दृष्टान्तान्तस्युक्त गायायुग्ममाह-

अहया जह अतेविअ मोअणकिरिआधि विधिहवत्तुगया । जलसुहरिआऽरिआ लोअरववहारसंवरिआ ॥८५॥
 एव जिणिदधम्मो आणाविसओऽधि मिअविहिविसओ । तेणं नइउतारे हरिआ न जिणिदधमाए ॥८६॥ युग्म ॥
 अथेवेति दृष्टान्तान्तरधोरेक , अपथा यथा विधिववस्तुगता अन्नपानस्नादिमस्नादिमविचित्रवस्तुगता भोजनक्रिया अन्तेऽपि-
 आत्मानादी तदुत्पन्नन्तरमपि बलशुचिपरिहिता, चः समुचये, अरहिता च-बलशुच्यन्विता च लोकम्यवहारसपत्तिता, लोकम्यव

हारालोपिकेत्यर्थः; तथाहि-राद्धान्नादिकं हि किञ्चिद्भोज्यं शुकं सदन्ते जलेनावश्यं शुचिकर्म कर्तव्यमेव, अन्यथा लोकव्यवहार-
बाह्यो भवेत्, किञ्चिच्च तथाविधखर्जूरद्राक्षादिकं ताम्बूलादिकं चान्ते जलशुचिमन्तरेणापि लोकव्यवहारवानेव स्याद्, अत एव मुखे
सत्येव ताम्बूलादिके पुस्तकादिसंस्पर्शने पण्डितलोकेऽप्यनिन्द्यता, राद्धान्नं भक्षयन् पुस्तकादिस्पर्शवान् पापात्मैव भण्यते, एतद्दृष्टान्तेन
दार्ष्टान्तिकमाह-‘एवं जिणिंदे’त्यादि गाथा, एवं-भोजनदृष्टान्तेन जिनेन्द्रधर्म आज्ञाविषयोऽपि भिन्नविधिविषयः, जिनेन्द्रभापितो
धर्मोऽप्यनेकप्रकारः, कार्यभेदे हि कारणेऽपि भेदोऽवश्यं वक्तव्यः, अतो भिन्नभिन्नक्रियासाध्य इत्यर्थः, तेन कारणेन नद्युत्तारे-
नद्युत्तारानंतरं साधूनामीर्या भणितान्, न जिनेन्द्रपूजायां, चाप्योरध्याहारान्, नच जिनेन्द्रपूजायामपि श्रावकाणामीर्या भणितान्, युक्ति-
श्राव प्रागेव दर्शितेति बोध्यं, किञ्च-कारणानां सादृश्ये कार्याणामपि वैचित्र्यं न स्यादितिगाथार्थः ॥८५-८६॥ अथाज्ञामन्तरेणापि
नद्युत्तारे यत्पातकं तदीर्यापथिकयैव विशेष्यमिति लुम्पकाभिप्रायं तिरस्कुर्वन्नाह—

जइ आणानिरविक्खा इरिआ नइपाणवाहसोहिंगरी । ता सुणिदाने तीए सड्डो सुद्धो असुद्धोवि ।८७॥

यदि आज्ञानिरपेक्षा-जिनेन्द्रज्ञामन्तरेणापि केवलमीर्यैव ‘नदीप्राणवधशोधिकरी’ नद्युत्तारे यः प्राणवधः सर्वजनप्रतीतस्तस्य
शोधिकरा-विशोधिजनिका ‘ता’ तर्हि सुनिदाने-साधुदानावसरे दानोत्सुकोऽनभोगादिना सचित्तस्पर्शमात्रेणाशुद्धोऽपि श्राद्ध ईर्या
प्रतिक्रम्य शुद्धः संपन्नः उभयोरपि न दोषावहो भविष्यति, यथा ईर्यापथिकया प्रत्याख्यातसर्वसावधानामपि साधूनां ज्ञात्वाऽपि
नदीगतानेकजलादिजन्तूनां घातेनापि यत्पातकं तदप्यपाक्रियते तर्हि तथा गृहिणोऽप्यनाभोगेनापि किञ्चित्सचित्तस्पर्शमात्रजन्यं
पातकं सुतरामपाकरिष्यते, नहि मेरुगिरिजोऽपनोदकेन जलेन कर्करादिगतर्जो नापनीयते इति स्वयमेवालोच्यभितिगाथार्थः ॥८७॥

अर्थापयविरुत्वं निरस्य संख्यानियमोऽपि निरस्यन्नाह—

एष नइउत्तारे सख्यानिअमोऽयि साहुकल्पठिई । अण्णए कल्पविगण्णे छजिअवहो केण अघहरिओ ? ॥८८॥

‘एष’ प्रागुक्तपुण्या यथेषा जिनात्ता तथा संख्यानियमोऽपि साधुकल्पस्यिति - जिनात्तैव, न पुन पातकत्वेनेत्यादि, अन्यथा- यपर न स्यात्ति कल्पविकल्पे- द्विधारादिनिषेधेऽयदिकरारं कल्प्यो यो विम्ब्यस्तत्रापि यद्जीवन्विकाययच्च’ सर्वसम्मतोऽपि केनाप- इतो ? न कनापि, न नर्थापयिकी प्रतिक्रात्या तत्यातकविश्लोधिरितिक्रुनीय, तथाभूतस्यापि पातकस्यैर्याप्रतिक्रात्या व्यपगमे द्वितीया दिशरेऽपि तथा तदपगम’ मुलम एव, न्रेपप्रायश्चित्तविधीनां च द्वाञ्जलित्वापचरितिगार्थ ॥८८॥ अय संख्यानियमेऽतिप्रसङ्गमाह-

अहया देसिअराइअयफ्लिअण्ठमासवासपडिकमण । सखानिअय पाव पावमण पुण्णमवि पुण्ण ॥८९॥
संख्यानियमेन यदि पातकत्व तदि देवसिकरात्रिकपाधिक्रुचातुमासिकसांघत्सरिकप्रतिक्रमणानामपि पातकत्वं स्यात्, तेषा मपि संख्यानियतत्वात्, तत्रापि सावत्सरिकप्रतिक्रमणस्य विज्ञेयतः पातकत्व प्रसज्येत, यतो मासमध्ये गङ्गादिनपुषार उत्सङ्गात् पट्टारं मणित सांत्सरिकप्रतिक्रमणं च संवत्सरमध्ये एकत्रामिति ‘पापमते’ सुम्पकमते पुण्यमपि-सर्वप्रतिक्रमयेषूवममपि सावत्सरिकप्रतिक्रमण पूण पार्यं मधेदित्तिगार्थः ॥८९॥ अय नपुषारसाध्युत्समेण नियेधे सत्यपवादेन कल्प्यता मन्वने कल्पक मवानिनिशयेण संख्यानियमोऽङ्घ्रित्तर इति दर्शयन्नाह—

उत्समग्गेण निसेहो अववाएणेव कल्पणिअ च । दोसुवि आणा तुल्ला वयजुग्ग अण्णहा न इधे ॥९०॥

उत्समगेण नियेयः “नो कल्पति निर्गन्धान वा ? इमाओ उरिआओ यणियाओ पंच मएणवाओ महानर्पेओ वंते

मासस्स दुक्खुत्तो वा तिक्खुत्तो वा उत्तरित्तए वा संतरित्तए वा, तं०-गंगा १ जउणा २ सरऊ ३ एरावती ४ मही”ति सूत्रेणा-
 पवादेनैव कल्पनीयं, यथा ‘पंचहि ठाणेहि कप्पंति-भंतंसि वा दुब्भिकखंसि वा पच्चहेज वा कोइ उदओधंसि वा बुज्झमाणंसि महता
 वा अणायरिएहि”ति श्रीस्थानाङ्के (४१२) अत्रोत्सर्गसूत्रवृत्तिः प्रागुक्ता, अपवादसूत्रस्य वृत्तिर्यथा-‘पंचे’त्यादि, भये राजप्रत्यनीकादेः
 सकाशादुपध्याद्यपहारविषये सति १ दुर्भिक्षे-भिक्षाभावे सति ‘पच्चहेज’ति प्रव्यथते-त्राधते अन्तर्भूतकारितार्थत्वाद्वा अत्राहयेत्
 क्वचित्प्रत्यनीकः, तत्रैव गङ्गादौ प्रक्षिपेदित्यर्थः ३ ‘उदओधंसि’ति उदकौघे वा गङ्गानदीनामुन्मार्गगामित्वेनागच्छति सति तेन
 श्लाव्यमानानामित्यर्थः ४ महता वाऽऽटोपेनेतिशेषः “अणायरिएसु”ति विभक्तिव्यत्ययादनार्यैः-म्लेच्छादिभिर्जीवितचारित्रापहारि-
 भिरभिभूतानामितिशेषः, म्लेच्छेषु वा आगच्छत्सु इतिशेषः, एतानि पुष्टालम्बनानीति तत्तरणेऽपि न दोष इति । उक्तं च-“सालंबणो
 पडंतो अण्णाणं दुग्गमेऽवि धारेइ । इअ सालंबणसेवी धारेइ जई असढभावं ॥१॥ आलंबणहीणो पुण निवडइ खलिओ अहे दुरुत्तारे ।
 इअ निकारणसेवी पडइ भचोहे अगाहंमि ॥२॥”ति इति श्रीस्थाना० वृत्तौ, अत्रापवादतः पञ्चभिः स्थानैस्तथाविधनद्युत्तारेऽपि दोषा-
 भावो भणितः, तत्र सत्यामपि जलादिजीवविराधनायां जिनाज्ञाया अतिरिक्तं कारणं किमपि न पश्यामः, अन्यथा कल्प्यत्वेन व्य-
 पदेशः कथं संभवेत्?, चकारात् कारणमन्तरेणापि निषेधविध्योः प्रवृत्तिः, यथा “णो कप्पति निगंगथाण वा २ इमाओ उद्दिट्ठाओ पंच
 महण्णाओ महानईओ गणिआओ वित्तंजियाओ अंतो मासस्स दुक्खुत्तो वा तिक्खुत्तो वा उत्तरित्तए वा संतरित्तए वा, तंजहा-
 गंगा १ जउणा २ सरऊ ३ कोसिआ ४ मही ५ ॥२७॥ अह पुण एवं जाणेजा-एरवती कुणालाए जत्थ चक्किआ एगं पायं जले
 किच्चा एगं पायं थले किच्चा एवं ण्हं कप्पति अंतो मासस्स दुक्खुत्तो वा तिक्खुत्तो वा उत्तरित्तए वा ० ॥२८॥ इति बृहत्कल्प-

सूत्रे उ० ४, अत्र विधिनिषेधयोरुभयप्राप्त्याश्चा तुल्या, यद्यप्युत्सर्गादपवादो बलीयानिति न्यायादुत्सर्गायस्यैऽपवादो बलीयानुक्तस्तथापि स्वस्वस्नानयोजिनाश्चामधिकृत्य तुल्यतेषु, यदि पुनरुत्सर्गस्नानेऽपयस्त्वमपवादस्नाने चोत्सर्गं सेवते तदा नियमादनाचारवानेन, यत् उत्सर्गापवादो हि वामदक्षिणनेत्रयोरिव प्रवचनप्रवृत्तिषु, नेत्रे च द्वे अपि स्वस्वस्नानभ्ये एव श्रेयोमात्री, न पुनः परस्नानसे अतीति, अन्यथा यदुत्सर्गापवादयोरान्नामधिकृत्य तौल्यं नाभिधीयते तर्हि स्ववपुग्म इत्यस्तत्त्वमावस्त्वस्वरूपं न भवेत्, उत्सर्गापवादरूपयोः साधुश्रावकधर्मयोरैकस्नानाश्चात्स्यापधरितिगार्थः ॥९०॥ अथ प्रागुक्तयुक्त्या किं संपन्नमित्याह—

गण्यण पठितेहो अहम्मभावेण धम्मभावेण । विद्विषयणति विगण्णा वयणा अण्णाणविविण्णाण ॥ ९१ ॥

एतेन—प्रागुक्तप्रकारेण प्रतिषेध—अमुकं न कर्तव्यमुत नाधिकं कृत्यत इत्येवरूपेण यो निषेध सोऽधमभावेन—अधर्मत्वेन विधिषवचनम्—इदमित्यं कर्तव्यमित्येवरूपेण यस्माववचनं तदधर्मभावेन—धर्मत्वेनेति विकल्प्यात्—स्य विकल्पितदुर्देयत्वचन—आपत्वं तद् ‘अज्ञानविज्ञानम्’ अज्ञानस्य—मत्याद्यज्ञानस्य विज्ञान, यद्वा अज्ञानेन विज्ञाना अज्ञानविज्ञानेयां कृपाधिकेष्टमुवाक्षानाम्यासेन पण्डितक्यातिभाजलेषामित्यर्थः, अथ भावः—कृपाधिको ज्ञानाति यदागम निषिद्धं तदधर्मं एव, यच्च कृतव्यवयोपदिष्टं तदधर्मं एवेति तदज्ञानमाहारममय, प्रवचने तथानियमाभावादिति गार्थः ॥९१॥ अथ यत्रिपिद्वं तदधर्मं एवेति नियमाभावं दर्शयितुं गाथामाह—जिणकल्पे पठित्तिद्वं धेभाषडिअपि सधपमुहाण । दसपुण्डियअपमुहाण जिणकल्पो वेव पठित्तिद्वो ॥९२॥

जिनकल्पे सद्धममुत्तार्णा तुलामप्यन्यायेन ‘मध्यप्रहणे आद्यन्तयोरपि प्रहण’मित्याचार्यादिवैलपर्यन्तानां वैयाङ्गपमपि प्रतिषिद्धं, दद्धपुञ्जिकममुत्तार्णा—दद्यादिपूर्वविदो विविष्टधर्मोपदेशादिअक्तिमत्त्वेन जिनकल्प एव प्रतिषिद्धः, एव निषेधे मत्त्वपि द्वयोरपि

धर्मरूपत्वात्, अयं भावः—जिनकल्पमङ्गीकृत्य वैयावृष्यमपि प्रतिषिद्धं, नह्येतावता उग्रक्रियारतेन जिनकल्पिकेन परिहृतत्वाद् वैयावृष्यं स्वरूपेणाधर्मः, आचार्यादिवैयावृष्यस्य स्थानाज्ञादिषु महानिर्जराहेतुत्वेन प्रतिपादनात्, तस्माज्जिनकल्पमधिकृत्य तथैव जिनाज्ञेति बोध्यं, तथा जिनकल्पोऽपि दशादिपूर्वधरैर्विशिष्टज्ञानिभिः परिहृतत्वेनाधर्म इत्यप्यनुचितम्, अत्रश्रयमाराधकत्वेन महाशुभावानामेव जिनकल्पपालनशक्तेरुदयाद्, एवं निषेधवचनेनाधर्मत्वबुद्धिर्नितव्या, वस्तुतस्तु यं पुरुषं यत्कार्यमवधिकृत्य यत्प्रतिषिद्धं तत्तदपेक्षयाऽधर्म एव, अन्यथा जिनैस्तत्प्रतिषेधासंभवात्, प्रतिषिद्धकरणे च निजनिजकल्पभङ्गात्, तद्भङ्गे च जिनाज्ञाखण्डनं च महापापमिति पर्यालोच्य यथा जिनकल्पापेक्षया वैयावृष्यादिरधर्मस्तथा निष्कारणं द्विशस्त्रियो वा तथाविधनहुत्तारोऽप्यधर्मः, यथा जिनकल्पकातिरिक्तानां श्वाविरकल्पिकादीनां वैयावृष्यादिरधर्मः तथा यथोक्तकारणैर्नहुत्तारोऽपि धर्मः, तथैव जिनाज्ञायाः सद्भावात्, जिनाज्ञैव धर्मोऽधर्मश्च जिनाज्ञाखण्डनं, यदुक्तं—“आज्ञाऽऽराद्वा विराद्वा च, शिवाय च भवाय च”ति परमार्थः इतिनाथार्थः ॥१२॥ अथ यत्कल्प्यत्वेनोक्तं तद्धर्म एवेत्यत्रापि नियमाभावं दर्शयति—

सन्ध्वे गोअरकाला विणिद्धभोइस्स हुंति विहिवयणे । जिणकल्पंमि अहम्मो तेणमणेनांत जिणचयणं ॥१३॥
 विक्कष्टभोजिनः साधोः सर्वेऽपि गोचरकालाः कल्पन्ते, यदागमः—“विणिद्धभात्तिअस्स भिक्खुस्स कल्पंति सन्ध्वेऽवि गोअरकाल”ति श्रीपर्युषणाकल्पे, इति विधिवचने भवन्ति, ते च गोचरकालाः जिनकल्पे न धर्मः, तस्य तृतीयप्रहर एव गोचरकालाद्, यदुक्तं—“विहाराहारनीहारास्तृतीयप्रहरे दिवे”ति, अत्रापि वस्तुगतिः प्रागवद्बोध्या, यथा उक्तप्रकारेण विक्कष्टभोजिनं साधुमङ्गीकृत्य सर्वेऽपि गोचरकालाः धर्मत्वेनैवाभ्युपगन्तव्याः, जिनकल्पमाश्रित्य पुनरधर्म एव, जिनकल्पस्यैव भङ्गहेतुत्वात्तथैव जिनाज्ञात्वाच्च,

तेन कारणेन जिनवधनमनेकान्तम्—एकसिमेत्र विवक्षिते वस्तुनि पितृत्वपुत्रत्ववदपेक्षया धर्मत्वाधर्मत्वयोर्विद्वयोरपि धर्मयोरस्त्री
कारण, एकान्तवादे च मिथ्यात्वप्रसङ्गे, अत एव लुम्पकमधिकृत्य जिनमतिमाऽप्यधिकरणमेवेत्यग्रे वक्ष्यते इतिगाथार्यः ॥१२०॥
अथ प्रमङ्गसो मुग्धजनम्रान्ति निराकुर्यभाह—

एव पायच्छिन्न भणिअ कल्लमि जमि स चेष । नो कप्पइ त वपण मासतोऽणतससारी ॥ ९४ ॥

एव—प्रागुक्तयुक्त्यनुसारेणानेकान्तात्मके प्रवचने यत्र कार्ये—कर्षण्ये प्रायश्चित्तम्—आलोचना तपो भणितम्—अभिहित अर्था
च्यवग्रन्थ, सत् वैषम्यबुद्धो व्यवहितः संव्यथते, तत्कार्यं न कल्पस एवेति यद्यद्वचन आपमाणोऽनन्तससारी स्वादितिगाथार्यः ॥९४॥
अथानन्तससारित्वे हेतुभाह—

जग्ग्हा पायच्छिन्न अववायपयमि होइ पाएण । अववाएण पविसी पाय सितपप्पवाइमि ॥ ९५ ॥

यसात्कारणादपवादपदे प्रायो—बाहुल्येन प्रायश्चित्तं भवति, यथा गर्भमिहोन्मैदकस्य श्रीकालकस्तुरे, तत्रापवादस्त्वेव—तथा
विधप्रत्यनीकं सति सामर्थ्ये निवार्य एव, यदागम —“साहूयचेइमाण य पठिषीअं तह अवब्बवाय व । विजयवयपस्स अइविं
सम्बत्थामेण वारेण ॥” इति श्रीउपवेशमालायां, अत्र जिनाया त्वस्य पालनीया, अन्यपाऽनन्तससारित्वं सादिति विचिन्त्य
वदुच्यते विहितः, स वापवादपदगत एव, कारणे सङ्ख्येण एव तवासंभवात्, ‘कारणिको अपवाद’ इतिवचनात्, पञ्चाह तेन प्राय
विधविधिरपि प्रतिपन्न, न वैवं कालकस्तुरेण कस्यपिदेवापवादपदं मविष्पयीत्याह—‘अववाएणे’त्यादि, प्रायस्तीर्षप्रवाहे—अधिकृत
तीर्षपरिपाठ्यामपवादेन प्रवृत्तिः, एवकारोऽप्यादार्यः, अपवादनेव—द्वितीयपदेनेव, यत आस्तामन्यवू, आहाराप्रवृत्तमपि कारणिकमेव

जिनेनोक्तं, यदागमः—“छहिं ठाणेहि समणे निगंथे आहारसाहारमाणे नाइकमइ, तं०—वेअग वेअत्रचे इरिअट्टाए अ संजमठाए । तह
 पाणवचिआए छठं पुण धम्मचिंताए १॥”ति श्रीस्थानाङ्गं(५००)एवमुपाश्रयाद्दहिर्निर्गमनमप्यापचादिकं, यदागमः—“एरागसस पसं-
 तसस न इति इरिआदओ गुणा हुंति । गंतव्वमवसंतं कारणंमि आवम्मिसआ होइ।१॥”ति श्रीआत्र०नि० (३९३) एवं त्रैयावृत्त्यादि-
 ब्वपि स्वयमेव योज्यं, तीर्थप्रवाहग्रहणे जिनकल्पिकव्यवच्छेदः क्वचित्; जिनकल्पिकस्य द्वितीयपदाभावात्, यद्यपि स्थविरकल्पि-
 कानां यदपवादपदं तत्किञ्चिजिनकल्पिकानामपि, तथापि जिनकल्पमङ्गीकृत्योत्सर्गपदमेव बोध्यं, तस्य द्वितीयपदाभावात्, तथैव
 जिनाज्ञायाः, किञ्च—उत्सर्गापवादावपि पुरुषकालाद्यपेक्षया सापेक्षावपीति न किञ्चिद्विकल्पस्थानमिति, ननु जिनोक्तविधिनोत्सर्ग-
 सेवनायामप्रायश्चित्तमपवादसेवनायां च प्रायश्चित्तमिति वैषम्यं न युज्यते, उभयत्राप्याज्ञायास्तौल्यादिति चेन्मैवं, समानन्यायोत्पन्न-
 योरपि यौगलिकस्त्रीपुरुषयोरिवोत्सर्गापवादयोरपि स्वभाववैषम्यस्य न्यायोपपन्नत्वाद्, अयं भावः—समानमावृषिादिकारणयोरपि
 यौगलिकस्त्रीपुरुषयोरानुवृत्तिविकृतिगतिभणितिप्रमुखचेष्टाभिः स्वभाववैषम्यमनादिजगत्प्रवाहसिद्धं, जगत्प्रवृत्तिहेतुरपि, तथा जिना-
 ज्ञागोचरयोरप्युत्सर्गापवादयोस्तथैवोक्तवैषम्यमनादिसिद्धं प्रवचनप्रवृत्तिहेतुरपि, तथा च नैकस्याः स्त्रिया नैकसाद्वा पुरुषात् जगत्प्र-
 वाहप्रवृत्तिः, किंतूभाभ्यां समुदिताभ्यामेव, एवं नैकसादुत्सर्गादपवादाद्वा धर्ममूलस्य तीर्थस्य प्रवृत्तिः, किंतूत्सर्गापवादाभ्यां समु-
 दिताभ्यामेवेतिबोध्यं, किञ्च वस्तुगतिरियम्—अपवादस्तावच्छ्रान्तानां पथिकानां विश्रामस्थानकल्पः, तत्रोपनयस्त्वेवं—कस्यचिदि-
 भ्यस्य त्रयः पुत्राः पितुराज्ञामवाप्य व्यापारेण धनोपार्जनेच्छया देशान्तरं गताः, तत्र तथैवोपार्जितविपुलधनाः परेभ्यः संभावितो-
 पद्रवाः स्वयमेव सारस्वापतेयग्रन्थिशिरस्काः स्वगृहाभिसुखमागच्छन्ति, तेषां मध्यादेकः पटुरश्रान्तं पित्रादिमिलनोत्सुकोऽप्रत एवा-

विषम्वेनेष स्वशुभमागतः पित्रादिसिद्धनेन संसुद्यो मनोव्रमोघनादिविषिनाऽपनीतशुशुद्र सुखीज्वात , द्वितीयस्तु तद्वदुत्सुकोऽपि दुर्ब
 लपुत्रः भ्रान्तत्वप्रदन्तुमशक्तोऽपि तेन सद्यः पृष्ठो घाषमानश्चुटितस्त्रायुन्तराल एव पतितः शुशुद्रबाधितो विपप परलोक गतः, वृती
 यस्तु पपि भ्रान्तेनापदुना वा स्वया सुस्थाने विभ्रम्य सुसाधेन गन्तव्य समागन्तव्य वेत्यादि पितृ शिवां संस्मृत्य तथैव
 समाचारं कियवा कालविलम्बेन प्रथमवत्सुखी संपन्नः, उपनययोचना तैवं-प्रथमपुत्रकृत्यो हि विनकल्पिका भूय सामर्थ्यभाजः,
 तस्य गणाभिर्गतत्वेनाप्रकाशपदसेवनावकाशसंभवात्त्राययश्चिणदिराहित्येनैकावस्थं संयमाराधकत्वात्, यद्यपि विनकरिद्रकस्य किंचि
 वदुधिवाच्यवसायमचिकृत्य (अस्ति प्रायश्चित्तं) तदप्यस्यमवश्चितमिति बोध्यं, द्वितीयपुत्रकृत्यस्तु कालविलम्बकृत्येन प्रायश्चित्तेन
 भीतः समापतितवसायपवादादमसेवमानः प्रायश्चिवाचनास्यदसुत्सर्ग एव श्रेयानिति निजमतिकृत्यनाजालपतिवो बोध्यः, वृतीयपुत्र-
 कृत्यस्तु जिनाश्रीं संसरन् उत्सर्गस्थाने उत्सर्गमपवादस्थाने चापवादमप्रायश्चित्तं सत्सेवमानो बोध्य इत्येष दृष्टान्तादिना उत्सर्गपवादो
 सम्यग् विभाव्य परिसेव्यावितिगाथार्यं ॥२५॥ अयं नपुचारमधिकृत्य क्षुम्भकविकल्पं प्रतिबन्धीय इषयितुमाह—
 उषगरणाहनिमित्तं नइदस्तारेषु दोसरहियत् । जिणवयणाओऽसिमय ता किं न जिणिवपडिमाए ॥२६॥

नपुचारेऽपि 'पंचाहं ठापेहिं कप्यती'त्यादिप्रायुक्तसूत्रेण विनवधनापुपकरणविनिमित्तं नपुचारेऽपि दोपररहितत्वमभिमर्त-
 क्षुम्भकस्यापि सम्मतमिति चेत्तहिं विनेन्द्रप्रतिमायामपि किं न दोपररहितत्वमित्यत्रापि संबध्यते, तथापि विनेन्द्रवचनस्य सत्तात्प्रावृ,
 एवं सत्यपि यदि विनेन्द्रप्रतिमायां दोपस्तहिं किं न नपुचारेऽपीति प्रतिबन्धीनामापादनं वेतिगाथाशंः ॥२६॥ अथ पुनरपि परः शक्यते—
 नशु उषगरणाभावे चारिस्ताराहणं न स्वमबह । ता पाणवसपाण उषगरणेहपि किमबहत्वं ? ॥२७॥

ननुपकरणभावे चारित्राराधनं न संभवतीति चेत् 'ता' तर्हि ज्ञानदर्शनयोरुपकरणैः किमपराद्धम् ?, अयं भावः—लुम्पक ! चारि-
त्रोपकरणैस्तव किं रहस्युपकृतं यत्तद्विना चारित्रासंभवः प्रतिपाद्यते, ज्ञानदर्शनयोरुपकरणैश्च किमपराद्धं यत्तद्विनाऽपि ज्ञानदर्शनयोः
सद्भावः प्रतिपद्यते ?, किंच-चारित्रोपकरणनिमित्तमपि गङ्गादिनद्युत्तारे सत्यामपि षड्जीवविराधनायां दोषाभाव इति वदतो लुम्प-
कस्य 'माता मे बन्धु'ति न्यायः संपद्यते, तन्मते जीवविराधनायां दोषाभावस्यानङ्गीकारादिति गाथार्थः ॥१७॥ अथ ज्ञानादीनां
मूलोपकरणान्याह—

णाणुवगरणं पुत्थं जिणपडिमा दंसणोवगरणमिहं । रयहरणपुत्ति चरणे मूलुवगरणाइमेआइं ॥१४॥

ज्ञानोपकरणं पुत्तकं, दर्शनोपकरणं जिनप्रतिमा-जिनविम्बं, रजोहरणमुखवस्त्रिका चरणे-चारित्रे, षष्ठ्यर्थे सप्तमीति चारित्रस्यो-
पकरणे, एतानि मूलोपकरणानि, शेषोपकरणानामेतन्मूलकत्वात्, तथाहि पुस्तकमुद्दिश्यैव मधीलेखिनीपृष्ठकादीनि ज्ञानोपकरणानि,
प्रतिमामुद्दिश्यैव प्रासादकलशणुष्पादीनि, रजोहरणमुखवस्त्रिकालिङ्गपूर्वकत्वात्कल्पाद्युपकरणानामितिगाथार्थः ॥१८॥ अथोपकरणमप्य-
धिकरणं भवतीत्याह—

निअनिअकज्जनिजुत्तं उवगरणं तंपि होइ अहिगरणं । विवरीअकिरिअविसयं विसं व सव्वंपि एमेव ॥१९॥
निजनिजकार्यनियुक्तवदुपकरणम्, उपक्रियते ज्ञानादिना आत्माऽनेनेत्युपकरणं, तदपि विपरीतक्रिया-जगत्स्थित्या निजनिज-
क्रियातोऽपरा क्रिया सैव विषयो यस्य तत्तथाभूतमधिकरणम्, अधिक्रियते नरकादिष्वात्माऽनेनेति अधिकरणं, विषमिव, विषं हि
यथा भक्षितमात्मानं मारयति तथोपकरणमप्यधिकरणीभूतं नरकादिषु योजयतीत्यक्षरार्थः, भावार्थस्त्वयं-पुस्तकस्य निजं कार्यं वाच-

नादिनाञ्च्येषां ज्ञानजननं, तत्र नियुक्तं-व्याप्तवस्तुपकरणमुच्यते, ततो विपरीता क्रिया-कृत्यविक्रियाविना आशीविक्रियादिकरणं तथा
विषकृपायोदयात् लक्ष्णवत् कश्चिद्विष प्रति प्रक्षेपाविना जीवभावकरणमजीवपुष्ट्या फलकदाविषाषट्मनक्रिया वा पुस्तकसप्तयुक्तेऽपि
द्वीर मलमूत्रादिकरणमित्यादि- क्रिया विषयो यस्य तच्चया, प्रतिमायाः कार्यं तीर्थकरसरणं तीर्थकरसेवाराध्यत्वेन बुद्धिकरण तीर्थ
करसेव पूजादिविधौ प्रषर्चनं तीर्थकरपूजाया इव तस्या अपि पूजाया सुलभभोधिप्राप्ति स्वर्गादिप्राप्तिष्वेत्यादिक, तत्र नियुक्ता प्रतिमा
दर्शनोपकरण, ततो विपरीतक्रिया इयमेवेतना पापाणमयी ज्ञानादिशून्या पृथिव्याधारमस्थानमित्यादियुष्ट्या तद्विषयकहीला
तस्याजनादिरूपा सैष क्रियाविषयो यस्य तपयेति, उभयथापि विपरीतक्रिया लुम्पकमतीयानामेवेति ज्ञानदर्शनोपकरणे ऋवलमवि
करण यत् बोध्ये, अत एव लुम्पकमतीत्यतिममये निजनुजलेनापि मयीमार्द्रकृत्यापि लिखितवन्त इति किञ्चदन्ती सम्यग् संभाव्यते,
अथवा पुस्तकप्रतिमाऽपि भान्या सात्, तदुक्तस्त्वेव-भो लुम्पक! मूषेयार्द्रकृतया मय्या इवायाकृतयो लिख्यन्ते उताकार-
दियुतवर्णकृतयो लिख्यन्ते तत्र कश्चिद्विद्येयो न वा?, अन्ते गोपालादीनामपि षपेटयोग्यमभनमीत्या प्रथममेव लिख्यन्ते इते, पुनरापि
स प्रष्टव्य -स विद्येय- ज्ञानविराजनालक्षणेऽन्यो वा?, अनन्यगत्या प्रथममेव श्रूते, तदा यथा ज्ञानोपकरणविराजनाया ज्ञानविराजना
तथा दधनोपकरण जिनप्रतिमा तद्विराजनाया दर्शनविराजना, दर्शने च विराचिते भिन्नास्थापयथा सर्वमपि विराचितमतो जिनप्र-
तिमाऽन्यमाराध्यत्वेनैव सिद्धा, यथा एव प्रष्टव्या-भो लुम्पक! कश्चिन्नदुपदेयनियुक्तो नृजलार्द्रकृतया मय्याऽऽपि लिख्यन्ते इतो
ऽच्चरादिवगारमकमाचाराङ्गादिसिद्धान्त लिखति कश्चिन्नापाविष्यमीत्या सपिचजलेन दत्त्वादिद्वीरपर्यन्त यथास्य मयी चार्द्रकृत
लिखति, द्रयोर्मन्त्रे मन्त्रा धर्मित्वेन कोऽमिमत् इत्यापुरीरितः सर्वलोकेऽमेरितपापाः कृतपापमहतिरेतु कश्चिन्नामलकस्तेऽनपीला

प्रथमं विकल्पं परित्यज्य द्वितीयविकल्पं श्रयन् भूपालपादतलप्रविष्टोऽपि यत्र विराधना तत्र धर्मो न भवतीत्यादिमौख्यत्रागु पाणि-
 प्रहारेण ग्रहस्य पराक्रियते, हिंसास्वभावोऽयं पापात्मा परिहर्तव्य इत्यादित्रयोभिः तमेव हीलयित्वा तस्यैव शरणीकरणात्, 'एमेव'त्ति
 प्राकृतत्वादकारलोपे एवमेव सर्वमपि ज्ञानादीनां मूलोपकरणतिरिक्तान्यप्युपकरणानीति बोध्यमितिगाथार्थः ॥१९॥ अथोपदेश-
 माश्रित्य किमुक्तं किं च वक्ष्यते इत्याह—

एएणं जिणपडिमा सिद्धंते नत्थि तंपि दुब्बयणं । पडिखित्तं विणजेअं जुगवं दुण्हंषि उप्पत्ती ॥१००॥

एतेन 'से बेमी'त्यादिदुष्प्रकोद्धाविताचाराङ्गाभिप्रायोद्भावेन सिद्धान्ते प्रतिमा नास्तीति दुर्वचनं-पापवचनं प्रतिक्षिप्तं-निरस्तं
 विज्ञेयं, द्वयोरपि प्रतिमासिद्धान्तयोर्युगपदुत्पत्तिस्तीर्थप्रवर्तनकाले एव द्वयोरपि कारणोदयात्, तच्चाग्रे व्यक्तीकरिष्यते इतिगाथार्थः
 ॥१००॥ अथ जिनप्रतिसानां सिद्धान्तस्य च युगपदुत्पत्तिस्वरूपमाह—

जिनपडिमासमओऽवि अ तित्थे जायंमि दोवि जायाइं । तित्थेणंगिकयाइं तेणेव हु पूअणिजाइं ॥१०१॥

जिनप्रतिमा-तीर्थकृतप्रतिकृतिः समयः-सिद्धान्तः अपि पुनरर्थे चः समुच्चये तीर्थे-साध्यादिसमुदायलक्षणे जाते-तीर्थकृता
 स्थापिते सति द्वावपि जातौ प्रतिमासिद्धान्तौ, वक्ष्यमाणप्रकारेण तीर्थोत्पत्त्यनन्तरं समुत्पन्नावपि तीर्थेनाङ्गीकृतौ-पूज्यत्वेन स्वीकृतौ
 तेनैवैह पूज्यौ-आराध्यौ, अयं भावः-प्रतिमासिद्धान्ताभ्यामपि तीर्थप्रवृत्त्यनन्तरमव्यवहितौ समुत्पन्नावपि यदि तीर्थेन पूज्यत-
 याऽङ्गीकृतौ नाभविष्यतां तर्हि कस्यापि पूजनीयावपि नाभविष्यतां, निहन्नादिवत्, तीर्थेन तौ पूज्यतयाऽभ्युपगतौ तस्मादद्यापि
 धर्मिणां पूज्यावेवेति बोध्यं, नपुंसकता च प्राकृतत्वात्, 'लिङ्गमतत्र'मितिवचनादितिगाथार्थः ॥१०१॥ अथ कथं युगपदुत्पन्नावित्याह-

सित्पथरमासिअत्या निम्मसिआ सावएहिं जिणपठिमा । अगाइअसुत्ताण रयणा तह गणहरेहि कया ॥१०२॥

तीर्थंकरमापितायांत् “अत्यं मासइ अरा सुष गंवति गणहरा निउभं” इतिवचनात् तीर्थंकरमापितवचनमाकर्ष्यं भावकैर्विनप्रतिमा निम्मापिता, तथा गणधरैश्च-गौतमादिनिरङ्गादिकवृद्धाणाम्-अज्ञोपाङ्गच्छेदादिवृद्धाणां रचना कृता, अय माव-मगधान् भीमहावीरः केशलञ्जानसहस्रत्पत्न्यनन्तरमपाप्यां नमयां समवस्तुतः, तत्र घातुर्भिकायिकदेवकोटोत्तरनरेश्वरादिसंकीर्त्यां पर्यदि साधुधर्मः धारकधर्ममेति द्विविधं धर्मसुपदिशति स, तत्र सर्वसावपविरत्यात्मको भावस्वरूपं साधुधर्मः, त धर्मं प्रतिपद्य गणधरास्तथाविधकर्मसुयोपयम्बशापीर्थंकरसुखात् त्रिषीमत्राप्य विविधप्रगपथादिधन्वरचनया द्वादशार्शी रचयन्ति, सङ्घस्रतकादयस्तु साधुधर्माशुक्ताः भावकधर्मैश्चो द्रव्यस्तधारमक भावकधर्ममङ्गीकृत्य तीर्थंकरसुखादवगतसम्यक्भाषककृत्याः यथाशक्ति जिनप्राप्तादादिक निर्मापयन्ति स, न पुनर्गौतमादिरचिषसिद्धान्तवचनं श्रुत्वेति, तथात्वे च भावकभाविकालक्षणमर्थं तीर्थं गणधरस्यापितं भवेत्, यत्रपाठ्यपुत्रारस गणधरादिसाधूनामेव संभवाद्, इष्टापत्तौ च ‘तित्यं चाउज्वण्यो’पि वचनात् चतुर्णामपि च साध्वादिवर्णानां समुदितानामेव तीर्थत्व मखित, तथाविधतीर्थस्यापकृत्यामावात् धीरूपमादीनां तीर्थंकरत्वमपि न स्यात्, तस्माच्चतुर्णामपि धर्मानां युगपदेव स्थापना ऋपमादिना तीर्थंकरेण कियते, सा च स्थापना प्रथमसप्तमसरण एव संजाता, श्रीतीरस्य तु त्रितीय एव सप्तमसरणे । तिरस्य चाउज्वण्यो संबो सो परमए समोसरणे । उज्वण्यो अ जिणाण वीरजिणिवस्त वीअंनि ॥१॥पि (२६५ आत्र नि) एव साधुभावकधर्मयोर्युगपदुत्पत्तौ द्वादशार्शीरचनाशुद्धिप्रतिमादिलिम्मापणपुरोखोर्युगपदेव भावात्, ते च बुद्धी द्वादशार्शीरचनाश्रवितानिर्मापणयोः क्वाणे संपन्ने, क्वाणमविकृत्य सिद्धान्तप्रतिमयोः सहोत्पत्तिरेव, यद्वा क्वाणे क्वाणोपचारात् ते बुद्धी एव सिद्धा-

न्तप्रतिभे अप्युच्येते, ननु श्रावकधर्मप्राप्तौ प्रथमं जिनप्रतिमानिर्मापणबुद्धिरेव कथमिति चेदुच्यते, श्रावकधर्मे च जिनभवननिर्मा-
 पणस्यैवोत्कृष्टत्वाद्, एतच्च प्रागेव प्रपञ्चितं, भावनाबुद्ध्या तु चिकीर्षाविषय उत्कृष्टपदार्थ एव भवति, नच 'अत्थं भासइ अरहे'-
 त्यागमवचनात्तीर्थकरभाषितार्थात् सूत्ररचनैव युक्ता, न पुनर्जिनभवनादिनिर्मापणमपीति वाच्यं, जिनभवनादीनां निर्मूलकत्वापत्तेः,
 मूले च विचार्यमाणे भगवान् श्रीमहावीर एव, ननु केन श्रावकेण जिनभवनादिकं निर्मापितमिति चेदुच्यते, कारणं हि तावदश्यं
 कार्यजनकमित्येवं नियमाभावात् कार्यं नाक्षिपति, नहि मनुजत्वं मोक्षाङ्गमागमे भणितमप्यवश्यं जनयत्येव, तस्यान्याशेषकारणस-
 हितस्यैव कार्यजननसामर्थ्यात्, कार्यं तु नियमात्कारणमाक्षिपत्येव, कारणमन्तरेण कार्यस्यैवानुदयात्, कारणान्यपि प्रति कार्यं कर्तु-
 करणादीनि विचित्राणि, तत्र प्रकृतं कार्यं तावज्जिनभवनादिकं, तच्च बहुवित्तव्ययसाध्यमतो मिथ्यादृष्टिकारितं न संभवति, संग्रत्यपि
 तथानुपलम्भाद्, अनन्यगत्या तत्कारयितारं श्रावकमेवाक्षिपति, स च यथा श्रीऋषभतीर्थे भरतचक्रवर्ती तथाऽन्येऽपि यावत् श्री-
 वीरतीर्थे यावन्तः शक्तिभाजः श्रावकाः श्राविकाश्च ते जिनप्रतिमादिकारयितारो बोध्याः, न च नामग्राहं सिद्धान्ते नो भणिता
 इति वाच्यं, सिद्धान्तव्यवस्थापनावसरे नामग्राहेणापि वक्ष्यमाणत्वात्, किंच-जिनप्रतिमाराधनं श्रावककुले नमस्कारगणनवत् प्रती-
 तमेवास्ति तेन यथा त्वदभिमते क्वाप्यागमे नमस्कारगणनं नोक्तं, नहि एतावता नमस्कारस्यापि स्मरणाभावः संपद्यते, किंच-साधु-
 श्रावकाचाराणां सिद्धान्तेऽन्वेषणमज्ञानविलसितमेव, सिद्धान्तस्यैव साधुश्रावकाचारैकदेशरूपत्वात्, वृक्षे पुष्पान्वेषणं युक्तं, न
 पुनः पुष्पेऽपि वृक्षान्वेषणं युक्तिसंगतमित्यादि पर्युषणादशशतके किंचिदुक्तं, वक्ष्यते चाग्रे अत्रैव विश्रामे, तस्माल्लैनप्रासादाः
 श्रावककारिता एव भवन्ति, तत्र साक्षिणस्तु श्रीसम्प्रतिराजादिनिर्मापितप्रासादा एव, यदि श्रीसुहस्तिस्मरिप्रतिबोधितेन श्रावकेण

संप्रतिराज्यं जैनप्रासादाः कारित्वास्तर्हि श्रीमहावीरप्रतियोधितानां भावच्छाणां का कथेति स्वयमेव पर्यालोच्य, ननु जैनप्रामादा
न क्लृप्त भावककारिता एव भवन्ति, दिगम्बरादिककारितेषु प्रासादेषु व्यभिचारात्, जैनप्रामादत्वे सत्यपि मिथ्यारट्टिमिरेय
कारित्वादिस्तिरेन्मैव, यतो दिगम्बरादिककारिताः प्रासादा न जैनप्रासादाः, किंतु जैनप्रासादाभासाः, यथा कृपाधिक्रमधीय-
मानमाधारात्तन्मात्राङ्गभासो मण्यत, न पुनराचाराङ्गम्, अत एव तदधीत्याप्युत्सर्गागमित्वा लुम्पकत्वे संप्रामपि कृपाधि-
कृणां, यदा दिगम्बरादयो यथा जैनाभामास्तथा तन्निर्मापिता मासादा अपि जैनप्रासादाभासा, किंच-लुम्पकमत प्रति धान
ककारितं जैनभासाद् व्यवस्थापनाय दिगम्बरादिकृपाधिककारिता जैनप्रासादाभासा अपि माक्षिणस्ताच्छिन्नभूता वा, यथा जैनेषु सत्स्रव
भावकामासा भवन्ति, तथा भावककारितेषु जैनप्रासादेषु सत्स्रव भावकामासकारिता जैनप्रासादाभासा भवन्ति, जैनाभासानां हि
जैनक्रियानुकारित्वेष्टाश्रितत्वाद्, अथवा तदासासत्त्वात्संभवाद्, ख पर्वण्यपि कथयित्किंचित्रावगेषानुकारेणैव नामतोऽपि राजे
त्युच्यते, तथा च यदि जगति राजा नामविष्यच्च हि तदनुकारित्वेष्टावान् ख पर्वण्यपि राजा नामविष्यत्, एव जैनप्रासादा अपि
यदि भावककारिता नामविष्यस्तर्हि भावकामासकारिता जैनप्रासादाभासा अपि नामविष्यन्, संप्रति च कृपाधिककारिता प्रासा
दाभासाः अतस्तत्पूर्वभाविनो जैनप्रासादा अपि सन्त्येव, आमासस्य हि पूर्वभावित्वात्तत्रवस्तु प्रतीत्यैव प्रवर्धेनात्, ननु प्रासादानां
साक्षिण्यं प्रासादा एव कथं संभवन्ति?, किंतु प्रासादव्यतिरिक्तानि सिद्धान्ताकाराणि दर्शनीयानीति चेत्सत्यं, वयमपि पृच्छाम-
सिद्धान्ते तत्र विद्याम कथं?, गणधरात्चित्तत्वेनेति येन गणधरात्चित्तत्वमपि कुतो ज्ञातं?, सुष मन्तरत्त्वं तदेव पंचेन्द्रपुराणं च।
तुभ्यं क्वलिणा एव अमिष्यदमपुत्रिणा एव अमिष्यत्।१॥”ति पूर्वाचार्यैरुचितप्रकारणादेवेति चेदतो प्रासादत्वं मयत्, प्रासादस्य साक्षी

प्रासादः कथमिति भणित्वाऽपि सिद्धान्तस्य साक्षिकं सिद्धान्तैकदेशं प्रकरणादिकं भणन्नपि न लज्जसे, ननु विश्वमनीयाचाराङ्गादि
 सिद्धान्ताद्विश्वासजनकस्तत्साक्षिकसिद्धान्तस्तु प्रकरणादिलक्षणो भिन्न एवेति चेच्चिरं जीव, अत्रापि तीर्थकरकालीना ये जैनप्रासादास्ते
 श्रावकैरेव कारिताः, यतः संप्रतिराजेनापि श्रावकैरेव सता जैनप्रासादाः कारिता इत्येवंरूपेण प्राचीनानां जैनप्रासादादीनां श्राव-
 ककारितत्वेऽधुनातनप्रासादा भिन्ना एव साक्षिणः, ननु गणधरकृतत्वेन तीर्थकरकालीनान्येव सम्प्रत्याचाराङ्गादीनि सन्ति जैनप्रासा-
 दास्तु तथा नोपलभ्यन्ते तत्कथमाधुनिकप्रासादैः प्राचीनप्रासादादीनां श्रावकरुत्वत्वेन निर्गय इति चेदुच्यते, साम्प्रतीनानामाचा-
 राङ्गादीनां कर्त्तारो गणधरा एवेति कुतो ज्ञातं?, प्रकरणाद्यक्षरैरिति चेदत्रापि भरतादिकारितानां प्रासादप्रतिमादीनामष्टापदादिषु
 सङ्ग्राहसूचकानि प्रकरणानि बहूनि सन्ति, किंच-अध्यक्षसिद्धानामाचाराङ्गादीनां गणधरा एव कर्त्तार इति सम्यगुनिर्णयकानि लुम्पका-
 भिमत्सिद्धान्ताक्षराणि क्वापि नोपलभ्यन्ते, प्रासादप्रतिमादीनां त्वाचाराङ्गादीनीत्यग्रे दर्शयिष्यते इति विशेषः, पारमार्थिकगतिस्त्वेवं-
 साक्षिकत्वं तावच्च कालनियतं नवा पुरुषनियतं नवा किञ्चिद्वस्तुनियतं, किंतु यथाकथंचित्किञ्चित् कस्यचित्तयाविधसंशये सति
 सिद्धान्तस्यापि साक्षिणः प्रतिमादयः प्रतिमादीनां च साक्षी सिद्धान्त इत्यन्योऽन्यं सापेक्षैतव, तथाहि-आधुनिकश्रावकादित्रयः
 पुष्पादिभिर्जिनप्रतिमां पूजयित्वा शकस्तत्रादिकं पठति तच्छ्रावककृत्यं भवति संशये सति द्रौपदीव्यतिकरनिबद्धं पष्टाङ्गमेव
 साक्षिकं, तथा तथैव कृतत्वाद्, एवं तथाविधविधिं कुर्वती द्रौपदी श्राविका उत नेति संशये सति संप्रत्यपि श्राविकास्तथैव कुर्वन्त्य
 उपलभ्यन्तेऽतो निर्णयते साऽपि द्रौपदी श्राविकैव, मिथ्यात्ववासिन्याः कस्या अप्येवमनुपलम्भाद्, तथा आधुनिकश्रावकादिकारितं
 जैनप्रासादप्रतिमाप्रतिष्ठादिकं शोभनमशोभनं वेत्यादि संशये सति श्रीभरतचक्रवर्तिकारिताष्टापदप्रासादादिव्यतिकरज्ञापको निर्युक्त्या-

दिसिद्धान्तः साधी, एवं भरतन तथा कृतं भावकणाद्युचितं नवेति सञ्ज्ञे आयुनिका अपि तीर्यधर्षिन भावकास्तथा कुषाणा उप-
 त्तम्यन्तेऽनो युक्तमेष भरतसापीत्यन्योऽन्य सापेक्षतैव भेदस्फरी, एवं धान्योऽन्य सापेक्षतायां सिद्धायामपि सिद्धान्त विभासो न
 पुन सिद्धान्तसापि साधिकेसु सिद्धान्तविधातृधर्मोपदेशमवाप्य भावककारित्वेनप्रामादादिष्वपीति महाभोहनीयकर्मविसलितमिति
 गार्थार्यः ॥१०२॥ अथ प्रतिमासिद्धान्तयोरधिकारिणोः भावकसाध्वोरप्यन्योऽन्य सापेक्षतामाह—

अणुण पश्चिमयो सवणपइष्टायणेरकञ्जेसु । एव तित्यपविस्ती अक्किष्सा जाय सुप्पसहो ॥१०३॥

‘अन्योऽन्य’ भावककार्णा साधूनां च परस्परं प्रतिबन्ध-संबन्ध’, अपेक्षेत्यर्थ, साधूनामपेक्षा भावकार्णा, भावकार्णां वापेक्षा
 साधूनाभितिभाव, कयु?—‘अथनप्रतिष्ठापनेककार्येषु’ भवन् च सिद्धान्तस्य, सिद्धान्तोक्तधर्मो रदेशभ्रवणमित्यर्थः, प्रतिष्ठा च-जिन
 प्रतिमाप्राप्तावच्चन्नादीनां कामनिषेधादिपुरस्मरं मन्त्रादिन्यासः, यदुक्त-‘वासाधताः सुरिमन्त्रणामिमन्त्र्य पवित्रिताः । शिवा स्वजेषु
 दृष्टेषु, चैत्यविम्बेषु सुरिमि ॥१०॥’ इत्यादि, ते भवणप्रतिष्ठ आदौ येषां तानि भवणप्रतिष्ठादीनि, एवविधानि यान्यनेनानि-नानामका-
 राणि कार्याणि तेषु, अथ भावः-प्राप्तगुरोः समीपे जैनवचनानि शृणोतीति भावक इतिव्युत्पत्त्यर्थेव सिद्धान्तादिभ्रवणे भावकसापि
 साधोरपेक्षा, तथा प्रतिष्ठायां स्वय कारितानां जिनप्रतिमादीनां प्रतिष्ठाऽवश्यं क्वया, प्रतिष्ठामन्त्रेण पूजाघनईत्वात्, यदुक्तं-“नि-
 र्दलं(च)सर इव, व्योमेव गवमास्करम् । अप्रतिष्ठ तथा बिनन्, नेवमर्दति चारुताम् ॥१॥” इति, सा च प्रतिष्ठा साधोरायचेति साधो
 रपेक्षा, तथा भावकसाप्यपेक्षा त्वेव-श्रुतिष्ठायामपि नेत्रोन्मीलनवासनिष्ठेयादि निरवयवत्वं साध्यायत्वं, जेन तु प्रतिमानिर्माणयादि
 वासाञ्जनादिसमानपनपर्यन्तं भावकसाप्यवम्, अतः प्रतिष्ठोपवसापि साधोः भावकापेक्षा, एव धर्मभाव्यत्वेऽपि भावकापेक्षा साधो-

रपि, श्रावकाभावे कस्य धर्मः श्राव्यते?, नहि रोगिणोऽभावे निपुणस्यापि वैद्यस्य चिकित्साकर्म संभवति, तथा “साहूण कप्पणिञ्जं नवि दिण्णं कहिंचि किपि तहि । धीरा जहुत्तकारी सुसावगा तं न भुंजंति ॥१॥” चि प्रवचनवचनादतुल्यपुण्यप्रकृतिबन्धहेतवे सुश्रावकत्वमवनाय अवश्यं विपुलैषणीयाशनादिकं साधुभ्यो देयमेव, तच्च साधुमन्तरेणासंभवीति साधोरपेक्षा, अत एव साधु-विरहितदेशे श्रावकस्य निवासो न युक्तः, यदुक्तं—“न वसइ साहुजणविरहिअंमि देसे बहुगुणेऽवि” चि, साधोरपि चारित्रमारोद्धहन-समर्थस्य मनुष्यशरीरस्थाशनपानखादिमखादिमखपात्रोपाश्रयभैषजादिकमन्तरेणावष्टम्भासंभवाद्, अशनादिकं च गृहस्थायत्तं, यदुक्तं—“जे खलु सारंभा सपरिगहा तेसिं निस्साए बंभचेवासं वसिस्सामो” चि श्रीसूत्रकृदङ्गेऽधिकारवशाद्गृहस्थोऽपि प्रायः श्रावक एव साधुजनशुश्रूषाकारी स्याद् अतः श्रावकापेक्षा, तथा व्रतादिप्रतिपत्त्यादात्रापि बोध्यम्, एवममुना प्रकारेण यावद्दुःप्रसभो—युग-प्रधानो दुःप्रसभनामा स्मरिर्भविष्यति तावत्तीर्थप्रवृत्तिरच्छिन्ना, न पुनरन्तराले व्युच्छिन्नायाः, तीर्थप्रवृत्तेस्तीर्थकरव्यतिरिक्तस्य केव-लिनोऽप्यहेतुत्वात्, साधुश्रावकयोः परस्परमपेक्षैव, दुःप्रसहं यावत्तीर्थप्रवृत्तेरितिभाव इतिगाथार्थः ॥१०३॥ अथ तीर्थे साधुश्रावकयोः परस्परं सापेक्षैवेति नियमार्थं दृष्टान्तत्रयनिबद्धं गाथात्रयं विभगिषुः प्रथमगाथामाह—

असुहो अहो विभागो सुहो अ उचरिल्लओ सनाभीओ । अण्णुणं साविक्खा निरविक्खा दोऽवि नस्संति ॥१०४॥

स्वनामितः अधः—अद्यस्तनो विभागोऽशुभः “थावरदसगं विवज्जत्थं” इतिवचनादशुभप्रकृतिजन्यः, च पुनरर्थे, उपरितनो विभागः शुभः—शुभप्रकृतिजन्यः, यदुक्तं—“नाशुवरि सिराइ सुहं” “सुभगाउ सब्वजणइहोत्ति” एतौ द्वावपि विभागौ अन्योऽन्यं सापेक्षावेव श्रेयोभाजौ, निरपेक्षौ किमस्माकमशुभावयवेनेति धिया पृथक्कृतौ द्वावपि नश्यतः—विनाशं प्राप्नुतः, नाभेरधोभागकल्पः

भ्रातृमार्गं, उपरिवनमागस्तु साधुमार्गं इति द्वावपि समुदितौ तीर्थं, न च श्रावकमार्गोऽपि पुण्यप्रकृतिजन्य एव, तस्यापि मोक्ष-
 मार्गत्वेनाभिधानात्, तथा च कथं पापप्रकृतिजन्येन नामेरषोमार्गेनौपम्यमिति अङ्गुलीयं, शुद्धश्रद्धानवतोऽपि। श्रावकस्य चारित्र्य-
 मोहनीयकर्मोदयादेव चारित्र्यपरिष्कारमात्राच्छ्रावकमार्गप्रतिपक्षे, चारित्र्यमोहनीयं कर्म च पापप्रकृतिरेव, न चैव निष्ठुरवचनमिति
 वाच्यं, तीर्थं कस्यापि नामेरषोमार्गे दुर्मगपापप्रकृतिजन्य इत्यपि वचनस्य निष्ठुरत्वापक्षे, तस्मादपेक्षया तथा वक्तव्ये न किञ्चिद्
 पापकं, न हि तीर्थं मातृत्वेऽपि स्त्रीत्वमनन्तपापप्रकृत्युदयादिति वक्तुं न शक्यते, न वा निष्ठुरवचनमपीति बोध्यमिति गाथायाः
 ॥१०४॥ अथ द्वितीयगाथामाह—

जह्युत्तमो अ पुरितो पुण्युदया पावउवयथो इस्थी । अणुणुणं साविकस्वा पुण्युत्पीड तद इति ॥१०५॥

यद्यपि पुण्योदयात्—पुण्यप्रकृत्युदयात् पुल्ल उच्यते—श्रद्धानां, पापोदयतः स्त्री अर्थादप्रधाना, उभावपि पुत्रोत्पत्तौ अन्योऽन्य
 सापेक्षौ, नैकेन पुत्रोत्पत्तिः सात्, एव तीर्थमपि धर्मोत्पत्तौ साधुभाषकसापेक्षमिति गाथायाः ॥१०५॥ अथ तृतीयगाथामाह—

अगुष्ठधिरदिआओ विहवायत्यख्य अगुलीयीओ । अगुष्ठोऽबिअ कवले असमत्थो अगुलीबिगलो ॥१०६॥

अगुष्ठधिरदिता अङ्गुलीस्त्रियः—अङ्गुलीलक्षणा प्रमदाः विषवावसा इव—विषवावसा स्त्रियो यथा सापत्न्य प्रति हेतवो न
 भवन्ति तद्वदमूरपि कवले उपलक्षणादन्यस्मिन्नपि तथापि वे लिलनत्वाद् कर्मणि वासमयी भवन्ति, च पुनरगुष्ठोऽपि अङ्गुलीविक
 लोऽसमर्थं कवलत्वाद् कृत्ये, एव साधुभाषकसमुदायात्मके तीर्थं प्रधानप्रधानकृत्यनत्यागो महासुखेति गाथायाः ॥१०६॥ अथोक्त-
 पद्यान्तैः साधुभाषककृत्येऽपि सापत्न्यामाह—

एवं खु भावपूआ साविक्खा होइ दब्बपूआए । अण्णह सुणिंददाणे तह मइए तित्थवुच्छेओ ॥१०७॥
 एवं प्रागुक्तदृष्टान्तैः खुरवधारणे भात्रपूजा द्रव्यपूजाया सापेक्षा, द्रव्यपूजाविषयत्वात्, यो द्रव्यपूजायोग्यो
 न भवति स भावपूजायोग्योऽपि न भवति, यथा निह्नत्रः, भात्रपूजा हि तदाज्ञाराधनं सर्वभावेनेह बोध्यं, यदुक्तं—“दुविहा जिणिंद-
 पूआ दब्बे भावे अ तत्थ दब्बमि । पुप्फाई जिणपूआ जिणआणापालणं भावे ॥११॥” इति, अन्यथा भावस्यैव प्राधान्ये तस्यवाङ्गीकारो
 युक्तो, नेतरस्यापीति स्त्रीकारे सुनिदाने तथासत्या तीर्थव्युच्छेदः स्याद्, द्रव्यतोऽशनादिदानं द्रव्यदानं, तद्रपेक्षया शुभाध्यवसायो
 भावदानं तदेव कर्तव्यतया युक्तं स्यात्, तथा च साध्वादीनामनिर्वाहे साधूच्छेदः, तदुच्छेदे च नियमात् तीर्थच्छेदः, यदुक्तं—“न
 विणा तित्थं नियंठेहि”ति पञ्चाशकवृत्तावितिगार्थः ॥१०७॥ अथ ‘तित्थयरभासिअत्थे’त्यादिप्रागुक्तगाथायां सिद्धान्तप्रतिमयोः
 सहोत्पत्तिर्भणिता, तत्र द्वयोर्मध्ये किं बलवदिति शङ्कां निराकर्तुं गाथामाह—

सिद्धंता जिणपडिमा बलिआ पडिमाउ तित्थमवि बलिअं । विवरीअंपि कहंची तेणमणेगंत जिणवयणं ॥१०८॥

सिद्धान्तात् प्रतिमा बलिका-बलवती “जिणपडिमाणं अच्चणं करेइ” इत्यत्र जिणपडिमाणमिति शब्दान् प्रतिमाया आकारनि-
 र्मापणं तज्ज्ञानादि न संभवति, तथा प्रतिमा नामाकाराभ्यां शाश्वतस्वरूपा अपि, सिद्धान्तस्तु सूत्ररूपोऽशाश्वतरूप एव, अर्चन-
 शब्दमात्रेण न पूजाविधेश्च संभवः, संभवति च सर्व्वमपि तथाविधपूजाविषयीभूतां प्रतिमां दृष्टेति, यद्वा सिद्धान्तवाक्याद्वस्तुनोऽपि
 किञ्चित्सामान्यतो ज्ञानमात्रं भवति, ज्ञानमपि क्रियासंयुक्तमेव फलदं, क्रिया च स्वविषयीभूतां प्रतिमामन्तरेण न स्यात्, न हि
 समग्रयामग्रीसत्रीचीनापि पाकादिक्रियानिपुणाऽपि स्त्री तन्दुलान् विना पाकप्रयत्नवती भवति, किञ्च-मया तुभ्यं लक्षं देयं, त्वया

च मघो लभ्यमिति शाक्यमात्रेण न क्वापिदप्यर्थसिद्धिर्भवति, किंतु श्रवमात्रस्यापि दानेनेत्यादियुक्तय' स्वयमभ्युत्थाः, तस्मात्सिद्धा
 न्तापेक्षया प्रतिमा बलवती, प्रतिभावोऽपि तीर्थं बलवत्, यत् उभयोरप्याधारस्तीर्थमेव, न पुनस्तीर्थस्याधारस्ते उभे, फालपरिहान्या
 श्रुतपरिहानौ तीर्थस्य स्रष्टितत्त्वापत्तेः, आधारे नष्टे तद्द्रवापेयस्वावश्य नाश्नात्, नहि श्रुतमाजने मग्ने श्रुत तिष्ठतीति, न चैवमाधे
 यशानावाधारस्यापि परिहानिर्भव्यतीति शङ्कनीयं, श्रुतशानावपि तद्भाजनस्य तादृशस्थेनोपलम्भात्, एतेन सिद्धान्तादस्माभिलीयं
 श्रवणितमिति श्रुवासा एकावियाश्रयन्त्याः शुपाक्षिक्क निरस्ता एव भोव्या, तीर्थमन्तरेण सिद्धान्तस्यैवाप्तमवात्, यत् सिद्धान्त तीर्थं
 धर्मः, स हि धर्मिण विहाय न तिष्ठति, नहि धर्मो धर्मिणमतिरिच्य कचन केवलो विलोकिव इतिवचनात्, न वा धर्मोऽु धर्मिण उत्पत्ति,
 किंतु धर्मिण एव धर्मो उत्पद्यन्ते, यवागमः—“दृष्वप्यमवा य गुणा न गुणप्यमवा दृष्वद्”ति (७९२) श्रीआश्र० निर्युक्तौ, अत्र
 गुणा धर्मो इत्यादि, न चैकान्तेनैव जिनप्रतिमातत्तीर्थं बलवदेवेत्याह विपरीतमपि क्वचित् कथंचिदपेक्षामधिकृत्य विपरीतमपि, तथाहि—
 तीर्थेन तीर्थंकरसकाशाद् ज्ञानादिलक्षणो मोक्षमार्गोऽवाप्तस्तनावश्य तीर्थंकरपूजा कर्षव्या, अन्ययाऽऽस्तां धर्मभ्यषद्धारो, लोकभ्य-
 षद्धारोऽपि विलुप्त' स्यात्, सा च पूजा साक्षात्पूज्यापेक्षया सत्प्रतिमार्थां परममक्तिद्वयिका, यथा धर्पास्ते ग्रामादयो यत्र भगवान्
 श्रीमहावीरो विहरति, धन्यास्ते नरा ये भगवन्तं पश्यन्तीत्यादिरूपेण ग्रामादीनामभेव स्तुतिर्मगवतः परममक्तिद्वयिका, न तथा
 धन्यस्त्वं यद् ग्रामादौ विहरसि जना वा त्वां पश्यन्तीत्यादियुक्त्या प्रतिमा पूज्या, तीर्थं च पूजकमित्यत्र पूज्यपूजकमावमधिकृत्य पूज
 क्वापेक्षया पूज्य बलवदिति तीर्थादपि प्रतिमा बलवती, यद्योपकृतिमधिकृत्यापि बलवत्त्व, यथा पुण्यप्रकृत्यादिबन्धोर्तुरेन सुलभ
 षोचिजनकत्वेन च जिनप्रतिमा तीर्थस्य परमोपकर्त्री, न तथा तीर्थमपि जिनप्रतिमाया किञ्चिदुपकर्त्त, यथा चिन्तामभ्यादयो मनु

जानामुपकृतिहेतवो न तथा मण्यादीनां मनुजा अपीत्यादिरूपेणोपकार्योपकारकभावमधिकृत्योपकार्यपेक्षयोपकारकं बलवदिति तीर्था-
 दपि प्रतिमा बलवतीति सिद्धम्, एवं प्रतिमापूजने किञ्चित्फलमस्ति उत नेति, फलमपि शुभमशुभं वा ? तदपि महदल्पं वेत्यादि
 संशये सति 'हिआए सुहाए खमाए निस्सेसाए आणुगामिअत्ताए भविस्सती'त्यादिराजप्रश्नाद्यादिप्रवचनेन तत्संशयोच्छेदो भवति,
 तथा च तथाविधसंशयोच्छेदमधिकृत्य प्रतिमातोऽपि सिद्धान्तो बलवान्, यथा साधूनां मनोऽश्वदमने रज्जुकल्पः सिद्धान्तः, यदुक्तं-
 "पहावंतं निगिण्हामि, सुअरस्सीसमाहिअं । न मे गच्छइ उम्मगं, मगं च पडिवज्जइ ॥ १ ॥ ति" श्रीउत्त० (८८७*) इत्यादिरूपेणा-
 पेक्षया किञ्चित्कथञ्चिद्बलवत्, तेन कारणेन जिनवचनमनेकान्तं, स्याद्वादात्मकमित्यर्थः, अत एव घटोऽस्त्येवेत्यादिदुर्नयवादिनो
 मिथ्यादृशः, जैनप्रवचने च स्याद् घटोऽस्त्येवेति प्रमाणवाक्यमनेकान्तात्मकम्, अपेक्षयाऽन्यथापि स्यादितिगाथार्थः ॥ १०८ ॥

अथानेकान्तस्वरूपमाह—

सत्त्वं खलु साविक्रवं साऽविक्रवा पडिपयत्यमवि भिण्णा । भिण्णत्तंऽपेगस्सवि अवरारवत्थुसंकप्पा ॥ १०९ ॥
 सर्वं जगद्धत्तिं यावद्वस्तुजातं खलुरवधारणे सापेक्षमेव, विवक्षितं वस्तु किञ्चिदपेक्षया कार्यकारि किञ्चिदपेक्षया च नेतिरूपेण
 सहापेक्षया वर्तते तत्सापेक्षं, सा चेत्यध्याहार्यं, सा चापेक्षा प्रतिपदार्थमपि भिन्ना, भिन्नत्वमन्यैकैकस्यापि वस्तुनः अपरापवस्तुसंक-
 ल्पाद् भवतीतिगाथार्थः ॥ १०९ ॥ अथापेक्षायामुदाहरणमाह—

निवपुत्तोऽविअ मित्तं कस्सवि णो तेण रज्जवइ हुज्जा । गुज्झपवित्तिप्पमुहं मित्तत्ताओ न निवपुत्ता ॥ ११० ॥
 नृपपुत्रोऽपि च कस्यापि मित्रं न तेन कारणेन राज्यपतिर्भवेत्, राज्यपतित्वहेतुर्भिन्नत्वं न भवति, किंतु नृपपुत्रमेव, गुह्य-

प्रशुचिः—अच्छमसमाधरितार्था वत्प्रभुत्वं मित्रत्वाद्भवति, गुणवार्ता प्रति मित्रत्वमेव कारणं, न नृपपुत्रात्—साधनिर्देशात् नृपपुत्रत्वात्, न मन्वरीत्यर्थः, अपि भावः—एकस्मिन्नेव नृपपुत्रे नृपापेक्षया पुत्रत्व यद्भेदापेक्षया च मित्रत्वं चेति पुत्रत्वमिभ्रत्वलक्षणौ द्वौ धर्मौ विधेते, तत्र राज्यपतित्व प्रति नृपपुत्रत्व बलवत्, न तु मित्रत्व, गुणप्रशुचि प्रति मित्रत्वमेव बलवत्, न पुनर्नृपपुत्रत्वमपीत्यपेक्षया कथञ्चित्किञ्चिद् बलवत्तु वेदि शोच्यम्, अत एव सर्वं वस्तु स्वरूपापेक्षया वाऽस्तत् तेनैव सत् १ असत् २ षट्सत् ३ अवक्तव्यं ४ सदसक्तव्यं ५ असदसक्तव्यं ६ सदसदसक्तव्यं ७ वेति सप्तमङ्गीसंगीतिसंगि सफलमपि सफलादेश्चविषय इतिगाथार्यः ॥११०॥ अयं तीर्थान्तर्वाचिनां सर्वेषामपि परस्परं सापेक्षवार्थां दृष्टान्तषाडुल्यदिरक्षया प्रथमगाथामाह—

पुरिसत्स उत्तमग सेसायपयेहि संगय फलधं । अणुण्ण सायिक्ख्वा किरिआसु न किञ्चि निरविक्ख्वा ॥१११॥

उच्यमान—शरीरगतेषु सर्वेष्वप्यवयवेषु मल्लक प्रधानम्, अत एवासौचमाङ्गमिति नाम, तदपि पुरुषस्योपलक्षणात्सर्वेषामपि श्लेषावयवैः—हस्तपादोदरकण्ठपीठ्यादिलक्षणैः संगण - मल्लित संनद्धमितियावत् फलवद्भवति, एवं इव इति विशेषणद्वारा हेतुमाह— 'अणुण्ण'ति यतः कारणानुचमाङ्ग श्लेषावयवामान्योऽन्यं सापेक्षाः, कसु!—क्रियासु, न किञ्चिभिरपेक्षाः, अयं भावः—उच्यमानाङ्गद्वयेनात्र कण्ठाङ्गवयवो ग्राह्यः, वसोन्निवा क्रिया ब्रह्मवाचनादि, तथा विभूषणालक्षणा क्रिया कर्मादावाभरणादियरिचानं यान भेदयोरखनादि, तत्सर्व्वमपि इत्याहुन्त्यावयवसाध्यं, इत्यादेरपि स्वस्योचितक्रिया ब्रह्मनेत्रभक्त्यादिसाध्या, ववाहि—नेत्राभ्यां निरीक्ष्य भक्त्याभ्यां च सुत्वा मदीयइत्यादाविर्दं इव मुञ्जेत्यादि मुखेन माण्यमित्यदिरूपेणोचमाङ्गसाध्या श्लेषावयवनामपि स्वस्योचितक्रियेति, यत्र इत्यावयवयैरेव नेत्रादीनां ग्राह्यं स्यात्, तथाविधपुरुषेण केनचित् क्रियमानो नेत्रानुपपन्नो इत्यावयवयैरेव

पराक्रियते, न पुनः प्रधानेनाप्युत्तमाङ्गेन, तथा सर्पादिस्पर्शान्वटगर्त्तादिपातादिना हस्ताद्यवयवोपद्रवो नेत्रादिर्नैव वार्यते, शब्देन वाऽन्येभ्यो ज्ञाप्यतेऽपीत्येवमपेक्षा सर्वजनप्रतीता स्वयमेव योज्येति गाथार्थः ॥१११॥ अथोक्तदृष्टान्तेन दार्ष्टान्तिकयोजनामाह—
 एवं तित्थनरस्सवि सुणिवग्गो उत्तमंगमवसेसा । सेसावयवाणुणुणं साविक्खवा धम्मकिरिआसु ॥११२॥

एवं—प्रागुक्तदृष्टान्तेन तीर्थनरस्य साध्वादिसमुदायलक्षणस्य मुनिवरोः—साधुसमुदायः उत्तमाङ्गं—मस्तकम् अवशेषाः—साधुव्यतिरिक्ताः साध्वीश्रावकश्राविकालक्षणाः शेषा अवयवा हस्तपादाद्यवयवकल्पा अन्योऽन्यं सापेक्षाः, कासु ?—धर्मक्रियासु, उपलक्षणाद्यावन्तस्तीर्थानुयायिनो ये सचेतना अचेतना मिश्रा वा पदार्था भवन्ति ते सर्वेऽपि बोध्याः, 'न विणा तित्थं नियंठेहि'ति वचनात् साधुमन्तरेण श्रावकादेरभावात् श्रावकादिसमुदायमन्तरेण तीर्थवर्त्तिधर्मोपदेशक्रमाधोरप्यभावादित्यन्योऽन्यं सापेक्षा इति, क्रिया अधिकृत्य तु साध्वनुष्ठानं श्रावकसापेक्षं श्रावकानुष्ठानं साधुसापेक्षं यावद्गणधरपदप्रतिष्ठायामपि शक्रापेक्षा, तीर्थकृतापि शक्रानी-
 तस्यैव वासस्य गणधरमस्तके निक्षेपाद्, एवं सर्वत्रापि योज्यमिति गाथार्थः ॥११२॥ अथोक्तदृष्टान्तेन प्रसङ्गतः प्रकृतं लुम्पकमतं दूषयितुमागमनरं दार्ष्टान्तिकतया योजयति—

एवं आगमपुरिसे जिणभणिअत्थो अ मत्थयं सेसं । अंगउवंगप्पगरणपसुहं सव्वंपि साविक्खवं ॥११३॥

'एवं' 'पुरिसस्से'त्यादिगाथोक्तदृष्टान्तेनागमः—सिद्धान्तस्तद्रूपो यः पुरुषः तत्र जिनभणितोऽर्थो मस्तकं, शेषमङ्गोपाङ्गप्रकरण-
 प्रमुखं सर्वमन्योऽन्यं सापेक्षं हस्ताद्यवयवकल्पमिति गम्यमित्यक्षरार्थः, भावार्थस्त्वयं—आव्योम परमाणुपर्यन्ता येऽर्थास्ते स्वस्ववाच-
 कशब्दसापेक्षाः, शब्दाद्दिनोपदेशद्वारा स्वस्वपिपयकप्रवृत्तिनिवृत्तिहेतवोऽन्येषां न भवन्ति, न वा शब्दा अपि स्वस्ववाच्यविकलाः

किर्यदवित्यादिभूत् प्रवृत्तिनिवृत्तिहेतव इति वाच्यवाचकभावस्वरूपसुबन्धसापधा अर्था शब्दवाच, तत्र जिनमणिताः—तीर्थंकरमाया
 विपयीभूता अर्था वाच्या, गद्यपद्यादिषु घातमकमञ्जोपाङ्गप्रकरणप्रभुत्वं वाचक, तेषां शब्दालम्बकत्वात्, तीर्थंकरसकाशाचीर्यंकरमा-
 यया वाच्यानर्थान् साक्षादुपलभ्य गणधरोः शिष्यप्रशिक्ष्यादिभिस्तु परस्परयोपलभ्य चाङ्गोपाङ्गप्रकरणदीनि तदर्थंवाचकानि रचितानि,
 गणधरादिविचित्रकर्मसयोपद्मपुष्पप्रकृत्यादिवचन्यानां शब्दानां वैचित्र्येऽपि वाच्यानामर्थानामैक्याद्द्रस्तुगत्या सर्वेषामपि श्लाघा-
 णामभेद एवावगन्तव्य, प्रवृत्तिनिवृत्त्यादिवचन्यत्वे विशेषणामावाद्, यथा देवज्ञात्यादिविशेषवशात् कथयिष्यन्नापामेदसंभवेऽपि मणि
 माति क्षर्दीनां वाच्यानामर्थानामभेदेनैव प्रवृत्तिनिवृत्त्यादिव्यवहारादिषु साम्यमेवास्ति, एव च सति यः कश्चिद्गणधरकृतान्गोपाङ्ग-
 शुक्तमेव प्रमाण, न पुनः प्रकरणापुक्तमपीति भ्रुवाणोऽभ्रुकन्देऽपीयोऽभ्रुकजावीयो वा निजमापापुरस्सरं स्वर्णादिवस्तु दास्यति तदा
 प्रदीप्यामि स्वर्णादिव्यवहारं च स्वीकरिष्यामि, न पुनर्मार्गान्तरेष्वोच्यमान स्वर्गमपि श्रद्धास्यामीत्यादिकं यदभिव देवानांप्रियोऽव
 गन्तव्य, यत् प्रवृत्तिनिवृत्तिव्यवहारास्तु स्वप्नकृम्याम्भोल्लादिवाच्यापेक्षया न पुनर्वाचकपेक्षयाऽपीति खगत्संस्थितेः, एकस्वापि
 वाच्यस्य देशकालादिभेदेन सर्वेऽपि शब्दा वाचकतया प्रभृषासः, यथा म्लेच्छजातिविशेषेण विलाशब्देन सुवर्णं मण्यते देशविशेषे
 च धान्यविशेषे इति, न पुनर्वाच्यानामपि परस्परं परावृत्तिः, नहि कदापिदपि जलकृत्यं घृतेन साच्यते इत्यादि स्वयमेवालोच्य
 मितिगाथार्यं ॥११॥ अथ पुनरपि प्रसङ्गतः प्रकृतं दृष्ट्वा दार्ष्टान्तिकमाह—

एव अरिहृनरस्सवि भाषजिणो उत्तमगमवसेस । ठवणप्पसुह जिणिवा निअनिअकिरिआसु साधिकत्वा ॥११॥

एष-प्रत्युक्तप्रकरणैर्भरसापि-नामादिचतुर्विधसापि जिनेन्द्रस विषयया समुदायेन नरस भाषजिनो हि उत्तमाङ्गकस्य,

अशेषाः—स्थापनाप्रमुखाः नामस्थापनाद्रव्यरूपा अर्हन्तः शेषावयवकल्पाः इति गम्यं, निजनिजक्रियासु सापेक्षा इत्यक्षरार्थः, भावार्थस्त्वयं—नामस्थापनाद्रव्यभावैश्चतुर्भिरपि निक्षेपैः सामान्यत एक एवाहंन् कल्प्यते, तत्र भावाहंन् उच्यते, शेषास्त्रयोऽपि तदवयवकल्पाः, परस्परमनुगताः स्वस्वकार्येषु सापेक्षाः, अपेक्षा चैवं—सामान्यतोऽहंन् विशेषत ऋपभोऽजित इत्यादिनामभिर्विना भावाहंतोऽपि सम्यग्ज्ञानध्यानान्देरसंभवः, स्थापनां विना च भावाहंतोऽप्याकृत्यादिदर्शनसंभवः, आकृत्यादिदर्शनाभावे च ध्यानावलम्बनाभावः सर्वकालमर्हद्विषयकपूजादिविधेरसंभवश्च स्यात्, द्रव्यमन्तरेण भावाहंतोऽप्यसंभवः, 'द्रव्यं हि भावकारण'मितिवचनाद्, एवं नामस्थापने अपि भावाहंन्त्वं विना कस्य क्रियेते ? स्थापनायामप्यभिधानं भावाहत्संवन्धेवेति नामस्थापनयोरपि भावाहंतोऽपेक्षा, द्रव्याहंन्त्वमपि भावाहंदेपेक्षैव वक्तुं शक्यते, यदि मरीचिजीवोऽपि भावी भावाहंन्नाभविष्यच्चहि द्रव्याहंन्हुञ्ज्या भरतचक्रवर्त्ती 'ज होहिसि तित्थयरो अपच्छिमो तेण वंदामी'त्यादि(आव० ४२८)वचोभिः—स्वाभिप्रेतं भक्तिवन्दनं कथं प्राकटिष्यत् ? कथं वाऽष्टापदे तत्प्रतिमामप्यकारयिष्यत्, कारितवांश्च तत्प्रतिमां, यदागमः—“श्रुभसय भाउआणं चउवीसं चव जिणहरे कासी । सव्वजिणाणं पडिमा वण्णयमाणेहि निअएहिं॥१॥” श्रीआव० नि० भाष्ये (४५) किञ्च—आस्तामन्यत्र, भावाहंन्नापि समवसरणे चतूरूपः सन् धर्मदेशनां कुर्वाणो निजप्रतिरूपकसापेक्ष एव, तत्र त्रीणि प्रतिरूपकाणि, तानि तु देवकृतान्येव, यदागमः—“जे ते देवेहि कया तिदिस्सि पडिरूवगा जिणवरस्स । तेस्सिपि तप्पभावा तयाणुरूवं हवइ रूवं ॥१॥” इति श्रीआ० नि० (५५७) तानि च प्रतिरूपकाणि तथा वस्तुस्वाभाव्यात् स्वल्पकालस्थितिकान्यपि जिनविभ्वात्येव, तदभावे च समवसरणरचनाया एवासंभवात्, तथात्वे च तीर्थकृत्वाथकर्मजन्यपूजास्वादासंभवात्, तदभावे च तीर्थकृत्कर्मणो भोगाभावेन मुत्तयनवाप्तेः, किञ्च—प्राचीनदिग्व्यतिरिक्तासु तिसृषु

दिशु स्मिन्नानां देवादीनां तीर्थंकरामिमुत्सत्त्वामावेन धर्मश्रवणस्याप्यनुचितत्वाद्, यदागमः—“न पक्ष्मजो न पुरजो, नेव किष्वाण
 पिष्ट्रो । न जुने ऊरुणा ऊरुं, सपणे नो पटिस्सुये ॥१॥” इति श्रीउत्त० (१८३५३०३) इयं च युक्तिस्तीर्थव्यवस्थापनाविधामे
 लुम्पवदित्रेपस्याञ्जनवाप्यवभूतोगस्याञ्जनवयोकेत्याद्यनेम्प्रकारेण परस्परसापेक्षता योज्येति गार्थः ॥ ११६ ॥ अथ प्रकृतं मत
 रूपमित्थं दृष्टान्तोपसंहरामाह—

एष घयघयमायणपमुदाहरणाद् लोअसिद्धाद् । मुणित निउणमईण्णेण सख्खपि साविकल्प ॥ ११५ ॥

एषम्—अमुना प्रस्मरेण घृतघृतभाजनप्रसुलोदाहरणानि लोअसिद्धानि झाल्वा निपुणमत्वा सर्वमपि सापेक्षं द्रव्यं, घृतमाञ्जनं हि
 घृतमपक्षनेऽन्यया घृतमाञ्जनमित्यभिधानस्याप्यसंभवाद्, घृतमपि घृतमाञ्जनमपेक्षते, तद्विना तत्सित्येतरसमवाहित्वेव सापेक्षतेति
 गार्थार्थं ॥११६ ॥ अर्थेयं सापेक्षतायां लुम्पकस्य कृत्रिकत्वं घृतं तुर्नं हुत्वावह इति दर्शयामाह—

तत्थवि हुक्खन्व मुक्खत्से पवरस्मिण नेति वा विगप्पेण । अइऊणमप्पहाण इच्छइ कुसलपि इअरस्स ॥ ११६ ॥

तथापि—सापेक्षतायामपि इदं प्रवरं—अधानमिदं च नेति वा विकल्पेनाप्रधानं त्यक्त्वा मूर्खो लुम्पक इतरस्य—अधानस्य कुसल-
 सिच्छतीति भोतुर्दुस्समिति, नहि घृतापेक्षया घृतमाञ्जनमप्रधानमिति बुद्ध्या घृतमाञ्जनपरित्यज्य घृतस्य कुसलं कोऽपीच्छतीति भाव
 इति गार्थार्थं ॥११६ ॥ अथ प्रश्नान्तरेण प्रतिमाव्यवस्थापनादारा लुम्पकमत्वं दृश्यितुं युक्तिमाह—

एवत्थयमावत्थय वक्खतुग तित्थधम्मपवररहे । वक्खपओ खल्लु सावयधम्मो आबोअ मुणिवम्मो ॥ ११७ ॥

द्रव्यस्त्वथ भावस्त्वथ प्रप्यस्त्वथ भावस्तनौ तावेव वक्के—नेमी तयोर्दिक ‘तीर्थवर्मप्रवररथे’ तीर्थवर्मो—विनभापितो धर्मस्त्वथ

प्रवरर्थः-प्रधानस्यन्दनः तत्र वर्तते, द्रव्यस्त्वभावस्तत्रौ विवेचयति-द्रव्यस्त्वः खलुरवधारणे श्रावकधर्मः, चः पुनरर्थे, भावो-भाव-
स्त्वो मुनिधर्मः-साधुधर्म इतिगाथार्थः ॥११७॥ अथ किं नामोत्कृष्टो द्रव्यस्त्वो भावस्त्वश्चेति व्यक्तीकरोति—

दव्वथओ उक्कोसो जहसत्तिं जिणहराइनिम्मवणं । भावथओ उक्कोसो चारित्तं च्चेव अह्वन्नायं ॥११८॥

यथाशक्ति-शक्त्यनतिक्रमेण जिनगृहादिनिर्माणमुत्कृष्टो द्रव्यस्त्वो भवति, यस्य सुवर्णप्रासादरत्नप्रतिमानिर्ममाणशक्तिः
स तथैव कुर्वाणो द्रव्यस्त्वे उत्कृष्टो भण्यते, एवं यस्य यथा शक्तिस्तथैव प्रवर्तमानोऽवगन्तव्यः, यथाख्यातमेव चारित्रमुत्कृष्टो
भावस्त्वः, यद्यपि तीर्थप्रवृत्तिहेतू सामायिकच्छेदोपस्थापनीये भवतस्तथापि तयोरप्याराधनं तदर्थमेवेतिकृत्वा न दोष इतिगाथार्थः
॥११८॥ अथैवं सिद्धे लुम्पकाज्ञानमाह—

तत्थेगयरच्चाओ सीकारो वावि केण णाणेणं ? । तत्थवि सिद्धंताओ बलवंतीएऽवि पडिमाए ॥११९॥

तत्र-द्रव्यस्त्वभावस्त्वरूपचक्रद्वयसंयुक्ते धर्मरथे एकतरस्य त्यागः स्वीकारो वा केन ज्ञानेन?, द्वयोर्मध्ये द्रव्यस्त्वं परित्यज्य
भावस्त्ववाङ्गीकारे किं ज्ञानं?, न किमपि, किंत्वज्ञानमेव लुम्पकमते, एकेन चक्रेण रथो न निर्वहते तथा द्रव्यस्त्वमन्तरेण भाव-
स्त्वेन तीर्थं परम्परायातसामायिकाद्यनुष्ठानं, भावस्त्वे विद्यमानादपि सिद्धान्ताद् बलवत्या अपि प्रतिमायास्त्यागो महामोहो, महा-
मिथ्यात्वमोहनीयोदय इत्यर्थः, यच्च सिद्धान्तादपि प्रतिमायाः बलवत्त्वं तच्च 'सिद्धंताओ पडिमा' इत्यादिगाथाव्याख्यायां समर्थि-
तमिति, न च भावस्त्वे विद्यमानत्वासिद्धान्तस्य बलवत्त्वं भविष्यतीति शङ्कनीयं, भावस्त्वे विद्यमानानां सर्वेषामपि तथात्वाभावात्,
अतः एव कायोत्सर्गलक्षणे धर्मकृत्ये "वंदणवत्तिआए पूअणवत्तिआए" चि सूत्रेण साधुभिरपि तत्फलप्रार्थना विधीयते, किंच-आपे-

धिकमाधिस्यमपि युक्तमेवेत्यपि प्राग् प्रदर्शितमिति गार्थः ॥११९॥ अथ गायान्नेन पराशङ्कामाह—

णशु जिणआणदेसो वळ्वथओ सव्वहा य भावथओ । ता देसाणासव्वणरूवो वळ्वथओ जाओ ॥१२०॥
एव कुयफसिआण पक्खोऽसिअ देससव्वणरूवो । तत्थवि एणो मग्गो तन्नोत्ति निमित्तमिह भणह ॥१२१॥

ननु जिनाज्ञादेशो द्रव्यस्त्वः, च पुनरर्थे, सर्वथा जिनाज्ञारूपो भावस्त्वः, एवं सिद्धे देशज्ञासव्वणरूपो द्रव्यस्त्वो वाच्यः, एवं च सति कृपाधिकार्या पथोऽपि देशस्त्वणरूपो—जिनाज्ञादेशस्त्वनात्मकः, यतः कृपाधिकैरपि सर्वथा जैनप्रवचन नाम्युपगम्यते इति यर्कं न स्रस्यते, किंतु कचिदेशे विप्रतिपद्यो त्वेकदेशः, सोऽपि प्रायः संशयात्कः, तथापि श्रावकमार्गे जिनाज्ञास्त्वोयसी, कृपाधिकार्या तु भूयोऽङ्गीकारत्वाप्येक श्रावकधर्मो जिनाज्ञारूपो मार्गो मोक्षमार्गः, नान्य कृपाधिकाम्युपगतधर्मो मोक्षमार्ग इति इह इति—अत्र निमित्त—कारणं मणत, अमुकहेतुना भावकधर्मो मार्गोऽमुकहेतुना च कृपाधिकमार्गो नेति व्यक्त्या कारण कथयतेति पराशङ्कामरगायानुगार्थः ॥१२० १२१॥ अथ पराशङ्कामपास्तुमाह—

जीवो अणाइआसवपइवडिओ दुब्बलो अ कम्मथसा । पडिबखिअ जिणआण सणिअ सणिअ तमोसरइ ॥१२२॥
जीवोऽजायाधवपथपठित् -अनादिकालान्मिथ्यात्वाविरतिक्रियाययोगाभावमार्ग एव पतितोऽनधरत वर्धते, दुर्बल्य कर्मवशात्—कर्मपाठव्यात्, सदसा त्यक्कममर्षः, अर्थावाथवान्, यदागम—“दीअकसायाणुदये अप्पक्खानामचिच्चाण । सम्मदसपलमं विरयाविणं न दु सरती॥१॥”त्यादि (आप्त० १४०) वसात्, स कीदृशो !—जिनाज्ञा प्रतिपद्य—जिनोक्तो मार्गः सम्यगिति जिनोक्तवचनमासाय धनै धनैः—ततः तत आभवात् अपसरति, जिनाज्ञामङ्गीकृत्य जिनोक्तोपायेन धनै धनैस्तानाभवात् निरुणद्धि,

जिनाज्ञा चैवं-तीर्थकरव्यवस्थापितसाधुश्रावकश्राविकालक्षणस्याच्छिन्नप्रवृत्तिमतस्तीर्थयाज्ञा न मदाज्ञातो भिन्नेतिकृत्वा त्वया तीर्थयाज्ञया तीर्थानुक्कूलवृत्त्या च प्रवर्तनीयमिति जिनाज्ञामत्राप्य तीर्थान्तर्वर्ती तीर्थभक्तोऽसौ तीर्थेन तथा प्रवर्त्यते यथाऽसौ क्रमेणाश्रवान् परित्यजत्येवेति गाथार्थः ॥१२२॥ अर्थेवं श्रावकः कुपाक्षिकश्च कीदृशौ स्यातामित्याह—

एवं सो सावओ खलु जिणआणाराहगो न निणहागो । मूलाओ जिणआणापरम्मुहो दुम्मुहो लोए ॥१२३॥
 एवं-प्रागुक्तप्रकारेण प्रवर्तमानः श्रावकः खलु निश्चितं जिनाज्ञाराधको भवति, तीर्थानुक्कूलतया प्रवर्तितव्यमित्यादिजिनाज्ञा पुरस्कृत्यैव प्रवर्तनात्, 'न निणहागो'ति निह्ववस्तु नैवं-श्रावकवत् जिनाज्ञाराधको न भवति, कुत इति विशेषणद्वारा हेतुमाह-यतः स कीदृशः ?-मूलात् जिनाज्ञापराब्धुवः-जिनाज्ञाविपरीतचारी, जिनाज्ञा तावदच्छिन्नतीर्थानुक्कूलतया प्रवर्तनं, तद्विपरीतं प्रतिकूलतया प्रवर्तनं, तेन चरणशीलो जिनाज्ञाविपरीतचारीति पर्यायार्थः, अयं भावः-आस्तां तीर्थानुक्कूलतया प्रवृत्तेरभावः, किंतु तीर्थ-प्रतिकूलचारिणं तीर्थाभासं विकल्प्य तीर्थपराभवकारी, न चैतावदेव दूषणं, किंतु पुनः कीदृशोऽसौ ?-'दुर्मुखः' अशुचिजल्पनेन दुष्टं मुखं यस्य स दुर्मुखः, नैतत्तीर्थं मार्गानुयायि, किंतु सिद्धान्तमार्गानुयायिनो वयमेवेत्यादिकुवचनादिना पापमुख इत्यर्थः, लोकेऽनलोके, तेन निह्वेन जिनाज्ञा न मूलादप्याहता इतिगाथार्थः ॥१२३॥ अथ कुपाक्षिकेण मूलतो जिनाज्ञा नाम्युपगतेत्यत्र हेतुमाह-जम्हा जिणिंदठविअं तित्थं अच्छिन्नमेव चइऊणं । तप्पडिवक्खपवत्ती जिणुत्तमिति अलिअवयणेणं ॥१२४॥

यस्मात् कारणाजिनेन्द्रेण स्थापितं-श्रीवीरजिनस्थापितमच्छिन्नं तीर्थं त्यक्त्वा जिनोक्तम्-अस्मदभ्युपगतं जिनभाषितमित्यभाषितमपि भाषितमित्यलीकवचनेन-महतामपि तीर्थकृतां कलङ्कदानलक्षणेन महामृषावादेन तत्प्रतिकूलप्रवृत्तिस्य कुपाक्षिकस्येति

गम्य, तस्य वीर्यस्य प्रतिच्छेदा या प्रवृत्तिः सा महापापमत् एव तालपुरविषकल्पममिनिवेशमिव्यात्व कृपाधिकस्येत्यागमे प्रतीतमिति
 सर्वथा विनाशभासः कृतः भावकवत् स्यात्?, अत एव साधुभाषकसंविप्रपाक्षिक्काणां मार्गस्रियोऽपि मोक्षमार्गत्वेन मणिता, यदा-
 गमः—“साधुस्रोगपरिव्रजपाप्मं सम्बुधमो अइधम्मो । वीओ साधगधम्मो तइओ संविगगक्खवहो ॥१॥ (५१९ उप०) इत्येते
 म्यस्त्रिम्यः शेपा संसारसागा एव, यदागम—“सेसा भिच्छरिणी गिहिलिगकुलिगदव्वलिगेहि । जइ तिभि उ सुक्खपइहा ससारपइहा
 तइहा तिणि ॥१॥” सि(५१० उप०) अत्र कृपाक्षिक्काणां मध्ये दिगम्बरं कुलिङ्गे लुम्पकस्त्वर्दलिङ्गे शेपास्तु प्रायो द्रव्यलिङ्ग एव धोण्या,
 किंच—भावकत्वावचीर्ये सान्वादीनां हितच्छुर्ययाशक्ति तद्भस्सुपत्तः प्रतिसमयमनन्ताः पापप्रकृतीः परिश्राटयति पुण्यप्रकृतीश्च वध्नाति,
 कृपाक्षिकास्तूत्सन्नमापयेन प्रतिसमय वीर्योच्छेदमिच्छन्तो दुर्लभबोधिमात्रः प्रतिसमयमेवानन्तोत्सर्पिण्यवसर्पिणीकालपरिभ्रमण
 वीजमूर्तं कर्माचिन्ति, तत्रैव—पूर्वकोद्यापुयोऽपि समयसाक्षावदसंभ्येया एव, ‘उत्सुचमासगणं बोहिनासो अप्तवसंसारो’चि वचनात्
 नियमावन्तकाल एव संसारे परिभ्रमण, तत्रात्र कालः प्रतिसमय विमन्यमानोऽनन्तानन्तोत्सर्पिण्यवसर्पिणीप्रमाणो भवति,
 कदाचिदनन्ता अनन्तगुणिता अपि संभवन्ति, यत्र आश्रावनाबहुलसान्तरकालोऽपार्थदुद्गलपरावर्चोऽपि मणित, यदागमः—“काल-
 मणस च सुए अदापरिअइओ अ दइलो । आसायणबहुलाणं तकोसं अंतरं होइ ॥१॥” सि, श्रीश्रा० नि० (८५३) आश्रावना-
 बहुलबोत्सन्नमाप्येव, अपार्थदुद्गलपरावर्चकालस्त्वनन्ता अप्युत्सर्पिण्यवसर्पिण्योऽनन्तानन्तगुणिता एव स्युः, ताम् विमन्यमाना
 प्रतिसमयमनन्तानन्तगुणिता एवायान्तीति गावार्थः ॥१२४॥ अथ साधुभाषककृपाक्षिकाणां सम्यक्स्वरूपपरिचिानाय गाथापत्रकेन
 इष्टान्तं दर्शयितुं प्रथमगाथाभार—

जह रणो तिणिण नरा भक्तिनिमित्तं पभायकालंमि । पइदिणपणामकिरिआ चिड्ढंति अ चारुचेड्ढावि ॥१२५॥
 तत्थवि एगो विउलं कोसलिअं ढोइऊण पणमिज्जा । जहसत्तीए तुड्ढो रायाविय तं पसीइज्जा ॥१२६॥
 बीओ सत्तिअभावा पाहुडविगलोऽवि भत्तिसंजुत्तो । पणमिज्जा रायाणं तंपिअ राया पसीइज्जा ॥१२७॥
 तइओ रणो कोसा अवहरिउं सारसावज्जाइं । तत्तो किंचिवि पाहुडपुन्वं पणमेइ पावमई ॥१२८॥
 तं सुणिऊणं राया सुलारोवाइवेअणं देइ । लोएवि बिंदणिज्जो नीआणवि नीअवयणेहिं ॥१२९॥
 यथा राज्ञस्त्रयो नराः-पुरुषाः भक्तिनिमित्तं प्रभातकाले प्रतिदिनं प्रणामक्रियाश्चारुचेष्टा अपि तिष्ठन्तीतिगाथार्थः ॥ १२५ ॥
 तत्रापि-तेष्वप्येको नरो विपुलं कौशलिकं-ग्राभृतं ढोकयित्वा-राज्ञः पुरो मुक्त्वा प्राणमत्, कथं?, यथाशक्ति-स्वशक्त्यनतिक्रमेण,
 राजाऽपि तुष्टः सन् तं तथाविधविनयाद्यन्वितं प्रसीदेत्, प्रसन्नश्च राजा नरजन्मोदितं यथेप्सितं सुखं ददातीतिगाथार्थः ॥१२६॥
 द्वितीयो नरः शक्त्यभावात्प्राभृतविकलोऽपि भक्तिसंयुक्तो राजानं प्राणमत्, तमपि राजा यथोचितोपचारेण प्रसन्नो भवेदितिगाथार्थः
 ॥१२७॥ तृतीयो नरो राज्ञः कोशात् सारखापतेयादि-सारमणिमुक्त्वादिधनमपहृत्य-सैन्यीकृत्य ततः-तस्मादपहृत्यनात् किंचिद-
 पहृतकोटिमकाशाद्रूपकमात्रमिव प्राभृतपूर्वं यथा स्यात्तथा पापमतिः-सैन्यकर्मा प्रणमति राजानमितिगाथार्थः ॥१२८॥ राजा तत्-
 सैन्यादिव्यतिकरस्वरूपं ज्ञात्वा 'शूलरोपणादिवेदना'शूलायां-शूलिकायां यदारोपणं तदादिवेदनाम्-अनेकप्रकारां पीडां ददाति, अर्था-
 तस्य स्तेनस्य, लोकेऽपि च नीचानामपि-पामरादिजनानामपि नीचवचनैः-अहो पापात्मा हृदयशून्यो राज्ञ एव भाण्डागारं स्फाट-
 यित्वा तमेव राजानं तद्गतं वस्तु प्राभृतमादाय प्रणमतीत्यादिरूपैर्निन्दनीयः स्यादितिगाथार्थः ॥१२९॥ अथ दार्ष्टान्तिकयोजनमाह-

एव पहले साहू वीए स्यूो अ सर्गाई हुणह । तइए हुगगइखलाजोगो उस्तुत्तपहरसिओ ॥१३०॥

एवं-अस्तुत्तप्रकारेण प्रथमे-प्रथमपद्यान्ते साधुः, यत स सर्वारम्भपरिग्रहत्यागलक्षण विपुल प्राप्तमादाय तीर्थकरराजान प्रथमति, द्वितीये श्राद्ध-श्रावको, त्रितीयेनारकल्प इत्यर्थः, तस्य तथाविषसामर्थ्यामावाहुकलक्षण प्राप्तुकं नालीतिवोच्य, द्वयोश्च संगतिः-परस्परैणाविरोधितेत्यर्थः, वृतीये उत्सवप्रथपरसिक्कः-उत्सवप्रथमापी दुर्गविलक्षण या झुला तस्यां योग्य तदारोपणानुभवित स्वर्थ इतिमाथार्थः ॥१३०॥ अबोत्सवप्रथमापी वृतीयनारकल्प कथमित्याह—

जं सो जिणिवकोसा सित्थाओ अवहरित्तु करजणय । कोसिगवेस पाहुक्कप्प कप्पति शुइपमुह । ११ ॥

यद्-यस्मात् स त्रिनेत्रकोशात्-त्रिनेत्रस कोश इव कोशः तस्मात् एवविधापीर्थात्-सान्त्वानिसमुदायलक्षणात् कतिजनतां कतिजनसमूहलक्षणः कोशैकदेशत्तमपहस्य-सैन्यीकृत्य स्तुतिप्रसूलं-स्तुतिप्रजादिकमपहस्यकोशैकदेशादुपादाय प्राप्तुकल्पं कल्पयन्ति, ननु स्तुत्यादिक गुरीषकोशैकदेशाविति कथं स्वादिति चेदुच्यते, यो दम्भोऽपहृतः सोऽपि स्तुत्यादिककर्तव्यसीत्, अतः स्तुत्यादिकमपि त्रिनेत्रकोशैकदेशेनैव मथ्यते, तस्मादुत्सवमापिष्ठतस्तुत्यादिकमेव तीर्थाश्चातनाहेतुत्वादनन्तसंसारित्वहेतुः, यत सस्तुत्यादिकमपि तस्य तीर्थसम्बन्धेन हेतुः, यथा स्तेनो राजद्वारे प्रविशन्निर्गच्छन् वा न राजमाण्डागारादीनां द्विषाय भवति, किन्तु तदुच्छेदाविति, एवं कुपाशिकोऽपि क्रियादिषु प्रवृत्ततीर्थान्तर्घर्षिनां मुग्धजनानां स्वक्रियाधिपयकरुच्युत्पादकत्वेन न तीर्थद्विषाय भवति, किन्तु तदुच्छेदाय, अत एव कुपाशिकाभ्यववसायः प्रसिप्तमय तीर्थोच्छेदायतफेहेतुरवाच्यश्चित्पेरिणामोऽनन्तसंसारपरि प्रमणमूलं, विशेषतस्तत्क्रियासक्तस्य, तस्य तीर्थोच्छेदे वीत्राध्यवसायित्वात्, यो हि यन्मार्गे वीत्राध्यवसायी स ततोऽतिरिक्ते तद्वि

परीततीव्राध्यवसायी स्यात्, तस्मादुत्सव्त्री प्रति समयं तीर्थोच्छेदपातकलिप्त इति गाथार्थः ॥१३१॥ अथ दृष्टान्तोपसंहारमाह—
एवं दिङ्दंतेणं साहुडवासगपहाओ पवभडो । उरसुतो जिणआणाचिराहगो सब्वहा चैव ॥१३२॥

एवं प्रागुक्तनरत्रिकेन दृष्टान्तेन—दृष्टान्तीकृतेन साधूपासकयोः—साधुश्रावकयोः यः पन्थाः—मार्गस्ततः प्रप्रष्टः—प्रकर्षणानन्त-
एवं प्रागुक्तनरत्रिकेन दृष्टान्तेन—दृष्टान्तीकृतेन साधूपासकयोः, सर्वथा चैव—सर्वप्रकारेणैव
कालमाव्युदयत्वेन प्रष्टः—च्युतः, उत्सव्त्रं विद्यते यस्य स उत्सव्त्रो मत्वर्थीयोऽण्, जिनाज्ञाविराधकः, सर्वथा चैव—सर्वप्रकारेणैव
जिनाज्ञाविराधक इत्यर्थः इति गाथार्थः ॥१३२॥ अथ 'सव्वे पाणा भूआ' इत्यादितो लुम्पकथनोपसंहारमाह—

एवं सव्वेपाणापसुहालावगुचएसवयणेहिं । सूढाणमंधकूवो लुंपागो दंसिओ ढेओ ॥ १३३ ॥
एवमतन्तरोक्तप्रकारेण सव्वेपाणाप्रभुखालापकोपदेशवचनैर्भूढानाम्—अज्ञानिनां जिनप्रवचनाविदितपरमार्थानामन्धकूप इवान्ध-
कूपो लुम्पाको दर्शितो ज्ञेय इति गाथार्थः ॥१३३॥ इति लुम्पकोपदेशस्वरूपं चर्चितं ॥ अथ लुम्पकमते सिद्धान्तस्वरूपं चर्च्यते—

अह लुंपगसिद्धंतो केवलसुत्तं व एगदेसेण । सुगपाहुव्व असुद्धो विचरीअत्थो अ निअमइए ॥१३४॥
अथेत्युपदेशान्तरं लुम्पकसिद्धान्तः केवलसुत्रं, वा एवार्थे, केवलसुत्रमेव, तदपि देशेन, न पुनः समग्रं, सुत्रं—सिद्धान्तः, यतस्त-
न्मते कस्यचित्सप्तविंशतिः सूत्राणि कस्यचिदेकोनत्रिंशत् सूत्राण्यभिमतान्येवंरूपेण ते सिद्धान्तवादिनः, सोऽपि सिद्धान्तः शुक्रपाठरूपो-
ऽशुद्धः, शुक्रो हि सम्यग्वाच्यवाचकशब्दपरिज्ञानशून्यस्तद्द्वयमपि सम्यक्शब्दव्युत्पत्तिपरिज्ञानशून्यत्वात्, शुक्रवत्पाठस्यापि शुद्धा-
शुद्धवर्णोच्चारपरिज्ञानशून्य इत्यर्थः, परं शुक्रो हि परेण शिक्षितो भवति, न चायं तथा, तथापि पाठोच्चारमात्रसाम्यमधिकृत्योक्त-
मवसेयं, चः पुनरर्थे, विपरीतार्थः—चैत्यादिशब्दानां साध्वभिधायकत्वेनाङ्गीकारात्तन्मते यावान् सिद्धान्तः स विपरीतार्थो ज्ञेयः,

स्वमत्या-निजमविकल्पनया स्वमवस्थितिविहेतुदुःखेत्यर्थः ॥१३४॥ अथ सोऽपि कीदृश इत्याह—

सो अ अवस्तो पुस्त्या लुद्धो मुद्धाण नामसिद्धतो । तेण तित्थुद्धारो थिद्धी अण्णाणखिण्णाण ॥१३५॥

स च-प्रागुक्तस्वरूपोऽप्यदत्त -न केनापि गुरुणा दत्तः, पुस्तकाच्छब्धः, अथ एव मुग्धानां-मूर्खानां लुम्पकमतवासितानां नाम सिद्धान्तो-नाममात्रेण सिद्धान्तो, न पारमार्थिकः, तेन-सिद्धान्तेन तीर्थोद्धार, लुम्पका वदन्ति-अस्माभिः पुस्तकात्सिद्धान्त लब्ध्वा तीर्थोद्धारो-स्युच्छिन्नमपि तीर्थमुद्भूतमिति, विग्धिग-इति मृदं खेदद्वचकृतिरस्कारवचनमज्ञानविज्ञानम्-अभिनिवेशमिथ्यात्वदूपि वमतविज्ञानम्-अहो जैनतीर्थमेतार्थं सुलभ यत्केवलिनाऽपि प्रादुर्भूतमशक्यमपि लुम्पकेन पुस्तकमात्रादुद्भूतम्, एवमन्येऽपि पुस्तकवादिनो बोध्या इतिगार्थ ॥१३५॥ अथ प्रागुक्त लुम्पकसिद्धान्तं दूषयितुमाह—

सपइ परपरागमनामेण तित्थनाहसिद्धतो । नधि पुत्थयसिद्धतो कत्थथि सुणिओऽवि केणावि ॥१३६॥

संश्रुति-वर्षमानकाले भीमभवस्वामिन आरम्य दुग्धसहस्ररिं यावत् परम्परागमनाम्ना तीर्थनाथसिद्धान्तो-जिनेन्द्रमायितार्थमूलकः सिद्धान्तो वर्धते, नापि पुस्तकसिद्धान्तोऽपि केनापि सुवोऽपि, अयं मान-“अहवा विविहे आगमे प०, सं०-अचागमे अणतरागमे परंपरागमे”चि श्रीअनुयोगद्वारसूत्र, तथात्मागमानन्तरागमौ वन्मुस्वाम्यन्तौ, परम्परागमस्तु तीर्थं यावद्बर्धते, परं पुस्तकागमस्तु काप्यागमे केनापि सुवोऽपि नास्ति, अन्त्या आगमबहुदो बकव्यो भवेत्, स च नोक्त इति गार्थ ॥१३६॥ अथ पुस्तकागमाधीर्षमवर्धनेऽतिप्रसङ्गमाह—

अइ पुत्थपाउ तित्थ पबट्टए किं न कुसुममिब रूक्खा । बोधि समा सीस्राण थिद्धलाबायणपरिकल्पासु ॥१३७॥

यदि पुस्तकात्-पुस्तकागमाचीर्थ-साधुसाध्वीश्रावकश्राविकासमुदायलक्षणं प्रवर्त्तते, वर्त्तमानापीत्यादि विभक्तिः सप्तम्यर्थेऽत्र
ग्राह्या, प्रवर्त्तत तर्हि कुसुममिव वृक्षाद्, अपि गम्यो, वृक्षादपि किं न प्रवर्त्तत ? यथा वृक्षात्कुसुममुत्पद्यते तथा तीर्थमप्युत्पद्यतां, तत्र
द्वावपि समौ-तुल्यौ, कासु ?-दीक्षावाचनापरीक्षासु, यद्वा दीक्षावचनयोः परीक्षास्तासु, अयं भावः-यथा वृक्षो दीक्षाया दायको
न भवति तथा पुस्तकमपि, यथा वृक्षो वाचनाया दायको न भवति तथा पुस्तकमपि, यथा वृक्षः परीक्षाकारको न भवति तथा
पुस्तकमपीति दीक्षावाचनापरीक्षासु पुस्तकवृक्षौ समावेव, ननु पुस्तकाक्षरेभ्यो दीक्षाग्रहणविधिमवाप्य स्वयमेव दीक्षा गृह्यते, न च
तथा वृक्षादिति कुतः माम्यमिति चेन्मंत्रं, पुस्तकमात्रादीक्षाग्रहणविधेः कर्तुमशक्यत्वात्, तथाहि-कः पुनरुपस्थापनाविधिरित्यत्रो-
च्यते, शोभनेषु तिथिकरणनक्षत्रसूत्रेषु द्रव्यक्षेत्रभावेषु भगवतां प्रतिकृतीरभिवन्द्य प्रवर्द्धमानाभिः स्तुतिभिः अथ पादपतितोत्थित
स्वरिः सह शिष्येण महाव्रतारोपणप्रत्ययं कायोत्सर्गमुत्सायैकैकं महाव्रतमादित आरभ्य त्रिरुच्चायन् यावन्निशिशुक्तिविरतिरविकला
त्रिरुच्चारिता, पश्चादिदं त्रिरुच्चरितव्यं “इच्चेआइं पंच महव्वयाइं राइभोगणवेरमणछ्ठाइं अत्तहिअठयाए उवसंपज्जित्ताणं विरहामि”
पश्चाद्द्वन्दनकं दत्त्वोत्थितोऽभिधत्तेऽवनताङ्गयष्टिः-संदिशत किं भणामीति भणति, स्वरिः प्रत्याह-वन्दित्वाऽभिधत्स्वेत्येवमुक्तोऽभि-
वन्द्योत्थितो भणति-युष्माभिर्मम महाव्रतान्यारोपितानीच्छाम्यनुशिष्टिमिति, आचार्योऽपि प्रणिगदति-निस्तारगपारगो भवाचार्य-
गुणैर्बद्धस्व, वचनविरतिमनन्तरं च सुरभिवासपूर्णमुष्टिं च शिरसि किरति, पश्चाद्द्वन्दनकं दत्त्वा प्रदक्षिणीकरोत्याचार्यं नमस्कार-
मावर्त्तयन्, पुनरपि वन्दते, तथैव च करोति सकलाक्रियासुष्ठानम्, एवं त्रिः प्रदक्षिणीकृत्य विरमति शिष्यः, साधवश्चास्य मूर्ध्नि
युगपद् वासमुष्टिं मुञ्चति सुरभिपरिमलां यतिजनसुलभकेसराणि वा, पश्चात्कारितकायोत्सर्गः स्वरिरभिदधाति-गणस्तव कौटिकः

स्वानीयं क्लृप्तं वैराख्यां शाल्वा बहुकमिमान् आशाय उपाध्यायश्च, साध्या प्रवर्तिनी तृतीयोद्देश्या, वषाऽऽसर्षं चोपस्थाप्यमाना
 रत्नाभिष्ठा भवन्ति, पद्माक्षचान्द्र निर्विकृतिर्कं वा स्वगच्छसंततिसमायासमाचरन्तीत्येषमेतदप्ययनमादिमध्यान्तकल्याणकलापयोगि
 मध्यजनमनसमाधानाघायि प्रियविप्रयोगादिदुःखावर्षबहुलकपायक्षयादिक्लृप्ताङ्गुल विपमसंस्तुतिसरिचारणममर्यममलद्वैयैकरसमपकृ
 दम्यसितम्ब्य दृग्दुष्टेति श्रीभाषाराज्ञे शास्त्रपरिज्ञाच्ययनटीकाप्राप्ते, अत्र गुरुमन्तरण दीक्षा न संभवति, वीक्षामन्तरण च
 सिद्धान्ताभ्यपनमपि न संभवतीति दक्षिणं, तेन पुस्तकदृष्टसिद्धान्तात्प्रन्याप्रहणं मरुमरीचिकायां जलपिक्वपक्ष्यमिति बोध्यं ।
 तथा 'करेभि मते । सामाद्वयं' इत्यादि सामायिकचारित्रोचरोऽपि विद्यमानगुरुसभियौ संभवति, अन्यथा हे मदन्त ! इत्यामन्त्रण
 पदासम्भवात्, न वाधादेः पुरतः क्रियाकरणे व्यभिचार इति छद्मनीय, साक्षाद्गुरुसभिषावम्यस्तक्रियाया एव गुरुविरहे स्थापना
 चार्थस्य पुरतः क्रियमाणत्वात्, न पुनरनम्यत्वाया अपि, साऽपि क्रिया प्रतिक्रमणप्रतिलम्बनादिका प्रतिदिवसनियथानुष्ठानरूपा
 बोध्या, न पुनर्गुलनियतोपस्थापनादिरूपापि, किंच-पुस्तकदृष्टसिद्धान्तमात्राद्यदि चारित्र्याद्यनुष्ठानान्म्यासो भवेद्यदि 'आणागिरेसकरे,
 गुरुमधुवायकारण । इंगिआगारसपक्षे, से विधीयति शुभद ॥१॥' (उच २७) इत्यादि विनयाध्ययनादिनिरूपण वैयर्थ्यमापद्येत,
 नहि पुस्तकस्य तथा विनय संभवति, तथा "आयरिअउषन्दायाणं, सुस्वसावयणंक्षरा । तेसि सिद्धत्वा पवद्गति बलसिषा इव पायवा
 ॥१॥" (उच ० ५२१) इत्यादौ गुरुकुलवास एव ज्ञानादिसंपदेतुर्दक्षितो, न पुनस्तद्वद् क्वपि पुस्तकदर्शनाद्यप्येति । तथा 'वायण'पि
 वाचना-सिद्धान्ताभ्यापना गुर्वायैव, तथाहि— "संहिता य पय चेष, पयस्यो पयविग्महो । बालना य पसिदो अ, छञ्चिह विदि
 लक्षत्वा ॥१॥" ति (२ १५७) श्रीअनुयोगागारस्ये इत्यत्र बालनादिक गुरुनेव सादं संभवति, तथा "विषजोषएहि पञ्जलिउडेहि

छंदमनुअत्तमाणेहिं । आराहिओ गुरुजणो सुअं बहुविहं लहुं देइ ॥१॥ इति श्रीआव० नि० (१-३८) तथा श्रुतग्रहणविधिराप 'ठण्य
पमज्जिऊणं दुन्नि निसिजाउ हुंति कायव्वा । एगा गुरुणो भणिआ बीआ पुण होइ अक्खाणं ॥१॥ दो चेव मत्तगाइं खेले तह काइ-
आइ बीअं तु । जावइआ य सुणेति सव्वेवि अ ते उ वंदंति ॥२॥ सव्वे काउस्सगं करंति सव्वे पुणोवि वंदंति । नासन्नि नाइदूरे
गुरुवयणपडिच्छगा हुंति ॥३॥ निदाविगहापरिचज्जिएहिं गुचेहिं पंजलिउडेहिं । भत्तिवहुमाणपुव्वं उवउत्तेहिं सुणेअव्वं ॥४॥ अभि-
कंखंतेहि सुभासिआइं वयणाइं अत्थसाराइं । विन्दिअसुहेहिं हरिसागएहिं हरिसं जणंतेहिं ॥५॥ गुरुपरितोसगएण गुरुभत्तीए तहेव
विणएणं । इच्छिअसुत्तथाणं खिप्यं पारं समुवइंति ॥६॥ इत्यादि श्रीआव० नि० (३, ७०४-७०९) तथा 'पूजा जस्स पसीअंति, संबुद्धा
पुव्वसंथुआ । पसन्ना लाभविस्संति, विउलं अट्ठिअं सुअं ॥१॥ (७-४६*) इत्यादि, तथा "एवं विणयजुत्तस्म, सुत्तं अत्थं च तदुभयं ।
पुच्छमाणस्स सिस्सस्स, वागरिज जहासुअं ॥२॥ इति श्रीउत्तराध्ययनसूत्रे (७-२३*) सर्वत्रापि श्रुतग्रहणविधिगुर्वीयत्त एव भणितः,
न पुनः हस्तकायत्तः, तथा 'परिक्रव'त्ति दीक्षावाचनयोः परीक्षाऽपि, अयं दीक्षायोग्यो भवति नवेति परीक्षापूर्वमेव शिष्यस्य दीक्षा
दातव्या, यदागमः—'ततो णो कप्पंति पव्वावेत्तए, तं०-पंडए वात्तिए कीवे, एवं मुंडावत्तिए, सिक्खावत्तिए, उवट्ठावत्तिए, संभुजि-
त्तए संवासितए"त्ति श्रीस्थानाङ्गे (२०२) एतद्दीक्षा यथा 'तओ' इत्यादि कण्ठ्यं, किंतु पण्डगं-नपुंसकं, तच्च लक्षणादिना विज्ञाय
परिहर्त्तव्यं, लक्षणानि चास्य "महिलासहाचो सरवणभेओ, सिंढं महंतं मउई अ वाया । ससहगं सुत्तमफेणगं च, एआणि छप्प-
डगलक्खणाणि ॥१॥"त्ति, तथा वातोऽस्यास्तीति वातिकः, यदा वातोऽस्यास्तीति वातिकः, यदा खनिमित्ततोऽन्यथा वा मेहनं कषायितं भवति तदा न शक्नोति यो
वेदं धारयितुं यावन्न प्रतिसेवा कृता स वातिक इति, अयं च निरुद्धवेदो नपुंसकतया परिणमति, क्वचित्तु वाहिअत्ति पाठः, तत्र

व्याधिको रोगीत्यर्थः, तथा ह्यीशः-असमर्थः, स च चतुर्दश-दृष्टिह्यीशश्चब्दह्यीशनिमग्नह्यीशमेदात्, सत्र यस्मानुरो-
 गतो विवस्नावर्षं विपक्षं पश्यतो मेहनं गलति स दृष्टिह्यीशः, यस्य तु सुरतादिशब्द शृण्वतः स द्वितीयो, यस्तु विषयेणावगृहो
 निमग्नितो वा प्रवं रसितु न वाचनोति स आदिगच्छीशो निमग्नितश्चिषश्चेति, चतुर्विधोऽप्यय निरोधे नपुंसकतया परिणमतीति, वासि
 ह्यीशयोस्तु परिश्रानं तयोस्त्रिन्मित्रादीनां वा कथनादेरिति, विस्तरत्राय करुपावषसेयः, एते चोत्कटवेदतया व्रतपालनासहिष्णव
 इति न कल्पन्ते प्रमावयितु, प्रमाजकस्साप्याश्रामज्ञेन दोषप्रसङ्गादिति, उक्त च-“जिणत्रयणे पठिकृष्ट लो पञ्चावेइ लोमदोसेण।
 धरणद्विओ तवस्सी लोकेइ तमेव च चरिषा।” इति, इह त्रयोऽत्राम्राज्या उक्ताः, त्रिस्थानकानुरोपात्, अन्यथा अन्येऽपि ते सन्ति,
 यदाह-“बाले बुद्धे नपुसे अ, जग्दे कीषे अ वाहिए। तेये रायावगारी अ, उम्मणे अ अवसणे ॥१॥ वासे बुद्धे अ मूढे अ, अणत्ते
 शुगिए इअ। ओषदए अ मयए, सेहे निष्केडिया इअ ॥२॥ गुण्विपी पालवज्या य, पञ्चावेठ न कप्पइ” इति, अर्दसणः-अन्वः अणत्ते
 न्नयपीठित शुगिओ-चात्यगरीना ओषदओ-विषादायकादिप्रतिमागरक सेहनिष्केडिओ-अपएत इत्येवमित्यादि, यचैते प्रमा-
 वयितुं न कल्पन्ते एवमेत एव क्वचिच्चलितेन प्रमावित्वा अपि सन्तो मुण्डयितुं-स्त्रिरोम्भेन न कल्पन्ते, उक्त च-“पञ्चाविओ
 सिअ धि’ स्यादित्यर्थः मुडावेठ अवायरफधोगो। अइवा मुडावेते दोसा अथिवारिजा पुरिम ॥१॥” इति, एवं चिषयितु-प्रत्युपेच
 वादिसामाचारी ग्राहयितु, तयोपस्वापयितु-महाव्रतेषु व्यवस्वापयितुं, तथा संभोक्तुमुपस्थादिना, एवमनाभोगात् संभुक्ताय संवास
 यितुम्-आत्मसमीपे आसयितु न कल्पन्ते इति च ॥ क्वचिअसंवासिता अपि वाचनाया अयोग्या न वाचनीया इति उक्ताह” इति श्री-
 स्वानाङ्गचौ, एव परीषापूर्वकप्रव्रज्यादानादि पुस्तकात्कच संमतीति विचार्य, तथा वाचनायोग्योऽय नवेति परीषापूर्वकं वाचन

दातव्या, यदागमः—“तओ अत्रायणिजा पं०, तं०—अविणीए विगईपडिबद्धे अविउसवितपाहुडे । ततो कप्पंति वाएत्तते—विणीए अवि-
 गतीपडिबद्धे विउसचितपाहुडे (२०३) इत्यादि श्रीस्थानाङ्गे, एतद्दीका यथा ‘तओ’ इत्यादि सुगमं, नवरं न वाचनीयाः—सूत्रं न
 पाठनीयाः, अत एवार्थमप्यश्रावणीयाः, सूत्रार्थस्य गुरुत्वात्, तत्राविनीतः सूत्रार्थदातुर्वन्द्नादिविनयरहितः, तद्वाचने हि दोषाः,
 यत उक्तं—“इहरहवि ताव थब्भइ अविणीओ लंभिओ किञ्च सुएणं? । माण्हो नासिहिई खए व खारोवसेगाओ ॥१॥ गोजूहस्स
 पडागा सयं पलायस्स बडूइ अ वेग । दोसोदए व समणं न होइ न निआणतुल्लं च ॥२॥ निदानतुल्यमेव भवतीत्यर्थः, विणयाहीआ
 विजा देइ फलं इह परे अ लोगंमि । न फलं अविणयगहीआ सस्साणि व तोअहीणाइं ॥३॥”ति, तथा विकृतिप्रतिबद्धो—दृतादिरसविशेष-
 गृद्धोऽनुपधानकारीतिभावः, इहापि दोष एव, यदाह—“अतवो न होइ जोगो नय फलए इच्छिअं फलं विजा । अवि फलति विउ-
 लमगुणं साहणहीणा जहा विजा ॥१॥”ति, अव्यवसितं—अनुपशान्तं प्राभृतमिव प्राभृतं—नरकपालकौशलिकं परमक्रोधो यस्य सोऽव्य-
 सितप्राभृतः, उक्तं च—“अप्येऽविय परमाणि अवराहे वयइ खामिअं तं च । बहुसो उदीरयंतो अविउसिअपाहुडो स खलु ॥१॥”ति
 परमाणिं—परमक्रोधसमुद्घातं व्रजतीतिभावः, एतस्य वाचने इहलोकतस्त्यागः, अस्य प्रेरणायां कलहनात् प्रान्तदेवताल्लनाच्च, पर-
 लोकतोऽपि त्यागः, तत्र श्रुतस्य दत्तस्य निष्कल्पादूरक्षिप्तबीजवदिति, आह—“दुविहो उ परिच्चाओ इह चोअण कलह देवयाल्लणं ।
 परलोगंमि अ अफलं खिचंपि व ऊमरे वीअं ॥१॥”ति, एतद्विपर्ययसूत्रं सुगमं” एवं परीक्षापूर्वकवाचनादि केवलपुस्तकादसंभवेव, कुतः
 सिद्धान्तगन्धोऽपि?, अयं भावः—यदि पुस्तकाचीर्थप्रवृत्तिस्तर्हि वृक्षादपि तीर्थप्रवृत्तिर्भवतीति केन निरोद्धुं शक्या?, उभयत्रापि युक्तेस्तौ-
 ल्यात्, परिक्लवासुत्ति बहुवचनं परीक्षावाहुल्यसूचकमिति गार्थः ॥१३७॥ अथ पुस्तकमात्राचीर्थप्रवर्तनेऽतिप्रसङ्गेन दृषयितुमाह—

जह तित्पयरा अपणो गणहरपयठाषगोऽपि तिपर्ईए । ता पुत्येण तित्थ ठायिखा साहुपसुहपि ॥१३८॥
यदि त्रिपथा 'उपसर वा विगए वा घुर वे' तिपदत्रयात्मिकया तीर्थकरादन्योऽप्यसाहजोऽपि गणघरपदस्यापकोऽपि सवेत्
'वा' तर्हि पुस्तकेन गुरुनिरपक्षकवलपुस्तकमादाय साधुप्रसुत्समपि तीर्थं स्थापयेत्, यता यया त्रिपथा मगवता श्रीमहावीरण गण
घरपदस्थापना कृता सैव त्रिपदी समत्यप्यस्ति, तस्मात्पञ्चाविधदायकअहकपुरुषनिद्रपमासाधैव त्रिपदीषत् सिद्धान्तोऽपि फलवान्,
नान्यथेतिगार्थः ॥१३८॥ अयोपसंहारमाह—

तण ज जहकारणमणाइसिद्ध तदेव त णेअं । अन्नह इत्थीवेसो पुरिसोवि घरिख धीगञ्ज ॥१३९॥
येन कारणेन पुस्तकाधीर्थं न प्रवर्षेत् तेन कारणेन यस्कारण यथा-येन प्रकारेणानादिसिद्ध वर्त्तते यत्कारण तथैव-तेनैव
प्रकारेण देय, न पुनरत्यथापि कार्यकारणमाधयोरनैयत्यापचेः, न हि बहि विना धूमोत्यपिः समवति, व्यतिरिक्तमाह- 'अन्नह'
पि अन्यथा-कार्यकारणभावयोरनैयत्ये स्त्रीवेष - स्त्रीसंबन्धी वेयो-नेपथ्य यस्य स तथा पुर्योऽपि स्त्रीगम घरेत्, स्त्रियापिच गर्मः
स्त्रीगर्मस्त, यद्वा स्त्रिया गर्म स्त्रीगर्मस्त, स्त्रीपदद्वयपलक्षणपरं तेनापत्यमात्रपृच्छम्, अयं माव - स्त्रीवेषधारी पुर्योऽपि उपलक्षणान्
पुर्यवेषधरो वेषरहितोऽपि (सम्भङ्गमादिषां) यदि गर्माधानहतु साचर्हि पुस्तकमात्रसालोक्य माधुवेषधारी आत्मनोऽपरेण
च घर्मोपदेदद्वारा घर्महेतु' गाय स्यात्, न वैषं संभवति, तस्मात् कुवस्त्रीर्यथासांऽपीति गार्थः ॥१३९॥ अथ तीर्थस्वरूपमाह—
तित्थ खलु तित्थयरा अच्छिन्न जाय तस्स तित्थठिई । उच्छिन्नमि समत्थो नसो सवेउ सखण्णु ॥१४०॥

तीर्थं तीर्थकरात् सहरषवारपे तीर्थकरादय मपतीतिगम्य, ततः प्रष्टुप सद् अच्छिन्न, कियत्कालं?, यावत्स-तीर्थकरस्य

तीर्थस्थितिः, येन तीर्थकरेण यत्तीर्थं प्रवर्तितं तत्तीर्थं यावत्तस्य तीर्थस्य प्रवृत्तित्वावदाच्छन्नमेव भवति, उच्छन्नं तीर्थ, आस्ता महात्
कालः, समयमात्रमप्युच्छिन्ने तीर्थे तीर्थकरादन्यः, आस्तामन्यः, सर्वज्ञः—केवल्यपि संघातुं न समर्थः, एतच्चातीर्थसिद्धवक्तव्यताया-
मागमे प्रतीतमेवेति गाथार्थः ॥१४०॥ अथ तीर्थं किमुच्यते इत्याह—

तित्थं चाउञ्चवणो संघो तत्थेव आइमो समणो । न विणा तित्थं निगंथेहिंति पचयणवयणाओ ॥१४१॥
तीर्थं चातुर्वर्णः संघः—साधुसाध्वीश्रावकश्राविकालक्षणः समुदायो, न पुनरुत्सन्नभाष्यादिसमुदायः, तत्र चादिमः श्रमणः—
साधुः, चतुर्वर्णपि वर्णेषु प्रथमः साधुरित्यर्थः, तत्र हेतुमाह—“न विणा तित्थं निगंथेहिंन्ति प्रवचनवचनात्, निर्ग्रन्थैर्विना—साधु-
भिविना तीर्थं न स्याद्, यद्यपि चतुर्णां वर्णानामन्योऽन्यानुविद्धत्वादेकाकी वर्णः कोऽपि न स्यात्, एकस्याप्यभावे तीर्थोच्छेदापत्तेः,
तथापि साधोर्मुख्यत्वादितिगाथार्थः ॥१४१॥ अथ साधुष्वपि स्वरिषुख्यः, स च कीदृशः कथं स्यादित्याह—

तत्थवि राथा सूरी सो स्वरिपरंपराइ अहिसित्तो । सोहम्ममाओ जंबू जंबूओ पभव इच्चाइ ॥१४२॥
तत्रापि—साधुष्वपि राजा स्वरिः—आचार्यः, स च स्वरिः स्वरिपरम्परयाऽभिपिक्तः—आचार्यपरिपाट्यागतेनाचार्येण स्वरिपदे
स्थापितः स्यात्, न पुनः स्वयमेव स्वरिः स्यात्, “राया न होइ सयमेव धारंतो चामराडोवे”ति वचनात्, दृष्टान्तमाह—‘सोहम्मा-
उ’त्ति सुधर्मतो जम्बूः—श्रीसुधर्मस्वामिना निजपट्टे जम्बूस्वामी स्वरिपदे स्थापितः, जम्बूतः प्रभवः—श्रीजम्बूस्वामिनाऽपि श्रीप्रभवः
स्वरिपदे स्थापित इत्यादि यावत्संप्रति श्रीविजयदानस्वरिस्थापिताः श्रीहीरविजयस्वरयः, एवं परिपाट्या स्थापितः स्वरिस्वरिरुच्यते,
न पुनर्लुम्पकादिषु कुपाक्षिकेषु विकल्पिता अपीतिगाथार्थः ॥१४२॥ अथ तीर्थस्वरूपं बहुवक्तव्यं तत्रातिदेशमाह—

इषाद् पुढ्यभगिञ् इहपि स्रुषपि होइ भणिअब्धं । तेणं तयतमेअं जयधम्मो केरिसो धम्मो ? ॥१४३॥

इति-प्रागुक्तमार्थस्य सद् इत्यादि पूर्वमणितं 'वत्यत्रि राया घ्नी'त्यादि गायानन्तरं 'घ्नीराण संतईओ' इत्यादिकां या एक-
विभक्तिना गायता वदादिसकल यत्प्रागमणितं तदिहापि-अत्राधिकारेऽपि प्रसङ्गात् सर्वं मणित्वयं भवति, तेन कारणेन, तदन्त-
स्वाधिकारस्य तीर्थस्वरूपमरूपणालयस्य-पर्यवसानं, किं?-'जयधम्मो केरिसो धम्मो'पि द्वित्रित्वादिश्रुतमगाथापर्यन्ते सद्दन्त
वाच्यमिहापीतिगार्थं ॥१४३॥ अथ तीर्थसिद्धान्तयो संगतिमाह—

एव तित्थयिआरे कसवद्दे परिकुल्लिअस्स तित्थस्स । आयसो सिद्धतो अत्थि अत्थिस्स नायत्तो ॥१४४॥

एव-प्रागुक्तमकारेण तीर्थविचारे-किं तीर्थं किं चारीर्थमिति समविषयतीर्थविचारे, किंलक्षणं?—कसवद्दे-सुवर्णपरीक्षानिमित्तं
कसवद्दे इव कसपपट्टस्मिन् परीक्षितस्य-परीक्षां प्रापितस्य तीर्थस्यायत्त-उद्देशः सिद्धान्तोऽस्तीति, अतीर्थस्य नायत्त-तीर्थव्यतिरि-
क्तस्य द्रुप्राधिकारेऽप्यसौ नास्तीतिगार्थं ॥१४४॥ अथ स सिद्धान्तः किमादिको भवतीत्याह—

सो सामाअमार्हं पुयालसगिस्ति संगओ सयलो । जिणमासिअत्थमूलो सीसपसीसाइकपरयणो ॥१४५॥

स-सिद्धान्तं सामायिकमिदं द्वादशाङ्गीति-सामायिकमद्रादारम्य द्वादशाङ्गीपर्यन्तमिति सकला-संपूर्णः अपिरव्यवहार्यः
संपूर्णोऽपि संगतः-परस्परमविरुद्धः, सर्वत्रमापितत्वात्, किंलक्षणं?—जिनमापितार्षो मूलयस्य स तथा, द्विष्यप्रद्विष्यादिमिः कृता
रचना-प्रादादिपाठरूपा यस्य स तथा, धायिकमावे प्रवर्धमानाङ्गवतो निर्गतस्वार्थसैकस्त्वेषुपि पाठरचनानानात्वात्, द्विष्यप्र-
द्विष्यादीनां धायोपद्विष्यकारे प्रवर्धमानत्वात्, धायोपद्विष्यसैकस्त्वेषुपि सिद्धिमार्थः ॥१४५॥ अथ किं संवत्स्रमित्वाह—

तेर्णेवेगंपि पयं वक्त्वाणिज्जंतमेव सञ्चसुहं । अणुओगदारविहिणा पररूपं जेण साविकखं ॥१४६॥

तेनैत्र कारणेनैकमपि पदम्, उपलक्षणाद्वाक्यादीनां परिग्रहः, व्याख्यायमानं सर्वमुखं-सर्वतोमुखं स्यात्, एकस्यापि पदादे-
व्याख्याने क्रियमाणे सर्वस्याप्यभिलाष्यस्यार्थस्यावतारः स्यात्, तत्कथमित्याह-येन कारणेनानुयोगद्वारविधिना-अनुयोगद्वारद्वारा-
क्तपद्धत्या परस्परं सापेक्षं श्रुतमात्रमपीतिगाथार्थः । १४६॥ अथ परस्परसापेक्षतायां हेतुमाह—

जसुवक्कमनिक्खेवाणुगमणएहिंपि होइ वक्त्वाणं । पयमित्तस्सवि सुत्ते सुत्तं पुणऽगेगहा पयडं ॥१४७॥

यद्-यस्मादुपक्रमनिशेषानुगमनयंश्चतुर्भिरनुयोगद्वारैर्द्वैर्व्याख्यानं सूत्रे पदमात्रस्यापि व्याख्यानं भवति, तत्र सूत्रं पुनर-
नेकथा-अनेकप्रकारं प्रकटं-प्रसिद्धं वर्तते, यतः किञ्चित्कालिकं किञ्चिदुत्कालिकं किञ्चिदुपाङ्गरूपं किञ्चिच्छेदरूपं किञ्चि-
त्प्रकरणरूपं, सूत्रस्वभावमेव किञ्चिन्निर्युक्तिरूपं सूत्रार्थोभयस्वभावं-स्वव्याख्येयसूत्रापेक्षया व्याख्यानरूपं स्वव्याख्यापेक्षया च सूत्र-
स्वभावम्, एवमन्यदपि यथासंभवं भाष्याद्यपि बोध्यमितिगाथार्थः ॥१४७॥ अथैवं व्याख्याने प्रकृते किमागच्छतीत्याह—

एवं सुअवक्त्वाणे पुण्णेहिं पइपयंपि जिणपडिमा । पच्चक्खावि अ आगमभणिआ सुणिआ य तित्थंमि ॥१४८॥

एवं-प्रागुक्तविधिना श्रुतव्याख्याने प्रत्यक्षाऽपि-अच्छिन्नपरम्परामार्गपतितत्वेन तीर्थस्याध्यक्षसिद्धापि जिनप्रतिमा प्रतिपदम्-
आस्तामङ्गादि श्रुतं 'नमो अरिहंताण'मित्यादिरूपं यत्पदं तादृशं पदं प्रति प्रतिपदमागममणिता ज्ञाता स्यात्, किं? -पुण्यैः-
पुण्यभग्निः, न पुनरचेतनकरूपैरित्यर्थः, क? -तीर्थे-अच्छिन्नपरम्परगते तीर्थे, तेन कुपाक्षिकादिसमुदाये तत्परिज्ञानाभावेऽपि न
दोषः, तस्य तीर्थबाह्यत्वात्, अथ प्रसङ्गतस्तद्व्याख्यानपद्धतेर्दिग्दर्शनं त्वेवं-तथाहि-जैनप्रवचने श्रुतमात्रस्याप्यादिद्वयं सामासि-

अथ्यन, तसाप्यादौ 'नमो अरिहताय'मित्यादि मवपदात्मको नमस्कारः, स पाटसंपदपठ्याधरमयोऽज्ञोपाङ्गादि शुवाद्भक्तः,
 स पैत्र-नमो अरिहताय नमो सिद्धाय नमो आयरिआण नमो उवञ्जायाण नमो लोए सव्वसाहणं । एसो पष नमुकारो, सव्वपाव
 प्पणसणो । मगलामं च सन्वेत्ति, पठ्म हवइ मगलं ॥१॥ एवंविधनमस्कारस्याप्यादिपदं 'नमो अरिहतायमिति' एतत्पदस्य व्या
 एयानमुपक्रमादिभिश्चतुर्मिरनुयोगद्वारैः कर्षव्यं, यतो जैनप्रवचनप्राकारस्य चत्वार्यनुयोगद्वाराणि भवन्ति, यदागम - "चत्वारि
 अनुओगदारा पं०, ४०-ठवक्तो निच्छेवो अणुगमो नओ अ"चि श्रीअनुयोगद्वारे, एषां निरुक्तिस्त्वेवम्-उपक्रमण-दूरस्वस्य
 वस्तुनंततैः प्रकारैः समीपनयनमुपक्रमः ? नियतं निश्चितं वा नामादिसमवत्यपरचनात्मक न्यसनं निश्चयः २ अनुरूप-सुत्रार्था
 बाधया तदनुगुण गमन-सहितादिक्रमेण व्याख्यातु प्रवर्षनमनुगम ३ नयनम्-अनन्तधर्मात्मकस्य वस्तुनो नियतं क्वधर्मात्मन्व
 नेन प्रतीतो प्रापण नयः ४, क्रमप्रयोचनं त्वेष-नानुपूर्व्यादिभिन्यार्थिदेसमनानीत ध्यासं निश्चयैर्निर्दिष्टुं शक्यते १ न धौषनिष्य
 धादिनिर्धर्षनिश्चितमनुगन्तु २ नापि स्याद्यनुगमेनानुगत नयंविचारयितुं शक्य ३ मित्यमीषां क्रमः, तत्रोपक्रमोऽपि लौकिक
 लोकोत्तरमेदाद्विया, तत्राथो नामस्थापनाद्रव्यक्षेत्रकालमायमेदात्योढेत्यादि विस्तरविज्ञानुनाऽनुयोगद्वाराद्यवलोचय १, तथा निश्चे
 पविधा-ओषनिष्पन्नो १ नामनिष्पन्न २ सूत्रालापकनिष्पन्नश्चेति २, तत्रौषनिष्पन्ने सामान्यतो नाम श्रीआवश्यकमुतस्कन्ध इत्यादि १
 नामनिष्पन्ननिश्चये सामापिकाव्ययचमित्यादि २ सूत्रालापकनिष्पन्ननिश्चये तु स सति सूत्रे, सत्र तु स्यानुगमे, स्यानुगमस्त्वनुयोगमवः,
 यतोऽनुगमो दिधा-स्यानुगम १ निर्युच्यनुगमश्च २, यदागम - "छे कितं अणुगमे १, २ इति ५, ४०-सुताणुगमे १ निन्धुचिअ
 णुगमे २"चि श्रीअनु०, तथा निर्युच्यनुगमोऽपि त्रिविधः-निश्चेषनिर्धुच्यनुगमः १ उपोष्पातनिर्धुच्यनुगमः २ सत्रस्याशिक्षनिर्धुच्यनु-

नुगमश्च ३, यदागमः—निज्जुत्तिअणुगमे तिविहे पं०, तं०—निक्खेवनिज्जुत्तिअणुगमे १ उवग्घायनिज्जुत्तिअणुगमे २ सुत्तफासिअ-
 निज्जुत्तिअणुगमे”त्ति ३ श्रीअनु०, निक्षेपनियुत्तयादीनां स्वरूपं यथा ‘से किं तं निक्खेवनिज्जुत्तिअणुगमे १, २ अणुगए, से किं तं
 उवग्घायनिज्जुत्तिअणुगमे १, २ इमाहिं दोहिं मूलदारागाहाहिं अणुगंतव्वे, तं०—उद्देसे १ निद्देसे अ २ निग्गमे ३ खित्त ४ काल ५ पुरिसे
 ६ अ । कारण ७ पच्चय ८ लक्खण ९ नए १० समोआरणा ११ पुमए १२ ॥१॥ (१३३) किं १३ कइविहं १४ कस्स १५ कहिं
 १६ केसु १७ कहिं १८ किच्चिरं हवइ कालं १९ । कइ २० संतर २१ मविरहिअं २२ भवा २३ गरिस २४ फोसण २५ निरुत्ती
 २६ ॥२॥त्ति(१ ३४*) सेतं उवग्घायनिज्जुत्तिअणुगमे, से किं तं सुत्तफासिअनिज्जुत्तिअणुगमे १, २ सुत्तं उच्चारेअब्बं अखलिअ
 अमिलिअमित्यादियावत् ‘संहिआ य पयं चेव; पयत्थो पयविग्गहो । चालणा य पसिद्धी अ, छव्विहं विद्धी लक्खणं ॥१॥त्ति(१ ३५*)
 श्रीअनु० (१५१), एवं चतुर्भिरप्यनुयोगद्वारैर्व्याख्यानकरणेऽप्यनुयोगं कुर्वद्भिरप्याचार्यैः श्रोतारमासाद्य त्रिधाऽनुयोगः कर्तव्यः,
 प्रथमं सूत्रार्थ एव केवलः १ द्वितीयो नियुक्तिसहितः २ तृतीयस्तु निरवशेषः ३ इति, यदागमः—“सुत्तत्थो खलु पढमो बीओ
 निज्जुत्तिमीसओ भणिओ । तइओ य निरवसेसो एस विही होइ अणुओगे ॥१॥इत्ति श्रीभगवत्यां श० २५ उ० २(१२-९४*)नन्दी-
 सूत्रे (९०*)श्रीआचर्यकनियुक्तौ च(२४)अस्या व्याख्या यथा—सूत्रार्थः—सूत्रार्थ एव केवलः प्रतिपाद्यते यस्मिन्ननुयो-
 गेऽसौ सूत्रार्थ इत्युच्यते, सूत्रार्थमात्रप्रतिपादनप्रधानो वा सूत्रार्थः, खलुशब्दस्त्वेवकारार्थः; स चावधारणे, एतदुक्तं भवति—गुरुणा
 सूत्रार्थमात्रामिधानलक्षण एव प्रथमोऽनुयोगः कार्यः; मा भूत्प्राथमिकविनेयानां मतिसम्मोह इति, द्वितीयोऽनुयोगः सूत्रस्पष्टिक-
 नियुक्तिमिश्रकः कार्यः इत्येवंभूतो भणितो जिनैश्चतुर्दशपूर्वधरैश्चेति, तृतीयश्च निरवशेषः—प्रसक्तानुप्रसक्तमभ्युच्यते यसिन् स एवं-

लघुनो निरवशेषः क्षार्य, एष'—उकलक्षणाः विधान विधिः—प्रकार इत्यर्थं भवति, कः?—सूत्रस्य निजिनाभिधेयेन सार्द्धमनुकूलो
योगोऽनुयोग—सूत्रान्वाख्यान तत्र, व्याख्याविषये इत्यर्थं, ननु परिनिष्ठा सप्तमे इत्युक्तं त्रयमनुयोगप्रकारास्त्वदेतत्कथमिति, उच्यते,
उक्तानामनुयोगप्रकाराणामन्यतमेन केनचित्प्रकारेण भूयो भूयो भाष्यमानेन सप्तवार भवर्णं क्षार्यं तेन न कश्चिदोपः, अथवा कश्चि
न्मन्दमतिविनेयमधिकृत्य तदुक्तं त्रष्टव्यं, न पुनरेष एव सर्वत्र भवत्प्रविधिः, उद्घटितवद्विनेयानां सकृच्छृण्वणत एवाक्षेपग्रहणवर्द्ध
नादि"त्यादि भीत्राव० वृ०, न चैवमनुयोगद्वारोक्तविधिना सह भगवत्यापुक्तप्रकारत्रयस्य कश्चिद्विशेषः सङ्कनीयः, तमयत्रापि
तौन्यात्, तथाहि—उपक्रमनयलक्षणा द्वारद्वयं तूयोद्घातनिर्मुक्तावन्तर्मवति, निश्चेषस्य तु औषनिष्पन्ननामनिष्पन्नसूत्रालापकनिष्पन्न-
रक्षणायां निर्मुक्तावन्वर्मात्रः, नियुक्तयस्तु सर्वा अपि द्वितीयव्याख्यानप्रकरणे मणितान्त्रो द्वितीयमेव एवोपक्रमनिश्चेषनयरूपापि
भीष्यपि द्वाराणि संक्रान्तानि, अनुगमोऽपि कथंचिन्म्वपि मेदेष्वन्तर्मवोऽवगन्तव्य इत्युभयत्रापि व्याख्यानविधेरमेव एव बोध्यः, एवं
च सति सूत्रस्य सूत्रगतपदादेशपि च व्याख्यानकरणे निश्चेषोपोद्घातस्यार्थि कनिर्मुक्तयोऽवस्य वक्तव्याः, तासामपि सूत्रव्याख्यानरूप-
त्वात्, यदागमः—“सुत पश्य तत्रो पठिषीए—सुतपठिणीए इत्यपठिणीए तदुभयपठिणीए” चि भीत्सानाङ्गादौ(२०८।१२ ३३८)
अत्रार्थप्रत्यनीको निर्मुक्त्यादिप्रत्यनीको भव्यते, निर्मुक्तीनामप्यनुयोगो मणितः, यदागमः—“से किं त अनुगमे !, २ इविहे पं०, त०-
सुतागुमे निन्दुचिजगुमे” चि, तेन निर्मुक्तीनां स्वव्याख्येयसूत्रापेक्षयाऽर्थात् स्वव्याख्यातापेक्षया च सूत्रत्वमिति सूत्रार्थोभयस-
भावत्वं बोध्यं, निर्मुक्तेरप्यनुगमो निर्मुक्तिमाप्यनुष्पादिरूपोऽवगन्तव्यः, न चैवं निर्मुक्तेरपि निर्मुक्त्यनुपगमेऽनवसेति सङ्कनीय, यतो
यथा प्रधीपः परं प्रकाशयन्नेव स्वात्मानमपि प्रकाशयति तथा उपोद्घातनिर्मुक्तिरप्यन्तेषां व्याख्यानभूता सती सत्या अपि व्याख्यान

भूतेति नास्त्यनवस्थागन्धोऽपि, ननूपोद्घातनिर्युक्तिस्तावदावश्यकसूत्रसंबन्धिन्येवास्तीति चेन्मैवं, प्रवचनमात्रस्यापीयमेवोद्घातनि-
 र्युक्तिः, यदागमः—“अङ्गयणंपिअ तिविहं सुत्ते अत्थे अ तदुभए चेव । सेसेसुवि अङ्गयणेसु होइ एसेव निज्जुत्ती ॥१॥” (१५०*)
 श्रीआवश्यकनिर्युक्तिभाष्ये, अत एवानुयोगद्वारेषु ‘उद्देशे निर्देशे अ’त्ति द्वारगाथाभ्यामुपोद्घातनिर्युक्तिः श्रुतमात्रस्याप्यभिहिता, तथा
 च “एगस्सवि सुत्तस्स संखिजाओ निज्जुत्तिउ”त्ति वचनात् सूत्रमात्रस्यापि व्याख्यानान्तर्भूता निर्युक्तयोऽवश्यं व्याख्येयाः,
 तास्वपि जघन्यतोऽप्युपोद्घातनिर्युक्तिः, शेषास्तु यथागमं यथासंप्रदायं च वाच्याः, निर्युक्तीनामपि व्याख्यानं भाष्यचूण्यीदिकमपि
 वाच्यम्, एवं चागमरीत्या सूत्रव्याख्याने प्रतिपदं जिनप्रतिमोपलम्भः सुलभ एव सुदृशां, तथाहि—अहति शक्रादिकृतां पूजा-
 भित्यहन्तः—तीर्थकराः, ते चातीतानागतवर्त्तमानकालभाविनोऽनन्ता एव, व्यक्त्या च श्रीऋषभादयस्तेभ्यो नमः, अस्तीत्यध्या-
 हार्यमिति नमो अरिहंताणमिति पदस्य प्रथमव्याख्यानभेदः, अथ निर्युक्तिसंयुक्तद्वितीयभेदे ह्युपोद्घातनिर्युक्तिः प्रथमं वक्तव्या,
 तत्र यथा—“निव्वाणं चिइगई जिणस्स इक्खवाग सेसगाणं तु । सकहा थूम जिणहरे जायग तेणाहिअग्गिचि ॥१॥ (४३६) श्री-
 उपोद्घातनिर्युक्तावियमपि गाथा सव्याख्याना वक्तव्या, अतोऽस्या अपि सूत्रार्थो यथा—अथ निर्व्वर्णगमनविधिप्रतिपादनायैतां
 द्वारगाथामाह—‘निव्वा०’ भगवान् दशसहस्रपरिवारो निर्व्वर्णं प्राप्तः, चित्तिकाकृत्तिरिति—देवास्त्रिस्तथिताः द्रुत्तयस्सचतुरस्राकृतीः
 कृतवन्तः, एकां पूर्वेण तीर्थकृतः, अपरां दक्षिणेनेक्खाक्खणां, तृतीयामपरेण शेषाणां, त्रतोऽग्गिक्खुमाराः वदैनः खल्वग्निं अक्षिसवन्तः,
 तत एव निवन्धनात् लोकेऽग्गिमुखा एव वै देवाः इति प्रसिद्धं, वायुक्खुमारास्तु वातं मुक्तवन्तः, मांसशोणिते अग्गियमिते सति मेघ-
 कुमाराः क्षीरोदजलेन निर्व्वर्णापितवन्तः, ‘सकह’त्ति दंष्ट्रोच्यते, तत्र दक्षिणां दंष्ट्रां भगवतः शक्रो जग्गह, वामामीशानः, आधस्यद-

धिणां पुनश्चरतः, आशस्त्वोपरं तु बलिः, श्रेयदेवाः श्रेयाङ्गानि, गवानो मस, श्रेयलोका मसानि तिलकानि चक्रुः, स्तूपा जिनगृह
 चेति भरतो भगवन्वसुदृश्य पादकिरत्नेन योजनयाम त्रिगन्धुतोष्णं सिंहनिययायतन कारितवान्, निमनर्णप्रमाणयुक्ताम्बु
 विभ्रविस्तीर्यकप्रतिमाः क्षीमाभिगमोकपरिवायुका, तथा नवनवतिं आवप्रतिमाः आत्मप्रतिमाः च स्तूपश्च च, मा कधिदाङ्गमण
 करिष्यतीति तत्रैकं भगवतोऽन्यानि आवृणां, लोहमयान् यश्चपुल्यान् तद्भारपालकांभकार, दण्डरत्नेनाष्टापदं सर्वतन्त्रिष्ठभवान्, योज-
 नमानान्यथौ पदानि च कृतवान्, सगरयुतेस्तु स्वर्गमालुगगापथा परितो कृत्वा गङ्गाऽपवारिता तथा ग्रन्थान्तराद् श्रेय, ज्वलन्त्या
 मगधशिवायां माहेन्देवाते सुहृद्गुराणि याचमानैरभिद्रुतास्त्रान् याचकानित्याहुः अहो याचका २ इति, ततो याचका रुग्णा, तदभि
 मविष्यापित दुरिवोपशान्तिक्कारित्वात् स्वगृहं ह्येतेषु द्रुतवन्त, तेन कारणेनैत आहिवाभयो आवाधितात्रयाभिग्रहणात् अग्नेस्त्रिसस्यत्वं
 च, तेषां चाग्नीनां परस्परत कुण्डसंक्रान्तावय विधि - भगवत्संनधिभूतोऽग्निः सर्वकुण्डेषु संघरति, इत्थाकुण्डाभिस्तु श्रेयकुण्डाभौ
 संघरति, न भगवत्कुण्डाभौ, श्रेयानगारकुण्डाभिस्तु नान्यत्र संक्रामतीति नियुक्तिप्रारगायाश्चन्दार्थ, अस्यां द्वारगायायां द्वारद्वयामि
 धेया माष्यगाथा, यथा - "यूमसय माउत्राण घउवीसं वैष जिणहर क्वासी । सन्नजिणाय पठिमा षण्यपमापेहि निअएहि ॥१॥"
 (१-२) इति, अस्या अपि व्याख्यान, यथा - स्तूपश्च आवृणां भरत कारितवान्, तत्रैक मगधत इति श्रेय, चतुर्विंशति चैव जिन
 गुरे कृतवान्, का इत्याह - घर्वजिनानां प्रतिमा' वर्णप्रमाणेनित्रि - आत्मीयैः, चकाराद् मानूणामात्मनश्च प्रतिमाश्चतमिति, भीमरत-
 चक्रवर्तिना प्रतिमाः कारिताः । तथा निश्रेपनियुक्तिष्वपि घृत्रालापकनिष्पन्ननियुक्तिविचारे 'नमो अरिरवाण'मिति नमः १ अर्हद्भयः
 २ इतिष्वद्वयात्मक एव, तत्र नम इति नैपाठिक एव, अर्हमिति च सान्त्वयं ज्ञातिवाचक नामिक एव, तथा च नमःस्रष्ट्वसाहं-

ब्दस्य च निक्षेपः कार्यः, स च नामस्थापनाद्रव्यभावमेदाच्चतुर्द्धा, यदुक्तं—“जत्थ(य)वि जं जाणिजा निक्खेवं निक्खिवे निरवसेसं ।
 जत्थवि य न जाणिजा चउक्कयं निक्खिवे तत्थ ॥१॥” (१*) इति श्री अनु०, तत्र नामनमस्कारो नम इति कस्यचिज्जीवस्या-
 जीवस्य वा संज्ञा क्रियते, स्थापनानमो नम इति पुस्तकादौ लिखितवर्णानुपूर्वी, द्रव्यनमो निह्वादेः, भावनमस्तूपयुक्तस्य सम्य-
 ग्दृष्टरथात्तीर्थकरादिविषये बोध्यः, यदुक्तं—“निण्हादि दब्ब भावोवउच जं कुज्ज सम्मादिट्ठी उ”ति (८१०) श्रीनमस्कारनिर्द्युक्तौ,
 अस्वार्थः—निह्वादिर्द्रव्यनमस्कारो, नमस्कारनमस्कारवतोरव्यतिरेकात् निह्वादिरपि द्रव्यनमस्कारो भण्यते, भावनमस्कारो यत्कु-
 र्यादुपयुक्तः सम्यग्दृष्टिरित्यादि, एवं नामार्हन्नपि कृषमादिजिनानामर्हन्निति नाम, स्थापनार्हन् अर्हत्प्रतिमा, द्रव्यार्हन् अर्हज्जीवः
 श्रेणिकादिः, भावार्हन् समवसरणस्थितः श्रीसीमन्धरादिः, यदुक्तं—“नामजिणा जिणनामा ठवणजिणा पुण जिणिंदपडिमाओ ।
 दब्बजिणा जिणजीवा भावजिणा समवसरणत्था ॥१॥” इत्येवं निक्षेपनिर्द्युक्तिविचारे भावनमस्कारं प्रतिपद्यमानो दर्शनमोहनीया-
 दिक्षयोपशमेन हेतुनाऽर्हन् अर्हत्प्रतिमा इत्याद्यष्टस्य भङ्गेषु लभ्यते, ते चामी-अर्हन् १ अर्हत्प्रतिमा २ अर्हन्तः ३ अर्हत्प्रतिमाः ४
 साधुरर्हत्प्रतिमाः—साधुरर्हत्प्रतिमा युगपद् द्वयं ५ साधुजिनप्रतिमाश्च ६ साधवो जिनप्रतिमा च ७ साधवो जिनप्रतिमाश्चेति ८, यदुक्तं—
 “नाणावरणिज्जस्स उ दंसणमोहस्स तह खओवसमे । जीवमजीवे अठसु भंगेषुं होइ सब्वत्थ ॥१॥” (८१३) इति नमस्कारनिर्द्युक्तौ,
 एतद्वीक्रा यथा—मतिज्ञानश्रुतज्ञानावरणीयस्य सम्यग्दर्शनसाहचर्याद् ज्ञानस्य दर्शनमोहनीयस्य च क्षयोपशमेन साध्यते नमस्कारः,
 केत्याह—जीवे अजीवे इत्याद्यष्टसु भङ्गेषु स्यात् सर्वत्र, तथाहि—“जीवस्स सो जिणस्स व १ अजीवस्स उ जिणिंदपडिमाए २ ।
 जीवाण जईणंपि अ ३ अजीवाणं तु पडिमाणं ४ ॥१॥ जीवस्स जीवस्स य जइणो विंचस्स वेगओ समयं ५ जीवस्सऽजीवाण य

जइभो विषाण वेगत्स्यं १ ॥२॥ जीवाणमबीवस्स य ख्वाँण विवस्स वेगओ समयं ७। कीवाणमबीवाण य ख्वाँण पडिमाण वेगत्स्यं ८
॥३॥ (विश्वे० २८७४-५-२) इत्यादि, अत्र मतिशुतज्ञानावरणघयोपशमपूर्वकमिध्यात्वमोहनीयकर्मघयोपशमहेतुक एव खिन-
प्रतिमाविषयको भावनमस्कारो मणितः, एव च सति ये त्वजीवत्वाविदेहेतुना खिनप्रतिमाविषय नमस्कारं न मन्यन्ते ते ह्यज्ञानावृता
मिध्यात्वोदयिनः स्वत एव सिद्धाः, तस्मादास्त्रामाहंदादिनिधेयविचारो, नम इति पदमात्रस्यापि व्याख्याने खिनप्रतिमा आराध्यत्वेन
सिद्ध्यति, एवमहंविषयेऽपि बोध्यं, ननु नामादिनमस्कारेष्वपि भावनमस्कार एव शोभनत्वयाहंश्रपि भावाहंभेव शोभनो नाप
रऽपीति चे मभेव, स्थापनाहंतोऽवश्यं शोभनमस्कारस्य शोभनत्वसिद्धे, यतो 'श्रीवमजीवे अहस्तु मगस्तु होह
सन्वत्य"पि प्राग् प्रदर्शितमिदुंस्त्ववचनखिनप्रतिमाविषयकनमस्कारो दर्शनमोहनीयघयोपशमावेव मणितः, स्थापनाहंतमाशोभ
नत्वे क्व तद्विषयकनमस्कारस्यापि शोभनत्वमिति स्वयमेव पर्यालोच्य, नन्वस्तु स्थापनाहंताः शोभनत्वं, परं नामनमस्कारद्वयनम-
स्कारयोरिव नामाहंइभ्याहंतोस्तु कथं शोभनत्वमिति चेद्, उच्यते, नम इतिपद नैपातिकं, तस्य च नामत्वं तावदुपचरितमेव ह्युमा-
हृमवस्तुविषयकं स्यात्, तेन नामनमस्कारस्य शोभनत्वेऽशोभनत्वे वा न कश्चित्त्वितिः?, अहंश्रितिपद तु नामिकं वास्तवमेव, तेन
तत्पदं स्वभाव्यविषयप्रवृत्त शोभनमेव, तदुचारे भवमे वा तदाच्यस्त्राहंताः कारणादिवरेव स्यात्, अहंदादिस्वरत्वं तु याम्निर्मरसत्त्वं,
आत्मान्यद्, नामगोत्रभवत्वेऽपि महाफलमौपयास्तिकादौ भवित्य्, एतच्च प्रकृतकृपाधिकस्यापि प्रतीतमेव, इत्यथा कथो अहंतात्वं
इत्यादिनमस्कारत्तुर्विश्रुतिलाबादिपरित्वाभाषस्यापि विश्रुतप्रवृत्तिविश्रुतप्रमाणो ह्युच्यते निषस्तिपुत्रव्यवहृतो कवेः, इत्वं तु किंविन्न
फलक्यमिभारि किंविनाप्यमिचारीति कृत्वा इत्यनमस्कारत्वाविहृतादीनां न शोभताः कल्पयति, तेषां केन कल्पयतामस्कारत्वं कल्पय-

नवासेः, यस्य तु द्रव्यनमस्कारो भावनमस्काररूपफलसंपत्तिहेतुस्तस्य तु शोभन एव, द्रव्याहंस्तु नियमान्नावाहं द्वेतुत्वात् फलाव्यभिचारी
शोभन एव, तेन यथौचित्येन द्रव्याहं दाराधनं महानिर्जराङ्गम्, अत एव परित्राजकवेषधरोऽपि मरीचिर्भरतचक्रवर्त्तेना महामक्तिपुरस्सरं
वन्दितो नमस्कृतश्च, यदाहुः श्रीभद्रबाहुस्वामिपादाः—“अह भणइ नरवरिदो ताय! इमे संति(एत्ति)आह परिसाए । अण्णोऽवि
कोऽवि होही भरहवासंमि तित्थयो ॥१॥ (४४ भा.) तत्थ मरीइनामा आइपरिव्वायगो उभयनत्ता । सज्झायझाणजुत्तो एगंते ज्ञायइ
महप्पा ॥२॥ तं दाएइ जिणिदो एव नरिंदेण पुच्छिओ संतो । धम्मवरचक्कवट्ठी अपच्छिमो वीरनामुत्ति ॥३॥ आइगरु दम्याराणं तिविड्डु
नामेण पोअणाहिवई । पिअमित्तचक्कवट्ठी मूआय विदेहवासंमि ॥४॥ तं वयणं सोऊणं राया अंचिअतणूहहसरीरो । अभिंविंदिऊण पिअं
मरीइमभिंविंदिउं जाइ ॥ ५ ॥ सो विणएण उवगओ काऊण पयाहिणं च तिक्खुत्तो । वंदइ अभित्थुणंतो इमाहिं महुराहिं वग्गूहिं
॥६॥ लाभा हु ते सुलद्धा जंसि तुमं धम्मचक्कवट्ठीणं । होहिसि दसचउदसमो अपच्छिमो वीरनामुत्ति ॥७॥ आइगरु ०॥८॥ (४३४)
नवि ते पारिव्वज्जं वंदामि अहं इमं च ते जम्मं । जं होहिसि तित्थयो अपच्छिमो तेण वंदामि ॥९॥ (४२२-४२८) इत्युपोद्घात-
निर्युक्तौ, न च ‘द्रव्यमप्रधान’मितिवचनात् द्रव्याहंतोऽकिञ्चित्करत्वमित्याशङ्कनीयम्, अप्राधान्यस्य कयाचिद्विवक्षयाऽभ्युपगमात्,
सर्वथाऽप्राधान्ये दानशीलतपश्चारित्रादिधर्मकृत्यानां द्रव्यतोऽकरणत्वापत्त्या प्रवचनव्यवस्थाभङ्गात् प्रवचनस्योच्छेदापत्तिः स्यात्,
प्रवचनव्यवस्था च प्रायो द्रव्याश्रितैव, अत एव रजोहरणादिद्रव्यवेषान्वितस्तथाविधचारित्रानुष्ठानपरायणः साधुतया व्यवह्रियते,
एवं साधुदानादिष्वपि बोध्यं, ननु तर्हि श्रेणिकादयः श्रीगौतमादिसाधुभिः कथं न नमस्कृता इति चेदहो आन्तत्वं, नहि सर्वेऽप्य-
हंदादयः सर्वेषां-सदृशभावेनाराध्याः, किंतु जिनेनाज्ञया यथौचित्येन, अत एव साधुनाऽन्नादिदानेनाप्याराध्यो भवति मावाहंन्, तस्य

साध्वानीतमेवाभादिकं कल्प्य, न पुनर्गुह्यानीतं, स्थापनाईतंस्तु भेपरीत्यमिति, किंच-धार्त्तकरपि यथा स्थापनाईतः पूजादिविधान कर्तुं
 नश्यते, न तथा भाषाईतोऽपि, नहि क्वाप्यागमे भाषाईतः पूजा सप्तदशमेदादिरूपा कृतेति ध्रुयते, इत्यादि स्वयमेव पर्यालोच्य, सर्व
 विरतिनापि गुह्यलिप्ती द्रव्याईन् घन्पस्त्व त्रैलोक्यपूजापदवीप्राप्तो घर्मचक्रवर्षी भविष्यसीत्यादिस्तुत्याद्विज्ञचैनेरापश्यो, न पुन
 भाषाईभिषाभादिदानादिना प्रवदिणादिकरणेन वा, तथैव जिनाभाषायाः सभाद्, एव चत्वारोऽपि निषेधा यथायोगं सम्यग्दृशामा-
 राण्या एव संपन्ना, किंच-सर्वासामपि निर्दुक्तीनां श्रीमद्रषादुस्वामिकृतत्वेनैककर्तृकत्वात् परस्परमापेक्षत्वाभमस्कारनिर्युक्तेः सामा
 यिकनिर्युज्यप्रत्त्वात् सामायिकनिर्युक्तेरपि माष्येण व्यक्तीकृतत्वाद्यादिषब्दगृहीतत्वाच्च सामायिकनिर्युक्तिमाष्येऽपि-“गुरुविरहमि
 अ ठवणा गुरुवपसोवदंसणार्थं च। जिणविषमि अ जिणविचि सेवणामतर्गं सहला।१॥”ति सामायिकनि० माष्ये (वि ३४६५)
 तयोपसर्गनिर्युक्तापि-“तवो अ पुरिमताले पन्पुर ईसाम अषए पडिम। मल्लिजियायणपडिमा उभाए वंस बहुगुह्णी।”वि” श्री
 भाव० (१९०) उपोद्घाते, एवं निर्दुक्तिसंयुक्तव्यास्थाने स्थापनाईतः पूज्यत्व प्रतिपद सुलभमेव, न च सर्वासां निर्दुक्तीनां श्रीम
 द्रषादुस्वामिकृतत्वेन श्रीमद्रषादुस्वामित आरम्य निर्दुक्तिसंयुक्त व्यास्थान जातं, परं तत कर्त्तव्यं निर्दुक्तनिरपेक्षमेवासीदिति सङ्कनीय,
 सांप्रतीननिर्दुक्तिपाठरचनायाः श्रीमद्रषादुस्वामिकृतत्वेऽपि पाठान्तरेण पूर्वमपि निर्दुक्तीनां विषयमानत्वाद्, अत एव श्रीमद्रषादु-
 वचनमपि-“सामाश्रयनिज्युचि बुच्च उवएसिअं गुरुज्येण। आयरिअपरंपरएण आगयं आशुपुष्पीए ॥”वि श्री भाव० नि०
 (८७) “एवं तु वं पवमगलमहासुअकृतंबसस वकत्साण त महया पबंधेण अणतगमपसखेहि सुचस्स य पिरुभूजाहि निज्युधी
 मासजुण्णीहि नेहेण अणतगाणदसणचेहि तित्थकरेहि वकत्साणिअं तहेण सबासओ वकत्साणिअं तं जासी”त्वादि श्रीमहासि० वृती

याध्ययने, अत्र निर्युक्त्यादि तीर्थकरभाषितं भणितं, किं च-अर्हन्ति शक्रादिकृतां पूजामित्यर्हन्तः इतिशब्दव्युत्पत्त्यापि अर्हतां पूजा-
 सिद्ध्यन्ती स्थापनार्हतां पूजामादायैव सिद्ध्यति, नान्यथेति, एतच्च लुम्पकस्योपदेशस्वरूपविचारावसरे "सवन्ने प्राणा भूआ जीवा
 सत्ता य नेव हंतव्वे'त्यादिगाथाव्याख्यायां दर्शितं बोध्यमिति निर्युक्तिसंयुक्तव्याख्यानदिग्दर्शनेन व्याख्यानस्य द्वितीयभेदो
 दर्शितः, अथ 'तइओ अ निरवसेसो'त्ति तृतीयभेददिग्दर्शनं, यथा नमस्कारनिर्युक्तौ "अव्वविहंपि अ कम्मं अरिभूअं होइ सव्व-
 जीवाणं। तं कम्मं अरि हंता अरिहंता तेण वुच्चंती"॥(२२०)त्यत्र अरीन् घ्नन्तीति अरिहन्तार इत्युक्तं नार्हतां नमस्कारसिद्धिः, किंतु
 येऽरिहन्तारो म्लेच्छराजादयोऽपि तेपामेव सिध्यतीत्यतिप्रसक्तिस्तदर्थमरयो विशेष्याः, केऽरयः ?-कर्मारयः, ते चाष्टौ ज्ञानावरणी-
 यादीनि कर्माणि, तेपामुत्तरप्रकृतयोऽष्टपञ्चाशदुत्तरशतं वक्तव्याः, तत्र च प्रसङ्गतस्तद्बन्धकारणानि वक्तव्यानि, तानि चैवं-मत्या-
 दिज्ञानस्य साध्यादीनां ज्ञानिनां पुस्तकादेर्ज्ञानसाधनस्य च प्रत्यनीकतानिह्वयतोपघातात्याशातनादिभिर्ज्ञानावरणीयदर्शनावरणीय-
 लक्षणं मूलप्रकृतिद्विकं बध्नाति २, गुरुभक्तिक्लान्तिकरुणाव्रतयोगकृपायविजयादिना सातवेदनीयं बध्नाति, एतद्विपरीतस्तु असात-
 वेदनीयमिति ३ भवहेतोरुन्मार्गस्य मार्गत्वेन देशना श्रुक्तिग्रथस्य च ज्ञानदर्शनचारित्रलक्षणस्यापलपनमित्यादिभिर्देवद्रव्यविनाशा-
 र्हत्साधुचैत्यसंधादिप्रत्यनीकतया च दर्शनमोहनीयं कर्म बध्नाति, तीत्रकृपायनोऽकृपायाद्युदयाच्च चारित्रमोहनीयमिति ४ महारम्भा-
 दिर्युक्तो व्रतरहितो नरकायुर्बध्नाति, उन्मार्गदेशनामार्गनाशनागूढहृदयमायाकुशीलतासशल्यतादिभिस्तिर्यगायुर्बध्नाति, प्रकृत्याऽल्पक-
 षायदानरतः शीलसंयमरहितो मध्यमगुणवान् मनुजायुर्बध्नाति, सर्वदेशविरतिचालतपोऽकामनिर्जरासम्यत्त्वादिभिर्देवायुर्बध्नाति ५
 मायागौरवादिरहितः शुभनाम्, तद्विपरीतस्त्वशुभनामकर्म बध्नाति ६ गुणप्रेक्षी मायारहितोऽध्ययनाध्यापनादिभिरुधैर्गोत्रं तद्विप-

रीतस्तु नीचैर्गोत्रं वस्मार्ति ७ विनपूज्यादिविघ्नकरो हिंसादिवत्सरोऽन्तरायं कर्म वस्मार्ति ८ । यदागमः-‘बुधिशो अ होइ मोहो’ इत्यादि
 निर्युक्तिन्यासस्थाने मोहनीयं कर्म द्विधा भवति-दर्शनमोहनीयं चारित्रमोहनीयं । चेति, वन्द्योर्दोषैर्विष्यात्, तथाहि-अर्हस्त्विद-
 वैत्यतपःश्रुतगुरुभ्रातृसंघप्रत्यनीकितया दर्शनमोहनीयं कर्म वस्मार्ति येन चासावनन्तसंसारसमुद्रान्त्व’पात्येवावतिप्रुते” इत्यादि
 धीआचाराङ्गलोकविजयास्याभ्ययनटीक्षया, तथा तत्रैव पत्रद्वयान्तरे-“पण्डिगीप्रमतराजोवषासए तप्यद्योम निष्कवये । आनरणदु
 र्गं भूयो वषइ अवासपाए अ ॥११॥ मूआणुर्कंपए वयजोगजुओ खतिदाणगुरुमघो । वषइ भूमो साय विवरीए वषइ इअरं ॥२॥
 अरइतसिदयेइअतवसुअगुरुसंघसाहुपण्डिणीओ । वंषइ वसणमोह अमतसंसारिणो जेण ॥३॥” इत्यादि यावत् “पाणवहातीसु रवो
 विजपूआमोक्कलमगगविगषक्तो । अलोति अंतराय न लइति अेविच्छिअं लाइ ॥११॥ इत्यादि श्रीआचा० टीकायां लोफवि०, अत्र
 दर्शनमोहनीयान्तरायकर्मबन्धकारण विनश्रतिमानामाश्वातनादिकं मणितं, तत्परिविहीरुणा सावदवश्यं विनश्रतिमा आराभ्यैवेति ।
 यथा कर्मबन्धहेतवो मिथ्यात्वादयः सप्तपषाद्यत्, ते चेमे-अमिगुहीतानमिगुहीताभिवेद्यसंघयानामोगलक्षणाणि पञ्च मिथ्या
 स्थानि, पञ्चेन्द्रियमंसामनियमं पृथ्वायवधमेति द्वादशधायितयः, अनन्तानुबन्ध्यादयः षोडश कथायाः, हास्तादयो नव नोकथाया
 इति पञ्चविंशतिः सामान्यतः क्सायाः, सत्त्वादयश्चत्वारो मत्तोयोसा वस्योगाच्च औदारिकैश्चैक्रियद्वास्तक्योयाः सप्तविधाः इत् सप्त-
 मस्तु क्षार्मणं इति पषदय योगाभेति सन्नेजपि सद्युदिताः सप्तपषाद्यत्संख्याकाः, तेष्वनुमत्तसिद्धकर्मबन्धकारणं पञ्चपत्रपि सिप्यात्वं,
 तत्राप्यभिवेद्यमिथ्यात्वं हात्ताहलविषकत्वं नियमान्नन्तसंसारपरिग्रमबहेतुः, तच्च ममत्रयपि चैनप्रपचनं अपरकलाइतल्लेकत्वा-
 प्यधरसापत्तायं तदयदाने वा सात्, पशुक्त-“पयमक्कत्सेपि इकंपि अं न तेष्वाहुचनिदिह । सेसं रोचत्सेपिइ सिक्कपिही जजान;

लिङ्ग ॥१॥ (संग्र०) इतिश्रीविशेषावश्यकवृत्तौ, एतच्च लुम्पकमते स्फुटमेव, यतस्तन्मते यत्र क्वापि सूत्रादौ जिनप्रतिमाया आरा-
 ध्यत्वेनोपलम्भस्तत्सर्वमप्यग्रभाणमेव, तत्रामाण्ये निजमतं दत्ताञ्जलि भवेत्, न च तन्मते गणधरादिसातिशयपुरुषकृतानि सूत्राणि
 प्रमाणान्येवेति शङ्कनीयं, तत्रामाण्ये निर्युक्त्यादीनामवश्यं ग्रामाण्यत्वेनाभ्युपगमापत्तेः, यतः सूत्र एव निर्युक्त्यादीनामङ्गीकारो
 भणितः, स च "सुत्तथो खलु पहमो बीओ निञ्जुत्तिमीसिओ भणित्"ति गाथयैव भणितुमुपक्रान्तः, किंच-केवलसूत्रं सिद्धान्त
 एव न भवतीति प्रागुक्तं, निर्युक्त्याद्यङ्गीकारे च प्रतिमाया आराध्यत्वं स्फुटमेव, न चैतावता केवलसूत्रे जिनप्रतिमा साध्वान्नोप-
 लभ्यते इति शङ्कनीयम्, अग्रे सूत्रेऽप्युपलम्भो दर्शयिष्यते, तस्मादभिनिवेशपरित्यागविचाराणां सूत्रनिर्युक्त्यादिकं परंपरासंयुक्तमभ्यु-
 पगन्तव्यं स्यात्, तथा च प्रसङ्गतो विचारेणोऽपि जिनप्रतिमोपलम्भः सुलभ एव, एवमनुप्रसङ्गतोऽपि विचाराणीये सूत्रादौ प्रतिमा-
 तत्प्रतिष्ठादिविध्युपलम्भो यथा-दर्शनमोहनीयकर्मबन्धहेतुर्जिनप्रतिमादिप्रत्यनीकता प्रसंगतो भणिता, सा चानेकप्रकारैर्भवन्ती केन
 कृतोतिदृष्टान्तो वक्तव्यः, स चानुप्रसङ्गतः समागतोऽनुप्रसक्तो भण्यते, यथा देवद्रव्यविनाशेन संकाशश्रावको जिनप्रतिमाप्रत्यनी-
 कतामापन्नो दुरन्तसंसारकान्तरं भ्रान्त इत्यादि, यद्वा भस्तेन जिनप्रतिमा कारिता इति निर्युक्तिव्याख्यानं प्रसङ्गतो भरतचरित्रं
 वक्तव्यं, तत्र श्रीनामस्वरिणाऽष्टापदादौ जिनप्रतिमा प्रतिष्ठिता, तत्र प्रतिष्ठाविधिवक्तव्यः, स चानुप्रसक्तः प्रतिष्ठाकल्पोक्तो वाच्यः,
 अनया रीत्या तृतीयव्याख्यानभेदोऽवगन्तव्यः, तृतीयव्याख्यानभेदे च प्रसक्तानुप्रसक्तवक्तव्यतायां तत्किमपि नास्ति यन्नावतरति,
 अत एव य एकं जानाति स सर्वं जानाति, यः सर्वं जानाति स एकं जानातीति प्रवचने प्रतीतं, एवमश्रद्धानेऽपि बोध्यं, यः सम्य-
 गेकं वस्तु श्रद्दधाति स सर्वमपि श्रद्दधाति, यः सर्वं सम्यग् श्रद्दधाति स एवैकमपि, तेनैव जिनोक्तस्यैकस्याप्यर्थस्याश्रद्धाने सर्वेषा-

पादेः सकाशात् परिचयेन तस्यैव तत्परिजनस्य वा मिथ्यात्वप्राप्तिरिति, प्रथमालप्तेन त्वसंभ्रमं लोकापवादभयात् कीदृशस्त्वमित्यादि
वाच्यमिति, तथा तेभ्योऽन्ययूथिकेभ्योऽज्ञानादि दातुं वा-सकृदनुप्रदातुं वा-पुनः पुनरित्यर्थः; अयं च निषेधो धर्मबुद्धौव, कल्पना तु
दद्यादपि, किं सर्वथैव न कल्पते इत्यत आह-‘नन्नत्थ’ति ‘शयामिओगेण’ तेन इति, न कल्पते इति योऽयं निषेधः सोऽन्यत्र
राजाभियोगात्, वृत्तीयायाः पञ्चम्यर्थत्वाद्राजाभियोगं वर्जयित्वेत्यर्थः; राजाभियोगस्तु-राजपरतन्त्रता गणः-समुदायस्तदभियोगः-
अवशता गणाभियोगस्तस्मात्, बलाभियोगो नाम राजगणव्यतिरिक्तस्य बलवतः पारतन्त्र्यं, देवताभियोगो-देवपरतन्त्रता, गुरुनिग्रहो-
मातृपितृपारवश्यं गुरूणां वा-वैत्यसाधूनां निग्रहः-प्रत्यनीककृतोपद्रवो गुरुनिग्रहस्तत्रोपस्थिते तद्रक्षार्थमन्ययूथिकेभ्यो दददपि न
निक्रामति सम्यक्तन्त्रमिति, “विचीकृतारेण”ति वृत्तिः-जीविका तस्याः कान्तारम्-अरण्यं तदेव कान्तारं-क्षेत्रं कालो वा वृत्ति-
कान्तारं, निर्वाहाभाव इत्यर्थः; तस्मादन्यत्र निषेधो दानप्रणामादेरिति प्रकृतमिति, ‘पीठं’ति पट्टादिकं ‘फलगं’ति अंबष्टम्मादिफलकं
‘भेसज्ज’न्ति पथ्यं [‘अट्टाई’ति उत्तरभूतानथान् आददातीति] अत्रानन्दश्रावकेण सम्यक्तन्त्रोच्चारोऽन्यतीर्थिकादयस्त्रयोऽपि वन्दनाद्यर्थम-
कल्प्यत्वेन भणिताः; अर्थात् तत्प्रतिपक्षभूताः स्वतीर्थिकस्वतीर्थिकदेवान्यतीर्थिकापरिगृहीताहैत्यानि अतिकल्प्यत्वेनैवाभ्युपगतानि,
तथा गुरुनिग्रहेत्यत्रापि चैत्यादिनिमित्तमुक्तं। तथा ‘अंबडस्स’नो कप्पति अण्णउत्थिए वा अण्णउत्थिए अदेवयाणि वा अण्णउत्थि-
अपरिगृहीत्याणि चेइयाणि वा वंदिए वा नमंसिए वा जाव पज्जुवासिए वा, नन्नत्थ अरिहंते वा अरिहंतं चेइयाणि वा इत्या-
द्यौपपातिकोपाङ्गे, एतद्भूत्येकदेशो यथा-अन्ययूथिकाः-आर्हतसङ्घापेक्षयाऽन्ये शाकयादयः ‘चेइआई’ति अर्हच्चैत्यानि, जिनप्रतिमा
इत्यर्थः; ‘नन्नत्थ अरिहंते व’त्ति न कल्पते, इह योऽयं नेति निषेधः सोऽन्यत्राहंभूयोऽहंतो वर्जयित्वेत्यर्थः; स हि किल परिव्राजकं

शेषशारकोष्ठोऽन्ययूषिकदेवताषण्डननिषेधेऽर्चितामपि वंदनार्दिनिषेधो मा भूदिति कृत्वा नभत्वेत्यापत्तीं ॥ तथा भाविकोदाहरण-
 मप्याह—“तए नं सा दोषी रायवरकृष्णा ज्येष्ठेव मज्जणघरे तेयेव उवागच्छ २ मज्जणघरं अणुपविसति २ ष्काया कयपलिकम्मा
 कयकोउअमगलपायच्छिषा सुद्धप्पावेसाई मंगछाई पबराई वत्याइ परिहिआ मज्जणघराओ पठिनिकुस्समइ २ ज्येष्ठेव विणघरे तेयेव
 उवागच्छ २ जिणघरं अणुपविसइ २ विणपठिमाणं आलोए पणाम करेइ २ लोमइरयय परासुसइ २ एव जहा मूरिआमो विण-
 पठिमाओ अवेइ २ तदेव माणिअम्ब आप धूवं उहति २ धामं जाणुं अंवेति दाहिणं जाणु धरणीअलसि निइडु तिक्खुणो सुद्धाअ
 परणीवलसि निवेसेइ २ ईसिं पणुणमति २ करयलजावकडु एव वयासी-नमोत्यु णं अरइताणं मगवंताणं जाव संपपाण, धंदइ णमं
 मइ” इत्यादिशाताधर्म० सूत्रे, एतद्भूषेकदेशो यथा ‘विणपठिमाणं अवावं करेइ’ वि एक्कसां वाचनायामेतावदेव इवयते, वाचना-
 न्तरे तु ष्काया जावसम्बालंकारविभूषिआ मज्जणघराओ पठिनिकुस्समइ २ ज्येष्ठामेव विणघरे तेणामेव उवागच्छ २ विणघरं अणुप
 विसति २ विणपठिमाणं आलोण पणामं करेइ २ लोमइरयय परासुसइ २ एवं जहा मूरिआमो विणपठिमाओ अवेइ तदेव माणि-
 अम्ब जाव धूवं उहति” इह यावत्करणादर्पत इदं इत्यं-लोमइरत्वेकेन विनयप्रतिमा प्रमाटिं, सुरम्पिणा गन्धोइकेन रूपयति, गोष्ठी-
 र्पवन्देनानुलिम्पति, वस्त्राणि निवासयति, ततः पुष्पाणां मान्यानां-प्रधितानामित्यर्थः गंधानां-चूर्णानां वस्त्राणामाभरणानां
 चारोपणं करोति स, मालाकलापावलम्बन पुष्पप्रकरं वन्दुर्लैर्घर्षणाद्यटमङ्गलालेखन च करोति, ‘नामं जाणुं अंवेइ’ चि उरिषपती
 त्यर्थं, दाहिणं जाणुं धरणीवलसि निइडु-निइत्य स्वापयिरवेत्यर्थं. “तिक्खुणो सुद्धाणं धरणीतलंसि निवेसेइ” निवेस्यतीत्यर्थः,
 ईसिं पणुणमति २ करसलपरिगणहिअं अंबलिं मत्तए कडु एव वयासी-नमोत्यु णं अरइताणं जाव संपपाणं, धंदति नमंसति २

जिणघराओ पडिणिक्खमह"त्ति, तत्र वन्दते-चैत्यवन्दनविधिना प्रसिद्धेन नमस्यति-पश्चात्प्रणिधानादियोगेनेति वृद्धाः, नच द्रौपद्याः
 प्रणिपातदण्डकमात्रं चैत्यवन्दनमभिहितं सूत्र इति सूत्रमात्रप्रामाण्यादन्यस्यापि श्रावकादेस्तावदेव तदिति मन्तव्यमिति । नच द्रौपदी
 श्राविका न भविष्यतीति शङ्कनीयम्, अन्यस्यापि श्रावकादेरित्यादिटीकाकारवचनादस्या अपि श्राविकात्वमेव सिद्धं, किंचान्यदपि
 तल्लक्षणं सूत्र एव स्फुट, तथाहि-"तए णं सा दोवई कच्छुल्लनारयं अस्संजयअविरयअप्पडिहयपच्चक्खायपावकम्मंतिकट्टु नो
 आहाति णो परिजाणाति णो अब्भुंहेति णो पज्जुवासति"त्ति श्रीज्ञाता०, एतद्वृत्तिदेशो यथा-'अस्संजयअविरयअप्पडिहयअप-
 च्चक्खायपावकम्मंतिकट्टु'त्ति असंयतः-संयमरहितत्वाद् अविरतो-विशेषतस्तत्परतत्वात् न प्रतिहतानि-न प्रतिषेधितानि अतीतका-
 लकृतानि निन्दनतः न प्रत्याख्यातानि च-भविष्यत्कालभावीनि पापकर्माणि-प्राणातिपातादिक्रिया येन, अथवा न प्रतिहतानि-
 सागरोपमकोटीकोट्यन्तः प्रवेशनेन सम्यत्त्वलाभतः न प्रत्याख्यातानि-सागरोपमकोटीकोट्याः संख्यातसागरोपमैर्न्यूनताकरणे-
 न सर्वविरतिलाभतः पापकर्माणि-ज्ञानाव्रणादीनि येन स तथेति, पदत्रयस्य कर्मधारयः, एवंविधविचारणायाः संभवः सम्यग्दृशा-
 मेव भवेत्, मिथ्यादृशां तथाविधविचारणाया गन्धस्याप्यभावश्चेति द्रौपदी परमश्राविकेति श्रद्धेयमिति ॥ अथ साधूदाहरणेऽपि
 सामान्यतः साध्वाचारमधिकृत्याह-"एवं विहारभूमि वा विआरभूमि वा अण्णं वा जंकिंचि पओअण्णं"ति श्रीपर्युषणाकल्पे सामा-
 चार्या, विहारभूमिः-चैत्यादिगमनं विचारभूमिः-शरीरचिन्ताद्यर्थं गमनं अन्यद्वा प्रयोजनं लेपसीवनलिखनादि उच्छ्रयासादिवर्जं सर्व-
 मापृच्छैव कर्तव्यमिति तत्त्वं, गुरुपारतन्त्यस्यैव ज्ञानादिमत्त्वादिति कल्पावचूर्णौ । तथा "कुलगणसंघचेइअठ्ठे निज्जरठी चेयावच्चं
 अणिस्सिअं दसविहं बहुविहं वा करेइ"त्ति श्रीप्रश्नव्याकरणाङ्गे, एतद्वृत्तिलेशो यथा-चैत्यानि-जिनप्रतिमा एतासां योऽर्थः स तथेति,

तथा "दो दिसाओ अभिगिन्स कप्पति गिगघाण वा निगघीण वा पब्बाधितए-पार्णं वेव हदीणं वेव" चि श्रीस्यानाओ, एतद्
 धिवेओ यया- 'दो दिसाठ' इत्यादि, वे दिओ-क्ये अभिगुह-अहीकृत्य तदभिगुहीभूयेत्यर्थं कल्पते-युज्यते निर्गता ग्रन्थात्-
 घनादेरिति निर्ग्रन्थाः-साधवत्तेषां निर्ग्रन्थ्य-साध्यत्वात्सो प्रवाजयितु-रजोहरणादिदानेन, प्राचीना-प्राचीं पूर्वमित्यर्थः उवी
 चीनाम्-उवीचीषुपरामित्यर्थः, उक्तं च-"पुब्बासुहो व उपरसुहो व देसा जइवा पठिच्छेसा । जीए विणादओ वा इवेअ जिगघेइ
 आई वा।१।" चि, अत्र यसां दिशि जिनचेत्यानि मनन्ति सा दिग् प्रवाजनादिषमंनुष्ठानायोपिता मणिता, तथा 'पचहि ठाणेहि
 जीवा सुलहपोधिपाए कम्मं पकरेति, तं०-अरईवाणं षण्ण वदमाये १ अइसपण्णपस्स घम्मस्स व० २ आयरिअठवज्जायाण
 वण्णं० ३ चाउव्वण्णरस संघस्स व० ४ विचिक्खवंबंमघेराण देवाणं व० ५ इतिश्रीस्यानाओ पञ्चमस्थानके द्वितीयोद्देशके(४२६)
 एतद्दुचिलेओ यया-चतुर्वर्णभ्रमणसङ्घवर्णो यया 'एयमि पूइयंमिनरिय तयं सं न पूइय होति । सुवपेइवि पूयगिओ न पुणो संवाओ
 सं अण्णो।१।" चि देववर्णवावो यया-'देवाण अहो सील विसयधिसमोइआवि जिगभवपे । अउरसाहिपि समं हासाइ जेण न
 फरिति।१।" चि, अत्र चतुर्वर्णभ्रमणसङ्घस्य वर्णवात्त्वावदुत्त्रमापिमात्रस्यापि न स्यात्, तस्य तीर्थमतिक्रमार्गप्ररूपकत्वेन तीर्थप्र
 विषयभूत्वात् तीर्थसावर्णवादित्वमेवेति प्रासुकमपि प्रसङ्गतो मणिसं बोधं, देववर्णवात्त्वात् चतुर्णां भ्रमणादीनां सम्मतसूत्रजिन
 प्रतिमानाम्नातनापरित्यागादिगुणानुमोदनेव बोधिसुलभताहेतुर्दक्षिता वहि साक्षात्पदाराचन तु बोधिसुलभताहेतुर्भवत्येवेति बोध्य,
 तथा "तिहि ठाणेहि जीवा सुइदीहाउअत्ताए कम्म पकरेति, तं०-भो पाणे अइवाइया भवति १ गो सुसं वइया भवति २ तहाकूपं
 समण वा माएणं वा वंदिवा नमसिवा सक्कारिवा सम्माणिवा ककालं मंगल देवयं वेइजं पण्डुवासेवा मणुण्णेणं पीइकरेणं अस्त-

णपाणखाइमसाइमेणं पडिलाभेचा भवति २, इचेतेहिं तिहिं ठाणेहिं जीवा सुहदीआउत्ताए कम्मं पकरिंति”ति श्रीस्थानाङ्गतृतीय-
 स्थानकप्रथमोद्देशके, (१२५) एतद्भूतिलेशो यथा-वंदिता-स्तुत्वा नमस्यित्वा-प्रणम्य सत्कारयित्वा वस्त्रादिना सन्मानयित्वा
 प्रतिपत्तिशेषेण कल्याणं-समृद्धिस्तद्धेतुत्वात्साधुरपि कल्याणमेव मङ्गलं-विघ्नक्षयस्तद्योगान्मङ्गलं दैवतमिव दैवतं चैत्यमिव-जिना-
 दिप्रतिमेव चैत्यं श्रमणं पर्युपास्य-उसेव्य, अत्र जिनप्रतिमावत्साधोरपि पर्युपासनादि भणितं, जिनप्रतिमापरित्यागे च साधोरपि
 परित्याग एव संपद्येतेति स्वयमेव पर्यालोच्यं ॥ अथ नामग्राहं साधूदाहरणं यथा-“कइविहा णं भंते ! चारणा पं० ?, गो० ! दुविहा
 चारणा पं०, तं०-विजाचारणा य जंघाचारणा य, से केणहेणं भंते ! एवं बुच्चति ?-विजाचारणा वि० ?, २ गो० ! तस्स णं छट्ठं-
 छठ्ठेणं अणिक्खित्तेणं तवोकम्ममेणं विजाए उत्तरगुणलद्धिं खममाणस्स विजाचारणालद्धी नाम लद्धी समुप्पज्जति, से तेणहेणं जाव
 विजाचारणा वि० २, विजाचारणस्स णं भंते ! कहिं सीहा गई कहिं सीहे गइविसए पं० ?, गो० ! अयं णं जंबूदीवे २ जाव किंचि-
 विसेसाहिए परिक्खेवेणं, देवेणं महिड्डीए जाव महासुक्खे जाव इणामेवत्तिकट्ठु केवलकण्णं जंबूदीवं २ तिहिं अच्छरानिवाएहिं
 तिक्खुत्तो अणुपरिअड्डिचाणं हव्वमागच्छेज्जा, विजाचारणस्स णं गो० ! तहा सीहे गई० विसए पं०, विजाचारणस्स णं भंते ! तिरिअं
 केवइए गइविसए पं० ?, गो० !-से णं इओ एणेणं उप्पाएणं माणुसोत्तरपव्वए समोसरणं करेइ, मा० तहिं चेइआइ वंदति तहिं २
 चा वितीएण उप्पाएणं नंदीसररदीवे समोसरणं करेति, नंदी० २ तहिं चेइआइ वंदति, तहिं २ चा ततो पडिनिअत्तति, पं० २
 चा इहमागच्छति २ चा इह चेइआइ वंदति, विजाचारणस्स णं गो० ! तिरिअं एवइए गइविसए पं०, विजाचारणस्स णं भंते ! उहुं
 केवइए गइविसए पं० ?, गो० !-से णं इओ एणेणं उप्पाएणं णंदणवणे समोसरणं करेति, नंद० २ चा तहिं चेइआइ वंदति, तहिं २

चा नितीएण उप्याएणं पढगवणे समोसरण करेति, पढ २ वा तहिं वेइआईं वदति तहिं २ वा ततो पढिनिअचति, ततो इह
 आगच्छति, इह २ वा इह वेइआईं वदति, विजाचारणस्स णं गो०! उट्ट एवइए गइविसए पणणे, से णं तस्स ठाणस्स अणालो
 इयपडिक्के काल करेति नरिय तस्स आराहणा, से णं तस्स ठाणस्स आलोइअपडिक्के काल करेति अतिय तस्स आराहणा(६८४) से
 कणहेण मते! एवं बुचति-जंघाचारणा जघाचारणा !, गो०! तस्स णं अट्टमअट्टमेण अणिकुस्त्रियेण तथोकम्मणेण अप्पाणं मावे
 माणस्स जघाचारणलदिनाम लट्ठी समुप्पज्जइ से तेणठुमं जाव जंघाचारणे, जंघाचारणस्स ण मते! कइं सीहा गईं कइ सीहे गइ
 विसए पं० !, गो०!-अय णं अचूदीवे २ एवं अवेव विजाचारणस्स नवरं सिखतसुवो अणुपरिअट्टिषा ण हव्वभागच्छेका, जंघा
 चारणस्स णं गो० तदा सीहा गती तदा सीहे गतिविसए पं०, सेसं त वेव, जघाचारणस्स ण मते! तिरियं केवइए गइविसए
 पं० !, गो०! मे ण इओ एगेण उप्याएणं रुअगवरे दीवे समोसरण करेति, रुअ० २ तहिं वेइआईं वदति, तहिं २ वा तओ पढि-
 निअचमाणे वितिएणं उप्याएण णंदीसरखदीवे समोसरणं करेति, नदी० २ वा तहिं वेइआईं वदति, तहिं २ वा इहमागच्छति २ इह
 वेइआईं वदति, जघाचारणस्स णं गोअमा! तिरिए एवइए गतिविसए पं० । जंघाचारणस्स णं मते! उट्टुं केवइए गतिविसए पं० !,
 से णं इवो एगेण उप्याएणं पढवगवणे समोसरणं करेति, सम० वा तहिं वेइआईं वदति, तहिं २ वा तओ पढिनिअचमाणे वितीएणं
 उप्याएण नदणवणे समोसरणं करेति, नद २ वा तहिं वेइआईं वदति, तहिं २ वा इहमागच्छति, २ वा इहं वेइआईं वदति, जंघाचार-
 णस्स ण गो०! उट्टु एवइए गइविसए पं०, से ण तस्स ठाणस्स अणालोइअपडिक्के कालं करेति नरिय तस्स आराहणा, से ण तस्स
 ठाणस्स आलोइअपडिक्के काल करेति अरिय तस्स आराहणा, सेव मंतेपि (६८५) इतिभी मग० अ० २०-उ० ९ एतइत्तिदेओ

एतद्वृत्तिदेशो यथा-‘कइ ण’मित्यादि, तत्र चरणं-गमनमतिशयवदाक्राशे एषामस्तीति चारणाः, ‘विज्ञाचारण’त्ति विद्या-श्रुतं तच्च पूर्वगतं तत्कृतोपकाराश्चाराणा विद्याचारणाः, ‘जंघाचारण’त्ति जङ्घाव्यापारकृतोपकाराश्चाराणाः जङ्घाचारणाः, इहार्थे गाथाः-अतिसय-चरणसमत्था जंघानिजाहिं चारणा म्रुणओ। जंघाहिं जाइ पढमो निस्सं काउं रविकरेवि ॥१॥ एगुप्पाएण गओ रुअगवरंमि उ तओ पडिनिअत्तो। बीएणं नंदिस्सरमिहं तओ एइ तइएणं ॥२॥ पढमेणं पंडगवणे वीउप्पाएण गंदणं एइ। तइउप्पाएण तओ इह जंघा-चारणो एइ ॥३॥ पढमेण माणुसोत्तरनगंमि नंदीमरं च बीएणं। एइ तओ तइएणं कयचेइअंदणो इहयं ॥४॥ पढमेण गंदणवणं वीउप्पाएण पंडगवणंमि। एइ इहं तइएणं जो विज्ञाचारणो होइ॥५॥”त्ति, ‘तस्स णं’ति यो विद्याचारणो भविष्यति तस्य पष्ठपष्ठेन तपःकर्मणा विधया च पूर्वगतश्रुतविशेषरूपया करणभूतया ‘उत्तरगुणलद्धी’ति उत्तरगुणाः-पिंडविशुद्ध्यादयः, तेषु चेह प्रकृमात् तपो गृह्यते, ततश्च उत्तरगुणलब्धि-तपोलब्धि क्षममाणस्य-अधिसहमानस्य, तपः कुर्वत इत्यर्थः, ‘कथं सीहा गई’त्ति कीदृशी शीघ्रा गतिः-गमनक्रिया ‘कहिं सीहे गतिविसए’त्ति कीदृशः शीघ्रो गतिविषयः?, शीघ्रत्वेन तद्विषयोपचाराच्छीघ्र उक्तः, गतिविषयो- गतिगोचरः, गमनाभावेऽपि शीघ्रगतिगोचरभूतं क्षेत्रं किमित्यर्थः, ‘अयं ण’मित्यादि अयं जंबूद्वीप एवंभूतो भवति, ततश्च ‘देवे ण’मित्यादि ‘हव्वमागच्छेज्जा’ इत्यत्र यथा शीघ्रा अस्य देवस्य गतिरित्ययं वाक्यशेषो दृश्यः, ‘से णं तस्स ठाणस्से’त्यादि, अयमत्र भागार्थो-लब्धयुपजीवनं किल प्रमादः, तत्र चासेवितेऽनालोचिते न भवति चारित्रस्थाराधना, तद्विराधकश्च न लभते चारित्राराधना-फलमिति, यच्चेहोक्तं विद्याचारणस्य गमनश्रुत्पादद्वयेनागमनं चैकेन, जङ्घाचारणस्य तु गमनमेकेनागमनं च द्वयेनेति, तल्लब्धिसम्भा-वाइ, अन्ये त्वाहुः-विद्याचारणस्यागमनकाले विद्याऽभ्यस्ततरा भवतीत्येकेनागमनं, गमने तु न तथेति द्वाभ्यां, जङ्घाचारणस्य तु

लक्ष्मिपञ्चीष्यमानाऽत्यसामर्थ्यां भवतीति आगमन द्वाभ्यां गमन त्वेकैवेति इति मग० टीका, न चात्र चैत्यशब्देन जिनप्रतिमा
 न व्याख्यासाधुः कर्षं तभिर्षय इति शङ्कनीयं, 'ग्रन्थस्य ग्रन्थान्तरं टीके'तिषचनादन्यत्र षड्गुणु स्नानेषु तथाभ्याख्यानात्, किंच-
 चैत्यशब्देन तुम्पकविकल्पितसाध्याघर्षानमिषायकत्वेन जिनप्रतिमाभिषायकत्वेन च दृष्टपदैरेव दर्शितत्वात् नात्र दृष्टांशेऽपीति,
 अत्र चाक्षोषना लक्ष्म्युपशीवनेहेतुका मणिका, न पुनर्जिनप्रतिमावन्दनादिहेतुका, साऽप्यालोचनाऽप्यविराघनात्रन्या मिथ्यादुक्त
 तमात्रस्या, न पुनर्गुणसमस्तपःप्रतिपक्षिरूपा, अन्यथा ऊर्ध्वलोकप्रमुद्रादौ सिद्धिगमनासम्भवेन "चउरुहलोप अ इवे सपुदे, तओ चले
 शीसमहे तहेव । सयं च अइपर तिरिजलोप, समएण एणेण य सिन्सई धुत्र ॥१॥ (१४२७*) इतिथीउत्तराऽप्ययनाघागमभाषा
 स्यात्, तत्र च सिद्धिगमन लक्ष्म्युपशीवनेन चैत्यादिनमस्तुत्यर्थं गतानां गच्छतां वा साधूनामप्य स्यात्, न च प्रयोजनान्तरमेव
 किञ्चित्कल्पनीयं, कार्योत्कारणानुमानाचैत्यादिनमस्तुतिव्यतिरिक्तं किमपि कार्यं कृत नास्ति, तेन तदर्थमेव लब्धियशुपजीष्य गमन
 बोध्यं, किंच-प्रयोजनान्तरकल्पनायामपि यदि चैत्यनमस्कृतिः साधूनामस्कृत्या सावधा वा स्यात्तर्हि तत्र गतानामपि साधूनां
 चैत्यनमस्कृतेरसंभवात्, नहि प्रयोजनान्तरगतोऽपि साधुरकल्प्यसावधानुष्ठानपरो भवेत्, अतिमसद्भात्, तुम्पकस्यापि तथा कर्ष-
 व्यतापक्षेभ्य, एतेन तत्र चैत्यवन्दनाप्रमथपातकसाक्षोषनं मणितमिति कुचचनं द्रुवाण एव तुम्पको निरल्लो बोध्य, तत्र तद्विक-
 लितवचनावकावसासंसंभवात्, चैत्यपरिपाठ्यर्थमेव तद्गमनस्योपलभ्यमानत्वात्, नतु लक्ष्मो मसुत्पभायां तल्लक्ष्मिपरीधानिमिचमेव
 नन्दीश्वरदौ गमनं जहाधारणविधाधारणानां, न पुनः केषलं चैत्यवन्दनार्थमेव तत्र गमनमितिचेदहो भ्रान्तत्वं तुम्पकस्य, यत्
 तत्र ममनेन लक्ष्मिपरीषा उत चैत्यनमस्कृत्या वा !, आये गत्वैवायान्ति किमर्थं तवाभिप्रायेण पापहेतुमपि चैत्यनमस्कृतिमपि

कुर्वन्ति, अथ तथैव तस्य जीतकल्प इतिचेत्सत्यं, सिद्धा तर्हि तथाविधसाधूनां चैत्यनमस्कृतिर्जीतकल्पत्वेन यथा तथा तद्दृष्टान्ते-
 नान्येषामपि साधूनां जिनप्रतिमानमस्कृतिः प्रत्यहं जीतकल्प इति चारित्राराधनवत् तदाराधनमपि मोक्षाङ्गं संपन्नम्, अथ नन्दी-
 श्वरादिचैत्यनमस्कृत्यैव तल्लब्धिपरीक्षेति द्वितीयो विकल्पस्तर्हि अनवरतं षष्ठाष्टमादितपसापि या लब्धिः समुत्पन्ना साऽपि नन्दी-
 श्वरादिगतजिनप्रतिमावन्दनसामर्थ्यजनिका सिद्धा, तत्सिद्धौ च चारित्रावाप्तिवत्तत्सामर्थ्यावाप्तिरपि पुण्यप्रकृतिजन्या तज्जनिका
 चेति संपन्नं लुम्पकमतं निराश्रयमिति । किञ्च-लुम्पकमताभिप्रायेण विद्याचाराणादयः समुत्पन्नलब्धयो नन्दीश्वरादौ चैत्यानि नम-
 स्कुर्वन्ति, आगताश्चात्रत्यान्यप्यशाश्वतानि चैत्यानि नमस्कुर्वन्ति, पश्चाच्चालोच्य चारित्राराधका भवन्ति, न पुनरन्यथापि, अन्यथा
 चैत्यनमस्कृतेरसंभवात्, यतो न चैत्यनमस्कृत्यर्थं केनापि बलवत्ता प्रेरिता न वा लज्जया तत्परित्यागाशक्ताश्च, किंतु निजश्रद्धयै-
 वेति, यद्यपि 'किञ्च लुम्पकमताभिप्रायेणे'त्याधनतरोक्तं लुम्पकस्य गलपाटुकाकल्पमपि नासाकमभीष्टम्, अनागमिकत्वात्, तथा-
 विधपरंपरानागतत्वात्तथाभिप्रायस्य तथापि तत्रैवं पृष्टव्यं-भो लुम्पक ! एवंविधवाग्रचना तत् स्वतः सिद्धा कुतश्चिच्छिक्षिता वा ?
 तत्र द्वितीयविकल्पस्त्वसंभव्येवाच्छिन्नपरम्परागतगुर्वभावात्, किंतु द्वितीयो (प्रथमो) वक्तव्यः, स च संमूर्च्छिमदुर्दुरवाक्पद्धतिरिव
 संज्ञिनां विचारणानुपयोगीत्यलं विस्तरेण । अथ साध्व्युदाहरणं तु साधूदाहरणान्तर्भूतमेव बोध्यं, तदनुयायित्वात्, तथा मृगुकञ्चे
 द्वीपान्तरागतेन केनचिन्मिथ्यादृशा वणिजा रूपवतीः साध्वीनिरीक्ष्य तदपहरणाय कपटश्रावको जातः, पश्चात् ताः विश्वास्य चल-
 नावसरे वस्त्रादिनिमित्तं निमन्त्रिताः साध्व्यः, पण्यभृतपोतपाश्वैः समानीयोक्तत्राच्-पोतमध्ये जिनप्रतिमाः सन्ति ताः नमस्कुलत, सा-
 ध्व्यश्च सरलाभिप्रायत्वात् पोतमध्ये चैत्यनमस्कृत्यर्थमारूढाः, तेन च पोतं जलमध्ये प्रवाह्य ता द्वीपान्तरं नीता इत्यादि निशीथभाष्य-

पूर्वादिषु प्रतीतमेव, माप्यादीनां च सिद्धान्तता प्रागेव समर्थिता बोध्या । तथा सम्यग्दृक्श्रयामादिदेवैरपि जिनप्रतिमा पृथ्वीत्वाः,
 तथाहि-‘तए ण तस्स च्छरिआमस्स पंचविहाए पञ्चचीए पञ्चचिमाष गयस्स समाणस्स इमेएआरूवे अरुमस्सिएए पत्थिए च्छित्थिए
 मणोगए संकप्प समुप्पच्चित्था-किं मे पुब्बि करणिअ ? किं मे पञ्जा करणिअ ? किं मे पुब्बि सेय ? किं मे पञ्जा सेय ? किं मे
 पुब्बिपि पञ्जावि दिआए सुहाए सुहाए निस्सेसाए आणुगामिचाए मविस्सति ?, तए णं तस्स च्छरिआमस्स देवस्स सामाणिअ
 परिओवयमगा दवा च्छरिआमस्स देवस्स इम एआरूव अरुमस्सिअं आष समुप्पणं सममिजाणिवा ओपेव च्छरिआमे देवे वेणेव उगा
 गच्छति २ च्छरिआम दव करयलपरिगहिअं सिरसावष मत्पए अंबलिं कट्टु जपणं विज्जएण बदावेत्ति २ एव षयासी-एव स्वलु
 देवाणुप्पिआ ! च्छरिआमे विमाणे सिद्धायणसि जिगपठिमाण जिणुस्सेहपमाणमेचाण अट्टसय सभिस्सिच च्छिट्ठति, सुमाए ण सुव
 म्माए माणययइअत्तंमे वययामएसु गोलषट्टएसु समुगएसु बहुरंओ जिणसकदाओ सभिस्सिवाओ च्छिट्ठति, ताओ ण देवाणुप्पि
 आणं अण्णेमिं च बहूण वेमाणिआण देवाण देवीण य अच्चयिआओ एअयिआओ वंदगिआओ नमस्सजिआओ सक्कारणिआओ
 सम्माणणिआओ कट्ठणं मगल देवय वेइयं पज्जुयामणिआओ भवति, त एअं ष देवाणुप्पिआण पुब्बिं करणिजं तं एयं ष देवाणुप्पि
 आण पञ्जा करणिअ तं एअण्ण देवाणुप्पिआणं पुब्बिपि पञ्जावि दिआए सुहाए सुहाए निस्सेसाए, त एय देवाणुप्पिआणं पुब्बिं सेयं त
 एय देवाणुप्पिआण पञ्जा सेयं २ त एयं आणुगामिअए मविस्सति” च्छि श्रीराजमभीयोपात्रे, एतद्दृष्टिदेओ यथा ‘तए णं मित्थादि
 तुगम, नक्कमिह मापामनःपर्यासोः समासिकालान्तरस प्रायः शेषपर्यासिसमासिकालान्तरापेक्षया स्तोत्रत्वादेकत्वेन विषयगमिति
 ‘पंचविहाए पञ्चचीए पञ्चवीमाष यच्छं’ इत्युक्तं, ‘तए णं मित्थादि, तत्तत्तस च्छर्यामस देवस एवविषया पर्यासिया वर्यासिमास

मुपगतस्य सतोऽयमेतद्रूपः संकल्पः समुदपद्यत, 'अबमत्थिए' इत्यादि पदव्याख्यानं पूर्ववत्, किं 'मे' मम पूर्वं करणीयं ? किं मे पश्चात् करणीयं ? किं मे पूर्व कर्तुं श्रेयः ? किं मे पश्चात् कर्तुं श्रेयस्तथा किं मे पूर्वमपि च पश्चादपि च हिताय, भावप्रधानोऽयं निर्देशो, हितत्वाय-परिणामसुन्दरतायै सुखाय-शर्मणे क्षमायै, अयमपि भावप्रधानो निर्देशः संगतत्वाय, निःश्रेयसाय-निश्चितकल्याणायास्तु-गामिकतायै-परम्परशुभानुबन्धसुखाय भविष्यतीति इति श्रीराज० वृ०, अत्र यदेव भावजिनवन्दने फलं तदेव जिनप्रतिमाव-न्दनेऽप्युक्तं, न चैतत्स्वर्याभेदेव सामानिकदेवचनं न सम्यग् भविष्यतीति शङ्कनीयं, सम्यग्दर्शां देवानामप्युत्सन्नवादित्वांसंभ-वात्, नहि काप्यागमे 'किं मे पुंवि करणिज्ज'मित्यादिके सम्यग्दृष्टिना पृष्टेऽप्यैहिकसुखमात्रनिमित्तं स्रक्चन्दनाङ्गनादिकं 'हि-आय सुहाए' इत्यादिरूपेण केनापि प्रत्युत्तरविपयीकृतं दृष्टं श्रुतं चेत्यत्र बह्व्यो युक्तयः स्वयमभ्यूहाः । तथा "तए णं से स्सरिआभे देवे पोत्थयरयणं गिण्हति २ पोत्थयरयणं विहाडेइ २ पोत्थयरयणं वाएइ २ धम्मिअं ववसायं गिण्हति २ पोत्थयरयणं पडिनि-क्खिवति २ सीहासणाओ अब्भुठ्ठेति २ ववसायसमाओ पुरिच्छिमिण्ण दारेणं पडिणिक्खमति, पुरच्छिमिण्णं दारेणं पडिनि-क्खमिच्चा जेणेव नंदापुक्खरणी तेणेव उवागच्छति, नन्दापुक्खरणिं पुरिच्छिमिण्ण तोरणेण पुरिच्छिमिण्ण तिसोवाणपडिरूवएण पच्चोरुहइ २ चा हत्थपायं पक्खालेति २ आयंते चोक्खे परमसुइभूए एगं महं सेअं रययामयं विमलसलिलपुण्णं मत्तगयमुहागिति-कुंमसमाणं भिगारं गिण्हति २ जाइं तत्थ उप्पलाइं जाव सहस्सपत्ताइं ताइं गिण्हति २ नन्दाओ पुक्खरिणिओ पच्चोरुहति २ जेणेव सिद्धायणे तेणेव पहारेत्थ गमणाए, तए णं तं स्सरिआभं देवं चत्तारि य सामाणियसाहस्सीओ जाव सोलस आयरक्खेदेवसाहस्सीओ अन्ने य वहवे जाव देवा य देवीओ अ अप्पेगइआ कलसहत्था जाव अप्पेगइआ धूवकडुच्छुयहत्थगया हट्टुट्ट जाव स्सरिआभं देवं

पिङ्गो २ सम्युगच्छति, तए नं से छरिआमे देये चउहिं सामापिजसाहस्वीहिं जाव अण्मेहिं वृहिं देवेहिं देवीहिं अ सदिं संप
 रिखे सन्बलेहिं जाय वाइअरेण जेवेत्र सिद्धायये तेपेत्र उवागच्छति, सिद्धाययर्ण पुरच्छिमिच्छएण दारेणं अणुपविसइ २ जेवेत्र
 देवच्छंदए ओपेत्र जिणपठिमाओ तेपेण उवागच्छइ २ आलोए जिणपठिमाणं पणामं करेइ २ लोमहस्यय निणहति २ लोमहस्यएण
 जिणपठिमाओ पराहुसइ २ गवोदएण ण्णवेति २ गोसीसवदपेणं गायइ अणुलिपति २ जिणपठिमाण आइयाइं देवदसजुअलाइ
 निअसेइ २ पुण्णारुणं २ सुण्णारुण २ वण्णारुण आमरमारुण ६ पकरेति, आसचोसवधुवग्घारिअमच्छुदामकलाय
 करेति २ सा कयगाहागहिअकरयलयम्मधविष्यमुकेण दसदपण्णमुमेण सुकपुण्णुबोत्रयारकलिअं करेति २ सा जिणपठिमाण
 पुरतो अच्छेहिं सण्णेहिं रय्यामएहिं अच्छरसाहिं तंदुलेहिं अ अट्टमगल आलिहति, तअहा-सोत्थिअं जाव दप्पण, सयाअतरं ष
 ण चदप्पहरयथपरवेरुलिअविमलदडककषणमणिरयणमधिषिष कलागलपवच्छुक्कड्ढं वथुवमथवगंधुदुआमिराम गंधवद्धि
 विणिम्भुअं वेरुलिअमय कइ ह्थुअं पणिगहिअण पयसेणं धुवं दाअण जिणपराणं अट्टसयसुदगंथजुवेहिं अट्टजुचेहिं अणुणरुचेहिं
 महाविचेहिं संथुणइ, पच्छा सपठ पयाइ पवोसकइ २ धाम जाणु अवेइ २ दाहिण जाणु वरगितलंसि साइहु तिकसुषो सुद्राण
 धरणिवलसि निवाइइ २ सा ईसि पणुममइ २ सा करयलपरिगहिय सिरसाअच मत्थए अज्जलिं कहु एव वयासी-नमोत्तुणं जाव
 ठाण संपपाण” इतिअरीराजप्रथमीयोपाझे, एतद्यधिर्यया “पोत्थयरयण मुअइ” इति उत्सजे स्वानविशेये वा उचमे इति ब्रह्मव्य,
 ‘विहाडेइ’पि तथ्यण्णपति “धम्मिअं ववसाय ववसाइ”पि धम्मिक-धर्मानुगतं व्यवसायं व्यवसति-कनुममिलपपीतिमाव; ‘अचरसा-
 वइलेहिं’ अज्जो एसो येपु वेउञ्जउरसा, प्रत्यासन्नवस्तुमतिविम्बाधारभूता इयातिनिर्मला इत्यर्थः, अ-रसात्ते तन्दलात्तै हिं व्यतन्त-

हैरितिभावः, पुष्पपुंजोवयारकलिञं करेत्ता चंदप्पभवयवेरुलिअविमलदंडमिति चन्द्रप्रभवज्रवैडूर्यमयो विमलो दण्डो यस्य स तथा
 तं कांचनमणिरत्नभक्तिचित्रं कालागरुप्रवरकुदुरुकतुरुकस्तकेन धूपेनोत्तमगन्धिनाऽनुविद्धा प्राकृतत्वात्पदव्यत्ययः धूपवर्त्ति विनि-
 र्मुञ्चन्तं वैडूर्यमयधूपकडुच्छुक्कं प्रगृह्य प्रयत्नतो धूपं दत्त्वा जिनवरेभ्यः, सूत्रे षष्ठी प्राकृतत्वात्, ससाष्टानि पदानि पञ्चादपसृत्य दशा-
 ङ्गुलिमञ्जलिं मस्तके रचयित्वा प्रयत्नतो 'अष्टसयविमुद्गुगंथजुत्तेहिं' विशुद्धो-निर्ममलो लक्षणदोषरहित इतिभावः यो ग्रन्थः-
 शब्दसंदर्भस्तेन युक्तान्यष्टशतं च तानि विशुद्धग्रन्थयुक्तानि च तैरर्थयुक्तैः-अर्थसारैरपुनरुक्तैर्महावृत्तैः, तथाविधेवलब्धिप्रभाव
 एषः, संस्तौति, संस्तुत्य वामं जानुमञ्चतीत्यादिना विधिना प्रणामं कुर्वन् प्रणिपातदष्ककं पठति, तद्यथा-नमोत्थुणमित्यादि इतिश्री
 राज०वृत्तिः, अत्र पुस्तकरत्नं वाचयित्वा धार्मिकव्यवसायं गृह्णातीत्युक्तं तदनन्तरं जिनप्रतिमापूजनादिपूर्वकशकस्तवपठनमित्यादि-
 व्यतिकर सम्यग्दृशः सूर्याभदेवस्यापि श्रुत्वा देवकृत्यमित्युपेक्षावचनं ब्रूनाणः पापात्मा लुम्पकोऽप्युपेक्षणीय एवाश्राव्यप्रलापित्वाइ,
 यतो देवकृत्यमपि सांसारिक धार्मिकं च, तत्र सम्यग्दृशां यद्धारमिकं कृत्यं तज्जिनोदितमेव धर्मत्वेन बोध्यम्, अन्यथा मिथ्यादृष्टि-
 त्वमेव स्याद्, अधर्मं धर्मसंज्ञायाम् निवेशाद्, अस्ति च जिनप्रतिमापूजादिकं धर्मः, अन्यथा धार्मिकव्यवसायं गृह्णातीत्युक्तेरसंभवाद्,
 प्रतिमापुरस्ताच्छकस्तवपाठासंभवाद्, एवंविधेः सम्यग्दृशां कापि सांसारिककृत्येऽनुपलम्भात् सुलभवोधिताहेतुदेववर्णवादस्यापि प्रतिमा-
 विषयकाशातनापरित्यागानुमोदनपूर्वकभणितत्वाच्च । किंच 'जेणेव सिद्धाययणे' तथा 'जेणेव जिणधरे' तथा 'धूवं दाऊण जिणवरा-
 ण'मिति गणधरवचनं जिनप्रतिमाजिनवरयोः कथञ्चिदभेदबुद्ध्यैव जिनप्रतिमाविषयं सम्यग् स्यान्नान्यथेति जिनवरवज्जिनप्रतिमापि
 सम्यग्दृशामाराध्यैवेत्यलं प्रसङ्गेन ॥ 'तए णं से विजये देवे केसालंकारेणं वत्थालंकारेणं मल्लकारेणं आभरणालंकारेणं चउब्बिहेणं

अरुकारेणं अठिक्रियभूसिप ससापे पठिपुष्पालंकारेण सीहासनाओ अम्बुहेति २ वा अलकारिअसमाओ पुरच्छिमिछेण दारेणं पठि
 निरुत्तमति २ मिवा जेपेव बवसायसमा देवेन उवागच्छति २ वा बवसायसर्म अपुष्पदाहिणं करेमाये २ पुरच्छिमिछेणं दारेणं
 अपुपविसति २ वा जेपेव सीहासणे सेपेव उवागच्छति २ वा सीहासणनरगए पुरच्छामिहुरे सभिमण्णे । तए ण तस्स विअयस्स
 देवस्स आमियोगिअदेवा पोत्थयररणं उवठविति, तए णं से विअए देवे पोत्थयररण गेच्छति २ पोत्थयररण मुअए पोत्थयररणं
 सुएषा पोत्थयररण विहादेइ २ वा पोत्थयररण धाएइ पोत्थयररण वाएवा अम्मिअं ववसायं पगिच्छति २ वा पठिणिक्खिबति
 पोत्थयररण पठिनिक्खित्तिवा सीहासनाओ अम्बुहेति २ बवसायसमाओ पुरच्छिमिछेण दारेण पठियिकुत्तमति २ वा जेणेव
 णदा पोक्खलरणी तेपेव उवागच्छति २ णद पुक्खलरणि अपुष्पयादियीकरेमाये पुरच्छिमिछेण सोरणेणं अपुपविसति २ पुरच्छि-
 मिछेण तिसोषाणयठिकुवएणं पक्खोच्छति २ वा इत्थपायं पक्खालेति २ वा एए भइ सेअं रययामयं विमलसल्लिठपुष्ण मचमय-
 मुहाकित्तिसमाण भिगारं पगिच्छति २ वा आदिं तत्थ उप्पलए पठमए अत्थ सयसइत्सपचाइं ताइं गिण्ठेति २ अदाओ पुक्खल-
 षीओ पनुत्तरति २ जेपेव सिद्धायणे सेपेव पहारेत्थ गमनाए, तए णं तं विअयं देव चचारि अ सामाविअसाहस्सीओ जान अण्णे
 बहये धायमतए देवा देवीओ अ अप्पेगाइजा उप्पलइत्थगया जाइ सयसइत्सपचइत्थगया विअए देव पिहो २ अणुगच्छति,
 तए णं तस्स विअयस्स देवस्स बहये आमिओगिवा देवा देवीओ अ कलसइत्थगया जाइ पूवकइत्थुएइत्थगया च विअयं देव पिहो
 अणुगच्छति, तए णं से विअए देवे चरहिं सामागिअसहस्सेहिं जाइ अण्णेहिं बहहिं देवेहिं देवीहि अ सर्दि संपरिउठे सभियीए
 समनुत्तीए जाइ निण्णेसनइयरेण जेवेण सिद्धायपणे तेवेण उवागच्छति २ सिद्धायपणं अपुपयादिणीकरेमाये २ पुरच्छिमि

छेणं दारेणं अणुपविसइ २ जेणेव देवच्छंदए तेणेव उवागच्छइ २ आलोए जिणपडिमाणं पणामं करेइ २ चा लोमहत्थयं गिण्हति
 २ जिणपडिमाणं लोमहत्थएणं पमज्जति २ चा सुरभिणा गंधोदएण ष्हाणेति २ दिव्वाए सुरभीए गंधकासाईए गायाइं ल्हति २
 चा सरसेणं गोसीसचंदणेणं गायाइं अणुलिंपति २ चा जिणपडिमाणं अहयाइं सेआइं दिव्वाइं देवदूमजुअलाइं निअसेइ २ अग्गेहिं
 वरेहिं गंधेहिं महेहिं अचेति २ चा पुष्कारुहणं गंधारुहणं मल्लारुहणं चुण्णारुहणं आमरणारुहणं करेति २ चा अच्छेहिं
 सणेहिं सेतेहि रययामएहिं अच्छरमातंदुलेहिं जिणपडिमाणं पुरओ अट्टमंगलाइं आलिहिचा करगगगहितकरतलपवभट्टविप्पमुक्केण
 दसद्ववणेणं कुसुमेणं सुकपुष्पुंजोवयारकलितं करेति २ चा चंदप्पभवयरेरुलिअविमलदंडं कंचणमणिरयणभत्तिचित्तं कालागुरु-
 पवरकुंदुरुक्कतुरुक्कधूवगंधुत्तमाणुविद्धं धूमवट्ठिं विणिम्मुअंतं वेरुलिअमयं धूवकडुच्छुअं पगहेतु पयत्तेणं धूवं दाऊण जिणवरारणं
 अट्टसयविसुद्धगंधजुत्तेहिं महावित्तेहिं अत्थजुत्तेहिं अपुणरुत्तेहिं संथुणइ २ चा सत्तठ पयाइं ओसरइ २ चा वामं जाणुं अंचेइ २ चा
 दाहिणं जाणुं धरणियलंसि निवेसेइ २ चा तिक्खुत्तो मुद्धानं धरणितलंसि नमेइ २ चा ईसिं पञ्चुणमति २ चा कडगतुडिअथंभियाओ
 भुआओ पडिमाहरति २ करयलपरिगहिअं दसनहं सिरसावत्तं मत्थाए अंजलिं कट्टु एवं वयासी नमोत्थुणं अरहंताणं भगवंताणं
 जावसिद्धिगइणमधेयं ठाणं संपत्ताणंतिकट्टु वंदति नमंसति २ चा' इत्यादि श्रीजीवाभिगमे, एतद्भत्तिर्यथा-एवंविधेन चतुर्विधेन
 माल्येन कल्पवृक्षमिवात्मानमल्लूतविभूषितं करोति, कृत्वा च परिपूर्णालङ्कारः सिंहासनादभ्युत्तिष्ठति, अभ्युत्थायालङ्कारसमातः
 पूर्वैण द्वारेण निर्गत्य यत्रैव व्यवसायसभा तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य सिंहासनवरगतः पूर्वाभिमुखः सन्निषण्णः, 'तए ण'मित्यादि,
 ततस्तस्य विजयस्य देवस्याभियोग्याः पुस्तकरत्नसुपनयन्ति, 'तए ण'मित्यादि ततः स विजयो देवः पुस्तकरत्नं गृह्णाति, गृहीत्वा

च पुस्तकरत्नसुत्सङ्गादावितिगम्यते दृश्यति, शुक्ला विषाटपति, विषाट्य अनुप्रवाचयति' अनु-परिपाठ्या प्रकषेण-विशिष्टार्थाविगम
 रूपेण वाचयति, वाचयित्वा धार्मिक-धर्मानुगतं व्यवसायं व्यवस्यति, कर्तुमभिलषतीतिभावो, व्यवसायसमाया-शुभाख्यवसाय
 निरूपनत्वात्, श्रेत्रादेरपि कर्मव्योपश्रमाविहेतुत्वात्, उक्तं च-"उदयकृतयकृतजोवसमोवसमाधि अयं च कम्पुजो मणिआ । दृश्य
 रिचं फल मत्र च भावं च सपत्ने ॥१॥"ति, धार्मिकं च व्यवसायं पुस्तकरत्नं प्रतिनिधिपति, प्रतिनिधिप्य सिद्धासना
 दम्पुनिष्ठति, अभ्युरथाय व्यवसायसमाया पूर्वशारेण निर्निर्गच्छति, विनिर्गत्य यत्रैव व्यवसायसमायाः पूत्र पूर्या नन्दा पुष्करणी
 तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य नन्दापुष्करणीमनुमदधिषीकृत्वं पूर्वतोरेनानुप्रविशति, प्रविश्य पूर्वेण त्रिसोपानप्रतिरूपकेण प्रत्यक्ष
 रोहति-मन्वे प्रविशतीतिभावात्, प्रत्यक्ष इत्यपादौ प्रयालयति, प्रयाग्यैकं महान्तं श्वेत रजतमय विमलसलिलपूर्णं मचकरिमहा-
 सुलाकृतिममानं मृत्कारं गृह्णाति, गृहीत्वा यानि तत्रोत्पलानि पद्मानि कुमुदानि नलिनानि यावच्छतपत्रसहस्रपत्राणि तानि गृह्णाति,
 गृहीत्वा नन्दात् पुष्करणीतः प्रयुषयति, प्रत्युषीर्यं यत्रैव सिद्धापत्तनं तत्रैव प्रवारित्वात्तं गमनाय, 'तए ण'मित्यादि तत्तत्स
 विषयस देवस चत्वारि सामानिकदेवसहस्राणि चतस्रः सपरिवार अप्रमर्होप्य तिस्रः पर्यद सप्तानीकानि सप्तानीकधिपतय' पौड्य
 आसुरस्यकदंबसहस्राणि अन्ये च बहो विजयराजधानीवास्यस्या वानमन्तर देवाश्च देव्यश्च अप्येकका उत्पलहस्तगताः अप्येकका
 पपहस्तगताः अप्येकका कुमुदहस्तगताः एव नलिनसुभगसौगणिककुण्डरीकमहापुण्डरीकसुतपत्रसहस्रपत्रसुतसहस्रपत्रहस्तगताः
 क्रमेण प्रत्येक वास्याः विजय देवं दृष्टतः २ परिपाठ्येतिमान' अनुगच्छन्ति, 'तए ण'मित्यादि, तत्तत्स विजयस देवस बहव
 आमियोग्या इवा देव्यश्च अप्येककाः चन्दनकठबहस्तगता अप्येकका सुभाएहस्तगताः अप्येकका आदर्शहस्तगता एवं ब्यालीपात्र-

सुप्रतिष्ठातकरकचित्ररत्नकरण्डकपुष्पचङ्गेरीयात्रल्लोमहस्तचङ्गेरीपुष्पपटलकयात्रल्लोमहस्तपटलकसिंहासनच्छत्रचामरतैलसमुद्रकयात्रद-
ञ्जनसमुद्रकधूपकडुच्छुकहस्तगताः क्रमेण प्रत्येकमभिलाष्याः, विजयं देवं पृष्ठतः पृष्ठतोऽनुगच्छन्ति, ततश्च विजयदेवस्य चतुर्भिः सामा-
निकसहस्रैश्चतसृभिः सपरिवारभिः अग्रमहीयिभिस्तिसृभिः पर्यङ्कैः सप्तभिरनीकैः सप्तभिरनीकाधिपतिभिः षोडशभिरात्मरक्षकदेवसह-
स्रैरन्यैश्च बहुभिर्विजयराजधानीवास्तव्यैर्वानमन्तरैर्देवैर्देवीभिश्च सार्द्धं संपरिवृत्तः सर्व्वद्ध्या यात्रन्निर्घोपनादितरवेणमिति यात्रत्करणा-
देवं परिपूर्णः पाठो द्रष्टव्यः, 'सर्व्वजुर्इए सर्व्वबलेणं सर्व्वसमुदएणं सर्व्वविभूर्इए सर्व्वसंभमेणं सर्व्वगंधपुष्पमल्लालंकारेणं सर्व्व-
तुडिअसदनिनाएणं महया इड्डीए महया जुर्इए महया बलेणं महया चरतुडिअजमगसमगपडुप्पवाइअरवेणं संखण-
वपडहमेरिश्छरिखरमुहिडुक्कडुं दुहिनियोसनाइयरवेणं' अस्य व्याख्या प्राग्बत्, यत्रैव सिद्धायतनं तत्रोपागच्छतीति, उपागत्य
सिद्धायतनमनुप्रदक्षिणीकुर्वन् पूर्व्वद्वारेण प्रविशति, प्रविश्यालोके जिनप्रतिमानां प्रणामं करोति, कृत्वा यत्रैव मणिपीठिका यत्रैव
देवच्छन्दको यत्रैव जिनप्रतिमास्तत्रोपागच्छति, उपागत्य लोमहस्तकं परामृशति, परामृश्य जिनप्रतिमाः प्रमार्ज्जयति, प्रमार्ज्जय दिव्य-
योदकधारया रूपयित्वा सरसेनार्द्रेण गोशीर्षचन्दनेन गात्राण्यनुलिम्पयति, अनुलिप्याहतानि-अपरिमलितानि दिव्यानि देवदूष्य-
युगलानि 'निअंसइ'ति परिधापयति, परिधाप्य अर्घ्यैः-अपरिशुक्तेर्वरैः-प्रधानैर्गन्धैर्माल्यैश्चार्चयति, एतदेव सविस्तरमुपदर्शयति-
पुष्पारोपणं माल्यारोपणं वर्णकारोपणं चूर्णारोपणं गन्धारोपणं आभरणारोपणं करोति, कृत्वा तासां जिनप्रतिमानां पुरतोऽच्छैः-
खच्छैः श्लक्ष्णैर्मसृणै रजतमयैः, अच्छो रसो येषां ते अच्छरसाः, प्रत्यासन्नवस्तुप्रतिविम्बाधारभृता इवातिनिर्ममला इतिभावः, ते च
ते तन्दुलाश्च अच्छरसतन्दुलाः, पूर्व्वपदस्य दीर्घान्तता प्राकृतत्वाद्यथा वयरामया नेमा इत्यादौ, तैरष्टावष्टौ स्वस्तिकादीनि मङ्गलका-

श्चिन्म्यः संज्ञपयतीति दर्शयितुमाह—“तत्थ णं देवच्छंदए अट्ठसंयं जिणपडिमाणं जिणुस्सेहपमाणमेत्ताणं सन्निखित्तं चिह्वति, तासि णं जिणपडिमाणं अयमेआरूवे वण्णावासे पणत्ते, तंजहा—तवणिज्जमया हत्थतला पायतला अंकमयाइं नक्खाइं अंतोलोहिअक्खपडिसेआइं कणगमया पाया कणगमया गोप्फा कणगमईओ जंघाओ कणगमया जाणू कणगमया ऊरू कणगमईओ गायलहीओ तवणिज्जमईओ नाभिओ रिट्ठमईओ रोमरईओ तवणिज्जमया तुच्चुआ तवणिज्जमया सिरिवच्छा कणगमईआओ चाहाओ कणगमईओ पासाओ कणगमईओ गीवाओ रिट्ठामए मंघ सिलप्पवालमया ओढा फलिहामया दंता तवणिज्जमयीओ जीहाओ तवणिज्जमया तालुआ कणगमईओ नासाओ अंतोलोहिअक्खपरिसेआओ अंकमयाइं अच्छीणि अंतोलोहिअक्खपरिसेआइं पुलकामईओ दिहीओ रिट्ठामईओ तारगाओ रिट्ठामयाइं अच्छीपत्ताइं रिट्ठामईओ भमुहाओ कणगामया कवोला कणगामया सवणा कणगामया णिडालवडा वयरमईओ सीसघडीओ तवणिज्जमईओ केसंतकेमभूमीओ रिट्ठामया उवरिमुद्धया, तासि णं जिणपडिमाणं पिट्ठतो पत्तेअं २ छत्तधारगपडिमाओ पणत्ताओ, ताओ णं छत्तधारगपडिमाओ हिमरययकुंदिंदुसप्पकासाइं सकोरंटमल्लदामाइं धवलाइं आतपत्ताइं सलील ओंहारेमाणीओ चिह्वंति, तासि णं जिणपडिमाणं उभओ पासि पत्तेअं २ चामरधारपडिमाओ पं०, ताओ णं चामरधारपडिमाओ चंदप्पवहइरवेरुल्लियनाणामणि कणगरयणविमलमहरिहत्तवणिज्जलविचित्तंडाओ चिह्विआओ संखंकुंदगरयमयमहितफेणपुंज सन्निक्कासाओ सुहुमरययदीहवालाओ धवलाओ चामराओ सलीलं ओहारेमाणीओ २ चिह्वंति, तासि णं जिणपडिमाणं पुरओ दो दो नागपडिमाओ दो दो जक्खपडिमाओ २ भूअपडिमाओ २ कुंडधारगपडिमाओ विणतोणयाओ पायवडिआओ पंजलिउडाओ सन्निक्खित्ताओ चिह्वंति सन्वरयणामईओ अच्छाओ सण्हाओ घट्ठाओ मट्ठाओ नीरयाओ निष्पंकाओ जावपडिरूवाओ, तासि णं जिण-

परिमाणं पुरञ्चो अहस्यं घटाणं अहस्यं चक्षुःकलसाणं अहस्यं भिंगाराण आयसकाण मालाण पाठीण सुपतिष्ठगाण मणुगुलि-
 गाण वातपरसाणं विषाणं रस्यकरंदयाण इयंकंठगाण पुष्कचगेरीण जाष लोमइत्यचगेरीणं पुष्कपडलगाण
 अहस्यं वेहससहस्यार्णं चातपुवकहस्युभार्णं सभिखिचं पिठति इतिश्रीजीवाभिरामसूत्रे, एतद्विधिर्यया-‘तरय ष’मित्यादि, तत्र
 देवस्तन्दके अहस्यतसु-अष्टाधिकं धृतं विनप्रतिमानां विनोत्सेधप्रमाणसमाप्त्यां, एतद्वदुःश्रुतप्रमाणानामिति मात्र, सभिधिसु तिष्ठति,
 ‘वासि णं विषपडिमाणं’मित्यादि, तासां विनप्रतिमानामयेतद्व्यो षर्षावासो-वर्षकनिवेशं प्रहस’, तपनीयमयानि इस्ततलपाद-
 तलानिमइमया-अहुरतमया वन्तः-षष्पे लोडितावस्तप्रतिसेका नखा’ फनक्रमय्यो जहाः फनक्रमयानि जानूनि फनक्रमया उरव
 फनक्रमय्यो यात्रयइयाः तपनीयमया नामयाः अरिष्टरत्नमय्यो रोमराज्यः तपनीयमयाशुडुका’-स्तनाप्रभागा तपनीयमयाः श्री
 वत्सा शिकप्रवास्तमया विष्टुममया भोष्ठाः स्फटिकमया दन्वाः तपनीयमय्यो जिह्वा’ तपनीयमयानि तालुकाणि फनक्रमय्यो
 नासिकाः वन्तोलोडितावलप्रतिसेकाः अहमयान्यधीष्यन्वलोडितावप्रतिसेकानि रिष्टरत्नमय्योऽधिमय्यगतालारिका अरिष्ट
 रत्नमयानि अधिपत्राणि रिष्टमय्यो घुराः फनक्रमयाः कपोलाः फनक्रमया भ्रवगाः फनक्रमयो ललाटपट्टिका वज्रमय्य शीर्ष
 पटिकाः तपनीयमय्यः केअन्तकेअभूमयः केअनामन्तभूमयः केअभूमयभेतिमात्रः रिष्टमया उपरि मूर्धजा -कञ्जा, तासां विन
 प्रतिमानां श्रुत एकैका छत्रधरा प्रतिमा हेमखतकुन्देन्दुप्रकाशं सकोरष्टमाव्यदामधवलभातपत्र गृहीत्वा सलील परन्धी तिष्ठति,
 ‘वासि णं विषपडिमाण मित्वादि, तासां विनप्रतिमानां प्रत्येकमुभयो पार्श्वयो’ द्वे द्वे षामरघप्रतिमे प्रहसते, “चक्षुषमवयरकेकलि-
 अनाषामनिकजगरयजसपित्तचिचदशायो” इति चन्द्रप्रमः-चन्द्रकान्तो वज्र वैद्युयं च प्रवीते चन्द्रप्रमज्जवैद्युयि केपाणि च नाना-

मणिरत्नानि खचितानि येषु दण्डेषु ते तथा, एवंरूपाश्चित्रा-नानाप्रकारा दण्डा येषां तानि तथा, सूत्रे स्त्रीत्वं प्राकृतत्वात् “सुहृमरयत-
दीहवालाओ” इति सूक्ष्माः-श्लक्ष्णा रजतमया दीर्घा चाला येषां तानि तथा “संखंक्कुंदगारययमयमहिअफेणपुंजसन्निकासाओ धव-
लाओ चामराओ” इति प्रतीतं, चामराणि गृहीत्वा सलीलं वीजयन्त्यस्तिष्ठन्ति, ‘तासि ण’मित्यादि, तासां जिनप्रतिमानां पुरतो द्वे
द्वे नागप्रतिमे द्वे द्वे यथप्रतिमे द्वे द्वे कुण्डधारप्रतिमे संनिक्षिप्ते तिष्ठतः, ताश्च सव्वरयणामईओ अच्छाओ इत्यादि प्राग्वत्, ‘तत्थ
ण’मित्यादि तस्मिन् देवच्छन्दके जिनप्रतिमानां पुरतोऽष्टशतं घण्टानां अष्टशतं चन्दनकलशानामष्टशतं भृङ्गाराणामष्टशतमादर्शानां
अष्टशतं स्थालीनां अष्टशतं पात्रीणां अष्टशतं मनोगुलिकानां-पीठिकाविशेषरूपाणां अष्टशतं वातकरकाणां
अष्टशतं चित्राणां रत्नकण्डकानां अष्टशतं हयकण्ठानां अष्टशतं गजकण्ठानां अष्टशतं नरकण्ठानां अष्टशतं किन्नरकण्ठानां अष्टशतं
किंपुरुषकण्ठानां अष्टशतं महोरगकण्ठानां अष्टशतं गन्धर्वकण्ठानां अष्टशतं वृषभकण्ठानामष्टशतं पुष्पचङ्गेरीणां अष्टशतं माल्यचङ्गे-
रीणां अष्टशतं चूर्णचङ्गेरीणां अष्टशतं गन्धचङ्गेरीणां अष्टशतं वल्लचङ्गेरीणां अष्टशतं लोमहस्तचङ्गेरीणां,
लोमहस्तका-मयूरपिच्छपुञ्जानिकाः, अष्टशतं पुष्पपटलकानामष्टशतं माल्यपटलकानां, मुत्कलानि पुष्पाणि ग्रथितानि माल्यानि,
अष्टशतं चूर्णपटलकानाम्, एवं गन्धवत्त्राभरणसिद्धार्थकलोमहस्तपटलकानामपि प्रत्येकं २ अष्टशतं द्रष्टव्यम्, अष्टशतं सिंहासनानाम-
ष्टशतं छत्राणामष्टशतं चामराणामष्टशतं तैलसमुद्रकानामष्टशतं कोष्ठसमुद्रकानामष्टशतं चोयगसमुद्रकानामष्टशतं तगरसमुद्रकाना-
मष्टशतमेलासमुद्रकानामष्टशतं हरितालसमुद्रकानामष्टशतं हिङ्गुलिकसमुद्रकानामष्टशतं मनःशिलासमुद्रकानामष्टशतमञ्जनसमुद्रकानां,
सर्वाण्यप्येतानि तैलादीनि परमसुरभिगन्धोपेतानि द्रष्टव्यानि, अष्टशतं ध्वजानामित्यादि०श्रीजीवा०वृत्तौ । एवंविधराजचिह्नयुक्ताः

यथोचितव्यापारनिष्ठकनागादिप्रतिमापरिसेव्यमानाः षड्वेद्यादिपूजोपकरणसमन्विताश्च जिनप्रतिमाः द्वाभ्यस्तमाधेन स्वत एवात्मनो
सगतपूज्यत्वं स्थापयति, अन्यथा तथाविधविद्यापुपेतत्वासंभवात्, एवविषयव्यतिकरमाकृष्योपि ये जिनप्रतिमामाराध्यत्वेन नाङ्गी
कुर्वन्ति तेषां परमस्मिष्टकर्मोद्योगिनां ज्ञात्वा घानां प्रदीपश्रुतमिवापछन्त्यसम्प्रतिश्रुतमप्यकिञ्चित्करमेव । किञ्च-प्रतिमात्वेन साम्येऽपि
सर्वत्रापि जिनप्रतिमा नियमेन प्रकृत्वादिषिद्धसमन्विता एव, जिनप्रतिमानां पुरस्ताद्भागविसूर्वयस्तु सेवकमाधमापन्ना एवेत्यत्र
सम्यग्बिधा पर्यलोच्यमाने सम्यग्दृष्टां जिनप्रतिमा आराध्यत्वेनैव ज्ञानगोचरीभवतीति, न चैवपरिचारीपेताः द्वाभ्यस्तप्रतिमा एव
भवन्ति, नान्या इतिवाच्यं, अष्टपदद्वौ मारुत्कारितानामुपमादिवर्द्धमानान्तानां षट्पिञ्जलेरपि जिनप्रतिमानां तथापरिचारीपेतत्वात्,
‘जीवामिगमोक्तपरिचारीयुक्ता’ इति षडनात्, किञ्च-देवलोकादावपि ‘जिषेव देवच्यन्दए’ इत्यागमवचनान्निप्रतिमा एव द्वाभ्यस्त
माधेन देवशब्दवाच्याः सन्ति, न तथाऽन्यतीर्थिकाभिमतवद्विररादिदेवमूर्धयोऽपि देवशब्दवाच्याः, तेषां देवानामनैपत्वात्, ननु
तर्हि तेषां भिष्यादृष्टां देवानां देवत्वेन अद्धानं किमप्यकमिति चेदुच्यते, गुरुद्वारा देवत्वेन अद्धान भिष्यादृष्टां, न पुनः साद्यात्,
सत्कथमितिचेच्छृणु, तेषां देवानां गुरुवस्तु मनुष्यलोकावर्षिणो यमदक्षिणापसादय’, तेषां यो देवत्वेनाभ्युपगत’ स’ एव विपर्यस्त-
मतीनां तेषां देवानामपीति गुरुद्वारा देवशब्दान, न पुनस्त्वदीयाः द्वाभ्यस्तमूर्धयोऽपि देवलक्षणोपेता नियताः भव्दीयन्ते तैरिति स्वय
मेव पर्यलोच्यमिति । तथा भीसुधर्मस्वामिनेष श्रीमद्दार्ढीर्दीक्षितेन धर्मदासगणिना कृतार्थां नमस्कारवदत्तालासलादिप्रतीतायां
साध्यादीनां षट्कर्णमप्ययनार्हायां भीडपदेशमालायामपि जिनप्रतिमानामाराधन स्फुटमेव, तथाहि-‘बदर उमत्रोक्कालपि
देइवाई धयसुईपरमो । अिबपरपडिमापरपूवपुःकगवषपुञ्जुषो २२९ ॥’ (२३९) अस्मा ध्यास्या-स भावको बन्धते उभय

कालमपि-प्रातः सायम्, अपिशब्दात् मध्याह्ने च, चैत्यानि-अर्हद्ब्रिम्बलक्षणानि स्तत्रा-भक्तामराद्याः स्तुतयो-याः कायोत्सर्ग-
 पर्यन्तेषु दीयन्ते तत्परमः-तत्प्रधानः सन्, तथा जिनत्राणां प्रतिमागृहं जिनत्रप्रतिमागृहं तस्मिन्नुक्तः-ऋतोद्यम इति । तथा-
 संवच्छरचाउम्मासिएसु अष्टाहिआसु अ तिहीसु । सन्वायरेण लगइ जिनत्रपूआतवगुणेषु ॥२४१॥ साहूण चेइआण य पडिणीअं
 तह अवणवायं च । जिणपवयणस्स अहिअं सब्वत्थामेण वारेइ ॥२४२॥ अनयोव्यख्या-संवत्सरचातुर्मासकेव्वष्टाहिक्रासु-
 चैत्रादियात्रासु, चो व्यवहितसंबन्धः, तिथिषु च-चतुर्दश्यादियु, किं ?-सर्वादरेण लगति, क ?-‘जिनवरपूजातयोगेषु’ भग-
 वदर्चने चतुर्थादिकरणे ज्ञानादिषु चेत्यर्थः ॥२४१॥ साहू० साधूनां चैत्यानां च प्रत्यनीकं क्षुद्रोपद्रवकारितया अवर्णवादिनं च-
 वैभाष्यकरणशीलं, किं बहुना ?-जिनप्रवचनस्याहितं-शत्रुभूतं ‘सव्वत्थामेण’ति समस्तप्राणेन प्राणाल्येनापि वारयति, तद्ब्रुवति-
 करणस्य महोदयहेतुत्वादिति ॥२४२॥ इतिश्रीउपदेशमालावृत्तौ ॥ एवमन्येष्वपि प्रकरणादिषु सुप्रतीतमेव, तथा-हेऊ चउ-
 विहे पं०, तं०-अस्थितं अत्थि सो हेऊ १ अच्छित्तं नत्थि सो हेऊ २ नत्थित्तं अत्थि सो हेऊ ३ नत्थित्तं नत्थि सो हेऊ ४ इति
 (३३८) श्रीस्थानान्नचतुर्थस्थानकवृत्तीयोद्देशकवचनात् साध्याविनाभूतः प्रमेयप्रमितौ कारणं हेतुरनुमानं भण्यते, अतः सिद्धा-
 न्तोक्तानुमानगम्यत्वमपि, अनुमानप्रयोगो यथा-अर्हत्प्रतिमा आराध्यत्वेनोपादेयाः, आराध्यविषयकज्ञानजनकत्वाद्, यद्यद्विषयक-
 ज्ञानजनकं तत्तथात्वेनोपादेयं हेयं चेति सामान्यव्याप्तिबलाद्भावर्हद्विषयकज्ञानजनकत्वेनार्हत्प्रतिमा आराध्यत्वेन सिद्ध्यति, सिद्ध्यति
 च हेयत्वेन तथाविधविषयकज्ञानजनिका चित्रलिखिता योपिदिति दृष्टान्तसिद्ध्यर्थं, तत्रागमोऽपि, यथा-‘चित्तमिति न निज्जाए,
 नारिं वा सुअलंकिअं । भक्खरंपि व दठुण, दिहिं पडिसमाहरे ॥१॥’ति (३८९) श्रीदशवै०, एवमागमोक्तवचनेन प्रत्यक्षानुभवेन

वा यथा नारीरूपदर्शनत् नारीविषयक ज्ञानं भवतीति, किंच-सुम्यकेन यत्स्वायना
 बिन परित्वन्य नामखिनोऽभ्युपगतस्वदत्यन्तमसंगत, यतो नामोपेक्षया स्वापनाया विशिष्टफलजनकत्वेनाधिक्याद्, यदागम -
 "तयो ईशा पं०, तं०-नामिदे १ ठवर्णिदे २ दल्विदे"ति स्थानान्ते त्रिस्थानकप्रथमोरेषकादिष्टं (११९) एतद्वृषिदेओ यथा-ननु
 नामस्वापनद्रव्येष्विन्द्रामिधानं शिवशिवमावशुन्यत्वाद्भ्यस्त्वं च समानं वर्षते तवम् क एषां विशेषः?, आह ष-"अभिहाण
 दव्यर्षं तदत्यसुषुषणं च तुल्यम् । को मावशिविज्ञानं नामार्णं पद्मविसेसो ! ॥११"चि, अत्रोन्यते-यथा हि स्वापनेन्द्रे खल्विन्द्राकारो
 लक्ष्यते तथा कर्तुः सञ्जतेन्द्रामिषायो भवति तथा द्रष्टुस्वदाकारदर्शनादिन्द्रमत्ययः तथा प्रणतिकृतधियश्च फलाधिनि- स्तोतुं प्रव
 र्षन्ते फलं च प्राप्नुवन्ति केषिरेषवानुग्रहात् न तथा नामद्रव्येन्द्रयोरिति, तस्मात्स्वापनायास्त्वावदित्यं मेद इति, आह च-"आगारो
 ऽभिप्पाओ बुद्धी फिरिवा फलं च पाएन । अह कीसइ ठवर्णिदे न तथा नामिद(नामे न)दन्निदे ॥११"चि, यथा च द्रव्येन्द्रो मावेन्द्र
 कारणतां प्रतिपद्यते तयोपयोगोपेक्षायामपि तदुपयोगतामासादयत्यवाप्तवाचं न तथा नामस्वापनेन्द्रावित्यय विशेष इति इतिअत्री-
 स्या० दृ० । यथा जिनप्रतिमा जिनवदाराभ्या जिनाराधनजन्यैकफलजनकत्वाद्, एतान्तस्तु 'नमो बनीय'ति प्रवचनवचनात्सिद्ध
 द्रव्यशुद्धं पुस्तकादि, न च जिनाराधनजन्यैकफलजनकत्वमिति हेतुरप्रसिद्धः "दिआए सुहाए सुमाए निस्सेसाए आणुगामिअयाए
 मधिस्सति" श्रीराजप्रभूयोपेणान्नचनेन सिद्धान्तसिद्धत्वाद्, तदमावादिसाध्यसाधकहेत्वन्तरामावाच । किंच-"दाष च माइयाणं
 धेया कसीम पुच्छ निन्वाण । इंडा पूम जिअरे कविलो मरइस्स विकत्ता य ॥११॥ निन्वाणं चिअगाग्नि जिमस्स इक्त्ताग सेस
 गार्णं तु । सक्खा पूम जिअरे बायाग वेणाहिअगिन्ति ॥११॥ पूमसप मत्तज्जाणं चउपीसं वेद जिअरे कसी । सम्मजिअण

पडिमा वण्णपमाणेहि निअएहि ॥१॥”न्ति इत्याद्युपोद्घातप्रवचनचरनाद्भरतकारितानां जिनप्रतिमानां सिद्धौ तज्जन्यं फलमपि महा-
 नुभावमेव सिद्ध्यति, महानुभावपुरुषप्रवृत्तिविषयत्वाद्यनुमेयत्वात्, तदनुमानं यथा-जिनभवनादिनिर्मापणमैहिकपारत्रिकापापपराक-
 रणपूर्वकाभिमतसंपत्संपादकं बहुवित्तव्ययायासान्यतरसाध्यत्वे सति धर्मबुद्धिपूर्वकमहापुरुषप्रवृत्तिविषयत्वात् तीर्थकृदुपात्तचारित्र्यवद्,
 अत्रार्थे सिद्धान्तोऽपि यथा “तिहिं ठाणेहिं जीवा अप्पाउत्ताए कम्मं पकरंति, तं०-पाणे अइवाइत्ता भवति सुसं चत्तिता भवति तहा-
 रूवं समणं वा माहणं वा अफासुएणं अणेसणिज्जेणं असणपाणखाइमसाइमेणं पडिलाभेत्ता भवति”त्ति। श्रीस्थानाङ्गे त्रिस्थानके
 प्रथमोद्देशके (१२५) एतद्दृश्येकदेशो यथा-तथा च गृहिणं प्रति जिनभवनकारणफलमुक्तम्-‘एतदिह भावयज्ञः समृद्धिणो जन्मफल-
 सिदं परमम्। अभ्युदयाव्युच्छित्त्या नियमादपवर्गवीज ॥१॥”मिति श्रीस्थानाङ्गचूत्तौ, तथा शाश्वताशाश्वतानि तीर्थान्याचार्यादींश्च
 प्रत्यभिमुखगमनसंपूजनानादिना सम्यक्त्वनैर्मल्यमप्युक्तं, तथाहि-तित्थयराणं भगवओ पवयण पावयणि अइसइहूणं। अहिगमण-
 नमणदरिसणक्किचणसंपूअणा थुणणा ॥१॥ जम्माभिसेअनिक्खमणचरणानाणुप्पयाण निब्बाणे। दिअलोअमचणमंदरनंदीसरभोम-
 नगरेसु ॥२॥ अट्ठावयमुज्जिते गयग्गपयए अ धम्मचक्के अ। पासरहावत्तणयं चमरुप्पायं च वंदामि ॥३॥ (३३३-५) इतिश्री-
 आचाराङ्गनिर्युक्तौ, तद्वृत्तिर्यथा “दर्शनभावनार्थमाह-‘तित्थय’गाहा, तीर्थकृतां भगवतां प्रवचनस्य-द्वादशाङ्गस्य गणिपिटकस्य तथा
 प्रावचनिनाम्-आचार्यादीनां युगप्रधानानां तथाऽतिशयिनाम्-ऋद्धिमतां केचल्लिमनःपर्यायावधिमच्चतुर्दशपूर्वविदां तथाऽऽमपौप-
 ध्यादिप्रासद्धीनां यदभिमुखगमनं गत्वा च नमनं नत्वा च दर्शनं तथा गुणोत्कीर्त्तनं संपूजनं गन्धादिना स्तोत्रैः स्तवनमित्यादिका
 दर्शनभावना, अनया हि दर्शनभावनया नवरं भाव्यमानया दर्शनशुद्धिर्भवतीति ॥ किंच-“जम्माभिसेअ”गाहा “अट्ठावय”गाहा,

तीर्यकृष्णा अन्मयसिद्धे तथा निष्कमलपरस्पन्दानोत्पत्तिनिष्कर्षभूमिषु तथा देवलोकमन्त्रेषु मन्दरेषु नन्दीशरद्वीपादौ योमेषु च-
 पातालमन्त्रेषु यानि घास्यतानि वैश्यानि तानि बन्धेऽभिमिति द्वितीयगायान्ते क्रिया, इत्येषमष्टापदे तथा भीमदुःखान्तगिरो गञ्जाग्र
 पदे दशार्धकृष्णविनि तथा तद्यक्षिणायां धर्मचक्रे तथा अहिन्त्रायां भीयार्बनायस्य चरपेन्त्रमहिमस्थाने, एव रयावर्षेपर्वति वैर
 स्नामिना एव पादयोपमस्य कृत्, यत्र च भीवर्द्धमानस्त्रामिनप्रार्थित्य चमरेन्त्रेषोत्पठनं कृतम्, एतेषु यथासंभवमभिपगमनचन्दन
 पूजनोत्पीर्षनादिक्रमः क्रिया कुर्वतो दर्शनशुद्धिर्मवतीति इतिस्मी आचा० वृ० । तथा "अरंत् १ सिद्ध २ चेदत्र ३ गुरु ४
 सुअथम्म ५ साहुवगो व ६ । आयरिअ ७ उवन्त्साया ८ पवयणे ९ सम्बसंधे अ १० ॥१॥ एएस्तु मत्पिच्छुचा पूजता अहरिह अ
 णम्ममणा । सम्मत्तमपुसंत्वा परिचसंसारिआ मणिया ॥ इति मरणसमाधिप्रकीर्णके (२७-३४-५०) इत्याद्यनेकस्थानेषु
 खिनप्रतिमाः स्वयमेव बोध्या इति गायार्थे ॥१६८॥ अथ केन भावकेय प्रतिमा क्वरिता केन साधुना प्रतिष्ठिता केन साध्वादिना
 पन्दिना स्तुता वेति वचोभिर्गुणवजनम्रान्त्युत्पादनार्थे क्वचिदज्ञो वाचादो व्रते तदप्राकृतये गाथागुणमाह—

अह मरहृषकवहृत्पुष्टोर्हि करारिआ य जिणपठिमा । सिरिनामसूरिपुष्टुहृत्पुष्टिआ पुण्णपुण्णेण ॥१४९॥
 गोअमपुष्टुहृत्पुणीर्हि युणिआ तह वंदिआ य मत्तीए । सुत्तत्थो अत्तु पढमो इवाइअ मगवईवजिअं ॥१५०॥

अवेति प्रकृतान्तरपोतने मङ्गलवापी, मातृवक्त्रवर्षिप्रसृतैः क्वरिता खिनप्रतिमा, यदायमा—“निष्कार्ण विद्याभिः खिबस्त
 इच्छाग संसगार्ण तु । सुद्धा पुम जिणहरे जायग सेकाहिअणि ॥११॥” चि यीआव० नि० “पुमत्तव मत्तनं चउवीसं केव विव
 हरे क्कसी । सम्भविआर्णं पठिमा वम्मपपावेहि निजमहिं ॥२॥ श्रीआव० माण्ये । आदिउत्पत्तात्त्वमएकमस्मिन्संख्यापठिअनवत्त

नादिनिर्माणेच्छयाऽष्टापदसहस्रगिरिमन्वेपयन्निस्तदलाभादष्टापदप्रासादरक्षापि महानिर्जराहेतुरतिकृत्वा तत्परितः परिवानिर्माणेन
 तद्रक्षा कृता, यदागमः—“सगरोवि सागरंतं, भरहवासं नरीसरो । इस्सरिअं केवलं हिच्चा, दयाइ परिनिव्बुडो ॥१॥”त्ति (५८२*)
 श्रीउत्तराध्ययने, तडीकायां तच्चरित्रे—अजिअरायावि तित्थप्पवत्तणसमए ठवेऊण रञ्जे सगरं निक्खंतो, सगरोवि उप्पणचउइसरयणो
 साहिअच्छक्खंडभरहो पालेइ रञ्जं, जाया य तस्स खूराणं वीराणं पुत्ताणं सहिसहस्सा, तेसिं जेठो जण्हुकुमारो, अणया तोसिओ-
 जण्हुकुमारेण कहंचि सगरो, भणिओ तेण जण्हुकुमारो—वस्सु वरं, तेण भणिअं—ताय ! अत्थि मम अमिलासो जह तुब्भेहिं अणुणाओ
 चउदसरयणसमेओ भाइवंधुसंजुओ वसुमइं परिब्भमामि, पडिवणं राइणा, सब्वलेण य पसत्थय्थुत्ते निग्गओ सब्वसहोअरस-
 मेओ, परिब्भमंतो अणेगे जणवए पिच्छंतो गामनगरागरसरिगिरिसरकाणणइ पत्तो अट्ठावयगिरिं, हिट्ठा सिविरं निवेसेऊण आरूढो
 उवरिं, दिहं भरहनरिंदकारिअं मणिकणगरयणकणगमयं चउवीसजिणपडिमाहिट्ठिअं धूमसयसंगय जिणाययणं, वंदिऊण य जिणिंदे
 पुच्छिओ मंती—केणेयं सुकयकम्मणा अइसयरमणीअं कारिअं जिणभवणं?, कहिओ तेण भरहवइअरो, तं सोऊण भणिअं जण्हु-
 कुमारेण—निरूवेह अणं अट्ठावयसरिसं सेलं जेण तत्थ चेइअहरं कारवेमो, निउत्तपुरिसेहि अ समंतओ निरूविऊण साहिअं, जहा
 नत्थि देव ! एरिसो अण्णो गिरी, तेण भणिअं—जइ एवं ता करेमो एअस्सेव रक्खवं, जओ होहिंति कालेण छुट्ठा सट्ठा य नरा,
 अहिनवकारावणाओ अ पुव्वकयपरियालणं वरं, तओ दंडरयणं गिण्हित्ता समंतओ महीहरस्स पासेसु तलागो खणिओ, तं च
 दंडरयणं सहस्सं जोअणाणं भिदिऊण पत्तं नागभवणेषु, भिवाइं ताहं, तं च अच्चभुअं पिच्छंता मीआ नागकुमारा सरणं मग्ग-
 माणा गया जलणप्पहनागरायस्स समीवं, साहिओ अ वइअरो, सोऽवि संमंतो उट्ठिओ, ओहिणा आभोएचा आसुरुत्तो समागओ

सगरसुखसगर्भं, मण्डितं च-सो सो किं तुम्हेहि ईश्वरयथेष महिं सिदित्तम कथो सुवर्णभिक्षेण उवदवो नायलोकस्स !, ता
अप्पबहाय तुम्हेहि कयमेअं, जओ-अप्पबहाए नूनं होइ वलं उचयाण सुवर्णमि । निअपक्खलपलेण चिअ पत्तइ पर्यगो यईवंमि । १ ॥
तओ तस्स उवससणनिमित्तं मण्डितं वणुषा-ओ नागराय ! करेसु पसायं, उवसंसइस्सु संरेमं, स्समसु अम्म अवराइमेअं, न अम्मोहिं
सुन्दोववनिमित्तमेअं कय, अहावययेअस्सलहा फरिहा कया एससि, न पुणो एव काहासो, उवसंसकोवो गओ सठणं बलप
प्पो, तंमि गए मण्डितं वणुसुमारोयेत्यादि" तथा महापपचक्रवर्तिनाऽपि कोटिभ्यः प्रासादा निम्नीयिताः, यदागमः-“षष्णा
भारद्वाचं, षड्विंशती महिर्भुजो । चक्षुषा सप्तमे भोए, महापडमे त्वं चरे ॥१॥”पि भीरुच० (५८५६) अस्या इवौ-उओ सोर-
भंमि दिषे महाविभूयै अ कथो महापठमस्स रत्तामिसेओ, पष्ण ई अ सुब्बयद्यरिसमीवे पठसु रोसविणुसुमारो, चाओ अ महा-
पठमो विक्खनायसासणो चक्खवहिसि, ते अ राइइषिअ क्खल तत्त्वेव ठिया, तओ महापठमचक्खवहिसिणा ममाहिसिओ अ नयरीए वणणी-
संतिओ विण्णिदरओ, कया तसवी विण्णपपयणस्स, तप्पमिति च धम्मज्जयमई धुगो लोगो पवओ विण्णसासणं, तेण य महापठमेव
चक्खवहिसिणा सव्वंमि मरहसिचे गामाअरत्तमरत्तुआपाहिसु करारविआइं अपेगको लक्खलपपमाणइं जिणमवणाइं”ति भीरुच० पृ. १०॥
तथा जिनप्रतिमा धन कृता केन केन प्रतिष्ठिता केन च पृथिवेत्यत्र सामुदायिकनिदर्शने उदायनरत्नव्यतिकरः प्रवीर एव, यदाममः-
“सोवीरारायवसहो, चक्षुषाण सुणी चरे । उदायणो पव्यइओ, पवो गइमणुचरे ॥” ॥ इत्युत्तरा० (४९, ४९) अस्या व्याख्या-एवा
सौवीरेण राजहृपमस्तत्कालमाविनृपतिप्रधानत्वात् सौवीरराजइणमः ‘चक्षुष’पित्येवा रत्न्यमितिशेषः, सुनिः-त्रैकाल्यावत्साकेरी
समचारीत्, कोऽसौ ?-‘उदायण’पि उदायननाम्ना प्रवञ्जितः, चरित्वा च किमित्याइ-प्राप्तो गतिमनुचरां, तथाहि-उदायननाम्ना

चेटकराजसुताप्रभावतीपतिः कुमारनन्दीसुवर्णकारजीवहासाप्रहासापतिविद्युन्मालिसुरकृतदेवाधिदेवप्रतिमापूजाकृत्तरमराजर्षिश्च प्रव्र-
 जितः, प्रव्रज्य च प्राप्तो गतिमनुचरामितिभावः; तथा एतद्भृत्तिगतकथानकविस्तारस्त्वैवं-तेणं कालेणं तेणं समएणं सिंधुसोवीरेसु
 जणवएसु वीइभए नामं नयरे होत्था, उदायणे नामं राया, पभावती से देवी, तीसे जेठे पुत्ते अभीइनाम जुवराया होत्था, निअए
 भाइणिजे केसीनामं होत्था, से णं उदायणे राया सिंधुसोवीरपामोक्खाणं सोलसण्हं जणवयाणं वीइभयपासुक्खाणं तिण्हं तेवट्ठाणं
 नगरसयाणं महसेणपामोक्खाणं दसण्हं रायाणं बद्धमउडाणं विइणसेअच्छत्तचामरवालवीअणाणं अण्णेसिं च राईसरतलवरपभिइणं
 आहेवच्चं कुणमाणे विहरति, एवं च ताव एअं,इओ अ-तेणं कालेणं तेणं समएणं चंपाए नगरीए कुमारनंदीनामं सुवण्णयारो इत्थी-
 लोलो परिवसइ, सो जत्थ सुरूवं दारिअं पासए सुणेइ वा तत्थ पंचसया सुवण्णस्स दाऊण तं परिणेइ, एवं च तेण पंचसया पिंडिआ,
 ताहे सो ईसाळुओ एकक्खंबं पासायं करेत्ता ताहिं समं ललइ, तस्स य मित्तो नाइलो नाम समणोवासओ, अब्बया पंचसेलदीव-
 वत्थव्वयाओ वाणमंतरीओ सुरवरनियोएणं नंदीसरदीवं जत्ताए पत्थिआओ, ताणं च भत्ता विज्जुमालीनाम पंचसेलाहिर्वई सो जुओ,
 ताओ चिंतति-किंपि बुग्गाहेमो जो अम्हं भत्ता भवइ, नवरं वच्चंतीहिं चंपाए कुमारनंदी पंचमहिलासयपरिवारो उवलंतो दिट्ठो,
 ताहिं चिंतितं-एस इत्थीलोलो, एअं बुग्गाहेमो, पच्चक्खीभूआओ, ताहे सो भणइ-काओ तुम्हे?, ताओ भणंति-अम्हे हासण्णहासा-
 भिहाणाओ देवयाओ, सो मुच्चिओ ताओ पिच्छ(पत्थे)इ, ताओ भणंति-जइ अम्हेहिं कजं तो पंचसेलगदीव एआहित्ति मणिऊण
 उण्णइऊण गयाओ, सो तासु मुच्चिओ राउले सुवण्णं दाऊण पडहणं पणीणेत्ति, कुमारनंदिं जो पंचसेलगं नेइ तस्स धणकोडिं सो
 देइ, थेरेण पडहो वारिओ, वहणं कारियं, पत्थयणस्स य भरियं, थेरो तं दव्व पुत्ताण दाऊण कुमारनंदिणा सह जाणवत्तेण पट्टिओ,

नाह इं सहारे गओ ताहे शेरैय मण्ण-किंवि देन्वसि ? सो मण्ण-किंवि क्खत्तय दीसह, केतो मण्ण-एस खओ सङ्खरकूले पण्णप-
 पाए जाओ, एअस्स हेवेयं एत्थं प्पहलं जाहिणि, तो तुम अमूठो वठे विलगोआसि, ताहे पंचसेलयाओ मारुटपकस्वी एहिंति, तेसिं
 लुगतस्स विष्णि याया, तओ तेसु सुखेसु मज्झिंछे पाए सुविठमो होआसि पहेण अण्णाण बंकिड, तो ते पचसेलज पेहिंति, अइ
 च षट्ठ न चित्तमणसि तो एत्थं बहणं वलयासुहे पविसिद्धि, सत्थय विणस्सिद्धि, एवं सो विलगो, नीओ एकस्वीहि, ताहे ताहिं
 पाणमवरीहिं विहो, रिदी अ से दप्पजा, सो पगुहियो, ताहिं मणियो-न एएण सररीएण सुआमो, किंवि जलमण्णप्यवेसयाए करेहि,
 बरा पंचसेलाहिं होआसिधि, तो क्वं आमि ? ताहे करयत्तपुणेण नीओ, सहआणे छडियो, ताहे लोगो आताएण पुन्नेह, किं
 तुमे तत्थच्छरं विहं ? सो मण्ण-दिहं सुअमजुमूअं अं विच पंचसेलए दीवे । पसियन्धि च्चववयये, इहा हासे परासे य ॥१॥ आत्तवं
 ष मेण तदमिसंघिणा अलजासेवण, वारियो अ मिषेण-मो मिच । न शुच तुह काउरिसअमोविअ वेष्ठिय, ता महापुमाव !-दुल्लह
 माणुसअम्मं मा हात्थु तुच्छमोगसुहेउं । वेस्सल्लिममणीसुठ्ठेण कोइ किं किण्णइ क्कयमण्णिं ? ॥१॥ अज च-जइवि तुम मोगाणी
 वरावि सबम्माशुहाण वेव करेसु, अओ-वणओ वल्लिबभाब क्कामणीष च सण्णकामक्खो । सग्गापवग्गसंयमोइअ विणवेसिओ वम्मो
 ॥२॥ एअमाएअशुसासकेण वारिलतोवि मिषेण इंगिणीमणेण मओ पंचसेलयाहिंवाई आओ, सइस्स निम्मेओ जाओ, मोगाण क्कमे
 किं कित्तिसरापि, अन्नें जावता कीस अज्जायोपि पब्बइओ, क्कालं क्कत्तवं अणुए उअवण्णो, ओहिणा त विन्धइ । अण्णया नंबी
 सारवअचाए पलायंतस्स वडइओ गत्तए मोत्तइओ, ताहे वापतो नदीसरं गओ, सइो आणओ तं पिण्णइ, सो तस्स तेअं अत्तह
 माओ पलायइ, सो तेअं साहरिणा मण्ण-मो मम जाणसि ?, सो मण्ण-को सक्काए देवे न याणइ ?, ताहे तं साणणकूले वसेह,

जाणावियो, ताहे संवेगमावणो भणेइ-संदिसह किमिआणिं करेमि ? , भणइ-वद्धमाणसामिस्स पडिमं करेहि, तओ ते सम्मत्त-
बीअं होहित्ति, भणियं च-जो कारवेइ पडिमं जिणण जिअरागदोसमोहाणं । सो पावइ अण्णभवे सुहजणणं धम्मवररणं ॥ १ ॥
अणं च-“दारिइं दोहगं कुजाइक्कुसरीरकुमइकुगईओ । अवमाणरोअसोआ न हुंति जिणबिंवकारीणं ॥ २ ॥ ताहे महाहिमवंताओ
गोसीसचंदणदारं छेचूण तत्थ पडिमं निव्वत्तेऊण कट्टसंपुडे छुभइ, पवहणं च पासइ समुदमज्जे उप्पाएण छम्मासे भसंतं, ताहे
अणेण तं उप्पायं उवसामिउं संजत्तिआण सा खोडी दिण्णा, भणिआ य-देवाहिदेवस्स एत्थ पडिमा चिडइ, ता तस्स नामेण
विहाडेअच्चा खोडी, एवति पडिचञ्जिअ गया वणिआ, उत्तिण्णा समुद्धं, पत्ता वीइभयं, तत्थ उदायणो राया तावसंमत्तो, दंसिआ
खोडी, तस्स साहियं सुरवयणं, मिलिओ सरक्खमाहणाई पभूओ लोओ, रुद्धगोविंदाइनामेण वाहिति परसुं, तहाहि-केइ
भणंति-बंमो चैव देवाहिदेवो, जओ सो चउम्मुहो सव्वजयसिद्धिकारओ वेआणं च पणेआ, अण्णे विण्हुपहाणोत्ति भणंति, जओ
सो चैव सव्वगओ लोगोवइवकारए अ दाणवे विणासेइ, संहारकाले अ उअरगयं जयं धारेइ, अवरं महेसरो उत्तमदेवोत्ति भणंति,
जओ सो चैव सिद्धिसंहारकारओ अजोणिसंभवो तस्स चैव भागा बंभविण्हू, एमाइविगप्पणाहिं वाहिज्जमाणो उप्फिडइ परसु,
एत्थतरंमि आगया तत्थ उदायणस्स रण्णो महादेवी चैडगरायधूआ समणोवासिआ पभावती, तीए काऊण पूअं भणियं-“गय-
रागदोसमोहो सव्वण्णू अठ पाडिहेरजुओ । देवाहिदेवरूवो अरिहा मे दंसणं देउ ॥ १ ॥ वाहावियो परसु, पडंतस्सवि घायस्स
विघडिआ खोडी, जाव दिहा सव्वंगपडिपुण्णा अमिलाणमह्हासालंकिआ वद्धमाणसामिपडिमा, अईव आणंदिआ पभावती,
जाया जिणधम्मप्यभावणा, पटियं च तीए-सव्वण्णु सोमदंसण ! अपुणब्भव ! भवियजणमणाणंद ! । जगचिंतामणि ! जगगुरु

आओ दिग्णाओ, सो पव्वइओ । अण्णया गुलिअमेगं खाइ-मे कण्यसरिसो वण्णो होउत्ति, तओ जायां परमरूवा, धंतकणगसरि-
 सवण्णा जाया, सुवण्णगुलिअत्ति नामं तीए जायं, पुणो सा चित्तेइ-भोगे भुंजामि, एस राया ताव मम पिआ, अण्णे अ गोहा,
 ताहे पज्जोयं रोएइ, तं मण्णीकाउं गुलिअं खाइ, तस्स देवयाए कहिअं-एरिसी रूववईत्ति, तेण सुवण्णगुलिआए दूओ पेसिओ,
 तीए भणियं-पेच्छामि ताव तुमं, सोऽनलगिरिणा रत्ति आगओ, दिट्ठो, तीए अमिरुइओ अ, सा भणइ-जइ पडिमं नेसि तो जामि,
 ताहे पडिमा नत्थि तहाण्णवणज्जोगत्ति, रत्ति वसिऊण पडिगओ, अण्णं जिणपडिमरूवं काऊण आगओ, तत्थ ठाणे ठवित्ता
 जीवंतसामिं सुवण्णगुलियं च गहाय उज्जेणिं गओ, तत्थऽनलगिरिणा सुत्तपुरिसाणि सुक्काणि, तेण गंधेण हत्थी उम्मत्ता, तं च
 दिसं गंधो एइ जाव पलोइअं, नलगिरिस्स दिट्ठं पयं, किं निमित्तमागउत्ति जाव चेडीन दीसइ, राया भणइ-चेडी नीया नाम, पडिमं
 पलोएइ, नवरं अच्छइत्ति निवेइयं, तओ राया अच्चणवेलाए आगओ, पेच्छइ पडिमापुप्फाणि मिलानाणि, तओ निव्वण्णंतेण णायं पडि-
 रूवगंति, हरिआ पडिमा, तओ तेण पज्जोअणस्स दूओ विसज्जिओ, न मम चेडीए कज्जं, पडिमं विसज्जेहि । इत्यादि यावच्छीमहावीर-
 समीपे प्रत्रज्य जाव दुक्खप्पहीणे'त्ति पर्यन्तं श्रीउत्तराध्ययनटीकागतं कथानकं बोध्यमत्र 'जो कारवेइ पडिमं जिणानमित्यादि
 फलप्रतिपादकवचनपुरस्सरमच्युतदेवलोकोत्पन्नदेववचनाद्दिष्टुन्मालिदेवेन निजबोधिहेतवे श्रीमहावीरप्रतिमा कृता, प्रभावत्या राइया
 गन्धारश्रावकेण च पूजिता, प्रतिष्ठिता च कपिलकेवलिनेत्यत्रानुक्तमपि ग्रन्थान्तरादवसेयं, यदुक्तं-“ततश्चावन्तिनाथेन, प्रार्थितः
 कपिलो मुनिः । अत्यष्टाप्रतिमां मन्त्रपूतचूर्णं विनिक्षिपन् ॥१॥” इत्यादिश्रीमहावीरचरित्रे, चण्डप्रद्योतेन कपिलकेवलिना प्रतिष्ठा-
 प्योदायनराजगृहे मुक्तेति प्रतीतमेव, एतदर्थव्यञ्जकं श्रीप्रश्रव्याकरणाङ्गमपि, तथाहि-“सीताते दोवतीए कत्ते रुप्पिणीए पउमा-

षठीए ताराए कचणाते रघुभद्राए अशिक्षिआते सुवर्णगुलिआते अ अण्णोसु अ एवमाइएसु बहवो महिलाक्यसु सुव्वतीस्यादि
 श्रीप्रभक्त्याकरणान्द्रसुत्र, तत्र सुवर्णगुलिकेतिनामसिद्धिपरिभ्रानायैतत्पदस्य टीका यथा, तथा सुवर्णगुटिकायाः कृते संग्रामोऽभूत्,
 तथादि-सि-घुमौवीरेषु जनपदेषु विदर्भकनगरे उदायनस्य राज्ञः प्रभावस्या देव्याः सखा देवदत्तामिषाना दास्यमवत्, सा च
 देवनिर्मिता गोश्रीर्षचन्दनमयी भीमन्महाधीरप्रतिमां राजमन्दिरान्तर्बहिर्भैरवमवनम्यवम्बितां प्रतिचरति स, तद्वन्दनार्थं च भावकः
 कोऽपि देवान् एव संहरन् समायातः, तत्र चागतोऽसौ रोगेषापदुष्टरीरो जातः, तथा च सम्यग् प्रतिधरितः, तुष्टेन च तेन
 सर्वकाभिकमारोषितवैवाविशीर्णं गुटिकाञ्चतमदायि, तथा चाह कुञ्जा विरूपा मरुपा भूयासमिति मनसि विमाथ्यैका गुटिका
 मधिता, तत्रमायात् सा सुवर्णवर्णा आतेति सुवर्णगुटिकेतिनाम्ना प्रसिद्धिमुपगता, ततोऽसौ चिन्तितवती-जाता मे रूपसंपद्, एतया
 च किं मर्षविहीनया!, तत्र वावदयं राजा पितृमुन्यो, न कामयितव्यः, श्रेयास्तु पुरुषमात्रमतः किं तैः?, तत उक्त्वायिन्याः पतिं
 चण्डप्रयोत्वं राजान मनसायाय गुटिका मधिता, ततोऽसौ वैशतानुभावात् तां विज्ञाय तदानयनाय इक्षिरत्नमाल्यं तत्रायातः,
 आकारिता च तेन सा, तयोक्तम्-आगच्छामि यदि प्रतिमां नयसि, तेनोक्त-तर्हि श्रो नेष्यामि, ततो गतोऽसौ सनगरी, गत्वा
 तस्यां प्रतिमां स्मरयित्वा तामादाय तथैव तत्रावायातः, स्वकीयप्रतिमां देवतानिर्मितप्रतिमास्थाने विमुच्य तां च सुवर्णगुटिकां
 च गृहीत्वा गतः, प्रमाते च षष्ठप्रयोत्तगवहस्त्रिविष्टकभूत्रपुरीषगणनेन विमदान् स्वहस्त्रिनो विज्ञाय ज्ञातषष्ठप्रयोत्तगमोऽवगत-
 प्रतिमासुवर्णगुलिकानयनोऽसाकुदायनराजा परं कोपमुपागतो दृष्टमिर्महामलै राजमि- सर्वोऽकिनीं प्रति प्रस्रिता, अन्ततः पिपासा
 बाधितसैन्यस्त्रिपुष्करकरणेन वैशतया निस्सारितसैन्योऽश्रेपेजोऽयिन्याः बहिः प्राप्तः, रथास्तत्र धनुर्वेदकुशलतया मन्त्रहस्त्रिरत्नान्

चण्डप्रद्योतं प्रजिहीषुं मण्डल्या भ्रमन्तं चलनतलशरव्यथितहस्तिनो भुवि निपातेन वशीकृतवान्, मम दासीपतिरिति ललाटपट्टं
 मयूरपिच्छेनाङ्कितवानिति श्रीप्रश्न० टीकायां, अत्र सुवर्णगुटिकेतिनामनिदानं देवनिर्मितश्रीमहावीरप्रतिमावन्दनार्थमागतस्य श्राव-
 कस्य देवार्थितगुटिकाशतमिति सिद्धसुदायनचरित्र एव केन कृतेत्यादि प्रश्नव्याकरणं, अथ केन प्रतिष्ठितेति दर्शयति—‘सिरिनाभे’-
 त्यादि, श्रीनाभस्तरिप्रमुखमतिष्ठिता—श्रीनाभस्तरिप्रमुखैराचार्यैः श्रीशत्रुञ्जयादौ जिनप्रतिमा प्रतिष्ठिता, यदुक्तं—‘सर्वतीर्थोदकैः सर्वौष-
 धिभिर्देवताहृतैः । शाल्वोक्तविधिना भूपः, प्रतिष्ठामप्यकारयत् ॥१॥ वासाक्षताः स्नानत्रेणामिमन्व्य पवित्रिताः । क्षिप्ता ब्वजेषु दण्डेषु,
 चैत्यविम्बेषु स्नानैः ॥२॥’ इति श्रीशत्रुञ्जयमाहात्म्ये, तथाऽष्टापदभासादप्रतिष्ठाधिकारे “एवं सिंहनिषादाख्यं, प्रासादं भरता-
 धिपः । कारयित्वा प्रतिष्ठाप्य, जिनांश्चापूजयत्ततः ॥१॥” तथा “मृन्मयं हैमनं रत्नमयं वा बिम्बमार्हतम् । कारयित्वा निजगृहे,
 साधुभिः प्रत्यतिष्ठपत् ॥१॥” इति श्रीशत्रुञ्जं०, न चैतदाधुनिकं भविष्यतीति शङ्कनीयं, श्रीविक्रमतः सप्तसप्तत्यधिकचतुःशतसंवत्सर-
 माविश्रीधनेश्वरस्मृरि कृतत्वेन जीर्णत्वात् सर्वसम्मतत्वाच्च, आदिशब्दाच्चण्डप्रद्योतविज्ञेन कपिलकेवलना श्रीमहावीरप्रतिमा प्रति-
 स्थिता, यदुक्तं—“ततश्चावन्तिनाथेन, प्रार्थितः कपिलो मुनिः । प्रत्यष्टात्प्रतिमां मन्त्रपूतचूर्णं विनिक्षिपत् ॥१॥” इति श्रीमहावीरचरिते,
 तथा विधिग्रन्थेऽपि—“निअद्वमउव्वजिणिंद भवणजिणबिंवरपइहासु । विअरइ पसत्थपुत्थयदय सुत्तिथयरपूआसु ॥१॥” इति श्री-
 भक्तप्रकीर्णके, तथा श्रीसिद्धसेनदिवाकरश्रीहरिभद्रस्नानादिविष्णुसुक्तरिभिः प्रतिष्ठितमित्याहुपलम्भात्साधुना प्रतिष्ठितेति सिद्धम् । अथ केन
 साधुना वन्दितेत्यत्र दर्शयति—‘गोअमपसुहे’त्यादि, गौतमप्रमुखस्नानिभिः—श्रीगौतमस्वामिप्रभृतिभिर्विन्दिता. तथाहि—‘इमपत्तए ।

पदरुण उवा निवदह रायगणान अषए । एव मणुआण कीचिअ समय गोअम । मा पमायए ॥१॥” इतिभीउस्तराव्ययन १०(२९०५) ।
 गनभिर्युक्तिर्यया-चपाह पुण्यभरमि घेरए नायओ परिअकिधी । आसतेउ समणे कहेइ मयव महावीरो ॥१॥ अहविहकम्ममइणस्स
 तम्म पगईविमुदलसस्स । अहावए नगवरे नितीहिआनिहिअठस्स ॥ २ ॥ उअमस्स भरहपिउगो तेलुकपयासनिगयवसस्स । जो
 आगेतुं वदइ चरमसरीरो अ सो साह ॥३॥ साहुं संवासेइ अ अस्साहुं न किर संवसावेइ । अइ सिद्धपण्यओ सो पासे वेअट्टुसिहरस्स
 ॥४॥ चमरसरीरो साह आरुइ नगरवरं न अमोपि । एअं तु उदाहरण क्खसी अ तहिं जिअवरिदो ॥५॥ सोत्तग स भगवउ गज्जइ
 तहिं गोअमो परिअकिधी । आरुअ त नगरं परिआओ वदइ जिणाय ॥ ६ ॥ अइ आगओ सपरिसो सख्खिद्वीए तहिं तु वेस-
 मणो । नदिहु वेइआइ अइ वदइ गोअम मयव ॥७॥ (२८६ • २)इत्यादि, एतद्वीरुगव क्खानकं यया-तेणं कालेण २ पिठ्ठिचंपा
 नाम नयरी, वत्थ सालो नाम राया, मत्तासालो जुवराया, तेसिं सालमहासालाणं मगिणी वसमई, वीसे पिठ्ठो मणसो, असमवीए
 अणओ पिठ्ठपुचो गांगली नाम कुमारो, अप्पया समणे भगव महावीरे आइगरे तिल्थयरे सयसंपुदे आव सिद्धिइणनामवेयं ठाणं
 संपाविउअमे आगासगएण छेपेणं आगासगएण सन्वरयणामएणं धम्मवेकेण आगासगएण फालिआमएणं सीहाससेण आगासग-
 याहिं कुदिंदुसंतप्पगामाहिं चामराहिं पुरओ पगळिअमापेणं धम्मन्सएण समता मग्गओवि फुरतेण मामदलेणं अप्पोगदेवकोटिसं
 परिपुट चउइत्ताहिं समणसाइस्तीहिं छुचीसाए अळिआसाइस्तीहिं अणुगम्ममाणे भविअकमलपण्डिबोइविवायरे भवजलहरिपरम
 चाणवणे तिलोअचिंतामणी चउवीसाइसयसंपठेचे चट्टुअ सोमलेसे घरुअ तेअस्सिरीए भंवरो इव निपकये कुजरो इव सोढीरे
 सीहो इव दुअरिसे गयणमिअ निठ्ठलेचे संखो इव निरंजये वाउरिअ अप्पण्डिणदे अठसरस्सपुरिसलक्खणवरे पुब्बाणुपुब्बि चरमाणे

मो मन्वन्मना ! मा चिह्नं दियमपसचा, अपेक्षदुहसयदाळ्णो संसारपपबंधो, मा करेह एयंमि पठिषधो, किञ्चेण माणुससाहसामग्गी
 पाविअह, प्रकपयम्माय सा निष्कला संपञ्जति, चोळ्णगाप्रदिहवेहिं पुणो दुखहा वणिज्जति, अओ अहम्मेष जीवो कुञ्जोपीसु
 मामिअह, अमारमणिबंधं विचं मा तंमि सुञ्जवेह विच, निरसात्रसाणा काममोगा तप्यसपाण जायति पए २ वसणमोगा, संस
 रप्ररागपरितं जीवण मा करेह तंमि उम्मच मयं, लणनव्विहो इहज्जणसंवोगो मा करेह तमि गरुओ मणरंगो, कुसगज्वलविंदुबंधं-
 उमाउ उज्जमह धम्म काउं, निविंदपण्णवो धम्मो वेवेत्य सरण जो रक्खत्तइ जम्मजरमरण, वइ सयलसोक्खल, अइरेण पावेइ सोक्खल,
 विअए सुतासुररिद्धिं, करेह सयलसमीहिअसिद्धिं, आर्तइओ निनारेति, संसारसायसुचारेह, ता सब्बहा पयइइएणचम्मो, मा रमह
 पावइम्मो, एव च सोऊण ताणि पठिनुदाणि, साहे गागली मणइ-जं नवरं अम्मापिअर पुञ्जामि जेठपुचं रत्ते ठावेमि वाच सुम्ह
 पाययूले गदेमि पम्बअं, ताणि आपुञ्जिअणि मणति-अइ तुम संसारमयउख्विम्मो परिचयसि वरसाहं तो अम्हेवि, ताहे सो पुचं
 रअ ठविषा-अम्मापिंदिं समं पम्बइओ, गोअमसामीवि ताणि वेत्तूण वंप बबति, तेसिं सालमहासालाणं पंप ववताणं इरिसो
 ज्ञाओ बहा इमाइ संसाराउ उच्चारिअणि, एवं तेसिं सुहण अन्नवमाणेण केवलणानं उप्पण्ण, इअरेमिपि चिंता जाया अहा एएहि
 अम्हे रत्ते अविअणि, पुओ ससारामो मोइअणि, एवं चिंतताण सुदेणं अज्जवसाकेणं तिण्णपि केवलत्ताणं उप्पणं, एवं ताणि
 उप्पण्णकवलणानाणि वप गयाणि, सामी पयाहिणीकरमाणाणि त्तिबंधं पणमिऊण केवलिपरिसं पहाविअणि, गोअमसामीवि मगवं
 वदिऊण निक्खसुचो पाएसु वदिओ, उठिओ मणइ-कहिं बबइह, एइ त्तिवयरं वंदइ, ताइ सामी मणइ-मा गोअणा ! केवली आसा-
 एदि, ताइ आउओ लामेह, संकेचं च मज्जे, तत्त मोअमसामिस्त चिंता जाया-मा बंधं न सेज्जिआमिति, इओ अ वेवत्त संसावो

वदुह-अञ्ज भगवया वागरिअं-जो अद्वावयं विलग्गइ चेइआणि वंदइ धरणीगोअरो ससचीए सो तेणेव भवग्गहणेण सिज्जइ, ताहे
 सामी तस्स चिचं जाणइ तावसाण य संबोहणयं, एअस्सवि थिरया भविस्सइत्ति दोवि कयाणि भविस्सति, सोऽवि सामिमापुच्छइ-
 अद्वावयं जामित्ति, तओ भगवया भणिओ-वच्च अद्वावयं चेइआणं वंदओ, भगवं हइतुहो वंदित्तुं गओ, तत्थ य अद्वावए जणवायं
 सोऊणं तित्ति तावसा पंचपंचसयपरिवारा पत्तेअं ते अद्वावयं विलग्गामोत्ति तत्थ किलिस्संति-कोडिणो दिणो सेवली, जो सो
 कोडिणो सो चउत्थं २ काउण पच्छ मूलकंदाणि आहारेइ सचित्ताणि, सो पढमं मेहलं विलग्गो, दिणो छइछइणं काऊणं
 परिसडिअंपडुपत्ताणि आहारेइ सो वीअं मेहलं विलग्गो, सेवली अढमं काऊण जो सेवलो मइछओ तं आहारेइ, सो तइअं मेहलं
 विलग्गो, एवं तेऽवि तावसा किलिस्संति, भगवं च गोअमे उरालसरीरे हुअवहतडितरुणः विसरिसतेए, तं एरिसं एजंतं पेच्छित्ता
 ते भणति-एस किर एत्थ शुहओ समणो विलग्गिहित्ति, जं अम्हे महातवस्सी सुक्का सुक्खा न तरामो विलग्गिउ, भगवं च गोअमे
 जंघाचारणलद्धीए ल्हांतंतुडुगंपि नीसाए उप्पयइ जाव ते पलोएंति, एस आगओ २त्ति, एसो अइंसणं गओत्ति २, ताहे ते विग्गिहा
 जाया पसंसंति, अच्छंति य पलोअंता, जइ ओअइ तो वयं एअस्स सीसा एव, ते पडिच्छंता अच्छंति, गोअमसामीवि पत्तो निअणिय-
 वणपमाणुत्ताहिं भरहचक्किणा काराविआहिं चउवीसाए उसमाइजिणिंदपडिमाहिं मज्झावासिअं अद्वावयगिरिसिहरसंठिअमाययणं,
 आगमभणिअविहाणेण य वंदिआइं चेइआइं, कया य संथुई-पढमपयासिअनीई पढमजिणो धम्मसारही पढमो । पढमो अ महापुरिसो
 अद्वावयसंठिओ जयइ ॥१॥ पणमामि विमलणाणं समदमखमसव्वदयगुणपहाणं । अवगयकम्मकलंकं उसमजिणं तिहुअणमिअंकं
 ॥२॥ जो तुह नाह ! निअच्छइ निम्मलु मुहकमलु, नासइ तासु निस्सेसु महंतुवि पावमलु । भत्तिभरेण नमंसइ जोविअ संथुणइ, सो

स्तिरितसम ! क्वठिओ सिद्धचणु इणह ॥१॥ अगर्षितामणि जगह नाह जगगुरु अगर्षत्वग जगर्षवव ! जगसत्यवाह ! जगभाषवि
 अक्षय ! । अहाषयसंठविअरुव कम्महाविणासव ! षठवीसवि जिणवर अयतु अप्पठिहयमासण ॥ ६ ॥ तथो-सासयमउलमर्षवं
 अम्मपअरमरणराअतममुक । मह नाह ! मोकुलसोक्कत्वं संपखठ तुह पमावेण ॥६॥ काळय य पणिशणं गंतुण उचएपुरिञ्चिमे दित्ती
 माए पुठविस्सिहापट्टए असोअवरपायवस्स अहे त रयणि वासाए उवगओ । इओ अ सक्कस्स लोगपालो येसमणोऽवि अहाषयचेइअव
 दओ आगओ, सो येइआमि वंदित्वा गोअमसामि वदइ, मयवंपि धम्मं कइइ, वम्मो अत्यो क्कमो पुरिसत्या तिभि भुंति लोगमि ।
 वम्मत्त जेण इअरे तम्हा वम्मो पहाणो उ ॥७॥ वम्मोऽवि एत्य सिक्खइ देवाण जईण मपरिाणेण । तो तंमि थेव पढमं पयट्ठिअव्वं
 विसेसेणं ॥८॥ देवो पुण एत्व सो थेव ओ सव्वण्णु सव्वदंसी अठारसदोसेहि अ वळ्खिओ, जओ मधिअं-अव्वाणकोइसयमाप-
 लोइमायार्इअई अ । निरासोअमलिअवयण चोरिआ मअरमया य ॥९॥ पाविअइ पेमकीडा पसंगहासाइ नस्स ए दोसा । अहा-
 रसनि पणहा नमामि देवाहिदेवं उ ॥१०॥ एर्वधिहो अ मयवं तित्थयरो अरहंतो, तस्स थेव मपी कायव्वा, सा य पूजाववपार्इइ
 इएइ, पूअंपि पुक्कसित्तपुइयडिचिमेएण चउअिवइपि जहासपीए इजा, जओ-“उचमगुणवहुमापो पयइअमसचमन्तयतरंमि ।
 उचमचम्मपसिद्धी एआए जिणवरिदाणं ॥ १ ॥ वंदगपि कायव्वं तिसंभं, तंपि अ विरिणा जागममणिएवं, मणिअं च-“सिभि
 निसीही तिभि अ पयादिवा तिभि नेव य पणामा । तिविहा पूजा य तहा अएत्वतिअमावणं थेवो ॥१॥” त्यादि भीठत्तरा० टीकायां,
 जाविअव्वाअहापांरपियाचारवादीनां पजिअइ, तेस्तु नन्दीअपवित्रीये वैत्यानि नमस्कृतानि, एतव ‘दुविहा चारवे’ त्यादिना प्रागुक्तं
 बोध्यं, मन्त्ररेखाप्रशुतिभानिकायगोत्रं अपि बोध्या, अथैव एत्रोक्तमपि निर्बुद्ध्याद्यङ्गीकारेणैव सिद्धं यत्तद्व्यक्तं, परं एतज्जुयाधि न

भविष्यतीति पराशङ्कानिरासार्थमाह—‘सुत्तथो खल्वित्यादि, सुत्तथो खलु पढमो, वीओ निज्जुचिमीसिओ भणिओ। तइओ अ निर-
 वसेसो एस विही होइ अणुओगे॥१॥’ति श्रीभगवत्यां भणितं, (१-९०*३-२४*१-२-९४*)तत्रापि श० २५७०२, एतद्विधिस्तु
 प्राग् दर्शित इति बोध्यम्, अथ षडावश्यकान्तर्गतश्रावकप्रतिक्रमणसूत्रे साक्षादेव चैत्याराधनसुक्तं, तथाहि—‘जावंति चेइआइं उट्टु
 अ अहे अ तिरिअलोए अ। सव्वाइं ताइं वंदे इह संतो तत्थ संताइ॥१॥’न्ति, चतुश्चत्वारिंशत्तमा गाथा, अत्र साक्षादेव जिनप्रतिमा
 भणिता तथापि तद्विशेषतोऽवगमनार्थं तच्चूर्णिमाह—‘एवं चउवीसाए जिणाण वंदणं काउं संपइ सम्मत्तविसुद्धिनिमित्तं तिलोअगयाणं
 सासयासासयाणं वंदणं भणइ-जावंति०, इत्थ लोगे तिविहो-उट्टुलोगे अहोलोगे तिरिअलोगे, तत्थ उट्टुलोगे सोहम्मीसाणाइआ
 दुवालस देवलोगा हिद्धिमहिद्धिमाइआ नव गेविआ विजयाईणि पंचाणुत्तरविमाणाणि, एएसुवि अ विमाणाणि पत्तेअं-बचीसट्ठावीसा
 नारस अट्ट य चउरो सयसहस्सा। आरेण बंभलोआ विमाणसंखा भवे एसा ॥१॥ पंचास चत्त छच्चेव सहस्सा लंतसुक्कसहस्सारे। सय-
 चउरो आणयपाणएसु तिनारणञ्चुअओ ॥२॥ एगारसुत्तरं हिद्धिमेसु ससुत्तरं च मज्झिमए। सयभेगं उवरिमए पंचेव अणुत्तरवि-
 माणा ॥३॥ सव्वगं-बुलसीइ सयसहस्सा सत्ताणउई भवे सहस्साइं। तेवीसं च विमाणा विमाणसंखा भवे एसा ॥४॥ तथा अहो-
 लोए मेरुस्स उत्तरदाहिणओ असुराइआ दस दस निकाया, तेसुवि भवणसंखासव्वगं-सत्तेव य कोडीओ हवंति बावत्तरी अ सय-
 सहसा। जावंति विमाणाइं सिद्धाययणाणि तावंति ॥५॥ तथा तिरिअलोगे समधरणिअलाओ उट्टुं नव जोअणसयाइं हिद्धावि
 अहोगाभेसु नव जोअणसयाइं, एवं अट्टारस जोअणसयाइं, एवं अट्टारमसयजोअणप्पमाणो तिरिअलोगे, तत्थ जिनायतनानि-
 ‘नंदीसरंभि नावक्क-जिणहरा सुरगिरीसु तह असीई। कुंडलनगमणुसुत्तररूअगवलएसु चउचउरो ॥ ६ ॥ उसुआरेसुं चत्तारि असीइ

वक्ष्स्वारपन्वयसु सहा । वैश्वे सतरससय तीसं भासरसेलेसु ॥७॥ वीसं गयद्वेसुं दस त्रिषमषष्यां कुरूनगरशरेसु । एवं च तिरि
 अतोय अदवष्णा इति सयचरो ॥८ । वंतरुओइसिअणं असंससला जिबालया निबा । गामागरनगनगराएसु कयगा बहु संति
 ॥९॥ एव च सासयासासयार्द्रं वदामि येइअंस्ति । इत्य एएसंसि ठिओ संतो तयअस्सिए एस ॥१०॥ इति समत्तद्रभ्याईइन्वनानि
 वेदकगायासमासार्यः ॥ १॥ इति आधकप्रतिक्रमणशूर्णौ, अत्र क्वचिदेतच्छ्रावकप्रतिक्रमणस्यत्र न गणघरकृत, किंतु श्रावककृतं,
 तत्रापि 'सस्स घग्गस्से'त्यादि गाथादशक केनचिद्वर्षापीनेन प्रथितमित्यादि ब्रूते, स चात्यन्तच्छिष्टकर्मोदयात् तीर्थकदादीना महान-
 शतनाकारी बोध्या, यतो नहि क्वाप्येतत्त्वचक प्रवचनवचनं, न वा अच्छिभपरम्परागतद्वयवचनं केनचिच्छ्रुतं, किंतु यस्य सूत्रादेः
 कर्षा नामग्राहं न श्रायते प्रवचने च सर्वसम्मतं तत्कर्षा भीष्टुवर्मस्वाम्येवेति इदसंवादत्तया विचारानुत्तसंप्रभे मणिवमपि, तेन
 सम्यग्दशमच्छिभपरम्परागतेनागमेन सर्वमपि जिनप्रतिमादिकं साम्बावितीर्थस्य सम्यगाराधयत्वेन प्रतीतिविषयीभवतीति गाथा
 युग्मार्या ॥ ४२-५० ॥ अथ साधनासाधे साध्यसाध्यमाह इति व्याख्यापि प्रतिमा सिद्धतीति दर्शयितुमाह—

कञ्च सादरणसग्ग लोअपसिद्धति सुणिअ सिबमग्गे । पाणाइ तस्स साइणमिइ पुत्थयपपडिमपमुइति ॥१५१॥
 'कार्यं साधनमाध्यं' यद्यत्कार्यं तद्वत्सर्वमपि स्वस्वनियतकारणसाध्यं, तन्नन्यमित्यर्थः, इति लौकिकप्रसिद्धं ज्ञाना 'शिवमार्गो'
 मोषमार्गः ज्ञानदशनचारित्रादि, यदुक्तं—'ज्ञानदर्शनचारित्राणि मोषमार्गं' इति तत्पार्ये अत्रकृत्स्नदौ च, तस्य ज्ञानादे साधन-
 कारणमिह-गति 'पुत्तकप्रतिमाप्रसुखं' पुत्तकप्रतिमाखोहरणदीनि, अत एव तद्विराजने च ज्ञानाविसंकेत एव, यदागमः—'तिनिहे
 संकिले पं०, ८०-नामसंकिलेसेरदंसपसंकिलेसे चरिषसंकिलेसे'इति श्रीस्वानाज्ञे दवीपस्वानकस्य चतुर्थोदधके, एतदस्येकदेखो

यथा ज्ञानदर्शनयोः तदुपग्रहकारिद्रव्याणां च पुस्तकचैत्यादीनामुपघाताय मिथ्यादृशामुपबृंहणार्थं वा निमन्त्रणप्रतिश्रवणादिभिर्ज्ञान-
 नदर्शनातिक्रमादयोऽप्यायोड्या इति श्रीस्थानां० वृत्तौ, अत्र यथा भावश्रुतहेतुत्वेन पुस्तकं द्रव्यश्रुतमुक्तं तथा भावार्हत्परिज्ञान
 हेतुत्वाजिनप्रतिमाऽपि दर्शनोपग्रहहेतुत्वेन दर्शनोपकरणं, तदुपघातायोद्यतस्यातिक्रमादयः संक्षेपाः सम्यक्तत्वहानिकरा भवन्तीति
 दर्शितम्, एवं रजोहरणमुखवस्त्रिकादिकं चारित्र्योपकरणं बोध्यं, तदुपघाते चारित्र्याद्युपहतिरिति, नहि कारणमन्तरेण कार्योत्पत्ति-
 रिति पर्यालोच्य जिनप्रतिमा दर्शनहेतुर्बोध्या, अत एव बृहत्कल्पभाष्येऽपि—“तित्थयरा १ जिण २ चउदस ३ भिन्ने ४ संविग्ग
 ५ तह असंविग्गे ६ । सारूविअ ७ वय ८ दंसण ९ पडिमआओ १० भावगामाउ ॥१॥” इत्यादि प्रागुक्तं बोध्यं, नच जिनप्रतिमा-
 दर्शनाद्यभावेऽपि केषांचित्सम्यक्तत्वलाभदर्शनाद्ध्यभिचारो भविष्यतीति शङ्कनीयं, भिन्नभिन्नभव्यपरिपाकयोग्यतया प्रतिभव्यं सम्य-
 त्त्वहेतूनां वैचित्र्यात्, तथात्वे च कस्यचित्तीर्थकृत् कस्यचिद्गणधरः कस्यचिद्साधुः कस्यचिज्जिनप्रतिमादिकमित्येवं नैयत्येऽपि तद्ध्य-
 त्तिरिक्तेषु विपरीतश्रद्धानरूपणाद्यभावात्तेषां कारणत्वमेव, वैपरीत्यश्रद्धानादौ च त एव सम्यक्तमनाशहेतवः, तस्मान्नियतान्यपि
 कारणानि नियतेषु कार्येषु फलोपहितयोग्यतया शेषेषु च स्वरूपयोग्यतया कारणानि भवन्ति, तदस्त्वेतावता तेषामकारणत्वम्,
 अन्यथा तीर्थकृतोऽपि सम्यक्तत्वादिहेतवो न भवेयुः, तीर्थकरमन्तरेणापि गौतमप्रतिबोधितानां सम्यक्तत्वलाभः प्रतीतः, किंच—लुम्प-
 कमते पुस्तकस्याप्यकारणत्वापरस्या स्वगलपादुका, नहि पुस्तकादेव सर्वेषां ज्ञानादिलाभः, तत्रापि व्यभिचारदर्शनं प्रतीतमेवेति जिन-
 प्रतिमा जिन इव सम्यक्तत्वहेतुः संपन्ना, एतेन जिनप्रतिमा तावदचेतना ज्ञानादिशून्या च कथमभीष्टार्थसिद्धये स्यादित्यपि दुर्वाक्यं
 निरस्तं, यतो न ह्यभीष्टार्थसिद्धौ सचेतनत्वं ज्ञानादिमत्त्वं वा प्रयोजकम्, उभयत्रापि व्यभिचारात्, तथाहि—“अप्रसन्नात्कथं प्राप्यं,

फलमेतदसंगतम् । चिन्तामण्यादयः किं च, फलन्त्यपि विधेयतनाः ॥११॥” इति वचनत्वेवनादपि चिन्तामण्यादेरमीष्टफलसिद्धिः,
असिद्धिश्च संवेदनादपि कीटकफलेत्यादेरपि, तथा राज्ञादिमाषोऽपि सिद्धत्वादाममृककेन्द्रन्यादेरमीष्टयुतलामादेरदर्शनं, दर्शनं च ज्ञाना
दिसून्यत्सपि पुस्तकप्रतिभादेः, अत एव भीसुधर्मस्वामिनाऽपि पञ्चमाङ्गे पञ्चपरमेष्ठिवत् “त्वमो र्वमीष्ट-लिङ्गीष्ट” चि पदेन पुस्तकस्यापि
नमस्कृतं कृतं, अतो ज्ञानादिमार्गेण नोभयथापि स्त्रियमः, ननु भवतु पुस्तक ज्ञानहेतुरभ्यक्षत एव तयोपलम्भात्, परं प्रतिमा
कक्षेण दर्शनहेतुरिति चेदुच्यते, प्रस्तिमादर्शनात् सम्पत्स्वावाप्तिस्त्वार्द्रङ्गमारादेरिव, उक्तं च—“आ सम्मभाविआमो पठिमा इअरा न
भावमामो उ । मावो ब्र नरिष तर्हि नशु क्खरण क्खउवयारो ॥११॥” इतिभीष्टदृष्टकल्पभाष्ये, व्याख्या—सम्पग्माविता—
सम्पग्गदृष्टिपरिगृहीताः प्रतिमास्ताः मावग्राम उच्यते, नेतराः—मिथ्यादृष्टिपरिगृहीताः, आह—सम्पग्माविता अपि प्रतिमास्तात्रवृ
ज्ञानादिभावधून्यास्तवो यदि ज्ञानादिरूपो भावः स तत्र नास्ति ततस्ताः क्वं भावग्रामो मधितुमर्हन्ति ?, उच्यते, वा अपि दृष्टा
मभ्यधीवत्सार्द्रङ्गमारादेरिव सग्यत्दर्शनादुदीयमानत्वमुपलभ्यते ततः कारणे क्वयोपचार इतिकृत्वा ता अपि भावग्रामो मण्यन्ते,
इतिभीष्टदृष्टकल्पवृत्तौ, किंच—यदुक्तं पुस्तकत्वं ज्ञानलामोऽस्माकमभ्यक्षत्सर्हि प्रतिमादर्शनतोऽपि दर्शनलामोऽस्माकमभ्यक्षत्सिद्ध
एवेत्यलं विलेखेतिगार्थः ॥१५५॥ अथ सिद्धावलाकनन्यायेन किञ्चिद्रूपमुपक्रम्यते, तत्र द्वागारायात्रिकमाह—
नेहमसरस्य ? मुणिप्पमुहाण निययकिरिअउवओगो । मुणिपठिमाण ३ आणवप्पमुहाणपि उवहाण ३ ॥१५६॥
सत्सेववित्थराण सुसंगई नामसूहआणपि ४ । अण्णह अइप्पसगो लोअयसिद्धो महावोसो ५ ॥१५७॥
अ पुण कुवक्खिआण मइानिसीइपि होइ अण्णमणं । तस्य निमित्त ६ लुंणग हिओवएसपि मिटीए ७ ॥१५८॥

चैत्यशब्दस्यार्थः, चैत्यशब्देन विनप्रतिमा वाच्या उतान्यद्वेति निर्णयः १ मुनिप्रभृतीनां-साधुसाध्वीश्रावकश्राविकाणां निय-
तक्रियास्ययोगः-प्रयोजनं, यद्वा निजा एव निजकाः-साध्वादिःसंबन्धिन्यो याः क्रियाः-महाव्रताणुव्रतोच्चारदिलक्षणाः प्रतिक्रम-
णादिलक्षणाश्च तास्ययोगो विनप्रतिमानां २ आनन्दप्रमुखाणां श्रमणोपासकानामुपधानानि ३ संक्षेपविस्तरयोः सु-शोभना संगतिः
व्रथा नामसूचितानामपि ४ अन्यथा अतिप्रसङ्गो लोकाप्रसङ्गो महादोषः ५ यत्पुनः कुपाक्षिकाणां श्रीमहानिशीथमप्रमाणं तत्र निमित्तं-
निदानं ६ मैत्र्या-मैत्रीभावेन लुम्पकहितोपदेशः ७, एतानि सप्त द्वाराणि, वक्ष्ये इति क्रियाव्याहारः सर्वत्र कार्य इतिगाथात्रयार्थः
॥१५२-१५३-१५४॥ अथ 'योदेशं निर्देश'मितिन्यायात्प्रथमं चैत्यशब्दस्यार्थनिर्णयमाह-

भगवद्जीवाभिगमे ज्ञेहअसद्वेण अरिहपडिमुत्ति । रायपसेणिअणायाधम्मेसु न साहु अरिहंति ॥१५५॥

भगवती च जीवाभिगमश्च भगवतीजीवाभिगमं तस्मिन्, चैत्यशब्देनार्हत्प्रतिमेत्यर्थः स्रत्र एव प्रतीतः, तथाहि-“किं गिस्साए
णं भंते! असुरकुमारा उहुं उप्पयंति जाव सोहम्मो कप्पो, से जहाणामए सबराइ वा बब्बराइ वा ढंकणाइ वा चुचुआइ वा पण्हाइ
वा पुल्लिदा इ वा एगं महं गइडं वा दुग्गं वा दरिं वा विसमं वा पब्बयं वा गिस्साए सुमहल्लमवि आसबलं वा हत्थिबलं वा जोह-
बलं वा धणुबलं वा आगलेंति, एवामेव असुरकुमारा देवा अरहंते वा अरहंतवेइआणि वा अणगारे वा भाविअप्पणो गिस्साए उहुं
उप्पयंति जाव सोहम्मो”त्ति (सू० ३४२-३-४) श्रीभगवत्यां शत० ४ उ० २ एतद्दृज्येकदेशो यथा नान्यत्र-तन्निश्राया अन्यत्र
न, न तां विनेत्यर्थः इति श्रीभग० वृत्तौ, अत्र वाकारत्रिकेण त्रयाणामपि भिन्नार्थैव, यथा 'असणं वा पाणं वा खाइमं वा'
इत्यादौ वाकारचतुष्टयेनाशनादीनां भिन्नत्वम्, अन्यथा वाकारबाहुल्यं दूरे, वाकारमात्रस्यापि वैयर्थ्यापत्तेः, न ह्यभेदे वाकारप्रयोगः

सुभवति, यथा नमोऽस्त्युर्गं अरुहताणं भगवताणं आह्वराणामनुक्तिः, अन्यथा अरुहताणं वा भगवताण वा आह्वराणं
धेत्यादि पाठरचनाप्रयत्ने, तस्मात्प्रयाणां भिन्नार्थत्वे सिद्धे अहैवेत्यानि भिन्नप्रतिमा भण्यन्ते इति सिद्धं ब्रूयत एव चैत्यशब्देन जिन
प्रतिमति, ननु यदि तीर्थंकरवर्चीकरप्रतिमाऽपि शरणं भवेत् तर्हि सौधमदेवलोक एव बहूभ्याः सम्भिहिता जिनप्रतिमाः सन्ति तासां
शरणं विहाय कथमियद्दूरं श्रीमहावीरमेवोपेयिचान् ? यद्वा ज्योतिषं नन्दीशरादौ च तासां प्रतिमानां विषयमानत्वात् ता एव कथं
न शरणतया प्रपद्ये इति मम विफल्यना कथं निरस्मेति चेत्, सत्यं, मृशु पुष्करवरीपषातकीखण्डसंघर्षिषु शरतैरावतेषु श्रीमहा
श्रीमहद्वा अष्टौ निनन्द्राः छपस्या, केवलिनोऽपि महाविदेहसंघन्धिनो बहवोऽर्हन्तः केवलमनःपर्यायावधिमन्तोऽतिश्रयद्विमाज
षान्येऽप्यनगारा' अनेकश्रेटीसंख्याका' सति तान् विहाय जम्बूद्वीपवर्षिर्न श्रीमहावीरचरणयोः शरणगुणागतधमरेन्द्र इत्यादिप्रति
शन्दीपर्यालोचनापाणप्रहता तुम्यकविफल्यना शकुनी शक्तिरहिता तत्क्षणदेश प्राणशुका असूश्येति बोध्यं, किंच-धमरेन्द्रस्योर्ध्वं
गमनं शक्तिरसि तीर्थंकरादिनिश्रयैव सम्भवा, निम्ना च हे श्रीवीरजिन ! हे श्रीस्यूलमद्रसाधो ! शक्रपरञ्चितस्य मे शरणं त्वमेव
भवेत्यादिसुचोमिर्षेर्दर्शयतिमासायुमि' सदान्योऽन्य निबन्धमतिश्रा मस्यते, एवंविधां च प्रतिष्ठां निर्माप्य यद्यन्यत्र कापि याति
गतत्र तत्र शरणं लभते तर्हि निम्नाया कारण विफल्यमेष स्यात्, शंकेगाप्यर्षिर्बादेः शरणं कृत्वाऽत्रागतो भविष्यतीति विचिन्तितं,
पद्मगम - "बो तलु विसए धमरस्म असुरिदस्स असुररब्भो अप्पणो अ विस्साए उट्टु उप्पतिचा आण सोहस्सो कप्पो, षण्णत्थ
अरिहत वा अप्पगार वा माधिअप्पणो पिस्साए उट्टु उप्पतति आण सोहस्सो कप्पोसि" श्रीमग० शात० ४३० २, न पुनस्तद्वत् क्वपि
शरणं गतो भविष्यतीति विचिन्तित, तस्मादवशरविशेषमाश्राप्य यस्मार्श्यादेश्यस्या यथा शरणं कृतं तथैव तत्रागत्य विभाम्पसि,

यत एकेनापि पादन्यासेनासंख्यातयोजनकोटाकोटीव्यतिक्रामतश्चमरेन्द्रस्य कृतशरणोपयोगातिरिक्तस्थले चरमचरणन्यासस्याप्य-
 संभवः, कथमन्तरालवर्त्तिनस्तीर्थंकरादयोऽपि शरणं भवेयुः?, लोकेऽपि तथैव दृश्यमानत्वात्, ननु शक्रेण 'नन्नत्थ अरिहंते वा अण-
 गारे वा भाविअप्पणो' इत्येवोक्तं, न पुनः अरहंतचेहआणि वेति तृतीयं पदं, तत्कथमिति चेदुच्यते, शक्रेणार्हदहच्चैत्ययोरभेदेनैव विव-
 क्षणात्, न चैतदयुक्तं 'धूवं दाऊण जिणवराण'मित्यागमत्रचनस्य संवादकत्वाद्, एवं चार्हचैत्यशब्देनार्हत्साधुव्यतिरिक्ते वाच्ये सिद्धे
 जिनप्रतिभैवेति सिद्धं। अथ जीवाभिगमो यथा—'तत्थ णं से उत्तरिह्छे अंजणपव्वए तस्स णं चउदिसिं चत्तारि णंदापुक्करणीओ पं०,
 तं०—विजया वेजयंती जयंती अपराजिआ, सेसं तहेव जात्र सिद्धाययणा, सव्वा चेइयघरवणणा णेअव्वा, तत्थ णं बहवे भवणवइ-
 वाणमंतरजोइसिअवेमाणिआ देवा चाउम्मासिअपडिन्नएसु संवच्छरेसु अ अण्णेसु अ बहुसु जिणजम्मणनिक्खमणणाणुप्पायपरिणि-
 व्वाणमाइएसु अ देवकज्जेसु देवसमुदएसु देवसमितीसु अ देवमवाएसु अ एगंतओ सहिआ समवायगया समाणा
 पमुदितपकीलिआ अठाहिआओ महामहिमाओ करेमाणा पालेमाणा सुहंसुहेणं विहरंति"त्ति (१८४) श्रीजीवाभिगमसूत्रे अञ्जन-
 गिरिपर्वतवर्णनाधिकारे, अत्र 'चेइअघरवणणा' इत्यत्र चैत्यगृहं—जिनप्रतिमागृहमेव, अर्हत्साधोस्तत्रासंभवात्, किंच—अत्र—चातुर्मासिक
 सांघत्मारिकजिनजन्मादिदिवसेष्वञ्जनगिरिप्रभृतिष्वष्टाह्निकामहोत्सवं कुर्वाणाः प्रमुदिताः जिनप्रतिमापूजादिपरायणा भवनपत्यादयो
 देवास्तिष्ठन्तीत्यादिभणनेन भवनपत्यादयो देवा अपि सम्यग्दृष्टय एवोक्ता भवन्ति, मिथ्यादृशास्तुक्तदिवसेषु तथाविधानुष्ठानपरा-
 यणत्वासंभवाद्, एतेन मिथ्यादृशोऽपि देवा जिनप्रतिमां पूजयन्ति शक्यत्वं च पठन्तीत्यादिप्रलपनेन सुग्धजनान् विप्रतारयन्
 लुम्पाको निरस्त एव बोध्यः, मिथ्यादृशोऽपि जिनप्रतिमां पूजयित्वा शक्यत्वं पठन्तीति काप्यागमेऽनुपलम्भात्, ननु बहूणं देवाणं

बहुषुं देवीषु य अवशिक्त्वाओ इत्यादिप्रवचनवचनात् मिथ्यादृशोऽपि जिनप्रतिमां पूजयन्ति, अन्यथा बहुशब्दस्य वैयर्थ्यापेरेरितिचेन्नेव,
 मिथ्यादृशपरिग्रहार्थं बहुशब्दस्यालुपादानत्, किन्त्वैकैकस्मिन् विमाने संख्यावयोजनारम्भके संख्याता असंख्यातयोश्चनात्मके चास
 स्थाताः सम्यग्दृशो देवाः सन्ति ते च जिनप्रतिमापूजादियरायना एवेति बहुशब्दप्रयोगस साफल्यम्, अन्यथा "सर्व्वेसिं देवानां सव्वार्त्ति
 देवीणां अवपित्थे" स्याद्विपाठरचनाऽमविष्यत्, सा च नास्तीति बहुशब्देनैव प्रस्युत मिथ्यादृश्यः परित्यक्ता, ननु विमानाधिपति
 स्वेन यदा मिथ्यादृग् देव उत्सर्षथे तदा तद्विमानमथा जिनप्रतिमा मिथ्यादृगपि देवस्त्वित्या पूजयत्येवेति चेत्, मेव, मिथ्यादृक्षां
 विमानाधिपतित्वेनोत्पादासंभवात्, विमानाधिपतिमिथ्यादृगपि स्वादित्यादिवचनस्य काप्यागमेऽनुपलम्भात्, ननु धृक्प्रसामानिका-
 नाशुपपावो निजनिजविमानेषु मणितः, यदागम - "एवं सलु देवाशुचिजागं अंतेवासी तीसए काम अपगारे पगइमए आवविपीए
 छठछेनें अणिक्खिषेणं तवोकम्मेषं अप्पाण भावेमाणे बहुपठिपुब्बाई अठ संवच्छरायं सामण्यपरिजागं पाठविवा मासिआए संले
 इभाए अप्पायं भोसेषा सठि मपाई अबसणाए छेदेवा आलोअपरिक्कंते कालमासे कालं क्किया सोइस्से क्कण्ये सुर्यसि विमानसि
 तववायसमाए देवसयपिक्कंसि इंसंतरिआए अंगुलस्स असंखेअमगमिवाए ओगाइणाए सक्कस्स देविंदस्स देवरण्णे सामागिअ
 देवणाए तववण्णे" इत्यादि यावत् "गोममा ! महिद्विए जाव महाशुभाधे, से णं तत्थ सक्कस्स विमानस्स थउळ्ळं सामाणिअसाइ
 स्तीण थउळ्ळ अग्गमहितीण सपरिक्काराणं तिण्हं परिसाण सवण्हं अगिआणं सवण्हं अगिअहिचर्यं सोलसण्हं आयरक्खलव्वसाइ
 स्तीण अण्येसि थ बहुण देवान य देवीण य जाव निहरति"पि यावत् "सक्कस्स देविंदस्स देवरण्णे अवसेसा सामाणिआ देवा
 केमहिद्विआ ठेव सव्व जाव पत्तणं" ति(१-१९) श्रीमग० शा० ३ उ० १, एव निअ २ विमानेषुत्यचिमणनेन सामानिका विमाना

धिपत्यः, तदन्तर्गतः संगमोऽपि विमानाधिपतिरप्यभव्यत्वान्नियमात् मिथ्यादृष्टिः देवस्थित्या निजविमानगता जिनप्रतिमाः पूज-
 यति शक्यत्वं च पठति, तत्र किं बाधकमित्तिचेन्मैवं, सम्यक्प्रवचनाभिप्रायापरिज्ञानात्, न हि 'सयंसि विमाणंसि'त्ति भणनेन पृथ-
 ग्विमानाधिपतित्वं संभवति, भवनपतिज्योतिष्कसौधमेशानकल्पेन्द्राणामग्रमहिषीणामपि भवनविमानाधिपतित्वप्रसङ्गात्, तासां च
 नामग्राहमपि भवनविमानादेरुक्तत्वाद्, यदागमः—“तेणं कालेणं २ काली देवी चमरचंचाए रायहाणीए कालवडिसए भवणे कालंसि
 सीहासणंसि चउहिं सामाणिअसाहस्सीहिं चउहिं महचरिआहिं सपरिवाराहिं तीहिं परिसाहिं सत्तहिं अणिएहिं सत्तहिं अणिआहि-
 वईहिं सोलसहिं आयरक्खवेवसाहस्सीहिं अणोहिअ बहुएहिं कालवडिसयभवणवासीहिं असुरकुमारेहिं देवेहि देवीहि अ सद्धिं संप-
 रिबुडा महायाहयजावविहरति”त्ति श्रीज्ञात० २ श्रु० प्रथमवर्गे, तथा 'तेणं कालेणं २ छरप्पभा देवी छरंसि विमाणंसि छरप्पभंसि
 सीहासणंसि महायाहयजावविहरति जहा काली”ति ज्ञाता०, तथा “तेणं कालेणं २ चंदप्पभादेवी चंदप्पभंसि विमाणंसि चंदप्पभंसि
 सीहासणंसि महायाजावविहरति जहा काली”ति ज्ञात०, तथा “तेणं कालेणं २ पउमादेवी सोहम्ममे कप्पे पउमाभवडिसयंसि विमा-
 णंसि सभाए सोहम्मए पउमंसि सीहासणं महायाहयजावविहरति जहा काली”ति श्रीज्ञाता०, तथा “तेणं कालेणं २ कण्हादेवी
 ईसाणे कप्पे कण्हवडिसए विमाणंसि कण्हंसि सीहासणंसि महायाजावविहरति”त्ति श्रीज्ञात०, ननु अग्रमहिषीणामपि पृथग् भवन-
 विमानानि भवन्तीति चेन्मैवम्, आगमे अपरिगृहीतदेवीनामेव पृथग्विमानानां भणनात्, यदुक्तं—“अपरिगृहदेवीणं विमाणलक्खा
 छ हुंति सोहम्मे”इत्यादि, अग्रमहिषीणामपि स्वतन्त्रविमानाधिपतित्वेऽपरिगृहीतदेवीनामिव शक्य तासामप्याधिपत्यासंभवः स्यात्,
 नन्वेवं कथमित्तिचेच्छृणु, शक्य प्रश्रुतावर्णनाधिकारे द्वात्रिंशल्लक्षविमानानामेवाधिपत्यमुक्तं, न पुनस्तद्वत्तद्विमानवासिदेवदेवीना-

मयि, यदागम- 'तेन कालेन २ तर्के देविदे देवराया षड्रपाप्नी पुरदरे सतकत् सदसप्तस्त्रे मधव पागसासणे दक्षिणद्वुलोगाधिबर्ध
पचीसविमाणवास्रमयसहस्साहिवर्धे एरावपवाहणे सुतिदे अरयनरवत्यधरे आलइअमालमइडे नवइमचारुचिचर्चवलकुडलविलि-
दिज्जमाणगळे मासुरचौदी पलंयधममाले मदिद्वीए महज्जुईए महायसे महाणुमाये महासोकखे सोहम्ममे कल्पे सोहम्मवसिं-
सए विमाणे मभाए सोहम्माए सर्फसि सीहासणसि बचीसाए विमाणावाससयसाहस्तीण चउरासीए सामाणिअसाहस्तीण तायची
साए तायचीमगाणं चउण्ण लोरापालाण अहण्णं अग्गमहिशीयं सपरिषाराण तिण्ण परिमाणं सचण्ण अणिआणं सचण्ण अपिआदि
बईण थउण्ण चउरासीणं आयरकल्लदेवसाहस्तीणं अण्येसिं च बहूण सोहम्मकप्पवासीण विमाणिआण देवाण य देवीण य, अण्ये
यवति-अण्येसिं च बहूणं देवान य देवीण य आमिओउषवप्पगाण आइवच पोरेवच सामिचं मच्चिचं महचरराण आणाईतरसेणावच
छारेमाणे पालेमाणे मरयाहयनहृगीअवार्इअतवीतलालत्तुटिअथपमुईंगपइएउहएप्पवअरेवेण दिज्जापं भोगभोगाइ सुंजमाणे विहरइ"-
चि श्रीजन्द्वीपप्रज्ञप्तौ,अत्र इतिश्रद्धिमानानामेवाधिपत्यगुकं, न पुनः "सचण्ण अमिआणं सचण्ण अमिआहिवर्धं" इत्यादिवत्
बचीसाए विमाणावाससयसाहस्तीण बचीसविमाणवाससयसहस्साहिवर्धं'मित्यादि भणितं, तथा 'अण्येसिं च बहूण सोहम्मकप्प-
वासीण वेमामिआणं देवाण य देवीण ये'त्याद्युक्तं, न पुनः 'सुण्येसिं सोहम्मकप्पवासीण'मित्यादि,एत्रापि बहुसुण्येनामियोयादिदेव-
स्वेनोत्पन्नास्त एव नान्येऽपि, अत एवात्रैव 'अण्ये पवति अण्येसिं च बहूण देवान य देवीण य आमिओगउषवप्पगाण'मित्तिपठोक्तिः,
तस्मादाद्यानिन्द्रपरिकरस्त्वावान् सर्वोऽपि श्रद्धनिवासविमान एवेत्ययते, नान्यत्र, तथा च स्वस्तीपविमानसुण्येनैकसिक्केष विमाने
यस देवाद्र्यावान् प्रवेद्यो विमानैकदेशमृतः स्वस्वप्रवृत्तादिना नियतस्तस तावान् स प्रवेद्यो नियविमानं भण्यते, अत एव कस्त-

नामकं भवनं चरमचञ्चाराजधान्या एकदेशरूपमपि भवनत्वेनागमे भणितं प्राक् प्रदर्शितं, एवं यथा चन्द्रद्वय्यादीनामग्रमहिषीणां चन्द्रद्वय्यादिविमानैकदेश एव निज २ नाम्ना विमानतया भणितः तथा तत्सामानिकानामपि बोध्यम्, अन्यथा ज्योतिष्केन्द्रसामानिकानामपि पृथग्विमानकल्पने ज्योतिष्काणां पञ्चप्रकारतानियमभङ्गः स्याद्, अत एव “ससिरविगहनश्रुत्वा” इत्यादिप्रवचने शशिप्रमुखशब्दैः शशिप्रमुखविमानवासिनः सर्वेऽपि तत्तन्नामभिरेव गृहीता बोध्याः, किञ्च-जिनजन्मादिषु सामानिकादीनां पालक-विमानेनैवागमनागमे भणितं, न पुनः शेषदेवादीनामिव निजनिजविमानवाहनादिभिरिति, एतच्च जम्बूद्वीपप्रज्ञप्तिर्बोध्यं, तथा सौधर्मदेवलोकं गतेन चमरेन्द्रेणापि शक्रपरिकर एवाक्रोशविषयीकृतो, न पुनरितरे केऽपि, किञ्च-सामानिकानां महर्द्धिकत्वात् पृथक् विमानकल्पनं यत्तदप्यसंगतं, देवलोकेषु सामानिकापेक्षया विमानानामध्यल्पसंख्याकत्वात्, यतः सहस्रारे षट् सहस्राणि विमानानां सामानिकास्तु त्रिंशत्सहस्राः, आनतप्राणतयोः समुदितयोश्चत्वारि शतानि विमानानां सामानिकास्तु त्रिंशतिः सहस्राः, आरणाञ्च्युतयोः समुदितयोस्त्रीणि शतानि विमानानां सामानिकास्तु दश सहस्राः, यदागमः-“छच्च सहस्सा सहस्सारे । आणय-पाणयकप्पे चत्वारि सया आरणञ्चुए तिण्णि सय”ति विमानसंख्या, तथा ‘चउरासीती बावत्तरी सत्तरी अ सठीआ । पण्णा चत्तलीसा तीसा वीसा दस सहस्सा ॥१॥’ इति सामानिकसंख्या श्रीजम्बूद्वीप०, यत्तु “सामानिकैर्हस्यमानो, यानकाख्यविमानतः । स शिष्टे कार्णवायुष्को, मेरुचूलां सुरो ययौ ॥१॥” इति श्रीमहावीरचरित्रे यानकविमानं भणितं तदेतन्नाम्ना शक्रविमानैकदेशो बोध्यः, तत्र च चमरचञ्चाराजधानीदेशः कालकभवनं दृष्टान्त इति, एवं च सति शक्रसामानिकोऽप्यभव्यः संगमको विमानाधिपतिर्न स्या-देवेति संपन्नं, किञ्च-मिथ्यादृष्टिर्देवत्वेनोत्पद्यमानो विषयादिषु गृह्य एवोत्पद्यते, तत्र च ‘किं मे पुर्व्वं करणिञ्जं किं मे पञ्जा

अत्रैतन्मिथ्यादिप्रापनोपनापुत्रात् प्रुत्तकालनादात्मिक रूपमायं गृह्णानीति विचार्यमाणं भूक्तिमपि न महते, न च युज्या
 रिणारामपुत्रं, तस्या अप्यनुधातरान्, यदुक्तं—“तर(आ)यहृत्वापेअन्वं उवा उवा तस्य यवगमो होइ। आगमिपमागमेण सुतीगम्म
 तु उणीया॥” नि (१९१) यत्रयस्तुके, यत्रोद्विजेन संदेहदोलावचयादौ ‘एवं च मध्यगृष्टिभाविताः प्रतिमा एव ज्ञानदर्शन
 षादिप्रकारास्तु गदायत्नं, नतया इत्यापार्थ, द्रव्यलिङ्गिपरिगृहीतास्तु प्रतिमा न मध्यगृष्टिभाविताः द्रव्यलिङ्गिनां मिथ्यागृष्टि
 ताराः, यत्र च द्विपिमाशिनं मायपिप्यन च इति रूपमायत्नं सु !, ननु ‘द्वयमि णिणहराई त्यनेनोचनिर्युक्तिचायपन प्रतिमानां
 द्रव्यापानतरमरोक्तमिनिरेकत्वं, किंतु गद्यगृष्टिभावितातामेव, नेवरातामामित्यत्रपार्थम्, अन्यथा दिगम्बरसपथिचिञ्चिनगृहप्रतिमा
 नामपि द्रव्यायत्नमयं स्यात्, न चेवं तर्हि संगम रुद्रापमहामिथ्यागृष्टि इयविमानत्विनसिद्धायतनप्रतिमा अपि नायतनमिति येन्न, नित्य
 र्थेत्वत्तु हि संगमरुद्रमत्तया अपि देवा मदीपमिदमिति बहुमानान् कल्पयितव्यव्यानुरोधात्तदुत्तममाथादा न यदाचिदयमज्जम
 देव्याः आसन्, यदुक्तमागमे—“देवरायमि दया विमयनिमोदिआवि न कयापि । अन्तरमाहिपि मम हामकिह्दुइर पकरिति
 ।१॥” नि, किं-चतुर्गृष्टिर्षान्द्रा देवापिपित्वेन महामध्यगृष्टित्वेन स्वयप्रतिबद्धमवसिद्धायतनतुदिविधानं प्रवृत्तना एवेत्येतदु
 रिचयमानत्वं चो नामारमदिदेवी नित्यैवेत्येवामविमानत्वेन नीत्यतिक्रममारमतः, मिथ्यागृष्टिमावित्तत्वं च चैत्यानो वत्प्रब
 षिन्नामप्रमापारच्छुपित्तनं, तत्र गायत्रप्रतिमानो नालीति वा मात्प्रामत्वं न व्यभिचारत्वं, तथा चायत्नमेव, आयतनभावग्राम
 पोरैवयत्नम्, किंच-अत्यन्तमंगुदाचार्यो मगान् यद्भक्तित्वेन विचारमारग्य नित्यं त्वेव्यमिपारमुद्गावित्तान्, परं सोऽप्यागम
 नीत्यात्मानिनिपिपठन इति, द्रव्यनिद्रिपरिगृहीतानि तु चैत्यानि मिथ्यात्वरकारणाचारच्छुपिात्वादानायतनमेव, तथा च गति निद्र

वेञ्चिव तेषु दृष्टेषु यदि कस्यापि सम्यक्त्वमुत्पद्यते, उत्पद्यतां नाम, तथापि मिथ्यात्वभावित्वात्तान्यनायतनमेव निवृत्तवत्, यदुक्तं-
 “जइविहु सम्मुप्पाओ कस्सवि दटुण निणहवे हुआ । मिच्छत्तहयमईआ तहावि ते वज्जणिजाउ।।” इति, नन्वनायतनत्वे सति किं-
 जायतां तासाम् ? उच्यते, असेव्यत्वं, यदुक्तमावश्यके-“खणमवि न खमं काउं अणाययणसेवणं सुविहिआणं । जगंगंधं होइ वणं
 तगंगंधो मारुओ वात्ति।।” इति, तथा च प्रयोगः-विवादाध्यासितं परतीर्थिकापरिगृहीतमपि श्वेताम्बरयतिप्रतिष्ठितमप्यव्यङ्ग्यमप्य-
 ईद्विम्बं सुविहितानामवन्ध्यमनधिकारिपरिगृहीतत्वात्, यदेवं तदेवं यथा मातङ्गपाटकात्तर्गतजैनमातङ्गगृहीताहैचैत्यं, नहि परतीर्थिका-
 परिगृहीतमपि श्वेताम्बरयतिप्रतिष्ठितमप्यव्यङ्ग्यमपि मातङ्गपरिगृहीताहैचैत्यं चतुर्मासिकादिपर्वखापि कैश्चिदपि मातङ्गव्यतिरिक्तैर्बन्धते,
 अथ मातङ्गैर्वन्ध्यमानत्वाद्बन्ध्यमेव, न, एवं हि बोटिकादिभिर्वन्ध्यमानत्वादन्यतीर्थिकपरिगृहीताहैचैत्यस्यापि बन्ध्यत्वप्रसंगः, सर्वसंगपरि-
 त्यागित्वेन च यतीनां प्रतिमापरिग्रहेऽनधिकारित्वमेव, तथा च तत्परिगृहीता अहत्प्रतिमा अवन्ध्या एवेति सिद्धम्, अत्र च विस्तरः
 प्रद्युम्नाचार्यपक्षतश्चश्रीजिनपतिस्मरित्वात्सथेभ्योऽवसेय इत्यादिना संगमकोऽपि शकृत्सामानिकत्वाद्धिमानाधिपतिर्भवि-
 ष्यतीतिभ्रान्त्या आक्षेपपरिहाराभ्यां काचपिच्यं विरचितं तदपि निरस्तं बोध्यं, मुख्यविमानाधिपतितया मिथ्यादृष्टेरुत्पत्तेरसंभवात्,
 तच्चानन्तरमेवागमानुगतयुक्त्या व्यक्तीकृतमिति, किंच-संदेहदोलावल्यां “तथा च प्रयोगो-विवादाध्यासितं परतीर्थिकापरिगृहीतम-
 पीत्याद्यनुमानैर्यन्मातङ्गपरिगृहीतमहैचैत्यं दृष्टान्तीकृतं तत्किमागमसिद्धं लोकसिद्धं वा?, उभयथापि खरविषाणकल्पं, यतो मातङ्ग-
 पाटकेऽहैचैत्यमित्यागमे नोक्तं, लोकेऽप्यदृश्यमानं, किंच-युक्त्याऽप्यक्षमं, यदि मातङ्गो मिथ्यादृष्टिस्तर्हि अहैचैत्यपरिग्रहो न
 संभवति, प्रयोजनभावात्, सम्यग्दृष्टिश्चेत्तर्हि अशुचिलिप्तपादपुरुषवत् मातङ्गोऽपि तद्देशातनाभीत्या जिनप्रतिमां न स्पृशति, किंच-

अनुस्वरतरमनालोभ्यानुचितवक्तारो, यतः कदाचित्क्यापविष्णुमजः कुल्ला अपि सम्यग्दृष्टाः स्त्रियो जिनप्रतिमां न स्पृशन्तीति
 मणित्वाऽपि तथाविधापविष्यात्स्वामापमानासृष्ट्योऽपि सम्यग्दृग् मातङ्गो जिनप्रतिमां स्पृशतीत्यसमञ्जसं मणन् स्वगलपादुक्क
 मपि न वेचि, तथा समधसरात्स्वितमईत्वमिष जिनप्रतिमामपि स्त्रियो न स्पृशन्तीति जिनदत्तेन निम्बकुलके मणित्वमिति स्वरतर
 मतविधामे दर्शितम्, एवं च सति कथं मातङ्गस्पर्शः प्रतिमाया युक्तः?, अन्यया माधजिनेऽपि तथाप्रसङ्गः, तेन नित्यवैत्येषु हि
 संगमफत्रदम्ब्या अपि देवा मदीयमिदमिति बहुमानात् कल्पस्वितिभ्यवत्वानुरोधाचदस्तुप्रमाधादेत्यादि विकल्पित तवालजालकल्पम्,
 एवं काप्यनुक्तत्वादद्युतत्वाच्च, तस्मादनादिसिद्धकल्पस्वितरेव तावदियं यद्विमानाधिपतिमिथ्यादृष्टिर्न भवत्येव, यद्योक्तं—“देवहर
 यंमि देवा विसयविसमोहिआवि न कयावि” इत्यादि तच्च सम्यग्दृष्टरेव तथा स्वमावो, न पुनर्मिथ्यादृष्टेरपि, यतः—“एंचहि ठाणेहि
 वीणा सुलहवोदियघाए कम्म पकरिंति, तं—अरइताभ वण्णं वदमाणे० विवकतवर्धभषेराण देवाणं वण्णं वदमाणे”पि भीस्पानान्ने
 (४२६) मईदादिपङ्क्तिभ्यवत्वानो देवानामईदादीनामिव वर्षधादो बोधिसुलमताहेतुर्मभितः, तत्र वर्षवादाः देवानां ‘अहदेवाण
 य सील विसयविसमोदिआवि जिणमवणे । मच्चरसाईहि समं हासाई जेण न कुमंति ॥१॥’ पिरूपा, सच्च सम्यग्दृष्टामेक बोध्याः,
 न पुनर्मिथ्यादृष्टामपि, तेषां वर्षवादे दूरे बोधिसुलमता, प्रत्युत सम्यक्त्वदर्शनं, यदुक्तं—“अद्दाकङ्गनविचिफित्साभिप्यादृष्टिप्र
 क्षसनम् । तत्त्वत्त्ववध प्रम्भापि, सम्यक्त्वं दूपयन्त्यमी ॥१॥” इति, ननु जिनप्रतिमास्तु तथाविचाभ्यवसायो मिथ्यादृष्ट्यामप्यनुमोव
 नाविषयो युक्त इति चेन्नेह, इमा जिनप्रतिमा अहंत इवाराभ्या मोक्षदात्रीति सम्यग्बुद्धेरविषयत्वात्, तथास्यै च मिथ्यादृष्टित्वा
 र्थमभात्, सम्यग्ज्ञानमिथ्याज्ञानयोरेकैकत्रासमापेक्षात्, यदागमः—“अस्स पाणा तस्स अण्णाणा कत्थि, अस्स अण्णाणा तस्स पाणा-

णत्थिचि श्रीप्रज्ञापनायां, इत्यादि सम्यक्पर्यालोचनया कृपाक्षिकविकल्पिताक्षेपादिपरिहारोऽकिञ्चित्करतयैव प्रतिभासते शुद्ध-
 बुद्धीनामित्यलं ग्रपञ्चेन, ननु जीवो हि सम्यक्तमसंख्येयोत्सर्षिण्यवसर्षिणीसमयग्रमाणसंख्येयवारानेवोत्कर्षतोऽपि लभते, न
 पुनरनन्तशो वारात्, जीवस्तु भवनपत्यादिसौधर्मेशानपर्यन्तेषु देवादिस्थानेषु देवत्वेन वाऽनन्तश उत्पन्नः, सनत्कुमारादि-
 प्रैवेयकपर्यन्तेषु च देवत्वैवैव, तत्र देवीनामुत्पादाभावात्, यदागमः—“अयं णं भंते ! जीवे चउसठीए असुरकुमारावासासयसहस्सेसु
 एगमेगंसि असुरकुमारावासंसि पुढविकाइयत्ताए जावणप्फ्हइअत्ताए देवत्ताए आसणसयणभंडमत्तोवगरणत्ताए
 उप्पण्णपुण्वे !, हंता गो० ! असहं अदुवा अणंतखुत्तो, सब्वजीवेवि णं भंते !, एवं चेव, एवं जाव थणिअकुमारेसु, णाणत्तं आवासेसु,
 आवासा पुव्वभणिआ इत्यादि यावत् वाणमंतरजोइसिअसेहम्मीसाणेसु अ जहा असुरकुमाराणं”ति श्रीभग० श० १२ उ० ७,
 तथा ‘अयं णं भंते ! जीवे सणंकुमारकप्पे बारससु विमानावाससयसहस्सेसु एगमेगंसि विमाणिआवासंसि पुढविकाइअत्ताए सेसं जहा
 असुरकुमाराणं जावअणंतखुत्तो, णो चेव णं देवत्ताए, एवं सब्वजीवावि, एवं जाव आणयपाणाएसु, एवं आरणअञ्चुएसुवि, अयं णं
 भंते ! जीवे तीसुवि अट्टारसुत्तरेसु गेविज्जविमाणवाससएसु एवं चेव”ति श्रीभग० श० १२ उ० ७, एवं चैकस्मिन् स्थानेऽनन्तश
 उत्पाद्यमाना विमानाधिपतित्वेनेन्द्रोऽन्यो वाऽनन्तश उत्पन्नः, तथा च सिद्धं युक्त्याऽनन्तशो विमानाधिपतिरपि मिथ्याहगेवेति-
 चेन्मैवं, कृपाक्षिकविकल्पिते युक्तेर्गन्धस्याप्यभावाद्, यतस्तत्रासुरकुमारावासेषु व्यन्तरज्योतिष्कसौधर्मेशानेषु सनत्कुमारकल्पे द्वाद-
 शस्रपि विमानावासशतसहस्रेष्वित्यादिवचोरचनया भवनविमानादीन्येवोक्तानि, न पुनर्यावन्ति देवानां देवीनां चोत्पादशय्यादि-
 लक्षणानि स्थानानि तेषु सकलेष्वपि प्रत्येकं देवत्वेन चानन्तश उत्पन्नपूर्वं इत्युक्तं, तथा च न किञ्चिदनुपपन्नं, सौधर्मा-

दिवेषलोकेषु यथासंमर्षं देवत्वेन देवीत्वेन धानन्तश्च उत्पद्यमानोऽपि न विमानाधिपतित्वेनापि, किंतु नियतसम्यक्त्वाद्युत्पत्तिस्तथा
 नातिरिक्तेष्वेव स्थानेषु यथासंमर्षं देवादित्वेनोत्पन्नपूर्वं एवेत्याहृत, मन्यथा चमरेन्द्रस्वीघ्रान्त्रपर्यन्तानामुत्पादश्रय्याविस्थानेष्वपि
 देवीत्वेन ईशानदेवलोकादिदेवीस्थानेषु देवत्वेन दधलप्रमाणदेवीविमानेषु विमानाधिपतिदेवत्वेनैव चोत्पादप्रसक्त्या अगद्व्यवस्था
 मग्नः स्यात्, तथा सर्वत्रापि धनस्यत्यादित्वेनाप्यन्तश्च उत्पादो मणितः सोऽपि यदि सर्वस्थानेषु भण्यते तदा अक्रस्माने बृधोऽ-
 प्युत्पद्येत, तथा चाशिक्षितनृत्यमिव लोकविगोपनादि स्यात्, त्रिगुणनाटकस्य तथा स्वमावाप्, उर्क- "नहि भवति निर्विगोपकमनुष्या
 स्तितुगुणकृत्स्न विमानम् । प्रकटितपद्मस्त्रागं पश्यत नृत्य मयूरस्य ॥१॥" इत्यादि, ननु यदुक्तं देव्युत्पादश्रय्याविस्थाने देवत्वेन
 देवोत्पादश्रय्याविस्थाने देवीत्वेन इन्द्रस्थाने बृधत्वेनोत्पादे अगद्व्यवस्थामग्न इत्यादि तदुक्तं, यथासंमर्षमेवोत्पत्तिरसाकं सम्मत्ता,
 न पुनर्वर्णनवस्थाविलोपेनापीति चेच्चिरं बीव, आयातोऽसि स्वयमेपासदुक्तमार्गेण, यतो विमानाधिपतिरिन्द्रोऽन्यो वा सम्यगरष्टि
 रेव स्यात्, न सिध्यादृष्टिरिति अमस्तिस्ति, यथाऽनन्तश्चो राधत्वेनोत्पन्नोऽपि न चक्रश्चिबलदेवनामुदेवादिपदवीसंयुक्त उत्पन्ना,
 अत एव सिध्यादृष्टतामक्लिप्रसृतिपापसा अपीन्द्रत्वेनोत्पन्ना इन्द्रतयोत्पत्त्यसिमुखीमूला वा उत्पत्तिस्थानविशेषमाहात्म्यात्सम्यग्द-
 द्य एव जाता, कर्षं तत्र सिध्यादृष्टिगन्धर्वाणां प्रवचनविदां संभवतीति प्रसन्नोऽभिरिति । अथ प्रकृतगुण्यते-यत्तु चैत्स्यश्रव्येन
 ज्ञानमिति सुम्यकविकल्पनं तन्महादेशानं, "चैत्स्यं अिनौक्त्ववृषिभ्य, चैत्स्यो विनसमातरः । उरेश्रव्यचैत्स्य" इत्यनेकार्थनाममालाया
 मपि चत्वार एवार्था उक्ताः, तत्र ज्ञानार्थसालुक्तत्वात्, यत्तु 'गुणसिद्धय वेष्टए' इत्यादौ चैत्स्यश्रव्येन यथादीनां प्रतिमावाच्या तदु
 देवश्रवसं पादुप्रतिमाधर्मसाधर्म्यादोपचरित बोध्यम्, अत एव चैत्स्यश्रव्येन यथादीनामपि प्रतिमैव भण्यते, न पुनः साक्षात्

क्षादयस्तापसादयो वा, तत्रोपचारस्याप्यसंभवाद्, एवं चैत्यशब्देन सूत्रसम्मत्यैव जिनप्रतिमां समर्थ्य चैत्यशब्देन न साधुर्नवाऽ-
 ईन् भण्यते इति सूत्रसम्मत्यैव समर्थयन्नाह—‘रायपसेणिअ’त्ति राजप्रश्रीयज्ञाताधर्मयोश्चैत्यशब्देन न साधुर्नवाऽईन्निति भण्यते,
 तथाहि—‘तए णं तस्स चित्तस्स सारहिस्स तं महाजणसइं जणकलकलं च सुणेत्ता पासेत्ता इमेआरूवे अब्भत्थिए जाव समुप्प-
 जित्था—किण्हं अज्ज जाव सावत्थीए नयरीए इंदमहेइ वा खंदमहेइ वा रुइमहेइ वा मउंदमहेइ वा नागमहेइ वा भूअमहेइ वा जक्क-
 खमहेइ वा थूभमहेइ वा चेइअमहेइ वा रूक्खमहेइ वा गिरिमहेइ वा अगडमहेइ वा तडागमहेइ वा नईमहेइ वा सर-
 महेइ वा सागरमहेइ वा जणं इमे बहवे उग्गा भोगा राइण्णा खत्तिआ इक्खागा कोरुवा जाव इब्भा इब्भपुत्ता ण्हाया कयबलिकम्मा
 जहोवचाइए जाव अप्पेगइआ हयगया अप्पेगइआ पादचारविहारेण महया वंदावंदेहिं णिगगच्छंति, एवं संपेहेइ २
 ता कंचुइअपुरिसं सदावेइ २त्ता एवं वयासी—किण्हं भो देवाणुप्पिआ ! अज्ज सावत्थीए णयरीए इंदमहेइ वा जाव सागरमहेइ वा
 जेणं इमे बहवे उग्गा भोगा० णिगगच्छंति ?, तएणं से कंचुइअपुरिसे केसिस्स कुमारसमणस्स आगमणगहिअविणिच्छए चित्तं
 सारहि करयलपरिगहिअं जाव वद्धावेत्ता एवं वयासी—णो खलु देवाणुप्पिआ ! अज्ज सावत्थीए णयरीए इंदमहेइ वा जाव सागर-
 महेइ वा जेणं इमे बहवे जाव वंदावंदेहिं णिगगच्छंति, एवं खलु भो देवाणुप्पिए ! पासावच्चिजे केसीनामं कुमारसमणे जाव दूइअमाणे
 इइमाणए जाव विहरइ”त्ति(५४) श्रीराजप्रश्रीयोपाङ्गे, अत्र चैत्यमहोत्सवनिषेधेन न चैत्यशब्देन साधुर्भण्यते इति दर्शितं, अथाहद्वा-
 न्यत्वाभावं दर्शयन्नाह—“णाये’त्यादि ज्ञातधर्मकथाङ्गे चैत्यशब्देन नार्हन् भण्यते, तथाहि—“तए णं से मेहे कुमारे ते बहवे उग्गे भोगे
 जाव एगदिसामिमुहे णिगगच्छमाणे पासइ २त्ता कंचुइअपुरिसं सदावेइ २त्ता एवं वयासी—किण्णं देवाणुप्पिआ ! अज्ज रायणिहे

पयरे इदमहेति वा स्वदमहेति वा एव रुस्त्वितेसमपञ्चरुभूषनंदिदलावरुत्स्वेइअपञ्चयउजाण० गिरिजवाइ वा, जञ्जो ण उग्गा
 भोगा जाव एगदिसं एगामिइहा निगञ्जंति?, तए णं से कजुइअपुरिसे समणस्स भगवञ्जो महावीरस्स गहिअआगमपविचीए
 मेइ इमार एवं वयासी-ओ सुलु देवाणुपिआ! अज्ज रायगिहे पयरे इंदमहेति वा जाव गिरिजवाइ वा जञ्जं एए उग्गा जाव ए
 गदिसं एगामिइहा पिमाञ्जंति एव सुलु देवाणु०! समणे भगव महावीरे आइगरे तित्थयरे इइभागए इइ संपचे इइ समोसडे इइ
 वेव रायगिहे पगरे गुणसिलए वेइए अहापरिरुवे जाव विहरति"पि श्रीज्ञाताधर्मकथाङ्गे, अत्र भीमहात्रीरे समागतेऽपि नो चैत्य
 महोत्सव इति मणनेन चैत्यशब्दवाच्योऽईम भवत्येवेति वक्षित ॥ इति चैत्यशब्दस्वार्थो जिनप्रतिमेति निर्णतमितिगायार्थः ॥१५५॥

अथ नियतक्रियासु जिनप्रतिमानाद्युपयोगमाह—

वेइ अववणसुत्तरअउअयणे साहुनिअयकिरिआसु । सावयकिरिआइ पुणो महाणिसीइइसुत्तेसु ॥१५६॥
 चैत्यवन्दन-जिनप्रतिमावन्दनं श्रीउत्तराध्ययने साधुनियतक्रियासु भगितमितिगम्यं, तथाहि--"अथपुइमंगलेण भते! जीवे०
 अथपुइमंगलेणं पाणदसअपरिषोहिलामं संअणइ, पाणदसअपरिषोहिलामसपण्णे अ ण जीवे अंतकिरिअं कप्पविमाणोवव
 पिअं आराहणं आहारेति" १६ (२८) इति श्रीउत्तराध्ययने २९, एतद्वृत्त्येकदेशो यथा 'अत्र चोचरगुणप्रत्याख्यानान्तर्भूतं नम
 स्स्मारसहितादि, वइइवानन्तरं च यत्र सभिहितानि चैत्यानि (तत्र) वदन्त्यन विधेयमित्युक्तं प्राग, तच्च न स्तुतिस्त्वमङ्गलं विनेति
 तदाह-तत्र 'स्रवा'देवेन्द्रस्तवाद्याः स्तुतयाः-एकादिसप्तसोकान्वा इत्यादियावत् स्तुतिस्त्वा एव मङ्गलं-भावमङ्गलरूप स्तुतिस्त्वन
 मङ्गलं तेन ज्ञानवर्धनचारित्रात्मिका बोधिसत्त्वा लाभो ज्ञानवर्धनचारित्रबोधिसत्त्वार्थः, परिपूर्णजिनचर्मोवाप्तिरित्यर्थः, तं जनयति,

उक्तं च—“भक्तीइ जिणवरणं परमाए स्त्रीणपिज्जदोसाणं । आरुग्गबोहिलाभं समाहिमरणं च पाविति ॥१॥” इत्यादि श्रीउत्तरा० बृह०,
 अत्र प्रतिमानां पुरस्तात्स्तुतिस्तवमङ्गलं ज्ञानदर्शनचारित्रबोधिलाभहेतुर्भणितम्, अत एव रात्रिकप्रतिक्रमणे नमस्कारादिप्रत्याख्याना-
 नन्तरं सन्निहितचैत्यानां वन्दनं साधुसामाचार्यामपि भणितं, यदागमः—“पारिकाउस्सग्गो, वंदिचाण तओ गुरुं । तवं संपडिब-
 जित्ता, करिज्ज सिद्धाण संथवं ॥१॥” (१०४२) इति श्रीउत्त० २६, एतद्ब्रह्मकेदेशो यथा नवरं तपो-यथाशक्ति चिन्तितमुपवासादि
 संपतिपद्य-अङ्गीकृत्य कुर्यात् सिद्धानां संस्तवं—स्तुतित्रयरूपं, तदनु च यत्र चैत्यानि सन्ति तत्र तद्वन्दनं विधेयं, तथाह भाष्यकारः—
 “वंदिनु निवेयंती कालं तो चेइअइ जइ अत्थि । तो वंदंती कालं जह तुलेउं पडिक्कमणं ॥१॥” ति श्रीउ० बृह० । “पारिकाउस्सग्गो
 (सिद्धाण संथवं किच्चा) वंदिचाण तओ गुरु । शुइमंगलं च काउं, कालं संपडिलेहए ॥१॥ (१०३३*) इति श्रीउ० २६, एतद्बृ०
 स्तुतिमङ्गलं—सिद्धस्तवरूपमिति श्रीउत्तरा० बृ०, अत्र च सिद्धशब्देन जिनप्रतिमा सूत्रत एव लभ्यते, तथाहि—तेसि णं अंजणगपव्व-
 याणं उवरि बहुसमरणिज्जा भूमिभागा पं०, तेसिणं बहुसमरमणिजाणं भूमिभागाणं बहुसमरमणिज्जभूमिभागे चत्तारि सिद्धायतणा पं०,
 तेसिणं सिद्धायतणाणं एगं जोअणसयं आयामेणं यणासं जोअणइं विक्खंभेणं बावत्तरिं जोअणइं उहुं उच्चतेण’मित्यादि श्री-
 स्थानाङ्के, एतद्बृ०—सिद्धानि शाश्वतानि सिद्धानां वा—शाश्वतीनामहत्प्रतिमानामायतनानि—स्थानानि सिद्धायतनानि, उक्तं च—“अंज-
 णगपव्वयाणं सिहरत्तेसुं हवंति पत्तेअं । अरिहंतायतणाइं सीहनिसीहाइं तुंगाइं ॥१॥” इत्यादि श्रीस्था० बृ०, तथा चाधिकार-
 वशाच्चैत्यसिद्धार्हदहत्प्रतिमादीनामेकार्थतैव बोध्या, एतेन सम्यक्त्वपराक्रमाध्ययने संवेगे १ निव्वेए २ धम्मसद्धा ३ गुरुसाहामि-
 असुस्सणया ४ आलोअणया ५ निदणया ६ गरिहणया ७ सामाइए ८ चउवीसत्थए ९ वंदणए १० पडिक्कमणे ११ काउस्सग्गे

ज्ञानप्रसूतारारवर्धनक्रियाः—ज्ञानदर्शनचारित्र्याराधनक्रियाः पुरुषविशेषं प्राप्य नाना—अनेकप्रकारत्वेन यथा श्रुतारारवर्धननिमित्तं
 साधूनां कालिकेत्कालिकमात्मनागाढरूपा योगास्तथा भावकाणां कल्पनीयस्य भीखावस्यकस्युतस्कन्धमात्रस्याराधननि-
 र्गमपचानानि योगानुष्ठानापेक्षया मिश्रतयाक्रियाविधिसाध्यानि सन्ति, तानि च कस्मिन् श्रुते क्व लभ्यन्ते इत्याह—‘समवा-
 यमी’त्यादि, समवायमि—समवायगे उपासकदशाज्ञे आनन्दादीनामुपचानानि वर्णितानीति मन्त्रि, तथाहि—‘से किं तं उवास
 गदमाओ !, [उवासगदमासु णं उवासगार्णं पनारम् उजागाढं देहाद् वषखंठा रायाणो जम्भापियरो समोसरगाद् धम्मापरिआ
 धम्मकशाओ इदपरलोइअद्भिविसेसा, उवासयाण च सीलव्यपेवमणुगपचकुलाणपोसोववासपट्टिवज्जगतावो सुअपरिग्गाहा
 तनोवहाणाढं पट्टिमाओ उवसन्ना संलेहणा मचयचकुत्सापाद् पाओवगमगाढं देवलोगमपाढं सुइलपचायाया पुजवोहीलामा अंतकि
 रिआओ आचवित्ति”चि समवायाज्ञे (? १२) अत्र यावन्ति सातापिट्प्रसूतीनि प्रज्ञापनीयानि दर्शितानि तेषु कानिचिक्वाममात्रेण
 लेखतो इत्यत, द्वाणार्णं तु न गचोऽपि, तेन तावन्मात्रं श्रुतं प्युच्छिम बोध्यम्, एतच्च प्रायः इपाधिक्वाममपि ध्वोगोचर’, यतो
 मगवत्येक्षया दिगुवं आवाधर्मकपाङ्गं तदपेक्षया च दिगुणमुपासकदशाङ्गं, तस्य च साम्प्रतीनकालापेक्षया भूयोऽन्तरस्य इष्य
 मानत्वावदपलायः कर्तुमशक्यः, अत एव श्रुतव्यवहारपेक्षया जीतव्यवहारो बलीयान्, श्रुते प्युच्छिमेऽपि जीतव्यवहारे समग्र
 स्वापि तद्विधेरुपलभ्यमानत्वाद्, एतेन यावन्मात्रमुपासकदशाज्ञे मन्त्रि लभ्यन्ते तावन्मात्रमेव आनन्दादिआवर्कैर्विहितं नान्यविति
 तुम्पकविकल्पनं निरल, प्रतिमानामपि ‘दोषा तथा’इत्यादि संख्यावाचकैरेष्यकद्वन्द्वेरेषोपलभ्यन्तेन दर्शनप्रतिमावतप्रतिमासामा
 यिकप्रतिमेत्यादि व्यक्तनाम्नां तद्विधेवाभेदेयत्वापेक्षैः, तस्मात्श्रुते क्वपि नाममात्रेण क्वपि किञ्चित्संयन्त्रिबस्तुसाभिध्यात्कथञ्चिद्वि-

स्तरेण लभ्यते, न पुनः समग्रमपि श्रुते एव उपलभ्यते, अन्यथा जीतव्यवहारस्य विलोपापच्या व्यवहारचतुष्टयमेव स्यात्, तेन श्रुतानु-
 पलभ्यं जीतव्यवहाराधीनमेव, तच्च तीर्थव्यवस्थापनानाम्नि प्रथमविश्रामे दर्शितं, प्रकृते च समवायाङ्गे नाममात्रेणोपधानानि
 आनन्दादीनामुक्तानि, तन्नाम्ना च विस्तरविधिरुपासकदशाङ्गोक्तो व्युच्छिन्नोऽपि समस्तसाधारणविधिद्विचक्रप्रवीणात् श्रीमहानिशीथात्
 सुलभः, स च वस्तुगत्या 'ग्रन्थस्य ग्रन्थांतरं टीके'ति वचनात् समवायाङ्गद्विचिंतनाम्नो द्विचिरेव बोध्यः, यतो द्विचिकर्त्तोऽपि कथ-
 च्चिद्व्यक्त्या व्याख्याय सम्मतिं च श्रीमहानिशीथोक्तमेव ददाति, नच श्रीआवश्यकश्रुतस्कन्धस्य तुल्येऽप्याराधने साधुश्रावकयोर्विधे-
 र्भेदः कथमिति शङ्कनीयं, तीर्थकृद्भिस्तथैव दृष्टत्वात्, कथमन्यथा गोलोमप्रमाणमात्रेऽपि केशेषु साधूनां सांघत्सारिकप्रतिक्रमणा-
 शुद्धिर्भणिता, न पुनः श्रावकाणाम्, एवं प्रतिमाया आराध्यत्वे च साम्येऽपि न विधेरपि साम्यमित्यादि स्वयमेव पर्यालोच्यमिति-
 गाथार्थः ॥१५८॥ अथोपधानानां किञ्चिद्विस्तरतो विधिः संपति श्रीमहानिशीथ एवोपलभ्यतेऽतस्तदेव सूत्रत आह—

तेसि विहि सयलसुत्तातिसयंमि महानिसीह सिरिसुत्ते । सव्वकुमईण कुमईवल्लीलवणे वरकिवाणे ॥१५९॥

तेषाम्-उपधानानां विधिः 'सूचनासूत्र'मिति वचनात् सूचामात्रेण कथञ्चिद्विस्तरतः श्रीमहानिशीथे 'श्रीसूत्रे' प्रवचनशोभा-
 कारिणि सूत्रे इत्यर्थः, पुनः किलक्षणे ?—'सकलश्रुतातिशये' सकलश्रुतानाम्-आचाराङ्गादीनां मध्येऽतिशयो यस्य तत् सकलश्रुता-
 तिशयं तस्मिन्, सर्वश्रुतेभ्योऽतिशायिनीत्यर्थः, उक्तं च—'किंतु जो सो एअस्स अचिंतितामणिकप्पभूअस्स महानिसीहसुअक्खं-
 धस्स पुव्वायरिसो आसि तहि चैव खंडाखंडीए उव्वेहिआइएहिं हेऊहिं बहवे पत्तगा पडिसाडिआ, तहावि अचंतसुमहत्थतिसयंति
 इमं महानिसीहं सुअक्खंधं कसिणपवयणस्स परमसारभूअं परं तत्तं महत्थंति कलिअणं पवयणवच्छत्तणेण बहुभव्वसत्तोवयारिअं

च क्लृप्तं तथा य आयुर्हिअहयाए आयुरिअहरिमरेण अं तत्व आयुरित्से विठं तं सम्भ सम्तीए साहित्यम लिहित्ति, अण्णेहिपि
 सिद्धसेणदिवाययुदुवार्दसक्सेभेदेवुपन्नसवद्वत्त्वमासमपसीसरवितुपनेमिषदखियदासगणिसकगसुसिरिप्यसुहेहिं जुमप्यहाणसु
 अहरेहिं षडु मण्णियमिणं"ति(१८) इत्यादिस्वरूपेण भीमरानिधीषवृतीयाप्ययने पूर्वाषायैरितत्त्वस्य वर्णनं मणितं, न तथाऽन्यत्र
 सुते, अत एव विविष्टचारित्रगुणसमन्वितस्यापि गम्भीरप्रकृतेरपि प्रवचनपरमाभवेदिनोऽपि शिष्यस्य मध्यरात्रौ वाचनायोग्यत्वात्
 भीमरानिधीषमिति नामापि, अयैवंविधेषुपि किञ्चनमे ? - 'सर्वकुमतीनां' कुयाधिष्णानां कुमतिः - कुमदानं तदप्या या वृष्टी तस्या
 लवन-छेदनं वस्मिन् वरकृपाण इव - प्रधानसुप्त इष वरकृपाणस्तस्मिन्मितिगायार्थः ॥ १५९ ॥ इत्यानन्वावीनामुपचानमिति
 तृतीये द्वार दास्यत ॥ अथ संक्षेपवित्तरयोः नाममात्रेण व्युत्पत्ताव्युत्पत्तयोश्च संगतिलक्षणं बहुब्रह्मसाह -

संक्षेपस्य विरोधी न वित्तरो किंतु दोष अणुलोभो । अह पुब्बोव्यपपच्छिममभत्पमणार्णण ण विरोद्धो ॥ १६० ॥
 संक्षेपस्य वित्तरो विरोधी न भवेत्, किंतुनुलोभा - अनुकूलः संवादको भवति, यथा पूर्वोदयपथिसास्तमनादीनामविरोच
 इत्यधरार्थः, माषार्थस्तय - कुपायिष्ण हि कुवथिभिमिषापीर्थविययकमनन्वानुवधिचनं क्मायमासाए तीर्त्वापक्कारिण निव्वमतिविक-
 त्तिवर्तं मार्गं प्ररूपयन्ति, पमाय तथाविधच्छिष्टकर्म्मोदयिष्णुगचननप्रत्यायनार्थं निव्वमतव्ययत्वात्तित्तुसारेण विक्कस्सिष्यार्थं सुत्रसम्मतिं
 वर्त्तयन्ति, अर्थविकल्पनं च प्रायः संक्षिप्तस्यस्य संभवति, तेन ते वाक्मात्रेणापि प्राय संक्षिप्तस्यस्य च, संक्षिप्तस्यस्य च वित्तरवता
 सूत्रेण विरोचसुत्राम्य यथाकथ्येकवत्परिरान्ति, सूत्रेव वक्तव्यं - 'सुत्रकारणा विधिना गति'रिति न्यायात् क्वचित्त्वादी नाममात्रेण
 एवा क्वचित्क्वचित्त्वाः क्वचित्क्वचित्त्वाः सरोक्कविषारसंयुक्तवित्तरः क्वचित्क्वचित्त्वाः परित्वान्येव वित्तरः क्वचित्क्वचित्त्वाः

संक्षेपं विस्तरं च परित्यज्य प्रकारान्तरेणैव संक्षेपतो विस्तरतो वा रचना संभवति, न चैवं वैचित्र्यं कथमिति शङ्कनीयं, यत आस्ता-
मपरजनः, एकस्यापि जीवस्य कालादिसामग्रीवशात् कर्मणां क्षयोपशमवैचित्र्यं, तद्वशाच्च विचित्रा रुचयस्तदनुसारेण च शास्त्रादि-
रचना, यथा संप्रत्यपि माहशस्यापि तथाविधोक्तप्रकारेण कर्मक्षयोपशमवैचित्र्यात् कुपाक्षिकविकल्पितमार्ग-
तिरस्कारपूर्वकतीर्थव्यवस्थापने रुचिः, तदनुसारेणैतत्प्रकरणकरणेऽपि प्रवृत्तिः, एवं च सति उक्तप्रकाराणां सूत्राणां
विचित्ररचनायामपि न परस्परं विरोधगन्धोऽपि भावनीयः, तत्र दृष्टान्तमाह—‘जहे’त्यादि, यथा क्वचित्स्वर्यः पूर्वस्यामुदेति, क्वचित्
पश्चिमायामस्तमेति, क्वचित्पूर्वस्यामुदेत्य दीप्यमानोऽन्धकारप्रकरं प्रस्फोटयन् निषधशिखरमासा-
द्योदितः क्रमेण पश्चिमायामस्तमितः, क्वचिद्विशेष्यवाचकनामशून्यमपि प्रागुक्तं विस्तरवाक्यं, क्वचित्पूर्वस्यामुदयं प्राप्य पश्चिमायामस्तं-
गते तारादीनां तेजः प्रससारेत्यादावर्थादेव सूर्योऽवगम्यते नापर इत्येवं सर्वत्राप्यविरोध एवेति गाथार्थः ॥१६०॥ अथ प्रकारान्त-
रेणापि कुपाक्षिकोद्भावितं विरोधमपाकर्तुमाह—

नामुच्चारामावे नामुच्चारुव अत्थउवलंभो । न विरोही किंतु पुणो निसेहवयणुव्वऽणुवलंभो ॥१६१॥

नामोच्चारामावे नामोच्चारवदर्थोपलम्भो न विरोधी, नामोच्चारोऽर्थोपलम्भश्च नाम्न उच्चारामावस्य विरोधिनौ न स्यातां, किंतु
निषेधवचनं पदार्थानुपलम्भश्चेति द्वावपि विरोधिनावित्यर्थः, अयं भावः—अत्र घटोऽस्ति नास्ति चेत्यादि केनापि नोक्तम्, एवं च
सति केनचिदुक्तमत्र घटोऽस्ति, यद्वाऽनुक्तोऽपि चक्षुषोपलभ्यते, न चैवं कश्चिद्विरोधः, विरोधस्तु केनचिदस्तीत्युक्तं यद्वा नोक्तं, परं
तत्सद्भावविरोधि नास्तीति वचनं तदनुपलम्भो वा, यद्यत्र घटोऽभविष्यत्तर्हि भूतलमिवाद्द्रश्यदित्यादितर्कवितारेणास्तित्वविरोधः

मुमाप्य, एव मति चैत्यादिपूजा अमुकग्रन्थ नास्त्यमुकग्रन्थ वाऽस्ति स च ग्रन्थो नास्माक प्रमाणं, नास्तीति ग्रन्थेन सह विरोधा
दित्यादिप्रबन्धनाचाल' इत्याधिको निरस्तो बोध्य इतिगाथायः ॥१६१॥ इतिसंक्षेपविस्तरयो' नाम्ना सूचिततासूचितयोश्च
न विरोध इति चतुर्ष्वारं दर्शिवमिति ॥ अथातिप्रसङ्गरूप पञ्चमद्वारमाह—

अण्णाह अहूपसंगो पवयणमितस्तस्व वायओ इोह । अहया सयल सुत एगसरूधेण सम्मति ॥१३२॥

'ग्रन्थयो' संक्षेपविस्तरयो नाम्नाऽपि घृत्वाघृत्वयोश्च विरोधाङ्गीकारे अतिप्रसङ्गः प्रवचनमात्रस्यापि त्यागतो भवति, अङ्गोपाङ्गमिदि
मकलमपि जैनप्रबन्धन परिहरणीय स्याद्, यतः घृत्वाणां रचना नानाप्रकारा, तथाहि—चतुर्विधवित्तवे नाम वीर्यकृता नामान्येव
मन्ति, न पुनर्मातापितृयेऽपि, क्वापि वैदिकमव्ययतिकार कल्पमूत्रादौ, क्वापि च पूर्वमवादिसमन्वितैहिकमव्ययतिकारः श्रीमहा
वीरचरित्रादौ, तत्रापि ग्रन्थकर्षुकर्मस्योपशमवशादनेकधापि, तत्सर्वमपि कुपाधिकामिप्रायेणान्योऽन्य विरोधि, तत्र चासुकं
परिहृत्यामुक्त्वयादीयत इत्यत्र नियामकामावेन सुदोषमुन्दन्यायप्राप्त सर्वमपि परिहरणीयं स्यात्, न च तत्रापि यत्रस्य बलवत्त्वेन
तदनास्माक प्रमाण, न प्रकरणादीति वाच्य, प्रकरणादिकमन्तरेण यत्रस्वाकिश्रित्करत्वात्, प्रकरणादीनां च 'ग्रन्थान्तरं टीके'ति
न्यायात्प्रबन्धान्यनरूपत्वात्, अन्यथा 'समप्यस्त भगवजो महावीरस्त मारिजा असोआ कोठिष्णागोचेण'ति सूत्रे मणित, सा च
मार्था परिणीता उवापरिणीताः, सापि राजपुत्री इतरा वाः, परिणीतापि स्वयमन्युयगता उत मात्रापनुरोभादा, विवाहकृत्यमपि
परम्परागतइलाषारेण वा वीर्यकरत्वनानापरप्रकारेण केल्यादि निर्णयः, तथा 'समप्यस्त भगवजो महावीरस्त पूजा कासवगोचेनं टीसे
दो नामपिजा एवमाहिवति त०—अगोआह वा पित्रदसनाह वा' इत्यत्र सा पुत्री मातुष्यकम्न कामभोगान् वृजान्तस्य भगवतो

महावीरस्य जातेति नोक्तं, तन्निश्चयश्च "तिहिरिक्खंमि पसत्थे मंहंतसामंतकुलप्पद्धआए । कारंति पाणिगहणं जसोअवरारायकण्णाए ॥१॥" इत्यादि, तथा "पंचविहे माणुस्से भोए भुंजित्तु सह जसोआए । तेअसिरिं व सुखुवं जणेइ पिअदंसणं धूअं ॥२॥" इत्यादि-शास्त्रान्तरमन्तरेण कथं स्यात् ?, न कथमपीत्यर्थः । ननु तीर्थकृतो भार्या परिणीतैव स्यात् पुत्रादिरपि जगत्स्थितिधर्मसत्याथार्थापनेन-वेत्यर्थाह्मभ्येऽप्यर्थे सूत्रे वा तावन्नोक्तमितिवचनं धान्यखादकमात्रस्याप्यसंभवीति चेच्चिरं जीव, यदि जिनप्रतिमा तर्हि श्रावकेणैव कारिता, यदि प्रतिष्ठा तर्हि साधुनैव कृतेत्यर्थाह्मभ्येऽप्यर्थे श्रीमहावीरस्यैकोनषष्टिसहस्राधिकलक्षप्रमाणानां श्रावकाणां मध्ये केन श्रावकेण प्रतिमा कारिता ? केन साधुना कृता प्रतिष्ठेत्यादिवचनं सुग्धजनचित्तारणाय ब्रुवाणस्य लुम्पकस्य किंखादकत्वमाख्यायते ? इति ब्रूहीति, यच्च सूत्रसूचितस्य पदार्थस्य व्यतिकरनिर्णायकं तदेव तत्सूत्रव्याख्यानं, तस्मात् सूत्रापेक्षया प्रकरणानि बलवन्ति, सूत्राङ्गीकारे च प्रकरणाङ्गीकारोऽवश्यं कर्तव्यः, परिहर्तव्यं चोभयमपीति, अथवा सकलं सूत्रं कुपाक्षिकाभिप्रायेणैकस्वरूपेण सम्यग्-स्याद् अङ्गोपाङ्गादीनि सर्वाण्यपि, यदि भिन्नस्वरूपेणार्थतः पाठतो वा स्युस्तदा परस्परं विरोधीन्येव, कुपाक्षिकाणामाकृतं परममधम-भेवेत्यतिप्रसङ्गो महादोषः कुपाक्षिककृतान्तकल्प इतिगार्थः ॥१६२॥ इत्यतिप्रसङ्गरूपं पञ्चमं द्वारं दर्शितं, अथ कुपाक्षिकमात्रस्य श्रीमहानिशीथं न प्रमाणं, तपागणस्य च परमसूत्रतया प्रमाणमित्यत्र को हेतुरित्याह—

सन्वक्खुवक्खुच्छेओ महानिसीहेण सुत्तमित्तेणं । तेणं तवगणतित्थे पमाणमिह परमसुत्तंति ॥१६३॥

अपिरध्याहार्यः, श्रीमहानिशीथेन सूत्रमात्रेणापि सर्वकुपाक्षिकोच्छेदो भवति, तथाहि-दिगम्बरस्वरतरपाशव्यतिरिक्ताः संज्ञापि कुपाक्षिकाश्चतुर्दशीपाक्षिकोक्तिश्चिप्रहता निःश्रसितुमप्यशक्ताः, तेषां पूर्णिमायां पाक्षिकत्वाद्युपगमात्, ससाधुसाध्वीविहारभण-

नेन तत्रतत्प्राप्तौ निरस्तौ, उपधानवहनविषयवचनवशाद्गणस्तु तत्रतत्रवर्त्तमानः सर्वेऽपि क्षणमात्रधीषणप्राप्याः भवन्तीति कुपाधिकारिणां
 महानिधीषणप्राप्तौ हेतुः, नहि लोपघातक इत्यत्र कोऽप्यङ्गीकुरुते, येन कल्पयेन्नैव तन्नैव कारयेन्न, सप्तम्यर्थे पृथीति, तपायणतीर्थस्य
 परमव्यग्र-उत्कृष्टं व्यग्रमित्येवेति प्रमाण, नच तपायणतीर्थमिति यदुक्तं तदसंगतं मविष्यतीति अङ्गीनीय, श्रीहरिमद्रथरिप्रभृति-
 मित्रपायणस्यैव तीर्थत्वेन मस्ति तत्रात्, वक्तव्यमिति चेन्मृशु-“इदं महानिधीषणं सुखकृत्स्नं कसिष्यपवयणस्त सारमूर्धं परं तच्च मह
 त्थंति कलिञ्ज पवयणवन्तुपयेण बहुमन्वसपोषयारिर्थातिक्लानं तहाय आयद्विअहयाए आयरिअहरिमरेण अ तत्प आयरिसे विह
 व सन्व अमतीए सोहिञ्ज लिहिर्यति”ति मयनेन यस्येद परमव्यग्रतया प्रमाण तदेव तीर्थं, तदर्थमेव लिखनादिप्रयासं कृतवान्
 श्रीहरिमद्रथरि, एतेन शेषामिदमप्रमाणं ते तीर्थंवासात्तरेव मणित्वाः, तथा यद्वस्तु यदर्थं अगत्स्वित्था वर्धते तद्वस्तु तथैवोपयुज्य
 मानं प्रशस्तं, नान्यथेति कृत्वा तीर्थस्य वाऽऽस्वाङ्गीकृतो युक्तो, नेहरेयो, तदर्थमनभिहितत्वात्, नहि मार्यायां ललाटतिलकनेत्राञ्ज
 नाविद्युत्पद्मप्रदिरौक्तादिभिः निर्मलदर्पणनिर्माणं दृष्टं श्रुतं वा, एतेन श्रीमहानिधीषणविषयक्येष्टावचनमाकर्ष्यं शीर्यान्तिर्वाचिना
 केनाप्युपेष्टापरायणेन न मवितर्क्यं, एव निर्मुक्त्यादिविषयकमपि कुपाधिकोपेष्टावचनमकिञ्चित्करतयेव बोध्यं, नहि सुवर्णकबोलके
 कर्णपुष्पास्ति शोभनं जलं गर्दमीदन्तधावनपानाविनिमित्तं, नवा ज्योतिर्विदां ज्योतिःशास्त्राभ्यासः श्रुतीपुत्रमन्मपत्रिकपरिचान
 निमित्तम्, एवमेतद्विषयिणी निन्दापि कुपाधिकमुत्सप्रमवा युक्तेषु, यतः-विपुलद्वयामियोगे, विपति कल्पे अतो न सौकर्ये स्ते।
 निन्दति कम्पुक्कारं प्रायः शुष्कतना नारी ॥१॥ इत्यादि यद्यत्सद्वययोगि तत्पल निन्दास्पदं भवत्येव, किञ्च-कुपाधिकारिणां पर
 म्पराया अनङ्गीकारेण तन्मूलकस्य परम्परायामस्वाप्पभाष एव, किञ्च तेषां न विनाशयो नवा शेषामसः, किञ्चव्यक्त एव, अत एव

तेऽव्यक्ता भण्यते, एतच्च तीर्थव्यवस्थापनावसरे ग्रन्थसम्मत्या दर्शितमिति श्रीमहानिशीथं तपगणतीर्थस्य प्रमाणं कथमित्यत्रापि हेतुदर्शित इतिगार्थः ॥ १६३ ॥ इति कुपाक्षिकाणां श्रीमहानिशीथं न प्रमाणमित्यादौ हेतुदर्शित इति षष्ठं द्वारं ॥ अथ प्रकृतस्य लुम्पकस्य हितोपदेशमाह—

लुंपगमित्तुवएसं सुणाहि जं सुत्तपसुहहीलाए । आजीविआइकरणं मरणं तत्तो लुहं सेअं ॥ १६४ ॥
 ननु भो लुम्पक ! मित्र उपदेशं शृणु, यत्त्वन्नप्रसुखहीला-सूत्रनियुक्तिभाष्यचूर्णिप्रभृतीनां हीला-इदं घटते इदं च नेति निजम-
 तिविकल्पनेन तिरस्कारस्तथा आजीविकाकरणम्-उदरपूर्तिनिर्माणं 'तत्तो' तस्मात्तव-लुम्पकस्य मरणं श्रेयो-मङ्गलमिति मम मित्र-
 स्थाशीर्वचनं हितोपदेशः, नन्वेवं हितोपदेशो लुम्पकमुद्दिश्यैव दत्तो नेतरेभ्यस्तत्किमितरैः सह मैत्रीभावो नास्ति ? उत हितोपदेश-
 नर्ही एवेति चेत्सत्यं, उपलक्षणसूचितानामपरेषामप्ययमेव हितोपदेशो बोध्यः, यथा 'काकेभ्यो दधि रक्ष्यता'मित्यत्र काकपदोपलक्षिता
 यावद्ध्युपघातका बोध्याः, यद्वा हितोपदेशानर्ही अपि, यतो लुम्पाकः प्रवचनप्रत्यनीकः प्रकटः, शेषास्तु स्थूलधीधनानां सहसा
 ज्ञानागोचराः गुप्ताः, ते च लुम्पकापेक्षया दुराशयाः, यदुक्तं—“वरं वराकश्चावकी, योऽसौ प्रकटनास्तिकः। वेदोक्तितापसच्छ्रच्छभ्रं
 रक्षो न जैमनिः ॥१॥” इति योगशास्त्रे इतिगार्थः ॥१६४॥ अथ जगत्स्थित्याऽप्यसंभवि स्वरूपं दिदर्शयिषुर्गार्थायुग्ममाह—
 चित्तं लुंपगलेहगवज्जं बुच्चिज्ज वीर जिणवच्चं । गत्तासूअरवच्चं गइंदवच्चं अप्पाणं ॥१६५॥

जिणवरठविअं तित्थं हिंसाधम्मस्स भासगं लोए । लुंपगकप्पिअमगगो दयापहाणो उ सिवमगगो ॥१६६॥ युग्मं
 चित्रम्-आश्चर्यं लुम्पकलेखकापत्यं वीरजिनापत्यमात्मानमित्युत्तराद्धोक्तमिहापि संबन्ध्यते ब्रूते, अहं श्रीवीरजिनेन्द्रापत्यमिति

सुम्पकापत्यं भाणार्थिरूपविप्रसृतिर्मापते, एष्टन्त्वमाह-‘गचे’त्यादि, यथा गर्वाञ्चक्रतापत्यमात्मानमहं गजेन्द्रापत्यमिति मापते, एतच्चासंभवेव सभृतमित्याद्यर्थमिति, पुनरप्याद्यर्थमाह-‘विभक्तरे’त्यादि, जिनत्ररत्सापिं तीर्थं हिंसाधर्मस्य भाषक- लोके, सुम्पकविभक्त्यतो मार्गस्तु सर्वलोकनिन्दात्मकोऽपि दयाप्रधानः प्रवरधर्म- शिवमार्गः-मोक्षस्य पन्था इत्यप्याद्यर्थमिति गाथायुग्मार्थं ॥११७-१६६॥ अथैव अगत्स्वित्तिरिहारेण जायमाने किं युज्यमानं चाठमित्याह-

इषाह भासमाणस्स मत्थए ज न विज्जुआपाओ । ततथ निमित्तं ह्रुपगपाव कूबाहिमुइणाया ॥१६७॥

इत्यादि प्रागुक्तप्रकारेण मापमाणस्य सुम्पकस्य मत्तके विपुत्पातो अगत्स्वित्या युज्यते, स च न जातस्तत्र निदानं सुम्पक- पाठकमेव, केन एष्टन्तेनेत्याह-‘कूवाही’त्यादि, कूपाभिमुसधानत्, यथा कूपआदिमुखं च कूपादिमुखे तयोर्जाताव-उदाहरणात्, अथ भाष-कूपपाठायाभिमुत्त-सम्भूताः कूपाभिमुखं यथा कूपपाताय अहिमुखं स्मरुं च धावमानस्य कूपसर्पसमीपगमनाञ्चकिरेतु पादस्तलनादि भूमिपाताः पुण्यप्रकृत्यात्मके नरायुपि सत्येव स्यात्, तदभावस्तु पापोदयादेव, अथ भाष-यद्यपि पादस्तलनादिना भूमिपातोऽष्टुमोदयबन्ध पव, तथापि कुवच्चिभिसिचात् कूपपाताय धावमानस्य कूपसमीपगमनाञ्चकिरेतुत्वमधिकृत्य भूमिपाताः ह्युमोद-यादेव स्यात्, एव विपुत्पातोऽप्यष्टुमबन्धोऽपि दीर्घकालमुत्पन्नमाषणोपेयया अस्फलीनमुत्पन्नमाषणं भेयः, तन्निरपि च तथा भ्रुवावस्य मत्तके विपुत्पात एव, स च मत्तिसमयमन्तत्संसारहेतोस्तुत्पन्नलोच्छेदको न पुण्यप्रकृत्युदयमन्तरेण स्यात्, जैनप्रवचने च कर्मपरिष्यति शोषिणी, यदासमा-“घणारि क्रम्मपरिषई पं०, तं० सुहे जाममेगे-असुरपरिषए असुरे जामं० सुहे पं० असुरे० असुरे०” इति श्रीस्यानाङ्गे इति गाथाार्थः ॥१६७॥ अथैव विचित्रं प्रवचनमत्यनीकं देवाः कर्षं न विनयन्तीति एषाङ्गहामवत्सुर्माह-

तन्मुहचवेडदाणे देवावि निरुज्जमा हुफासभया । जह नीअफासभीओ अ बंभणो भोअणुज्जुत्तो ॥१६८॥
 'तन्मुखचपेटादाने' तस्य-लुम्पकस्य मुखे चपेटा-हस्तवलाहतिस्तस्या दाने देवा अपि निरुद्यमा-उद्यमरहिताः, कुस्पर्शभयात्
 कुत्सितो-निन्दो यः स्पर्शस्तस्मात्, चपेटादाने ह्यवश्यं स्पर्शः कर्त्तव्यः स्यात्, स च नास्माकमुचित इति भयादिवोत्प्रेक्ष्यते तथा-
 भूताः, तत्र दृष्टान्तमाह- 'जहे'त्यादि, यथा नीचस्पर्शङ्कीतः-चाण्डालादिस्पर्शभीतश्च ब्राह्मणो भोजनोद्यतो भवति, भोजनक्रिया-
 परायणो हि ब्राह्मणो नीचवर्णस्पर्शभयाकुल एव स्याद्, अन्यथा भोजनसामग्र्या वैयर्थ्यापत्तेः, तथा देवा अपि लुम्पकस्पर्शान्ना-

स्साकं पुण्यप्रकृतिविधोऽभूदित्यभिप्रायात्स्पर्शविरक्ता इतिगार्थः ॥१६८॥ अथ देवनिवारणाभावे गत्यन्तरमाह—
 तस्स व न कोइ मित्तं देवाई जं न देइ अवहत्थं । हालाहलं पियंतं वारिज्जह सो परममित्तं ॥ १६९ ॥
 तस्य-लुम्पकस्य देवादिः-असुरकुमारदिदेवोऽथवा समर्थो मनुष्यश्च कोऽपि मित्रं नास्ति, यतः कारणादपहस्तं-हस्ततलाधो-
 भागं चपेटास्वरूपेण न ददाति, हालाहलं विषं पिबन्तं यो वारयेत्-चपेटादानादिपुरस्सरं निवारयेद्, हस्तादुद्दाल्य विक्षिपेद्, एव-
 कारोऽध्याहार्यः, स एव परमं मित्रं, नान्योऽप्युपेक्षक इतिगार्थः ॥१६९॥ अथ यद्यपि मादृशे मित्रे विद्यमानेऽपि कोऽपि मित्रं
 नास्तीति वक्तुमुक्तं, परं तत्र गतिमाह—

मित्तंपि तुहं अम्हारिसो हु सो दूसमाणुभावेण । सत्तिरहिओ अ सिक्खवादाणे दुण्हंपि कम्ममुदया ॥१७०॥
 हे कुपाक्षिक ! तवासादृशो मित्रमपि दुष्पमानुभावेन शिक्षादाने शक्तिरहितः, निवारणं च शक्तिसाध्यम्, यथा मणिनागेन यक्षेण क्रिया-
 द्वयवादी गङ्गो निवारितः, यद्वा तिष्यगुप्तश्वरप्रदेशजीववादी श्रेष्ठिनासमुच्छेदवादी च मित्रश्रीराज्ञा(जेन)निवारितः, तथा कालकाचार्यो

जैनशासनप्रत्यनीक गर्भमिह नामान राजान निवारितवान्, तथा भीष्मरिमद्रथरिपि षोडान् प्रवचनप्रत्यनीकाभिधारितवान्, एव साधु-
 प्रत्यनीकं विमलवाहननामान राजानं सुमङ्गलसाधुर्मस्राल्कारिष्यतीति प्रवचने प्रतीव, तदीदृशी च अकिर्मयि नास्ति, अस्ति च संप्रति
 कालानुभावात् संवत्सामप्रश्नकृत्वाकप्रयोगजन्ये निवारणे, तथासिन् प्रकल्पेऽनेकप्रकारेण प्रयुक्त, परं फलवत् सुमङ्गलसाधुसदृशे
 मापध्व्ये मत्स्येव स्यात्, अथ वाद्वसामध्वर्याभाधे निदानमाह- 'दुग्धपी'त्यादि, द्वयोरपि-माद्वकृपाधिकयोस्तीर्थकुपाधिकयोर्वा
 कर्मोदयात्, माद्वेन माग्बन्मनि तदेव कर्मोदितं येन तीर्थमक्तस्यापि माद्वस्य तीर्थरोगकृत्यकुपाधिकवर्गस्य निवारणे अकिराधिस्य,
 इयाधिकैश्च तत् प्राकर्मोपाजितं येनानन्तमवहेतुतीर्थोद्घातनाकरणस्य निवारकाः अकिमान् न मिलिष्यति, यद्वा सपतितीर्थेन साम्
 दायिक कर्म तद्वच कृतं यत्र धर्मकरणावसरे शुभरूपानमालिन्यादिहेतवस्तीर्थस्य परमरोगकल्या कुपायिका इत्यत्सत्ते इति, एवंविध
 कर्मोदयात्सामध्वर्यामारः, नन्वेव कथमित्तिचेच्यृणु, सुमङ्गलसाधुनाऽपि निवृषले प्रयुक्ते साधुधारिप्रशरीररोगकृत्ये विमलवाहने
 रित्यप नीति स्वस्यापि चारित्रयात्न सुकरं जात, विमलवाहनोऽपि सुमङ्गलशुभदुत्यान्यानप्युपाद्रविष्यत्, तथा च भूयोऽनन्तमवप्रमण
 हेतुकर्मोपावनमकरिष्यत्, तत्र न ज्ञातमवो महान् गुणो राक्षोऽपि, तथा यदि मयि वाद्वे सामध्व्यं स्याच्चिं जैनमवचनशरीरे रोग
 कृत्येषु कृपाधिःपु पिकित्मितेषु रोगरहिते जैनप्रवचने विद्यमाने साध्यादीनां निज- धर्मानुष्ठान निरपाय स्यात्, कृपाधिमप्यामपि
 प्रतिमपयं तीर्थोच्चेद्वाप्यवशापजन्य पापं न स्यादित्युभयेयामपि कर्मोदयाद्व जैनप्रवचनरोगोच्चेदे तथाविधसामध्वर्याभाव, एतेन
 ननु भो मरतां गुरुरस्तु शौदहन्वथीरिमद्रथरिसुहृत्तानयनपु स्वरगर्दमिहोच्चेदकभीकालकश्रिप्रमृतय एवेति वचोभिः समलङ्कृत
 मत्पुत्रा प्रति विगतमसुनो देवतापच श्वेषहसमेव निरालो षोण्य, यतस्तथाविधवक्तारं लुम्पक प्रत्येय वक्तव्य-ननु भो लुम्पक ! अस्माक

११
 तु गुरवः प्रवचनप्रभावनैकदृष्टयः प्रवचनप्रत्यनीकोच्छेदसमर्थाः श्रीहरिभद्रस्वरिप्रभृतयो भूतपूर्वाः सुमङ्गलसाधुप्रभृतयः, वर्तमानास्तु कालानुभावात्तथाविधशक्तिरहिता अपि प्रवचनप्रत्यनीकेषु भवादृशेषु सुमङ्गलसाधुकर्तव्यताशक्तिं भाक्तवमात्मनः स्पृहयन्त एव बोध्याः, तव तु लिखनकर्मोपजीवी शौचाचारेऽप्यज्ञः असमर्थश्च लुम्पकनामा लेखक एवेत्याक्रोशवचोभिस्तिरस्कृत्य यथाशक्ति शिक्षणीयः, यदागमः—“साहूण चेइआण य पडिणीअं तह अवण्णवायं च । जिणपयणस्स अहिअं सब्वत्थामेण वारेइ ॥१॥” इति श्रीउपदेशमालायां, तथा “से किं तं वण्णसंजलणया ? वण्णसंजलणया चउब्बिहा पणत्ता, तं०—अहात्तच्चाणं वण्णवाइ आविभवइ ? अवण्णवाइं पडिहणित्ता भवइ २ वण्णवाइं अणुवूहयित्ता भवति ३ आया बुडुसेवीआवि भवति ४” इति श्रीदशाश्रुतस्कन्धे आचार्यसंपद्वर्णनाधिकारे, एतच्चूर्णिर्यथा—पढमे मंगे याथातथ्यानां वर्णना, जो अवण्णं वदति तं पडिहणति, वण्णवादिं अणुवूहति, गुणवानेव जानीते वटुं, ‘आयाबुडुसेवि आविभवति’ बुडुओ आयरिओ निच्चमेव पज्जुवासति—अविरहितं करोति, आसणद्धितो अ इंगिआगारेहिं जाणित्ता करेति इति श्री दशा० चू०, अत्र द्वितीयविकल्पे आचार्यस्य शिष्यस्तादृशो भवति यः साध्वादिप्रवचनस्यार्णवादिनं प्रतिहन्ता भवति, अत एव हरिकेशिसाधुनाऽपि स्वनिमित्तं यक्षेण हतेष्वपि ब्राह्मणकुमारेषु यक्षो वैयावृत्त्यकारी भणितः, दागमः—“पुब्बि च इण्हि च अणागयं च, मणप्पदोसो न मे अत्थि कोई । जक्ख्खा हु वेआवडिअं करंति, तम्हा हु एए निहया मारा ॥१॥” इति श्रीउत्तरा० १२ (३९०*) वैयावृत्त्यं च महानिर्जराहेतुः तीर्थकरपदतानिवन्धनं, यदागमः—“वेयावच्चेणं ने ! जीवे किं जणेइ ?, वेयावच्चेणं तित्थयरनामगोयं कम्मं निबंघइत्ति श्रीउत्त० २९, वैयावृत्त्यं साध्वादिभिः सर्वैर्यथाशक्तिणीयं, सामर्थ्याभावे च वैयावृत्त्यकारणं सामर्थ्यं स्पृहयन्तीति पराशङ्काऽपि व्युदस्ता,

निर्जगद्देवतां सर्वेषामपि ययौचित्येन सृष्टणीयत्वादित्याद्येनैकयुक्तिर्मिष्टम्यक्तस्य हिवोपदेशोऽन्येषामपि दातव्यः, एतेन 'देवगुरुसंघ
 क्तो बुष्णिक्ता चकवद्विसेष्मपि । कुविओ मृणी महप्या इमाइ लदीइ संपभो।१॥'पि गावां पुरस्कृत्य जैनप्रवचनं शीलयन् लुम्पाको
 निरस्त इतिगार्थः ॥१७०॥ 'इति सिंहावलोकनन्यायधृषितानि सप्तपि द्वाशणि दर्शयानि । अथ ग्रन्थोपसंहारमाह—

एव कुवकम्बकोसिअ० लुपागो सस्तमो भणिओ० ॥१७१॥ नवहृत्य० ॥१७२॥ इअ सासण० ॥१७३॥

नवरं सप्तमो लुम्पको मणित इतिगार्थः ॥ अथ कस्मिन् संवत्सरे कस्मिन् गुरो विद्यमाने प्रकृतप्रकरणे लुम्पाको मणित इत्याह
 ॥१७१-१७२॥ अथैतत्प्रकरणकर्तृनामगर्भित्वाक्षिरमिषाधिकं गायामाह ॥१७३॥

#-----#

इअ पुवकम्बकोसिअसहस्तसकिरणमि पवपणपरिकल्पावरनाममि लुंपगमयनिराकरणनामा अहमो
 विस्तामो सम्मतो # ॥

इति श्रीमत्तपागणनमोनमोमणिश्रीश्रीरत्नजयसूरीश्वरशिष्योपाध्यायश्रीचर्मसागरविरचिते

कुपककौशिकसहस्रकिरणे श्रीश्रीरत्नजयसूरिदत्तप्रवचनपरीक्षापरनाम्नि

लुम्पकमतनिराकरणनामा अहमो विस्तामो व्याख्यातः ।

अथ कटुकमतस्वरूपं निरूपयितुं प्रथमं गाथायुगेन मताकर्षकनामसंवत्सराद्याह—

अह कडुअनिहत्थाओ जायं कुमयंपि कडुअनामेण । विक्कमओ चउसट्ठी अहिए पन्नरससय १५६४ वरिसे ॥१॥
तस्स सरूवं किंचिो बुच्छं उवएसविसयमावणं । तित्थद्धभासरूवं केवलपूआसु पडिवद्धं ॥२॥ जुम्मं ॥

‘अथे’ति लुम्पमतनिरूपणान्तरं क्रमप्राप्तं नवमं कटुकमतं यज्जातं तस्य स्वरूपं किञ्चिद्दक्ष्ये इत्यन्वयः, तत्कुमतमपि कटुकनाम्ना कुत इत्याह—‘कटुक’चि कडुकगृहस्थात्—कटुकनाम्ना नागरजातीयो चणिगासीत्, स च प्रकृत्या सम्यग्धर्मजिज्ञासुरपि तथाविध-
क्लिष्टकर्मोदयतथाभव्यत्वपरिपाकादिमामग्रीवशात् कश्चिदागमिकमतसंनन्धिनं वेधरं प्रति धर्ममार्गं पृष्टवान्, तेन च पापात्मना भणितं—भो धर्माधिक ! यदि मदीयवचस्यास्था तर्हि आगमिकसामाचारमङ्गीकृत्य श्रावकधर्ममेव कुरु, यतो नास्त्यधुना साधवस्तथा-
विधक्रियाकरणशक्त्यभावादित्यादि दुर्वचनोद्भ्रान्तो धर्माधिक इत्यात्मानं ख्यापयन् साधुमार्गपराश्रुखस्तथाविधसाधुमार्गदूषणान्वे-
षणतत्परान् कतिचिज्जनान् विप्रतारयामास, स च विक्रमतश्चतुष्पथ्याधिके पञ्चदशशतवर्षे सं० १५६४ वर्षे जातोऽतस्तन्मतं तदानीं जातं, तस्य मतस्य स्वरूपं किञ्चित्—स्वरूपं वक्ष्ये, यतस्तन्मतमागमिकमूलकमतस्तन्निरूपणे तस्यापि निरूपणं जातमेवेतिकृत्वा किञ्चि-
दित्युक्तं, तच्च किञ्चित्ततोऽपि भेदरूपमत आह—‘उवएस’चि उपदेशविषयमापन्नम्—उपदेशोनागमिकमतमपि भिन्नमितिकृत्वा उप-
दुपदेशविषयमापन्नं—प्राप्तं सद्वक्ष्ये, यथा तस्योपदेशः स व्यक्तीकरिष्यत इत्यर्थः, पुनः कीदृशं ?—‘तीर्थाद्दीभामरूपं’ तीर्थार्थं—श्रावक-
श्राविकालक्षणं तदिवाभासते इति तीर्थार्थाभासः, तीर्थाद्दीभमसदपि तद्वद् आभासत इति तीर्थार्थाभासः स एव रूपं—स्वरूपं यस्य तत्तथा,
पुनरपि कीदृशः ?—‘केवलपूजासु प्रतिवद्धं’ जिनपूजैव श्रेयस्करी भविष्यतीति धिया तीर्थार्थं साधुसाध्वीलक्षणं तिरस्कृत्य केवलं

तत्रैवासक्तमिति गायानुगमार्थः ॥११-२॥ अथ तस्योपदेशं गाथापट्टेन विवक्षुः प्रथमगाथामाह—

अबवस्तनिष्णहगामिनियेसथिसअथयस्स पावस्स । उवएसो महपावो पवयणउवघायगो नियमा ॥३॥

अव्यक्तनिष्ठावाः—चृतीयाः श्रीआपाहाचार्यशिष्याः अयं साधुर्देवो वेति निर्णयामावेनाभ्यक्तत्वमाधितानो परस्परं विनयादिकं कर्तन्ति तेषां योऽभिमिनियेच्च—(मिथ्यात्व स इवाभिमिनियेच्चः) एकस्याभिमिनियेच्चस्य लोपस्तद्रूपं यद्विषं तेनान्ध एवाचक्रः यथाधो न किमपि चाक्षुर्षं घटादिकं पश्यति तथाऽयमप्यभिमिनियेच्चमिथ्यात्वाद्वात्तरलोचनो न साध्यादिकं पश्यति, एवविषस्य पापस्य—पापात्मन उपदेशो महापाप, केवलपापरूप इत्यर्थः, ननुएवचक्रः पापात्मा मयितस्तदुपदेशस्तु महापाप इति मणित तत्कपमितिचेदुच्यते, उपदेशमन्तरेण भूयोऽपि पाप कुर्वन् पापात्मा मण्यते, तदुपदेशस्तु महापाप मण्यते, यदुक्तं—“एकत्रासत्यज पाप, क्षेत्र निश्चये प्रमेकत्व । इयोस्तुलाविहृतयोराद्यमेवातिरिच्यते ॥१॥” इति श्रीयोगशास्त्राद्भूक्तौ, तथा बोपदेशद्वयादय महापायात्मा मण्यते, तथापि तथाविषवाभ्यापारदेतुक्त इतिकृत्वा उपदेश एव मुख्यवृत्त्या महापाप इति, अत एवाह—‘पवयण’चि नियमात्—निषयेनोपदेशः । ‘अवचनोपपातका’ प्रवचन—तीर्थमृपहन्तीति प्रवचनोपपातको मण्यते, मवचनोपपातकत्व च सत्यपि साधुमदुदाये नास्माकं इत्यर्थं सावबोऽववर्न्तीति वृतीयनिष्ठाभिप्रायमाविष्कुर्वन् व्यवहारनयलोपी स्यात्, तद्धोपे च तीर्थोच्चेदजन्य पातक स्यात्, यदागम—‘व्यवहारनवच्येए वित्युच्चेओ एवाऽवस्स’मिति पञ्चमस्तुके, एतच्च सर्वपापोपेयया महापापमितिगायार्थं ॥३॥ अथान्यक्तनिष्ठावामिनियेच्चतुर्यता रक्षन्पितृमुक्तसमाह—

अम्ह गुजरपसुरे सुणिगो ववति नेव चक्रसुपह । जम्हा जहुत्तकिरिआपरायणा नेव वीसति ॥ ४ ॥

अस्माकं गुर्जरप्रमुखे-गूर्जरमरूमालवसौराष्ट्रमेदपाटमेवातादिषु सुनयः-साधवो न चक्षुःपथं-दृग्मार्गं व्रजन्ति, न दृष्टिमायां-
 तीत्यर्थः, एवोऽवधारणे, नैवेत्यर्थः, तत्र हेतुमाह--'जम्ह'चि यस्माद्यथोक्तक्रियापरायणाः-शास्त्रीोक्तक्रियातत्परा न दृश्यन्ते, किंतु
 क्रियासु श्लथा इतिभावः, एवमव्यक्तनिह्ववोऽपि सम्यक्साधुनिर्णयाभावं ब्रुवाण आसीत्, परं तदपेक्षयाऽयं कटुकः क्लिष्टपरिणामः,
 यतः स ब्रूते-अयं साधुर्देवो वेति निर्णयो नास्माकं, परं साधवोऽत्रैव सन्ति, कटुकस्तु गूर्जरत्रावन्त्यादौ दृश्यमानाः साधव एव न
 भवन्ति, किंतु केवलद्रव्यलिङ्गधारिणः, साधवस्तु क्वापि वैताड्ढगिरिमूलादौ सर्वथा दृक्पथागोचरप्रदेशे सन्ति, एतच्च वचनं महा-
 दुर्वचनं, प्रवचनगन्धस्याप्युपघातकं, तेनाव्यक्तनिह्ववो देशेन सम्यक् तीव्रपरिणामवान् न स्याद्, अयं तु निह्ववापेक्षयाऽनन्तगुणा-
 भिनिवेशपरिणामयुक्त इतिगाथार्थः ॥४॥ अथ तस्यापरिज्ञानसूचिका श्रोतॄणां भ्रान्तिजनिका च या युक्तिस्तामाह--

संघथए जुगपवरा जे भणिआ तेसि संपयं जुत्तो । विरहो न कालसंखासंकलणे इअ वयं तस्स ॥ ५ ॥

सङ्घत्तवे-श्रीदेवेन्द्रसूरिकृतदुष्षमाकालसंघस्तोत्रे ये युगप्रवराः-श्रीसुधर्मादयो युगप्रधाना भणितास्तेषां कालसंख्याः-
 युगप्रधानपदव्युदयकालसंख्यास्तासां संकलने-मीलने सम्प्रति-वर्तमानकाले विरहः-तदभावो न युक्तो-न संभवति, अयं भावः-
 श्रीसुधर्मस्वामिनोऽष्टौ वर्षाणि युगप्रधानपदवीकालः, श्रीजम्बूस्वामिनश्चतुश्वत्वारिंशद्वर्षाणि युग०, श्रीप्रभस्वामिन एकादश वर्षाणि युग०,
 श्रीशय्यम्भवस्वामिनस्त्रयोविंशति० यशोभद्रस्वामिनः पंचाशत्० श्रीसंभूतविजयस्याष्टौ० श्रीभद्रबाहुस्वामिनश्चतुर्दश० श्रीस्थूलभद्र-
 स्वैकोनपंचाशत् यु० एवमुदयद्वयसंबन्धिनी युगप्रधानपदव्युदयकालसंख्या भवतीति तस्य कटुकस्य वचो-वचनमुपदेशरूपमिति-
 गाथार्थः ॥५॥ अथ तत्राप्युद्दीपनप्रकारमाह--

तेऽसुषि नामगगाह उँ भणिआ सूरिणो महाभागा । उवयशुगे तेसिक्को नो वीसह गुम्बरप्पमुहे ॥ ६ ॥
 तेष्वपि-दुष्प्रसमर्पन्तयुगप्रवरेष्वप्युदययुगे महाभाग्याः सूरयो नमग्राहं ये मणित्वास्तेषां मध्ये गूर्लरप्रमुखे-गूर्लरप्रावनि
 प्रसृतिष्वेको न दृश्यते, अपिर्गम्या, एकोऽपि न दृश्यते इतिगाथार्थः ॥६॥ अथ तस्मादयं किं कुर्मं इति तदाश्रयमाधिष्करोति-
 तम्हा कस्तथि बण्णत्थ साहुणो संति निअमओ भरहे । तेसिं निस्सा घम्म मणसीकाउं पवहामो ॥७॥
 यस्मात्प्रागुक्त तस्मात्करणादन्यत्र-दृश्यमानलिङ्घिप्रवृत्तिमद्भयोऽन्यत्र कुत्रापि नियमव' साधनः सन्ति भरते-भरतवेत्रे, 'तमि
 भया' तेषां साधूनां निभया-निभामहीकृत्य धर्मस्तिभिधाधर्मस्त मनसि कृत्वा प्रवर्षामिहे, तमिभयाऽस्माक धर्मो भवत्वित्यर्थः इति
 गाथार्थः ॥७॥ यथ तस्योपदेशस्योपसंहारमाह-

एष तस्सुवएसो केवलमुवघायगो पवयणत्स । मूहाण मोहजणओ विक्कारपहो उ पण्णाण ॥ ८ ॥

एवं-त्रागुक्तप्रश्नरेण तस्य कदुकस्योपदेशः केवलं प्रवचनस्योपघातकः, अपिर्गम्यस्ययाभूवोऽपि मूढानां-भूर्त्वाणां मिथ्यास्योप-
 ब्रतमतीनां मोहजनको-मिथ्यात्वमोहनीयस्य दीर्घस्यत्या पारम्पर्येणानन्तकालसिन्ध्या पारम्पर्येणानन्तकालसिन्ध्या प्राधान्यां-
 पण्डितानां सम्यग्रश्चाप्तम्, अहो पापात्मा प्रवचनोपघातक इत्येकरूपेण विरस्कारासदमितिगाथार्थः ॥८॥ इति कदुकस्योपदेशो
 दधिवा, अब यदुक्तं 'अमं गुजरे'त्यादि, सत्र प्रथमं वाचकमाह-

पवकंलचफसुभिसया न हुत्ति सुणिणोऽपि जस्त बग्गत्स । तज्जाईओ सडुो न हुज्ज पात्सत्थपपमुहाणि ॥९॥

यस्य वर्गस्य-भाषकानां पार्श्वेऽदीनां वा समुदायस्य ह्यनयोऽपि-अपिरेकार्थे साधन एव प्रत्यक्षबहुविधया उपलब्धयात् तत्र

र्गतस्य कस्यापि साधवः साक्षाद्भूक्पथभवतीर्णा न भवन्ति तज्जातिकः—तज्जातीयः तद्दर्गसंबन्धी श्राद्धः, अपिरध्याहार्यः, श्राद्धोऽपि-
 श्रावकोऽपि न भवेत्, नहि यज्जातीयेन साधवो न दृष्टा स तज्जातीयः श्रावकः संभवेत्, एवं पार्श्वस्थप्रमुखा अपि बोध्याः, तीर्थे
 वर्त्तमाने श्रावक इति व्यपदेशव्यवहारविषयः स एव स्याद्यज्जातीयेन साधवो दृष्टा भवन्तीति गाथार्थः॥९॥ अथानन्तरोक्तयुक्तौ हेतुमाह—
 जम्हा अद्धं तित्थं न हुज्ज कइआवि सडुसड्डीओ । पासत्था पुण निअमा सुसाहुअविक्रवया समए ॥१०॥

यस्मात्कारणात्कदाचिदपि अर्द्धतीर्थं श्राद्धश्राद्धो न भवेत्, श्राद्धश्राद्धीरूपमर्द्धं तीर्थं न स्यादित्यर्थः, पार्श्वस्थाः पुनर्नियमेन
 सुसाधुसापेक्षकाः, यदि साधवो भवन्ति तदा भण्यंते एते पार्श्वस्थादयो, नान्यथा इति 'समये' जिनशासने, यावत्साधवो दृक्पथ-
 मागता न भवन्ति तावत्पार्श्वस्थादिव्यपदेशोऽपि न संभवतीति गाथार्थः ॥१०॥ अथ तीर्थार्धं श्राद्धश्राद्ध्यः कथमित्याह—

चाउञ्चणो संघो तित्थं तत्थविअ तइअठाणगओ । सडुओ साहुअभावे तित्थगओ नेव सडुओऽवि ॥११॥
 चातुर्वर्णः संघस्तीर्थं—साधुसाध्वीश्रावकश्चाविकालक्षणचतुर्वर्णात्मकमखिलं तीर्थं भवति, तत्रापि तृतीयस्थानगतः श्राद्धः, उपल-
 क्षणात् श्राद्धी चतुर्थस्थानगता, इतिकृत्वा साध्वभावे तीर्थगतः—तीर्थान्तर्वर्त्ती श्राद्धोऽपि न भवेत्, तीर्थव्युच्छिन्ने प्रवृत्ते वा श्राद्धो नाम-
 मात्रेण कोऽपि स्यादपि, परं तीर्थवर्त्ती न स्यादेवेतिगाथार्थः ॥११॥ अथ तीर्थार्द्धं न भवतीत्यत्र व्याप्तिमाह—

उत्पत्ती पुण जुगवं जुगवं विगमोऽवि होइ तित्थस्स । तस्सज्द्धं जस्स मयं मयमाया तस्स स्वीरपया ॥१२॥
 उत्पत्तिः पुनर्जुगपतीर्थस्य, विगमोऽपि जुगपद्भवति, तस्य अर्द्धं यस्याभिमत्तं—तीर्थार्द्धमपि संभवतीत्यादि धीः स्यात् यस्य तस्य
 मृता माता—जननी क्षीरप्रदा—स्तन्यपानविधायिनी संपन्ना, साध्वादिकमन्तरेण तीर्थार्द्धमसदपि सदितिधिया विकल्प्याराधनं मृत-

मावृत्तनपुम्बनकल्पमितिगाथार्थः ॥२॥ अयं पार्थस्नानादीनामप्युत्पत्तिरूपमाह—

पासस्थाईण विष्व संते स्तित्थंमि होह संतमि सरीरे मलाइणो नमहा ह्रुति ॥२॥

पार्थस्नादीनां 'विष्व'पि निबन्धे तीर्थे सत्येवोत्पत्तिः, आदिशब्दात् अवसन्नोत्पत्त्यादिनां परिग्रहः, तेन पार्थस्नादयः उत्पत्त्य-
वादिनाम्, तीर्थे विद्यमाने सर्ववनप्रणीते सत्येवोत्पत्तिर्मिति, दृष्टान्तमाह—'अह संसंमि'पि यथा सरीरे सत्येव मलादयः—परिस्तेद-
सपदरसोन्नयो मलो मलविशेष आदिशब्दात् कृमिपदप्यादयो जीवस्वरूपाः कुण्ड्वरमङ्गदादयो ह्यजीवरूपाः मेपनादिना साध्या,
असाध्याभानेकप्रकाराः भवन्ति, नान्यथा, सरीरामात्रे न भवन्तीत्यर्थः, अयं मासः—सरीरकल्पं तीर्थं मलसदृशा पार्थस्नादयो बोध्याः,
अत एव श्रीजगन्नाम्नसूरिः श्रीसोमसुन्दरसूरिः श्रीआणन्दविमलसूरिप्रभृतयो गर्गाचार्यश्रीकालकाश्यायीदिवत् मलमिष
तीर्थवाधाकारिणं पार्थस्नादिशब्दायमपासोप्रविहारं कृतवन्त, यस्तु कश्चित्—चे धरयोऽपि शब्दायसदृशा एवासन्, परं तथापि सप्त
दाय तथाविधं च स्नाचारं परित्यज्यन्यत्र क्रियामाधिवा इति वृत्ते तदसम्यग्, तथात्वे तीर्थोच्छेदापत्तेः, नहि तीर्थं संविधाचार्य
विरहितं भवेत्, न च तादृशसमुदाये वर्धमान आचार्यः कश्च पञ्चाचारवान् भवेदिति शङ्कनीयम्, अनुचितसमुदायवानपि संविप्रः
सुरिर्भवेदपि, यदायम—'चचारि रुक्ता ५०, त०—साले नाममेगे सालपरिवारे, साले नाममेगे एरंडपरिवारे, एरंडे नाममेगे साल-
परिवारे, एरंडे नाममेगे एरंडपरिवार ४, एवामेव चचारि आयरिआ ५०, त०—साले नाममेगे सालपरिवारे ४, सालदुममन्त्रयारे
अहि सालो नाम होह दुमराया । इअ सुदरआयरिए सुंदरसीसे सुवेअन्वे ॥२॥ एरंडमन्त्रयारे अहि सालो नाम होह दुमराया । इअ
सुदरआयरिए मगुलसीसे सुवेअन्वे ॥२॥ सालस मन्त्रयारे एरंडे नाम होह दुमराया । इअ मंगुलआयरिए सुंदरसीसे सुवेअन्वे

॥३॥ एरंडमज्झयारे एरंडे नाम होइ दुमराया । इअ मंगुलआयरिए मंगुलसीसे सुणेअन्वे ॥४॥ (३४९, २१-२४*) इतिश्रीस्था-
नाङ्गे चतुर्थस्थानके उ० ४, एतद्दीकादेशो यथा-तथा सालस्तथैव साल एव परिवारः-परिकरो यस्य स सालपरिवारः, एवं शेष-
त्रयमिति २०, आचार्यस्तु साल इव सालो गुरुकुलश्रुतादिभिरुत्तमत्वात् सालपरिवारः सालकल्पमहानुभावपरिकरत्वाद्, एवमेर-
ण्डोऽपि श्रुतादिहीनत्वादिति, चतुर्थः सुज्ञानः, उक्तचतुर्भङ्गभावनार्थं सालद्रुमेत्यादिगाथाचतुष्कं व्यक्तं, नवरं मंगुलम्-असुंदरम् ॥२१॥
अत्र सालवृक्षैरण्डपरिवारलक्षणद्वितीयमङ्गवर्चिनः श्रीआणन्दविमलस्र्वरिप्रभृतयो ज्ञेयाः, ननु यदुक्तं संविभाचार्यविरहितं तीर्थं न
भवेदिति तदयुक्तं, यत एरण्डवृक्षसालपरिवारकल्पोऽपि तृतीयमङ्गवर्ची स्र्वरिक्त इति चेन्मैवं, तादृशाचार्यस्य तीर्थाधिपतित्वासं-
भवात्, यद्यपि तथाविधः कोऽपि स्र्वरिर्भवेत्तथाप्यङ्गारमर्दकाचार्यवत् सामान्यसाधुवर्चीर्थाधिपतिस्र्वरिनिश्रवान् स्यात्, तथा च न
किञ्चिदनुपपन्नं, न चैवं श्रीहेमविमलस्र्वरिप्रभृतयोऽपि भविष्यतीति शङ्कनीयं, तदानीमन्यस्य तथाविधाचार्यस्यासंभवात्, कथमन्यथा
दानर्षिः श्रीपतिगणपतिलटकणर्षिप्रभृतयो लुम्पकमतमपास्य श्रीहेमविमलस्र्वरिपार्श्वे चारित्रं गृहीतवन्तः इति, तस्मात्तदानीं श्रीहेम-
विमलस्र्वरिरेव तीर्थाधिपतिः, परं द्वितीयमङ्गवर्ची, श्रीआणन्दविमलस्र्वरिरपि तथाविधसमुदायपरिहारानन्तरं प्रथममङ्गवर्चीति बोध्यं,
कृमि षट्पद्यादयस्तु शरीरान्तर्वर्त्तिरुधिरमांसादिभक्षणेन शरीरापकर्षका महापीडाकारिणो दुष्प्रतिकाराश्च तथाऽमी उत्सृज्यभाषिणोऽपि
तीर्थस्य कृशतापादकाः, अतः कृमिषट्पद्यादिकल्पा उत्सृज्यभाषिणः, तेऽपि तीर्थे सत्येव संभवन्ति, ननु पार्श्वस्थोत्सृज्यभाषिणोः को भेदः?,
उभयोरपि तीर्थबाह्यत्वाविशेषादिति चेद् उच्यते, “सारणचइआ जे गच्छनिगया पविहरंति पासत्था । जिणवयणवाहिरावि अ ते उ
पमाणं न कायन्वा ॥१॥” इत्यागमवचनात् पार्श्वस्थादयोऽपि यद्यपि प्रवचनबाह्यास्तथापि प्रवचनभयं मन्यमानास्तीर्थप्रत्यासन्नाः,

उन्मथमापिप्लवीर्यंमुपश्लेषे च प्रवपमानास्तीर्थावृत्तुर्वाचिनो नियमादनन्तसंसारिणो महापापात्मान इति विद्वेषः, वसाधावति क्षेत्रे यस्मिंश्च कान् पाशस्योत्सृष्टिणो भवन्ति तावत्क्षेत्रमध्ये तस्मिंश्च काले माघवोऽवश्यं भवन्त्येव, यावति क्षेत्रे यस्मिंश्च काले साचवत्तावत्क्षेत्र मत्से तस्मिंश्च काले पार्श्वसादयो भवन्त्येवेति न नियमः, यतस्तीर्थोत्पत्तेरारम्य न तीर्थपर्यन्तं उपदुःखवः, किन्तु क्षमाल्याढयः तीर्थो- स्परान्तल्पक्षमालीर्धे मत्येव वित्तय गता, एव सांप्रतीना अप्यापाश्वर्यन्ता दद्यापि प्रायो दक्षराक्ष कालादवगिव विलय यास्यन्ति, तीर्थं तु दुःप्रमसात्चार्यपर्यन्त, नहि रोगोऽपि गरीरमावेऽपि विद्यति, विद्यत्येव रोगामावेऽपि धरीरं निरापाशमिति सर्वजनप्रवीचमिति गाथार्थः ॥१३॥ अथ दुःप्रमसापत्त्वोत्रमादाय यदुक्तवान् तद्वद्दूषयितुमाह—

ज मणिअ सगभण इचाई तपि मोहविण्णण । सुगुरुवणसाभावे कडुओ अण्णणागआवरिओ ॥१४॥

यद्गणित 'सपत्स्वरे' इत्यादि तन्मोहविद्यान-सिध्यात्वमोहनीमाहारस्य, यत इति गम्य, यतः सुगुरूपदेशामावे धर्माधि क्षेऽपि कडुको घञ्जानाहृत' अयं चो मार्गगामी तन्माधर्यं, यत — 'एकं हि चक्षुरमलं सार्वभो विवेकस्तदङ्गिरेव सार्व सवसतिर्द्वितीयम् । एतद्वयं इति न यस्य न तत्त्वतोऽन्धस्तथापमार्गचलने सतु क्षेऽपराधः ॥१५॥' इतिगाथार्थः ॥१६॥ अयोद्भान्तित्वरूपमाह—

जुगपपवराण मग्ग्हे जुगव जाया य केऽधि जुगपपवरा । तद्धरिस्तापि अगणणापपतीह ठविसु मूढमई ॥१७॥

युगाप्रवराणां मध्यं कऽपि युगाप्रवरा युगपत्-० इति काले बाधा तद्वर्षाणि—सदीययुगप्रधानपदवीसंघत्सरान् गणनापद्धौ त्वा षडपि मूर्धमतिः कडुकः, अयं माघ-एकस्मिन् काले सेको द्वौ घाऽनेके वा युगप्रवराः संभवन्ति, तेषां च यानि वर्षाणि तानि गण नापद्धौ एव च २ संख्याय संख्यासंफलनं करोति, एव च क्रियमाधे फाकवालीयन्त्यायेन किञ्चिन्त्यूनोऽप्युद्भवद्रयफलानुयायी फालः

संपद्यते, परमेतद्गणनं सुगघजनआमकं, यत एवं गणने मनुष्यक्षेत्रान्तर्वर्त्यनन्तपदार्थसार्थसंबद्धः समयमात्रोऽपि कालोऽनन्तकालतो भजते, एवं कडुकगणनकल्पनापि, नहेतावता संप्रति युगप्रधानोऽवश्यं भवत्येवेति सिद्ध्यतीति गाथार्थः॥१५॥ अथ गूर्जरत्रावन्यादौ साध्वभावेऽतिप्रसंगद्वारा दूषयितुमाह—

गूर्जरपसुहे समणा न हुंति जइ आगमोऽवि नो हुज्जा । सावयकुलजिणपडिमाठिईवि कह संभवइ भरहे ॥१६॥

गूर्जरप्रमुखे यदि श्रमणा—निर्ग्रन्था न भवन्ति, आगमोऽपि तर्हि न भवेत्तथा श्रावककुलजिनप्रतिमास्थितिरपि भरतक्षेत्रे कथं संभवति ? श्रमणाभावे श्रावककुलस्य जिनप्रतिमानां च स्थितिरेव न स्यात्, ननु पार्श्वस्थादिभ्यः श्रावककुलजिनप्रतिमादीनां स्थितिर्भवत्यतीति चेदहो वैदग्ध्यं, साध्वभावे पार्श्वस्थादय एव कुत इति प्रागेव भणितं किं न सरसि ?, नहि मौलाभावेऽमुष्मात् अयं बाह्य इति वक्तुं शक्यते, 'बाह्यत्वं हि सापेक्ष'मिति वचनादिति गाथार्थः ॥१६॥ अथागमाद्यभावे गाथायुग्मेन हेतुमाह—

जम्हा संपय तइओ परंपराआगमो जिणिंहुत्तो । सा दाणादाणेहिं तेऽविअ सुअजोगवाहीणं ॥१७॥

जोगा संजमकिरिआ संजमरहिआण नेव संभवइ । जेणमणुण्णादाणं इमस्स साहुस्स वयणेहिं ॥१७॥ युग्मं॥

यस्मात्संप्रति गणधरशिष्यात् श्रीप्रभवस्वामिन आरभ्य दुष्प्रसभाचार्यं यावत्तृतीयः परंपरागमनामा आगमो जिनेन्द्रोक्तः, स परम्परया 'दानादानाभ्यां' श्रीप्रभवस्वामिना शय्यंभवाय दत्तः तेनादत्तो वा वा श्रीशय्यंभवस्वामिना च श्रीयशोभद्रस्वामिने दत्तस्तेन वाऽऽदत्त इत्येवंरूपेण गुरुशिष्यक्रमः परम्परा तथा आगमः परम्परागमः, 'ते अयि' दानादाने अपि च पुनः 'श्रुतयोगवाहिनां'— 'विहितयोगानुष्ठानानां भवतः, योगाः—श्रुताराधनतपोविशेषाः संयमक्रियायाः, संयमरहितानां नैव संभवति, तत्रापि हेतुमाह—

‘जोगमणु’चि येन कसणेनानुशादानं योगानुष्ठाने उदरेष्वसुरैधानन्तरमनुष्ठाननन्वीकरणे अनुष्ठा वाषट् ‘इमस्स साहुस्सः पयवे-
 दि’न्ति इमं पुण फुवणं पइव इमस्स साहुस्स इमाए साहुभीए वा अहुगस्स अणस्स सुअक्खपस्स वा अणुण्णानदी पवघाए”चि इत्येव
 रूपेण साधुसाध्व्योरेवाभ्ययनान्म्यापनभिरिच्छकः, तेषामेव ध्याविदाने ग्रहणे वा अनुष्ठा, यद्यपि भीआवश्यकमुत्तस्कन्वाभ्ययनस्य
 सामाजिकादिधर्मस्य श्रावकवर्गस्याप्यनुष्ठा तथापि सा न साधोरिव, यतस्तेषां “अणुण्णाय २ समासमप्राण इत्येवं सुचेणं अस्वेणं
 वदुमपणं सम्म धारिखादि गुरुण्येदि वदुखादि”चि, साधूनां च ‘अणुण्णायं २ याषट् सम्म धारिखादि अणोसि च पविखादि’चि
 साधूनामेव दानानुष्ठा, न पुनः भावकायामिति भाषकेभ्य परस्यरागतो न भवति, किंतु साधुभ्य एवेति साध्वभाषे तदापत्तस्य
 परम्यरागमस्त्वाप्यभाव इति गाथापुग्मार्यः ॥७-१८॥ अथ योगादिविधानेन ध्याप्ययन पार्श्वसादीनामपि दृश्यते, तत्र गतिमाह—

अ पुण कत्पयि सिंगी जोगबिहाणेण भणइ सुत्ताइ । त साह्वणऽणुकरण जइ नियहागस्स पडिक्कमण ॥७८॥

अतुनः कुञ्चिद्, न पुनः सर्वत्रापि, छिन्नी-पार्श्वस्थादियोगविधानेन ध्यापि भवति तस्ताध्वनुकरणं, तत्र साध्वभाषे न
 स्यादेव, यथा निहवस्य प्रतिक्रमण साध्वनुकरण, निहवस्य प्रतिक्रमणार्थमपात्, प्रतिक्रमण तावत्पापनिवर्धनं, तत्र निहवस्य लेखतो
 अपि न संभवति, किंतु प्रतिक्रमण कुर्षमेव च प्रतिसमयमनन्तसप्तसप्तमागु भवेद्, एतच्च प्रागु प्रवर्धितमिति गाथार्थः ॥७८॥ अथा-
 नुकरणमेव समर्षष्टिदु गाथामाह—

साहुअणत्सामाषे न वृक्खळिगी न निणहवो होइ । अणुहरणिज्जामाषे अणुहरण कत्स को कुञ्जा १॥१९॥
 साधुअनत्सामाषे न द्रव्यलिङ्गी नवा निहवो भवेद्, अनुहरणीयामाषे अनुहारु-अनुहारं कत्स कः इपरिदिस्तिगाथार्थः ॥१९॥

अथ कडुकमते दृश्यमाना लिङ्गिनः सर्वेऽपि पार्श्वस्थादयो मिथ्यादृष्टय एव, यतः—सावज्जोगपरिवज्जणाह सव्वुत्तमो जईयम्मो ।
 वीओ सावगधम्मो तइओ संविग्गपक्खपहो ॥१॥ सेसा मिच्छदिठी गिहिलिंगकुलिंगदव्वल्लिगेहिं । जह तिन्नि उ मुक्खपहा संसार-
 पहा तहा तिन्नि ॥२॥ (५१९-२० उप.) इति प्रवचनवचनम्, एवं च सति यद् दूषणं भवति तदाह—

केवलमिच्छादिही समवाउ जिणिंदबुद्धिसंजुत्तो । जिणपडिमाणं पूअणपमुहं न करेइ निअमेणं ॥२०॥
 केवलमिथ्यादृष्टिः समवायो—जनसमूहः, समवाउ इति प्राकृतत्वादुत्वमपि, तेन न छन्दोभङ्गः, जिनेन्द्रबुद्धिसंयुक्तो—जिन-
 प्रतिमानां पूजनप्रमुखं—सप्तदशादिभेदैः पूजनं शकस्तवादिना स्तवनं चेत्यादि नियमेन—निश्चयेन न करोति, न विदधाल्येवेत्यर्थः, दृश्यते
 च कुर्वाणोऽतो न मिथ्यादृष्टिः, किंतु सम्यग्दृष्टिरेव, स च साधुषु साधुबुद्धिमानेव स्याद्, एवं च साधवोऽवश्यं भावनीया इति-
 गार्थार्थः ॥२०॥ अथ केवलमिथ्यादृष्टिसमवायस्य श्रावककुलत्वमपि न स्यादिति दर्शयति—

सावयकुलंपि एवं विण्णेअं जं च बाहिराणंपि । उस्सुत्तभासगाणं भण्णं तं तित्थअणुकरणं ॥२१॥
 एवं—प्रागुक्त्युत्त्या श्रावककुलमपि विज्ञेयं, यच्च बाह्यानां—तीर्थाद्बहिर्भूतानामुत्सृज्यभाषकाणां भणनमर्थाच्छ्रावककुलमिति तच्च
 मूर्खजनानां पुरस्तात्तीर्थानुकरणमिति गार्थार्थः ॥२१॥ अथ तीर्थानुकरणे दृष्टान्तमाह—

जह बालिआ य मिलिआ करिंति परिणयणकिचअणुकरणं । ढिगिह्लिआइविसयं एवं तित्थाउ बाहिरिआ ॥२१॥
 यथा बालिकाः—अव्यक्तकुमार्यो मिलिता—एकसमुदायीभूताश्च ढिगिह्लिकाविषयं परिणयनकृत्यानुकरणं, यथा लोके दृष्टं वधू-
 वरयोः सङ्गतयोः परिणयनकृत्यं गीतादिना तथैव ढिगिलिकां पुरस्कृत्य कुर्वन्ति, परं यदि तत्कृत्यं दृष्टं न भवेत्तर्हि तदनुकर्तुं न

द्रवमुच्यन्ति, एवं पार्श्वस्मिन्नशब्दयोऽपि यदि साधुपरम्परागतानुष्ठानं दृष्टिपथमागत न भवेच्चर्हि तदनुकरणशब्दा एव भवेद्युच्यन्ति, एव वीर्यशब्दा अपि बोध्या इति गार्थार्थः ॥ २० ॥ अयं कुरुकेन यथोक्तक्रियापरायणाः समति साधवो न दृश्यन्त इति मणित यथद् दृश्यन्तुमाह—

ज पुण जहुत्तकिरिआ इच्चाइविगप्पवयणउठमाओ । महपावो जिणसमए पवयणउठवयायगत्तणओ ॥ २३ ॥
यत्पुन यथोक्तक्रिया इत्यादि 'जम्हा बहुवकिरिआपरायणा नेव दीसवी'ति षट्पदार्थगाथाया उच्यते मणितं तेन यथोक्त-
क्रिया इत्यादि विकल्पवचनयोः प्रकाशनं मूलवचनानां पुरस्ताद्गणन महापायो जिनसमये—चैनस्सिद्धान्ते, इव इति हेतुमाह—
प्रवचनोपपाठकत्वाद् एवाह उच्यतेऽतः प्रवचनोपपाठको भवति, यदागमः—'सच विगहाओ प०, उ०—इत्थियक्का १ मत्तक्का २
देसक्का ३ रापक्का ४ मिउक्कालुणिआ ५ दंसणमेअण्णी ६ चरिचमेअण्णी ७"च्छि(५६९)थ्रीस्थानान्ते, एतद्धीकादेशो यथा चारित्र-
मेदनी—न समवन्धीदानी महाअणानि, साधूनां प्रपादवहुलत्वादतिचारप्रभूत्वत्वादिचारदोषकाचार्यतत्कारकसाधुशुद्धीनामभावाविति
ज्ञानदर्शनान्यां वीर्यं वर्धत इति ज्ञानवर्धनकर्तृभेष्वेव यत्नो विधेय इति, उक्तं च—'सोही अणत्थि न विही न करिता नविज केव
दीसति । तित्थं च माणइसण निअवगा वेव वोच्छिमा ॥ २१ ॥" इतीत्यादि, अनया हि प्रतिपन्नचारित्रस्यापि तद्विषयस्युपस्थापते, किं
पुनस्त्वमिच्छस्येति चारित्रमेदनीति इति स्थानान्दृष्टीकायाम्, अत्र चारित्रमेदनी विक्रिया मणिता ताच्छब्दं तदुपवेद्यः, सच प्रव
चनोपपाठक एवेति गार्थार्थः ॥ २३ ॥ अयं यथोक्तक्रियाकारित्वमेवेह साधूनामिति समर्थस्तिमाह—

जेण जहुत्तकिरिआपरायणा सति साधुणो निव । सरहण अहिगिणा किच पुअ सत्तिसकत्थिअं ॥ २४ ॥

तस्य कटुकस्योपदेशो महापापः, कथं ? येन यथोक्तक्रियापरायणाः साधवो 'नित्य' तीर्थस्थितिं यावद्भवन्ति, किमाश्रित्य ? श्रद्धानमधिकृत्य, श्रद्धान तु यथा श्रीसुधर्मादीनां तथा संप्रति गूर्जरत्रादौ विद्यमानानामपि, कृत्यं पुनः शक्तिसंकलितं, न हि तीर्थ-कृतोऽशक्यानुष्ठानप्ररूपका भवन्ति, अत एव धर्मदेशनायां साधुमार्गे प्ररूपिते तत्राशक्तानां श्रावकमार्गमप्युपदिशन्ति, तथा साधुना-मप्यनेके जिनकल्पिकादयो मेदाः शक्त्यनुसारेणोपदिष्टाः, अन्यथोपदेशस्य वैफल्यपत्तेः, न हि बलवानपि वृषभो गजं वोढुं शक्नोति, अत एव 'संते बले वीरिए पुरिसक्कारपरक्कमे अठमीचउइसीणाणपंचमीपज्जोसवणाचाउम्मासीए चउत्थहमछ्ठे न करेइ पच्छित्तं"ति श्रीमहानिशीथवचनं, तेन शक्त्यभावे बाह्यानुष्ठानेषु प्रतिक्रमणादनियतानुष्ठानव्यतिरिक्तेषु वा अप्रवत्तमानोऽपि जिनाज्ञाऽऽराधको भण्यते, न चैवं पाश्चत्यादिमार्गोऽपि जिनाज्ञारूपो भविष्यतीति शङ्कनीयं, तेषां सत्यामपि शक्तौ प्रमादाद्देहिकसुखलाम्पव्यात् प्रति-क्रमणादिबाह्यानुष्ठानानासेवनं, आसेवनं च जिनेन्द्रप्रतिषिद्धानामनुचितकृत्यानां, न पुनस्तेषां ज्ञानाधाराधनधिया सम्यगभिप्राये-णेतिकृत्वा बाह्यकृत्यं तावच्छक्तिसंकलितं मणितमिति गाथार्थः ॥२४॥ अथ शक्तिरपि न्यूनाधिका केन हेतुनेत्याह—

सत्तीवि अ दब्वाइसंकलिआ तेऽवि पंच परवसया । तेणं जिणकप्पाई बुच्छेओ जिणवरिदुत्तो ॥२५॥

च पुनः शक्तिरपि—जीवसामर्थ्यमपि द्रव्यादिसंकलिता—द्रव्यक्षेत्रकालभावनाश्रिता, द्रव्यं—वज्रर्षभनाराचादिसेवार्त्तपर्यन्त-शरीरलक्षणं, उपलक्षणात्तदनुयायि मनःप्रभृतिद्रव्यमपि ग्राह्यं, मनोद्रव्य्याणामपि परिणतिः संहननानुसारेणैव स्याद्, अत एव प्रथम-संहननमन्तरेण सप्तम्यां मोक्षे वा न याति, सेवार्त्तसंहननिनां तु द्वितीयपृथिव्यां चतुर्थदेवलोके चोत्कर्षत उत्पत्तिर्भणिता, तादृग्-द्रव्ययोगेन जीववीर्यस्य तथैव संभवात्, न ह्युपकरणाभावे बलवानपि कार्यकरणसमर्थो भवति, यथा जातमात्रो भगवान् श्रीमहा-

धीरोऽप्यनन्तबलवानपि सुरगिरौ पादाङ्गुष्ठभोचनेन सुरेन्द्रं संस्थापयामास, न पुनर्वाक्प्रयोगेण, वाक्प्रयोगेऽतोऽङ्घ्रिबायास्तथा साम
 ध्याभावात्, क्षेत्रमप्यार्यानायाद्विलक्षणं, तवपि कार्यकरणे पल्लवद्वयस्यैवा स्मात्, अत एव "विहिं ठाप्येहिं(ततो ऋणाई) देवे पिहेजा,
 सं०-माशुस्समये आयस्थितिचे सुकले पयात्वा"पि (१०८) श्रीस्थानाङ्गवचनात् क्षेत्रमधिकृत्य बोध्यादिलाभसंभवा, कालोऽपि
 दुष्पमादित्यभोऽप्यस्यैव एव, दुष्पमाकालोत्पन्नानां तथाविधसंहननादिसामग्रीसहितानां प्रायो मनाःप्रभृतीनां सामर्थ्यं स्वल्पमेव
 भवति, तत्र कालानुभाव एव बोध्याः, यथाः-सर्पाहिं ठाप्येहिं भोगात् इत्सम बोध्या, १०-अकाले वरसह १ काले न वरसह २ असाह
 सुखति ३ साह न सुखति ४ गुरुहिं ऋषो मिच्छ पत्निषण्णो ५ मयदुहया ६ वओदुहया ७ (५५९) इति श्रीस्थानाङ्गवचन, अत्र
 पञ्चकालोत्पन्नानां कालानुभावादेव मनोदुःखता वचोदुःखता च भवति, सा च संयतानामपि संहननाविचत् सर्वत्रापि समाना,
 माभोऽपि द्रव्यादिसाकृत्वानां तारव्यादिभेदेन फलान्कयतितो भवति, तेन महाव्रतानि सम्यगाराधयन्तोऽपि साधवः पृथक् २
 स्नानस्तिशोऽस्यारीनां मोक्षारः परलोकेऽपि जायन्ते, तेन संग्रति साधूनां द्रव्यादिसामग्रीवशात्तथाविधवीर्यान्तराप्यकर्मव्योपपन्नमात्
 न पूर्वसाधुवत् विकृततपःप्रसृष्टिषु सामर्थ्यं, 'तेऽपि' द्रव्याद्ययोऽपि 'पञ्चपरवशुक्का' पञ्चसुख्येन कालस्वभावनियतिपूर्वकतपुरुष्कार
 लक्ष्यः पञ्चसमवायस्तस्य परवशुक्काः-उदायशाः, अय भावः-द्रव्यारीनामपि कालादिसमवायानुसारेणैव परिणतिः, तेन कारत्वेन
 'चिनकस्याविशुन्केधो चिनचरेन्द्रोक्तः' संग्रति कले चिनकस्यो न भवति, तद्योग्यसंहननशुताद्यभावात्, अत एव कारवानुत्सवं
 कार्यमिति भाव इति भावार्थः ॥२५॥ अथ विज्ञेयतः कालवत्समविविधकार—

एवं महाव्ययाह षट्पञ्चविंशत्यस्यमूल्याह । उक्तुजडा उक्तुपण्णा बंक्तुजडा अ विजा जाया ॥२६॥

एवं-प्रागुक्तवच्चतुष्पञ्चविकल्पविषयाणि महाव्रतानि भवन्तीति गम्यं, चत्वारि च पञ्च च चतुष्पञ्च तेषां तद्रूपो वा विकल्प-
 श्रुतुष्पञ्चविकल्पस्तस्य विषयीभूतानि महाव्रतानि, अत्र च कारणं मुख्यवृत्त्या काल एव, प्रथमचरमजिनयोः काले पञ्च महाव्रतानि,
 शेषाणां तु काले चत्वारि, यद्-यस्मात्कालानुभावाज्जीवा जाताः, कीदृशाः ?-ऋषभजिनकाले ऋजुजडाः अजितादिजिनकाले
 ऋजुप्राज्ञाः श्रीवीरकाले च वक्रजडाः, चकारोऽध्याहार्यः, तत्र ऋजुजडानां चारित्रपालनं सुकरं, परं विशेषिः दुःसाध्या,
 ऋजुप्राज्ञानां पालनं विशेषिश्चेत्युभे अपि सुकरे, वक्रजडानां तु पालनं विशेषिश्चेत्युभे अपि दुःसाध्ये, यदागमः-“पुरिमा उज्जु-
 जडाओ, वंजजडाउ पच्छिमा । मज्झिमा उज्जुपणाउ, तेण धम्मे दुहाकए ॥१॥ पुरिमाणं दुब्बिसुज्झो उ चरमाणं दुरणुपालओ
 कप्पो । मज्झिमगाणं तु भवे सुविसुज्झे सुपालए ॥२॥” इतिश्रीउत्तराध्ययने (८५७-८*) ननु ऋजुप्राज्ञानां चारित्रं युक्तं,
 परं ऋजुजडानां कथमिति चेद्, उच्यते, सत्यामप्यनाभोगतः स्वलनायामुजुजडानां तीव्रसंश्लेशाभावाद्भावतः शुद्धत्वात्स्थिरभावे-
 नैव चारित्रपरिणामस्तीर्थकृद्भिर्निर्दिष्टः, तथा सहकारिवशेन कादाचित्को वाऽस्थिरभावोऽपि न चारित्रपरिणामं हन्ति, न ह्यभिसंप-
 र्कादुष्णमपि वज्रं वज्रत्वमपि जहातीति, यदाहुः श्रीहरिभद्रसूरिपादाः-“एवंविहाण व इहं चरणं दिढं तिलोगनाहेहिं । जोगाण
 थिरो भावो जम्हा एएसि सुद्धो उ ॥१॥ अथिरो अ होइ भावो (इयते) सहकारिवसेण ण पुण ते हणइ”ति (पंचा० ८३९) नन्वेवं
 युक्तश्चरणानपगम ऋजुजडानामार्जवलक्षणस्य गुणस्य सद्भावाद्, वक्रजडानां पुनर्दोषद्वयसद्भावात् कथमसाविति चेदित्यत्राप्युच्यते,
 यथा ऋजुजडानामनाभोगतः स्वलना तथा ‘मायैव वक्रते’ति वचनाद्द्वक्रजडानां प्रायः कालानुभावतोऽसकृन्मावृत्थानादेव, तच्च
 संज्वलनकषायाणामेवातिचारहेतुत्वात् तत्संगतमेवात्र ग्राह्यं, नेतरत्, तस्य चारित्राद्युपहन्तृत्वाद्, यदुक्तं-“सन्वेऽविअ अइआरा संज-

समान तु तदयञ्चो इति । मूलच्छिन्न पुत्र दोह मात्सण्ड कसायाचं ॥१॥ (१-१-२२ति) इति, यथाभीषां ब्रह्मत्व तन्मेधामपिकृत्वैव बोध्यं, न पुनः परस्त्रीयकृत्यामिप्रायसाभित्यापि, यद्वा ब्रह्मब्रह्मनां ब्रह्मत्वं मायायामेवान्तरमर्हति, यदस्ते जानन्त्वोऽपि परमत्या यनार्थं मायैषासदप्यात्मीय ब्रह्मत्वमाविष्कुर्वन्ति, तस्मात्तद्वत्सुपचरित, माया तु वास्तव्येवेति मायाहेतुका चारित्रस्त्वलनेति मान इति, कैश्चिन्नातिचारबाहुल्यादुष्पमायां चारित्र्यमेव न मन्त्यते, तदप्यसमञ्जसमेव, "न विषा सित्त्वं नियतेहि"ति प्रचयनाभिप्रत्यैर्विना तीर्थसैवासंमगाद्, ज्यघृहारमात्ये त्वैर्विचयनस्तुर्णां महवः प्रायश्चित्तसोक्तत्वात्, तथा "जो मगाद् नरिय मम्मो नय सामइत्वं न वेव य वयार्थं । सो सम्यसंस्मन्सो ह्ययञ्चो सम्यसंवेण ॥१॥" इत्याद्युक्तेषु, तस्मात्पूर्वसाध्यपेक्षया हीनतरक्रियापरिणामवत्त्वेऽपि नृपयोपविपद्मपुष्करिभ्याघागमोक्छटान्तेन दुष्पमासाधुनां साधुत्वमेवेत्यादि बहु वक्तव्यं ग्रन्थन्तरावबगन्तन्त्वय्यभितिगाथार्थः ॥२६॥ अथ प्रत्युक्तानां सर्वेषामपि साधुनां साधारणस्वरूपमाह—

स्रग्भेवि मुत्तिपदिअ सिलोकासहिभा य इति मुत्तिपवरा । तेषां कजुञ्जो बहुञ्जो मोत्तञ्जो पावमुत्तिञ्ज ॥२७॥
 सर्वेऽपि क्खुनबक्खुप्राइवक्खुबल्लक्षणा 'मुत्तिपयिक्खा' मोक्षपयिकाः' मोक्षपयिकाभिनसैलोक्यमहिताः—त्रिलोकजनपुत्रिताय भवन्ति, किं-
 तवथाः ?—'मुत्तिपवरा' इतीनां मध्ये प्रचानाः, सर्वेऽप्यविशेषैवैवारास्यत्तानमित्यर्थः, यदस्ते क्खानुमावापथा परिणता इति न दोषः, क्खानुमावापो दोषः सोऽकिञ्चित्कर एव, नहि तदोपेधाराध्यपदमपि न मपति, किंतु क्खद्वेषेण यतनाऽजुणा, यदा गमा—“क्खत्तस य परिहानी संबमजुम्मापं नरिय खिपार्थं । जयपण्ण वड्डियञ्चं न्हु जववा भवए अंगं ॥१॥” (२९६) श्रीउप-
 देशमात्मार्थां, अथ एव तदाच्छास्त्रनाऽपि सद्गीतने, यदागमः—“जे जापि संवपि गुहं वाएणा, वररे इये अक्खुजपि नवा । हीलंति

मिच्छं पडिवज्रमाणा, करिंति आसायण ते गुरूणं ॥१॥” इति श्रीदशवै०, अत्र बहुश्रुतानां श्रीसुधर्मस्वाम्यादीनां हीलने यथा मिथ्यात्वं तथा कालानुभावादल्पश्रुतादिगुणवतामप्याचार्यादीनां हीलनेऽपीत्यविशेषेण भणितं, कालादिदोषस्योपेक्षणीयत्वाद्, यत एवं तेन कारणेन ‘कडुकः’ कडुकनामा गृहस्थस्तत्पृष्ठलभ्योऽन्योऽपि बडुक इव-बडुकसदृशवेषधारित्वाद्बडुको मोच्यः, किं वत् ?- पापमूर्त्तिर्विद्, अयं पापमूर्त्तिरित्यवगम्य मोच्य इति गार्थः ॥२७॥ अथ प्रागुक्तेन किं संपन्नमित्याह—

एएणसुत्तरपहे सुणिणो संतित्तिवयणमवि खित्तं । जह अडवीथलवडिओ कडक्करो बभणाइट्टो ॥२८॥

एतेनोत्तरापथे मुनयः सन्तीति वचनमपि क्षिप्तं-निरस्तं, दृष्टान्तमाह-यथा अटवीस्थलपतितः कटत्कारो ब्राह्मणादिष्टो निरस्तः, अयं भावः-यथा कश्चिद्रोरब्राह्मणः क्वापि ग्रामे कणवृत्तिं कर्तुं गतः, तत्र चैकः कुलपतिः प्रकृत्या कृपणः, तस्य च वृद्धत्वेन हेतुना धर्मकरणेच्छा समुत्पन्ना, तस्य गृहे मन्द्रा वृद्धा च गौरस्ति, सा च स्वस्तिभाणनपुरस्सरं तस्मै ब्राह्मणाय दत्ता, द्रम्मचतुष्टयं दक्षिणापि, परं स ब्राह्मणोऽनभ्यासात् मूर्खत्वाच्च स्वग्रामं प्रति नयनप्रकारमनवगच्छन् कुलपतिना कटत्कारनामानं गोहकनशब्दं शिक्षितः, स च कटत्कारशब्देन गां हक्यन् अटवीस्थले प्राप्तः, तत्र चैकं पीलुवृक्षं फलितं दृष्ट्वा पीलुफलानि भक्षितुं लग्नः, तावता तादृशी गौः श्रान्ता सती भुव्युपविष्टा, स च ब्राह्मणः तृप्तीभूय गोसमीपमागतः, परं गोरुत्थापनशब्दः कटत्कारो विस्मृतः, अस्यां भुवि नष्ट इति धिया भुवं शोधयितुं लग्नो यावन्मध्याह्नेऽध्वनि गच्छन्नेकः पथिकस्तत्रागतः, तेन पृष्टं-भो विप्र ! किमटवीस्थलं शोधयसि ?, तेनोक्तं- महर्द्धिकेन कुलपतिनाऽर्पितो मदीयः कटत्कारो नष्टः तं शोधयामि, तेन पथिकेन ज्ञातं-कटत्कारनामकं किंचित्सौवर्णं रोप्यकं वा नाणकं भविष्यति, तेनोक्तं-यद्यहं लाभयामि तर्हि मममर्द्धं दास्यसि ?, ब्राह्मणेनोक्तं-भवतु, सोऽपि तद्ददत्वीस्थलीं शोधयितं

क्त्वा, एवं च सति सार्यं चात्, स च पयिका खिन्ना सत् गोरोधो मयिष्यतीतिधिया गोः समीपमागत्य फटत्कारस्रब्देन गाहृत्या-
 पयामास, वास्या प्राणपेनोक्तं-लब्धो सो फटत्कारः, तेनोक्तं-वेदि मल्लस्यं विमाग, प्राणपेनोक्तं-स्वमप्येवाहसं स्रब्दं कुर्वाणो
 याहि, पयिकेनोक्तं-एव किं नष्टमासीत् !, तेनोक्तम्-एवाहसः स्रब्दः, पमात्स पयिकः सेदखिभो प्राणपमाक्रोषयामास-सो मूर्ख
 प्राणन ! मुपाज्यं विहस्वितः, प्रथमत एष किमेवं न मपितवान् !, मया स्वगतं-किञ्चिन्मापक मयिष्यति, प्राणपेनोक्तं-सोः पयिक !
 त्वमेव मूर्खस्त्वमेव व्यक्त्या कथं न पृष्टमाहित्येवं परस्परं विषदमानयोर्दयोरपि (रात्रिर्वाता) रात्रौ व्याघ्रव्यापादितौ पञ्चत्वं प्राप्तौ,
 पञ्चदुसयोरपि प्राणपेरकिञ्चित्कारणेन लोकेऽपकीर्षिः प्रवृत्ता, तथा कडुकस्य तदुपदेस्यलस्य चोचरापचे साधुचनगवेवणमक्रिञ्चि
 त्स्त्रमिति तर्कननिन्द्यं, तत्र साधुचनगन्धस्थाप्यनवममाहू, एवमेतद्वृष्टान्तेन कडुकोक्तं निरुल्लसितिगावार्थः ॥२८॥ अथ कडुक
 खोचरापचसाधुविकल्पं दूषयित्नुमाह—

उत्तरपद्मशुभाणं न हृति जह कालमाहणो दोसा । ता इतो लहयरे मण्णामो साहुसजाप ॥२९॥

उचरापचमधुप्यास्यां क्लृप्तादयो दोषा यदि न भवन्ति तर्हि 'इधो'ति एतस्मात् क्षेत्रात् अपदिदत्त्वेत्रगतसाधुसद्भदायात् साधु-
 संख्यां तद्वतरान्-भेष्टतरान् मन्यासते, एव च नास्ति, किंतु सर्वत्रापि संहनकालादीनां तुस्यतेवेतिगावार्थः ॥२९॥ अथ सामर्थ्यां
 तुल्यात्वापि कथं भिन्नं भवत्विति दूषयित्नुमाह—

जह तुल्ला सामरगी कर्जपिअ तुल्लमेव जगमग्गो । मन्नि इत्थकारणेहिं तातूहिं तिइत्थमाअपको ॥३०॥

यदि सामग्री तुल्ला कर्जपिअपि तुल्यमेवेति अयन्मार्थो-लोफस्त्रितिः, इहान्तमाह- 'नपि'पि इत्त्कारणो-इत्त्रमाअपकक कर्जोः

येस्तन्तुभिर्वस्त्रं यत्स्वरूपं यावदायामदैर्घ्येण हस्तप्रमाणं जायते तावद्धिस्तन्तुभिस्तावदायामदैर्घ्येण त्रिहस्तप्रमाणः पटो नापि-नव भवति,
कारणवैषम्यादेव कार्यवैषम्यमितिन्यायात्, कालादिसामग्र्यां तुल्यायां यथाऽत्रत्याः साधवस्तथा संभवन्तोऽप्युत्तरापथे तथाविधा एव,
न पुनर्बाहुबल्यादिवत् वत्सरं यावत्कार्योत्सर्गादिकरणसमर्था इतिगाथार्थः ॥३०॥ अथ तस्याग्रहमतिप्रसङ्गेन दूषयितुमाह—
एवंपिअ जह उत्तरपहंसि विहरंति उग्गचारित्ता । ता सिद्धंतो अण्णो इमो उ जंजालसारित्थो ॥३१॥

एवमपि—प्रागुक्तयुक्तिमुपेक्ष्यापि यदि उत्तरापथे उग्रचारित्राः साधवो विहरन्ति 'ता'तर्हि सिद्धान्तोऽन्यः, अप्येवयोरध्याहा-
रात्सिद्धान्तोऽप्यन्य एव, तत्साधुसंबन्धी सिद्धांतोऽप्यन्य एव सिद्ध्यति, अयं तु गूर्जरत्रादौ दृश्यमानोऽङ्गोपाङ्गादिरूपः जंजालसदृशः—
खमराज्यकल्पः संपन्न इतिगाथार्थः ॥३१॥ अथ सिद्धान्तभेदेहेतुमाह—

जं देवडुप्पमुहा इमंसि भणिआ य उग्गचारित्ता । ते खल्ल गुज्जरपमुहे संजाया सम्मया समए ॥३२॥

यद्—यस्मात्कारणाद् अस्मिन् गूर्जरत्रादौ विद्यमाने सिद्धान्ते 'देवर्द्धिप्रमुखा' देवर्द्धिगणिक्षमाश्रमणप्रमुखा उग्रचारित्रा भणिताः,
यदागमः—“सुत्तत्थरयणभरिए खमदममहवगुणेहि संपन्ने । देवडुखमासमणे कासवगुत्ते पणिवयामि ॥१॥” इतिश्रीपर्युषणाकल्पे,
आदिशब्दाच्छ्रीकालकाचार्यश्रीखण्डुटाचार्यप्रभृतयो युगप्रधाना ग्राह्याः, एतावता किमित्याह—‘ते खल्वि’ति ते—देवर्द्धिगणि-
क्षमाश्रमणप्रमुखाः खल्ल—निश्चितं गूर्जरप्रमुखे देशे जाताः ‘समये’ सिद्धान्ते सम्मताः, यद्यं सिद्धान्ते सम्मतस्तर्हि तदनुजाः—शिष्य-
प्रशिष्यादयोऽप्यत्रैव भावनीयाः, नो चेदयं सिद्धान्त एव परिहर्तव्य इतिगाथार्थः ॥३२॥ अथ प्रकारान्तरेण दूषयितुमाह—
सिद्धंतभासशुण्णिप्पमुहाणं कारगावि इह जाया । ता कूसमसंधथए वीसासो कह णु कहुअस्स १ ॥३३॥

सिद्धान्तस्य अज्ञादिद्वयसमूहस्य भाष्यपूर्णप्रामुखाणां कारणतः भीमिनमद्रगणिकसमात्ममणकीजिनदासगणिमहत्तरात्री
देषर्दिगणिकसमात्ममणकीठमास्मासिवाचकप्रमुखा, आदिशब्दाद्रीशीलाङ्कारार्थश्रीअमथवेवसूरिअमीमलयगिरिसूरि-
श्रीहेमचन्द्रसूरिप्रमृतपत्नीकादिविधायका इह-गूर्जरतरी आताः, ते च सर्वेऽपि कद्रुकामिप्रायेण सिध्याष्टयाः पापत्वाद्य एव,
वत्कृताश्च प्रन्थाः कथं सिद्धान्तः सिद्धान्तम्प्राक्यनं च संभवेषु, एव च सति तथाविधप्रन्थानुसारेण भीवेवेन्द्रसूरिमिर्षुषगसंपत्तोत्र
कृतं तत्र कद्रुकस्य तु पितृकं कथं विधासः समुत्पन्नः, यदि तत्र विधासस्तर्हि साधनोऽप्यत्रत्या एवास्त्युपगन्तव्याः, अन्यथा 'माता मे
वाम्भे'ति न्यायः संपद्यते, किंच-सिद्धान्तानुसारेण नयस्कारमात्रस्याप्यन्ययन संसारवृद्धिहेतुः, यथा श्रीमहानिशीथे उपधानोद्गह
नमन्तरेण नमस्कारमन्नेज्जन्तानां तीर्थठवादीनामाध्यातनाकारको मणिकाः, तथा गुरत्सेन सत्वा कद्रुकमतीयेन पर्ववि पर्मदेवना विधी
यते साऽपि न पुन्यते, इत्यादिदृष्टो धर्म कथयति तदा गुह्यारखन्त्येणैव यथा अथ शो वा गुरुभिरित्यमादिष्टमित्येव रूपेण, न पुनः
समाप्तवन्त्वेन, यदुक्तं- 'परिसिद्धान्तं करये किञ्चाद्यमकरगद्य पठिकमनं । अस्वरूपे अ तथा विवरीअफरुवगाए अ ॥४॥ इतिआवक
प्रतिक्रमणसूत्रे, अस्याभूयैकदेशो यथा-ननु 'अध्यापयतिमित्तरो विवोहणो मन्वपुंडरीकाब्जं । धम्मो विजयपण्यतो एकप्यजइमा
करोमन्वो ॥१॥ इति, तो नं सायमस्त परुगणऽभावानो क्वं तन्निवरीअयाए पठिकमनं, आयरिओ मया-सचमेवं, किंतु सय
वस्तु समीसरणरूपाए सावणस्त देसणाए पठिसेरो, जओ-सुक्तिबाओ महिअतुपरहो सुनिच्छिअत्तो गुरुपरतंतवयणो अजुप्येह
करे, क्वणठ नाम को दोसो, जो वा पञ्जाकओ धामरणनयमित्तो छिणकालपरिसाविसारओ नविसेजपओ वस्तु धम्मस्त
परुगणादि संभवा, वा पठिकमनं अइह"मिति आचक म० पूर्णो, अत्र पञ्जाकव्यसिरिकेन गुरत्सेनाजुप्रेवा कर्षक्या इत्युक्तम्,

अनुप्रेक्षा चार्थचिन्तनिका, सा वाचनाप्रच्छनापरावर्त्तनानुप्रेक्षाधर्मकथालक्षणपञ्चविधस्वाध्यायानां मध्ये चतुर्थो भेदः, साऽप्यनु-
 प्रेक्षा तेन कर्त्तव्या येन सुतीर्थस्त्वत्रार्थो गृहीतौ स्याताम्, एवंविधोऽपि निश्चितस्त्वत्रार्थधारकः, सोऽपि गुरु-
 परतत्रो-गुर्वीयचः, न चैवं कडुकमते तद्रन्धोऽपि संभवति, गूर्जरत्रादौ सुतीर्थस्यैवाश्रद्धानात्तदभावाच्च कुतो गुरुपारतन्त्र्यं ?, ग्रामो
 नास्ति कुतः सीमे'ति गुरुपारतन्त्र्याभावे च द्व्यार्थनिश्चयोऽपि न संभवति, यदागमः—“मूअं हुंकारं वा बाढकार पडिपुच्छ वीमंसा ।
 ततो पसंगपारायणं च परिणिह सत्तमए॥१॥”ति(१-८९ ३-३३*)श्रीआवश्यकनिर्युक्तौ, तथा “संहिआ य पयं चेव, पयत्थो
 पयविग्गहो । चालणा य पसिद्धी य, छव्विहं विद्धि लक्खणं ॥१॥” इति (१३५*) श्रीअनुयोगद्वारे इति, चालनाद्यभावात्
 कुतः द्व्यार्थनिश्चयः ?, कडुकेन तु वैपरीत्यभाजनैवास्तामनुप्रेक्षा धर्मकथैव क्रियते, धर्मकथा च स्वाध्यायस्य पञ्चमो भेदः, स च
 गृहस्थानां निषिद्धः, यदागमः—“चत्तारि पुरिसजाया पं०, तं०-आधविच्चा नाममेगे नो उंछजीविसंपन्ने उंछजीविसंपन्ने नाममेगे नो
 आधवित्तए” (३४४) इतिश्रीस्थानाङ्गे, एतङ्गीका यथा आख्याय एवाख्यायकः स्त्रत्रार्थस्य न चोञ्छजीविकासंपन्नः, नैषणा-
 निरत इत्यर्थः, स चापद्रतः संविद्यः संविद्यः संविद्यपाक्षिको वा, यदाह-हुज हु वसणं पत्तो सरीरदुत्थियतयाएँ असमत्थो । चरणकरणे असुद्धो
 सुद्धं मग्गं परूवेज्जा ॥१॥” तथा “ओसन्नोऽवि विहारे कम्मं सिट्टिलेइ सुलहबोही अ । चरणकरणे विसुद्धं उववूहंतो परूवंतो॥२॥”ति
 एको, द्वितीयो यथाच्छन्दः तृतीयः सुसाधुश्चतुर्थो गृहस्थादिरिति इतिश्रीस्थानाङ्गटीकायां, अत्र गृहस्थश्चतुर्थे भङ्गे भणितः, स
 च द्व्यार्थख्यायको न स्यात्, कडुकमते तु सामायिकादिस्त्राख्यायको गृहस्थ एव, तन्मते साधोर्दर्शनस्यैवाभावात्, साध्वभावे च
 संविद्यपाक्षिकस्याप्यभावात्, तदभावे च कुतः सूत्रार्थावप्तिरिति कडुकमतेऽत्रत्यसिद्धान्ताभावात्कथं युगप्रधानादिनिर्णयः ?, किंच-

कडुकमते उपरापयवर्तिनां साधूनां सिद्धान्ते पूर्वत्राप्तनिवर्तिन एव शुभप्रधाना तस्मात् सविष्यन्ति तदा कडुकस्य का मतिः! कथं वा तभिर्नय इति सर्वकालसंदिग्ध एव सोत्रमात्रमस्तीकृत्योद्भ्रान्तयेता उभयग्रष्ट इतियाचार्यः ॥ ३३ ॥ अथोत्तरापयसाधुनिश्चामा उभय धर्मकृत्यं कुर्म इति कदाश्चयं इवपितुमार—

उत्तरपयशुनिस्सं अवलबिभ घम्मक्किचमिह कुणिमो । तंपिअ मिअतिण्हामं विवेहयणपि किं नेव ! ॥ ३४ ॥

उत्तरपयसाधुनिश्चामनेभ्य ष यद्वर्मकृत्यं कुर्मत्तन्मुयतुष्वामं—मरुमरीषिकककृत्यं, यतस्तदुद्ग्रा अलास्रया धावमानो न बल-
साममानभवति तथाऽप्युत्तरापयसाध्याया प्रवर्धमानो न धर्ममाशू भवति, यतो विवेहजानो साधूनां किमेवं न निभां क्खोति! उभ-
यत्राप्यवर्द्धने विवेहामावेऽप्युत्तरापयसाधूनां निश्चामस्तीकृत्य धर्मं क्खोति तर्हि विवेहजानो साधूनामेव कुर्विति वात्पर्यं, नन्वेवमेव
भवत्विति चेन्मैवं, विवेहजानो साधूनां निश्चामा धर्मकृत्यस्याप्यसंभवात्, अत एव वर्षाकालस्वितानामपि साधूनां यथाचार्यः श्वरीरा-
त्ययमूलो मधेवर्हि गच्छन्तराचार्याभयचार्यं त्राभातुप्रामविहारकरणातुआ, यदागमः—“पंचर्हि ठाणेर्हि कप्पति निग्गणण वा २
यामाशुगामं दूहञ्चिचए, सं०-नाभठयाए दंसणठयाए परिणठयाए कायरियठवक्काए वा से तस्स विमुंमेखा आयस्तिवज्जसायाण
बहिआ वेयावक्कएजयाए”पि (४१३) श्रीस्थानाद्धे, एतदीप्पदेवो यथा—‘आपरिवठवक्काए’पि समाहारइन्द्रल्लू काषार्योपा-
व्याय वा ‘से’ तस्य मिथोः ‘चिमुंमेखाहि’ विपक्क-श्वरीरात्तुषण् मफेत्-आयेठ, मिपेतेत्सर्वाः, ततस्सत्र मच्छेऽन्यसाधार्यविरमत्ता-
इत्यान्तराभयणार्थमिति श्रीस्थानांगटीक्यायां, अत्र यदि यथाविवेहवर्तिनामाचार्योदीनां, निश्चामा चारित्रारापनमविष्यत्किमिति
साधूनामपि बहुमांसकस्त्वित्त्वानि मणान्तराचार्यविवर्णार्थं विहारकरणातुआमदस्सत्, तस्मात्तत्रल्लसाधुनिश्चयेव धर्मकृत्यं भवेत्,

नान्यथेत्यदृश्यमानानामप्युत्तरापथवर्तिनां युगप्रधानादिसाधूनां निश्रया धर्मं कुर्म इति कडुककदाशापि निरस्तोति गाथार्थः ॥३४॥
अथ सिंहावलोकनन्यायेन देवगुरुधर्माणां त्रयाणामपि सर्वजनप्रतीतामप्याशातनां विवक्षुः प्रथमं देवाशातनामाह—

संपुण्णसेसवेसो मत्थयमुग्घाडिऊण जिणभवणे । पविसइ विरूवरूवो जिणवरआसायणाणन्नो ॥३५॥
संपूर्णः शेषः—पादघटिकाव्यतिरिक्तो गृहस्थोचितो वेधो यस्य स संपूर्णशेषेषः जिनभवने द्वारं यावत् संपूर्णविषः सन् जिनभवने
मस्तकमुद्घाट्य पादघटिकामुत्तार्य विरूपरूपो—बीभत्सरूपाकारः प्रविशति, तेन हेतुभूतेन स कडुकः कीदृशः ?—जिनवराशातना-
नन्यः—जिनेन्द्राशातनायामनन्यः, अन्य एतादृशो न भवतीत्यर्थः, जिनभवने चाशातनाश्चतुरशीतिः, ताश्चमाः—खेलं ? केलि २ कलि
३ कला ४ कुललयं ५ तबोल ६ मुग्गालिअं ७, गाली ८ कंगुलिआ ९ सरीरधुवणं १० केसे ? १ नहे ? २ लोहिअं ? ३ । भत्तोसं ? ४ तय ? ५-
पित्त १६ वंत १७ दसणे ? ८ विस्सामणं ? ९ दामणं २०, दंत २१ त्थी २२ नहर ३ गह्वर ४ नासिअ २५ सिरो २६ सोअ २७ च्छवीणं २८
मलं ॥ १ ॥ मंतुम्मिलण २९ लिक्खयं ३० विमज्जणं ३१ मंडार ३२ दुव्वासणं ३३, छाणी ३४ कप्पड ३५ दालि ३६ पप्पड ३७ वडी ३८ विस्सा-
रणं ३९ नासणं । अक्कंदं ४० विकहं ४१ सरच्छघडणं ४२ तेरिच्छसंठावणं ४३, अग्गीसेवण ४४ रंधणं ४५ परिखणं ४६ निस्सीहिआभंजणं
४७ ॥ २ ॥ छत्तो ४८ वाहण ४९ सत्थ ५० चामर ५१ मणोऽणोगत्त ५२ मब्भंगणं ५३, सच्चित्ताणमवाय ५४ चायमजिए ५५ दिट्ठीइ नो अंजली
५६ । साडेगुत्तरसंगमंग ५७ मउडं ५८ मोलि ५९ सिरोसेहरं ६०, हुड्डा ६१ जिड्डुह ६२ गिड्डिआइ रमणं ६३ जोहार ६४ मंडकिअं ६५ ॥ ३ ॥
रिक्कारं ६६ धरणं ६७ रणं ६८ विवरणं ६९ बालाण पल्लत्थिअं ७०, पाऊ ७१ पायपसारणं ७२ पुडपडी ७३ पंकं ७४ रओ ७५ मेहुणं ७६ ।
जूअं ७७ जस्सण ७८ सुब्बु ७९ जीवि ८० वणिजं ८१ विजं ८२ जलं ८३ मअणं ८४, एमाईअमवअकअमुअओ वजे जिणिंदालए ॥ ४ ॥

इति चतुरशीत्याद्यातनाकाव्यानि ॥ कला-धनुर्वेदादिकाः ४ कुल्लय-मण्युपं ५ मघोसं मुत्सासिका १४ त्वथ-त्रणादिसंबन्धिनी
 पातयति १५ पिप चातुविद्येयं औपषादिना पा० १६ दामनं-अत्रादीनां २० दत्ताश्विनस्वगण्डनासिकशिरःश्रोत्रच्छीनां मलं जिन
 गृहे त्यजति, तत्र छविः-शरीरं, शेषास्तद्वयवाः २८ ॥ १ ॥ मर्षं-भूतादिनिग्रहलक्षणं रात्रादिकायश्लोषन वा तत्र करोति २९
 कापि स्वस्त्रीपविवाहादिकृत्ये निर्णयाय इष्टपुरुषाणां तत्रोपवेष्टनं ३० लेखन व्यवहारादि ३१ राधादिकार्यं विमञ्चन विभागं वा
 दायादीनां तत्र करोति ३२ मोढागारं निजद्रव्यादेः ३३ दुष्टासन पादोपरि पादस्नापनादिक ३४ छत्राणी-योग्यपिण्डः ३५ कर्प्यटं-
 वधं ३६ दालि-मुद्गादिद्विदलरूपा ३७ पर्पटा ३८ घटिका ३९ एषां विसारणं-उद्यापनकृते विस्तारण, नाश्रनं-राजदायादिमयेन
 चैत्यस्य गर्भगृहादिष्वन्तर्धानं ४० आक्रन्दनं-रोदन पुत्रकलत्रादिविचियोगेन ४१ शरणां-आप्यानामिक्षुणां च घटनं, सरत्त्वपाठे तु
 शराणामद्याणां च-घनुपादीनां च घटन ४३ परीक्षणं द्रम्मादीनां ४७ ॥२॥ छत्रोपानदादीनां बहिरभोचन ५२ त्यागः-परिहारः
 'अत्रिण'पि अनीवानां शरद्वदिकादीनां बहिस्तान्मोचनेन अहो मिथाचरणामय धर्म इत्यवर्णवादो दुष्टलोकैर्विधीयते ५५ मुकुटं
 मत्तके धारति ५८ मौलि-शिरोबिष्टनविशेषणरूपा ५९ श्लेष्मरं इमुमादिमयं विधत्ते ६० दुर्गां पाणपत्तनालिकेस्रसंबन्धिनीं पातयति ६१
 जिह्वारः-गेन्दुकः ६२ ज्योत्स्नारक्षण पित्रादीनां ६४ माण्डानां-विटानां क्रिया कथावादानादिका ६५ ॥३॥ विवरणं-बालादीनां
 विजटीकरणं ६९ पर्यस्तिकाकरणं ७२ पादुका-काष्ठ्यादिमय चरणरक्षणोपकरण ७१ पादयोः प्रसारणं सैरं निराकुलतायां ७२ पट्टं-
 कर्म करोति निजदेशावयवबालनादिना ७४ रजो-धूलिं तत्र पादादिलघां श्राटयति ७५ युक्तं मस्तकादिभ्यः क्षपयति बीषयसि
 वा ७७ गुप्त-लिङ्गं तत्सारंश्रुतस्य कारण, शुन्कमिति पाठे तु युक्तं-रग्णाह्वाविमिः ८० वैद्यकटं वाणिज्य-क्रयक्रियादिकरूप ८०

शय्यां कृत्वा तत्र स्वपिति ८२ जलं पानार्थं तत्र मुञ्चति पिबति वा ८३ तथा मञ्जनस्थानं करोति ८४ ॥ इत्याशातनाकाव्याचचूरिः ॥
 अत्र पञ्चपञ्चाशत्तमाशातना हारमुद्रिकादिबहिर्भोचनेनाहो भिक्षाचरणामयं घर्म इत्यादिजनापवादलक्षणा भगिता, परिहितशेषवे-
 षयोद्घाटितमस्तकस्य तु साक्षाद्भिरूपदर्शनस्य सुतरां महाशातनेति बोध्यं, या तु मौलिधरणे षष्टितमा आशातना भगिता सा तु
 शिरोवेष्टनविशेषजन्या, ननु शिरोवेष्टनविशेषस्तु गृहस्थस्य स्वामाविकेषान्तःपातिनी या पादघटिका तस्या उपरि यद्ब्रह्मवेष्टनं तद्
 बोध्यं, यथा ब्राह्मणो मनुष्यविशेषः सहकारो वृक्षविशेष इत्यत्र विशेषशब्दस्य व्यवच्छेद्या ब्राह्मणव्यतिरिक्ताः क्षत्रियादयो मनुष्याः
 राजादनप्रभृतयो वृक्षाश्च, तथा शिरोवेष्टनविशेष इत्यत्रापि विशेषशब्देन पादघटिकादि व्यवच्छेदं, नतु सामान्येन शिरोवेष्टनमेव ग्राह्यं,
 विशेषशब्दस्य वैयर्थ्यापत्तेः, एतच्च सम्यक्शब्दपरिज्ञानशून्येन कटुकेन न ज्ञातमिति जिनेन्द्रशातनावीजमज्ञातमितिगाथार्थः ॥३५॥

अथ पादघटिकात्यजने कटुकं कटुकयुक्तिमाह—

तित्थंकरेण सद्धिं माणो कह जुत्तिजुत्तओ जुत्तिं । जंपेइ नय सुणेई सुणीहिवि समं समं दोसं ॥३६॥
 तीर्थंकरेण सार्द्धं मानः—अभिमानः कथं युक्तियुक्तको-युक्तिक्षमो ?, न भवतीति, युक्तिकटुकः कथयति, न च मुनिभिः
 समं-सार्द्धं समं-समानं दोषं जानाति, अयं च दोषो मुनिभिः सह समान एव, यतो मुनिभिः सहाप्यभिमानो न युक्तः, अतो मुनि-
 स्थानेऽपि प्रविशन् पादघटिकारहित एव युक्तः स्यात्, तच्च कटुकेन नाभ्युपगतमतो ज्ञानविकलः कटुक इतिगाथार्थः ॥ ३६ ॥

अथ गुर्वाशातनामाह—

गुरुआसोयणमूलं उप्पत्ती अस्स लुं पगस्सेव । जिणपडिमाणं लोए आबालं जाव जगपडहो ॥३७॥

अत्र कद्रुकस्योत्पत्तिरेवकारोऽप्याहार्यस्यदुत्पत्तिरेव साध्यासाधनामूलं, यतः कद्रुक उत्पन्नमात्र एव न मम गुरवो इत्यप्य-
 मायान्तीति क्वचोमात्रेण साधूनामासाधनाकारो, इत्यन्तमाह—‘सुम्पकस्तेषु’त्यादि, इह यथा सुम्पकस्योत्पत्तिरेव विनप्रतिमानामासा-
 धनामूल, स चोत्पन्न एव नासाक प्रतिमासु देवत्वबुद्धिः संपद्यते, अयं सावः—यदि कद्रुकः साधुमङ्गीकरोति सुम्पकस्तु विनप्रतिमां
 सति तयोर्व्यपन्धेवः सात्, तदनङ्गीकारमूलकत्वापयोः, एतवावाहं—बालकमा—मर्यादीकृत्य बगस्तप्यो वर्षते—आवाहगोपांगनाना
 मपि कद्रुको गुरुप्रत्यक्षीको सुम्पकस्तु विनप्रतिमानामिति प्रतीवभितिगाद्यार्थः ॥३७॥ अयं वर्माघातनामाह—

शुरुपरतताधिरहिसो घम्मुवपसं मुगिञ्च निहिलिङ्गी । कुर्वन्तो घम्मस्सधि आसाई तेण तिण्हपि ॥३८॥

गुरुरारतन्त्यरहितो शूरत्वलिङ्गी मुनिवद्भूमोपदेशे कुर्वन्तु धर्मसाधाती—धर्मसाधातनाकारी, अयं सावः—क्याचिन्मूलावको घर्म
 क्ययति तथा गुरव इत्यमाविद्यन्तीत्येवं गुरुसतश्चो घर्मं कथयति, न पुनः समाप्रबन्धेन साधुवद्भूमिवेष्टनां कृते, अयं चैतद्विलम्ब
 भोज्यो धर्मसाधातका, तेन क्रमेण श्रयानामपि देवगुरुधर्मविद्याप्यासाधनाकारी अनन्तसंसारपरिप्रयत्नमूलं कद्रुकः स्वसान्नेषां च
 तदुपदेशवद्ययानामितिगाद्यार्थः ॥३८॥ अत्र कद्रुकस्तस्योपसंशरमाह—

निधिलिण्णिपिचपइइपुण्णिमपइस्सिप्पमुइम्मिइमस्सिल । पुण्णिममयसारित्थ पुण्णिममिस्सामओ जेळं ॥३९॥

कद्रुकस्ते साधनङ्गीकारात् शूरिको विनविम्बप्रच्छिन्नमिमता, आरकेण विनविम्बप्रतिष्ठा कर्तव्या, न पुनः साधुभिः, तथा
 पञ्चदस्यां पादिकमिन्नादि सर्वं पूर्वमिनीयकमततच्छ वीर्णमीयकविश्रामात् बोध्यमिति ग्राह्यार्थः ॥३९॥

एवं कुवकखकोसिअसहस्सकिरणंमि उदयमावण्णे । चकखुप्पहावरहिओ कडुओ भणिओ य अट्टमओ ॥४०॥

इअ कुवकखकोसिअसहस्सकिरणंमि पवयणपरिक्खावरनामंमि कडुअमतनिराकरणनामा नवमो
विस्सामो समत्तो * ॥

इति श्रीमत्तपागणनभोनभेमणिश्रीहीरविजयसूरीश्वरशिष्योपाध्याय-
श्रीधर्मसागरगणिविचिते स्वोपज्ञकुपक्षकौशिकसहस्रकिरणे

श्रीहीरविजयसूरिदत्तप्रवचनपरीक्षापरनाम्नि

॥ कटुकमतनिराकरणनामा नवमो विश्रामः समाप्तः ॥

अथ दशमो बीजामतनिराकरणो दशमो विश्राम

अथ क्रमप्राप्तं बीजामतमाह—

अथ बीजामपकुमय बुञ्ज संश्लेषओ जहा जाय। शिखमफाला सप्तरिअष्टिप पप्ररससयवरिसे ॥१॥
 अथेति अष्टमकदुकमतनिरूपबानन्तरं क्रमप्राप्तं बीजामतस्य यत् कुमत तत् संश्लेषत -संश्लेषेण वास्ये, कर्षं यथाब्जात् येन प्रकारेण
 वास्य तद्वनतिक्रमेत्यर्थः, विक्रमफालात् सप्तत्यधिकर्षचदशशतसंश्लेषे? ५७० वर्षे जातमिति गार्थार्थः॥१॥ अथोत्पत्तिस्वरूपमाह—
 छुपकमयधेसहरो भूनत नामेण आसि तस्सीसो । बीजकूलो मुकस्यरो तेणवि अगीकया पठिमा ॥२॥

सुम्पकमतयेपधरः भूनत इति नाम्ना आसीत्, तस्य त्रिप्यो बीजास्यो-बीजा इति नाम यस्य, स कीदृशो? -मूर्त्ततर -अस्ति-
 यवेन मूर्त्तः, द्वाभ्याभ्ययनभधिकृत्य सर्वथा तद्वद्वित इत्यर्थं, तेनापि-एवंविधेनापि प्रतिमा-नाममात्रेण जिनप्रतिमा अङ्गीकृतेति
 गार्थार्थः ॥२॥ तदनु किं कृत्वानित्याह—

सोऽपि गओ मेवाते मेवाते जस्य साहुअविहारो । लोयाणमसुहकम्मोदएण कहु तबं कुणह ॥३॥
 सोऽपि-बीजास्योऽपि मेवातेदेशे तथा मेदपाटदेशे च यत्र साधूनामविहारो-यत्र साधूनां विहारो नास्ति तत्र गतो लोकाना
 मपतधपादात्मनोऽपि अष्टमकर्मोदयेन कष्टं-कष्टदापि तपः करोति, ननु लोकानामष्टमकर्मोदयं कथमिति चेत् उच्यते, यदि
 सुम्पकमत एवात्मासत् तर्हि वनानामात्मा नामविष्यत्, किंतु सुम्पकमतमास्य जिनप्रतिमा स्वीकृता तेन लोकः परमार्थनिमित्तो

ज्ञातवान्-अहो लुम्पकमपास्य प्रतिमाऽभ्युपगता, कष्टं तपः करोति, अत एवदीयं वचः सत्याभात तदुक्तं भागमिश्रतः, स
प्रवचनप्रतिकूलो नियमादनन्तसंसारकारणमिति लोकानामशुभकर्मोदय इति गाथार्थः ॥३॥ अथ लोकः किं कृतवानित्याह—

आयावणभूमि ए आयावणपरायणं जणो दड्डु । तस्स समीवे भण्णइ मग्गिज्जा जं वयं देमो ॥४॥

आतापनाभूमौ आतापनापरायणम् अर्थात् तं बीजं दृष्ट्वा जनो नाम्ना जनो नाम्ना जैनोऽपि प्रवचनपरमार्थानिभिज्ञस्तत्समीपे भणति-भो
बीजर्षे ! त्वं मार्गय यद्वयं दद्व इति जनः कृतवानिति गाथार्थः ॥४॥ अथैवमुक्ते बीजः किं कृतवानित्याह—

सो उवएसासतो भणेइ सुक्खोऽवि पुण्णिमापक्खं । पंचमिपज्जोसवणं कुणंतु अम्हाण निस्साए ॥५॥

स उपदेशशक्तः-उपदेशदाने सामर्थ्यरहितः आतापनाकष्टेनैव जनं व्यामोहयन् मूर्खोऽपि सन् भणति-यदि समीहितं दत्त्वं
तर्हि पूर्णिमापाक्षिकं पंचमीपयुषणां च असाकं निश्रया कुर्वन्त्विति बीजाख्यो भणितवानिति गाथार्थः ॥५॥ अथ पुनरपि लोकः
किमुक्तवानित्याह—

लोओऽविय परमत्थं अमुणंतो भणइ होउ एवंपि । कालऽणुभावा बुडुं अवस्स भवियव्वयाजोगा ॥६॥

लोकोऽपि च परमार्थ-जिनवचनरहस्यमजानानो भणति-एवमपि भवतु, एवं मूर्खादपि प्रवृत्तमेतन्नाम्ना मतं कालानुभावात्
अवश्यमवितव्यतायोगात् वृद्धम्, अन्यथा मूर्खेश्वरनिर्नामकादकिञ्चित्करमनुष्यमात्रादपि एतावद्विस्तारयापि कुमतं कथं प्रवर्त्तेति
गाथार्थः ॥६॥ अथास्य स्वरूपमाह—

वेसो लुंपकसरिसो नवरं दंडेण होइ संजुत्तो । उवएसो पुण आगममयसरिसो होइ पाएणं ॥७॥

वेप पुनरस्य सुम्पकसदृशः, ततो निर्गतत्वात् त्वदुकारकृदेव, नवरं दण्डेन सयुक्तो भवति, सुम्पकस्य दण्डामावा, अस्य च तद्रूपमिति, उपदन्तः पुनरागममतसदृशः, आगमशब्देनागमिकसिस्तुतिक्तन्मतं पठं तत्सदृशः, प्रायेण-वाहुत्येन, न पुनः सर्वथा ज्ञीति गार्थः ॥७॥ अथासोपसंहारमाह—

सुयस्त्रित्वेषयार्शुद्वाणनिसेवगो जओ एस्तो । तम्हाऽऽगममपविस्सासुस्त सख्यपि इह नेप ॥८॥

शुतदेवतादिस्तुतिदाननियेषको यत एषोऽपि तस्मात् आगममतविभाभोक्तं सर्वमपीह ज्ञेयमिति गार्थः ॥८॥ अथ ज्ञेयप्र रूपगामतिदिशमाह—

पुण्णिमपथस्वप्पमुह पुण्णमिअपह्णविअणामविस्साभे । वित्थरओ जह् ठाणा भणिय त इहवि विसेय ॥९॥
 पूर्वमापाधिकप्रमुह, आदिशब्दात् पचमीपर्युपणानिरूप्य च क्रमेण पौर्णिमीयकत्वनिष्कनामविश्रामयोर्विल्लरतो यथा स्थाने मथित तदिहापि विज्ञेयं, अय मावः—पुर्णिमापाधिकोपधानमालारोपणनियेषादिकं पौर्णिमीयकमतविभाभे तदभिप्रायसुश्राव्यं वृषिं ततु तत्रोक्तमत्रापि वान्यं, पचमीपर्युपणञ्चार्चीदिकं स्तनिकविभाभे मणितमतस्ततो ज्ञेयमिति गार्थः ॥९॥

एव कुषकत्वकोसिअ ९ । णवमो भणिओ य बीजकत्वो ॥१०॥ नवइत्थं ॥११॥ इअ सा० ॥१२॥

गाथात्रिकन्यास्यानं प्रथमविश्रामोक्तव्याख्यातो ज्ञेयमिति ॥१० ११ १२॥
 इअ कुषकत्वकोसिपसहस्सकिरणमि पचयणपरिकृत्वावरणाममि बीजाकुमतनिराकरणनामा वसमो विस्साभो सम्मतो ॥

इति श्रीमत्तपागणनभोनभोमणिश्रीहीरविजयस्वरीश्वरशिष्योपाध्यायश्रीधर्मसागरगणिकृते खोपज्ञकुपाक्षिक-
 कौशिकसहस्रकिरणे श्रीहीरविजयस्वरिदत्तप्रवचनपरीक्षापरनाम्नि प्रकरणे बीजामतनिरूपणनामा
 दशमो विश्रामः समाप्तः ॥

अथ दशमं पाशचन्द्रमतं निरूपयितुमाह—

अहं पासचंद्रकुमयं दसमं बुच्छामि धुत्तधुत्तरं । विक्रमओ बावत्तरिअहिए पन्नरससयवरिसे ॥१॥
 अथेति नवमबीजामतनिरूपणानन्तरं क्रमप्राप्तं दशमं पाशचन्द्रकुमतं वक्ष्ये, कीदृशं तत् कुमतम् ?—धूर्त्तधूर्त्तरं—धूर्त्तानां मध्ये
 धूर्त्तरं, अतिशयेन धूर्त्तमित्यर्थः, कालमाह—‘विक्रमओ’ति विक्रमतो द्वासप्ततिसहिते पंचदशशतवर्षे जातमितिगाथार्थः॥१॥ अथ
 पाशचन्द्रः कुतः कीदृगासीदित्याह—

नागपुरीयतवगणे उज्झाओ पासचन्दनामेणं । नियगणस्वरिविरोहा दुब्बयणो लुंपगुब्वासी ॥२॥
 नागपुरीयतपागणे पाशचन्द्रनाम्नोपाध्यायः सन् निजगणस्वरिविरोधात्—निजगच्छाचार्येण सह विग्रहात् लुंपकवदुर्वचन आसीत्,
 यथा लुम्पकलेखकेन भणितं—भो अहं जीवन् भवामि तर्हि भवदीयमिक्षोच्छेद करोमि, एवं पाशचन्द्रेणाप्युक्तमिति बोध्यमिति
 गाथार्थः ॥२॥ अथ पाशचन्द्रस्य जात्यादिस्वरूपमाह—

जाईइ कणययारो लिंगहरो कइवि कम्मजोपुण । सजाओ सुत्तमई पायमयपरूषणारसिओ ॥३॥
 जाल्या स कनकअर-सुवर्णकारः, कथमपि कर्मयोगेन लिंगधर संवातः, कीदृशः!-धूर्धर्मतिः-परतंषनाकुञ्चलः पापमत्त
 प्ररूपणारसिक्क, यथा एते गच्छास्तथा मन्नाज्जपि कोजपि गच्छो मवत्स्वित्प्रमिप्रायफलित इति गाथार्थः॥३॥ अथ तेन किं कृतमित्याह-

पहु चित्तिकण कुमय परूषिय उभयपाससंकासं । पढिमाज्जुकूलपडिचकूलपडिचकूलपासीवि दुक्खनिही ॥४॥
 बहु-अतिशयेन चिन्तयित्वा कुमतं सनाम्ना प्ररूपितं, किंलक्षणम्?-उभयपाशकल्प, तत्र हेतुमाह-‘पढिमाणु’चि प्रतिमानुकूल-
 प्रतिकूलपडसिद्धि, अपिरेवार्थे, दुःखनिधिरेव-अनन्तसंसारपरिभ्रमणदुःखनिधानमेव, अय मावः-पाशघन्त्रेण धूर्धर्मिया विधारित-
 अह किंपिपथाविष प्ररूपयामि येन प्रतिमानुकूलास्तयाप्रभृतयः तत्रतिद्या ह्यपक्वमेत्युभयेऽपि मदायथा भवन्तीति विश्वार्योभये
 पामपि पाशकल्प मत्त प्ररूपितं, परं भीआणवधिसलसूरिभीविजयवानसूरिमिस्त्वरितमेव लोकानुकल्पया सारा षट्के, तेन
 सच्चिम्योपाध्यायभीथिया सागूरप्रभृतिमिस्त्वरितमेवोभयपाशभ्रिच्छमः, तेन न बुद्धिमगात्, बहवस्ततो मोचिता इति गाथार्थं
 वधैर्षं प्ररूपणारसिक्क कवमासीदित्यष्ट-

सइइणचम्मरहिओ जिणवयणंविगोवणंमि नइवरिओ । निज्जुटिमासपुण्णीठेअउक्खेअउक्खेअउअमई ॥५॥

यतः स भद्धानवर्मरहितः, अस्तां नैतधर्मै, शैवधर्मैऽपि तस्य भद्धानं नासीत्, नन्वेव तस्य भद्धान कवमवगतमिति वेदुज्यते,
 यतोऽन्ये दुष्पादिकमताकर्ष्यन् नान्नाकं प्रत्यक्षा असूयन्, परमयं त्वभ्यधसिद्ध एवासीत्, स चास्मत्पूज्यैर्कधीरितः-ननु मो पाश
 चन्द्र ! किमिति, नवीनमत्तव्यरत्नापनोपतः?, न हि गम्बनिभामन्तर धर्मो भवति, यदस्मदाः-‘धम्मं वरमाणस्स पंष निस्साटाणा

पत्रता, तं०-काया गणे राया गाहावती सरीरं” इति श्रीस्थानांगपंचमस्थानके उ० ३, तद्वृत्त्येकदेशो यथा-गणो-गच्छः तस्य
 चोपप्राहिता ‘इक्स्स कओ धम्मो०’ इत्यादिगाथापूगादवसेया, तथा ‘गुरुपरिवारो गच्छो तस्य वसंताण निजरा विउला । विणयाउ तहा
 सारणमाईहिं न दोसपडिवत्ती॥ १॥ अब्भोभावेक्खाए जोगंमि तहिं तहिं पयडुंतो । णियमेण गच्छवासी असंगपयसाहगो होइ ॥ २॥’
 इति स्या० वृत्तौ, तथा ‘पंचहि ठाणेहिं कप्पति णिगंथाण वा निगंथीण वा गामाणुगामं दूइञ्जित्तए, तं०-णाणठ्ठयाए दंसणट्ठाए चरि
 त्तट्ठयाए आयरिउवज्जाए से वीसुंमेज्जा आयरिउवज्जाए बहिं वेयावच्चकरणयाए’ति श्रीस्थानांगे, अत्र चतुथ स्थाने आचार्योपा-
 ध्यायः शरीरात् पृथग् भवेत् तर्हि गच्छान्तराचार्यनिश्रकारणार्थं वर्षिकालेऽपि विहारानुज्ञा दत्ता, अतो गणनिश्रामन्तरेण धर्म एव
 न स्यात्, इत्युक्ते स उक्तवान्-यथा अन्ये गच्छास्तथाऽस्सद्ध्वपस्थापितोऽपि समुदायो गच्छ एव, तन्निश्रयैव वयं धर्मं कुर्म इति
 को दोषः?, तदनु पूज्यैरुक्तं-अच्छिन्नपरंपरागतस्यैव गच्छस्य निश्रा संभवति, न पुनः स्वरुचिविकल्पितसमुदायस्यापि, एवमुक्ते स
 पाशः पूरुक्त्योक्तवान्-यथाऽतीतकालापेक्षयाऽधुनातनवर्तिनो गच्छाः पुरातना भण्यन्ते तथाऽनागतकालापेक्षया मदीयोऽपि समु-
 दायः पुरातनो गच्छ एवेत्याद्युल्लंठवादेनाभिप्रायोऽस्यावगतो यथाऽयमभव्यसदृशः सर्वथा श्रद्धानशून्य इति, अत एव जिनवचन-
 विगोपने नटचरितः, यथा नटोऽन्यदीयवेषादिचेष्टाकरणेनान्येषां विगोपको भवति तथाऽयमपि जिनवचनविगोपको, भांडचेष्टा-
 कारीत्यर्थः, यत एवमत एव निर्युक्तिभाष्यचूर्णिच्छेदोच्छेदच्छेकमतिः निर्युक्तिभाष्यचूर्णयः प्रतीताः, छेयत्तिपदैकदेशे पदसमुदायो-
 पचारात् छेदग्रन्थाः-निशीथमहानिशीथव्यवहारादयः तेषामुच्छेदः-तदनङ्गीकरणकारणादिलक्षणः तत्र छेका-निपुणा मतिर्यस्य स
 तथा, अयं भावः-निशीथादिच्छेदग्रन्थाङ्गीकारे सर्वेषामपि कुपाशिकणामुच्छेदः स्याद्, अतस्तैस्ते ग्रन्था एवोपेक्षिताः, पाशचन्द्रेण

पुनः तद्वत्तद्वत्तान्यपवादपदानि च बनेन्य उन्नाभ्य तद्वीलनाऽपि कृता, एतच्च महापातक, यतो अैनप्रवचने यावन्ति उत्सर्गपदानि तावत्पेवापवादपदानि, यदागमः—“ब्राधश्या उस्तम्भा तावश्या शेष इति अववाया। अवाश्या अववाया तावश्या शेष उस्तम्भा ॥१॥” इति, तत्र चापवादपदसेविनां प्रायश्चित्तान्युक्तानि, तच्च मूर्खलोक्तानां पुरस्तात्सवृत्तपणोक्तावनेन मुच्यते। प्रवचनोच्चेदपातकमात्रं सन्, स च नियमादनन्तसंसारेष्वेति पाशाचन्द्रस्वरूपं वर्धितमितिगार्थः ॥२॥ अथ तस्योपदेशमाह—

तत्सुखएसो विद्विषरिज्जहृदियवायथाणपथिमते। मिथकप्पमाणुसाण वागुरकप्पो सुहविगप्पो ॥६॥

तस्य-पाशस उपदेशो विविचरितययास्वितस्यात्तवाद्भवविभक्तः—‘द्वन्द्वान्ते श्रुपमसं पद प्रत्येकमसिंसंभ्यत’ इति न्यायाद्वादशब्दः प्रत्येकं संबन्धीय, तथा च विविचाद’ अरितानुवादे’ यथास्वितवाद्देतिरे त्रयो वादाः तद्वृत्तानि यानि स्यान्तानि तैः प्रविभक्त’-विवेचितः, स च क्लिष्टणः!-वागुराक्तस्यः-मृगज्वालिकससधिमः, केयाम् ?-मृगकल्पमनुष्प्याणां-दुग्धजनानां, अत एव स उपदेशो दुःखविकल्प -स्वात्मनः परेषां च तद्वचनश्रोतृणां दुःखोत्पत्तिकल्पः, यदागमः—“षडहं ठापेहिं लीषा सम्मोहवाए कम्मं पक्कंति, तं-उम्मगदेसप्पया मग्गणासणया क्कमांसंसापओणेण मिक्कानियाप्फकरणेण”ति श्रीस्थानगी, अत्रोन्मादिदृष्टनमार्गनाश्यास्यां दुर्लभयोचिता मन्त्रिता, सा च पाशसोमयज्वन्याऽपीतिगार्थः ॥ अथविज्यादिवादत्रयं विवृणोति—

णिरवज्जमणुड्डाण विद्विवाए अरियवाइ सावज्ज। उमयस्सहावरहिय जइट्टिए होइ वापमि ।अ।

तेण सुइअणार्हं सुणिक्किअ ज च निज्जराहेज्ज। त थिय जिणिववयण विद्विवाए नअमवि डुक्का ॥८॥

जमणुड्विअणुड्डाण सुणीणमवि कम्मववषकारणय। जिणपुइविहारनिइप्पसुइ अरियाणुवायमि ॥२॥

जं सावयाण धम्मे जिणभवणाईण कारणप्पमुहं । तंपि चरियाणुवाए जं तं सावज्जणुट्टाणं ॥१०॥
 आपरमाणु पयत्था पुढवीपमुहा य निरयपमुहाई । जह्ठिअवाए भणिया जिणेहिं जियरागदोसेहिं ॥११॥
 जिणभवणधिच्चपूआपमुहेसुं पुढविपमुहआरंभो । पावंति जाणिरुणं पडिकमियव्वो पुढो सोऽवि ॥१२॥
 तेणं जिणिंदपूअं काळण य कुणइ इरियपडिक्कमणं । अणह कूवाहरणं दव्वथए संगयं किमिव ? ॥१३॥
 निहा पमाय भणिआ पमायकरणं च समयमित्तंपि । वीरेणं पडिसिद्धं गोअमनिस्साह सव्वेसिं ॥१४॥
 ता कह सुणीण निहाकरणुवएसो हविज्ज वीरस्स ? । तेण चरिआणुवाया निहा सुणिणाऽवि कायव्ववा ॥१५॥
 एवं अणणाणंधो कुविगप्पविडंबिओ महापावो । परलोअवायदंसी नासी अहुणाऽवि पच्चक्खवो ॥१६॥

विधिवादे निरवधं-निष्पापमनुष्ठानं, चरितानुवादे सावधं-सपापं, उभयस्वभावरहितं-न सावधं न वा निरवधं, किं त्वस्ति, तत्
 यथास्थितवादे इतिगाथार्थः ॥७॥ अथ यत एवं ततः किमित्याह-‘तेणं०’ येन कारणेन निरवधधर्मानुष्ठानं विधिवादे तेन कारणेन
 मुनिकृत्यं निर्जराहेतुः-केवलनिर्जराहेतुः, न मनागपि कर्मबन्धहेतुः, शुभध्यानादिकं ‘तं चिय’ति तदेव जिनवचनं-तद्विषयकमेव
 जिनेन्द्रभाषितं विधिवादे, नान्यदपि भवेदितिगाथार्थः ॥८॥ अथ साधुकृत्यमपि यच्चरितानुवादे स्यात् तदाह-‘जमणु०’ यद्
 अनुष्ठानमनुष्ठितं मुनीनामपि कर्मबन्धकारणं, तत् किमित्याह-‘जिणथुइ०’ जिनस्तुतिः शक्रस्तवादिभिः विहारो-ग्रामानुग्राम-
 विचरणं निद्रा च आदिशब्दाद् दानादिकं चरितानुवादे स्यात्, यतः स्तुत्यादिना शुभकर्मबन्धः स्यात्, निद्रादिना चाशुभकर्म-
 बन्ध इति गाथार्थः ॥९॥ अथ श्रावककृत्यं कस्मिन् वादे इत्याह-‘जं साव०’ यच्च श्रावकाणां धर्मे जिनभवनादीनां कारणप्रमुखं-

‘धम्मं’ति धर्माधर्मविभक्त-वरितानुवादकृत्यमपि धर्माधर्माभ्यां विभक्त-किञ्चिद्वर्मात्मक-किञ्चिबाधर्मात्मक, तदपि कीदृश!-
 निरुपायवचनपर्य-निरुपय वाक्यं च निरुपायवचं तद्विषयकं वचनं तस्य पत्न्या इव-रूपं तद्, निरुपयो धर्मः सानुपयो न धर्म
 इति वचनप्रवृत्तिः मवचने कर्षव्या, यद्यपि किञ्चिद्वारंभावित्वन्यमवयव इति धर्मकृत्येऽपि भवति तथापि ‘सम्मरिणी चीनो जइचिदु
 पाव समापयइ किंयी । अण्वो सि होइ धंनो जेण न निर्द्वसं इणइ ॥’ इति (भाव० प्रति० ३६) वचनत्वं स्वल्पत्वात् तद्वचन्यस्य
 क्वविपाकानुदयाचोपेक्षणीयमेवेति नावयव्यवहारविषयः, यथा शतमठलिकादित्त्वोमात्रपातेन तडाकादिगवं बलं किञ्चिदाविल
 मवदपि निर्मलजलमिव पानघावनादिभित्तोपयोगितया समानमेवेदिकृत्वा तत्रापि बलव्यवहार एव, न पुनः पंकतया व्यथयित्ते,
 एवं कृपचित्किञ्चिद्वारंमाद्यस्यवसायकृत्यपितोऽपि भावकादिधर्मो धर्मवचनेव व्यवहर्षव्यो, न पुनः सावधधर्मवचनेति गायार्थः ॥१८॥

अर्थं कृत इत्याह—

धम्मोऽपि य सावज्जो निरुपज्जो वसि नेव पस्सिमत्तो । धम्मसावज्जमिरोहो अणाइस्सिद्धो जओ लोप ॥१९॥
 धर्मोऽपि सावयो निरुपयो वेसि नेव प्रस्सिमकः—एव विभागः कृतो नास्ति, क्वचित्त्व धर्महेतुपुत्रानां क्रियात्वां मध्ये कस्ता-
 धिद् क्रियाया कथंचिद् विषयया सावधव्यपदेशो भवेदपि, परं तद्वचन्यधर्मस्य सावधव्यपदेशो न भवेत्, यथा बलकलुप्यहेतु
 र्वातमण्डलिकारजो रवस्त्वेन व्यपदिश्यमानमपि बलमध्ये पतितत्वंस्वरूपव्यपदेशमाग्नं न भवति, किंतु बलत्वेव बलवत्त्वात् बल-
 स्तैव व्यपदेशो भवति, निरुपयतः एववर्षात्मके पटे भेदादिव्यवहारो बलवत्त्वेनैवेति प्रवचने प्रतीतमेव, एव कृत इत्याह—‘धम्मना
 वज्जे’ति धर्माधर्मयोः-धुण्यवापयोर्विधिषः सहानवत्तानलवचनोऽनाविस्तिहः, नहि यः स्वरूपेन धर्मः स पापकरो भवितुमर्हति, नहि

यद्वस्तु यत्स्वरूपेण शीतव्यवहारभाक् तद्वस्तु तत्स्वरूपेणोष्णव्यवहारमप्यवाप्नुयात्, शीतोष्णस्पर्शयोर्विरोधस्यानादिसिद्धत्वादिति
गाथार्थः ॥१९॥ यस्मादेवं ततः किमित्याह—

तम्हा धम्मो दुविहो अगारधम्मोऽणगारधम्मो य। आरंभकलुस पढमो बीओ आरंभरहिओ य ॥२०॥

तस्मात् धर्मो द्विविधः, द्विविध्यं तावद् अगारधर्मोऽनगारधर्मश्चेति अर्थात् (अचारित्रलक्षणः) चारित्रलक्षणश्च, अनयोः को
मेद इत्याह—‘आरंभे’त्यादि, आरम्भेण—आरम्भाध्यवसायेन ‘कडसामइओऽवि उद्विडकडं सि भुंजे’त्ति
निश्चीथचूर्णिवचनात् कलुषः—आविलः प्राकृतत्वाद्भिक्तिलोपः आरम्भकलुषः प्रथमोऽगारधर्मः, च पुनरर्थे, यः पुनरारम्भरहितः—
सर्वथाऽऽरम्भाध्यवसायरहितः स साधुधर्म एव, यतस्तस्याजीविकाप्रकारोऽपि जिनैर्निरवद्य एवाभिहितः,—“अहो जिणेहिं
असावजा, विची साहूण देसिया। मोक्खसाहणेउस्स, साहुदेहस्स धारणा ॥१॥” श्रीदशवैका० इति गाथार्थः ॥२०॥ अथ
पाशेन यदुक्तं—श्रावकधर्मश्चरितानुवादे, परं जिनाज्ञारूपे विधिवादे न भवति तद् दूषयितुमाह—

एवं धम्ममे दुविहे जिणआणा अण्णाहा न धम्मोऽवि। आणारहिओ धम्मो जइ केरिसोऽहम्मो ॥२१॥

एवं प्रागुक्तस्वरूपे द्विविधे, अपिरध्याहार्यः, द्विविधेऽपि धर्मे साधुधर्मश्रावकधर्मलक्षणेऽपि जिनाज्ञा—तीर्थकृतामाज्ञैव, अन्यथा—
आज्ञामन्तरेण धर्मोऽपि न भवेत्, तत्र हेतुमाह—यद्याज्ञारहितो धर्मो धर्मो भवेत् तर्हि अधर्मः कीदृशोऽपरः?, अयमेवाधर्मः, तथा
च धर्मस्तावदेकविध एव संपद्यते, तच्च न युक्तं, यदागमः—“दुविहे धम्ममे पन्नत्ते तं०—सुयधम्मो चैव चरित्तधम्मो चैव, सुयधम्मो
दुविहे पं०, तं०—सुचसुयधम्मो चैव अत्थसुयधम्मो चैव, चरित्तधम्मो चैव, अत्थसुयधम्मो चैव, अत्थसुयधम्मो चैव अणगारचरित्त-

‘धम्मे’ति धर्माधर्मविमर्शक-धरितानुपावकृत्यमपि धर्माधर्माभ्यां विमर्शक-क्रिषिदुर्मात्मक-क्रिषिवाचमर्त्मक, तदपि कीदृशं!-
 निरवधायकधनपर्य-निरवध वावर्धं व निरवधवर्धं तद्विषयक धवनं तस्य पत्न्या इवदप्यं क्तु, निरवधो धर्मो सावधो न धर्म
 इति धनप्रवृत्तिः प्रवचने कर्षव्या, यद्यपि क्रिषिदत्तमादिबन्धनमर्धं क्वपि धर्मकृत्वेऽपि मयति तथापि ‘सम्मरिही बीवो जइविदु
 पारं समायइ किंवी । अप्पो सि होइ रंघो जेष न निर्द्धसं इणइ ॥१॥’ इति (आब० प्रति० ३६) वचनात् सस्यत्वात् तद्वन्धन्य
 कविपाकानुदयाबोधेऽपीयमेवेति नावधव्यवाहवियया, यथा वातमडलिक्यादिलोमात्रापातेन तडाकादिगतं अलं क्रिषिदाबिल
 मवदपि निर्मलचलमिव पानधवननादिक्रियोपयोगितया समानमेवेदिकृत्वा तत्रापि अलव्यवहार एव, न पुनः पंकृतया व्यवधियते,
 एवं कथञ्चित्क्रिषिदत्तमाधन्यवसायकृत्यवितोऽपि भावकादिधर्मो धर्मतयैव व्यवहरण्यो, न पुनः सावधधर्मतमेति गाधार्यः ॥१८॥

अर्थे इत इत्याह—

धम्मोऽपि य सावधो निरवधो वरति नैव पश्चिमतो । धम्मावज्जविरोहो अणाहसिद्धो अजो लोए ॥१९॥

धर्मोऽपि सावधो निरवधो वेति नैव प्रविमर्शकः—एव विमर्शकः कृतो नास्ति, कदापि धर्महेतुयुक्तानां क्रियाणां मन्वे कत्सा
 चित् क्रियाया कर्षचित् विषयया सावधव्यपदेशो मधेदपि, परं तद्वन्धनमर्शक सावधव्यपदेशो न मधेत्, यथा अलककृत्यप्येहेतु
 र्वायमन्वलिङ्कारो रजस्त्वेन व्यपविस्मयानमपि क्तमन्वे पतितकत्सरूपव्यपदेशमाम् न मयति, किंतु अलसैव बलवत्त्वात् अल-
 सैव व्यपदेशो मयति, निम्नपतः पञ्चधर्मात्मके पटे श्वेतादिव्यवहारो वरुवन्वेनेवेति प्रवचने प्रतीत्येव, एव इत इत्याह—‘धम्मा
 वज्जे’ति धर्मावधयो।-दुष्पयापयोर्विषेयः सहानवस्थानसङ्घर्षोऽनाधिकारः, नहि यः स्वरूपेण धर्मैः स पाप्मनो मवितुमर्हति, नहि

यद्वस्तु यत्स्वरूपेण शीतव्यवहारभाक् तद्वस्तु तत्स्वरूपेणोष्णव्यवहारमप्यवाप्नुयात्, शीतोष्णस्पर्शयोर्विरोधस्थानादिसिद्धत्वादिति
गाथार्थः ॥१९॥ यस्मादेवं ततः किमित्याह—

तम्हा धम्मो दुविहो अगारधम्मोऽणगारधम्मो य । आरंभकल्लस पढमो वीओ आरंभरहिओ य ॥२०॥

तस्मात् धर्मो द्विविधः, द्विविध्यं तावद् अगारधर्मोऽनगारधर्मश्चेति अर्थात् (अचारित्रलक्षणः) चारित्रलक्षणश्च, अनयोः को
मेद इत्याह—‘आरंभे’त्यादि, आरम्भकल्लपः प्रथमः, आरम्भेण—आरम्भाध्यवसायेन ‘कडसामहओऽवि उद्विक्कडं सि भुंजे’ति
निशीथचूर्णिवचनात् कल्लपः—आविलः प्राकृतत्वाद्भिक्तिलोपः आरम्भकल्लपः प्रथमोऽगारधर्मः, च पुनर्थे, यः पुनरास्मरहितः—
सर्वथाऽऽस्मभाध्यवसायरहितः स साधुधर्म एव, यतस्तस्याजीविकाप्रकारोऽपि जिनैर्निरवद्य एवामिहितः, यदागमः—“अहो जिणेहि
असावजा, वित्ती साहूण देसिया । मोक्खसाहणहेउस्स, साहुदेहस्स धारणा ॥१॥” श्रीदशवैका० इति गाथार्थः ॥२०॥ अथ
पाशेन यदुक्तं—श्रावकधर्मश्चरितानुवादे, परं जिनाज्ञारूपे विधिवादे न भवति तद् दूषयितुमाह—

एवं धम्मो दुविहे जिणआणा अण्णाहा न धम्मोऽवि । आणारहिओ धम्मो धम्मो जइ केरिसोऽहम्मो ॥२१॥

एवं प्रागुक्तस्वरूपे द्विविधे, अपिरध्याहार्यः, द्विविधेऽपि धर्मे साधुधर्मश्रावकधर्मलक्षणेऽपि जिनाज्ञा—तीर्थकृतामाज्ञैव, अन्यथा—
आज्ञामन्तरेण धर्मोऽपि न भवेत्, तत्र हेतुमाह—यद्याज्ञारहितो धर्मो धर्मो भवेत् तर्हि अधर्मः कीदृशोऽपरः ?, अयमेवाधर्मः, तथा
च धर्मस्तावदेकविध एव संपद्यते, तच्च न युक्तं, यदागमः—“दुविहे धम्मो पन्नत्ते तं०—सुयधम्मो चैव चरित्तधम्मो चैव, सुयधम्मो
दुविहे पं०, तं०—सुचसुयधम्मो चैव अत्थसुयधम्मो चैव, चरित्तधम्मो दुविहे पं०, तं०—अगारचरित्तधम्मो चैव अणगारचरित्त-

धर्मो वेनेति श्रीस्थानाङ्गे (७२), एतद्विपर्यया-‘बुधिरै’त्यादि, दुर्गतौ प्रपततो जीवात् सुगतौ च सात् वारयतीति धर्मः, सुतं-इत्यर्थात् तदेव धर्मः सुतधर्मः, धर्यते-आसेभ्यते तत् तेन वा धर्यते-गम्यते मोक्ष इति धरित्रं-सूलोपरगुणकलापः तदेव धर्मधरित्रधर्मः। ‘सुयधर्मे’त्यादि, हर्ष्यते हर्ष्यते वा अनेनेति हर्षं सुस्मितत्वेन व्यापित्वेन च सुहृत्कत्वात् वा हृत्क सुसमिष वा सुसमस्यास्थानेनाप्रशुद्धावसत्त्वादिति, ‘माध्यमचन स्वर्ध-’सिच्य खर अमत्य तम्हा० सुपंपिष सुठिअपाविषओ सुधुपंति’ अर्थते-अधियम्यते अर्ष्यते-वाच्यते शुद्धसुभिरित्यर्थः-‘व्याख्यानमिति, आह च-‘ओ सुषामिष्याओ सो धरयो अहए य जम्हृषि।’ ‘धरिते’त्यादि, अगारं-गुहं तद्योगादगाराः-गुहिसंज्ञेयां यधरित्रधर्मः सम्यक्तन्मूलाप्रयत्तादिपालनरूपः स तथा, एवमितरोऽपि, नवरं अमरं नास्ति येषां तेऽजयायः-साधव इति। अत्र साधुधर्मवत् भावकधर्मोऽप्यविशेषैव भणितः, तेन यदि यतिधर्मे जिनाङ्गा तर्हि गुहिरभेऽपि, तस्मापि प्रक्षिपचेः गौतमदेरिमानन्वभावकधरेऽपि श्रीमहावीरसमीप एव सम्रावात्, अथ गुहिरधर्मे यदि नाङ्गा तर्हि साधुधर्मेऽपि समानं, इष्टापचौ चकारहितो धर्मो न फल्वान्, यदुक्तम्-‘आजाह तवो आगाह संजसो तव य दायमागाए। आजा-रहितो धम्मो पठाकपुण्ड्रव परिशद ॥२१॥’पि, तथा ‘आमानिरेसकरे गुरुमसुववायकारए। इंगियागारसंपभे, से विषीएपि बुबह ॥२१॥’ इतिमीठत्त०, विखिरकष्टस कर्मधर्यं प्रत्यकरणत्वात्, किंतु जिनाङ्गाया एव कर्मधर्यं प्रति कारणत्वात्, किंच-यदि धर्मकृत्सेऽपि जिनाङ्गा न सात् तर्हि पापकृत्ये पकध्याः, अत्यर्थं सारूपैव तस्मा अंसंभवः सात्, वद्विषयाभावात्, न वेषापचिः, अग्रे तस्मात्त्रिपयाणां च दर्शयिष्यमाणत्वादिति गाथार्थः ॥२१॥ अत्र धर्ममात्रे जिनाङ्गैवेति व्यबसापनाय प्रथमं धर्मस्वरूपं सुवना विवेचयकार-

धम्मो खलु मोक्खपहो सो तिविहो नाणदंसणचरित्तो । अहवा तिविहो साहू सड्हो संविग्गपक्खपहो ॥२२॥
 धर्मः खलु मोक्षपथः—मोक्षमार्गः; स च त्रिविधः, त्रैविध्यमाह—‘नाणे’त्यादि, ज्ञानं च दर्शनं च ज्ञानदर्शने ताभ्यां सहितं
 चारित्रं यत्र स ज्ञानदर्शनचरित्रः, यदुक्तं—“ज्ञानदर्शनचारित्राणि मोक्षमार्गः” इति, अथवेति प्रकारान्तरेण त्रिविधः—साधुः श्रावकः
 संविप्रपाक्षिकश्चेति, यदुक्तं—“सावज्जोगपरिवज्जणह सव्वुत्तमो जईधम्मो । वीओ सावगधम्मो तइओ संविग्गपक्खपहो ॥१॥
 सेसा मिच्छद्दिडी गिहिलिंगकुलिंगदव्वलिंगेहिं । जह तिन्नि उ मुक्खपहहा संसारपहा तथा तिण्णि ॥२॥”ति श्रीउपदेशमालाया-
 मितिगाथार्थः ॥२२॥ अथ ज्ञानादयो हि सम्यगाराधिता मोक्षपथ इति तदाराधनं कथमित्याह—

तेसिं सव्वेसिं चिय आराहणमिह जिण्णिदआणाए । आणा पुण उस्सग्गोवायपएहिं विणा न हवे ॥२३॥

तेषां सर्वेषां ‘चिय’ति अवधारणे अप्यर्थे वा सर्वेषामेव सर्वेषामपि आराधनं इह—जिनप्रवचने भणितं, यदागमः—“तिविहा
 आराहणा पं०, तं०—णाणआराहणा”इति श्रीस्थानांगे, एतद्दृत्त्येकदेशे यथा—ज्ञानस्य—श्रुतस्य आराधना कालाध्ययनादिष्वष्टस्वा-
 चारेषु प्रवृत्त्या निरतिचारपरिपालना ज्ञानाराधना, एवं दर्शनस्य निश्चयंकितादिषु चारित्रस्य समितिगुणेषु” इति श्रीस्थानांगवृत्तौ,
 अत्र ज्ञानादीनामाराधनं निरतिचारतया भणितं, तेन ज्ञानादिविषयातिक्रमादयोऽपि भवन्ति, यदागमः—एवमइकमेऽपि वइकमेऽपि
 अईआरेऽपि अणायारेऽपि”ति एतद्दृत्त्येकदेशे यथा—‘एव’मिति ज्ञानादिविषया एवातिक्रमादयश्चत्वारः, तत्राऽऽधाकम्मोश्चित्य
 चतुर्णामपि निदर्शनं ‘आहाकम्मामंतण पड्डिसुणमाणे अइकमो होइ ? । पयमेयाइ वइकम २ गहिय तइओ ३ अरो गिलिय ४
 ॥१॥’ति, इत्थमेवोत्तरगुणरूपचारित्रस्य चत्वारोऽपि, एतद्दुद्देशेन ज्ञानदर्शनयोस्तदुग्रहकारिद्रव्याणां च पुस्तकचैत्यादीनामुपघाताय

सिध्याद्याह्युपायं वा निमग्नप्रतिभ्रवणाविमिश्रानदर्शनातिक्रमादयोऽप्यायोन्या इति इतिभीस्थानांगदृशौ, अत्र पुस्तक
 चैस्यादीनामुपघाताय निमग्नप्रतिभ्रवणव्येतिक्रमः १ पदमेवे च व्यतिक्रमः २ शुद्धिं पुनरतिधारः ३ विनाक्षिते च चानाचरो ४
 मगिता, एव सिध्याद्याह्या उपगृहणार्थं निमग्नप्रतिभ्रवणाविमिश्रानदर्शनातिक्रमादयोऽप्यायोन्या इति इतिभीस्थानांगदृशौ, अत्र पुस्तक
 स्तदानीं तेन प्रायश्चित्तं प्रतिपद्यन् भवति, तत्र प्रायश्चित्तं प्रसादादिना पुस्तकचैत्यस्तीनां विनाशे नवीननिर्माणमेव तस्य ह्यदि
 हेतुरिति विनैमिश्रितं, धर्मोपकरणस्य इत्या धर्मस्यैव इतिरिति तत्साधनमेव प्रगुणीकर्षणं, नन्वेवं कथमिति चेदुच्यते, यतो
 यथा प्रत्यास्तियाद्यन्यतराश्रयपरिसेवनस्यन्यपापस्य प्रायश्चित्तं ज्ञानाधाराधनमेवोक्तं तथा ज्ञानादिधियाधनान्वन्त्यस्यापि पातकस्य
 प्रायश्चित्तं तद् युक्तं, परं ज्ञानविराधनान्वन्त्यस्य पातकस्य दर्शनाराधनापेक्षया ज्ञानाराधनमेव प्रायश्चित्तं श्रेयः, लोकेऽपि प्रतिक्रियाया
 क्षयेन यो इमितोऽनर्षहेतुः स एषानुकृष्टाचरणेनानुकूलयितव्यो, नान्यः, तस्मत्प्रायश्चित्तं तेनानपायात्, तेन ज्ञानोपकरणस्य पुस्त
 कदर्शनाद्य पुस्तकाद्येव लेखनीयं, प्रतिमादिविनाशे च तदेव निर्माणाय, कर्मवशात् चारित्र्योपघाते स्वयं चरित्रमेव पालनीयमित्यु
 त्तरगर्पदं, अपवत्पदे च अक्षयनुसारेण यथागममन्यथाऽपि, तच्चारधनं जिनेन्द्राद्या, आत्मा पुनस्तर्गापघादाभ्यां विना न
 भवेत्, यथा तीर्थकृतोत्सर्गापवादाद्युपविष्टौ तत्रैव प्रवर्षणे जिनाद्यया ज्ञानाधाराधनमितिमाव इति गार्थः ॥२३॥ अथ ज्ञानाधा-
 राधनं जिनाद्यैव भवति, परं पुस्तकप्रतिमादिसिद्धिर्माप्यं तु न विधिवाद् रूपजिनाद्यया, किंतु चरितानुवादेनेतिपात्रसाक्षात् पराकर्तुमाह-
 णाणस्तस्मिन् आराहणमुत्तराणायारपालणेऽपि भवेत् । एव वस्यणचरिआणमण्णह विराहणा मणिआ ॥२४॥

'प्रायस्स'पि ज्ञानसाध्याराधनं उपकरणचाराधनं भवेत्, तत्रोपकरणानि पुस्तकपुस्तकमाचनमपीलेखिन्यादीनि

द्रव्याणि तथा आचार्योपाध्यायश्चाध्यापका नीरोगं शरीरं चेत्याद्यापि ज्ञानस्य साधनानि, अत एव सत्सु आचार्यादिषु ज्ञानमधीतं
 न स्यात् तदा ज्ञानस्थानाराधनया देवलोकेऽपि पश्चात्तापभाक् स्यात्, यदागमः—“तीहिं ठाणेहिं देवे परितप्येजा, तंजहा—अहो मए
 संते बले संते वीरिए संते पुरिसकारपरकम्मे खेमंसि सुभिक्खंसि आयरियउवज्जाएहिं विज्जमाणेहिं कल्लसरीरेण णो बहुए सुए
 अहीए १ अहो णं मए इहलोगपडिबद्धेणं परलोगपरसुहेणं विसयतसिएणं णो दीहे सामणपरिआए अणुपालिए २ अहो णं मए
 इड्डिससायगुरुएणं लोगासंसगिद्धेणं णो विसुद्धे चरित्ते फासिए, इच्चेतेहिं तिहिं ३” एतद्बृत्त्येकदेशे यथा—‘तप्येज्ज’त्ति पश्चात्तापं
 करोति, अहो विसये सति—विद्यमाने बले शरीरे वीर्ये जीवाश्रिते पुरुषकारे अभिमानविशेषे पराक्रमे अभिमान एव च निष्पादित-
 विषये इत्यर्थः क्षेमे—उपद्रवाभावे सति सुभिक्षे—सुकाले सति कल्यणशरीरेण—नीरोगदेहेनेति सामग्रीसद्भावेऽपि नो बहु श्रुतमधीत-
 मित्येवमित्यादि श्रीस्थानांगटीकायां। क्षेत्रं चाचार्यसमीपादि यद्वा यत्र क्षेत्रे श्रुताभ्यासः क्रियते कालः सुभिक्षादिः प्रागुक्त एव,
 अथवा विद्यासाधननक्षत्रावच्छिन्नो बोध्यः, तत्र दश नक्षत्राणि ज्ञानस्य बृद्धिकराणि भवन्ति, यदागमः—“दस नक्खत्ता नाणस्स
 बुड्डिकरा पं०, तं०—मिगसिरअद्दपुस्सो तिन्नि अ पुब्बाइं मूलमस्सेसा। हत्थो चित्ता य तथा दस बुड्डिकराइं नाणस्स ॥१॥” इतिश्री-
 स्थानांगे, एतद्बृत्तिर्यथा—‘बुड्डिकराइं’ति एतन्नक्षत्रयुक्ते चंद्रमसि सति ज्ञानस्योद्देशादिर्यदा क्रियते तदा ज्ञानं समृद्धियुपयाति
 अविच्छेदेनाधीयते श्रूयते व्याख्यायते धार्यते वेत्ति, भवति च कालविशेषस्तथाविधकार्येषु कारणं, क्षयोपशमादिहेतुत्वात् तस्य, यदाह—
 “उदयक्खयक्खओवसमोवसमाह जं च कम्मणो भणिआ। दब्बं खित्तं कालं भवं च भावं च संपप्प ॥१॥”त्ति, तद्यथा ‘मगसिर’
 गाहा, इति स्थानांगवृत्तौ, अत्र पुस्तकवत् नक्षत्रावच्छिन्नः कालोऽपि ज्ञानस्य क्षयोपशमहेतुर्भणितः, भावोऽपि तथाविधज्ञानक्षयोप-

श्रमो धीर्यान्तरायस्योपश्रमो वेत्यादि, एष विद्योऽपि ज्ञानादिस्कारणं, यदात्मनः—‘दो विसावो अमिगिन्स कप्पति विग्गवाणं गिम्मधीजं
 वा पब्बाविषए—पार्ईणं वेव, एवं सुढाविषए संसुंजिषए उवहुविषए संसुंजिषए उवहुविषए संसुंजिषए उवहुविषए उवहुविषए उवहुविषए
 सन्नास्य समुदिसिषए सज्जायमपुआविषए अलोसिषए पडिक्कमिषए गरीहिषए विउडिषए विसोदिसए अरुणयाए
 अम्युडिषए आहारिहं पायञ्चिं तपोक्कमं पडिवडिषए’पि श्रीस्यानगि, एतद्दीक्षा यथा ‘दो विसाठ’पि इत्यादि, हे विसो—
 क्कण्ठे अमिगुण—अंगीकृत्य, उदम्मिखुखीधुवेत्यर्थः, कप्पते—पुन्यते निर्मत्ता प्रभात् पनादेरिति निर्घ्रपा—साधवस्तेषां निर्घ्रन्म्यः—
 साख्यत्तात्तरी, प्रत्रामस्सिं रज्जोहरमाविदानेन प्राचीना—प्राचीं पूर्वामित्यर्थः उदीचीना—उवाचीसुपरामित्यर्थः, उक्तं च—‘पुब्बा
 सुहो उ उवपसुहो य विसाअवा पडिच्छिआ । जाए जिवादयो वा इवेस अिक्केवेआए व ॥१॥’पि, ‘एव’मिति यथा प्रमाजनस्य
 दिग्गयालिषायेन अवीचं एवं सुढनादिद्युत्राप्यपि पोडुआभ्येतव्यानीति, तत्र सुंढयितु शिरोलोचनत १ शिषयितुं ब्राह्मणशिक्षापेक्षया
 सुत्रार्थो प्रादयितुं आसेवनाशिक्षापेक्षया तु प्रत्युग्रेषुषयादि शिषयितुमिति २ उत्थापयितुं महाप्रतेषु व्यवस्थापयितुं ३ समोच्चयितुं
 मोचनमंडस्यां निवेद्ययितुं ४ संवासायितुं—संस्कारकमंडस्यां निवेद्ययितुं ५ सुष्ठु आ—मर्यादयाऽधीयते इति स्वाध्यायः—अंगादिः त
 उरेषु—योगविधिमेषु सम्यग्योगेनाधीप्सेदमित्येषुपदेऽमुमिति ६ सट्टेसुं—योगसामाचार्येषु स्वरपरिचितुं कुर्विदमिति बहुमिति ७
 अजुवात्तु—तत्रैव सम्यग् एतद् धारय अन्वेषां च प्रवेदय इत्येवं अमिषात्तुमिति ८ आलोचयितुं गुरवेऽपराधान् निवेदयितुमिति ९
 प्रतिकम्भितुं—प्रतिक्रमणं कर्तुमिति १० निदितुं अतिथारान् स्वसमर्थं सुगुप्सितुं, आह च ‘सुधरिषपचकयानो न्दि’पि ११ गर्हितुं
 गुरुसमर्थं तानेषु सुगुप्सितुं, आह च—‘असहापि तारावातीसमेव नवरं परम्पवास्तर्ण’पि १२ ‘मिउदिसए’पि व्यतिवर्षेणं विमोहयितुं

विदुष्टयितुं वा, आतिचारानुबन्धं विच्छेदितुमित्यर्थः १३ विशोषयितुमतिचारपंकापेक्षया आत्मानं विमलीकर्तुमिति १४ अकरण-
 तथा-पुनर्न करिष्यामीत्येवं अभ्युत्थातुं-अभ्युपगन्तुमिति १५ यथाहर्म-अतिचाराद्यपेक्षया यथोचितं पापच्छेदकत्वात् प्रायश्चित्त-
 विशोधकत्वाद्वा प्रायश्चित्तं, उक्तं च-“पावं छिदद् जम्हा पायच्छित्तं तु मण्णए तेण । पाएण वावि चित्तं विसोहए तेण पच्छित्तं
 ॥१॥”ति, तपःकर्म-निर्विकृतादिकं प्रतिपत्तुम्-अभ्युपगन्तुमिति १६ इत्यादि श्रीस्थानांगटीकायां, अत्र यद्यपि दो दिसाओ
 अभिगिज्जा कप्पति निगंथाण वा निगंथीण वा सज्झायं उदिसित्तए सज्झायं समुदिसित्तए सज्झायमणुजाणित्तएत्ति सूत्रमात्रस्यैव
 सम्मतितयोपयोगः तथाऽपि पाशचन्द्रमते एतत्सूत्रोक्तं किमपि न विद्यते इति प्रसंगतो ज्ञापनार्थं भणितं, तत्कथमिति चेत् उच्यते,
 पाशचन्द्रेणाच्छिन्नपरस्परं परित्यज्य लुम्पकवत् केवलपुस्तकलिखितसिद्धान्तमात्रानुसारेण निजमतिविकल्पितं सूत्रार्थं पुरस्कृत्य
 निजमतमाविश्रुतं, तत्र पाशचन्द्रेण स्वशिष्येभ्यो दीयमाना दीक्षा न कस्यापि गुरोः पाश्व गृहीता, अतः स्वयमदीक्षितः परेभ्यो गृह-
 स्ववद् शैश्यात्प्राप्तैः कथं तच्छिष्याणां दीक्षादानं, एवं मुण्डापनमपि बोध्यं, उपस्थापना तु पाशमते मूलतोऽपि न सम्भवति,
 यथा इतरेषामुक्तान्तः तत्पूर्वकाधीतपट्टजीवनिकार्यन्तसूत्रार्थाश्चोपस्थाप्यन्ते, पाशमतेन तु योगानां एव अभावात्, ननु तदीयाः
 अपि योगसूत्रानि इत्येवञ्च इति श्रूयते इति चेत् मैवं, स्वमतिविकल्पितं हि योगानुष्ठानं न भवति, तन्मते तु स्वमतिविकल्पितं,
 यथा सर्वज्ञानं सुखलक्ष्मणाय अत्रिविकल्पः शीतकाले जायते, परं न तेनाग्निनौदनपाकादिसम्भवः, किन्तु योगानुष्ठानं यदि गुरु-
 पारतन्त्याभवेत्तदादशविष्यत् तर्हि श्रीआषाढाचार्यो दिवं गतोऽपि आगत्य स्वशिष्यान् योगानुष्ठानं नाकारयिष्यत्, तथा च तृतीय-
 निह्वोत्पत्तिरपि तत्रैवैष्यदिति बोध्यं, योगाद्यनुष्ठानामावाचांगादीनां नोद्देशसमुद्देशानुद्देशादयो भवंति, योगानुष्ठानं च योग-

सामाचार्यग्रन्थोपलब्धं परंपरामृतं वेत्ति । तथा मंडलीसंयोगः पाश्चस्य केनापि साधुगुरुणा सह नासीत् क्व स्वच्छिष्येभ्यो मंडली
संयोगप्रकारः सम्भवेत् ? एवं ब्रह्मणसेवनाशिक्षाऽभ्युत्था स्वये पाश्चः कर्म परेभ्यः तच्छिष्यकः, ननु पाश्चवन्त्रस्य शालार्या ब्रह्मणादि
शिक्षा जाता मच्छिष्येभ्यो वेत् मैवं, स्वच्छिष्येभ्यो ब्रह्ममहाशयाः शिक्षायाः स्वप्यब्रह्मणात्, न हि स्वमतमिमवच्छिष्यायाः उपदेसकः को
ऽप्यासीत्, तथा प्रायश्चित्तदानमपि वन्मते मूलतोऽपि नास्ति, प्रायश्चित्तप्रत्यानानामपि निखीबन्महारदीनानमनंगीकारात्, अंगीकारे
वा स्वयमग्राहप्रायश्चित्तः क्व प्रायश्चित्तदानसमर्प इत्याद्यनया विद्या पाश्चमर्षे न स्यादिति प्रसंगतो बोध्यं, अथ प्रकृत
सुष्यते—यथोपकृतानि ज्ञानस्य भगिवाति तथा आचारोऽपि ज्ञानस्य कालापप्रकारः, यदागमः—‘दुविदे आचारो प०, त०—याणां
चारो वेव नोनाषायारे वेवे’ति श्रीस्थानांगसूत्र, एतद्दीक्ष यथा—‘दुविदे आचारो’ इत्यादि सूत्रवत्तुष्टयं कळ्यं, नवरमाचर्य
आचारो—व्यवहारो ज्ञान—शुतज्ञानं तद्विषय आचारः कालादिरष्टविधो ज्ञानाचारः, आह च—‘काले विणए बहुमापे उपहापे वेव
तस्य निष्कवे । बहुजवत्त्वतदुभये बहुविधो नाणमायसो ॥१॥’पि श्रीस्थानांगदीकार्या, अत्र काले विणएचि मायानियु
क्तिकृता श्रीमद्रघाटुस्वामिना भीवशवैकालिकनिर्मुक्तानिर्दिता, तद्व्यवस्थान यथा—‘काले, यो यस्य शुतस काल उक्तः
तस्य तमिमेव साम्यायः कर्त्तव्यो, नान्यदा, शुतग्रहण कुर्वता गुरोर्विनयाः कार्यः, तथा शुतग्रहणेपतेन गुरोर्बहुमानः स्वयो,
बहुमानः आन्तरः मासप्रसिषाचः, शुतग्रहणमभीप्सता उपचानं कर्त्तव्यं, उपचानं—तथा, तदि यत् यत्राभ्यायने आगाद्यादियोगलक्षण
हुक्तं तत्र कर्त्तव्यं, तथा शुतीते आशावना अनिहवः कर्त्तव्यः, यद्यस्य सम्बन्धेऽभीतस्तत्र स एव कर्त्तव्यः, स्वयन्तर्गतदुभयान्याभित्त्वं
मेदो न कर्त्तव्यं, अष्टविधो ज्ञानाचारो—ज्ञानासेवनाप्रकारः’ इति, अत्र ज्ञानाचारं आगाद्यादियोगोदहनविकं मन्वितं, एतच्च पाश्चप्रसुल

मतेषु न संभवत्येवेति प्रसंगतो बोध्यं, तथा दर्शनाचारोऽप्यष्टधैव, 'निस्संकिञ्च निकंखिञ्च निव्वितिगिञ्चा अमूढदिट्ठी अ । उववूढ
 थिरीकरणे वच्छ्लेषभावणे अह ॥१॥' इति श्रीदशशैवालिकनिर्युक्तौ, एतद्द्वय्याख्यानं-निःशंकितः-देशसर्वशंकारहितः, तत्र देश-
 शंका समाने जीवत्वे कथमेको भव्यः ? अपरस्त्वभव्य इति शंक्यते, सर्वशंका-सर्वभेदेवं परिकल्पितं भविष्यतीति, तथा निष्कांश्चितः-
 देशसर्वकांक्षारहितः, देशकांक्षा एकं दर्शनं कांक्षति, सर्वकांक्षा तु सर्वाण्येव, निर्विचिकित्सः-साव्वेव जिनदर्शनं, किन्तु प्रवृत्तस्यापि
 सतो ममासाव् फलं भविष्यति न वा भविष्यतीति, क्रियायाः कृषिबलादिषु भयथोपलब्धेरिति विकल्परहितो निर्विचिकित्स उच्यते,
 यद्वा निर्जुगुप्सः-साधुजुगुप्सारहितः, अमूढदृष्टिः-बालतपस्वितयोविद्यातिशयदर्शनैर्न मूढा-स्वरूपात् न चलिता दृष्टिः-सम्यग्-
 दर्शनरूपा यस्यासावमूढदृष्टिः, उपबृंहणं च स्थिरीकरणं च उपबृंहणस्थिरीकरणे, तत्रोपबृंहणं-समानधार्मिकाणां सद्गुणप्रशंसनेन तद्-
 वृद्धिकरणं, स्थिरीकरणं-धर्म्मोद्धिपीदमानानां तत्रैव स्थापनं, वात्सल्यं च प्रभावना च वात्सल्यप्रभावने, वात्सल्यं-समानधार्मिक-
 प्रीत्युपकारकरणं प्रभावना-धर्म्मकथनादिभिस्तीर्थल्यापना, अष्ट चेत्यष्टप्रकारो दर्शनाचारः इति दश० वृत्तौ, दर्शनोपकरणानि
 तु जिनभवनविवादीनि प्रतीतानि, तथा चारित्राचारोऽप्यष्टधा, यथा-“पणिहाणजोगजुत्तो पंचहिं समिईहिं तीहिं गुत्तीहिं । एस
 चरिचायारो अहविहो होइ नायव्वो’ ॥१॥” इति दश० नि०, एतद्द्व्युत्तरिथथा प्रणिधानं-चेतःस्वास्थ्यं तत्प्रधाना योगाः प्रणि-
 धानयोगास्तैर्जुक्तः २ पंचभिः समितिभिः तिस्रुभिर्गुप्तिभिः प्रणिधानयोगजुक्तः, पंचसु समितिषु तिस्रुषु गुप्तिषु वा, एष चारित्रा-
 चारोऽष्टविधः इति श्री दश० वृत्तौ, चारित्रोपकरणान्यपि रजोहरणादीनि साधूपकरणानि, एवं ज्ञानादीनामाराधनं यथोक्ताचारा-
 नुपालनेनैव स्यात्, अन्यथा तदाचाराणामपरिपालने ज्ञानादीनां विराधना भणित्वा, यदागमः-“तिविहे संकिलेसे पं०, तं०-नाण-

संक्लिप्ते दंसपसंक्लिप्ते” इत्यादि, अत्र ज्ञानाधारावने विनाद्या विरावने च नेति संपन्ने साधर्मिकवात्सल्याविक्रमाप
 विनाद्ययैव सिद्ध तवा पञ्चस्य क्वाशा इत एवापात्तेति गार्थः ॥२४॥ अथ ज्ञानाधीनाद्युपकरणानि व्यक्त्या मूत्रव एवाह—

पोत्पार्ह उषगरण णाणस्स तद्वा जिगिदमवणणह । वसणउषगरण खल्लु पुत्तिप्पमुहा य वरणस्स ॥२५॥

पुल्लक्यादि ज्ञानसोपकरणं आदिशब्दात् नीरोमशरीरादिक प्रागेवोक्तं बोध्य, तथा जिनेन्द्रभवनादि दर्शनोपकरणं, आदिशब्दात्
 विनप्रतिमादिशब्दात्, लल्ल निबन्धे, ‘पुत्तिप्पमुह’ति सुखसंस्कारप्रसूत, आदिशब्दात् रजोहरणकल्यादिभद्रसत्त्वादिशोपकरणमिति,
 ननु ज्ञानदर्शनाभ्यां विना चारित्र्यसैवासंभवात् यथा ज्ञानदर्शने साधूनां चारित्र्येत् एव भवतस्तथा तदुपकरणान्यपि चारित्र्योपकर
 गान्तेषु साधूनां भवन्तु, चारित्र्यसैवोपग्रहकत्वात् इति चेत्, सत्य, ज्ञानदर्शनोपकरणानां साक्षात् ज्ञानदर्शनयोरेव हेतुत्वात्,
 चारित्र्यस्यापि परस्परया तथात्वेऽपि मुख्यवृत्तिमपि चित्य तथैव व्यवहारस्य युक्तत्वात्, चारित्र्यव्यतिरिक्तयोरपि ज्ञानदर्शनयोरुप-
 कर्तृत्वात् एवमेव व्यपदेशो युक्त इति गार्थः ॥२५॥ अथ तत्सर्गापवादयोरुत्सर्गत एव यथासंभव स्नानकान्त्याह—

उत्ससग्गो सुणियम्मो अववायपयमि इअरमग्गो य । इअम्मोअदि अ दुम्मिहो एष सिद्धत्तसुपसिद्धो ॥२६॥

मुख्यवृत्त्या उत्सर्गो मुनिधर्मः—साधुमार्गो, यतः तीर्थकृता प्रथमदुत्सर्गताः पचमहाप्रतात्मकं साधुमार्गमेवोपदिशन्ति, तत्राद्य
 मानुरिभ्यापवादपदे भावकसंविपपाधिकमार्थद्विकल्पविक्षति, अतः साधुमार्गपिचया तावपवादरूपावेष, तेषु त्रिष्वप्युत्सर्गापवाद
 सम्भवात् प्रत्येकमेकमेऽपि च द्विविधा, एवम्—अधुना प्रकारेण सिद्धान्तसुप्रसिद्धः—जिनप्रवचनेऽतिशयेन प्रसिद्ध, अयं मार्गः—
 मुख्यवृत्त्योत्सर्गरूपेऽपि साधुमार्गोऽनेकपवादपदसंपुक्तः स्वविरक्त्यः, स्वविरक्त्येऽनेकपवादपदसंपुक्तः, अतएव ‘आप्यवा

उस्सग्गा तावइआ चेव हुंति अववाया । जावइआ अववाया उस्सग्गा तच्चिया चेव ॥१॥”त्ति व्यवहारभाष्ये, जिनकल्पस्तु
 ‘केवलोत्सर्गरूप एव, तत्र द्वितीयपदाभावात्, तथा श्रावकमार्गस्तावच्चारित्रभारं वोढुमशक्तस्य संभवति, ‘कारणिकोऽपवाद’ इति
 वचनात्, तथाविधशक्त्यभाव एव कारणं, तथाविधशक्त्यभावोऽपि चारित्रावरणीयक्षयोपशमाभावजन्य एव, तत्रापि इत्थमेव कर्त्त-
 व्यमिति जिनैर्नाभिहितं, किन्त्वास्तामन्यत्र, सम्यत्त्वप्रतिपत्तावपि ‘नन्नत्थ रायाभियोगेण गणाभियोगेण बलाभियोगेण देवयामि-
 योगेण गुरुनिगहेण वित्तिकंतारेणे’त्याकारा भणितः, एवं व्रतेऽपि, यथा उत्सर्गेण सम्यत्त्वमूलानि द्वादश व्रतान्येवाभ्युपगन्त-
 व्यानि श्रावकैरित्युक्तवान्, शक्त्यभावे यावदेकमपि व्रतं प्रतिपन्नो देशविरतिर्भण्यते, तदभावे वाऽविरतसम्यग्दृष्टिरेव श्रावकः
 स्यादित्यादि, एवं संविशपाक्षिकोऽपि गृहीतच्चारित्रस्तथाविधच्चारित्रावरणीयकर्मोदयच्चारित्रं विमुच्य देशविरतिः श्रावको भवति,
 एतच्च जिनाज्ञा, यदागमः—“जइ न तरसि धारेउं मूलगुणभरं सउत्तरगुणं च । मोत्तूण तिन्नि भूमि सुसावगतं वरतराणं ॥१॥ अरहंत-
 चेइआणं सुसाहुपूआरओ दढायारो । सुस्सात्रगो वरतरं न साधुवेसेण चुअधम्मो ॥२॥” इति, एवमप्यशक्तो यदि गीतार्थस्तहि
 संविशपाक्षिको भवति, तत्रापि शक्त्यनुसारेण पुनः प्रतिज्ञातानां मूलोत्तरगुणानां परिपालनं भवतीति, एवमुत्सर्गापवादयोरुत्सर्गतोऽप-
 वादश्च स्थानानि दर्शितानीति गाथार्थः ॥२६॥ अथ कालानुभावात् कुपाक्षिकसंसर्गबाहुल्यात् सम्यग् उत्सर्गापवादस्वरूपमजानानो
 भूयान् जनोऽपवादहेलनापर एवेति तच्चालनां पराकरणायापवादस्वरूपमाह—

कारणिओ अववाओ उस्सग्गाओऽवि होइ बलवंतो । उस्सग्गापालणट्ठा निवइच्च जिणेहिं सो भणिओ ॥२७॥
 कारणिकोऽपवादः उत्सर्गादिपि बलवान् भवति, यदाहुः श्रीहिमाचार्यपादाः ‘उत्सर्गादिपवादो बलीयान्’ इति न्यायसूत्रे,

बलवत्त्वे हेतुमाह—‘उत्स्वर्ग’पि यतः सोऽपवादो तुपवदुत्सर्गपालनार्थं चिन्तैर्मथितः, यथा प्रचापालनार्थं प्रवयाऽभिपेक्ष्यावस्थापितो
 यथा प्रव्याप्येऽपि बलवान् भवेत् तथाऽपवादोऽप्युत्सर्गेणैव व्यवस्थापितः उत्सर्गद्वयि बलवान्, तत्कथमिति चेत् शृणु, उत्सर्गो
 भूते-ननु सो अपवादः! अस्मिन्निष्पत्त्यादिकं त्वदायचमेवेति त्वदात्मैव न्यं षष्ठिष्यामहे, अपवादर्मतरेणोत्सर्गः स्वात् न चक्ष्णोतीति
 माह इति गाथार्थः ॥२७॥ अथोत्सर्गपिषदयोर्मलस्यानकमाह—
 उत्सर्गो बलु पगई अववाळो पुह(नृ)वृत्ति सद्वाणे । परठाणे अ्समत्या योऽपि अ ते गरदृणिज्जावि।२८॥

उत्सर्गः स्तुतवधारणे प्रकृतिः—प्रवालोक इत्यर्थः, अपवादः श्रुतिशीपतिः—रक्षेति, अः—‘स्रस्याने’ उत्सर्गस्थाने—अपवादान्तर
 काशे ‘अमानोपात्तिको दुत्सर्ग’ इति वचनात्, यावदपवादप्रयोजनं न पवति तावदुत्सर्ग एव बलवान्, अपवादस्थाने चापवादा,
 अपवादत्वान्न कारण, उत्सर्गनिर्वाहकद्रव्यापयोगः, उत्सर्गसामर्थ्यनिरोधकद्रव्यादिसामर्थ्यात्, तत्रितकरणार्थमपवादो रत्नत्वा
 नीयः, यथा रक्षा प्रजापीडाकारिचौरादिवचननिराकृत्या तथाविधद्रव्यादिसामर्थ्या निवारकरोपवादः, एतौ द्वावपि परत्वाने
 अपवादस्थाने उत्सर्गः उत्सर्गस्थाने चापवाद इति स्वानकम्पत्यये असमर्थौ—न सामर्थ्यमात्रौ भवतः, अयि—दुर्नर्गर्हीणीयो—श्रुतुपसनीयो
 अशो मर्पावाराहितौ द्वावपि प्रवर्षेसे प्रयोरप्याभय इत्यर्थ इति गायार्थः ॥२८॥ अथ कीदृशी प्रकृतिः कीदृश्यं तजेति उत्सर्गाप
 वादयोर्व्यन्तरीकृतं दर्शयति—

पगई सहावसिपूषा कारणिचो होह सूरई निचमा । पगईवषणतबजीबो पाएण तीह रक्षण्टा ॥२९॥
 प्रकृतिः समावृत्तिरा भवति, न पुनः केनापि स्थापिता, भूषणी—राजा सुरस्याहापो, प्रवृत्तिस्तु नियमस्तु कारविकः—कारण

विशेषाज्ञातो भवति, यथा परस्पर विवदमानैर्युगलिकै राजनिमित्तं श्रीनाभिकुलकरो याचितो, नाभिना च भवतां क्रयभदेवो राजा विवादादिनिवारणेन न्यायप्रवर्त्तको भविव्यतीति कारणवशात् राजा जातः, अत एव 'पढमराए'त्ति सिद्धान्तवचनं, न पुनरेवं पढमपयत्ति वेत्यादि दृष्टं श्रुतं वा, तस्मात् कारणिको राजा, स च कीदृशः स्यादित्याह—प्रकृतिधनोपजीवकः—प्रकृतेः सकाशात् यद् धनं तदुपजीवी, तेनैव स्वनिर्वाहक इत्यर्थः, केन?—न्यायेन—न्यायमार्गेण, लभ्यभागोपादानयथाऽपराधदंडादिनेत्यर्थः, अथ प्रकृतिधनोपजीवनेन न्यायभाग कथमित्याह—'तीइ'त्ति तस्याः—प्रकृते रक्षणार्थं, प्रजापालनार्थमेव प्रजाधनोपजीवी न्यायवानेव, यथा भारमुद्भवहन् वृषभस्तृणादिकं चरति, यदागमः—'जो वहइ सो तणं चइ'त्ति निशीथचूर्णौ, यस्तु अन्यायधनोपजीवी स तु राजा न मण्यते, किन्तु नृपो लुंटाको मण्यते इति गाथार्थः ॥२९॥ अथ दार्ष्टान्तिकमाह—

एवं खलु अववाओ उस्सग्गुवजीवओऽवि गाएणं । उस्सग्गं पालिज्जा तेणं जहसं भवागारा ॥३०॥

एवं खलुः—निश्चये अपवाद उत्सर्गोपजीवकोऽपि न्यायेनोत्सर्गं पालयेत्, ननु राजा तावत् प्रजाधनोपजीवको भवति, तदध्यक्षसिद्धमेव, परमपवादः कथमुत्सर्गधनोपजीवक इति चेत् शृणुत, यथा समुत्पन्नेऽपि रोगादौ साधुनोत्सर्गतो भैषजादिचिकित्सा न कार्या, यदागमः—'तेगिच्छं नाभिंदिज्जा, संविक्खवत्तगवेसए । एअं खु तस्स सामणं, जं न कुज्जा न कारवे ॥१॥' इति श्रीउत्तराध्ययने २, तथा 'मोत्तूण जइ तिगिच्छं अहिआसेऊण जइ तरह सम्मं । अहिआसितस्स पुणो जइ से जोगा न हाइति ॥१॥' इति श्रीउपदेशमालायां, अत्र पूर्वोद्धिनोत्सर्गः प्रतिपादितः, एवं च सति कोऽपि साधुरसमर्थश्चिकित्सादिकं विना ज्ञानादिहानिभवाप्नोति तदाऽपवादे चिकित्सादिकं कल्प्यं, तच्च उस्सग्गत्ति गाथोत्तराद्धिनोक्तं, यथा 'सव्वत्थ संजमं संजमाउ अप्पाणमेव रक्खेज्जा ।

शुभ्र अद्वायामो पुण्योऽपि सोही न याविर्यं ॥११॥” चि पृष्टत्कल्पभाष्ये, अत्रोत्सर्गस्तावत् समाधसिद्धो यावन्नीवावसानः प्रमृत्कालस्वामी, तस्मात् कालात् रोगोपशान्तिर्मर्यादातिक्रान्त स्वनिर्वाहयोग्यं कालमादायापवादः प्रवर्षते, स च कालः स्वभावसिद्ध सोत्सर्गस्यैव घनरूपापवादोपक्षीवनेहेतुः, स चापवादो यदि रोगोपशान्तिमर्यादातिक्रम्यापरकालस्य भोक्ता सापदा तु नृपति-हेतुकादिबदनाधारो, न पुनरपवादः, अथ एव शैलकाचार्यो रोगोपशान्तावधि तथैव प्रवर्षमानः पार्श्वस्यादिविशेषणान्वितो मण्डितः, एतच्च प्रायः प्रतीतेभेदति, किंच-उत्सर्गस्तावत् शर्वरं कालं यथापवादाय न ददाति तदा राज्ञाऽप्यपवादो निर्वाहसामग्रीरहितो नोत्सर्गं पालयति, ततश्च स साधुरत्सर्गं सेवयितुमशक्तोऽपवादापरकालस्य पतितघर्म्मा दुर्गतिग्राम्युभयतोऽपि ब्रष्टः स्यादिति, तथा प्रकरणन्तरण दाष्टीन्तिकयोचना, यथा-आस्तां छषस्यशार्धनां, केवलिनामपि स्त्रीणां करस्पर्शोऽपि निषिद्धः, यदागमः-‘अल्पि त्यीकरस्तरिसं, लिंगी अदिहावि सयमवि करेत्वा । तं निन्द्यओ गोत्रम । जायेछा मूलगुणमड ॥११॥” इति गण्डाधारप्रकीर्णकि, एवमुत्सर्गे यावन्नीवाकलाधिके विद्यमाने पशुजात्यादिना उपहन्यमानां जलादौ वा निमज्जन्तीं साध्वीं वाह्वादिनाऽवलम्बमानो जिनान्नां नातिक्रामति, यदागमा-‘धषहि ठापेहिं समये निगये गेण्डमाये वा अवलम्बमाये वा नातिक्रामति, त०-निर्गर्गिं षणं अक्षपरे पशुजाइए वा पशुसिजाइए वा ओषाएछा, तत्तय निगये निर्गर्गिं गिण्डमाये अवलम्बमाये नातिक्रामति १ निगये निगर्गिं दुर्गसि वा विसर्मसि वा पशुल्लमार्णि वा पवठमार्णि वा गेण्डमाये वा अवलम्बमाये वा नातिक्रामति २ निगर्गये निगर्गिं सेवसि वा पंकेसि वा पयर्गसि वा उदर्गसि वा उक्कसमार्णी वा ओबुल्लमार्णी वा गेण्ड० अवलम्ब० गति० ३ निगर्गये निगर्गिं गत्व आरूढमाये ओरुममाये वा प्पतिक्रामति ४ लेषाएपं दिसाएपं बकलातिठं जाष मषपण्यपरिआतिक्रिपं निगर्गये निगर्गिं गेण्डमाये वा अवलम्बमाये नाति

क्वमति ५" इति श्रीस्थानांगे, एतद्बुद्ध्येकदेशो यथा-अनंतरं द्रव्यप्रबुद्धः कारणतः उक्तः, अथ भावप्रबुद्धमनुष्ठानतः आज्ञानति-
 क्रमेण दर्शयितुमाह- 'पंचही'त्यादि, सुगमं नवरं 'गिण्हमाणे' चि बाह्यादात्रंगे गृह्णन्, अवलंबमानः पतन्तीं बाह्यादौ गृहीत्वा धारयन्,
 अथवा 'सर्वंगिअं' तु गहनं करेण अवलंबणं तु देसंमि' चि, नातिक्रामति स्वाचारमाज्ञां वा, गीतार्थस्थविरो निर्ग्रथभावेन यथा-
 कथंचित् पशुजातीयो दसगवादिः पक्षजातीयो गृध्रादिः 'ओहाएज्ज' चि उपहन्यात्, तत्रेति उपहनने गृह्णन् नातिक्रामति, कारणि-
 कत्वात्, निष्कारणत्वे तु दोषो, यदाह- 'मिच्छत्तं उड्डाहो विराहणा फासभावसंबंधो । पडिगमणाई दोसा भुत्ताभुत्ते अणायव्वा ॥१॥'
 इत्येकं, तथा दुःखेन गम्यते इति दुर्गः, स च त्रिधा-बृक्षदुर्गः श्वापददुर्गः म्लेच्छादिमनुष्यदुर्गश्च तत्र वा मार्गे, उक्तं च- "तिविहं
 च होइ दुग्गं रुक्खे सावय मणुस्सदुग्गं च" चि, तथा विषमे वा-गर्त्तपापाणाद्याकुले पर्वते वा प्रखलितां वा गत्या प्रपततीं वा भुवि,
 अथवा "भूमीएँ असंपत्तं पत्तं वा हत्थजाणुगादीहिं । पक्खलणं णायव्वं पवडण भूमीए गत्तेहिं ॥१॥" ति, गृह्णन् नातिक्रामतीति-
 द्वितीयं, तथा पंकः पनको वा सजलो यत्र निमज्जते स सेक इत्यादि श्रीस्थानांगटीकायां, अत्र यावता कालेन साध्व्युपद्रवो
 निवार्यते तावतं कालमुत्सर्गः स्वस्थितिहेतवे अपवादनिर्वाहार्थमपवादाय दत्ते, स चापवादस्तावतं कालमुपजीव्य निस्तारितोपद्रवमुत्सर्गं
 प्रवर्त्तयति, ननु यदुक्तमपवादसंत्तरेणोत्सर्गो निर्बोद्धुमशक्तस्तदुक्तं, यतोऽपवादपदमन्तरेणापि जिनकल्पिकादीनां निर्वाहस्यागमे
 प्रसिद्धत्वादिति चेत् मैवं, अभिप्रायापरिज्ञानात्, यत्र स्थिरकल्पादावपवादपदं जिनैरुपदिष्टं तत्रोत्सर्गोऽपवादमन्तरेण निर्बोद्धुमशक्यः,
 जिनकल्पिकानां तु गणनिर्गतत्वेनातुलसामर्थ्येन चापवादपदस्यावकाशस्यैवाभावात् कुतोऽपवादपदवार्त्ताऽपि?, यथा यौगलिकानां पर-
 स्परविवादाद्यभावेन राज्ञोऽवकाशाभावात् कुतो राजवार्त्ताऽपि?, अत एव 'क्वचिद्भूत्सर्गोऽपी' ति श्रीहिमाचार्यवचनात् काप्युत्सर्गोऽपि

बलवन् भवति, तेनैव कारणेन प्रवचने स्वस्वभावेऽपि युक्तिधम एव, न ह्येकान्तेनोत्सर्गापवादाम्यामेव प्रवृत्तिः, किन्तु काप्यु
 त्तयेनैवेति, क्लृप्तपरिहान्या विषादादौ च ज्ञाते सति नियमत्त्वं रावानमंतरेण न प्रजानां निर्वाहा, आस्तामन्यत्, धर्मप्रवृत्तिपि
 रात्रनिधयेषु मथिता, यदागमः—“धम्म धरमाणस्स पंच निस्ताअणा पं०, तं०—छन्नाया १ गणो २ राया ३ यादाववी ४
 सरीरं ५ चे”त्यादि, अत एवोत्सर्गापवादौ बहुसुवगम्यौ, नागीतार्थगम्यौ, यदागमः—“इच्च खिचं फाल मावं पुरिस पठिसेवणाओ
 अ। नदि प्राणोइ अगीओ उरसगववाइत्वं चैव ॥१॥” श्रीउपदेशमालार्या, व्याख्यान यथा—द्रव्य क्षेत्र काल भाव पुरुषं प्रतिसेव
 नाच्च नापि—नैव ज्ञानात्यगीतार्थः, औत्सर्गिकापवादिकषादस्यानमिति गम्यते, तत्रोत्सर्गेण निर्गुप्तमौत्सर्गिक—यन्निर्विद्वेषण
 क्रियते, अपवादेन निर्दिष्टं आपवादिकं—यत् द्रव्यक्षेत्राद्यपेक्षमिति, एवकारात् तद्गुणदोषाधागीतार्थो न ज्ञानाति, अतो ज्ञानामावात्
 वैपरीत्येन प्रवर्षते, तथा च कर्मबन्धः, ततोऽन्तः संसार इति द्वारगाथासमासार्थः, एवमुत्सर्गापवादयोर्ध्ववस्थापने च ह्यथो युक्तयो
 जन्या विद्याऽप्युपगन्तव्याः, येन कारणेनोत्सर्गपालकोऽपवादस्तेन कारणेन यथासंयतं प्रतिव्रतं प्रतिमत्यास्थान च यावत् आगम
 मणितास्त्रेयामनतिभ्रमेव यथासंभव आगारा—अनाभोगादयो मण्डिताः, ज्ञानां महति कृत्ये, ईर्याप्रतिक्रान्तायि क्वयोत्सर्गक्षोच्यन्ताम
 निःश्रयसादयो मण्डिता इति माधार्थः ॥१०॥ अयोत्सर्गापवादविषये इष्टान्तान्तरमाह—

अहं पक्षिणो वचतो स्थिणो ऋण वीसमित्तु वचिज्जा । एवमववापसेवी ऋणेणमुत्सर्गमगरओ ॥३१॥

यथा पक्षिको व्रजन् स्थिबः—श्लेदमापन्नः, अत इत्यर्थः, क्षण-सुहृत्तमात्र विभ्रम्य—विभ्रामं कृत्वा व्रजेत्, अपगतपथभ्रमः पुनः
 सुखेन गन्तुं इच्छन्तीतीत्यर्थः, एवमववावसेवी वमानुष्ठाने प्रवर्षमानो ग्लानिमापन्नः क्षणेन—क्षणमात्रेणोत्सर्गमार्गस्तो भवति, उत्सर्ग

मार्गसेवी स्यादेवेत्यर्थः, अत्र क्षणशब्देन यावत्कालमपवादपदसेवनाप्रयोजनं तावत्कालो ग्राह्य इति गाथार्थः ॥३१॥ अथ कुपाक्षि-
कमात्रस्याप्यभिप्रायमाविष्कृत्य दूपयितुमाह—

जो भणई अम्हाणं केवलमुस्सग्गु होइ रुइविसओ । सो जिणसासणबज्झो तित्थयरार्इण पडिवक्खे ॥३२॥
यो भणति असाकमुत्सर्गः केवलमपवादनिरपेक्षो रुचिविषयो भवति स जिनशासनग्राह्यः—प्रवचनाद् बाह्योऽवबोध्यः, तत्र हेतु-
माह—‘तित्थयरार्इण’ति यतः स तीर्थकरादीनां—तीर्थकराचार्यादीनां प्रतिपक्षो—वैरीति गाथार्थः ॥३२॥ अथ कथं स्थविरकल्पे
उत्सर्गापवादौ जिनकल्पे नेति सार्द्धगाथया तात्पर्यं दर्शयन्नुत्तरार्द्धेन जिनाज्ञामधिकृत्य जिनकल्पस्थविरकल्पयोः साम्यं दिदर्श-

यिषुर्गाथायुग्ममाह—

जत्थ य सारणवारणचोअणपडिचोअणाइववहारो । दसविहसामायारी तम्मि अ उस्सग्गअवचाया ॥३३॥
तयभावे जिणकप्पप्पमुहे पयमेगमेव जिणभणिअं । ते सव्वे जिणसमए जिणआणाराहगा भणिआ ॥३४॥

यत्र कल्पे सारणावारणाचोदनाप्रतिचोदनादिव्यवहारः दशविधसामाचारी, चेति गम्यं, ‘इच्छामिच्छातहकारो’ इत्यादिदशविधसा-
माचारी स्यात् तत्रोत्सर्गापवादौ भवतः, एवंविधस्तावत् स्थविरकल्प एव, यदागमः—‘गच्छो महाणुभावो तत्थ वसंताण निजरा विउला ।
सारणवारणचोअणमाईहि न दोसपडिविची ॥१॥’ गच्छाचारप्रकीर्णके, जिनकल्पिकस्तु गच्छनिर्गतो भवति, अत आह—‘तय-
भावे’ति तदभावे—सारणाद्यभावे सारणादीनामभावो यत्र स तथा तस्मिन् यद्वा सारणाद्यभावे सति, अपवादकारणाभावे सती-
त्यर्थः, जिनकल्पप्रमुखे, आदिशब्दात् प्रतिमाप्रतिपन्नादयो ग्राह्याः, तत्रैकपदमेव—उत्सर्गरूपं जिनभणितं—जिनेनोपदिष्टं वर्त्तते, यत्

एवं सखात् करणात् ते सर्वे अिनकस्त्रिकस्त्रविरकस्त्रिकदपो अिनसमये—चैनखासने अिनाद्यापधका भविताः, अिनाझाराधनमधि
 कृत्योमयेऽपि तुल्याः, अत एव माप्यकार आह—‘न इ ते हीलिञ्जति सन्वेऽविअ ते अिवाजाए’पि गायायुग्मार्यः ॥३४-३५॥
 अथैषमुत्सर्गापवादात्मके स्त्रविरकस्ये सिद्धे पाञ्चप्ररूपया जलाञ्जलिमापयेति दर्शयति—

तेणिष थेरा निर्दं अिदिणा कुञ्चसि पोरसि मोसुं। तद्व्याएँ पोरसीए अिणकप्पी एस उस्सग्गो ॥३५॥

येन करणेन स्त्रविरकस्य उत्सर्गापवादात्मको अिनाञ्चैव तेनैव कारयेन स्त्रविराः—स्त्रविरकस्त्रिकाः ‘पोरसि’पि पोरुपीम्—अर्थाद्
 रात्रेः मयमग्रहं सुपत्ता—त्यक्त्वा ‘विधिना’गुरुपदिष्टानुष्ठानविधिना निद्रां कुञ्चन्ति, अिनकप्पी तु तृतीयायां पोरुष्यां निद्रां करोति,
 एष उक्तलक्षणो विचिरुत्सर्ग इत्युक्तार्यः। मावार्बस्त्वेव—स्त्रविरकस्त्रिकाः रात्रेः प्रथमे ग्रहरेगते ईर्यापचिकीं अतिक्रम्य गुरोः सकाञ्चे
 तद्वार्बेऽद्यादिसापनाचार्यं पुरस्कृत्य इञ्चाकारेण संदिसह मगबन्। बहुपच्छिपुष्णा पोरिसि राअसंभारए ठअँ इति(मगति)अिम्य
 बधाः भुत्वा गुरुर्मणति—ठाएह, पश्चात् अउकसायेत्यादि नमस्कारपूर्वकं चैत्यवदनं, तदनु सुल्लवक्त्रिकाप्रतिलेखन संस्कारकोपकरण
 प्रतिलेखनं च कृत्वा संस्कारकं संस्तीर्य तत्रोपविश्य ‘निसीदी = नमोल्लयासमपाण’मित्यादिविधिना रात्रेः प्रथमपोरुपीमपीत्य
 विधिना गुर्वाञ्जया निद्रां कुञ्चन्ति, सा चाञ्जात्वाच प्रमादः, यदागमाः—“सुष्ठा अणुपी, सुष्णिजेो सयये आगरसि लोगसि”त्ति
 म्नीआचाराङ्गसूत्रे श्रीगोष्पीयाप्ययनसादिपद्यं, एतद्वृत्तयेकदेशो यथा ‘सुष्ठा’ इत्यादि पद्यं, अस्य चानंतरसूत्रेण सहेत्यादि
 यावत् इह सुष्ठा विविधाः—द्रव्यतो माणतव, तत्र निद्राप्रमादवन्तो द्रव्यसुष्ठाः, भावसुष्ठास्तु मिथ्यात्नाज्ञानमयमहानिद्राभ्यामोदिताः,
 सतो ये अणुनयो—मिथ्यापद्यः सततं भावसुष्ठाः सर्वविज्ञानानुष्ठानरहितत्वात्, निद्रया मजनीयाः, पुनयस्तु सर्वलोकोपेया मोष-

मार्गदिचलंवस्ते सततं-अनवरतं जाग्रति-हिताहितप्राप्तिपरिहारं कुर्वते, द्रव्यनिद्रोपगता अपि क्वचिद् द्वितीयपौरुष्यादौ सततं जागरुका एवेति, एवमेव भावस्वापं जागरणं च विषयीकृत्य निर्युक्तिकारो गार्थां जगद-‘सुप्ता अमुष्णी उ सया मुष्णीओं सुप्तावि जागरा हुंति । धर्मं पङ्क्तु एवं निद्रासुप्तेण भइयव्वं ॥१॥’ति, सुप्ता द्विधा-द्रव्यतो भावतश्च, तत्र निद्रया द्रव्यसुप्तान् गाथति वक्ष्यति, भावसुप्तास्त्वमुनयो-गृहस्थाः मिथ्यात्वानानावृता हिंसाद्याश्रवद्वारेषु सदा प्रवृत्ताः, मुनयस्त्वपगतमिथ्यात्वनिद्रा अवाप्तसम्यक्त्वा-दिवोधा भावतो जागरुका एव, यद्यपि क्वचिद् आचार्यानुज्ञाता द्वितीयपौरुष्यादौ दीर्घसंयमाचारशरीरस्थित्यर्थं निद्रावशोपगता भवन्ति तथापि सदा जागरा एव, एवं धर्मं प्रतीत्योक्ताः सुप्ता जाग्रदवस्थाश्च, द्रव्यनिद्रासुप्ते ननु जाड्यमेतद् धर्मः स्यात् न वा ?, यद्यसौ भावतो जागर्ति तदा निद्रासुप्तस्यापि धर्मः स्यादेव, यदिवा भावतो जाग्रतो निद्राप्रमादावष्टब्धान्तःकरणस्य न स्यादपि, यस्तु द्रव्यभावसुप्तस्य न स्यादेवेति भजनार्थः” इति श्रीआचारांगटीकार्यां, तथा “पहमे पोरसि सज्झायं, विहए ज्ञाणं क्षिआ-यह । तइआए निहमोक्खं च, चउत्थी खुजोऽऽवि सज्झायं ॥१॥”ति श्रीउत्तराध्ययने २६, एतद्बृत्त्येकदेशो यथा-स्पष्टमेव, नवरं रात्रिमपि, न केवलं दिनमित्यपिशब्दार्थः, द्वितीयायां ध्यानं, तृतीयायां निद्रामोक्षं च अयं कुर्यादिति सर्वत्र, प्रकमाद् बृष-भापेक्षं चैतत्, सामस्त्येन तु प्रथमचरमग्रहरजागरणमेव, तथा चागमार्थः “सव्वेऽवि पहमजामे दोवि तु वसहाण आइमा जामा । तइओ होइ गुरूणं चउत्थओ होइ सव्वेसिं ॥१॥” इति सूत्रद्वयार्थः इति श्रीउत्तराध्ययनटीकायां, अत्र बृषभसाधोस्त्वृतीयग्रहर-निद्राऽनुज्ञा शेषसाधूनां तु ग्रहरद्वयमिति, एतेन पाशेन यद् विकल्पितं मोक्षशब्देन निद्रामोचनं करोति, न पुनः स्वापं, तन्निरस्तं, यतो यदि स्वापं न करोति तर्हि किं करोतीति तृतीयग्रहरसंबन्धि कृत्यं वक्तव्यं, यथा दिवा तृतीयग्रहरे भिक्षाचर्या मणिता, तच्च

कापि नोक्तं, ततः पाश्चात्स्यैव पाश्चात्स्य, विनकस्त्रिकस्य तु दृष्यमयत्तितुल्यतापरमुत्सर्गत एवेति गाथार्थः ॥ अथ विनाश्या निद्रा प्रमादो न भवतीति दर्शनाय दृष्टान्तवाद्यांतिकरवनामाह—

जह येराण सिणाण य परिग्गहो नेव वत्थपत्ताई । तह निदाडवि पमाओ नाणाए दोडवि चरणहा ॥३६॥

यथा स्वविराणां—स्वविरकस्त्रिकानां विनानां—विनकस्त्रिकानां वक्ष्यप्रादिः—स्वविरकस्त्रिकानां अघन्यतोऽपि चतुर्बोधोपकराणि विनकस्त्रिकानां तु उक्तपर्यतोऽपि द्वादशोपकरणानि परिग्रहो नैव स्यात्—न भवत्येव, तथा—तेन प्रकरेण निद्रा अपि आश्रया—विनाश्या प्रमादो न भवति, तत्र हेतुमाह—यतो द्वे अपि—उपकस्त्रिकानिद्रे अपि चरणार्थ—चारित्राराधनार्थं, ननु निद्रायाः प्रमादत्वत्तु भव्यते एव, तत्कथं निद्रा प्रमादो न भवतीति चेत् सत्यं, स्वस्येव प्रमादत्वेऽपि स्वानकविद्येयमासाद्य तथा व्यपदेशासंभवात्, अन्यथा शब्दादयो विषयाः क्रोधादयम कथायाः प्रमादत्वेन मथिताः तथा च तदुच्यतां प्रमादित्वमपने सप्तमादिवशमपर्यन्तगुण स्वानकवर्षिनां साधूनामप्रमतताभ्यपदेशो व्यर्थ एवाऽऽप्येत इत्यमगुणस्वानकं यावत् कमायोदयात्, शब्दादीनां च विषयाणां क्लमभोगरूपतया प्रवचने प्रतीतत्वात्, प्रमत्तगुणस्वानकादारभ्य त्रयोदशगुणस्वानपर्यन्त यथासंभव कामित्वभोगित्त्वव्यपदेशापर्याय मरुदसार्मअस्यमापयेत्, केषलिनामपि रसादीनां भोगानाद्युदयात्, ननु तेषां रागद्वेषाभावात् सत्यपि रसादिभोगित्त्व न भव्यते इति चेत् चिरं बीष, एवमप्रमत्तादिसाधूनामपि न भोगित्वं, न वा क्लमित्त्व, इतो निद्राप्रमादवशमपि, अत एव आगमे वि आसवा ते परिस्तरथे'त्यादि मथितं, तथा क्रोधादयोऽपि स्वानकविषयाश्रिता निवराहेतवोऽपि मथिताः, यदागमः—“अरिहेतुश्च एगो रगो साहसु वमचारीसु । एत पस्तरथो रगो अस्त्र सगयाण साहण ॥१४॥”मित्यादि, एवं यथा विषयकथायाः सन्तोऽपि साधूनां न विष

इयन्ते तज्जन्यफलाभावात् एवं निद्राऽपि संयमपालनहेतुरुपकरणसिव न प्रसाद इति गाथार्थः ॥३६॥ अथ प्रकारान्तरेणापि तथाऽऽह—
अहवा जह असणाई संजमहेउमुणिदेहरकखट्टा । भणिअं तहेव निदा अणह दोणहंणि नो आणा ॥३७॥

अथवेति प्रकारंतरद्योतने, अशनादिः संयमहेतुमुनिदेहरक्षार्थ—संयमस्य हेतुर्यो मुनिदेहः—साधुशरीरं तस्य रक्षार्थं, भणितं जिनैरिति गम्यं, तथैव निद्रा अशनादिवत् साधूनां निद्रापि शरीररक्षार्थमेव, एवमपि यदि निद्रा आज्ञा न भवेत् तर्हि द्वयोरपि आज्ञा न भवेत्, न चेष्टापत्तिः, 'अहो जिणेहिं असावज्जा वित्ती सहण देसिया । मुक्खसाहणहेउस्स, साहुदेहस्स धारण ॥१॥' इति प्रवचनवाद्या स्यादिति गाथार्थः ॥३७॥ अथ साधूनां निद्रा प्रमादोऽपि भवति तथा दृष्टान्तयति—

जह आणाए रहिओ सुजंतो असणपाणमाईणि । भणिओ सुणी पमाई तह निह पगामपडिसेवी ॥३८॥

यथा आङ्गया रहितोऽशनादीनि—अशनपानखादिमस्वादिमवन्नपात्रादीनि भुंजानो मुनिः प्रमादी—पापश्रमणो भण्यते तथा निद्रां प्रकामसेवी—दिवा रात्रौ वा यथासुखं स्वापशीलः प्रमादी स्यात्, यदागमः—'जे केई पव्वइए निदासीले पगामसो सुच्चा । पिच्चा सुहं सुअई, पावसमणुत्ति बुच्चति ॥१॥' इति श्रीउत्तरा० इति गाथार्थः ॥३८॥ अथोत्सर्गे निद्रास्वरूपे निरूपितेऽपवादेन निद्रा कथं भवतीत्याह—
अववाए पुण थेरा दिवावि कुव्वंति तित्थगरआणा । सा चेव य सुगुरुणं आणा खलु पाणमाईणि ॥३९॥

अपवादे पुनः स्वविरकल्पिकाः दिवाऽपि—दिवसेऽपि, न केवलं रात्रावेवेत्यपिशब्दार्थः, कुर्वन्ति साधव इति गम्यं, किंभूता सा निद्रा ?— तीर्थकराज्ञा, तीर्थकृदाज्ञारूपेत्यर्थः 'सा चेव य' इति सैव च निद्रा सुगुरुणां—सुधम्मर्मादीनामपि आज्ञा खलु निश्चये आङ्गैव, ज्ञानादीनि, गुरुपारतन्त्र्यं हि ज्ञानदर्शनचारित्राणीति वचनादिति गाथार्थः ॥३९॥ अथ गाथाद्वयेन प्रमादाप्रमादयोः पारमार्थिकं स्वरूपमाह—

दनाया विषयीकार्यं, यदागमः—‘नो खलु मे कल्पे अगणिकार्यं उज्जालित्वा वेत्यादि यावत् तं च मिक्खु पडिलेहाए आगमिस्ता आणविजा अणासेवणाए’ति इति श्रीआचा० विमोक्षाध्ययने उ० ६, एतद्दृष्ट्येकदेशो यथा ‘तच्च ज्वालनातापनादिकं मिधुः प्रत्युपेक्ष्य-विचार्य स्वसंमत्या अपरव्याकरणान्येषां वाऽतिके श्रुत्वा-अवगम्य गृहपतिमाज्ञापयेत्-प्रतिबोधयेत्, कया?—अनासे-वनया, यथा एतन्ममायुक्तमसेवितुं, भवता तु पुनः साधुभक्त्यनुकंपाभ्यां पुण्यप्राग्भारोपार्जनमकारी”ति श्रीआचारांगवृत्ता-विति गार्थः ॥४२॥ अथ दृष्टान्तगाथामाह—

अप्पच्चक्खाणकिरिआ वयभावेऽवि अ न देसविरईणं । नारंभकिरिआरंभे पवट्टमाणण सुमुणीणं ॥४३॥

देशविरतीनां—श्रावकाणां तद्भावेऽपि—क्वचित् एकादशाविरतीरधिकृत्य प्रत्याख्यानभावोऽपि चाप्रत्याख्यानक्रिया न भवति ‘तत्थ णं जे ते संजयासंजया तेसि णं आदिमाउ तिचि किरिआउः कज्जंति’ इति श्रीभगवत्यां श० १ उ० २, अत्र आरंभिकी पारिग्रहिकी मायाप्रत्ययिकी अप्रत्याख्यानिकी मिथ्यादर्शनप्रत्ययिकी चेति पंचक्रियाणां मध्ये आदिमास्तिष्ठः क्रियाः आरंभिकी पारिग्रहिकी मायाप्रत्ययिकी चेति, तत्रैकादशानामविरतीनामप्रत्याख्यानेऽप्यप्रत्याख्यानकीक्रियायाः अनुदयो भणितः, तथा चः पुनरर्थे वा सुमुनीनां—शोभना मुनयः सुमुनयः—सुसाधवस्तेषां अप्रमत्तगुणस्थानकादारभ्य त्रयोदशगुणस्थानकं यावदारंभप्रवर्त्तमाना-नामप्यारंभिकी क्रिया न भवति, यदागमः—“तत्थ णं जे ते अप्पमत्तसंजया तेसि णं एगा मायावत्तिआ किरिआ कज्जति”ति श्रीभगवती श० १ उ० २, ते सर्वेऽप्यारंभे प्रवर्त्तते, यदागमः—“अत्थि णं भंते ! समणणं निग्गंथाणं किरिआ कज्जंति ?; इत्ता” ये तु वीतरागसंयतास्तेषामेकाऽपि क्रिया न स्यात्, यदागमः—“तत्थ णं जे ते वीतरायसंयता ते णं अकिरिआ” इति श्री-

भगवतीशतक० १ उ० २ "कह्यते मते ! समर्थानं निगयानं किरिया कञ्चति ?, मंडिअपुचा ! पमायपयया जोगनिमित्तं च, एवं स्तु ससणाय निगयानं किरिया कञ्चति, जीवे ण मते ! सया ससितं एअति वेअति षलति फंअति षड्ढति सुअमति तदीरति ठ ठ सार्थं परिणमति, इवा मंडिअपुचा ! जीवे णं सया ससितं एअति जाव संत माव परिणमति, जाव ष णं से जीवे सया ससित जाव परिणमति ताव ष णं से जीवे सया ससित अते अंअकिरिया मवति ?, णो इण्ठे समण्ठे, से केण्ठेण मते ! एव बुबइ ताव ष णं से जीवे सया ससित जाव अते अंअकिरिया न मवति ?, मंडिअपुचा ! जाव ष णं से जीवे सया ससित जाव परिणमति ताव ष णं से जीवे आरमति सारंमति आरंमे चड्ढति सारंमे चड्ढति आरंमाये सारंमाये सारंमाये सारंमाये आरंमे चड्ढमाये सारंमे चड्ढमाये सारंमे चड्ढमाये बहूणं पाणानं भूआणं जीवाण सचानं दुक्खावणाए सोआवणाए खूरावणाए तिप्पावमयाए पिट्ठावणाए परितावणाए चड्ढति, से तेण्ठेणं मंडिअपुचा ! एवं बुबइति जाव ष णं से जीव सता ससित एअति जाव परिणमति ताव ष णं तस्स जीवस्स अते अंअकिरिया न मवति" चि श्रीमग० द्वा० १ उ० २, एतवुवुत्थेक्खेओ-यथा 'अय क्रियामेव स्वाभिमावतो निरुपयमाइ- 'अरिप णमित्यादि' अस्त्यय पथो यदुत्त 'क्रियते' क्रिया भवति, प्रमादप्रत्ययात् यथा बुअप्रुक्काय- क्रियाजन्म कर्म, योगनिमित्त च यथैर्यापधिकं कर्म, क्रियाधिकाराविदमाइ- 'जीवे णं'मित्यादि, इह जीवप्रहणेऽपि सयोग एवासौ प्राणा, अयोगखैबनादेरसंभवात्, सदा-मित्थं 'समित्तं'ति सप्रमाणं 'एअइ'चि एअति-कपते 'एवृ कपते' इति षचनात् 'वेअस्ति'चि भ्येअति-विविधं कपते, 'बलइ'चि स्थानांतरं गच्छति, 'फवइ'चि स्पदते-किञ्चिच्चलति 'स्पदि किञ्चिच्चलने' इति षचनात्, अन्य मवकाशं गत्वा पुनस्त्वैवागच्छतीत्यन्ते 'षड्ढइ'चि सर्व्वरिष्ठु षलति, पदार्थान्तरं वा स्पृशति, 'खुन्मइ'चि छुम्पति-शुचिर्षी

प्रविशति, क्षोभयति वा पृथिवीं, विमेति वा. 'उदीरइ'ति प्राबल्येन प्रेरयति, पदार्थान्तरं प्रतिपादयति वा, शेषक्रियाभेदसंग्रहा-
 र्थमाह- 'तं तं भावं परिणमति'ति उत्क्षेपणावक्षेपणाकुञ्चनप्रसारणादिकं परिणामं यातीत्यर्थः, एषां चैजनादिभावानां
 क्रमभावित्वेन सामान्यतः तदेजनं मंतव्यं, नतु प्रत्येकापेक्षया, क्रमभावित्वात् युगपदसंभवादिति, 'तस्स जीवस्स अंते'ति
 मरणात् 'अंतकिरिअ'ति सकलकर्मक्षयरूपा, 'आरंभइ'ति पृथिव्यादीनुपद्रवति 'सारंभइ'ति संरभते-तेषु विनाशसंकल्पं
 करोति 'समारंभइ'ति समारभते-तानेव परितापयति 'संकपो संरंभो परितापकरो भवे समारंभो। आरंभो उद्ववओ सुद्धनयाणं
 विसुद्धाणं ॥११॥" इदं च क्रियाक्रियावतोः कथंचिदभेदः इत्यभिधानाय तयोः समानाधिकरणतः सूत्रमुक्तं, अथ तयोः कथंचि-
 द्भेदोऽप्यस्तीति दर्शयितुं पूर्वोक्तमेवार्थं व्यधिकरणत आह- 'आरंभे'त्यादि, आरंभे अधिकरणभूते वर्तते जीवः, एवं संरंभे समा-
 रंभे च, अनंतरोक्त्वाक्यार्थद्वयानुवादेन प्रकृतयोजनामाह-आरभमाणे संरंभमाणे समारंभमाणे जीव'इत्यनेन प्रथमो वाक्यार्थोऽनु-
 दितः, आरंभे वर्तमान इत्यादिना तु द्वितीयः, दुक्खावणयाए इत्यादौ ताशब्दस्य प्राकृतत्वात् दुःखापनायां-मरणलक्षणदुःखप्राप-
 णायां अथवेष्टवियोगादिदुःखहेतुप्रापणायां वर्तते इति योगः, तथा शोकापनायां-दैन्यप्रापणायां, वर्तते इति योगः, 'जूरावणाए'ति
 शोकातिरेकात् शरीरजीर्णताप्रापणायां, परितापनायां-शरीरसंतापे वर्तते, क्वचित् पठ्यते 'दुक्खावणयाए' इत्यादि, तच्च व्यक्तमेव, यच्च
 तत्र 'किलामणयाए उदावणाए' इत्यधिकमधीयते तत्र किलामणयाएति ग्लानिं नयते, उदावणाएति उन्नासते इति भग० श० ३
 उ० ३, अत्रारंभे प्रवृत्तिरप्यारंभक्रियायां देशविरतौ प्रत्याख्याता, अप्रवृत्तिरप्यप्रत्याख्यानक्रियायामप्रमाणतया दर्शिता, मिथ्या-
 दृश्यामारंभपरिग्रहादौ प्रवृत्तिरप्रवृत्तिर्वाऽविरतिं प्रतीत्याविशेषेण कर्मबंधनहेतुत्वात् प्रमाणमेव द्वे अपीति सम्यग्गृथिया विचार्य प्रमाद-

स्वेनोक्तोऽपि निष्ठा प्रमादो न भवति तीर्थकृतदम्भावर्तिनामिति गाथार्थः ॥४३॥ अथ गाथात्रयेण सद्यमतं सूक्तोपदेशं रूपयितुं प्रथमगाथया तदभिमिश्रायसाह—

ज पूजाइवसाणे आरंमालोकण पुढो मणिअं । कूबाहरणासंगइमुकुमाधिअ मंतविसेण ॥४४॥

त ता इविअ सम्म साप कूवंमि अवरकूपजल । सिणइइनासहेक युत अइ हुअ विणससए ॥४५॥
 तसो कटपथि मणिअ मणिअं पुण लणिअकूवसखिसेण । सुइमागी सखजणो अप्पा अण्णोडवि षडुजीवी ॥४६॥

यथारंभः पूषग् नालोच्यते तर्हि द्रव्यरूपे कूपोदाहरणस्य संगतिर्न भवेदित्येवं प्रांतविषयेन याज्ञेन मूर्खबनेम्मः कूपोदाहरणासंगतिमुक्त्वाप्य पूजापवसाने आरंमालोचनं पूषक् मणितमिति पाश्चात्तय इति गाथार्थः ॥४४॥ अथ पाशोक्त यथास्त्रिगिता निघापादनवर्केण रूपयितुं गाथाभाद—तत् पाशोक्तं 'वा' तर्हि सम्यग् भवेत् यदि खाते कूपेऽपरकूपजल तृष्णाविनाशहेतुतया च्चिनवमये मणित भवेत्, त्व् त्वनिकर्मकर्तुः पुंस इति अर्थात् बोध्य, अयं मातः—स्वयं, सावकूपजलेन निजतृष्णाद्युपशान्तिर्न, सात्, किंतुपरकूपजलेनैवेति यद्युक्तं सात् तर्हि पूजापवसाने पाश्चात्तयेर्यापथिकी सम्यग् स्वादिति व्याख्ययाऽनिघाऽपादनं कृतमिति गाथार्थः ॥४५॥ अथ व्यतिरेकेण निगमनमाह—त्वनिकर्तुरपरकूपजलेन वृषाद्युपशान्तिर्नान्येन बलेनेत्यादि कापि ज्ञात्वे न भवितं, प्रत्यक्षेण इष्टे वस्तुनि ज्ञात्वात्प्राप्यप्रश्नैः, प्रत्यक्षप्रमाणस्य बलवत्सात्, मणितं पुनः सावकूपसखिलेनात्मा—त्वनिकर्तव्योऽपि—तव् व्यतिरिक्तोऽपि षडुजीवी—रीषाद्युः सर्व्वयनसुखमागीति, अयं मातः—पूजाकर्तुः कर्त्तव्यत् इत्युभाविविराधना द्रव्यतो भवति तज्जन्यं कर्मोप्यत्यस्वितिकर्मस्य च सात्, परं वाच्य कर्म पूजां कर्त्तव्य एव तद्व्यनबलेन प्राचीनाहुमकर्मसंबतत्वा सममेव धिलयं

याति, न पुनः पूजापर्यवसानं यावत्तिष्ठति, नागकेतुवत्पूजां कुर्वतामेव बहूनां केवलोत्पत्तेः श्रवणात्, अन्यथा तदसंभवात्, तथा च तत्रेया हि अजागलस्तनकल्पेति, ननु तर्हि कूपोदाहरणासंगतिः स्यात्, कूपे तु खाते सत्येव तज्जलेन तृषाद्युपशान्तिरिति चेत् मैवं, सर्वेषामपि वस्तूनां देशेनैवोदाहार्यात्, नहि महानसदृष्टान्तेन पर्वते साध्यमानो वह्निः स्त्रीभांडादिपाकसामग्रीमादायैव सिध्यति, किं तु वह्निमात्रसिद्धिः, तद्वदत्रापि, दृष्टान्तयोजना चैवं यथावत्-कूपजलेन पूर्वोत्पन्नतृषया सहैव सद्यःसमुत्पन्नाऽपि तृषोपशाम्यति, शरीरादिपाविष्यं च, तथा पूजां कुर्वत एव पूर्वोपाजिताशुभकर्मभिः सहैव कुसुमादिजन्यकिंचिद्द्विराधनाजन्यं मालिन्यमपैति देवलोकगमनयोग्यशुभकर्मोपाजनमपीति कुतः पाशकल्पना ज्यायसी ?, तस्मात् दृष्टांतासंगत्युद्भवन्नं स्वगलपादुकाकल्पं पाशस्यैव संपन्नमिति गाथार्थः ॥४६॥ अथ द्रव्यस्त्वे तावदीर्यापथिकाया गन्धोऽपि न संभवतीति दर्शनायेर्यापथिक्याः स्थानकमाह—

इरिआवहिआठाणं सावयकिरिआवि साहुसमकिरिआ । तत्तो भिन्नसरूवो इरिआठाणं न दव्वथओ ॥४७॥

ईर्यापथिकायाः स्थानं श्रावकक्रियाऽपि साधुसमक्रिया भवति-साधुसदृशी क्रिया हि सामायिकादिरूपा भवति, यदागमः-
 “सामाहंमि उ कए समणो इव सावओ हवइ जम्हा । एएण कारणेणं बहुसो सामाहअं कुज्जा ॥” इति श्रीआवश्यकनिर्युक्तौ,
 तत्रेर्यापथिका संभवति, ततो भिन्नस्वरूपो द्रव्यस्त्वो नेर्यास्थानं-ईर्यापथिकायाः स्थानं न स्यादेवेति गाथार्थः ॥४७॥ अथ विशेष-
 षत ईर्यायाः स्थानकमाह—

जीइ किरिआइ हेउत्ति जाणिउं जेण इरिअ, पडिक्कंता । तेणं तीइ पच्छा पडिक्कमिअन्वा य जह्ठाणे ॥४८॥

यस्याः क्रियाया ईर्या हेतुरिति ज्ञात्वा येन श्रावकेण साधुना वा ईर्या प्रतिक्रांता, यां क्रियां सामायिकादिरूपां चिकीर्षता

क्रियाहेतुरिति ज्ञात्वा येन प्रथमरीयां प्रतिक्रान्ता तेन भावकादिना तस्मात् क्रियायां यथास्त्वाने तीर्थकुटुम्बस्त्वाने प्रतिक्रमितव्या,
 ईर्यापयिकीत्यत्रापि संबध्यते इति गाथार्थः ॥४८॥ अथ यस्याः क्रियाया हेतुत्वेनादावेष प्रतिक्रान्ता तस्मात् क्रियायां यथावदि
 यथोक्तत्वाने प्रतिक्रमितव्येत्यत्र हेतुमाह—

सच्चित्ताफासमित्त न करित्सं ज्ञाव मे इमा किरिआ । इअ हि पइण्णावाए पुणोऽवि तस्संघणइहाए ॥४९॥

यावत्—यावत्फलं मे—यमेयं क्रिया तावत्सच्चित्तस्पर्धमात्रमपि न करिष्यामीत्यमुना प्रकारेण प्रतिज्ञा—अभिप्रदविशेष भाव
 कस्य परिमितकालान्धिभा साधोष यावच्छीषमिति तस्याः अपाये—अये सच्चिदादित्यर्थादौ चाते पूर्वप्रतिज्ञाया हानी सत्यां तत्सं
 धानार्थे—प्रतिज्ञापूर्विककरणार्थं पुनरपि ईर्यां प्रतिक्रामति, अन्यथा समग्रमपि क्लृप्तीर्याया एव मसचेः क्रियांतरस्य व्यापात एवाप
 येवेति गाथार्थः ॥४९॥ अथ दृष्टान्तमाह—

जह तदूर्हि कुर्विदो कुणमाणो साठिकं पुणो तंतू । तुहियंते निउण संबिज्जा जा पइण्णा से ॥५०॥

यथेत्युदाहरणोपन्यासे, यथा तंतुमिः द्वाटिककारणैः द्वाटिकां कुर्वीतः कुर्विदः—कोलिककृत्यतत्ततून् निपुणं यथा स्यात् तथा
 संबधेत्—संचानं कुर्यात्, कियत्काल यावत् !—‘से’चि तस्य कोलिकस्य प्रतिज्ञा स्यात्, द्वाटिकासमाप्तिं यावदित्यर्थः । अयं भावः—
 यथा कुर्विदस्तंतुमिः द्वाटिकां कुर्वीतोऽन्तराऽनुटितवततून् संबधाय पूर्णाकरोति तथा ईर्यापूर्वक सामायिकं कृत्वा सच्चिदादि
 स्वर्गप्रतिषेधप्रतिष्यया सामायिकाधिकं पालयन् अन्तराऽतत्प्रतिज्ञाहानापीर्यापयिकया निम्नप्रतिज्ञाकरणानि संबधाय २ सामायिकमिदं
 क्रियाप्रसाचकमे मणति, तथैव इत्यन्तवं कुर्वन्ता न केनापीर्यां प्रतिक्रान्ता, न वा सच्चित्तस्पर्धनिषयप्रतिज्ञाऽपीति गाथार्थः ॥५०॥

अथ यस्य कार्यस्य यानि कारणानि तेष्वेव कार्येषु प्रयत्नं कुर्वाणोऽमीष्टफलभाग् नान्यथेति व्यतिरेके दृष्टान्तमाह—

नेवं सुवर्णयारो कुणमाणो काउकाम वा सुहं । संधेज्ज तंतुमेगंषि कारणभावाओ तीए ॥५१॥

यथा पटशाटिकादि^१ कुर्वाणः कुर्विदस्तन्तून् संधयेत् नैवं मुद्रिकां कुर्वाणः कर्तुकामो वा सुवर्णकार एकमपि तंतुं संधयेत्, तत्र हेतुमाह—‘कारण’त्ति तस्याः मुद्रिकायाः कारणभावात्, नहि मुद्रिकाकारणं तंतवः, एवं द्रव्यस्तवस्य कारणं नेर्या प्रथमं पश्चाद् वा, सामायिकादेश्च कारणमिति तत्रैव सा युक्तेति गाथार्थः ॥५१॥ अथ पूजाऽवसाने ईर्याप्रतिक्रान्तावतिप्रसंगेन दूषयितुमाह—

किंचऽचंते हरिआ जइ ता साहम्मिआण वच्छेले । साहुअहिगमणपसुहे गिहागओ किं न पडिकमइ ? ॥५२॥

किंचेति दूषणाभ्युच्चये, अर्चान्ते—पूजापर्यवसाने यदीर्या तर्हि साधर्मिकवात्सल्ये, अपिरध्याहार्यः, साधर्मिकवात्सल्येऽपीर्या प्रतिक्रमितव्या भवेत्, तथा साध्वभिमुखगमनप्रमुखे—आगच्छतः साधून् उपलक्षणात् तीर्थकरादीन् वा श्रुत्वा तदभिगमनं तत्प्रमुखे तदादौ, आदिशब्दात् वंदनाद्यर्थं गमनं, तत्र कृतकार्यो गृहागतः—निजस्थानमागतः श्रावकः कथं न प्रतिक्रामति?, तत्रापीर्या पूजायामिव समानेत्यतिप्रसंगो महादोष इति गाथार्थः ॥५२॥ अथैवं युक्त्या किं संपन्नमित्यभिदर्शयितुं गाथायुग्ममाह—

एएण कम्ममेगं बंधिज्जा सो अ आसवो होइ । तत्थ न जिणिंदआणा आणा पुण संवरे जेआ ॥५३॥

तंपि विडंबणवयणं खित्तं जं संवरो हु संमत्तं । तदुवगरणवावारो दव्वथओ साहुपूआई ॥५४॥

एतेन—प्रागुक्तप्रकारेण वक्ष्यमाणयुक्तिप्रकारेण च तत् क्षिप्तं—निरस्तं द्रष्टव्यं, तत् किं?, यत्रैकमपि कर्म बधीयात्—एकस्यापि कर्मणो बंधः स्यात्, स चाश्रवो भवति, तत्र न जिनेद्राज्ञा, आह्वा पुनः संवरे ज्ञेया इति पाशेन प्ररूपितं, कीदृशं?—विडंबनवचनं—

स्वात्मन एव विवर्तनाद्देहः, तत्र हेतुमाह—‘जं संवरं’ चि मत्—यस्मात् कारणात् सम्यक्त्वं संवरो मणितः, यदात्मनः—‘यच्च संवरदारु
 र्पं, तं०—सम्मर्षं, विरती २ अपमाओ १ अकसातिर्चं ६ अत्रोगिचं ६”ति श्रीस्थानागे, एतद्दीकादेशो यथा—तथा संवरणं—
 स्त्रीवतहागे कर्मबलस्य निरोधन संवरः तस्य द्वाराणि—उपायाः संवरद्वाराणि, सिध्यात्वादीनामाभवाणां क्रमेण विपर्ययाः सम्यक्त्व
 धिरत्प्रमादाक्याचित्वायोगित्त्वलक्षणाः प्रथमाभ्ययनवत् व्यास्येया इति, न च सम्यक्त्व संवरद्वारतयोक्तं, परं स्वय संवरो न
 भविष्यतीति संकनीयं, अक्याचित्वायोगित्त्वयोरपि तथात्वापत्तेः, तस्मात् द्वाराखतोरैक्यमेवात्र बोध्यमिति, अत्र सम्यक्त्व
 संवरो भवितव्यदुपकारव्यापारः—तस्य—सम्यक्त्वस्योपकरणानि—चित्तमबन्धनविधानि, तस्करणानि हि व्यापारवत्सेव फलवन्तीति
 सेयस्युपकरणानां व्यापारो द्रव्यत्वः, तपस्यव्यापारश्चतुःकुलप्रभृत्यादिक सर्वमपि बोध्यं, तथा साधुपूजादि सुगवादिना पूजनं,
 यदात्मनः—‘तित्त्वयराव मगवओ पवयव पावयज अंसदृष्टीय । अहिगमनमण्डरिसण किचणसंपूजणापुगणा ॥१॥ जस्मा-
 म्मिसे अ निस्कूलमण चरणानापुप्ययाण निम्बाणे । दिवलोयमवणमंदरनवीसरमोमनगरेतु ॥२॥ अहावयुजंते गयगपयए अ
 वम्मन्के अ । पासरापवणयं चमरुप्याय च वदामि ॥३॥ इति श्रीआचारांगनिर्युक्तिः दर्शनभावनाभ्ययने, एतद्दृष्टियथा
 ‘दर्शनभावनार्थमाह—‘सिस्थयर’ गारा, तीर्षकृतां मयवतां प्रवचनस्य—द्रवशांगस्य गणिपिठकस्य तथा प्रावचनिनां—आचार्यादीनां
 युगप्रधानानां तथाऽतिशयिनां—ऋग्निमतां केवलिमनापर्यायावचिचतुर्दशपूर्वविदां तथाऽऽमर्षौषध्यादिप्रासदीनां यदमिगमनं गत्वा
 च नमन नत्वा दर्शनं तथा गुणोत्कृष्टीर्चन संपूजनं गंधादिना स्तोत्रं—स्रवणमित्यादिक दर्शनभाषना, अनया हि दर्शनभाषनया
 नमनं माभ्यमानया दर्शनसुद्धिर्भवतीति, ‘किंचे’त्यादि प्राणुक्त बोध्यं, अत्र सापूर्तां सुगवादिना पूजनेन सम्यक्त्वनैर्मस्यहृक्तं,

सम्यक्त्वं च संवरतया भणितं कथं न पूजा सवरः?, तस्मात् यदि तीर्थकृतां संवरविषयक उपदेशो जिनाज्ञा तर्हि पूजाऽपि जिना-
ज्ञैव सिद्धेति गार्थार्थः ॥५४॥ अथ द्रव्यस्त्वः कीदृशः?, अन्यथा च किं स्यादिति दर्शयन्नाह—

तं नियमा जिणआणा अण्णह आणा न केवलीकिच्चं । एवं सिद्धंतोऽविअ सिद्धो आणाइ वाहिरिओ ॥५५॥
तत्-द्रव्यस्त्ववादिक् जिनाज्ञा, अन्यथा केवलिकृत्यं, अपि गम्यः, केवलिकृत्यमपि जिनाज्ञा न स्यात्, तस्यापि केवलसाता-

वेदनीयकर्मबंधेनाश्रवत्वात्, एवमितीष्टापत्तौ सिद्धंतोऽपि आज्ञाबाह्यः सिद्धः, तस्य तु छात्रास्थिककृत्यत्वादिति गार्थार्थः ॥५५॥
अथ पाशचन्द्रमते सिद्धान्तो नान्नामूलक इति स्थिते किं संपन्नमित्याह—

तो आपानाणाईविआरणा भूमिविरहिआ जाया । तत्थवि अ पासचंदो रत्तो पत्तो अ पायालं ॥५६॥
'तो' तस्मात् पाशमते आज्ञानाज्ञाविचारणा-इयमाज्ञा इयं च नेत्यादिविवेचना भूमिविरहिता-स्थानकशून्या जाता, अयं भावः-
आज्ञा नान्ना च सिद्धंतैव विचार्यते, सिद्धंतोऽप्यज्ञाशून्यस्तर्हि क्व तदसुरसारेणाज्ञानाज्ञाविचारणा सम्यग् स्यात्?, नहि केवलाकाशे-
नीलीयतादिवर्णोपेतानि देवदेव्यादिरूपणपालिखितुं शक्यंते, यद्यपि कुपाक्षिकमात्रस्यापि सिद्धान्ताभ्युपगमो नास्त्येव, किंचित्सूत्र-
मात्रस्य वचोमात्रेणाम्युपगमेऽपि तदर्थस्य स्वमतानुसारेण विकल्पितत्वात्, तथाऽपि तदभ्युपगममंगीकृत्यापि पाशचंद्रमते जैनसि-
द्धंतोऽपि श्रीभारतरामायणादिवत् स्वमतिविकल्पितो जिनाज्ञाचहिर्भूतत्वात्, 'तत्थवि'त्ति तत्रापि तथाभूतेऽपि सिद्धान्ते पाशचन्द्रो
रक्तः-जिनप्रतिमायां हरिहरादिबुद्ध्या सक्तः पातालं गतः, अनंतशो नरकादिगमनसद्भावात्, किंच-यत्रैकस्यापि कर्मणो बंधस्तत्र
जिनाज्ञा न भवति तत्कुतो ज्ञातमित्यादिप्रश्नरचना चतुरैः स्वयमेव कार्येति गार्थार्थः ॥५६॥ अथोक्तयुक्तिप्रकारेण श्रावकधर्म

द्रव्यस्त्वसैव हृदयतां दर्शयन्मह—

तेन साधयधर्मे पवरं जिणमरणपशुहनिम्ममषण । असदारभपवसाण तसयठ्ठवाण जलसाला ॥५७॥
तेन—त्राशुक्युक्तिदर्शनेन भावकधर्मे जिनमवनप्रसुखनिर्माणं—जिनमवनप्रतिष्ठाविधिभापनं प्रवरं—भेष्टुचर्यं सामायि-
कावयेसुया महाकलहेसुः, पवच राकामते विल्लरतः प्रर्यपित्त ततो बोप्य, प्रासादाविनिर्मर्माण असदारमा—गुरस्त्वनिर्घ्वाह-
देतयो ये भ्यापारस्तत्र ये आरमास्तेऽसदारमास्तेषु प्रशुचानां वसमभ्यानां—सासारिकभ्यापारविचोत्यभवापानां सलशाला इव-
पानीयशाला इव, यथा पानीयशाला प्रया सूर्यांतपशानां पिपासनां संसारकृत्यतप्तानां भभ्यानां धर्मपिपासनां जिन
मपनादिकं पानीयशालाकृत्यमिति गाथार्थः ॥५७॥ अप पाशविकरित्यता वादाः कीदृशा इत्याह—

एव सिद्धादि वाया पासेण विगत्पिआ महापावा । जह ते सम्माधाया हवति तह किंषि वसेमि ॥५८॥
एव—प्रशुक्तप्रकारेण पासेन विकल्पितास्त्रिधाऽपि वादा महापावा बोभ्याः, अप यथा ते सम्यग्वादा भवति तथा किञ्चि-
छेद्यतो दर्शयामीति गाथार्थः ॥५८॥ अथाज्ञाविश्वाद्योग पर्यायशक्तित्वं नास्तीति दर्शयति—

भाणा स्सलु विहिवाओ नेव होह आणत्ति । जहसहकककारणपरुषणा होह विहिवाप ॥५९॥

आज्ञा स्सु—निबदे विधिवाओ न भवति, विधिवशोऽपि नैवाज्ञा भवति, अथ विधिवादः क इत्याह—‘जह’पि यदिस्रब्द
कार्यकारणभावप्ररुषणा विधिवादे भवति, धर्ममानकालप्रयोगे सप्तमी याद् यार्ता सुस् यास् यातं यात यां याव यास इत ईयावां
इत्स् ईवस् ईयावां ईप्व ईवहि ईमहीत्यादिविधिमक्तयो भवति अतीवानागतकालापेक्षया, विधिवादे तु यथासंभवं कल्पनीयवि-

विभेदिति नीरोगच्छरीरस्य पुष्टिप्लुतयोः कार्यकारणभावो, न पुनरच्छरीरस्य पुष्टिप्लुतयो, कार्यकारणभावे वर्धमानाऽपि दृश्यते, यथा-‘पठति नरए घोरे, अे नरा पावकारिणो । दिव्यं च गर्गं गच्छति, चरिषा घम्मसारिखं ॥१॥’ इति, तथाऽपि विधिमार्गे प्रायः साम्भ्येव त्यादिविमक्तिर्मवति, किंच-नात्र केवलकार्यकारणभावः क्वचित्, किंतु संमति लोके एतादृशो वर्धते इति ज्ञापितं, तत्र वस्तुगत्या यथास्मितवाद एवेतिगाथार्यः ॥६२॥ अथ विधिवादे तात्पर्यं दर्शयित्वापसंहरामाह-

एव विद्विद्याएऽविम कल्पयति आपा कर्हिचि पठिसेहो । कल्पयति उवेहवयण एव चरिआइषाएस्तु ॥६३॥

एवमुक्तोदाहरणप्रकारेण विधिवादेऽपि, चकारोऽन्त्रे समुच्चयार्थं, ‘कल्पयति’ इति कुत्रापि आज्ञा सम्यग्प्रवृत्तिचर्मकृतौ, कापि प्रतिषेधो हिंसाधात्रवे, काप्युपेखानचर्नं नैकान्तेन प्रतिषेधो नैवाज्ञा घृतपानादौ, तथा च विधिवादोऽप्यनेकस्वरूप इति दक्षिणे पाद्वचद्विम यदुक्त विधिवादाहयोरैक्यं तस्मिन् । अथातिवेदशमाह-‘एव’मित्यादि, एव चरितानुवादयथास्मितवादयोरपि बोध्य, अयं भावः- क्वचिचरितानुवादोऽप्याज्ञारूपाः, यथा द्रौपदीभाविक्कचिद्विद्विः पूजाविधिरन्वेषामप्याज्ञारूपः, एवमन्यैरपि कर्तव्यमिति, क्वचिच निषेध-रूपो यथा कोणिरास्वकुतः संग्रामविधिः, सुर्वेषामपि निषेधरूप एव, नान्यैरित्थं कर्तव्यमिति, उपेखानुवादपरिचयानुवादो घनारूप-सार्थभादेन चित्ततीप्रुग्न्यापादितपुत्रीमांसमक्षणमित्यादि, एवं यथास्मितवादोऽपि त्रिधा, शाश्वतचैत्यादिवर्णनं यथास्मितवादे सदपि तदनुकूलप्रभूत्या विनाज्ञाऽऽप्यधिवा भवतीतिकृत्वा यथास्मितवादोऽप्याज्ञारूप एव, नरकादिस्वरूपवर्णनं तदनुकूलप्रभूत्या विनाज्ञा नास्तीति प्रतिषेधरूपो यथास्मितवादः, मेवोदिवस्तुना वर्णनं नाज्ञा नचा प्रतिषेधस्तदनुकूलमतिकूलचेहयोरसंभवादित्यादिक विधिवादा इव चरितानुवादयथास्मितवादत्वपि संपन्नमिति गाथार्यः ॥६३॥ अथाज्ञात्याः स्वरूपमाह-

आणावि होइ दुविहा आएसुवएसपएहिं जिणसमए । सुणिधम्मे आएसो गिहीण जहसमयसुभयंपि ॥६४॥
 आज्ञाऽपि-जिनाज्ञाऽपि द्विधा भवति, काभ्यां ?-आदेशोपदेशपदाभ्यां, क ?-जिनसमये-जिनसिद्धांते, क्वचिदादेशरूपा आज्ञा,
 त्वमित्थं कुर्वित्वादिरूपेण, क्वचिच्चोपदेशरूपा यथा सुश्रावको जिनेद्रपूजां कुर्वाणः सुलभबोधिः स्यादित्यादि, अत एवाह-'सुणि-
 धम्म'ेत्यादि, सुनिधम्म-साधुधम्मं आदेशः, सर्वेषामपि साधुधर्माणां निरारंभप्रवृत्तिरूपत्वात्, गृहिणां-श्रावकाणां धम्म यथा-
 समयं-यथावसरमुभयमपि-आदेशोपदेशरूपं द्वयमपि, अत एव पौषधसामाधिकक्रियायामादेशा दीयन्ते गुरुभिः, जिनप्रतिमापूजा-
 क्रियासूपदेशो, न पुनरादेशोऽपीति संप्रत्यपि साधूनां प्रतीतत्वात्, आदेशोपदेशौ तु यथा जिनानां तथा तच्छिष्यानां गणधराणां,
 तद्वदधतनसाधूनामपि युक्तौ, तत्संतानीयत्वात्, एवं चाज्ञादिस्वरूपे विचार्यमाणे सर्व्वमपि सुस्थमेवेति गाथार्थः ॥६४॥ अथा-

परामपि पाशरूपणामाह-

आवस्सयउवहाणं अट्टदिणेहिंपि साहुजोगुञ्च । वासनिसेहप्पसुहं मोहुदया भासए पासो ॥६५॥

आवश्यकोपधानमष्टभिर्दिनैः साधुयोगवत् वासनियेषप्रमुखं च भाषते, आदिशब्दात् जिनबिंबप्रतिष्ठादयो ग्राह्याः, नामतोऽपि
 कुपाशिकाणां प्रतिष्ठाव्यवस्थितिरिवं, दिगंबरखरतरयोर्निजवेषधर एव प्रतिष्ठाता विधिना, पौर्णिमीयकांचलिकसार्धपौर्णिमीयकागमिक-
 कटुकानां तु गृहस्था एव प्रतिष्ठां कुर्वन्ति, न पुनः स्वाभिमतता अपि वेपथराः, लुंपकस्य तु प्रतिमाया एवानंगीकारात् प्रतिष्ठावार्त्ताऽपि
 दुरापा, बीजापाशयोस्तु प्रतिमांगीकारेऽपि प्रतिष्ठा मूलतोऽपि नादृता, पाशेनाकृतिमात्रमेव पूज्यत्वेनाभिमतीकृता, एवं पाशस्य
 प्ररूपणा कुतो ?-मोहोदयात्-मिथ्यात्वमोहनीयकर्मोदयात्, प्राग्जन्मनि कुतोऽपि कारणात् तीर्थकरादीनामाशातकोऽभूत् तत्पा-

पोदयेन पुनरप्यच्छिन्नमतीर्यसाञ्जातको महापापभाग् संपन्न इति गाथार्थः ॥६५॥ अयोपधानाविरूपमेऽतिवेञ्चमाह—

तरयुचद्भागपइहा परुषिआ पुणिमीअवीसामे । वासस्सखि निकुखेय कासी वीरो गणहराण ॥६६॥

तत्रोपधानप्रतिष्ठे प्ररूपिते पौष्णिमीयकविभासेऽस्तत्वो द्वेषे, उपरुषणात् पंचमीपर्युष्यापुणिभाषतुर्मासकाद्यपि प्ररूपियं तु पौर्ण
मीयर्क्षचलीकमतविभासोक्तयुक्त्या तिरस्करणीय, वासस्स निद्वेषं वीरः—भीमहावीर एव गणधराणां—गौतमावीनां मस्तकेषु अक्र
वीत्, एतव श्रीआयद्यकनिर्युक्तिपृत्तिपूण्योर्विशोपावश्यकहृत्तो ष स्फुटमेवेति गाथार्थः ॥६६॥ अथाधिकारोपसंहारमाह—

एय कुपक्रवकोसिअसहस्सकिरणमि उदयमावणणे । चक्रलुग्गहाधरहिओ वसमुत्तो पासचवुत्ति ॥६७॥

एवं—प्रागुक्तप्रकारेण कुपधकौशिकस्सहस्रकिरणे उदय प्राप्ते 'चक्रलु'पि चक्षुः—संक्षीयं लोचनं तस्व यः प्रभावो—महिमा
नीलादिरूपग्रहणशक्तित्वेन रहितो—विक्लो दक्षमः—उरिष्टेष्टु दक्षसु कुपाधिकेषु अंत्य एषः संपत्त्यपि विद्यमानः पाञ्चचन्द्रः—पाञ्च
चन्द्रनामा 'इती'ति ग्रंथसमाप्तौ कथित इति बोध्यं । अयं भावः—उचिते हि सहस्रकिरणे यथा कौशिको निजचक्षुःप्रभावरहितो
भवति, अयं जगत्समावो यत्तामसदुलस्य सूर्यकिरणा अतिश्यामतया भासते, यदाह भीसिद्धसेनद्विवाकर—“सवृषर्मर्षीज

वपनानधकौशलस, यल्लोकभाषव ! तवापि खिलान्यभूषन् । तन्ममृणु लगङ्गलेभिह तामसेषु, सूर्यास्रवो मधुकरीचरभावावदाता ॥१॥”
इति, तथा कुपधकौशिकसहस्रकिरणसंश्लिष्टमिन् प्रकारेण कुपाधिकानां पुरस्तादुद्भावयिते कुपाधिकविशेषः पाञ्चचन्द्रो निजचक्षुः—
कुम्भदानरूपा कुचष्टिस्तत्प्रभावरहितो भवति—तस्व स्वमतिविकल्पिताः कुमुकयो न स्फुरन्ति, अथवा कुचष्टिरेव सुचष्टिर्मवति, एवंविधः
पाञ्चचन्द्रो दक्षम उक्ताः—कथित इति गाथार्थः ॥६७॥ अत्राय पाञ्चचन्द्रः कस्मिन् संबस्तरे कस्मिन् गुरो विद्यमाने सति भवित इति

दर्शनाय गाथामाह—

नवहृत्थकायरायं किग्रसममहिंसंभि चित्तसिअपकखे । गुरुदेवयपुण्णुदग्ग सिरिहीरविजयसुगुरुवारो ॥३८॥

संवत्सरस्य पक्षे त्वेवं-नवहस्तशब्दो क्रमेण नवद्विकसंख्याभिधायकौ कायाः-पृथिव्यादयः समगभापया गद्, पद्संख्यावाची कायशब्दः, राजा-चंद्रः, स चैकत्वसंख्यावाची ज्योतिर्विदां प्रतीतः, एतैः शब्दैः 'अंकानां वासतो गति' गिति वचनात् क्रमेण श्रेडंकाः ते जाता यासु ता नवहस्तकायराजांकिताः, एवंविधाः समाः, ममाशब्दो बहुवचनांतः, ततः ते संवन्मगस्तामां महिमा-नाम-ग्रहणादिना ख्यातिर्यसिन्, एवंविधे संवत्सरे इत्यर्थः, मधुमासस्य शुक्लपक्षे तत्रापि 'श्रीहीरविजयगुरुवारो' श्रिया-शोभया हिनोति-वर्द्धते सुगुरुत्वाद्यः स श्रीहिव् स्वेः-द्वयस्य जयो यस्मात् स रविजयः, धर्मवृहस्पत्योः परस्परं मैत्रीसद्भावात् 'स्वेः शुक्रगनी गच्छ, जः समः सुहृदः परे' इति, तथा 'जीवस्यार्कात् त्रयो मित्राः' इति वचनात् वृहस्पतेः सकाशात् स्वेर्जयो भवत्येव, ततश्च श्रीहिच रविजय-श्चेति विशेषणसमासः, एवंविधो यः सु-शोभनो गुरुः-वृहस्पतिः तन्नाम्ना वागस्तस्मिन् श्रीहिद्रविजयसुगुरुवारो, किलक्षणोः?-'गुरुद्वैत-तपूर्णोदये'-गुरुद्वैतः-पुष्यः पूर्णा चार्थाद्दशमी, चैत्रशुक्लपक्षे पचमीपंचदशयोः पूर्णार्तिभ्योः पुष्यनक्षत्रायोगात्, तयोर्द्वयो यत्र स गुरुद्वैतपूर्णोदयस्तस्मिन्, सं. १६२९ वर्षे चैत्रसितदशमीतिथौ वृहस्पतिवारो पुष्यनक्षत्रे चंद्रे चरति मति इति भावार्थः । गुरुपक्षे पुनर्व्याख्यानं यथा-श्रीहीरविजयसुगुरुवारो-सुविहितागणीश्रीहीरविजयसूरीश्वरराज्ये प्रवर्तमाने, किलक्षणो?, नवहृत्थे'त्यादि, नव हस्ताः प्रमाणं यस्य एवंविधः कायः-गरीर यस्य स चासौ राजा च नवहस्तकायराजः-श्रीपार्श्वनाथस्तेनांकितः-अवच्छिन्नोऽर्थात् यः कालस्तेन समः-सदृशो महिमा यत्र स तथा तसिन्, अत्समासातेन नवहस्तकायराजा कितसममहिमे, यद्गुवा नव हस्ताः प्रमाणं

यस्यैवविधो रच्यते इत्येवंस्त्रीलो रागा-श्लोयनाः एवंविधाः कथयः-द्वरीरे यस्य सः प्राकृतत्वात् विशेषणस्य परनिपाता, तथा च नवाह
 स्यात्प्रयोजेतिसंपन्नं तेनाकितः चिद्भीकृतोऽर्थात् भीपार्थनाथस्तस्य महिम्नः समो महिमा यत्र स तथा तस्मिन्, भीपार्थनाथराज-
 सत्त्वमहिम्नि भीहीरविजयसूरीश्वरराज्ये इत्यर्थः, अय मावः-धीःप्रमाद्यपेक्षया हीनकालसमुत्पन्नोऽपि भीपार्थनाथः सर्व-
 क्लेशादेयनामा यथाऽभूत् न तथा ऋषमाद्यः, एवं भीवज्ज्वाभ्याद्यपेक्षया भीवीरवन्मनघत्रसंक्रान्तमभरतादिमाहात्म्यात् कुतृपशुपा
 धिक्त्वाद्युत्पेन तथाविधकालोत्पन्नोऽपि भीहीरविजयसूरिर्यथा माहात्म्यमागू न तथा वज्रसाम्यादया, न चैतत् वर्णनमात्र, किंतु
 पारमार्थिकमिति प्रदर्शनाय विशेषणद्वारा हेतुमाह, किंतुयमे भीहीरविजयसुगुस्वारे ?-‘चित्रसितपद्ये’ चित्रं-आभयं यथा स्यात् तथा
 कृपाधिकसुस्थानामपि निबद्धमक्षपरित्यागपुरस्सरं स्तिः येताः सुहृद् इति यावत् पद्यः अंगीकारो यत्र वारके स तथा तस्मिन्, अय मावः-
 कृपाधिकसुस्थः सपरिक्रतः ऋषिपेक्षणीनामा लुपकमठीयो नगरसुस्थेऽष्टमदावादे सकलराजसुस्थसुदलाधिपतिपातद्वाराभीत्रकम्बर
 साधिकं महामाहः पुरस्सरं यथा प्रव्रन्यादिकं प्रतिपेदे न तथा प्राधीनाचार्यरत्न्येषु, यपपि कश्चित् कदाचित् प्रव्रन्यादिकं स्त्रीकुम्बानीपो
 रष्टः सुतम परं तन्सुस्थ्यास्तु चक्षुस्यया भीहीरविजयसूरिरान्ये इति चित्रं, एवमपि इत् इति विशेषणद्वारा हेतुमाह, यतः किंतुयमे
 भीपुत्र्यपारके !-‘गुल्दैषकपूर्वमेधे’ गुरु-महत् तब तदैवं च गुल्दैषक, स्वार्थे कः, तस्य पूर्णः-अन्यून उदयस्त्रीर्षकमामकम्नोदयवत्
 मागूबन्मोपाखितसुमहृषिनिपाकानुमचनं यत्र स तथा तस्मिन् गुल्दैषकपूर्वोदये तत्र, न केवल गुरोरेव पुष्यप्रकृत्युदयः, किंतु
 तद्वृमफानामपि, तथा हि-गुल्मस्ये वावत् नहि गुरुणां तथाविधपुष्यप्रकृतिविपाकादुदये कृपाधिकसुस्थसुस्थ्याङ्गुलेऽपि काले भीस्त्रमतीर्थे
 प्रमापनाद्वलेन क्सेटिसंस्थो ब्रह्मण्ययः संभवति, तद्वृमकपद्ये तु तथाविधेऽपि काले तद्वृमक्तानां विधात्रा ज्ञानवर्धनधारित्राणि

षिडीकृत्य निर्मितैकमूर्त्तीनां श्रीगुरुणां ये भक्ताः श्रावकालेषां प्राग्जन्मोपाङ्गितशुभकर्मप्रेरणया भाविन्या च तथाविधभवितव्यतयैव तथाविधभक्त्युत्थासः संभवति, यदागमः—‘पुणोहिं चोइआ पुरकडेहिं सिरिमायणं भविअसत्ता । गुरुमागमेसिभद्दा देवयमिव पज्जु-वासंति ॥१॥’चि गाथार्थः ॥६८॥ अथैतत्प्रकरणकर्तृनामगर्भितामाशिरामिधायिकां गाथामाह—

इअ सासणउदयगिरिं जिणभासिअधम्मसायाराणुगयं । पाविअ पभासयंतो सहस्सकिरणो जयउ एसो ॥७९॥

इय कुवक्खकोसियसहस्सकिरणंमि सिरिहीरविजयसूरिदत्तपवयणपरिकखावरनामंमि पासचंदमय-निराकरणनामा इक्कारसमो विस्सामो सम्मत्तो ॥ग्रन्थाग्रं १२०५॥

इति—अमुना प्रकारेण एषोऽध्यक्षसिद्धः सहस्रकिरणः, पैदैकदेशे पदसमुदायोपचारात् कुपक्षकौशिकसहस्रकिरणो जयतु—जीया-दित्याशीरूपदर्शितेति संबंधः, आशीरपि तत्कृत्योद्भावनपुरस्सरमेव भवति इत्याह, किं कुर्वन् जयतु ?—प्रभासयन्—प्रकाशं कुर्वन्, अर्थात् जीवलोकं, अन्योऽपि सूर्यो जीवलोकं प्रकाशयन्नेवाशीर्भाग् भवति, तथाऽयमपि किं कृत्वा करोतीत्याह—‘सासणे’-त्यादि, शासनं—जैनतीर्थं तद्वरूपो य उदयगिरिः—उदयाचलो निषधवर्षधर इतियावत् तं प्राप्य—तच्छिखरमासाद्य, अन्योऽपि सूर्यो निषधशिखरमासाद्य प्रकाशं कुरुते तथाऽयमपि जैनतीर्थं प्राप्यैव प्रकाशयति, नान्यथा, किलक्षणं शासनोदयगिरिं ?—‘जिनभाषि-तधम्मसागरानुगतं’ जिनेन—अर्हता भाषितो यो दानादिलक्षणो धम्मस्तद्वरूपो यः सागरः—समुद्रस्तं प्रत्यनुगतः—प्राप्तः संबद्धोऽनुकारी वेत्यर्थः, निषधोऽपि समुद्रसंबद्धो भवति, उभयतोऽपि समुद्रस्पर्शीत्यर्थः, अथवा तदनुकारी समुद्रसदृशः, यथा सूर्यः समुद्रे मंडलानि कुरुते तथैव निषधेऽपि, यदुक्तं—‘तेसही निसढंमि अ दुग्नि अबाहा दुजोअणंतरिआ । एगुणवीसं च सयं सूरस्स य मंडला

उच्यते ॥१॥” इति, अथ निषायेषुया समुद्रे दूर्यस्य मन्वसानि भूयाश्चतः समुद्रोपमयोपमितो निषा, अत्र घमसागर इति प्रक
रणकर्तुर्नामापि दृष्टित घोष्पमिति गाथार्थः ॥६३॥

इतिभीमत्पागणनमोनसोमणिभीरीरविजयसुरीश्वरशिल्पोपाध्यायश्रीधर्मसागरागणिविरचिते
स्वोपसृक्पक्षकौशिकसाहस्रकिरणे श्रीहीरविषयसुरिवत्प्रवचनपरीक्षापुरान्ति प्रकटणे

पाशाचप्रसन्निराकरणनामैकावशो विश्रामः समासा च प्रवचनपरीक्षा

मंगलं लेसकानां च, पाठकानां च मंगलम् । मंगलं सर्व्ववन्तानां, भूमिभूषणमंगलम् ॥१॥ अनर्थमावान्मतिविभ्रमेण,
यदर्थेन लिखितं मयाऽथ । तत्सर्व्वमार्थैः परिशोधनीय, कोपो न कुर्यात् खलु लेलकस्य ॥१॥ परमवैनद्यासनमवीपकभीमत्पा
यणकुलप्रदीपकभीतरस्वलीकप्रमरबभीविदूषजनरजनपरमधर्मदुःखसहकारवादिमानमर्दनभीवैनश्वासन्तपोतकारकसकलवाचकशिरो
मन्त्रिमहोपाध्यायश्रीभीभीभीनीमिसागरलिखापित, सौम्यब्रह्मिचातुर्मासस्थिते सति क्षीरपुरे लिखित, संवत् १३७२ वर्षे
कार्तिकमवि ७ सोमे लिखितं नायाकेन, ब्रह्म्यापे पुस्तकं लिखित, परमचातुरीपित्रा गणेशभीमाग्यसागरेण, महवापि आवरेण
लिखापित । दृष्टिन् दृष्टिन् विषसे लिखितं, पत्रसामान्योऽयं भीः ।

प्रथमलीलिखतुषैः भेयोऽर्थं चारु प्रवचनपरीक्षाम् । अथजीभेष्टिवधुः कृतपुण्या नवरगदेनास्मी ॥१॥

॥ प्रवचनपरीक्षाया बीजकं लिख्यते ॥

- ६ पणमिअ इत्यादिगाथाषट्केन देवगुरुनमस्कारलक्षणं मंगलाचरणं, एतद्बृहत्तौ च प्रसंगतो वक्ष्यमाणकुपाक्षिकाणां सामान्यतः स्वरूपणैतेषां तीर्थबाह्यतापरिज्ञापनम् ।
- ७ 'वीरजिण'त्ति गाथया कुपाक्षिका अभिधेयं, तदुत्पत्तिनिदानादिकं च ।
- ८ 'खवण'त्ति गाथया दशानामभ्युत्पत्तिक्रमेण नामानि ।
- ९ 'पढमिल्लुआण'त्ति गाथया कुपाक्षिकाणां तीर्थात्पृथग्भवनं कः कुतो निर्गतः ? ।
- १० 'तित्थं चाड'त्ति गाथया तीर्थलक्षणम् ।
- १२ तित्थयरो इत्यादिगाथाद्विकेन तीर्थकरस्वरूपम् ।
- १३ 'सुच्च'त्ति गाथया श्रुत्वाकेवली धम्मं कथयति नाश्रुत्वा-

- केवल्यपि, ततस्तीर्थकृदपि श्रवणपरंपरयैव धम्मं कथयति इति व्यवस्थापनम् ।
- १५ 'गब्भे'त्यादि गाथाद्विकेन श्रुत्वा धम्मकथनेऽन्वयव्यतिरेकाभ्यां दृष्टान्तदर्शनम् ।
- १६ 'सिद्धांतावि'त्ति गाथया सिद्धांताभ्युपगमेऽवश्यं परंपराऽभ्युपगम्यैव ।
- १७ एवंविद्वत्ति गाथया तीर्थकृदपि क्षायिकभावे प्रवर्तमानस्तीर्थव्यवस्थापको, नापरोऽपीति ।
- १८ 'तित्थं खलु'त्ति गाथया तीर्थपूजनेन न किमप्यपूजितमित्यभिप्रायेण तीर्थपूजाप्रवृत्तिस्वरूपम् ।
- २४ तं चिअ इत्यादिगाथाषट्केन तीर्थकृत्प्रवृत्तितमपि तीर्थ-

- कस्तापच कर्षं च प्रश्चिरस्र को वा तत्र दृष्टान्तः ? ।
- २९ 'बहुभापरिच' इत्यादिगायार्पचकेन इलाना आस्त्रानां च बाहुत्वेऽप्यविवात्प्रदानं संसोगादिनिर्माणं च ।
- ३४ 'मंशरिदुबले'त्यादिगायार्पचकेन कल्पदुसोपमयोत्पत्तिः स्वस्तिम तीर्थस्र, तत्र दृष्टावन् ।
- ३५ 'एषं च' मितिमायया अनाद्यन्तव्यगत्स्त्रित्या तीर्थस्र किं कारकमिति विचारः ।
- ३६ अन्दा इति गायया तीर्थस्र विष्टं ।
- ३७ 'अं पुणं' इति मायया तीर्थस्रपश्रुत्याः कृपाधिकसद्गुदा-
यास्तीर्थं न सर्वतीर्थस्रं सिद्धे विगणस्र तद्वैक्यगण्ये
युक्तिमाह ।
- ३८ 'स सा' इतिगायया विगणस्र्यपरिक्रानां नयानां
इदौ निमित्तमाह ।
- ३९ 'ते पुणं'पि मायया नवापि कृपाधिकस्रपायवाविष्टान्य-

- कस्तीर्थं तपासप एवेति निगमनम् ।
- ४० एवमिति गायया कृपासिक्काणां दुष्टाभ्यवसाये हेतुमाह ।
- ४१ तेप्यति गायया प्रतिसमय कृपाधिक्रानां कीदृशः कर्म-
बन्धः ? ।
- ४२ नष्टु सु इति गायया कृपाधिकोऽन्वेदकामिमायवतस्तीर्थं
स्त्राप्यष्टुमभ्यानं कर्षं नेति पूर्वपक्षास्रकोपूमावनम् ।
- ४३ नेषं बोधुमिति गायया तीर्थकृपाधिकयोरन्योऽन्यस्र
न्वेदकामिमायवतोरपि तीर्थस्त्राभ्यवसायाः शुभोऽशुभस्र
कृपाधिकस्रस्रेति ।
- ४४ किं विज्या इति गायया दृष्टान्तः ।
- ४५ एवमिति गायया तपसंशस्र, इत्यष्टविंशता गाथाभिः कृपा-
धिकस्त्रतीर्थवासा इति परिश्रापनाय तीर्थस्ररूपं निरूपितं ।
- ४८ इदमाहेत्यादि गाथात्रिकेन षड्यमानतीर्थस्ररूपस्रो
कस्तीर्थस्ररूपेण स्र दुनकृत्याश्चकनिरासः ।

- ४९ पायं कुवक्त्वत्तिगाथया कुपाक्षिकालापस्य साधारणस्वरूपं, तत्स्वरूपं दूषयितुं भवतां पुस्तकं सिद्धांत उत परंपरा सिद्धांत इति कुपाक्षिकान् प्रति विकल्पद्वयोद्भावनम् ।
- ५१ पुत्थयेत्यादिगाथाद्विकेन पुस्तकसिद्धांते वज्रदृष्टान्तः ।
- ५३ 'धेणू वावि'चि गाथया पाठरूप एकोऽपि सिद्धांतो धेनुदृष्टान्तेन भविष्यतां तीर्थाभासस्य च क्रमेण शुभमशुभं च फलं विधत्ते ।
- ५४ धेणू सुचमितिगाथया दृष्टांतदाष्टांतिकयोजना ।
- ५५ एवमितिगाथया प्रथमविकल्पदूषणोपसंहारः ।
- ५६ तेणं परंपरत्तिगाथया कुपाक्षिकानिष्टस्य परंपरागमस्य समर्थनं च ।
- ५७ छिन्ने जाविअत्तिगाथया तीर्थाभासस्य मूलं न ऋषभादयः, किन्तु तदादिकर्तारः सहस्रमल्लादयः ।
- ५८ तेषुवित्तिगाथया राकादिनवकस्य प्रासंगिकभणनम् ।

- ५९ सोहम्मत्तिगाथया राकादयः सुधम्मर्मापत्यानि न स्युः ।
- ६१ पंचपरमेष्ठि इत्यादिगाथार्थकेन पुस्तकसिद्धांतवादिनां यन्न संभवति तदाह ।
- ६२ ववहारिअस्सत्तिगाथया परंपराशून्यपुस्तकसिद्धांतेन साध्वाद्याचारप्रवृत्तिर्न भवत्येव ।
- ६३ अचागमेत्तिगाथया आत्मागमादीनां स्वरूपम् ।
- ६५ छरिपरंपरेत्यादिगाथाद्विकेन आत्मागमादीनां मध्ये भवतां किं नामागम इति प्रश्ने कुपाक्षिकोऽव्यक्तमेव सिद्धांतं ब्रूत इति विचारः ।
- ६६ जह आगमोत्तिगाथया कुपाक्षिकाणां सिद्धांतवचनकृत्तीर्थकरादयोऽप्यव्यक्ता एव ।
- ६८ उसभाइ इत्यादिगाथाद्विकेन ऋषभादयोऽपि तन्मते कीदृशा इत्यादि ।
- ७६ सन्वेहिं सदेहिं इत्यादिगाथाऽष्टकेन कुपाक्षिकमार्गग्ररू-

पक्षाः कर्ष्य ऋषभादिषुष्वपाश्याः कर्ष्य वा तीर्षामिम
वेभ्यो मिभा इति विचारः ।

७७ सिद्धादिअपिगायया सिद्धादयोऽपि तेषां मिभा एवेति
विचारः ।

८१ निअनिअ इत्यादिगायापदकेन कृपाधिकार्यां सिद्धातो
मिषमिम एव, तत्र युक्तिषः ।

८७ ननु तेसिमित्यादिगायापदकेष्व तेषामाषायदयो मिभाः
प्रत्ययाः, परं कश्चमईत्सिद्धा अपीति पूर्वपदरचना ।

८८ तेषुविचि माषया तुपकृत्वर्त्तानां कृमदानरूपम्बद्युपे-
गोऽसाभ्याः ।

८९ तुंपकेति माषया तुपकृत्स तथा रोगो द्विषिषः-साभ्यो-
ऽसाभ्यम् ।

९४ समुतरये इत्यादिगायापदकेन साभ्यस तुंपकृत्वद्युपे-
गर्त्तानन्म् ।

१५ तेसिमितिगाययाऽम्बनद्येपे असाका ।

१६ एएणपिगायया त्कर्त्तबनप्रद्येपेऽपि रोगसदृसावेऽपर
प्रकरोऽसाभ्य एव ।

१७ एव सुचिचिगायया तीर्षस तीर्यामासस्य च विचार-
भ्यासः कर्त्तव्य इत्युपसंहारः ।

१८ एव तित्थपिगायया त्काम्यासस्य फलमाह ।

१०१ एव कृपकृत्वेत्यादिगायापदकेन विभामोपसंहारः ।

इति १ तीर्षच्यवस्थापनाविश्रामबीजकम्

अथ दिग्ब्रह्मतरितिराफरणाविभामबीजकम्

२ अथ पगयमित्यादिगायापदकेन सर्व्वकृपाधिकसाधारण-
लक्षणम् ।

३ तत्र भेदिगायया दिग्ब्रह्मतरितिराफरणाया तरेऽहः ।

४ तस्युप्यचिचि माषया तसोत्यचिकारो बद्धिनिर्गमन

निमित्तं च ।

- ५ तम्मयेतिगाथया वस्त्राभावप्ररूपणायां तस्याकृतम् ।
- ६ देहाहारेतिगाथया दिगम्बराकृतस्य तिरस्कारः, एतद्बृत्तौ च जिनानुपदिष्टत्वमित्यादिविकल्पनवकोद्भावनादिना पूर्वपक्षसिद्धांतरचनाविचारः ।
- ७ सीसो गुरुत्ति गाथया तीर्थकृतशिष्यस्तीर्थकरानुकारी भवतीति दिगम्बराकृताविष्करणं ।
- ९ 'नेवं जुच'मित्यादिगाथाद्विकेन दिगंबरामिप्रायनिराकरणशुक्तिः ।
- १० अरिहंतेत्यादिगाथया गुरुशिष्ययोः सादृश्ये सादृश्याभावे च हेतुमाह ।
- ११ तेणमितिगाथया तीर्थकृतः साधोश्च स्वरूपम् ।
- १२ जह जिणेतिगाथया तीर्थकृतदनुकरणे छत्रस्थेन धर्मोपदेशादि परिहरणीयं स्यादिति ।

- १३ जह जिणेतिगाथया महतामुपदेश एव श्रेयान्, न पुनरुपदेशवाह्यं तदनुकरणमपि ।
- १५ उवएसोत्ति इत्यादिगाथाद्विकेन जिनोपदेशः ।
- १६ विज्जुवएसत्तिगाथया उपदेशे दृष्टान्तः ।
- १७ एवमितिगाथया दार्ष्टान्तिकयोजना ।
- १८ उवगरणेतिगाथया वस्त्राद्यभावे दोषमाह ।
- ४२ इत्थीमुत्तिअभावे इत्यादिगाथानां चतुर्विंशत्या दिगंबरराशयोद्भावनपुरस्सरं स्त्रीशुक्तिव्यवस्थापना ।
- ५३ जं केवली न भुंजह इत्यादिगाथैकादशकेन केवलशुक्तिव्यवस्थापना ।
- ५४ सिवभूइत्तिगाथया दिगंबरमतद्विनिदानम् ।
- ६३ तं मिच्छा जं पच्छा इत्यादिगाथानवकेन दिगंबरभ्यः श्वेताम्बरा निर्गता उत श्वेताम्बरेभ्यो दिगंबरा इति संशये निर्णयकरणविचारः ।

६४ अद्या सव्यपस्त्रिमिति गाथया प्रकारांतरेण विगंबरस्व
वीर्यबाहवापरिज्ञाने युक्तिः ।

७० तद्धितगिरिइत्यादिगाथास्त्वेन विगंबरैण प्रतिमा नया
स्मरिता तन्निदानं रथान्तम ।

७२ एमं नोहिअ इत्यादिगाथादिकेनान्यवीर्यिकवपीर्षाष्ट् इर
वर्षित्वेनोपेघाहोऽपि यदत्र मणितत्त्वसिदानम् ।

७५ एव कुबक्त्वेत्यादिगाथात्रिकेण विभ्रामोपसंहारः ।
इति २ विगयदमतनिराकरणविभ्रामबीजकम्

अथ पौष्पिमीपकमतविभ्रामबीजकं लिख्यते

१ अह चदप्यहेति गाथात्रिकेण राकामतोत्पत्तिः प्रवचन
यस्यमबननिदानं मताकर्षकमिधानं च ।

२ विषपट्टिमात्र पद्महा इत्यादिगाथापदकेन आबकप्रति
ह्याभ्यवस्थापनाय चन्द्रप्रभाचार्योद्गावितानुमानरचना-

पुरस्तरं तभिराकृशयमकतरः ।

१४ दब्बत्वपहेतु इत्यादिगाथार्पणकेन साधूनां द्रव्यस्तवो
ज्जुचित इति आंस्यां परोद्गावितेष्टापस्या रूप्यमाह ।

१६ दब्बत्यउपि कावमित्यादिगाथात्रिकेन प्रतिष्ठाकृत्य
द्रव्यस्तवा, स च साधूनां सवर्षया नोचित इति आंतस्या-
संकासुद्गाव्येष्टापस्यैव इत्ययति ।

१८ किंचेति गाथात्रिकेन वीर्यकृतः साधूनां च कवचित्तुद्रव्य-
स्तोऽप्युचित एव ।

१९ अणुष्णमितिगाथया द्रव्यभावस्तवयोरन्योऽन्य सापे
घणा, तथाऽपि साधूनां भावस्तव भावकस्त द्रव्यः इति
व्यवहारे हेतुमाह ।

२२ अह सावयाभेत्यादिगाथात्रिकेण भावकाणां द्रव्यस्तव
इति युक्तिपूर्वकं रथान्तमाह ।

कं जमगिषो इत्यादिगाथात्रिकेन भावकवर्ष्मे द्रव्य

स्तवो गरीयान् स्वरूपकांतोऽपि भावस्तवोऽल्पीयान् ।

२५ जं सावयेत्यादिगाथया प्रागुक्तसमर्थनं ।

२६ तेषां सइ इतिगाथया सामायिकाद्यपेक्षया चैत्यादि-
कृत्यं महदिति ।

२७ भावथया इतिगाथया साधुमार्गे द्रव्यस्तवभावस्तवयोः
स्वरूपं दृष्टान्तश्च ।

२९ सच्चित्तेत्यादिगाथाद्विकेन श्रावकधर्मे कथं द्रव्यस्तवो
महान् कथं वा साधुधर्मेऽल्पः इति शंकानिराकरणम् ।

३२ ण्यु निरवञ्जो इत्यादिगाथाद्विकेन निरवद्यवासेन साधूनां
द्रव्यस्तवः कथं नोचित इति परामिमायनिराकरणम् ।

५३ इथ चंदप्पहेत्यादिगाथानां द्वाविंशत्या चन्द्रप्रभाचार्यो-
क्तमुपसंहृत्य तिलकाचार्यकृतप्रतिष्ठाकल्पाभासनिराक-
रणपूर्वकं साधुप्रतिष्ठाव्यवस्थापना ।

५८ एवं आगमेत्यादिगाथाद्विकेन श्रावकप्रतिष्ठाप्ररूपणा-

नंतरं पूर्णिर्मापाशिक्षप्ररूपणे किं निमित्तं कथं वा
संघोक्तिरासीदिति ।

७८ पक्खस्स मज्झे इत्यादित्रयोविंशतिगाथाभिः सिद्धांत-
सम्मत्या चतुर्दशीपाशिक्षव्यवस्थापना ।

८५ जेइसकरंडेत्यादिगाथासप्तकेन ज्योतिष्करंडादिवचोजा-
ताया आंतरतिप्रसंगेन निरासः ।

८६ चउदसी पक्खी इतिगाथया चतुर्दशीपाशिक्षकभीतेन
महानिशीथसूत्रत्यागात् उपधानमपि त्यक्तमिति विचारः ।

८२ ण्यु उवहाणा इत्यादिगाथात्रिकेण परप्रश्नविकल्पद्वारा
सिद्धांतसम्मत्या उपधानव्यवस्थापना ।

९३ अह महनिसीहेत्यादिगाथाचतुष्केण हरिभद्रसूत्रिवचसा
महानिशीथस्याप्रामाण्यं वदतो हरिभद्रसूत्रिवचसैव प्रामा-
ण्यव्यवस्थापनेन तिरस्कारप्रकारः ।

९४ चित्तं हरीतिगाथया हरिभद्रसूत्रिवचःपुरस्कारेण महा-

निष्ठीषत्यखने आभार्यम् ।

- १५ ननु स्वछुषिमाधया गणधरवचने छुषाधिकार्यां नास्वेति ।
१२ हरिमरेणविषिगाधया यदि गणधरवचस्यात्वा तर्हि
छुषाधिकेण यद् त्यक्तव्यं तदुल्लेखमार ।
१८ हरिमरस्वधीत्यादिशाण्डिकेन हितोपदेशः ।
१९ हरिमरपीतिगाधया हरिमद्रवचसः प्रामाण्ये महानिष्ठी
वमप्रमाणमिति वक्तुमशक्यम् ।
१०२ ननु उवाहाका इत्यादिगाथात्रिकेन पूर्वपद्यार्थका ।
१०५ अमिषमित्यादिगाथात्रिकेभ्योपस्थाडतिप्रसंगमाभावः ।
१०८ उवाहाभेत्यादिगाथात्रिकेन उपधानवहनमवरेषापि भाव
कृते वाक्कादीनामपि कर्षं नमस्काराध्ययनं युक्तमि
तिप्रासङ्गिकनिराकरणम् ।
१०८ नं भावस्सचेतिपाधया वाधाराभावात्प्रसंगनिरा
करणम् ।

११२ सुचोषयारेत्यादिगाथात्रिकेनोपधानवहनादित्थियमः श्रुत-
व्यवहारकालापेक्षो, न पुनरागमव्यवहारकालापेक्षोऽपि ।
११३ ननु अहेतिगाधया पूर्वपद्यी महानिष्ठीषाप्रामाण्ये
हेतुमार ।

११४ ननु एवमित्तिगाययाऽतिप्रसंगेन निवारणम् ।

११५ तन्वा इतिगाधया तात्पर्यम् ।

११६ आयासो उवेत्यादिगाधया उपधानं महानिष्ठीष एवास्ति
नान्यत्रेति पराकृतनिराकरणम् ।

११७ जोगे व्यासादेत्यादिगाधया योगे उपधाने उवाहरणानि ।

११८ सुअक्षरं च इतिगाधया सामापिक्लध्ययनैकदेशो नम
स्काराः श्रुतस्त्वधो न भवति महानिष्ठीषे च तबोक्तो-
ऽस्तस्त्वत्र नत्स्माक सम्मतमिति परासंका ।

११९ इअ ये इतिगाधया तन्निराकरणयुक्तिः ।

१२० सव्यमवरेतिगाधया नमस्कारस्य महाश्रुतैकव्यवस्थापना

- १२१ पत्तसाहे इतिगाथया दृष्टांतः ।
 १२२ एवमितिगाथया दार्ष्टान्तिकयोजना ।
 १२३ समस्मत्तिगाथया शक्रस्योपधानं विना शक्रस्तत्रभणनं
 निर्दोषं कथं नराणां सदोपमिति पराशंका ।
 १२४ उद्देशेत्यादिगाथाद्विकेन कस्य श्रुतस्योपधानं कस्य वा नेति
 कस्यै केन विधिना दातव्यमिति विचारः ।
 १२७ जं पुणेत्यादिगाथया कदाचिद् श्रावकेणापि दानेऽनु-
 ज्ञाया अभावे नमस्कारादि स्वसुतादयः पाठ्यंते तत्र
 गतिमाह ।
 १२८ बहविहेतिगाथया कथंचिदुपधानवहनाभावेऽपि शुद्धि-
 प्रकारमाह ।
 १२९ सामण्येतिगाथया नमस्कारपाठने सामान्यतोऽयोग्यस्य
 लक्षणम् ।
 १२९ जुग्गालुग्गत्तिगाथया नमस्कारदाने पात्रापात्रविचारणा
 कर्तव्या ।

- १३० सामाण्येतिगाथया सामान्यतो योग्यस्य लक्षणं ।
 १३१ जुग्गाहिओत्तिगाथया नमस्कारश्रावणेऽप्ययोग्यस्य
 लक्षणम् ।
 १३३ जंणमित्यादिगाथाद्विकेनायोग्यस्य नमस्कारश्रावणे प्रति-
 समयमनंतसंसारवृद्धिः शृण्वतोऽपीति तत्र युक्तिश्च ।
 १३४ परमेसरुत्ति गाथया दृष्टांतः ।
 १३५ पुच्छिजंतोत्ति गाथया नमस्कारश्रावणेऽपि दुर्ध्याना-
 विष्करणे अपायमाह ।
 १३८ एवं कुवक्खवग्गोत्तिगाथात्रिकेण कुपाक्षिकस्य नमस्कार-
 श्रावणे महाकर्मबंध इति दर्शनम् ।
 १३९ इअ पुण्णिमेत्तिगाथया राकामते मूलघुत्तन्नत्रिकं दर्शित-
 मित्युपसंहारः ।
 १४१ सेसमितिगाथाद्विकेनातिदेशः खरतरेण सह शेषोत्सवेषु ।
 इति ३ पै णिणमीयकमतनिराकरणविश्रामबीजकम्

अथ स्वरतरमविद्यामपीश्वरं लिख्यते

- १ अह स्वरयरधि प्रथमगायया सामान्यतोऽभिधेयम् ।
- २ कुषयरधिगायया विनवल्लमचरित्रं, एतद्वृष्टौ च प्रसें गतो गणघरसार्द्धश्रुतकृष्टिमसमेव लिखितम् ।
- ३ सो षट्मितिगायादिकेनोक्तव्यतिकरो विनवल्लमः किं कृत्वा किं कृतवानित्याह ।
- ५ तेति पुरवोपिगायया विनवल्लमेन यहं कस्यात्सकं प्रत्युपितम् ।
- ६ एवं दुग्गाहितोपिगायया कतिवर्षाणि दृग्स्वजनान् व्युष्टुग्राह निशपदक्षिप्यरहित एव परलोक प्राप्तः ।
- ७ इय लिखेतिगायया मानिस्वरतरमतवीश्वमूतो विधिसंब नाम्ना कतिपिखनसद्वृदायो विनवल्लमात्वाह इति दर्शितम् ।
- ८ कुषयरा इतिगायया जिनदत्तात् विधिसंबस्य एव स्वरतरनाम्ना कुमत प्रवर्षितम् ।

९ निस्वामिवापिगायया विधिसंबस्य सामी जिनदत्ताः कथं ज्ञात इति व्यतिकर, एतद्वृष्टौ च विनवल्लमसे वास्यापि संबधो गणघरसार्द्धश्रुतकृष्टद्वृष्टुपिगत एव लिखितः, एतद्वृष्ट्यतिकरविचारणाऽभिनवनाटककस्या सात एव विचारणीया ।

१० गणहरसद्वृष्टिगायया वर्णकवर्द्धं जिनदत्तस्य स्वरूपं सम्यगिति ज्ञापितम् ।

१७ वृष्णयवयणमित्यादिगायासप्तकेन कृपाधिकैर्निजनिज गुरवो वर्ष्णितास्ते कथं भदेयाः ! को वा तत्र दृष्टान्तः !

१९ तेषुष इतिगायादिकेन विनवल्लमस्यापितो विधिसंबो जिनदत्तेन कथं गृहीत इति विचारः ।

१२ विनवल्लमेत्यादिगायात्रिकेण विनवल्लमजिनदत्तयोरन्योन्यं कीदृशः संबधः ? कथं वा अनयोराचार्ये पदसप्ततिः ।

- २४ 'मिन्नादिसाबंधेण'ति मिन्नामिन्नादिगबंधेन जिनवल्लभ-
जिनदत्तयोरन्योऽन्यं विसंभोगिकत्वं तत्र सम्मतिश्च ।
२६ जिणदत्तदिसेत्यादिगाथाद्विकेन श्रीअभयदेवद्वरिजिनव-
ल्लभजिनदत्तानां परस्परं गुरुशिष्यसंबंधाभावादिनिर्णयः
२९ निरवच्चमयस्सावीत्यादिगाथात्रिकेण जिनवल्लभजिनद-
त्तानामानावनुत्तरसौभाग्यभाजावित्युपहास्ये हेतुमाह ।
३० सप्याकरिसणत्तिगाथया जिनवल्लभेन जिनदत्तेन च
निजनिजचेष्टयैव भाव्यात्मस्वरूपं ज्ञापितम् ।
३१ इत्थेवं जिणेत्यादिगाथया उक्तव्यतिकरस्य ग्रन्थसम्मतिः
३२ जिणदत्ता इतिगाथया खरतरमते चतुर्वर्णः संघो जिन-
दत्तादेव जात इति दर्शितम् ।
३९ अह चांमुंडिअ इत्यादिगाथासप्तकेन खरतरादिनाम्नामुत्प-
त्तिनिदानकालादिविचारः, एतद्भुचौ च बहूपयोगित्वा-
त्प्रसंगतः प्रभावकचरित्रगतं श्रीअभयदेवद्वरिचरित्रम् ।

- ४५ जं पुण जिणेसरेणेत्यादिगाथाषट्केन श्रीजिनेश्वरद्वरेः
खरतरविरुद्धं खरतरा वदंति तत्सत्यमुतासत्यमिति विचारः
४८ जेणं जिणदत्तेति गाथात्रिकेण प्रायः खरतरमते प्राची-
नपाठपरावृत्तिकरणमर्थान्यथाकरणमसम्मत्यादिविधान-
प्रभृतिकं स्वमतानुसारेण क्रियमाणं दृश्यते तद्विचारः ।
५० किंच विवाउ इत्यादिगाथाद्विकेन खरतरनाम्ना विरुद्ध-
मेव न संभवतीति विचारः ।
५५ जह जयवाए इत्यादिगाथापंचकेन श्रीजिनेश्वरद्वरेः
खरतरविरुद्धं न जातमिति निर्णयः ।
५८ एगारससयेत्यादिगाथात्रिकेण जिनवल्लभवचनं खरत-
रामिप्रायेण गणधरसार्द्धशतकविरुद्धम् ।
५९ एवं जिणवल्लहउत्तिगाथया खरतरपट्टावली विचार्यमाणा
अभिनवनाटककल्पा स्थूलमतीनामपि ।
६० पायं जिणदत्तेत्यादिगाथया प्रायः खरतरमतस्थालीक-

कल्पनाश्रमावदर्शनम् ।

१६ ननु त्रिणवहोत्यादिगाथापदकेन पूर्वार्चार्थः प्रकृति-
वोगपि त्रिनवहमः कथमिह वृषित इति पराशक्तानि-

राकरणम् ।

१७ स्वरपरेत्यादिगाथया स्वरतरामितस्य त्रिनवहमस्य
संवानं त्रिनवहो न भवति, किन्तु रौद्रपक्षीय एवेति
विचारः ।

१९ त्रिमहारत्यादिगाथादिकेन स्वरतरामतमर्यादाकारको
त्रिनपतिस्वरिरेव ।

२० तीए पमापेत्यादिगाथया स्वरतरमतस्य प्रमाप्स्यया
स्त्रीकारे त्रिनप्रपचनप्रमाणीकर्षण्य भवेत् ।

२२ ननु वदमाण इत्यादिगाथादिकेन त्रयोतनस्वरिर्षमा-
नाचार्ययोरिव भीत्रभयदेवस्वरित्रिनपद्यमयोरपि अर्ध-
वोगपि संभवन्निव संवहोऽज्यबाकल्पनेन कठञ्जितः ।

७३ ननु षडु स्त्रायमित्यादिगाथया संषषादिना सर्व्वथाऽ
स्त्रीकमपि षडु स्यात् कथं अत्रमित्यादिविचारः ।

७४ सम्मरिष्टीत्यादिगाथया सम्यग्दृशामप्यनाभोगात् पत्ता
नुवावो भवत्येष ।

७५ षडुकालेतिगाथया सत्यासत्यानुवादे निदानमाह ।

८५ कइमण्यहेत्यादिगाथावद्वक्त्रेण उपदेक्षसप्ततिकादिफारका
णामनाभोगस्य स्पष्टीकरणम् ।

८८ अह पायमित्यादिगाथात्रिकेण नर्नागीश्रुषिकारकोऽभय
देवस्वरिः स्वरतर इति स्वरतरसुत्सानुवादेऽस्त्रीक इति
पृथक् ज्ञापनम् ।

८९ एयम कोइ इत्यादिभाषादिकेन नाममात्रेण तीर्यातर्बर्चा
तत्पक्षपाठी कदाचित् षाषालोऽज्यबा वत्यन् तिस्रस्तुवो
भवति ।

९१ अं पुष्पमितिगाथया भीत्रभयदेवस्वरित्रिनपद्यमन्विन

दत्तानां परस्परं प्ररूपणामेदोऽपि, स चानंतरं वक्ष्य-
माणो सूत्रविचारणतोऽवसातव्यः ।

- १३ अह उस्सुत्तमित्यादिगाथाद्विकेन उत्सन्नोद्देशः ।
१६ गन्भावहारेत्यादिगाथात्रिकेण क्रियाविषयकाधिकोत्स-
न्नोद्देशः ।
१०३ भण्णइ भणिअमित्यादिगाथासप्तकेन गर्भापहारः कल्या-
णकं न भवति ।
१०८ रयणिपोसेत्यादिगाथापंचकेन रात्रिपौषधिकानां रात्रि-
चरमयामे सामायिककरणमधिकम् ।
११० सामाहअ इत्यादिगाथाद्विकेन श्रावकाणां सामायिकादेः
साधोरिव विरुच्चारोऽधिकः ।
१११ अण्णहत्तिगाथाऽत्तिप्रसंगेन निरासः ।
११२ पोसहविहिंभित्तिगाथाया एकवारोच्चारं जिनवल्लभवचन-
सम्मतिः ।

११३ साहूणमितिगाथाया श्रावकवत्साधूनामप्युपधानवहनम-
धिकम् ।

११४ उस्सगेणमितिगाथाया साधूनाम्युत्सर्गेण कसेह्णकजल-
ग्रहणमधिकं, तद्दुत्तौ च तन्निराकरणसम्मतिः ।

११५ तसजयणेतिगाथाया कसेह्णकजलाद्दिणः साधोस्वसा-
न्नकंपा न स्यादिति ।

११७ सावयकुलेत्यादिगाथाद्विकेन पर्युषितद्विदलग्रहणमधिकं,
तद्दुत्तौ च तन्निषेधसम्मतिः ।

१२० नणु पज्जुसिअ इत्यादिगाथात्रिकेण पर्युषितद्विदलग्रहणे
पूर्वपक्षाशंका तन्निराकरणं च ।

१२४ पज्जुसिअ इत्यादिगाथाचतुष्केण द्विदलौदनयोः स्वरू-
पभणनेन ब्राह्मग्राह्यविचारणा ।

१२६ जं जं बहुलेत्यादिगाथाद्विकेन बहुलप्रवृत्तेः प्रवचन-
मर्यादा तत्रोदाहरणं च ।

११७ नक्षत्र इत्यादिगायत्रिकेन कदापिद्विनष्टमपि
पर्युपितद्विदत्त न प्राक्तं, तत्रानेके दृष्टान्ताः ।

११९ पञ्चसिखसद्वो इत्यादियाथाश्रिकेन पर्युपितस्रष्टस्र
कोऽर्प इति विचारत्वाप्रकारः ।

१४० अंसि त्रिगायया द्विदत्ताद्विदलयोर्लघुषष् ।

१४२ एवं विदलेत्यादिगाययाश्रिकेन द्विदत्तलघुषष्प्रहितमपि
संगरिकादिकं द्विदत्तमिति मषनमधिकं तन्निरासम्
प्रत्यक्षप्रभाषेन ।

१४४ बं दोलाविषीय इत्यादिगायाश्रिकेन संवेददोलामली-
द्वौ प्रबन्धनसारोद्धारसम्भत्या संगरिक्वद्विद्विदत्तमपनं
महामूर्त्तत्वचिद्वम् ।

१४५ तन्विषीयत्रिगायया प्रबन्धनसारोद्धारद्वेषेः समर्चनम् ।

१४६ बं मितिगायया खरतरामिमायस इत्यम् ।

१४७ नेन संगरिचिगायया दृष्टापत्या इत्यब्दानम् ।

१४८ बं बं विगद्यियायया यावन्निर्विकृतिक तावत् कृतम्
त्याख्यानवर्ता कटव्यमेवेति नियमामावमार ।

१४९ ता क्वमित्यादिगायया खरतराण्यंघ्रिसम्भतिर्द्विदत्ता
साऽपि वृषिता ।

१५० एवमित्तिगायया यत् पर्यविषं क्रियाविषयमधिकमूर्त्तद्वं
द्विदत्त तद् यद् स्वार्त्तं, एषमन्यदपि तन्मते भूयोऽस्तीति ।
इत्यधिकोत्सूत्रप्रबीजकम्

अयैषमूनोत्सूत्रबीजक लिख्यते

१५१ अह ऊगमित्यादिगायाश्रिकेण ऊनोत्सूत्रोद्देशः ।

१५४ इत्वीषमितिगायया स्त्रीवनपूजानिषन्निदानम् ।

१५२ एमापराद्वेतिगायाश्रिकेन दृक्स्वापराजे तृतातीयमात्रस्य

त्रायविषदाने विनदस्य महामूर्त्तत्वं ज्ञापितम् ।

१५३ परसम्भमित्यादिगायाश्रिकेन लौकिकदृष्टतेन तत्राऽपि

ग्रायनिराकरणम् ।

१६६ जिनदत्तो इत्यादिगाथात्रिकेण जिनदत्तादप्युपदेशमधि-

कृत्य दिगंबरो दक्षत्र हेतुश्च ।

१६७ पुन्विं विराहो इत्यादिगाथाया स्त्रीजिनपूजानिषेधे मूल-
हेतुमाह ।

१६८ नणु तित्थयेणत्तिगाथाया तीर्थकरकल्पेन जिनदत्तेन
प्रकाशितं कथं दूषयितुं शक्यमिति पराशंका ।

१६९ एवं चे इत्यादिगाथाया स्वरिप्रवर्त्तने उत्सृत्राभावे उत्सृत्रं
खण्डकल्पं संपद्येतेति विचारः ।

१७० तम्हा इतिगाथाया तीर्थकरसमानस्वरिलक्षणमाह ।

१७१ स्वरिकयोऽवित्तिगाथाया स्वरिकृतं यद्यादृशं प्रमाणं तदाह ।

१७२ जिणपूजा इत्यादिगाथाया जिनपूजानिषेधे वैपरीत्य-
मेवेत्याह ।

१७३ एणमितिगाथाया स्वरिप्रवर्त्तने तात्पर्यमाह ।

१७४ इह सुत्तेत्तिगाथाया अमुकप्रथे स्त्रीणां जिनपूजा भणित्ता
स्त्रीत्वादिरूपेण सूत्रसम्मतैः प्रयोजनं नास्ति, यतो मूर्ख-
जनप्रत्यायनार्थमस्साकं सामाचारीति वदति ।

१७५ पागयेत्यादिगाथाया स्त्रीजिनपूजानिषेधकतिरस्कारे वच-
नोल्लेखमाह ।

१७६ तित्थासम्मयेतिगाथाया तीर्थस्थासम्मतं भाषमाणो निय-
मेनानंतसंसारीति ।

१७७ एणमितिगाथाया मगंतरेहिनत्ति सूत्रवचसा ममापि
मार्ग एवेति मतश्रितोऽपि तिरस्कृतः ।

१७८ अट्टमिचउद्दसिहत्तिगाथाया चतुष्पर्वीव्यतिरिक्ततिथिषु
पौषघनिषेधो जिनदत्तस्य महामोहः ।

१७९ अट्टमिपमुहेतिगाथाया प्रागुक्तस्य प्रतीकारः तत्त्वार्थस-
म्मतश्च ।

१८० तत्त्वविचिहत्तिगाथाया कुपाशिकभ्रान्तिजनकपदस्य

- १८१ तत्सर्वं तत्सर्वं हृत्पुष्कम् ।
 सिद्धसा पुष्पेतिगाथया श्रेयस्तिथिषु पौषभास्त्रये
 विरोधमाह ।
- १८२ सिद्धसावपुष्पिमाथया प्रतिर्षाऽतिप्रसंगोद्भवानम् ।
 १८३ न मुष्पइषिगाथया साक्षादतिप्रसंगाम्भानमाह ।
 १८४ पट्टिकमणभित्तिगाथादिकेन प्रतिक्रमणच्छांतेन पौष-
 नियमं प्रकथयन् श्रायश्चित्तसंभारार्थ्यां तिरस्कृतः ।
 १८९ अहवा सिद्धसेत्यादिगाथापुष्केन चतुष्पथ्यैतिरिक्त-
 स्वपि तिथिषु पौषव्यवस्थापनम् ।
 १९० किंच मुणि इतिगाथया दूषणांतरमाह ।
 १९१ चं शोभमेत्यादिगाथया पौषचिह्नानां भोजननिषेधः
 क्लृप्तत्वं ।
 १९३ षट्सहस्रादिगाथादिकेन पौषचिह्नानां भोजनव्य-
 वस्थापनम् ।

- १९५ सावयपट्टिमेत्यादिगाथादिकेन श्रावकप्रतिमाश्रमंशु
 च्छेदं वदन् तिरस्कृतः ।
- १९७ समजाप समणीहन्ति गाथादिकेन साधुभिः सह साध्वी
 विहारो, नान्यथेति, एतदुच्यते, चानेक्ययसम्प्रत्यय ।
 २०२ अट्टुणा मासेत्यादिगाथार्यंकेनाधुना मासकस्यो व्युत्थित
 इति वदतस्तिरस्कारप्रकारः ।
- २०३ गृहस्थानां प्रत्यास्थाने पानकस्याकारव्यवस्थापनं तत्र
 सम्प्रतिषेधः ।
 इत्येवमूनोत्सूत्रबीजकम्
 —————
 अथायथास्थानोत्सूत्रबीजकम्
 २०४ अबहोषिगाथया जययास्थानोत्सूत्रस लक्षणं कृतं च,
 अभिषिक्तवर्णे श्रावणेऽपि पर्युषणा ।
 २०५ अण्यभिसिमाथया सिद्धांतसम्भवा माद्रूपद एवामि

वर्द्धितेऽपि मासे पर्युषणा ।

२०६ जह चाउत्तिगाथया चातुर्मासकवत्पर्युषणाऽपि मास-
नियतेति ।

२०७ मासाइत्तिगाथया मासवृद्धौ प्रथमोऽवयवः प्रमाण-
मेवेति वदतो जिनदत्तस्यायथास्थानमुत्सृज्यं ।

२०८ बुद्धीपहमो इतिगाथया वृद्धौ प्रथमोऽवयवो नपुंसकोऽतो
द्वितीय एव श्रेयानिति ।

२१० एणऽहिण् इति गाथाद्विकेन परोपहास्यं तन्निराकरणं च ।

२११ णणु बीएवित्तिगाथया पराशंकोद्भानम् ।

२१२ जं र्वीतिगाथया अभिवर्धितमासादौ यस्य प्रामाण्यं तदाह ।

२१३ तेणं तिहित्तिगाथया तिथिपाते पूर्वैव ग्राह्येति विचारः ।

२१४ बुद्धीह पुणेत्तिगाथया वृद्धौ प्रथमा तिथिः पूर्णेत्यादि
परवचनमश्राव्यम् ।

२२२ जम्हा तीए इत्यादिगाथाष्टकेन तिथिमासादिष्टद्वौ हानौ

च प्रामाण्याप्रामाण्यनिर्णयो दृष्टान्ताश्च ।

२२३ इरिअत्तिगाथया ईर्यां विना सामाधिककरणमयुक्तम् ।

२२४ चित्तविसोहीतिगाथया प्रथमेर्यायाः प्रयोजनं श्रीमहा-
निशीथोक्तम् ।

२२५ अहावस्सयेतिगाथया भ्रांत्या ग्रन्थसम्मतिमादाय पूर्व-
पक्षी शंक्ते ।

२२६ इअ चेइतिगाथया पूर्वपक्षाशंकाया निरासः, तद्वृत्तौ
युक्तिपूर्वकग्रन्थसम्मतयश्च ।

२२७ तम्हा पढमेतिगाथया ईर्यायां तात्पर्यमाह ।

२२८ जह्वि सुपासे इतिगाथया पार्श्वसुपार्श्वयोः फणानां
न्यूनाधिककरणेनारोपोऽयथास्थानम् ।

२२९ एवं अजहड्डाणमितिगाथया क्रियाविषयकोत्सृजोपसंहारः ।

इत्ययथास्थानोत्सृजबीजकम्

अथोपदेशविषयकोत्पन्नबीजकम्

२३० अह पुण्येतिमायया उपदेशविषयं द्वितीयद्वयस्यं प्राशुरिदं
यपव् द्विप्रकारमिति विभागः ।

२३१ अद्विभ्यमिति गाथया उपदेशविषय द्विविधमप्युत्पन्नं
क्रियोत्पन्नान्तं तु षष्ठी ।

२३३ अहवेत्यादिमावाधिकेन प्रकरांतरेण नामग्राहं द्वैविध्यमाह
२३४ छेद्विधिविषयया लौकिकविषयात्वाद्गततुषपापहेतु
क्यद्वयविषयं द्विविधमपि तदुत्पन्नम् ।

२३५ अग्रा उ संकिल्बिहो इति गाथया ज्ञान्तुषपापहेतुत्वे
हेतुमाह ।

२३६ तेभंति याथया प्रासुकस्वमावादेशान्यतीर्थिकस्तुन्न-
मोक्षयामनी साच पुनस्तुत्पत्ति ।

२३९ एव इत्यद्वैत्यादिषात्रिकेण विभागोपसंहाराः ।
इति ६ स्वरतरमतनिराकरणविभागोपसंहारः ।

अथां चलिक्कमतनिराकरणविभागोपसंहारं लिख्यते
५ अह अचलिक्कमिति भाषापथकेनाचलिक्कमतोत्पत्तिनिहा-
नकालादिविचारः ।

६ तीए छरिपयस्वमिति गाथया चलिक्कमतवाक्यार्थकत्वात्पार्थ-
पदवीष्यतिकारः ।

७ नियमयेत्यादिगाथायाधिकेन नरसिंहेन कलिकादेवी क्य-
माराचितेति विषयः ।

८ उस्तुषमिति गाथया प्रथमोत्सुप्रसहस्यं तत्र इत्युक्तिः ।

९ ओ पुषि अचिगाथायात्रिकेनाचलिक्कमिमायनिराकरणं ।

१३ अम्मोवगरेणेति गाथया अम्मोपकरणपरिहाः कृतसामा-
न्यिकोऽपि व्यपहारनयवाक्यः ।

१४ उभगएवमिति गाथया आकश्यकक्रियायामनुयोगादतर-
यित्तु साध्यादीनां चतुर्ष्वीमपि रजोहरण्यदि क्रियासाधन-
मन्वितम् ।

- १५ तद् पण्डाहतिगाथया उपकरणप्रतिषेधानंतरं कारणाभावे कार्यस्याप्यभाव इति कार्यभूतं प्रतिक्रमणं निषिद्धम् ।
- १७ पञ्जोसवणोतिगाथया शतपदीवचनेन स्तनिकस्य पर्युषणा चतुर्थ्यामेवाऽऽसीत् ।
- १८ एगुणवणोतिगाथयाऽमिवाद्धितेऽपि श्रावणभाद्रपदवृद्धौ स्तनिकमते पूर्वमेकाधिकेन पंचाशता दिनैः पर्युषणाऽऽसीत्, इदानीं तु अन्यथाऽपि ।
- १९ चिचाइअंमिचिगाथया चैत्रादिवृद्धौ विंशत्या दिनैः पर्युषणा तन्मते ।
- २० जं पुणेतिगाथया अर्धजतीयन्यायेन संमतिप्रवृत्तिर्दूषिता
- २१ जं चण्णीतिगाथयाऽर्द्धजतीयव्यक्तीकरणं, एतद्वृत्तौ शतपदीसम्मतयश्च ।
- २५ तित्था चुअस्सतिगाथाचतुष्टयेन तीर्थत्वं अष्टस्यागमः शरणं न भवति, तत्रागमानुसारेण युक्तिरपि ।

- २६ संपहत्तिगाथया सांप्रतीनतीर्थं चतुर्थ्याश्रितमशुद्धचारीति पराशंका ।
- २७ आगमविरुद्धेतिगाथया आगमविरुद्धचारि तीर्थं न भवेदिति ।
- २८ तित्थपडीतिगाथया तीर्थप्रतिपक्षोऽर्हदादीनामपि प्रतिपक्ष एवेति ।
- ३० तित्थपडिइत्यादिगाथाद्विकेन स्तनिकः प्रतिसमयमनंत- भवहेतुं कर्मार्जयति ।
- ३१ तेणेवत्तिगाथया लौकिकमिध्वाद्दृष्ट्यपेक्षया प्रतिसमय- मंनंतगुणक्लिष्टपरिणामः स्तनिकेत्यादि ।
- ३४ जो पुणेत्यादिगाथात्रिकेण पुस्तकातीर्थमुद्धृतमित्यादि परवचनं तन्निराकरणं च ।
- ३५ तम्हा तित्थेतिगाथया तीर्थे सति तीर्थादन्यत्र धम्मो न भवतीति तीर्थं च चतुर्थ्यामेव ।

३६ तन्वसतरिगाथया चतुर्मासकमपि चतुर्दश्यां पर्युपजा-
दुरोधापपाऽऽद्यवमिति ।

३८ देसिवाइत्यादिगाथादिकेन जैनप्रवचने षच प्रतिक्रम
पानि, देपु द्वे प्रतिक्रमये रात्रिक्रमये रात्रिक्रमये, मासि
तीर्थेऽनुष्ठानं तु पासिकमात्रस्य, अतिमप्रतिक्रमज-
त्रिकं तीर्थेऽनुष्ठानं च, तीर्थेऽनुष्ठानं च, तीर्थेऽनुष्ठानं च ।

४० वेदिं चलिबो इत्यादिगाथादिकेन षण्णकमन्त् तीर्थ-
गाथाऽथसाहस्य्या ।

४१ तेषु इतिगाथाया येन कारणेन महता चिह्नेन तीर्थेऽप्याः
स्वनिक्त्तेन कारणेन राक्षसतीर्थेनापि वर्द्धयानाऽऽचा-
येषु इत्येवमिदं चिह्नवत्सापनकुलकसंबंधं प्रकरणं कृतं,
तत्रान्तेषां का वाच्येति, एतद्वृत्तौ च अन्याषार्पणकुरानां
इतिगाथानां लेखो लिखितोऽस्तीति ।

४२ सन्धरपर्युपजायादिकेन शास्त्रोक्तमेकमपि षचनं संव

र्ष्यमानं चेतसि नामाति तस्य संपूर्णेनाप्याममेन न
काचिदप्यर्थसिद्धिः, तत्र इष्टान्तथ ।

४४ एवमशुभतिगाथया स्वनिकमतोच्चेदकमनुयोगद्वारमते
षास्य प्रदीपकस्य चतुष्पाठ एव प्रकाशकृत् ।

४७ च पुन वीसेत्यादिगाथात्रिकेण विश्वेत्यादिभिर्यां पर्युपजा
तस्याः स्वरूपनिवर्द्धनम् ।

४८ च पुणेत्यादिगाथया सर्व्वचनप्रसिद्धा पर्युपजा सा ष
माद्रूपव एवेति समर्थनम् ।

४९ संपरिचिमाथया पंचकशान्यादिकमपि व्युत्किर्णं, सर्व्वमपि
संप्रति चरमपचक एवेति तात्पर्यम् ।

५० द्विचागम इत्यादिगाथया स्वनिक्त्स्य प्राथित्यसूचकमाह ।

५२ च अेषमितिगाथादिकेन केन स्वरूपेण तीर्थेऽनुष्ठानं
साधितिविचारः ।

५२ तित्च तुचिमाथया केन तीर्थेऽप्याः सात् तत्स्वरूप

भग्नम् ।

- ५३ तम्हा इतिगाथया तीर्थाहितोत्सन्नमार्गाश्रयणापेक्षया-
न्यतीर्थिकमार्गाश्रयणं श्रेय इति समर्थनम् ।
५४ जह नामेतिगाथयाऽन्यतीर्थिकमार्गाश्रयणे दृष्टान्तः ।
५५ तेणेवत्तिगाथया सिद्धांतसम्मतिः ।
५६ पुणिमेत्यादिगाथया उक्तशेषोत्सन्नाप्यधिकृत्य वृती-
यविश्रामोऽवलोकनीय इत्यतिदेशः ।
५९ एवं कुवक्खेत्यादिगाथात्रिकेण विश्रामोपसंहारः ।
६ इत्यांचलिकमतनिराकरणविश्रामबीजकम्

—

अथ सार्द्धपौर्णिमीयकमतनिराकरणविश्रामबीजकं लिख्यते
९ अह सहपुणिमीउत्तिगाथानवकेन सार्धपूणिर्णोत्पत्ति-
कालनामादिव्यतिकरः ।

१० कप्पवासेतिगाथया प्ररूपणोद्भानं शेषप्ररूपणातिदेशश्च

१३ एवं कुवक्खेत्यादिगाथात्रिकेण विश्रामोपसंहारः ।
इति ६ सार्धपूणिणमामतविश्रामबीजकम्

अथागमिकमतनिराकरणविश्रामबीजकं

- ४ अह आगमिअइत्यादिगाथाचतुष्केण आगमिकमतो-
त्पत्तिकालमताकर्षकनामादिविचारः ।
५ तित्थयोत्तिगाथया श्रुतदेवताविषयकपराशंका ।
८ इच्चाइत्तिगाथात्रिकेण पूर्वपक्षिणोक्तस्य निरासः ।
९ नणु सुअइतिगाथया श्रुतदेवता भवविरहादिकमसदेव
कथं दास्यतीति पराशंका ।
१० नेवं निअमोत्तिगाथया खसत्तायां सदेव दीयते इत्येवं-
नियमाभावस्तत्र दृष्टान्तश्च ।
११ जो पुणत्तिगाथया यत्तु क्वापि नियमो दृश्यते तद् द्रव्य-
विषयो, न पुनर्भावविषयोऽपि ।

१४ द्वात्त द्वापिगाथात्रिकेण जगत्सिद्ध्या कार्यकरण
निमग्नम् ।

१५ अण्वहृदिमात्राया यथेकेनापि मात्रा सर्वकार्यसिद्धिः
स्वार्थिर्जर्ममस्कार एव कार्यव्यो, न पुनः सिद्धादी-
नामपि ।

१६ तेषामि वीसेत्यादिगाथात्रिकेण शुतदेवताराचने क्लृप्तम्,
तत्र दशासम् ।

१९ नष्ट साहृणमितियायया त्रिस्तुतिकसायंका ।

२० इय पैरतिमात्रया त्रिस्तुतिकस्य सिद्धावानमिद्धता ।

२१ जम्सहावेतिगायया शुतदेवतापेयापरायणसिस्तुतिको
वराकः ।

२३ तं ज्वत्सापति गाथापत्रकेन यथाशित्तिभाया निषेधेऽपि
समर्पनप्रकारः, सिद्धावसम्पत्तिम् ।

२९ सुश्रुतिपेत्स्यादिगाथात्रिकेण यथादिनिष्ठातिषेऽपि न

शुतदेवतापेयत्रदेवतानिषेधः, किंतु तदाराचने जिनाश्चा
इत्यादिविचारः ।

३१ न य किंचिद्विद्वत्यादिगाथात्रिकेण प्रवचनमर्यादास्वरूप ।

३२ तेषु मगवद्विगाथायया प्रवचनविरोधमात्रेण त्रिस्तुतिकः
कीदृश इत्याह ।

३३ एवं क्लृप्त तिर्युर्भद्विगायया त्रिस्तुतिकमतस्य पूर्णिमा
सकल इत्यसिद्धेऽहः ।

३५ एवं शुवकलेत्यादिगाथात्रिकेण विभ्रामोपसंहराः ।

७ इत्सागमिकमतनिराकरणविभ्रामबीजकम्
—

अथ सुंपकमतविभ्रामबीजकं लिख्यते

१२ अह यद्विभेत्त्यादिगाथात्रिकेण सुंपकमते उपदेस्यते
यथोक्त्यपिसरूपम् ।

१५ एवं क्लृप्त अच्येरमितिगाथापुष्टयन सुंपकमतोत्पत्त्या
वामर्पसमर्पणम् ।

२३ आगमओ बलवंतेत्यादिगाथासप्तकेन आगमतोऽप्याग-
मव्यवहारिणामुपदेशो बलवाच्, ततोऽपि कथंचिज्जिन-
प्रतिमाऽपि बलवतीति समर्थनम् ।

२४ अह लुपगस्वरूचमितिगाथया लुपकमतविचारणाय
चत्वारि द्वाराणि ।

२९ गणु पुच्छामोचिगाथापंचकेन लुपकस्वरूपविचारणम् ।

३४ गणु तुरुहाणं धम्ममेचिगाथापंचकेन लुपकधर्मस्वरूप-
विचारणम् ।

३८ गब्भयइत्थीइत्यादिगाथाचतुष्टयेन जगत्स्थितिमर्यादा-
दृष्टान्तः ।

४० तत्थवि किंचिइत्यादिगाथाद्वयेन यथा तीर्थेन प्रष्टव्यं
तदाह ।

४४ दोण्हंपि दो विगप्पाइत्यादिगाथाचतुष्टयेन विकल्पोद्भा-
वनपुरस्सरं जगत्स्थितिविलोपसंगः, पुल्लपरंपरा च

श्रुतधम्महेतुः ।

६० एअं उभयमणिहमित्यादिगाथाषोडशकेन सिद्धांतेऽपि
प्रतिमतो जिनधम्मप्राप्तिः, न पुनः कापि पुस्तकादपि
धम्मप्राप्तिरिति विचारः ।

६२ भोअणेत्यादिगाथाद्विकेन लिखितमात्रेण समीहितार्थ-
सिद्धिर्न भवति, तेन लुपकमते किं संपन्नम् ? ।

६४ तस्सुवएसोइतिगाथाद्विकेन निहुरभापात्मको लुपको-
पदेशस्तद्विकल्पितसिद्धांतसम्मतिः सन्वे पाणा० भूआ

इत्यादि, तद्दृष्टौ च तदुद्भावितसम्मतेः सम्यग्ग्विचारः
६८ एवं निहुरवयणमित्यादिगाथाचतुष्केण लुपकोक्तनिहुर-
भापाया निराकरणम् ।

७२ अह बहुविचेत्यादिगाथाचतुष्टयेन लुपकमेव प्रश्नविष-
यीकृत्य लुपकनिराकरणम् ।

७८ से वेमि जे अतीआइत्यादिगाथापदकेन से वेमि अतीया

पश्यन्ना अथास्या इत्यादिसम्यक्प्रपराङ्गमाभ्ययनो-
देशकस्य पारमाथिककार्यकथनम् ।

११ ननु नदत्तार इत्यादिगाथात्रयोदशकेन ननु चारे संख्या-
नियमादेस्तात्पर्यमन्वेन लुपकमवतिराक्तणम् ।

१२ विबकप्येइत्यादिगाथापदेकेन यद्यत् प्रतिपिदं तपदवर्ग-
इत्येति पराकृतमूर्धनियमं निराकरोति ।

१३ ननु तवसरत्ना इत्यादिगाथाया प्रतिपद्या लुपकं दृश्यति ।

१४ गणु तवगरणमितियाथाया ज्ञानादीनां मूलोपकरणानि ।
नियनियफलोतिमायया तपकरणमपि कथंचिदधिकरणं
सात् ।

१०० एरण विणपदिमेसिगाथाया सिद्धांतविनप्रतिमयोर्पुण-
पदुत्पथौ लुपकमवतिराक्तं सात् ।

१०१ विणपदिमेत्यादिगाथात्रिकेण विनप्रतिमासिद्धांतयो-
र्पुणपदुत्पथौ परस्परं सांपेक्षताममनम् ।

१०७ असुहा अहो इत्यादिगाथापदुत्पथेन साधुभावकयोरन्यो-
न्यसांपेक्षता ।

१०८ सिद्धांता इतिगाथाया प्रतिमाविचारे क्रियमापे सिद्धांत-
प्रतिमातीर्थानां क्रमेण बलवत्त्वम् ।

१०९ सर्व्वं स्त्वु इत्यादिगाथापदेकेन सांपेक्षतायां साधुवाद-
रचनाप्रकारः ।

११० एवंच यय २ इत्यादिगाथात्रिकण लुपकमंतं युक्त्या दृश्यति ।

१११ ननु विप्येत्यादिगाथात्रिकेन भावकधर्मैष्यं कृपाथिक-
धर्मस्तुस्य इति परः शक्यते ।

११२ वीचो अनाइत्यादिगाथापदावच्छेकेन भावककृपाथिक-
योर्मूयोऽतरे पदान्तपुरस्तरमाह ।

११३ आह लुपगेतिगाथापदेकेन लुपकमवतिद्धांतस्वरूपं निरूप्य-
तकिराकरणम् ।
११४ वित्त्य लच्छ इत्यादिगाथापदुत्पथेन जैनसिद्धांतम्यबला-

पनाय प्रसंगतस्तीर्थस्वरूपस्यातिदेशमाह ।

१४५ एवं तित्थेत्यादिगाथाद्विकेन तीर्थसिद्धांतयोरन्योऽन्यं संगतिः ।

१४८ तेणेवेगंपि पयमितिगाथान्निकेण प्रागुक्तस्य तात्पर्यं दर्शयन् जिनप्रवचने पदमात्रस्यापि व्याख्याने जिनप्रतिमाप्रासादप्रतिष्ठादिसिद्धिः, एतद्बृत्तौ च तद्रचनादिगदर्शनम् ।

१५० अह भरहेत्यादिगाथाद्विकेन केन श्रावकेण प्रतिमा कारिता केन च साधुना प्रतिष्ठितेत्यादिविचारः ।

१५१ कञ्ज कारणेतिगाथया कार्यं कारणजन्यमितिकृत्वा प्रतिमायाः सम्यक्त्वकारणत्वं दर्शयति ।

१५४ चेइअसद्वत्थेत्यादिगाथान्निकेण सिंहावलोकनन्यायेन पुनरपि द्वाररचना ।

१५५ भगवइइतिगाथया चैत्यशब्देन प्रकृते जिनप्रतिमैव, न

साधुर्नवाऽर्हन् इति सूत्रपाठत एवाह, एतद्बृत्तौ च सूत्रपाठेनापि ।

१५७ चेइअवंदणेत्यादिगाथाद्विकेन जिनप्रतिमानामुपयोगो नियतक्रियासु साधूनां श्रावकाणाञ्च ।

१५९ नाणानाणप्पमुहाइत्यादिगाथाद्विकेन आनंदादिश्रावकाणामुपधानवहनं, तद्बृत्तौ च सूत्रपाठोऽपि ।

१६१ संखेवेत्यादिगाथाद्विकेन सिद्धांते क्वचित् संक्षेपः क्वचिद्विस्तारः, तत्र विरोधो न भवतीति विचारः ।

१६२ अण्हत्तिगाथया अन्यथाऽतिप्रसंग इति विचारः ।

१६३ सन्वक्खुवकुइतिगाथया श्रीमहानिशीथसूत्रं त्वर्बक्खुपाक्षिकोच्छेदकं, अत एव तपागणस्यैव ग्रामाण्यं, नेतरेषाम् ।

१७० लुंपगमिसुइत्यादिगाथासप्तकेन लुंपकस्य हितोपदेशः ।

१७३ विश्रामोपसंहारः ।

इति ८ लुंपकमत्तनिराकरणविश्रामबीजकम्

अथ कद्रुकमवर्षीनकं लिख्यते

२ अह कद्रुअपिगायादिकेन कद्रुकमतोत्पत्तिकलाविनि
दर्शनम् ।

८ अन्वचेत्यादिगायापदकेन कद्रुकोपवेशः ।

१८ पयकृतचक्षुइत्यादिगायादशकेन कद्रुकमतनिराकरण
युक्तयः ।

२१ अ पुन तस्यवीत्यादिगायात्रिकेन साधुनामभावे किं
स्यादित्याह ।

२२ अह बालिआ इत्यादिगायथा स्थान्तः ।

२३ अ पुन जद्रुपकिरिअपि संग्रति यथोक्तक्रियाकारिणः
साधवो न संतीति इत्यर्थवनेन किं स्यादिति विचारः ।

२५ जेपं अद्रुचेत्यादिगायादिकेन यथोक्तक्रियाकारिणः
साधवः संग्रत्यपि संति, तत्र स्थान्तम् ।

२८ एवमहेत्यादिगायादिकेन कलानुभावेन साधुस्वरूपमाह

३४ सन्वेजवि मुपिइत्यादिगायासङ्घकेन उतरपयसाधुनिभया
घर्मं कुर्म इति कदाञ्चानिराकरणयुक्तयः ।

३८ संपुष्पमेसेत्यादिगायाषट्पद्येन कद्रुकमते देवगुरुधर्माणां
परमाश्चातनैव, स्वरूपमाह ।

३९ गिरिजिवेत्यादिगायथा कद्रुकमते श्रेयोत्सञ्जाणमसि
देशमाह ।

४२ एव इवचखेत्यादिगायात्रिकेन विभामोपसंहारः ।

इति ९ कद्रुकमतनिराकरणविश्रामबीजकम्

अथ बीजमतबीजकं लिख्यते

२ अह बीजमएपिगायादिकेन बीजोत्पत्तिकलादि ।

७ सोऽपि गओपिगायापंचकेन तन्मतइदिकेन ।

९ सुजसिचेत्यादिगायादिकेन तद्रुपदेशनिपाकरणम् ।

१२ एवमित्यादिगाथात्रिकेण विश्रामोपसंहारः ।

इति १० बीजामतनिराकरणविश्रामबीजकम्

अथ पाशमतनिराकरणबीजकं लिख्यते

४ अह पासेत्यादिगाथाचतुष्टयेन उत्पत्तिकालनिमित्तादि-
विचारः ।

५ सद्वहेणेतिगाथया मताकर्षकस्य स्वरूपम् ।

१६ तस्सुवएसोइत्यादिगाथादशकेन पाशस्योपदेशस्वरूपम् ।

१७ जं पासेण येतिगाथया पाशोक्तमतं विचित्रं दर्शितम् ।

१८ चरिआणुवाएत्तिगाथया चरितानुवादस्वरूपमाह ।

२० धम्मोऽविअत्तिगाथाद्विकेन प्रागुक्तसमर्थनाय धम्मस्वरू-
पमाह ।

२१ एवं धम्मो इतिगाथया जिनाज्ञयैव धम्मो नान्यथेति
समर्थनम् ।

२३ धम्मो खलु इत्यादिगाथाद्विकेन धम्ममात्रे जिनाज्ञैवेति
व्यवस्थापना ।

२४ णणस्सत्तिगाथया पाशोक्तमतविनाशाय ज्ञानादीना-
माराधनास्वरूपं ।

२५ पोत्थाईतिगाथया ज्ञानाद्युपकरणानि ।

२६ उस्सग्गो इतिगाथया साधुश्रावकमार्गो उत्सर्गापवादो ।

३१ उस्सग्गो इत्यादिगाथापंचकेनोत्सर्गापवादयोनृपतिप्रजा-
ज्ञातं, पथि विश्रामवदपवादः ।

४४ जो भणईत्यादिगाथात्रयोदशकेन जिनकल्पे उत्सर्गः
जिनस्थविराणामाहारवन्निद्रावन्नादि चरणार्थमाज्ञया, न
प्रमादता, सम्यग्दृष्टेरप्रमादः, देशविरतेरनारंभवन्न मुनेः
प्रमादः ।

- ५८ एणमित्यादिगाथार्पणेन ब्रह्मस्त्वबादेराज्ञात्सर्व ।
 ५९ एणमित्यादिगाथापदकेन विचित्रावावियवत्रिकम्ययत्सा
 ६० आग्नेविगाथया आदेऽग्नीवदेऽग्ने ।

- ६७ आग्नेत्यादिगाथापदिकेनोपमानाद्यतिवेऽग्ने ।
 ६८ एणमित्यादिगाथापदिकेनोपसंहारः ।

इति ११ पाशाचन्द्रमतनिराकरणविग्रहसप्तमोऽध्यायः

इति प्रवचनपरीक्षाबीजकम् । †

उत्तरार्धे साक्षिविशेषनामानि

अक्षरः	अ	इ	ई	उ
अक्षरः	३०४			२१०
अमपदेवधरिः	२४८			
अणवदृषादकः	१०-२१			
अथापदः	८२ १५३-१८० १८९ १९३			६२-१८०
अहम्भवावावः	१०४			१८९-२४८
अद्विज्या	८२-१८०			२८-३३ ४२-११०
				१११ १४१-३०४

आ	इ	ई	उ
आणद्विमलधरिः	२३४-२३५ २६०		
आनंदः	२१६-२१७-२१८ २६८		
आमरात्वा	३१		
आर्षकुमारः	४६		
आर्षसुवर्ली	३१-३२		
आत्माहाचार्यः	२१०-२७२		
इन्द्रनामः	५७		

ई-ईशानेन्द्रः	उ
तर्केशः	३०
तज्जयंतगिरिः	६२-१८०
उद्यापनः	१८७
उमास्वातिः	१८९-२४८
उत्तमः	२८-३३ ४२-११०
	१११ १४१-३०४

गंगाः	१८७
गंधारः	
च	
वमरचंचा	२०५
वमरेन्द्रः	८२-१८०-२००-२१०
चिलातिपुत्रः	५७-३००
चूना	३०
चंडप्रद्योतनः	१८९
चन्द्रप्रभाचार्यः	२-३-४०
ज	
जगच्चन्द्रस्वरिः	२३४
जगमालर्षिः	३०
जिनदासगणी	२४९
जिनदत्तः	४०-२०८
जिनपतिस्वरिः	२०७

कोणिकः	३००
ख	
खपुटाचार्यः	२४७
ग	
गजाग्रपदः	८२-१८०
गणपतिः	२३५
गंगाचार्यः	२३४
गर्दमिछः	१०४-२२६
गुर्जरत्रः	२३-२३१-२३७-२४१
गोष्ठामाहिलः	१२
गौतमस्वामी	७-८-५१-५५-५६-४९-८२
गंगः	९१-९०-९२-११०-२६४
३०	२२५

क्राप्तिमेघजी	३०४
ऐ-ऐरावतः	२०
अं-अंजनगिरिः	२०१
क	
कडुकः	२४-५३-२२९-२४५-२४९
कपिलकेवली	२५०-२५१-२५३
कलिकालसर्वज्ञः	१८७-१८९
कालकक्षरिः	२
काश्यपः	१०४-२२५-२२६
कुमारपालः	२२७-२३४-२४७
कुष्णावासुदेवः	९२
केशवसिंगः	२-१३-३९-६७
	९२
	३०

नंदा	१७०
नववर्चनः	०२
नंदीश्वरदीपः	८२ १८०-२०० १६३
	प
पाश्र्वन्त्रः	२५२ २६१-२६५-२७३
पार्श्वनाथाः	२७४-२८५-२९७-३०२
पुष्करदीपः	८२ १८० ३०३-३०४
पुर्विमा	२००
पौर्विमीयकः	३०
प्रभुनाथार्यः	३-३०१
प्रमथस्वामी	२०७
प्रभावती	१३२-१३९-१३१ २३७
	१८७
	ब
बाहुबली	२४७

देवेन्द्रशरिः	२११-२४८
देवद्विगणिसमा	२४७-२४८
द्रौपदी	११३-१५७-३००
	ब
घनाख्यः	३००
घनेश्वरशरिः	१८९
घरणेन्द्रः	८२-१८०
घर्मदासगणी	१७६
	ब
नरसिंहः	४०
नराश्वरः	३०
नारायणः	२९-२५९
नामशरिः	१५३-१८९
नेमिनाथः	९२

जिनमद्रगणिसमा	२४८
जयश्रीप	१३, १६०-२०६
अपुस्वामी	१३९-२३१
	ब
तामलिः	२१०
विष्णुस्तः	२२६
तोला	३०
तशशिला	८२-१८०
	ब
दशमिस्तः	८२-१८०
दानर्षिः	२३६
दुर्धलिम्बपुष्पाः	१९
दुष्प्रसमशरिः	१३२-२३९ २३७
देवपत्तन	३०

बीजः	२५७	मरुः	२३१	मेघकुमारः	१४५
बृहद्गच्छः	१	मरुदेवी	२८	मेदपाटः	२३१-२५६
भरतः	१११-११३-११४-१२३	मेरुगिरिः	९९-३००	मेवातः	२३१
	अ	महाविदेहः	१९	घ-यशोभद्रस्वामी	२३१
भरतक्षेत्रम्	१४९-१०७	महावीरः	७-८-१८-२६-२९-३३-४०	र	
भाणर्षिः	२३-२००	४२-६०-९२-११०-११२-११८-१२७	४२-६०-९२-११०-११२-११८-१२७	रथावर्तः	८२-१८०
भुनट	२२४	१३८-१७६-२००-२१२-२२१-२२३	१३८-१७६-२००-२१२-२२१-२२३	रूपचन्द्रः	३०
भद्रबाहुस्वामी	१५-२०-१४९-१५०	२४१-२६५-२६८-३०२-३०४	२४१-२६५-२६८-३०२-३०४	रूपर्षिः	२९-२२४
	२३१-२७४	मादा	३०	ल	
मणिनागः	२२५	मानदेवस्वरिः	२	लखमयीः	२४
मलयगिरिमहा०	२४८	मालवः	२३१	लटकणर्षिः	२३५
मरीचिः	१२३-१४९	मित्रश्रीः	२२५	लुम्पकः	२२-२३-२४-२५-२६-२७-२९-३१
		मुनिचन्द्रस्वरिः	२३	३२-३७-३४-४६-३६-४९-५४-८०	
		मेतार्यः	९	९२-९४-९५-९६-१००-१०७-१०८	

सिद्धसेनविष्णुकरः १८९-३०२
 सुवर्मस्वामी २४ २६ ८३ १३९ १७४
 १९६ २३१ २४१ २४५
 सुमंगलसाधुः २२६-२२७
 सुमतिचिह्नः १-३
 हरिकेशी २४७
 हरिमप्रद्युतिः २०-२९ २४३ १५ २२२
 २२४-१८८-१८९
 हरिसंघः २२
 हीरविजयप्रद्युतिः १३७-३०३-३०४
 हेमचन्द्रप्रद्युतिः २-७-९ १३ १५
 २४८ २७७
 हेमविष्णुप्रद्युतिः १८० २३५

८२-१८०
 २३१-२०७
 ७३-८१ १८०
 २५-३०
 ४०
 २४८
 ३
 १५
 २३५
 १६०
 २३१
 ३०
 १८०

शैरस्वामी
 अख्यमनस्वामी
 अशुंजया
 अिचपुरी
 अिषभूतिः
 अीतांकाचार्यः
 अान्तिषन्द्रप्रद्युतिः
 अोमनशुनिः
 अीपतिः
 अेषिकः
 स्पृष्टमद्रः
 सत्वारिकाः
 समरचण्डी

१११ ११३ १२६ १३१ १३९ १४३
 १६३ १२१ १२ १३२ १४१ १६२
 १९७-२०० २०१ २१०-२२१ २२३
 २२४-२२५ २२६ २२८ २२३ २५७
 २५७ २५९-२७३-३०१
 ३०
 १८०
 ३०६
 १३९-१७१
 १३९-२६०
 २६०
 १८७
 २२६
 २३१

लोका
 बर्द्धमानस्वामी
 बभ्रस्वामी
 विजयः
 विजयदानप्रद्युतिः
 विद्याधारा
 विपुन्माली
 विमलपाहना
 वेणुच्यगिरिः

साक्षिग्रन्थनामानि

अनुयोगद्वाराणि	अ	४२-१३२-१३४-१४२
अनेकार्थनाममाला		१,४३-१४५-२४९
अष्टकः (हरि०)		२१०
आचारांगसूत्रं	आ	८८
		६७-६५-७४-७६-८२
		८३-१,१,३-१,३४-१७९-२८४
निर्युक्तिः		८१-१७९-२९६
वृत्तिः		७५-८३-१५२-१७९
आवश्यकचूर्णिः		१,८०-२८४-२८५-२८९
		१,४३-१,४५-१,४७-१,४९
१५०-१५४-१५९-२४२-२९३-३०२		

भाष्यम्	७१-८८-२१,३-१,८०
निर्युक्तिः	७३-१२३-१,२६-२,०७
	१५-३१-३४-३८-३९-६०-८९-१०५
	११०-१,२३-१,३५-१,४५-१,७५-१,८०
	११८-१,२८-३०२

आशातनाकाव्यावचूरिः

ई-ईर्यापथिकीषट्त्रिंशिका

उ

उत्तराध्ययनं	७३ १६२-१८०-१८१, १,८२-१,८७
निर्युक्तिः	११९-१,२४-१,३४
	१,३५-२,१,३-२२७-२४३-२६८
	२७९-२८५-२८७
उपदेशमाला	२०-६२-६६-७१-८३

उपासकदशांग	६६-१५४-२,१,६-२,१,७
ओ-ओघनिर्युक्तिः	२०६
औ-औपपातिकसूत्रं	१४८
क-कल्पसूत्रं	२२०
ग-गच्छाचारः	२८०-२८३

ज

जिनशतकम्	७८
जीतकल्पः	२१५
जीवाजीवामिगसमूत्रं	२४५-२,६७-२,७४-२,७५
	४४-१,४६-१,६७
	१,७४-१,७५-१,७७-२,०१
वृत्तिः	१,७९-१,७२-१,७५-७१

३२	४०-७५-७७-१४३	१६०	२००
मातृतरामायणं			
म			
मरुत्समाधिप्रकीर्णकम्		१८०	
महानिधीयद्यत्र	४ १५०	१९९-२१४	
	२४१	२१७-२१८	२२१
महारीरुपरियं		१८७-१८९	२०५
य			
योगशास्त्रं			२३०
" इतिः			२३०
र			
राजप्रमीयं		११९	१६४
			१७८

पर्युषणादस्रस्रकामिः	३४	८२	१११
पंचषट्	२८	२९	२०६-२३०
पंचास्रकद्यत्र	१५	२४३-८८-८९	
" इतिः	१५-२४३-८८	८९	
प्रतिष्ठाकल्पः		१८९	
प्रथमनसारीद्वारा		२८	
प्रमथ्याकरणं		६६-१५७	
ष			
पुरात्पत्रं		१०१	
" इति	११	३२	१९८
" कल्पशास्त्रं	४	१०-४६	४८
स			
मत्प्रकीर्णकः		८१-८२-१	८९
ममवतीद्यत्रं	२०-३८	१९९	२९०
			२८९

त	१९६		
नृत्वा र्पद्यं			
व	७७-८५-१२	१७७	
दशवैकालिकद्यत्र	८७-२२७		
दशायुतस्कषः	८७-२२७		
" इतिः		२३१	
दुष्ममकाठलोत्रं			
स			
नन्दीद्यत्र		१४३	
निधीयधूमिः	६४-२६७-२७९		
" भाष्यम्		१६३	
न्यायद्यत्रं		२७७	
प			
पर्युषणाकल्पः	१०३	१-७-२४७	

साक्षिग्रन्थपाठादि

व	विचारासृतसारसंग्रहः	१९६	स्थानांगसूत्रं	१४-२०-८७-९४-१०१	रूसड कुमरनरिंदो०	३
	विशेषावश्यकं		१०३-१०५-१३५-१३८-१४४-१५८	साहूण चेइआण य०	३-१०४	
	वीतरागस्तोत्रं	७३	१५९-१७७-१७८-१७९-१९६-२०८	पंचोवचारजुता पूआ०	४	
	व्यवहारभाष्यं	२४४-२७७	२१३-२२४-२३५-२४०-२४२-२४९	अर० भग० गंधमछुपईव०	४	
श	शत्रुंजयमाहात्म्यं	८१-८३-१८९	२५०-२६१-२६२-२६८-२६९-२७१	सुअदेवया भगवई०	६	
	श्रावकप्रतिक्रमणसूत्रं	१९६-२४८-२६६	२७२-२८१-२९६	आमूलालोलधूली०	८-१५	
स	समत्रायागं	२१६-२१७	स्थानांगवृत्तिः	१६-४२-१३६-१७८	उपन्नेइ वा०	९
	सारावलीप्रकीर्णकम्	८१	१७९-१९६-१९७-१९७-२१३-२४०	चक्रखुदयाणं०	९	
	सूत्रकृदंगसूत्रं	८३-११५-१९६	२४९ २५०-२६८-२६९-२७१-२७२	उपणंमि अणंते०	९	
	संदेहदोलावली	२०६-२०७	२७३-२७४-२८१-२९६	चत्तारि णाणाइं ठप्पाइं ठव०	९	
	संबोधप्रकरणं	६९	ज्ञाताधर्मकथांगं	१५७-२०३-२१९	तित्थयरो१ जिण२ चउदस३	१०-३१
			ज्ञा		अहो जिणेहिं असावञ्जा०	११-८५
					नमो अरिहंताणं०	१२

आय०उपवन्ता०गर्भसि०	१४	उपसम्प'गर्भहरणं०	२८	से नेमि अ० यावत् परकमेखासिधि	५४
संसारदावानन्दारानीरि०	१५	सप्त पवयप्पनिष्पत्त्या०	२८	सत्परिसयसुकोसं	५५
मावाचनानामसुरदानव०	१५	अकसिषपवचगाणं	३१-७१	सम्यग्द० द्या० चारि०मोक्षार्थः	५६
पोषागाथ सुपदपदवी	१५	आप्तोक्तिः समयगतौ	३२	अे विण०अतीता संपद् अे अपामप०५६	
दुग्धि व द्रुति चरिषे०	१५	समपत्स भगवओ महावीरस	३३	केआ०लोअसि स०वामा०यावत्इंतव्या०५९	
घाउ०वरिसे उस्तम्भो०	१५	तिवषणाम कज्ज कहेर	३४	पद् अतानि नियुज्यन्ते	६०-८५
अलम्बे तपसो इन्द्रिः०	१६	जार्इ०उ भवय अप्परिवट्टियहि	३७-३८	खेअप्पोहि पवेइअ	६०
निग०साहण नि० उववासोधि०	१७	त च कह पेइ० अगिलाए	३८	अरिइति वंदणनर्मसणाई	६०
उत्तरगुणधुक्कप तइविअ०	१७	असु०संते! यावत् केवलवरनाथवसयो० ३८		देवासुरमणु० अरिहा पूआ	६०
उत्सपते हि साडवत्सा०	२०	सुषाण मते! यावत् परुविआ वा	३९	द्रव्य हि माधकारणं	६०
सम्ब पाजा यावत्सम्बे सचा इंतव्या०		दाणमपपनयण	३९	दुविहे घम्मे पं० त	६२
		त्वापइआ वयणपहा	४२	दो केव विषवरेहि	६२
मम वेत्तं सम्मप्येइ०	२५	स्वर्यमि अधिगप्यमाइसु	४२	मावण्णसुल्लाविहारया य०	६२
नृपात्रुकारकलितः०	२६	या कुप्रदुचिः प्रयम प्राप्तेति	५०	कंसणमणिसेनाग	६३-६४

१३	७३	अष्टविहंपि अ कम्मं.	८३	ननु जहा से सामाइआण०
१४	७४	दुविहो अ होइ मोहोत्ति.	८४	अप्पागमो किलिस्सइ.
१५	७५	पडिणीयमंतराओ.	८५	विसोहिअंते अणुक्काहयंते.
१६	७६	सुत्तं पडुच्च तओ.	८६	जाएण जीवलोए दो चेष.
१७	७७	दब्बविमोक्खो निअलाइएसु.	८७	एगं पायं जले किच्चा.
१८	७८	पहमं णाणं तओ दया.	८८	न हिंस्यात् सर्वभूतानि.
१९	७९	सुच्चा जाणइ कळ्ळणं०	८९	साहूण चेइआण य.
२०	८०	जहा से सामा० कुट्टागा रं	९०	अवण्णवाइं पडिहणित्ता.
२१	८१	जेण कुलं आयत्तं तं.	९१	जो अवण्णं वदति.
२२	८२	सुत्तत्थो खलु पहमो.	९२	वासा० प० णो०नि यावत् वेआच्च.
२३	८३	मा पत्तत्तिसिभावात्कलि०	९३	अकसिणपवत्तगाण०
२४	८४	सब्बे पाणा न हंतव्वा.	९४	अणत्थास्मभवओ ६
२५	८५	निअदब्बमपुब्बजिण्णिंदं.	९५	हत्थसयादागंतुं.
२६	८६	तित्थयराण भगवओ.	९६	मेहुणसन्नारूढो.
२७	८७		९७	
२८	८८		९८	
२९	८९		९९	
३०	९०		१००	
३१	९१		१०१	
३२	९२		१०२	
३३	९३		१०३	
३४	९४		१०४	
३५	९५		१०५	
३६	९६		१०६	
३७	९७		१०७	
३८	९८		१०८	
३९	९९		१०९	
४०	१००		११०	
४१	१०१		१११	
४२	१०२		११२	
४३	१०३		११३	
४४	१०४		११४	
४५	१०५		११५	
४६	१०६		११६	
४७	१०७		११७	
४८	१०८		११८	
४९	१०९		११९	
५०	११०		१२०	
५१	१११		१२१	
५२	११२		१२२	
५३	११३		१२३	
५४	११४		१२४	
५५	११५		१२५	
५६	११६		१२६	
५७	११७		१२७	
५८	११८		१२८	
५९	११९		१२९	
६०	१२०		१३०	
६१	१२१		१३१	
६२	१२२		१३२	
६३	१२३		१३३	
६४	१२४		१३४	
६५	१२५		१३५	
६६	१२६		१३६	
६७	१२७		१३७	
६८	१२८		१३८	
६९	१२९		१३९	
७०	१३०		१४०	
७१	१३१		१४१	
७२	१३२		१४२	
७३	१३३		१४३	
७४	१३४		१४४	
७५	१३५		१४५	
७६	१३६		१४६	
७७	१३७		१४७	
७८	१३८		१४८	
७९	१३९		१४९	
८०	१४०		१५०	
८१	१४१		१५१	
८२	१४२		१५२	
८३	१४३		१५३	
८४	१४४		१५४	
८५	१४५		१५५	
८६	१४६		१५६	
८७	१४७		१५७	
८८	१४८		१५८	
८९	१४९		१५९	
९०	१५०		१६०	
९१	१५१		१६१	
९२	१५२		१६२	
९३	१५३		१६३	
९४	१५४		१६४	
९५	१५५		१६५	
९६	१५६		१६६	
९७	१५७		१६७	
९८	१५८		१६८	
९९	१५९		१६९	
१००	१६०		१७०	

पीयूषादपि मधुरा वाणी.

कडसा मइओवि उदिह्ठ.

जोडवि दुवत्थ तिचत्थो.

साहूणं चेइआण य पडिणीअं.

जे से उवहिभत्तपाणदान.

सामाइअंमि उ कए.

आणाइ तवो आणाइ संजमो.

गुरुविरहंमि य ठवणा.

आरंभे नत्थि दया.

जत्थ जलं तत्थ वणं.

जाव णं एस जीवे एअइ.

तम्हा सन्वाणुण्णा सन्वनिसेहो य.

साक्षात्साधनताबाधे.

चिन्तामण्यादयः किं न.

११९	पहावत निगिष्वाभि०	१०३	विहाराहानीहारा०	९०	मग्गरिणी जीवो
१२०	अण्णउरियप०	१०४	छहि ठायेहि समणे निग्गये०	९१	ज्योतिष्ठोमेन स्वर्गकामो
१२३	ज होहिसि तित्थयरो०	१०५	एग्गगस्स पसवस्स०	९२	न महादुल्लं भो देवाणुप्पिआ
१२३	पूससयमाउआण०	१०७	मावा ते वन्ध्वेति०	९३	याअन् पण्डुवामणयाएचि०
१२४	न पक्खओ न पुरओ०	११०	अत्थ मामइ अरहा०	९४	पिचमिचि न निन्नाए
१२५	वदणवत्तिआए०	११२	सुच गहपरइअ०	९५	मामम्भतर तिभि अ दगलेवा उ०
१२६	वीअकसायाणुदए०	११४	वासायवाः सरिमणेण०	९६	भाहारमगराईआ पोरा
१२८	सावज्जोमपपरिवज्जणाइ०	११४	निर्जलं सर इव व्योमेन०	९७	कयययचि०
१२८	सेसा मिच्छदिट्ठी०	११५	न वसइ साहुज्जण०	९९	एव त्रिचिद
१२८	कालमगत च सुए०	११५	जे खल्लु सारंमा०	१००	णो कप्पइ नि० इमाओ ठरिहाभो
१३२	अहना त्रिविहे आत्ममे०	११५	नाणुपरि सिताइ सुइ०	१०१	पंचहि ठापहि कप्पंति
१३५	ठाण पमच्चिक्ख०	११७	बुविहा चिणियपूआ०	१०१	मातवणो पढतो अप्पार्ग०
१३५	पुआ जस्स पसीवति	११७	न विणा तित्तं नियंठेहि०	१०३	आआऽऽआदा विरादा च०
१३५	मरिक्कासहावो	११८	दम्बप्पमषा य गुणा०		विगिहः मिक्खुः कप्प० गोअरक्खत्तचि० ३

जिणवयणे पडिक्कंठं०

बाले बुहे नपुंसे अ०

तओ अवायणिजा०

इहरहवि ताव थब्भइ०

अतवो न होइ जोगो०

अपेविय परमाणि०

दुविहो उ परिच्चाओ०

अन्नहत्ति०

न विणा तित्थं निग्गंथेहिन्ति०

सोहम्मउत्ति०

चत्तारि अणुओगदारा०

से किं तं अणुगमे०

सुत्तत्थो खल्ल पढमो०

अब्भयणंपिअ त्तिविहं०

उद्देसे निद्देसे अ

निव्वाणं चिद्दगाई०

एतं सुत्तं सखि० निज्जुचीउ०

युम सयभाउआणं०

जत्थ (य)वि जं जाणिजा०

निग्हादि दब्बभावो०

नामजिणा जिणनामा०

नाणावरणिज्जस्स०

जीवस्स सो जिणस्स व०

जीवमजीवे अट्टसु०

अह भणइ नरवरिदो०

गुरुवरिहंमिय ठवणा०

सामाइअनिज्जुत्तिं बुच्चं०

दुविहो अ होइ मोहो०

१४५

१४६

१४५

१४६

१४७

१४७

१४७

१४७

१४७

१४८

१४९

१५०

१५०

१५२

१५२, १५४

१५४

१५६

१५७

१६१

१६५, २०५

१६५

१६७

१६७

१६७

१७०

१७२

१७२

१७३

पयमक्खरंपि इक्कंपि०

समणं भगवं मद्दावीरं वंदइ०

तएणं सा दोवती०

अस्संजय अविरय०

जंघाचारणत्ति०

किं मे पुब्बि करणिज्ज०

तए णं से स्सरिआभे०

जेणेव जिणधरे०

धूवं दाऊण जिणवराण०

तएणं से विजये देवे०

उदयक्खयक्खओ०

चंदप्पहवइरवेस्सुलिअ०

छ्ठीविमत्तीए०

तत्थ णं देवच्छंदए०

शुद्धमरपतदीहवालाओ०
 सखकङ्कददगारय
 जपेन देवचन्द्रप
 बंदर उमओकालंपि
 सनचरनाउम्मासिपसु०
 रेक षटम्बिह प० तं०
 षिषमिषि न निज्ज्ञाए०
 वओ इदा प० तं०
 आगारोऽमिप्याओ
 रिआए सुहाए स्वमाए०
 दास च माहणाण०
 विरि टम्पेरि वीया
 पवदिह भावयञ्च
 तितयपराण मगवओ पव०

१७५
 १७५
 १७६
 १७६
 १७७
 १७७
 १७७
 १७८
 १७८
 १७८
 १७८
 १७९
 १७९
 १७९
 १७९

अरहत १ सिद्धचेइअ३
 निम्वाण चिइगागिइ
 पूम सयमारुणं
 सगरोवि सागरंत०
 अविअरायावि तित्तप
 तेण कालेण तेणं सम०
 ओ कारवेइ पठिम जिषाण०
 षट्ठावन्विनाथेन
 सीघाते दोवतीए कठे
 सर्वसीर्योदके
 एव सिहनिपादाख्य०
 मुन्मय हेसंतं०
 निअदम्बमउम्बनिभिद
 दुमपए पंइए अशा

१८०
 १८०
 १८०
 १८१
 १८१
 १८३
 १८७
 १८७-१८९
 १८७
 १८९
 १८९
 १८९
 १८९
 १८९
 १८९

षंपाइ पुष्पमइमि
 तेण कालेण २ पिड्ठिचंपा०
 तस्म धम्मस्सेति०
 तिविइ संक्खिसे पं० तं०
 अत्रसमात्कष प्राप्य०
 नमो धमीए लिषीए०
 जा सम्ममाविआओ पठिमा०
 कि गिस्ताए ण भते।
 नमोरपुण०
 भो खलु विसए चमरस्स०
 नअत्थ अरिईत वा०
 पूव दाऊण जिषवराण०
 वत्तप ण से उत्तरिछे अंबण०
 येइअधरवण्णा०

१९०
 १९०
 १९६
 १९६
 १९७
 १९८
 १९८
 १९९
 २००
 २००
 २०१
 २०१
 २०१
 २०१

चैत्यं जिनौकस्तद्भविव्यं०
 गुणसिलए चेइए०
 तए णं तस्स चित्तस्स०
 तए णं से मेहे कुमारे०
 थइथुइमंगलेणं भंते०
 भत्तीइ जिणवराणं०
 पारिअकाउसग्गो०
 वंदित्तु निवेयंती
 तेसि णं अंजणगपव्वयाणं०
 संवेगे० निव्वेए२.
 एयावसरमि सविइअ०
 तओ परमसद्धा०
 पंचविहे ववहारे० पं० तं०
 से किं तं उवासगदसाओ०

चउरासीती वावत्तरी०
 सामानि ऋहस्यमानो०
 तह वक्खेखाणेअव्वं०
 एवं च सम्यग्गुह्यिमाविताः
 दव्वंमि जिणहराई०
 देवहरयम्मि देवा०
 जइविहु सम्युप्पाओ०
 खणमवि न खमं काउं०
 पंचहिं ठाणेहिं जीवा०
 अह देवाण य सीलं०
 शक्काकाङ्गाविचिकित्सा०
 जस्स णाणा तस्स अण्णाणा णत्थि०
 अयं णं भंते ! जीवे०
 न हि भवति निर्विगो०

बहूणं देवाणं०
 सन्वेसिं देवाणं०
 एवं खलु देवाणुप्पिआणं
 संयंसि विमाणंसि०
 तेणं कालेणं काली देवी०
 तेणं कालेणं चंदप्पभा देवी०
 तेणं कालेणं पउसा देवी०
 तेणं कालेणं कण्हा देवी०
 अपरि० विमाण० छ ह्हुत्ति०
 तेणं कालेणं सक्के देविंदे०
 सत्तण्हं अणिआणं०
 अण्णे पढंति०
 ससिरवि गहनक्खवत्ता०
 छच सहस्सा सहस्सारे०

२१० २१० २११ २११ २१२-२१४ २१३ २१३ २१३ २१३ २१३ २१४ २१४ २१४ २१५ २१५ २१६

प्रत्यस प्रन्धांतरं टीका	२१७	से किं त वृष्यसंजलवपः०	२१७	अणुभायं समा०	२३८
सूचनात् सप्रम्	२१७	पहमे मंगे यापातध्यानी०	२२७	सापस्रनोगपरि०	२३९
किं तु लो लो एवरास०	२१७	आया बुद्धसेवि०	२२७	सप्त विष्णवालो०	२४०
स्रप्रकराणां विधिना मतिः	२१८	पुष्पि च इष्टि च०	२२७	सोही य नत्वि०	२४०
स म महा बुधा कासवगोपेनं	२२०	वेयाव० मंते० कीचे किं नयेत्	२२७	संते बले वी०	२४१
स म महा मारिवा असोवा०	२२०	वेनगुस्तंपकलो०	२२८	तिहि ठामेहि० देवे पिहेखा०	२४२
तिहिरिक्तंमि पसत्वे०	२२१	एकधासत्यव्र पाप०	२३०	सषाहि० ओगाह०	२४२
पचविहं मापुस्ते सोए०	२२१	ववहारतन्ज्येए०	२३०	जिनकर्यादिभ्युन्नेद०	२४२
इमं महानितीई सुबकस्तथ०	२२२	वपारि ककुला यं० त०	२३४	पुरिमा तज्जुन्नुता उ०	२४३
विपुलरुदयामियोगे०	२२२	सास्वाचश्या से०	२३५	एवंविहाव व इह परव०	२४३
क्यंकेम्यो वधि रस्यता०	२२३	एकं हि पशुरमल०	२३६	सज्येवि बईजासा	२४३
धरं वराकवाषाको०	२२३	वाक्यत्वं हि सापेयं०	२३८	न विना सित्त्यं निगं०	२४४
वपारि कम्मपरिभई०	२२४	दानदानाम्या०	२३८	कालस्स य परिहाणी०	२४४
साहूज केरमान य०	२२७	इमस्स साहूस्स०	२३८	जे वावि संदधि गुहं वइषा०	२४४

सुचत्थयणभरिए०
 पडिसिद्धानं करणे०
 अन्नाणतिमिरह्वरो०
 तो णं सावगस्स०
 ग्रामो नास्ति कुतः सीमे०
 सूअं हुंकारं वा बाढक्कार०
 संहिआ य पयं चेव०
 चत्तारि पुरिसजाया पं. तं.
 हुज हु. वसणं पत्तो०
 ओसन्नोऽवि विहारे०
 पंचहिं ठाणेहिं कप्पति०
 आयरियउवज्झाएत्ति०
 खेलं केलि कलिं कला०
 धम्मं चस्माणस्स पंच०

२४७ काया गणे य राया०
 २४८ इक्कस्स कओ धम्मो०
 २४८ गुरुपरिवारो गच्छो०
 २४८ पं० ठा० क० णिग्गंथाण वा०
 २४९ जावइया उस्सग्गा ताव०
 २४९ इन्द्रान्ते श्रूयमाणं पदं०
 २४९ चउहिं ठाणेहिं जीवा०
 २४९ मज्जं विसय कसाया०
 २४२ तिण्णोऽहिसि अण्णवं०
 २४९ सम्मदिही जीवो०
 २५० कडसामइओवि०
 २५० अहो जिणेहिं०
 २५१ दुविहे धम्मे पन्नते०
 २६० सिंचइ खरइ जमत्थं०

२६१ सुत्तं० सुठिअवावित्तओ०
 २६१ जो सुत्ताभिप्पाओ सो अत्थो०
 २६१ आणाइ तवो आणाइ संजमो०
 २६१ आणानिइसकरे०
 २६२ ज्ञानदर्शनचारित्राणि०
 २६२ सावज्जजोगपरिवज्जणाइ०
 २६२ तिविहा आराहणा०
 २६४ एवमइक्कमेऽवि वइक्कमेऽवि०
 २६४ आहाकम्मामंतण०
 २६६ तिहिं ठाणेहिं देवे परि०
 २६७ दस नक्खत्ता नाणस्स०
 २६७ उदयक्खयक्खओवसमो०
 २६७ दो दिसाओ अभिगिज्झा० २७२, २७३
 २६८ पुव्वासुहो उ उत्तरसुहो० २७२

बुविहे आ० नापायारे०
 काले विषए बहुमाये०
 निस्तंकित्र निकंखिअ०
 पबिसाबजीमजुपो०
 विविहे संकिलेसे०
 जावइजा टस्सगा०
 अइ न तरसि घारेउं०
 उस्सगादिपवादेो वतीयन्त्
 जो घइ सो तए चए०
 तेगिचं नाभिर्नदिआ०
 मोएूम अइ सिगिचं०
 सुअत्थ संबमाठ०
 अस्थिस्थीअफरिसं०
 पंचहि ठायेहि सु० नि०

२७४
 २७४
 २७५
 २७५
 २७५
 २७६
 २७७
 २७७
 २७९
 २७९
 २७९
 २७९
 २८०
 २८०

मिच्छवं उडाहो विराइणा०
 धम्मं चरमाणस्स पंच०
 इत्थं खिचं कालं मानं०
 इज्जा मिज्जा वइफारो०
 गच्छो महापुमावो०
 न इ ते हील्लिअंति०
 निसीहीर नमो समास०
 सुया असुबी०
 पइसे पोरसि सव्वाय०
 सुअेअवि पइममासे०
 अरिअिसु अ रागो०
 अहो खिपेहिं असायजा०
 अे केइ पम्मए०
 चारसाएअफसाया०

२८१
 २८२
 २८२
 २८३
 २८३
 २८४
 २८४
 २८४-२८५
 २८५
 २८५
 २८६
 २८७
 २८७
 २८८

नो सुसु मे फव्ये०
 तत्थ णं अे ते संबयासंजया०
 तत्थ णं अे ते अपमपसंजया०
 अत्थि णं मंते०
 तत्थ णं अे ते धीतरायसंजया०
 फइण्ण मंते! सम० निगं०
 सामाअअमिउ फए०
 पंच संबखारा पं व
 तित्तवगएअ मगवओ०
 पइति नएए घोरे०
 सवूपम्मबीअवपनानप०

उत्तरार्धानुक्रमः

६ सार्धपौर्णिमीयकानिराकरणे

१-९ तन्निर्गमसंवत्सरादि, श्रीहेमचन्द्रकुमारपालमहिमा
तदुत्पत्तिः । ३

१० कपूर्वादिपूजानिषेधः तत्समाधिश्च । ४

११-१३ उपसंहारः । ५

७ आगमिकमतनिराकरणे

१-८ तदुत्पत्तिवर्षव्यतिकरप्ररूपणात्समाधानदिनक-
रदीपसहकारंजूकूष्माण्डीदृष्टान्तगौतमादिदान-
दृष्टान्ताः । ८

९-२१ श्रुतदेव्या भवचिरहदानयाञ्चारायां जिनस्य श्रुत-
दानं प्रतिमाराधनं, सदाने द्रव्ये नियमः, परमेष्ठि-
पंचकं श्रीहेमचन्द्रश्रुतदेव्याराधनं आचार्यस्य मं-

त्राराधना श्रीहरिभद्रभद्रबाहुवचः ।

२२-२६ धर्मदार्ढ्यदर्शनाय यक्षाराधनाभावः श्राद्धानां,
भोजने परीषहजयः उपवासश्च रजोहरणादावप्य-
किंचिनाः श्रुतदेव्याद्युत्सर्ग आज्ञा सर्वनिषेधानुज्ञा-
ऽभावः उपसंहारः । २१

८ लुम्पाकमतनिराकरणे

१-२३ उत्पत्तिसंवत् पत्रत्यागः भिक्षोच्छेदप्रतिज्ञा लख-
मसीसहायः १५३९ वर्षे वेषधराः अर्धवेषः अ-
स्पृशे तीर्थस्य आश्चर्यं दशपदसुपलक्षणं गुर्जरत्रीय-
नागपुरीयविभागः संप्रतिराजकृतप्रतिमासत्ता
आगमाद् बलवती प्रतिमा (भावग्रामाः) साध्वर्था-
भावः, प्रतिमा नामाकारवती, लिखितबलवत्ता
बलवह्नोपे आश्चर्यं तीर्थे मूर्त्तिलोपश्चित्रं । ३५

२४-१२ धरिपरपरऽमावासा नैनाः इरादिमन्थभावाभा-
 न्ने भ्रुतघृष्टर्मत्सामावाः (भ्रुत्वाकेत्रला) गर्भ
 वक्षीष्टान्तः सुम्भक्षनामभ्यक्तता पुल्लक्षर्मजो
 नोपदेशकता मावमासगाथाभ्याख्या केवलसूत्रा-
 यत्तथा तमयम्रष्टता देवलिस्त्वनं(इति पञ्चप्रसिः)५३

११-१३३ तदुपदेशे सूरिपूजादिनियेषः सन्धे पाथेत्यादि
 धर्माद्यैः स्वये पूजापौषयोः पूजायां प्रासादे अर्च
 क्त्वाद्यैः निर्युक्तौ च विषयः, सूर्येनिर्मापकः
 संवपतिः मन्त्रप्रकीर्णे यात्रा से वेमिस्थालापक-
 परमार्थः नद्युत्तरणं ईर्यात्वनं सामायिके न पूजा
 भेदे बलस्यैः पूजायां नेर्या नदीसंस्थाकस्या
 श्रिक्रमणसंस्था उत्सर्मापवादाबाहा न प्रति-
 वेपोऽर्चमं बिनकस्याथौ वैयाहृत्यादिनिषेचः न
 प्रायश्चित्तपदमन्त्रस्यं तपकृत्यार्थं नद्युत्तरः पुल्लक्ष-

प्रतिमापुपकरथं, नृबलेन मपी, प्रतिमासाह्वयोः
 सरोत्स्यधिः भरतसंप्रतिप्रोपथः साधुभावकथमौ
 सापेथौ आगमाद् बलवती मूर्धि सापेथतायां नृप-
 पुत्रमित्रक्षीर्येणंमष्टान्ताः नामादिविजिता अव-
 यथाः(मरीचिः)मूर्धित्रय रथश्चक्रवद् द्रव्यभावस्तयो
 भाषक आराधकः रथमत्कनरत्रिकम् । १३०

१३४ १५१ केवलसूत्रं शुक्रपाठः पुल्लक्षिद्वान्तन्नितासः
 क्षीणादिप्रवृत्तिः किं न पुल्लक्षत् ? जिनाद् गणपरः
 जिनादेव तीर्थं एकपदमपि सर्वापेथ प्रतिपदं मूर्धिः
 तपक्रमादयः प्रतिमापूजादिसाधिवः, भरतादिः
 कर्ता श्रीनामादिः प्रतिष्ठावा गौतमादिः स्तोत्रा
 मूर्तेः, प्रतिमादिसाधनं ज्ञानादेः । १३८

१५२ १५४ चैत्यस्य न साधुरर्थः (वीणाभिव्यमादि) न
 पृथग्निषमानानि सामानिक्रानां (दोलखंडनं) न

विमानेशो मिथ्यादृष्टिः मिथ्यादृशां नानुमोदना,
 चैत्यस्य न ज्ञानार्थता साध्वर्थता अर्हदर्थता वा २१३
 १५६-१६४ क्रियासु प्रतिभोपयोगः नन्दीविधौ च, श्राव-
 कोपधानं महानिशीथोक्तविधिः संक्षेपविस्तारयो-
 रविरोधः अनुपलंभस्याविरोधिता, अन्यथाऽति-
 प्रसंगः महानिशीथप्रामाण्ये हेतुः । २२३

१६५-१७३ लुंपकस्थोपदेशः, विद्युत्पाताभावः पापात्, नीच-
 स्पर्शमयाद्देवचपेटाऽभावः, उभयकर्मणः शिक्षाऽ-
 सामर्थ्यं अवर्णवादिहंरता उपसंहारः । २२८

१ कटुकमतनिराकरणविश्रामः
 १-३४ तदुत्पत्तिवर्षादि उपदेशश्चास्य (साध्वनंगीकारः)
 गुर्जरत्रादौ साध्वनध्यक्षता युगप्रधानाविरहः
 तन्नामाचार्याभावः समाधाने श्रावकपार्श्वस्थाद्य-
 भावापत्तिः युगपद् युगप्रधानाः गुर्जरत्रायां साध्व-

भावे तीर्थाभावः अनुहरणाभावः केवलमिथ्या-
 दृष्टिर्न पूजकः न च श्रावकः श्रद्धानि यथोक्ताः
 क्रियायां वैचित्र्यं ऋजुजडादयो मुक्तिपथिकाः
 उत्तरापथसाधुकथने कटुत्कारदृष्टान्तः देवधि-
 प्रमुखा भाष्यचूर्ण्यादयश्च गुर्जरत्रायामेव वर्षा-
 स्वपि विहारानुज्ञानान्न क्षेत्रान्तरनिश्रा, देवाशतना
 (काव्यानि) न पादघटिकोत्तारणं गुरुलोप आशा-
 तना देशकत्वाद् धर्मलोपी ।

१० बीजासतनिराकरणो दशमो विश्रामः
 १-१२ तदुत्पत्तिवर्षादि भूनडशिष्यो बीजा प्रतिमामान्यता
 दंडकयुक्तो लुंपकवेषः आगमिकसमः उपसंहारः २५५
 ११ पाशचन्द्रमतनिराकरणो विश्रामः ।

१-४३ तदुत्पत्तिवर्षादि नागपुरीय उपाध्यायः छेदोच्छे-
 दमतिः विजयदानस्युक्तिप्रयुक्ती विधिचरित-

यथास्वित्वाद्दर्चर्चा तविरस्कारः यथाशक्त्यानि
 धर्मसूक्तपत्रवारावना ज्ञानाद्युपकरणानि उत्सर्गा
 पत्रावस्वरूपं प्रकृतिचुपचर्चौ उत्सर्गोऽस्वीवकोऽप
 वादः विभ्रामवदपवादः न केवलोत्सर्गः आश्वा
 मयौ कृत्यौ न निद्रा प्रमादः अवज्ञा प्रमादः वेष्ट-
 विरतेरप्रत्यास्थानक्रियाऽभावाः । २९२

४४-५१ पुनान्ते नेर्या सम्पत्त्वर्थवरे द्रव्यसूक्ताः तवीय

इति प्रवचनपरीक्षायां उत्तरार्थानुक्रम

आश्रानाश्वाविचित्रोऽन्वर्षकः ।

५७-६४ भावस्पर्शा विनमयनादि प्रपावत् आश्वाविचिवा-
 द्योनेक्य इटान्वाभात्र विचिवाद्वात्पर्यं चरिता- ३०१

६५-६९ भावस्यकोपघानावौ तन्मत निरामभास्य उपभा- ३०३
 नावसिदेष्टः उपसंशारा ।

इति पाशाचन्द्रमतनिराकरणविभ्राम एकावशाः

शुभानुपमसौषासाधारणाषाठ्य

इति मोक्षमार्गाराधनाकल्पनाकल्पपटुमोपमश्रीमत्पगच्छातुच्छानुपमसौषासाधारणाषाठ्य

श्रीप्रवचनपरीक्षा समाप्ता ।